శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

# శ్రీమద్వాల్మీకీయరామాయణస్య

# ॥ అయోధ్యాకాండం ॥

*This document has been prepared by*

*Sunder Kidāmbi*

*with the blessings of*

శ్రీ రంగరామానుజ మహాదేశికన్

*His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam*

# విషయసూచీ


| | | |
|---|---|---|
| **1** | ప్రథమః సర్గః | **7** |
| **2** | ద్వితీయః సర్గః | **13** |
| **3** | తృతీయః సర్గః | **19** |
| **4** | చతుర్థః సర్గః | **25** |
| **5** | పంచమః సర్గః | **30** |
| **6** | షష్ఠః సర్గః | **33** |
| **7** | సప్తమః సర్గః | **37** |
| **8** | అష్టమః సర్గః | **41** |
| **9** | నవమః సర్గః | **46** |
| **10** | దశమః సర్గః | **53** |
| **11** | ఏకాదశః సర్గః | **58** |
| **12** | ద్వాదశః సర్గః | **62** |
| **13** | త్రయోదశః సర్గః | **74** |
| **14** | చతుర్దశః సర్గః | **77** |
| **15** | పంచదశః సర్గః | **84** |
| **16** | షోడశః సర్గః | **90** |
| **17** | సప్తదశః సర్గః | **96** |
| **18** | అష్టాదశః సర్గః | **99** |
| **19** | ఏకోనవింశః సర్గః | **104** |

| | | |
|---|---|---|
| **20** | వింశః సర్గః | **109** |
| **21** | ఏకవింశః సర్గః | **115** |
| **22** | ద్వావింశః సర్గః | **123** |
| **23** | త్రయోవింశః సర్గః | **127** |
| **24** | చతుర్వింశః సర్గః | **132** |
| **25** | పంచవింశః సర్గః | **137** |
| **26** | షడ్వింశః సర్గః | **143** |
| **27** | సప్తవింశః సర్గః | **147** |
| **28** | అష్టావింశః సర్గః | **150** |
| **29** | ఏకోనత్రింశః సర్గః | **153** |
| **30** | త్రింశః సర్గః | **156** |
| **31** | ఏకత్రింశః సర్గః | **161** |
| **32** | ద్వాత్రింశః సర్గః | **166** |
| **33** | త్రయస్త్రింశః సర్గః | **172** |
| **34** | చతుస్త్రింశః సర్గః | **176** |
| **35** | పంచత్రింశః సర్గః | **183** |
| **36** | షట్త్రింశః సర్గః | **187** |
| **37** | సప్తత్రింశః సర్గః | **191** |
| **38** | అష్టాత్రింశః సర్గః | **196** |
| **39** | ఏకోనచత్వారింశః సర్గః | **199** |

| | | |
|---|---|---|
| **40** | చత్వారింశః సర్గః | **204** |
| **41** | ఏకచత్వారింశః సర్గః | **210** |
| **42** | ద్విచత్వారింశః సర్గః | **213** |
| **43** | త్రిచత్వారింశః సర్గః | **217** |
| **44** | చతుశ్చత్వారింశః సర్గః | **220** |
| **45** | పంచచత్వారింశః సర్గః | **224** |
| **46** | షట్చత్వారింశః సర్గః | **228** |
| **47** | సప్తచత్వారింశః సర్గః | **232** |
| **48** | అష్టచత్వారింశః సర్గః | **235** |
| **49** | ఏకోనపంచాశః సర్గః | **239** |
| **50** | పంచాశః సర్గః | **242** |
| **51** | ఏకపంచాశః సర్గః | **248** |
| **52** | ద్విపంచాశః సర్గః | **251** |
| **53** | త్రిపంచాశః సర్గః | **262** |
| **54** | చతుఃపంచాశః సర్గః | **266** |
| **55** | పంచపంచాశః సర్గః | **271** |
| **56** | షట్పంచాశః సర్గః | **275** |
| **57** | సప్తపంచాశః సర్గః | **279** |
| **58** | అష్టపంచాశః సర్గః | **283** |
| **59** | ఏకోనషష్టితమః సర్గః | **287** |

| | | |
|---|---|---|
| **60** | షష్టితమః సర్గః | **291** |
| **61** | ఏకషష్టితమః సర్గః | **294** |
| **62** | ద్విషష్టితమః సర్గః | **297** |
| **63** | త్రిషష్టితమః సర్గః | **300** |
| **64** | చతుఃషష్టితమః సర్గః | **306** |
| **65** | పంచషష్టితమః సర్గః | **314** |
| **66** | షట్షష్టితమః సర్గః | **318** |
| **67** | సప్తషష్టితమః సర్గః | **322** |
| **68** | అష్టషష్టితమః సర్గః | **326** |
| **69** | ఏకోనసప్తతితమః సర్గః | **329** |
| **70** | సప్తతితమః సర్గః | **332** |
| **71** | ఏకసప్తతితమః సర్గః | **336** |
| **72** | ద్విసప్తతితమః సర్గః | **341** |
| **73** | త్రిసప్తతితమః సర్గః | **347** |
| **74** | చతుఃసప్తతితమః సర్గః | **350** |
| **75** | పంచసప్తతితమః సర్గః | **354** |
| **76** | షట్సప్తతితమః సర్గః | **361** |
| **77** | సప్తసప్తతితమః సర్గః | **364** |
| **78** | అష్టసప్తతితమః సర్గః | **367** |
| **79** | ఏకోనాశీతితమః సర్గః | **370** |

| | | |
|---|---|---|
| **80** | అశీతితమః సర్గః | **373** |
| **81** | ఏకాశీతితమః సర్గః | **376** |
| **82** | ద్వ్యశీతితమః సర్గః | **378** |
| **83** | త్ర్యశీతితమః సర్గః | **382** |
| **84** | చతురశీతితమః సర్గః | **385** |
| **85** | పంచాశీతితమః సర్గః | **388** |
| **86** | షడశీతితమః సర్గః | **391** |
| **87** | సప్తాశీతితమః సర్గః | **394** |
| **88** | అష్టాశీతితమః సర్గః | **397** |
| **89** | ఏకోననవతితమః సర్గః | **401** |
| **90** | నవతితమః సర్గః | **404** |
| **91** | ఏకనవతితమః సర్గః | **407** |
| **92** | ద్వినవతితమః సర్గః | **416** |
| **93** | త్రినవతితమః సర్గః | **421** |
| **94** | చతుర్నవతితమః సర్గః | **424** |
| **95** | పంచనవతితమః సర్గః | **427** |
| **96** | షణ్ణవతితమః సర్గః | **430** |
| **97** | సప్తనవతితమః సర్గః | **434** |
| **98** | అష్టనవతితమః సర్గః | **438** |
| **99** | నవనవతితమః సర్గః | **441** |

**100** శతతమః సర్గః ..... **446**

**101** ఏకాధికశతతమః సర్గః ..... **454**

**102** ద్వ్యధికశతతమః సర్గః ..... **457**

**103** త్ర్యధికశతతమః సర్గః ..... **459**

**104** చతురధికశతతమః సర్గః ..... **465**

**105** పంచాధికశతతమః సర్గః ..... **469**

**106** షడధికశతతమః సర్గః ..... **474**

**107** సప్తాధికశతతమః సర్గః ..... **478**

**108** అష్టాధికశతతమః సర్గః ..... **481**

**109** నవాధికశతతమః సర్గః ..... **484**

**110** దశాధికశతతమః సర్గః ..... **489**

**111** ఏకాదశాధికశతతమః సర్గః ..... **493**

**112** ద్వాదశాధికశతతమః సర్గః ..... **497**

**113** త్రయోదశాధికశతతమః సర్గః ..... **501**

**114** చతుర్దశాధికశతతమః సర్గః ..... **504**

**115** పంచదశాధికశతతమః సర్గః ..... **508**

**116** షోడశాధికశతతమః సర్గః ..... **512**

**117** సప్తదశాధికశతతమః సర్గః ..... **515**

**118** అష్టాదశాధికశతతమః సర్గః ..... **519**

**119** ఏకోనవింశత్యధికశతతమః సర్గః ..... **525**

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ప్రథమః సర్గః ॥

## శ్రీరామసద్గుణానాం వర్ణనం శ్రీరామం యౌవరాజ్యే స్థాపయితుం దశరథస్య విచారస్తదర్థం మంత్రణాం కర్తుం విభిన్ననరేశానాం పౌరాణాం జానపదానాం చ రాజ్ఞా స్వసంసది సమాహ్వానం

గచ్ఛతా మాతులకులం భరతేన తదానఘః।
శత్రుఘ్నో నిత్యశత్రుఘ్నో నీతః ప్రీతిపురస్కృతః ॥ **2.1.1** ॥ 1

స తత్ర న్యవసద్ భ్రాత్రా సహ సత్కారసత్కృతః।
మాతులేనాశ్వపతినా పుత్రస్నేహేన లాలితః ॥ **2.1.2** ॥ 2

తత్రాపి నివసంతౌ తౌ తర్ప్యమాణౌ చ కామతః।
భ్రాతరౌ స్మరతాం వీరౌ వృద్ధం దశరథం నృపం ॥ **2.1.3** ॥ 3

రాజాపి తౌ మహాతేజాః సస్మార ప్రోషితౌ సుతౌ।
ఉభౌ భరతశత్రుఘ్నౌ మహేంద్రవరుణోపమౌ ॥ **2.1.4** ॥ 4

సర్వ ఏవ తు తస్యేష్టాశ్చత్వారః పురుషర్షభాః।
స్వశరీరాద్ వినిర్వృత్తాశ్చత్వార ఇవ బాహవః ॥ **2.1.5** ॥ 5

తేషామపి మహాతేజా రామో రతికరః పితుః।
స్వయంభూరివ భూతానాం బభూవ గుణవత్తరః ॥ **2.1.6** ॥ 6

స హి దేవైరుదీర్ణస్య రావణస్య వధార్థిభిః।
అర్థితో మానుషే లోకే జజ్ఞే విష్ణుః సనాతనః ॥ **2.1.7** ॥ 7

కౌసల్యా శుశుభే తేన పుత్రేణామితతేజసా।
యథా వరేణ దేవానామదితిర్వజ్రపాణినా ॥ **2.1.8** ॥ 8

స హి రూపోపపన్నశ్చ వీర్యవాననసూయకః।
భూమావనుపమః సూనుర్గుణైర్దశరథోపమః ॥ **2.1.9** ॥ 9

స చ నిత్యం ప్రశాంతాత్మా మృదుపూర్వం చ భాషతే।
ఉచ్యమానోఽపి పరుషం నోత్తరం ప్రతిపద్యతే ॥ **2.1.10** ॥ 10

కదాచిదుపకారేణ కృతేనైకేన తుష్యతి।
న స్మరత్యపకారాణాం శతమప్యాత్మవత్తయా ॥ **2.1.11** ॥ 11

శీలవృద్ధైర్జ్ఞానవృద్ధైర్వయోవృద్ధైశ్చ సజ్జనైః।
కథయన్నాస్త వై నిత్యమస్త్రయోగ్యాంతరేష్వపి ॥ **2.1.12** ॥ 12

బుద్ధిమాన్ మధురాభాషీ పూర్వభాషీ ప్రియంవదః।
వీర్యవాన్న చ వీర్యేణ మహతా స్వేన విస్మితః ॥ **2.1.13** ॥ 13

న చానృతకథో విద్వాన్ వృద్ధానాం ప్రతిపూజకః।
అనురక్తః ప్రజాభిశ్చ ప్రజాశ్చాప్యనురజ్యతే ॥ **2.1.14** ॥ 14

సానుక్రోశో జితక్రోధో బ్రాహ్మణప్రతిపూజకః।
దీనానుకంపీ ధర్మజ్ఞో నిత్యం ప్రగ్రహవాంఛుచిః ॥ **2.1.15** ॥ 15

కులోచితమతిః క్షాత్రం స్వధర్మం బహు మన్యతే।
మన్యతే పరయా ప్రీత్యా మహత్ స్వర్గఫలం తతః ॥ **2.1.16** ॥ 16

నాశ్రేయసి రతో యశ్చ న విరుద్ధకథారుచిః।
ఉత్తరోత్తరయుక్తీనాం వక్తా వాచస్పతిర్యథా ॥ **2.1.17** ॥ 17

అరోగస్తరుణో వాగ్మీ వపుష్మాన్ దేశకాలవిత్।
లోకే పురుషసారజ్ఞః సాధురేకో వినిర్మితః ॥ **2.1.18** ॥ 18

స తు శ్రేష్ఠైర్గుణైర్యుక్తః ప్రజానాం పార్థివాత్మజః।
బహిశ్చర ఇవ ప్రాణో బభూవ గుణతః ప్రియః ॥ **2.1.19** ॥ 19

సర్వవిద్యావ్రతస్నాతో యథావత్ సాంగవేదవిత్।
ఇష్వస్త్రే చ పితుః శ్రేష్ఠో బభూవ భరతాగ్రజః ॥ **2.1.20** ॥ 20

కల్యాణాభిజనః సాధురదీనః సత్యవాగృజుః।
వృద్ధైరభివినీతశ్చ ద్విజైర్ధర్మార్థదర్శిభిః ॥ **2.1.21** ॥ 21

ధర్మకామార్థతత్త్వజ్ఞః స్మృతిమాన్ ప్రతిభానవాన్।
లౌకికే సమయాచారే కృతకల్పో విశారదః ॥ **2.1.22** ॥ 22

నిభృతః సంవృతాకారో గుప్తమంత్రః సహాయవాన్।
అమోఘక్రోధహర్షశ్చ త్యాగసంయమకాలవిత్ ॥ **2.1.23** ॥ 23

దృఢభక్తిః స్థిరప్రజ్ఞో నాసద్గ్రాహీ న దుర్వచః।
నిస్తంద్రీరప్రమత్తశ్చ స్వదోషపరదోషవిత్ ॥ **2.1.24** ॥ 24

శాస్త్రజ్ఞశ్చ కృతజ్ఞశ్చ పురుషాంతరకోవిదః।
యః ప్రగ్రహానుగ్రహయోర్యథాన్యాయం విచక్షణః ॥ **2.1.25** ॥ 25

సత్సంగ్రహానుగ్రహణే స్థానవిన్నిగ్రహస్య చ।
ఆయకర్మణ్యుపాయజ్ఞః సందృష్టవ్యయకర్మవిత్ ॥ **2.1.26** ॥ 26

శ్లైష్ణ్యం చాస్త్రసమూహేషు ప్రాప్తో వ్యామిశ్రకేషు చ।
అర్థధర్మౌ చ సంగృహ్య సుఖతంత్రో న చాలసః ॥ **2.1.27** ॥ 27

వైహారికాణాం శిల్పానాం విజ్ఞాతార్థవిభాగవిత్।
ఆరోహే వినయే చైవ యుక్తో వారణవాజినాం ॥ **2.1.28** ॥ 28

ధనుర్వేదవిదాం శ్రేష్ఠో లోకేఽతిరథసమ్మతః।
అభియాతా ప్రహర్తా చ సేనానయవిశారదః ॥ **2.1.29** ॥ 29

అప్రధృష్యశ్చ సంగ్రామే క్రుద్ధైరపి సురాసురైః।
అనసూయో జితక్రోధో న దృప్తో న చ మత్సరీ ॥ **2.1.30** ॥ 30

నావజ్ఞేయశ్చ భూతానాం న చ కాలవశానుగః।
ఏవం శ్రైష్ఠైర్గుణైర్యుక్తః ప్రజానాం పార్థివాత్మజః ॥ **2.1.31** ॥ 31

సమ్మతస్త్రిషు లోకేషు వసుధాయాః క్షమాగుణైః।
బుద్ధ్యా బృహస్పతేస్తుల్యో వీర్యే చాపి శచీపతేః ॥ **2.1.32** ॥ 32

తథా సర్వప్రజాకాంతైః ప్రీతిసంజననైః పితుః।
గుణైర్విరురుచే రామో దీప్తః సూర్య ఇవాంశుభిః ॥ **2.1.33** ॥ 33

తమేవంవృత్తసంపన్నమప్రధృష్యపరాక్రమం।
లోకనాథోపమం నాథమకామయత మేదినీ ॥ **2.1.34** ॥ 34

ఏతైస్తు బహుభిర్యుక్తం గుణైరనుపమైః సుతం।
దృష్ట్వా దశరథో రాజా చక్రే చింతాం పరంతపః ॥ **2.1.35** ॥ 35

అథ రాజ్ఞో బభూవైవ వృద్ధస్య చిరజీవినః।
ప్రీతిరేషా కథం రామో రాజా స్యాన్మయి జీవతి ॥ **2.1.36** ॥ 36

ఏషా హ్యస్య పరా ప్రీతిర్హృది సంపరివర్తతే।
కదా నామ సుతం ద్రక్ష్యామ్యభిషిక్తమహం ప్రియం ॥ **2.1.37** ॥ 37

వృద్ధికామో హి లోకస్య సర్వభూతానుకంపకః।
మత్తః ప్రియతరో లోకే పర్జన్య ఇవ వృష్టిమాన్ ॥ **2.1.38** ॥ 38

యమశక్రసమో వీర్యే బృహస్పతిసమో మతౌ।
మహీధరసమో ధృత్యాం మత్తశ్చ గుణవత్తరః ॥ **2.1.39** ॥ 39

మహీమహమిమాం కృత్స్నామధితిష్ఠంతమాత్మజం।
అనేన వయసా దృష్ట్వా యథా స్వర్గమవాప్నుయాం ॥ **2.1.40** ॥ 40

ఇత్యేవం వివిధైస్తైస్తైరన్యపార్థివదుర్లభైః।
శిష్టైరపరిమేయైశ్చ లోకే లోకోత్తరైర్గుణైః ॥ **2.1.41** ॥ 41

తం సమీక్ష్య తదా రాజా యుక్తం సముదితైర్గుణైః।
నిశ్చిత్య సచివైః సార్ధం యౌవరాజ్యమమన్యత ॥ **2.1.42** ॥ 42

దివ్యంతరిక్షే భూమౌ చ ఘోరముత్పాతజం భయం।
సంచచక్షేఽథ మేధావీ శరీరే చాత్మనో జరాం ॥ **2.1.43** ॥ 43

పూర్ణచంద్రాననస్యాథ శోకాపనుదమాత్మనః।
లోకే రామస్య బుబుధే సంప్రియత్వం మహాత్మనః ॥ **2.1.44** ॥ 44

ఆత్మనశ్చ ప్రజానాం చ శ్రేయసే చ ప్రియేణ చ।
ప్రాప్తే కాలే స ధర్మాత్మా భక్త్యా త్వరితవాన్ నృపః ॥ **2.1.45** ॥ 45

నానానగరవాస్తవ్యాన్ పృథగ్జానపదానపి।
సమానినాయ మేదిన్యాం ప్రధానాన్ పృథివీపతిః ॥ **2.1.46** ॥ 46

తాన్ వేశ్మనానాభరణైర్యథార్హం ప్రతిపూజితాన్।
దదర్శాలంకృతో రాజా ప్రజాపతిరివ ప్రజాః ॥ **2.1.47** ॥ 47

న తు కేకయరాజానం జనకం వా నరాధిపః।
త్వరయా చానయామాస పశ్చాత్తౌ శ్రోష్యతః ప్రియం ॥ **2.1.48** ॥ 48

అథోపవిష్టే నృపతౌ తస్మిన్ పరపురార్దనే।
తతః ప్రవివిశుః శేషా రాజానో లోకసమ్మతాః ॥ **2.1.49** ॥ 49

అథ రాజవితీర్ణేషు వివిధేష్వాసనేషు చ।
రాజానమేవాభిముఖా నిషేదుర్నియతా నృపాః ॥ **2.1.50** ॥ 50

స లబ్ధమానైర్వినయాన్వితైర్నృపైః
పురాలయైర్జానపదైశ్చ మానవైః।

ఉపోపవిష్టైర్నృపతిర్వృతో బభౌ
సహస్రచక్షుర్భగవానివామరైః ॥ **2.1.51** ॥ 51

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ప్రథమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ద్వితీయః సర్గః ॥

## దశరథకర్తృకః శ్రీరామరాజ్యాభిషేకప్రస్తావః సంసత్సదస్యైః శ్రీరామగుణానాం వర్ణనం కుర్వద్భిరుక్తప్రస్తావస్య సహర్షం యుక్తియుక్తం సమర్థనం

తతః పరిషదం సర్వామామంత్ర్య వసుధాధిపః।
హితముద్ధర్షణం చైవముువాచ ప్రథితం వచః ॥ **2.2.1** ॥ 52

దుందుభిస్వరకల్పేన గంభీరేణానునాదినా।
స్వరేణ మహతా రాజా జీమూత ఇవ నాదయన్ ॥ **2.2.2** ॥ 53

రాజలక్షణయుక్తేన కాంతేనానుపమేన చ।
ఉవాచ రసయుక్తేన స్వరేణ నృపతిర్నృపాన్ ॥ **2.2.3** ॥ 54

విదితం భవతామేతద్ యథా మే రాజ్యముత్తమం।
పూర్వకైర్మమ రాజేంద్రైః సుతవత్ పరిపాలితం ॥ **2.2.4** ॥ 55

సోఽహమిక్ష్వాకుభిః సర్వైర్నరేంద్రైః ప్రతిపాలితం।
శ్రేయసా యోక్తుమిచ్ఛామి సుఖార్హమఖిలం జగత్ ॥ **2.2.5** ॥ 56

మయాప్యాచరితం పూర్వైః పంథానమనుగచ్ఛతా।
ప్రజా నిత్యమనిద్రేణ యథాశక్త్యభిరక్షితాః ॥ **2.2.6** ॥ 57

ఇదం శరీరం కృత్స్నస్య లోకస్య చరతా హితం।
పాండురస్యాతపత్రస్య చ్ఛాయాయాం జరితం మయా ॥ **2.2.7** ॥ 58

ప్రాప్య వర్షసహస్రాణి బహూన్యాయూంషి జీవతః।
జీర్ణస్యాస్య శరీరస్య విశ్రాంతిమభిరోచయే ॥ **2.2.8** ॥ 59

రాజప్రభావజుష్టాం చ దుర్వహామజితేంద్రియైః।
పరిశ్రాంతోఽస్మి లోకస్య గుర్వీం ధర్మధురం వహన్ ॥ **2.2.9** ॥ 60

సోఽహం విశ్రామమిచ్ఛామి పుత్రం కృత్వా ప్రజాహితే।
సన్నికృష్టానిమాన్ సర్వాననుమాన్య ద్విజర్షభాన్ ॥ **2.2.10** ॥ 61

అనుజాతో హి మాం సర్వైర్గుణైః శ్రేష్ఠో మమాత్మజః।
పురందరసమో వీర్యే రామః పరపురంజయః ॥ **2.2.11** ॥ 62

తం చంద్రమివ పుష్యేణ యుక్తం ధర్మభృతాం వరం।
యౌవరాజ్యే నియోక్తాస్మి ప్రాతః పురుషపుంగవం ॥ **2.2.12** ॥ 63

అనురూపః స వో నాథో లక్ష్మీవాన్ లక్ష్మణాగ్రజః।
త్రైలోక్యమపి నాథేన యేన స్యాన్నాథవత్తరం ॥ **2.2.13** ॥ 64

అనేన శ్రేయసా సద్యః సంయోక్ష్యేఽహమిమాం మహీం।
గతక్లేశో భవిష్యామి సుతే తస్మిన్ నివేశ్య వై ॥ **2.2.14** ॥ 65

యదిదం మేఽనురూపార్థం మయా సాధు సుమంత్రితం।
భవంతో మేఽనుమన్యంతాం కథం వా కరవాణ్యహం ॥ **2.2.15** ॥ 66

యద్యప్యేషా మమ ప్రీతిర్హితమన్యద్ విచింత్యతాం।
అన్యా మధ్యస్థచింతా తు విమర్దాభ్యధికోదయా ॥ **2.2.16** ॥ 67

ఇతి బ్రువంతం ముదితాః ప్రత్యనందన్ నృపా నృపం।
వృష్టిమంతం మహామేఘం నర్దంత ఇవ బర్హిణః ॥ **2.2.17** ॥ 68

స్నిగ్ధోఽనునాదః సంజజ్ఞే తతో హర్షసమీరితః।
జనౌఘోద్ఘుష్టసన్నాదో మేదినీం కంపయన్నివ ॥ **2.2.18** ॥ 69

తస్య ధర్మార్థవిదుషో భావమాజ్ఞాయ సర్వశః।
బ్రాహ్మణా బలముఖ్యాశ్చ పౌరజానపదైః సహ ॥ **2.2.19** ॥ 70

సమేత్య తే మంత్రయితుం సమతాగతబుద్ధయః।
ఊచుశ్చ మనసా జ్ఞాత్వా వృద్ధం దశరథం నృపం ॥ **2.2.20** ॥ 71

అనేకవర్షసాహస్రో వృద్ధస్త్వమసి పార్థివ।
స రామం యువరాజానమభిషించస్వ పార్థివం ॥ **2.2.21** ॥ 72

ఇచ్ఛామో హి మహాబాహుం రఘువీరం మహాబలం।
గజేన మహతా యాంతం రామం ఛత్రావృతాననం ॥ **2.2.22** ॥ 73

ఇతి తద్వచనం శ్రుత్వా రాజా తేషాం మనఃప్రియం।
అజానన్నివ జిజ్ఞాసురిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.2.23** ॥ 74

శ్రుత్వైతద్ వచనం యన్మే రాఘవం పతిమిచ్ఛథ।
రాజానః సంశయోఽయం మే తదిదం బ్రూత తత్త్వతః ॥ **2.2.24** ॥ 75

కథం ను మయి ధర్మేణ పృథివీమనుశాసతి।
భవంతో ద్రష్టుమిచ్ఛంతి యువరాజం మహాబలం ॥ **2.2.25** ॥ 76

తే తమూచుర్మహాత్మానః పౌరజానపదైః సహ।
బహవో నృప కల్యాణగుణాః సంతి సుతస్య తే ॥ **2.2.26** ॥ 77

గుణాన్ గుణవతో దేవ దేవకల్పస్య ధీమతః।
ప్రియానానందనాన్ కృత్స్నాన్ ప్రవక్ష్యామోఽద్య తాన్ శృణు ॥ **2.2.27** ॥ 78

దివ్యైర్గుణైః శక్రసమో రామః సత్యపరాక్రమః।
ఇక్ష్వాకుభ్యోఽపి సర్వేభ్యో హ్యతిరిక్తో విశాంపతే ॥ **2.2.28** ॥ 79

రామః సత్పురుషో లోకే సత్యః సత్యపరాయణః।
సాక్షాద్ రామాద్ వినిర్వృత్తో ధర్మశ్చాపి శ్రియా సహ ॥ **2.2.29** ॥ 80

ప్రజాసుఖత్వే చంద్రస్య వసుధాయాః క్షమాగుణైః।
బుద్ధ్యా బృహస్పతేస్తుల్యో వీర్యే సాక్షాచ్ఛచీపతేః ॥ **2.2.30** ॥ 81

ధర్మజ్ఞః సత్యసంధశ్చ శీలవాననసూయకః।
క్షాంతః సాంత్వయితా శ్లక్ష్ణః కృతజ్ఞో విజితేంద్రియః ॥ **2.2.31** ॥ 82

మృదుశ్చ స్థిరచిత్తశ్చ సదా భవ్యోఽనసూయకః।
ప్రియవాదీ చ భూతానాం సత్యవాదీ చ రాఘవః ॥ **2.2.32** ॥ 83

బహుశ్రుతానాం వృద్ధానాం బ్రాహ్మణానాముపాసితా।
తేనాస్యేహాతులా కీర్తిర్యశస్తేజశ్చ వర్ధతే ॥ **2.2.33** ॥ 84

దేవాసురమనుష్యాణాం సర్వాస్త్రేషు విశారదః।
సమ్యగ్ విద్యావ్రతస్నాతో యథావత్ సాంగవేదవిత్ ॥ **2.2.34** ॥ 85

గాంధర్వే చ భువి శ్రేష్ఠో బభూవ భరతాగ్రజః।
కల్యాణాభిజనః సాధురదీనాత్మా మహామతిః ॥ **2.2.35** ॥ 86

ద్విజైరభివినీతశ్చ శ్రేష్ఠైర్ధర్మార్థనైపుణైః।
యదా వ్రజతి సంగ్రామం గ్రామార్థే నగరస్య వా ॥ **2.2.36** ॥ 87

గత్వా సౌమిత్రిసహితో నావిజిత్య నివర్తతే।
సంగ్రామాత్ పునరాగత్య కుంజరేణ రథేన వా ॥ **2.2.37** ॥ 88

పౌరాన్ స్వజనవన్నిత్యం కుశలం పరిపృచ్ఛతి।
పుత్రేష్వగ్నిషు దారేషు ప్రేష్యశిష్యగణేషు చ ॥ **2.2.38** ॥ 89

నిఖిలేనానుపూర్వ్యా చ పితా పుత్రానివౌరసాన్।
శుశ్రూషంతే చ వః శిష్యాః కచ్చిద్ వర్మసు దంశితాః ॥ **2.2.39** ॥ 90

ఇతి వః పురుషవ్యాఘ్రః సదా రామోఽభిభాషతే।
వ్యసనేషు మనుష్యాణాం భృశం భవతి దుఃఖితః ॥ **2.2.40** ॥ 91

ఉత్సవేషు చ సర్వేషు పితేవ పరితుష్యతి ।
సత్యవాదీ మహేష్వాసో వృద్ధసేవీ జితేంద్రియః ॥ **2.2.41** ॥ 92

స్మితపూర్వాభిభాషీ చ ధర్మం సర్వాత్మనాశ్రితః ।
సమ్యగ్యోక్తా శ్రేయసాం చ న విగృహ్యకథారుచిః ॥ **2.2.42** ॥ 93

ఉత్తరోత్తరయుక్తౌ చ వక్తా వాచస్పతిర్యథా ।
సుభ్రూరాయతతామ్రాక్షః సాక్షాద్ విష్ణురివ స్వయం ॥ **2.2.43** ॥ 94

రామో లోకాభిరామోఽయం శౌర్యవీర్యపరాక్రమైః ।
ప్రజాపాలనసంయుక్తో న రాగోపహతేంద్రియః ॥ **2.2.44** ॥ 95

శక్తస్త్రైలోక్యమప్యేష భోక్తుం కిం ను మహీమిమాం ।
నాస్య క్రోధః ప్రసాదశ్చ నిరర్థోఽస్తి కదాచన ॥ **2.2.45** ॥ 96

హంత్యేష నియమాద్ వధ్యానవధ్యేషు న కుప్యతి ।
యునక్త్యర్థైః ప్రహృష్టశ్చ తమసౌ యత్ర తుష్యతి ॥ **2.2.46** ॥ 97

దాంతైః సర్వప్రజాకాంతైః ప్రీతిసంజననైర్నృణాం ।
గుణైర్వివోచతే రామో దీప్తః సూర్య ఇవాంశుభిః ॥ **2.2.47** ॥ 98

తమేవంగుణసంపన్నం రామం సత్యపరాక్రమం ।
లోకపాలోపమం నాథమకామయత మేదినీ ॥ **2.2.48** ॥ 99

వత్సః శ్రేయసి జాతస్తే దిష్ట్యాసౌ తవ రాఘవః ।
దిష్ట్యా పుత్రగుణైర్యుక్తో మారీచ ఇవ కశ్యపః ॥ **2.2.49** ॥ 100

బలమారోగ్యమాయుశ్చ రామస్య విదితాత్మనః ।
దేవాసురమనుష్యేషు సగంధర్వోరగేషు చ ॥ **2.2.50** ॥ 101

ఆశంసతే జనః సర్వో రాష్ట్రే పురవరే తథా ।
ఆభ్యంతరశ్చ బాహ్యశ్చ పౌరజానపదో జనః ॥ **2.2.51** ॥ 102

స్త్రియో వృద్ధాస్తరుణ్యశ్చ సాయం ప్రాతః సమాహితాః।
సర్వా దేవాన్నమస్యంతి రామస్యార్థే మనస్వినః।
తేషాం తద్ యాచితం దేవ త్వత్ప్రసాదాత్సమృధ్యతాం ॥ **2.2.52** ॥ 103

రామమిందీవరశ్యామం సర్వశత్రునిబర్హణం।
పశ్యామో యౌవరాజ్యస్థం తవ రాజోత్తమాత్మజం ॥ **2.2.53** ॥ 104

తం దేవదేవోపమమాత్మజం తే
సర్వస్య లోకస్య హితే నివిష్టం।
హితాయ నః క్షిప్రముదారజుష్టం
ముదాభిషేక్తుం వరద త్వమర్హసి ॥ **2.2.54** ॥ 105

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ద్వితీయః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ తృతీయః సర్గః ॥

## వసిష్ఠవామదేవౌ ప్రతి శ్రీరామరాజ్యాభిషేకసామగ్రీసంగ్రహార్థం రాజ్ఞో దశరథస్యానురోధస్తాభ్యాం సేవకాన్ ప్రతి తదనురూపాదేశస్య దానం రాజాజ్ఞయా సుమంత్రేణ శ్రీరామస్య రాజసభాయామానయనం రాజ్ఞా శ్రీరామం ప్రతి హితస్యోపదేశశ్చ

తేషామంజలిపద్మాని ప్రగృహీతాని సర్వశః।
ప్రతిగృహ్యాబ్రవీద్ రాజా తేభ్యః ప్రియహితం వచః ॥ **2.3.1** ॥ 106

అహోఽస్మి పరమప్రీతః ప్రభావశ్చాతులో మమ।
యన్మే జ్యేష్ఠం ప్రియం పుత్రం యౌవరాజ్యస్థమిచ్ఛథ ॥ **2.3.2** ॥ 107

ఇతి ప్రత్యర్చితాన్ రాజా బ్రాహ్మణానిదమబ్రవీత్।
వసిష్ఠం వామదేవం చ తేషామేవోపశృణ్వతాం ॥ **2.3.3** ॥ 108

చైత్రః శ్రీమానయం మాసః పుణ్యః పుష్పితకాననః।
యౌవరాజ్యాయ రామస్య సర్వమేవోపకల్ప్యతాం ॥ **2.3.4** ॥ 109

రాజ్ఞస్తూపరతే వాక్యే జనఘోషో మహానభూత్।
శనైస్తస్మిన్ ప్రశాంతే చ జనఘోషే జనాధిపః ॥ **2.3.5** ॥ 110

వసిష్ఠం మునిశార్దూలం రాజా వచనమబ్రవీత్।
అభిషేకాయ రామస్య యత్ కర్మ సపరిచ్ఛదం ॥ **2.3.6** ॥ 111

తదద్య భగవన్ సర్వమాజ్ఞాపయితుమర్హసి ।
తచ్ఛ్రుత్వా భూమిపాలస్య వసిష్ఠో మునిసత్తమః ॥ **2.3.7** ॥ 112

ఆదిదేశాగ్రతో రాజ్ఞః స్థితాన్ యుక్తాన్ కృతాంజలీన్ ।
సువర్ణాదీని రత్నాని బలీన్ సర్వౌషధీరపి ॥ **2.3.8** ॥ 113

శుక్లమాల్యాని లాజాంశ్చ పృథక్ చ మధుసర్పిషీ ।
అహతాని చ వాసాంసి రథం సర్వాయుధాన్యపి ॥ **2.3.9** ॥ 114

చతురంగబలం చైవ గజం చ శుభలక్షణం ।
చామరవ్యజనే చోభే ధ్వజం ఛత్రం చ పాండురం ॥ **2.3.10** ॥ 115

శతం చ శాతకుంభానాం కుంభానామగ్నివర్చసాం ।
హిరణ్యశృంగమృషభం సమగ్రం వ్యాఘ్రచర్మ చ ॥ **2.3.11** ॥ 116

యచ్చాన్యత్ కించిదేష్టవ్యం తత్ సర్వముపకల్ప్యతాం ।
ఉపస్థాపయత ప్రాతరగ్న్యగారే మహీపతేః ॥ **2.3.12** ॥ 117

అంతఃపురస్య ద్వారాణి సర్వస్య నగరస్య చ ।
చందనస్రగ్భిరర్చ్యంతాం ధూపైశ్చ ఘ్రాణహారిభిః ॥ **2.3.13** ॥ 118

ప్రశస్తమన్నం గుణవద్ దధిక్షీరోపసేచనం ।
ద్విజానాం శతసాహస్రం యత్ప్రకామమలం భవేత్ ॥ **2.3.14** ॥ 119

సత్కృత్య ద్విజముఖ్యానాం శ్వః ప్రభాతే ప్రదీయతాం ।
ఘృతం దధి చ లాజాశ్చ దక్షిణాశ్చాపి పుష్కలాః ॥ **2.3.15** ॥ 120

సూర్యేఽభ్యుదితమాత్రే శ్వో భవితా స్వస్తివాచనం ।
బ్రాహ్మణాశ్చ నిమంత్ర్యంతాం కల్ప్యంతామాసనాని చ ॥ **2.3.16** ॥ 121

ఆబధ్యంతాం పతాకాశ్చ రాజమార్గశ్చ సిచ్యతాం ।
సర్వే చ తాలాపచరా గణికాశ్చ స్వలంకృతాః ॥ **2.3.17** ॥ 122

కక్ష్యాం ద్వితీయామాసాద్య తిష్ఠంతు నృపవేశ్మనః।
దేవాయతనచైత్యేషు సాన్నభక్ష్యాః సదక్షిణాః ॥ **2.3.18** ॥ 123

ఉపస్థాపయితవ్యాః స్యుర్మాల్యయోగ్యాః పృథక్పృథక్।
దీర్ఘాసిబద్ధగోధాశ్చ సన్నద్ధా మృష్టవాససః ॥ **2.3.19** ॥ 124

మహారాజాంగనం శూరాః ప్రవిశంతు మహోదయం।
ఏవం వ్యాదిశ్య విప్రౌ తు క్రియాస్తత్ర వినిష్ఠితౌ ॥ **2.3.20** ॥ 125

చక్రతుశ్చైవ యచ్ఛేషం పార్థివాయ నివేద్య చ।
కృతమిత్యేవ చాబ్రూతామభిగమ్య జగత్పతిం ॥ **2.3.21** ॥ 126

యథోక్తవచనం ప్రీతౌ హర్షయుక్తౌ ద్విజోత్తమౌ।
తతః సుమంత్రం ద్యుతిమాన్ రాజా వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.3.22** ॥ 127

రామః కృతాత్మా భవతా శీఘ్రమానీయతామితి।
స తథేతి ప్రతిజ్ఞాయ సుమంత్రో రాజశాసనాత్ ॥ **2.3.23** ॥ 128

రామం తత్రానయాంచక్రే రథేన రథినాం వరం।
అథ తత్ర సహాసీనాస్తదా దశరథం నృపం ॥ **2.3.24** ॥ 129

ప్రాచ్యోదీచ్యా ప్రతీచ్యాశ్చ దాక్షిణాత్యాశ్చ భూమిపాః।
మ్లేచ్ఛాశ్చార్యాశ్చ యే చాన్యే వనశైలాంతవాసినః ॥ **2.3.25** ॥ 130

ఉపాసాంచక్రిరే సర్వే తం దేవా వాసవం యథా।
తేషాం మధ్యే స రాజర్షిర్మరుతామివ వాసవః ॥ **2.3.26** ॥ 131

ప్రాసాదస్థో దశరథో దదర్శాయాంతమాత్మజం।
గంధర్వరాజప్రతిమం లోకే విఖ్యాతపౌరుషం ॥ **2.3.27** ॥ 132

దీర్ఘబాహుం మహాసత్త్వం మత్తమాతంగగామినం।
చంద్రకాంతాననం రామమతీవ ప్రియదర్శనం ॥ **2.3.28** ॥ 133

రూపౌదార్యగుణైః పుంసాం దృష్టిచిత్తాపహారిణం ।
ఘర్మాభితప్తాః పర్జన్యం హ్లాదయంతమివ ప్రజాః ॥ **2.3.29** ॥ 134

న తతర్ప సమాయాంతం పశ్యమానో నరాధిపః ।
అవతార్య సుమంత్రస్తు రాఘవం స్యందనోత్తమాత్ ॥ **2.3.30** ॥ 135

పితుః సమీపం గచ్ఛంతం ప్రాంజలిః పృష్ఠతోఽన్వగాత్ ।
స తం కైలాసశృంగాభం ప్రాసాదం రఘునందనః ॥ **2.3.31** ॥ 136

ఆరురోహ నృపం ద్రష్టుం సహసా తేన రాఘవః ।
స ప్రాంజలిరభిప్రేత్య ప్రణతః పితురంతికే ॥ **2.3.32** ॥ 137

నామ స్వం శ్రావయన్ రామో వవందే చరణౌ పితుః ।
తం దృష్ట్వా ప్రణతం పార్శ్వే కృతాంజలిపుటం నృపః ॥ **2.3.33** ॥ 138

గృహ్యాంజలౌ సమాకృష్య సస్వజే ప్రియమాత్మజం ।
తస్మై చాభ్యుద్యతం సమ్యఙ్మణికాంచనభూషితం ॥ **2.3.34** ॥ 139

దిదేశ రాజా రుచిరం రామాయ పరమాసనం ।
తథాఽఽసనవరం ప్రాప్య వ్యదీపయత రాఘవః ॥ **2.3.35** ॥ 140

స్వయైవ ప్రభయా మేరుముదయే విమలో రవిః ।
తేన విభ్రాజితా తత్ర సా సభాపి వ్యరోచత ॥ **2.3.36** ॥ 141

విమలగ్రహనక్షత్రా శారదీ ద్యౌరివేందునా ।
తం పశ్యమానో నృపతిస్తుతోష ప్రియమాత్మజం ॥ **2.3.37** ॥ 142

అలంకృతమివాత్మానమాదర్శతలసంస్థితం ।
స తం సుస్థితమాభాష్య పుత్రం పుత్రవతాం వరః ॥ **2.3.38** ॥ 143

ఉవాచేదం వచో రాజా దేవేంద్రమివ కశ్యపః ।
జ్యేష్ఠాయామసి మే పత్న్యాం సదృశ్యాం సదృశాత్ సుతః ॥ **2.3.39** ॥ 144

ఉత్పన్నస్త్వం గుణజ్యేష్ఠో మమ రామాత్మజః ప్రియః।
త్వయా యతః ప్రజాశ్చేమాః స్వగుణైరనురంజితాః ॥ **2.3.40** ॥ 145

తస్మాత్ త్వం పుష్యయోగేన యౌవరాజ్యమవాప్నుహి।
కామతస్త్వం ప్రకృత్యైవ నిర్ణీతో గుణవానితి ॥ **2.3.41** ॥ 146

గుణవత్యపి తు స్నేహాత్ పుత్ర వక్ష్యామి తే హితం।
భూయో వినయమాస్థాయ భవ నిత్యం జితేంద్రియః ॥ **2.3.42** ॥ 147

కామక్రోధసముత్థాని త్యజస్వ వ్యసనాని చ।
పరోక్షయా వర్తమానో వృత్త్యా ప్రత్యక్షయా తథా ॥ **2.3.43** ॥ 148

అమాత్యప్రభృతీః సర్వాః ప్రజాశ్చైవానురంజయ।
కోష్ఠాగారాయుధాగారైః కృత్వా సన్నిచయాన్ బహూన్ ॥ **2.3.44** ॥ 149

ఇష్టానురక్తప్రకృతిర్యః పాలయతి మేదినీం।
తస్య నందంతి మిత్రాణి లబ్ధ్వామృతమివామరాః ॥ **2.3.45** ॥ 150

తస్మాత్ పుత్ర త్వమాత్మానం నియమ్యైవం సమాచర।
తచ్ఛ్రుత్వా సుహృదస్తస్య రామస్య ప్రియకారిణః ॥ **2.3.46** ॥ 151

త్వరితాః శీఘ్రమాగత్య కౌసల్యాయై న్యవేదయన్।
సా హిరణ్యం చ గాశ్చైవ రత్నాని వివిధాని చ ॥ **2.3.47** ॥ 152

వ్యాదిదేశ ప్రియాఖ్యేభ్యః కౌసల్యా ప్రమదోత్తమా।
అథాభివాద్య రాజానం రథమారుహ్య రాఘవః।
యయౌ స్వం ద్యుతిమద్ వేశ్మ జనౌఘైః ప్రతిపూజితః ॥ **2.3.48** ॥ 153

తే చాపి పౌరా నృపతేర్వచస్త -
చ్ఛ్రుత్వా తదా లాభమివేష్టమాశు।

నరేంద్రమామంత్ర్య గృహాణి గత్వా
దేవాన్ సమానర్చురభిప్రహృష్టాః ॥ **2.3.49** ॥ 154

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే తృతీయః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ చతుర్థః సర్గః ॥

## శ్వో రామాభిషేకం నిశ్చిత్య రాజ్ఞా సుమంత్రం ప్రేష్య తేన సమానీతం శ్రీరామం ప్రతి కించిదావశ్యకం నివేద్య తస్య స్వగృహే ప్రస్థాపనం శ్రీరామేణ కౌసల్యాభవనం గత్వా మాతరం ప్రతి స్వాభిషేకవృత్తస్య సూచనం మాతురాశిషం ప్రాప్య లక్ష్మణేన సహ ప్రేమపూర్వకం వార్తాలాపం కృత్వా స్వకీయే భవనే తస్య గమనం

గతేష్వథ నృపో భూయః పౌరేషు సహ మంత్రిభిః।
మంత్రయిత్వా తతశ్చక్రే నిశ్చయజ్ఞః స నిశ్చయం ॥ **2.4.1** ॥ 155

శ్వ ఏవ పుష్యో భవితా శ్వోఽభిషేచ్యస్తు మే సుతః।
రామో రాజీవపత్రాక్షో యువరాజ ఇతి ప్రభుః ॥ **2.4.2** ॥ 156

అథాంతర్గృహమావిశ్య రాజా దశరథస్తదా।
సూతమామంత్రయామాస రామం పునరిహానయ ॥ **2.4.3** ॥ 157

ప్రతిగృహ్య తు తద్వాక్యం సూతః పునరుపాయయౌ।
రామస్య భవనం శీఘ్రం రామమానయితుం పునః ॥ **2.4.4** ॥ 158

ద్వాఃస్థైరావేదితం తస్య రామాయాగమనం పునః।
శ్రుత్వైవ చాపి రామస్తం ప్రాప్తం శంకాన్వితోఽభవత్ ॥ **2.4.5** ॥ 159

ప్రవేశ్య చైనం త్వరితో రామో వచనమబ్రవీత్।
యదాగమనకృత్యం తే భూయస్తద్బ్రూహ్యశేషతః ॥ **2.4.6** ॥ 160

తమువాచ తతః సూతో రాజా త్వాం ద్రష్టుమిచ్ఛతి।
శ్రుత్వా ప్రమాణం తత్ర త్వం గమనాయేతరాయ వా ॥ **2.4.7** ॥ 161

ఇతి సూతవచః శ్రుత్వా రామోఽపి త్వరయాన్వితః।
ప్రయయౌ రాజభవనం పునద్రష్టుం నరేశ్వరం ॥ **2.4.8** ॥ 162

తం శ్రుత్వా సమనుప్రాప్తం రామం దశరథో నృపః।
ప్రవేశయామాస గృహం వివక్షుః ప్రియముత్తమం ॥ **2.4.9** ॥ 163

ప్రవిశన్నేవ చ శ్రీమాన్ రాఘవో భవనం పితుః।
దదర్శ పితరం దూరాత్ ప్రణిపత్య కృతాంజలిః ॥ **2.4.10** ॥ 164

ప్రణమంతం తముత్థాప్య సంపరిష్వజ్య భూమిపః।
ప్రదిశ్య చాసనం చాస్మై రామం చ పునరబ్రవీత్ ॥ **2.4.11** ॥ 165

రామ వృద్ధోఽస్మి దీర్ఘాయుర్భుక్తా భోగా యథేప్సితాః।
అన్నవద్భిః క్రతుశతైర్యథేష్టం భూరిదక్షిణైః ॥ **2.4.12** ॥ 166

జాతమిష్టమపత్యం మే త్వమద్యానుపమం భువి।
దత్తమిష్టమధీతం చ మయా పురుషసత్తమ ॥ **2.4.13** ॥ 167

అనుభూతాని చేష్టాని మయా వీర సుఖాన్యపి।
దేవర్షిపితృవిప్రాణామనృణోఽస్మి తథాఽఽత్మనః ॥ **2.4.14** ॥ 168

న కించిన్మమ కర్తవ్యం తవాన్యత్రాభిషేచనాత్।
అతో యత్త్వామహం బ్రూయాం తన్మే త్వం కర్తుమర్హసి ॥ **2.4.15** ॥ 169

అద్య ప్రకృతయః సర్వాస్త్వామిచ్ఛంతి నరాధిపం।
అతస్త్వాం యువరాజానమభిషేక్ష్యామి పుత్రక ॥ **2.4.16** ॥ 170

అపి చాద్యాశుభాన్ రామ స్వప్నాన్ పశ్యామి రాఘవ।
సనిర్ఘాతా దివోల్కాశ్చ పతంతి హి మహాస్వనాః ॥ **2.4.17** ॥ 171

అవష్టబ్ధం చ మే రామ నక్షత్రం దారుణగ్రహైః।
ఆవేదయంతి దైవజ్ఞాః సూర్యాంగారకరాహుభిః ॥ **2.4.18** ॥ 172

ప్రాయేణ చ నిమిత్తానామీదృశానాం సముద్భవే।
రాజా హి మృత్యుమాప్నోతి ఘోరాం చాపదమృచ్ఛతి ॥ **2.4.19** ॥ 173

తద్ యావదేవ మే చేతో న విముహ్యతి రాఘవ।
తావదేవాభిషించస్వ చలా హి ప్రాణినాం మతిః ॥ **2.4.20** ॥ 174

అద్య చంద్రోఽభ్యుపగమత్ పుష్యాత్ పూర్వం పునర్వసుం।
శ్వః పుష్యయోగం నియతం వక్ష్యంతే దైవచింతకాః ॥ **2.4.21** ॥ 175

తత్ర పుష్యేఽభిషించస్వ మనస్త్వరయతీవ మాం।
శ్వస్త్వాహమభిషేక్ష్యామి యౌవరాజ్యే పరంతప ॥ **2.4.22** ॥ 176

తస్మాత్ త్వయాద్యప్రభృతి నిశేయం నియతాత్మనా।
సహ వధ్వోపవస్తవ్యా దర్భప్రస్తరశాయినా ॥ **2.4.23** ॥ 177

సుహృదశ్చాప్రమత్తాస్త్వాం రక్షంత్వద్య సమంతతః।
భవంతి బహువిఘ్నాని కార్యాణ్యేవంవిధాని హి ॥ **2.4.24** ॥ 178

విప్రోషితశ్చ భరతో యావదేవ పురాదితః।
తావదేవాభిషేకస్తే ప్రాప్తకాలో మతో మమ ॥ **2.4.25** ॥ 179

కామం ఖలు సతాం వృత్తే భ్రాతా తే భరతః స్థితః।
జ్యేష్ఠానువర్తీ ధర్మాత్మా సానుక్రోశో జితేంద్రియః ॥ **2.4.26** ॥ 180

కిం ను చిత్తం మనుష్యాణామనిత్యమితి మే మతం।
సతాం చ ధర్మనిత్యానాం కృతశోభి చ రాఘవ ॥ **2.4.27** ॥ 181

ఇత్యుక్తః సోఽభ్యనుజ్ఞాతః శ్వోభావిన్యభిషేచనే।
వ్రజేతి రామః పితరమభివాద్యాభ్యయాద్ గృహం ॥ **2.4.28** ॥ 182

ప్రవిశ్య చాత్మనో వేశ్మ రాజ్ఞోఽదిష్టేఽభిషేచనే ।
తత్క్షణాదేవ నిష్క్రమ్య మాతురంతఃపురం యయౌ ॥ **2.4.29** ॥ 183

తత్ర తాం ప్రవణామేవ మాతరం క్షౌమవాసినీం ।
వాగ్యతాం దేవతాగారే దదర్శాయాచతీం శ్రియం ॥ **2.4.30** ॥ 184

ప్రాగేవ చాగతా తత్ర సుమిత్రా లక్ష్మణస్తథా ।
సీతా చానయితా శ్రుత్వా ప్రియం రామాభిషేచనం ॥ **2.4.31** ॥ 185

తస్మిన్ కాలేఽపి కౌసల్యా తస్థావామీలితేక్షణా ।
సుమిత్రయాన్వాస్యమానా సీతయా లక్ష్మణేన చ ॥ **2.4.32** ॥ 186

శ్రుత్వా పుష్యే చ పుత్రస్య యౌవరాజ్యేఽభిషేచనం ।
ప్రాణాయామేన పురుషం ధ్యాయమానా జనార్దనం ॥ **2.4.33** ॥ 187

తథా సనియమామేవ సోఽభిగమ్యాభివాద్య చ ।
ఉవాచ వచనం రామో హర్షయంస్తామిదం వరం ॥ **2.4.34** ॥ 188

అంబ పిత్రా నియుక్తోఽస్మి ప్రజాపాలనకర్మణి ।
భవితా శ్వోఽభిషేకో మే యథా మే శాసనం పితుః ॥ **2.4.35** ॥ 189

సీతయాప్యుపవస్తవ్యా రజనీయం మయా సహ ।
ఏవముక్తముపాధ్యాయైః స హి మాముక్తవాన్ పితా ॥ **2.4.36** ॥ 190

యాని యాన్యత్ర యోగ్యాని శ్వోభావిన్యభిషేచనే ।
తాని మే మంగలాన్యద్య వైదేహ్యాశ్చైవ కారయ ॥ **2.4.37** ॥ 191

ఏతచ్ఛ్రుత్వా తు కౌసల్యా చిరకాలాభికాంక్షితం ।
హర్షబాష్పాకులం వాక్యమిదం రామమభాషత ॥ **2.4.38** ॥ 192

వత్స రామ చిరం జీవ హతాస్తే పరిపంథినః ।
జ్ఞాతీన్ మే త్వం శ్రియా యుక్తః సుమిత్రాయాశ్చ నందయ ॥ **2.4.39** ॥ 193

కల్యాణే బత నక్షత్రే మయా జాతోఽసి పుత్రక।
యేన త్వయా దశరథో గుణైరారాధితః పితా ॥ **2.4.40** ॥ 194

అమోఘం బత మే క్షాంతం పురుషే పుష్కరేక్షణే।
యేయమిక్ష్వాకురాజశ్రీః పుత్ర త్వాం సంశ్రయిష్యతి ॥ **2.4.41** ॥ 195

ఇత్యేవముక్తో మాత్రా తు రామో భ్రాతరమబ్రవీత్।
ప్రాంజలిం ప్రహ్వమాసీనమభివీక్ష్య స్మయన్నివ ॥ **2.4.42** ॥ 196

లక్ష్మణేమాం మయా సార్ధం ప్రశాధి త్వం వసుంధరాం।
ద్వితీయం మేఽంతరాత్మానం త్వామియం శ్రీరుపస్థితా ॥ **2.4.43** ॥ 197

సౌమిత్రే భుంక్ష్వ భోగాంస్త్వమిష్టాన్ రాజ్యఫలాని చ।
జీవితం చాపి రాజ్యం చ త్వదర్థమభికామయే ॥ **2.4.44** ॥ 198

ఇత్యుక్త్వా లక్ష్మణం రామో మాతరావభివాద్య చ।
అభ్యనుజ్ఞాప్య సీతాం చ యయౌ స్వం చ నివేశనం ॥ **2.4.45** ॥ 199

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే చతుర్థః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ పంచమః సర్గః ॥

## రాజ్ఞోఽనురోధేన సీతాసహితాయ శ్రీరామాయ వసిష్ఠకర్తృకముపవాసవ్రతదీక్షాదానం వసిష్ఠేన రాజానం ప్రతి వృత్తస్యాస్య నివేదనం రాజ్ఞః స్వాంతఃపురే ప్రవేశః

సందిశ్య రామం నృపతిః శ్వోభావిన్యభిషేచనే ।
పురోహితం సమాహూయ వసిష్ఠమిదమబ్రవీత్ ॥ **2.5.1** ॥ 200

గచ్ఛోపవాసం కాకుత్స్థ కారయాద్య తపోధన ।
శ్రేయసే రాజ్యలాభాయ వధ్వా సహ యతవ్రత ॥ **2.5.2** ॥ 201

తథేతి చ స రాజానముక్త్వా వేదవిదాం వరః ।
స్వయం వసిష్ఠో భగవాన్ యయౌ రామనివేశనం ॥ **2.5.3** ॥ 202

ఉపవాసయితుం వీరం మంత్రవిన్మంత్రకోవిదం ।
బ్రాహ్మ్యం రథవరం యుక్తమాస్థాయ సుధృతవ్రతః ॥ **2.5.4** ॥ 203

స రామభవనం ప్రాప్య పాండురాభ్రఘనప్రభం ।
తిస్రః కక్ష్యా రథేనైవ వివేశ మునిసత్తమః ॥ **2.5.5** ॥ 204

తమాగతమృషిం రామస్త్వరన్నివ ససంభ్రమం ।
మానయిష్యన్ స మానార్హం నిశ్చక్రామ నివేశనాత్ ॥ **2.5.6** ॥ 205

అభ్యేత్య త్వరమాణోఽథ రథాభ్యాశం మనీషిణః ।
తతోఽవతారయామాస పరిగృహ్య రథాత్ స్వయం ॥ **2.5.7** ॥ 206

స చైనం ప్రశ్రితం దృష్ట్వా సంభాష్యాభిప్రసాద్య చ।
ప్రియార్హం హర్షయన్ రామమిత్యువాచ పురోహితః ॥ **2.5.8** ॥ 207

ప్రసన్నస్తే పితా రామ యత్త్వం రాజ్యమవాప్స్యసి।
ఉపవాసం భవానద్య కరోతు సహ సీతయా ॥ **2.5.9** ॥ 208

ప్రాతస్త్వామభిషేక్తా హి యౌవరాజ్యే నరాధిపః।
పితా దశరథః ప్రీత్యా యయాతిం నహుషో యథా ॥ **2.5.10** ॥ 209

ఇత్యుక్త్వా స తదా రామముపవాసం యతవ్రతః।
మంత్రవత్ కారయామాస వైదేహ్యా సహితం శుచిః ॥ **2.5.11** ॥ 210

తతో యథావద్ రామేణ స రాజ్ఞో గురురర్చితః।
అభ్యనుజ్ఞాప్య కాకుత్స్థం యయౌ రామనివేశనాత్ ॥ **2.5.12** ॥ 211

సుహద్భిస్తత్ర రామోఽపి సహాసీనః ప్రియంవదైః।
సభాజితో వివేశాథ తాననుజ్ఞాప్య సర్వశః ॥ **2.5.13** ॥ 212

హృష్టనారీనరయుతం రామవేశ్మ తదా బభౌ।
యథా మత్తద్విజగణం ప్రఫుల్లనలినం సరః ॥ **2.5.14** ॥ 213

స రాజభవనప్రఖ్యాత్ తస్మాద్ రామనివేశనాత్।
నిర్గత్య దదృశే మార్గం వసిష్ఠో జనసంవృతం ॥ **2.5.15** ॥ 214

వృందవృందైరయోధ్యాయాం రాజమార్గాః సమంతతః।
బభూవురభిసంబాధాః కుతూహలజనైర్వృతాః ॥ **2.5.16** ॥ 215

జనవృందోర్మిసంఘర్షహర్షస్వనవృతస్తదా।
బభూవ రాజమార్గస్య సాగరస్యేవ నిఃస్వనః ॥ **2.5.17** ॥ 216

సిక్తసమ్మృష్టరథ్యా హి తథా చ వనమాలినీ।
ఆసీదయోధ్యా తదహః సముచ్ఛ్రితగృహధ్వజా ॥ **2.5.18** ॥ 217

తదా హ్యయోధ్యానిలయః సస్త్రీబాలాకులో జనః।
రామాభిషేకమాకాంక్షన్నాకాంక్షన్నుదయం రవేః ॥ **2.5.19** ॥ 218

ప్రజాలంకారభూతం చ
జనస్యానందవర్ధనం।
ఉత్సుకోఽభూజనో ద్రష్టుం
తమయోధ్యామహోత్సవం ॥ **2.5.20** ॥ 219

ఏవం తజ్జనసంబాధం రాజమార్గం పురోహితః।
వ్యూహన్నివ జనౌఘం తం శనై రాజకులం యయౌ ॥ **2.5.21** ॥ 220

సితాభ్రశిఖరప్రఖ్యం ప్రాసాదమధిరుహ్య చ।
సమీయాయ నరేంద్రేణ శక్రేణేవ బృహస్పతిః ॥ **2.5.22** ॥ 221

తమాగతమభిప్రేక్ష్య హిత్వా రాజాసనం నృపః।
పప్రచ్ఛ స్వమతం తస్మై కృతమిత్యభివేదయత్ ॥ **2.5.23** ॥ 222

తేన చైవ తదా తుల్యం సహాసీనాః సభాసదః।
ఆసనేభ్యః సముత్తస్థుః పూజయంతః పురోహితం ॥ **2.5.24** ॥ 223

గురుణా త్వభ్యనుజ్ఞాతో మనుజౌఘం విసృజ్య తం।
వివేశాంతఃపురం రాజా సింహో గిరిగుహామివ ॥ **2.5.25** ॥ 224

తదగ్ర్యవేషప్రమదాజనాకులం
మహేంద్రవేశ్మప్రతిమం నివేశనం।
వ్యదీపయంశ్చారు వివేశ పార్థివః
శశీవ తారాగణసంకులం నభః ॥ **2.5.26** ॥ 225

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే పంచమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ షష్ఠః సర్గః ॥

## ససీతస్య శ్రీరామస్య నియమపరాయణతా సంహృష్టైః పురజనైర్నగరస్యాలంకరణం రాజానం ప్రతి కృతజ్ఞతాప్రకటనం చ పుర్యాం జానపదజనానాం సముదాయస్యైకత్రసమవాయః

గతే పురోహితే రామః స్నాతో నియతమానసః।
సహ పత్న్యా విశాలాక్ష్యా నారాయణముపాగమత్ ॥ **2.6.1** ॥ 226

ప్రగృహ్య శిరసా పాత్రీం హవిషో విధివత్ తతః।
మహతే దైవతాయాజ్యం జుహోవ జ్వలితానలే ॥ **2.6.2** ॥ 227

శేషం చ హవిషస్తస్య ప్రాశ్యాశాస్యాత్మనః ప్రియం।
ధ్యాయన్నారాయణం దేవం స్వాస్తీర్ణే కుశసంస్తరే ॥ **2.6.3** ॥ 228

వాగ్యతః సహ వైదేహ్యా భూత్వా నియతమానసః।
శ్రీమత్యాయతనే విష్ణోః శిశ్యే నరవరాత్మజః ॥ **2.6.4** ॥ 229

ఏకయామావశిష్టాయాం రాత్ర్యాం ప్రతివిబుధ్య సః।
అలంకారవిధిం సమ్యక్ కారయామాస వేశ్మనః ॥ **2.6.5** ॥ 230

తత్ర శృణ్వన్ సుఖా వాచః సూతమాగధవందినాం।
పూర్వాం సంధ్యాముపాసీనో జజాప సుసమాహితః ॥ **2.6.6** ॥ 231

తుష్టావ ప్రణతశ్చైవ శిరసా మధుసూదనం।
విమలక్షౌమసంవీతో వాచయామాస స ద్విజాన్ ॥ **2.6.7** ॥ 232

తేషాం పుణ్యాహఘోషోఽథ గంభీరమధురస్తథా।
అయోధ్యాం పూరయామాస తూర్యఘోషానునాదితః ॥ **2.6.8** ॥ 233

కృతోపవాసం తు తదా వైదేహ్యా సహ రాఘవం।
అయోధ్యానిలయః శ్రుత్వా సర్వః ప్రముదితో జనః ॥ **2.6.9** ॥ 234

తతః పౌరజనః సర్వః శ్రుత్వా రామాభిషేచనం।
ప్రభాతాం రజనీం దృష్ట్వా చక్రే శోభయితుం పురీం ॥ **2.6.10** ॥ 235

సితాభ్రశిఖరాభేషు దేవతాయతనేషు చ।
చతుష్పథేషు రథ్యాసు చైత్యేష్వట్టాలకేషు చ ॥ **2.6.11** ॥ 236

నానాపణ్యసమృద్ధేషు వణిజామాపణేషు చ।
కుటుంబినాం సమృద్ధేషు శ్రీమత్సు భవనేషు చ ॥ **2.6.12** ॥ 237

సభాసు చైవ సర్వాసు వృక్షేష్వాలక్షితేషు చ।
ధ్వజాః సముచ్ఛ్రితాః సాధు పతాకాశ్చాభవంస్తథా ॥ **2.6.13** ॥ 238

నటనర్తకసంఘానాం గాయకానాం చ గాయతాం।
మనఃకర్ణసుఖా వాచః శుశ్రావ జనతా తతః ॥ **2.6.14** ॥ 239

రామాభిషేకయుక్తాశ్చ కథాశ్చక్రుర్మిథో జనాః।
రామాభిషేకే సంప్రాప్తే చత్వరేషు గృహేషు చ ॥ **2.6.15** ॥ 240

బాలా అపి క్రీడమానా గృహద్వారేషు సంఘశః।
రామాభిషవసంయుక్తాశ్చక్రురేవ కథా మిథః ॥ **2.6.16** ॥ 241

కృతపుష్పోపహారశ్చ ధూపగంధాధివాసితః।
రాజమార్గః కృతః శ్రీమాన్ పౌరై రామాభిషేచనే ॥ **2.6.17** ॥ 242

ప్రకాశకరణార్థం చ నిశాగమనశంకయా।
దీపవృక్షాంస్తథా చక్రురనురథ్యాసు సర్వశః ॥ **2.6.18** ॥ 243

అలంకారం పురస్యైవం కృత్వా తత్ పురవాసినః।
ఆకాంక్షమాణా రామస్య యౌవరాజ్యాభిషేచనం ॥ **2.6.19** ॥ 244

సమేత్య సంఘశః సర్వే చత్వరేషు సభాసు చ।
కథయంతో మిథస్తత్ర ప్రశశంసుర్జనాధిపం ॥ **2.6.20** ॥ 245

అహో మహాత్మా రాజాయ -
మిక్ష్వాకుకులనందనః।
జ్ఞాత్వా వృద్ధం స్వమాత్మానం
రామం రాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి ॥ **2.6.21** ॥ 246

సర్వే హ్యనుగృహీతాః స్మ యన్నో రామో మహీపతిః।
చిరాయ భవితా గోప్తా దృష్టలోకపరావరః ॥ **2.6.22** ॥ 247

అనుద్ధతమనా విద్వాన్ ధర్మాత్మా భ్రాతృవత్సలః।
యథా చ భ్రాతృషు స్నిగ్ధస్తథాస్మాస్వపి రాఘవః ॥ **2.6.23** ॥ 248

చిరం జీవతు ధర్మాత్మా రాజా దశరథోఽనఘః।
యత్ప్రసాదేనాభిషిక్తం రామం ద్రక్ష్యామహే వయం ॥ **2.6.24** ॥ 249

ఏవంవిధం కథయతాం పౌరాణాం శుశ్రువుః పరే।
దిగ్భ్యో విశ్రుతవృత్తాంతాః ప్రాప్తా జానపదా జనాః ॥ **2.6.25** ॥ 250

తే తు దిగ్భ్యః పురీం ప్రాప్తా ద్రష్టుం రామాభిషేచనం।
రామస్య పూరయామాసుః పురీం జానపదా జనాః ॥ **2.6.26** ॥ 251

జనౌఘైస్తైర్విసర్పద్భిః శుశ్రువే తత్ర నిఃస్వనః।
పర్వసూదీర్ణవేగస్య సాగరస్యేవ నిఃస్వనః ॥ **2.6.27** ॥ 252

తతస్తదింద్రక్షయసన్నిభం పురం
దిదృక్షుభిర్జానపదైరుపాహితైః।

సమంతతః సస్వనమాకులం బభౌ
సముద్రయాదోభిరివార్ణవోదకం ॥ **2.6.28** ॥ 253

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే షష్ఠః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ సప్తమః సర్గః ॥

## భావినః శ్రీరామాభిషేకస్య వృత్తమాకర్ణ్య ఖిన్నయా మంథరయా కైకేయ్యా హృదయే భేదభావస్యోత్పాదనం ప్రీతయా కైకేయ్యా కుబ్జాయై పురస్కారరూపేణాభూషణస్య దానం వరం వరయితుం ప్రేరణం చ

జ్ఞాతిదాసీ యతో జాతా కైకేయ్యా తు సహోషితా ।
ప్రాసాదం చంద్రసంకాశమారురోహ యదృచ్ఛయా ॥ **2.7.1** ॥ 254

సిక్తరాజపథాం కృత్స్నాం ప్రకీర్ణకమలోత్పలాం ।
అయోధ్యాం మంథరా తస్మాత్ ప్రాసాదాదన్వవైక్షత ॥ **2.7.2** ॥ 255

పతాకాభిర్వరార్హాభిర్ధ్వజైశ్చ సమలంకృతాం ।
సిక్తాం చందనతోయైశ్చ శిరఃస్నాతజనైర్యుతాం ॥ **2.7.3** ॥ 256

మాల్యమోదకహస్తైశ్చ ద్విజేంద్రైరభినాదితాం ।
శుక్లదేవగృహద్వారాం సర్వవాదిత్రనాదితాం ॥ **2.7.4** ॥ 257

సంప్రహృష్టజనాకీర్ణాం బ్రహ్మఘోషనినాదితాం ।
ప్రహృష్టవరహస్త్యశ్వాం సంప్రణర్దితగోవృషాం ॥ **2.7.5** ॥ 258

హృష్టప్రముదితైః పౌరైరుచ్ఛ్రితధ్వజమాలినీం ।
అయోధ్యాం మంథరా దృష్ట్వా పరం విస్మయమాగతా ॥ **2.7.6** ॥ 259

సా హర్షోత్ఫుల్లనయనాం పాండురక్షౌమవాసినీం ।
అవిదూరే స్థితాం దృష్ట్వా ధాత్రీం పప్రచ్ఛ మంథరా ॥ **2.7.7** ॥ 260

ఉత్తమేనాభిసంయుక్తా హర్షేణార్థపరా సతీ।
రామమాతా ధనం కిం ను జనేభ్యః సంప్రయచ్ఛతి ॥ **2.7.8** ॥ 261

అతిమాత్రం ప్రహర్షః కిం జనస్యాస్య చ శంస మే।
కారయిష్యతి కిం వాపి సంప్రహృష్టో మహీపతిః ॥ **2.7.9** ॥ 262

విదీర్యమాణా హర్షేణ ధాత్రీ తు పరయా ముదా।
ఆచచక్షేఽథ కుబ్జాయై భూయసీం రాఘవే శ్రియం ॥ **2.7.10** ॥ 263

శ్వః పుష్యేణ జితక్రోధం యౌవరాజ్యేన చానఘం।
రాజా దశరథో రామమభిషేక్తా హి రాఘవం ॥ **2.7.11** ॥ 264

ధాత్ర్యాస్తు వచనం శ్రుత్వా కుబ్జా క్షిప్రమమర్షితా।
కైలాసశిఖరాకారాత్ ప్రాసాదాదవరోహత ॥ **2.7.12** ॥ 265

సా దహ్యమానా క్రోధేన మంథరా పాపదర్శినీ।
శయానామేవ కైకేయీమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.7.13** ॥ 266

ఉత్తిష్ఠ మూఢే కిం శేషే భయం త్వామభివర్తతే।
ఉపప్లుతమఘౌఘేన నాత్మానమవబుధ్యసే ॥ **2.7.14** ॥ 267

అనిష్టే సుభగాకారే సౌభాగ్యేన వికత్థసే।
చలం హి తవ సౌభాగ్యం నద్యాః స్రోత ఇవోష్ణగే ॥ **2.7.15** ॥ 268

ఏవముక్తా తు కైకేయీ రుష్టయా పరుషం వచః।
కుబ్జయా పాపదర్శిన్యా విషాదమగమత్ పరం ॥ **2.7.16** ॥ 269

కైకేయీ త్వబ్రవీత్ కుబ్జాం కచ్చిత్ క్షేమం న మంథరే।
విషణ్ణవదనాం హి త్వాం లక్షయే భృశదుఃఖితాం ॥ **2.7.17** ॥ 270

మంథరా తు వచః శ్రుత్వా కైకేయ్యా మధురాక్షరం।
ఉవాచ క్రోధసంయుక్తా వాక్యం వాక్యవిశారదా ॥ **2.7.18** ॥ 271

సా విషణ్ణతరా భూత్వా కుబ్జా తస్యాం హితైషిణీ।
విషాదయంతీ ప్రోవాచ భేదయంతీ చ రాఘవం ॥ **2.7.19** ॥ 272

అక్షయం సుమహద్ దేవి ప్రవృత్తం త్వద్వినాశనం।
రామం దశరథో రాజా యౌవరాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి ॥ **2.7.20** ॥ 273

సాస్మ్యగాధే భయే మగ్నా దుఃఖశోకసమన్వితా।
దహ్యమానానలేనేవ త్వద్ధితార్థమిహాగతా ॥ **2.7.21** ॥ 274

తవ దుఃఖేన కైకేయి మమ దుఃఖం మహద్ భవేత్।
త్వద్వృద్ధౌ మమ వృద్ధిశ్చ భవేదిహ న సంశయః ॥ **2.7.22** ॥ 275

నరాధిపకులే జాతా మహిషీ త్వం మహీపతేః।
ఉగ్రత్వం రాజధర్మాణాం కథం దేవి న బుధ్యసే ॥ **2.7.23** ॥ 276

ధర్మవాదీ శఠో భర్తా శ్లక్ష్ణవాదీ చ దారుణః।
శుద్ధభావేన జానీషే తేనైవమతిసంధితా ॥ **2.7.24** ॥ 277

ఉపస్థితః ప్రయుంజానస్త్వయి సాంత్వమనర్థకం।
అర్థేనైవాద్య తే భర్తా కౌసల్యాం యోజయిష్యతి ॥ **2.7.25** ॥ 278

అపవాహ్య తు దుష్టాత్మా భరతం తవ బంధుషు।
కాల్యే స్థాపయితా రామం రాజ్యే నిహతకంటకే ॥ **2.7.26** ॥ 279

శత్రుః పతిప్రవాదేన మాత్రేవ హితకామ్యయా।
ఆశీవిష ఇవాంగేన బాలే పరిధృతస్త్వయా ॥ **2.7.27** ॥ 280

యథా హి కుర్యాచ్ఛత్రుర్వా సర్పో వా ప్రత్యుపేక్షితః।
రాజ్ఞా దశరథేనాద్య సపుత్రా త్వం తథా కృతా ॥ **2.7.28** ॥ 281

పాపేనానృతసాంత్వేన బాలే నిత్యం సుఖోచితా।
రామం స్థాపయతా రాజ్యే సానుబంధా హతా హ్యసి ॥ **2.7.29** ॥ 282

సా ప్రాప్తకాలం కైకేయి క్షిప్రం కురు హితం తవ।
త్రాయస్వ పుత్రమాత్మానం మాం చ విస్మయదర్శనే ॥ **2.7.30** ॥ 283

మంథరాయా వచః శ్రుత్వా శయనాత్ సా శుభాననా।
ఉత్తస్థౌ హర్షసంపూర్ణా చంద్రలేఖేవ శారదీ ॥ **2.7.31** ॥ 284

అతీవ సా తు సంతుష్టా కైకేయీ విస్మయాన్వితా।
దివ్యమాభరణం తస్యై కుబ్జాయై ప్రదదౌ శుభం ॥ **2.7.32** ॥ 285

దత్త్వా త్వాభరణం తస్యై కుబ్జాయై ప్రమదోత్తమా।
కైకేయీ మంథరాం హృష్టా పునరేవాబ్రవీదిదం ॥ **2.7.33** ॥ 286

ఇదం తు మంథరే మహ్యమాఖ్యాతం పరమం ప్రియం।
ఏతన్మే ప్రియమాఖ్యాతం కిం వా భూయః కరోమి తే ॥ **2.7.34** ॥ 287

రామే వా భరతే వాహం విశేషం నోపలక్షయే।
తస్మాత్ తుష్టాస్మి యద్ రాజా రామం రాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి ॥ **2.7.35** ॥ 288

న మే పరం కించిదితో వరం పునః
ప్రియం ప్రియార్హే సువచం వచోఽమృతం।
తథా హ్యవోచస్త్వమతః ప్రియోత్తరం
వరం పరం తే ప్రదదామి తం వృణు ॥ **2.7.36** ॥ 289

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే సప్తమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ అష్టమః సర్గః ॥

## మంథరయా పునః శ్రీరామరాజ్యాభిషేకస్య కైకేయీకృతేఽనిష్టకరత్వే ప్రతిపాదితే కైకేయ్యా శ్రీరామగుణాన్ వర్ణయిత్వా తదీయాభిషేకస్య సమర్థనం తదనుకుబ్జయా పునః శ్రీరామరాజ్యస్య భరతాయ భయోత్పాదకత్వం ప్రతిపాద్య కైకేయ్యా మనసి భేదభావోత్పాదనం

మంథరా త్వభ్యసూయ్యైనాముత్సృజ్యాభరణం హి తత్ ।
ఉవాచేదం తతో వాక్యం కోపదుఃఖసమన్వితా ॥ **2.8.1** ॥ 290

హర్షం కిమర్థమస్థానే కృతవత్యసి బాలిశే ।
శోకసాగరమధ్యస్థం నాత్మానమవబుధ్యసే ॥ **2.8.2** ॥ 291

మనసా ప్రసహామి త్వాం దేవి దుఃఖార్దితా సతీ ।
యచ్ఛోచితవ్యే హృష్టాసి ప్రాప్య త్వం వ్యసనం మహత్ ॥ **2.8.3** ॥ 292

శోచామి దుర్మతిత్వం తే కా హి ప్రాజ్ఞా ప్రహర్షయేత్ ।
అరేః సపత్నీపుత్రస్య వృద్ధిం మృత్యోరివాగతాం ॥ **2.8.4** ॥ 293

భరతాదేవ రామస్య రాజ్యసాధారణాద్ భయం ।
తద్ విచింత్య విషణ్ణాస్మి భయం భీతాద్ధి జాయతే ॥ **2.8.5** ॥ 294

లక్ష్మణో హి మహాబాహూ రామం సర్వాత్మనా గతః ।
శత్రుఘ్నశ్చాపి భరతం కాకుత్స్థం లక్ష్మణో యథా ॥ **2.8.6** ॥ 295

ప్రత్యాసన్నక్రమేణాపి భరతస్యైవ భామిని।
రాజ్యక్రమో విసృష్టస్తు తయోస్తావద్యవీయసోః ॥ **2.8.7** ॥ 296

విదుషః క్షత్రచారిత్రే ప్రాజ్ఞస్య ప్రాప్తకారిణః।
భయాత్ ప్రవేపే రామస్య చింతయంతీ తవాత్మజం ॥ **2.8.8** ॥ 297

సుభగా కిల కౌసల్యా యస్యాః పుత్రోఽభిషేక్ష్యతే।
యౌవరాజ్యేన మహతా శ్వః పుష్యేణ ద్విజోత్తమైః ॥ **2.8.9** ॥ 298

ప్రాప్తాం వసుమతీం ప్రీతిం ప్రతీతాం హతవిద్విషం।
ఉపస్థాస్యసి కౌసల్యాం దాసీవత్ త్వం కృతాంజలిః ॥ **2.8.10** ॥ 299

ఏవం చ త్వం సహాస్మాభిస్తస్యాః ప్రేష్యా భవిష్యసి।
పుత్రశ్చ తవ రామస్య ప్రేష్యత్వం హి గమిష్యతి ॥ **2.8.11** ॥ 300

హృష్టాః ఖలు భవిష్యంతి రామస్య పరమాః స్త్రియః।
అప్రహృష్టా భవిష్యంతి స్నుషాస్తే భరతక్షయే ॥ **2.8.12** ॥ 301

తాం దృష్ట్వా పరమప్రీతాం బ్రువంతీం మంథరాం తతః।
రామస్యైవ గుణాన్ దేవీ కైకేయీ ప్రశశంస హ ॥ **2.8.13** ॥ 302

ధర్మజ్ఞో గుణవాన్ దాంతః కృతజ్ఞః సత్యవాంఛుచిః।
రామో రాజసుతో జ్యేష్ఠో యౌవరాజ్యమతోఽర్హతి ॥ **2.8.14** ॥ 303

భ్రాతౄన్ భృత్యాంశ్చ దీర్ఘాయుః పితృవత్ పాలయిష్యతి।
సంతప్యసే కథం కుబ్జే శ్రుత్వా రామాభిషేచనం ॥ **2.8.15** ॥ 304

భరతశ్చాపి రామస్య ధ్రువం వర్షశతాత్ పరం।
పితృపైతామహం రాజ్యమవాప్స్యతి నరర్షభః ॥ **2.8.16** ॥ 305

సా త్వమభ్యుదయే ప్రాప్తే దహ్యమానేవ మంథరే।
భవిష్యతి చ కల్యాణే కిమిదం పరితప్యసే ॥ **2.8.17** ॥ 306

యథా వై భరతో మాన్యస్తథా భూయోఽపి రాఘవః।
కౌసల్యాతోఽతిరిక్తం చ మమ శుశ్రూషతే బహు ॥ **2.8.18** ॥ 307

రాజ్యం యది హి రామస్య భరతస్యాపి తత్ తదా।
మన్యతే హి యథాఽఽత్మానం యథా భ్రాత్ౄంస్తు రాఘవః ॥ **2.8.19** ॥ 308

కైకేయ్యా వచనం శ్రుత్వా మంథరా భృశదుఃఖితా।
దీర్ఘముష్ణం వినిఃశ్వస్య కైకేయీమిదమబ్రవీత్ ॥ **2.8.20** ॥ 309

అనర్థదర్శినీ మౌర్ఖ్యాన్నాత్మానమవబుధ్యసే।
శోకవ్యసనవిస్తీర్ణే మజ్జంతీ దుఃఖసాగరే ॥ **2.8.21** ॥ 310

భవితా రాఘవో రాజా రాఘవస్య చ యః సుతః।
రాజవంశాత్తు భరతః కైకేయి పరిహాస్యతే ॥ **2.8.22** ॥ 311

నహి రాజ్ఞః సుతాః సర్వే రాజ్యే తిష్ఠంతి భామిని।
స్థాప్యమానేషు సర్వేషు సుమహాననయో భవేత్ ॥ **2.8.23** ॥ 312

తస్మాజ్జ్యేష్ఠే హి కైకేయి రాజ్యతంత్రాణి పార్థివాః।
స్థాపయంత్యనవద్యాంగి గుణవత్స్వితరేష్వపి ॥ **2.8.24** ॥ 313

అసావత్యంతనిర్భగ్నస్తవ పుత్రో భవిష్యతి।
అనాథవత్ సుఖేభ్యశ్చ రాజవంశాచ్చ వత్సలే ॥ **2.8.25** ॥ 314

సాహం త్వదర్థ సంప్రాప్తా త్వం తు మాం నావబుధ్యసే।
సపత్నివృద్ధౌ యా మే త్వం ప్రదేయం దాతుమర్హసి ॥ **2.8.26** ॥ 315

ధ్రువం తు భరతం రామః ప్రాప్య రాజ్యమకంటకం।
దేశాంతరం నాయయితా లోకాంతరమథాపి వా ॥ **2.8.27** ॥ 316

బాల ఏవ తు మాతుల్యం భరతో నాయితస్త్వయా।
సన్నికర్షాచ్చ సౌహార్దం జాయతే స్థావరేష్వివ ॥ **2.8.28** ॥ 317

భరతానువశాత్ సోఽపి శత్రుఘ్నస్తత్సమం గతః।
లక్ష్మణో హి యథా రామం తథాయం భరతం గతః ॥ **2.8.29** ॥ 318

శ్రూయతే హి ద్రుమః కశ్చిచ్ఛేత్తవ్యో వనజీవనైః।
సన్నికర్షాదిషీకాభిర్మోచితః పరమాద్ భయాత్ ॥ **2.8.30** ॥ 319

గోప్తా హి రామం సౌమిత్రిర్లక్ష్మణం చాపి రాఘవః।
అశ్వినోరివ సౌభ్రాత్రం తయోర్లోకేషు విశ్రుతం ॥ **2.8.31** ॥ 320

తస్మాన్న లక్ష్మణే రామః పాపం కించిత్ కరిష్యతి।
రామస్తు భరతే పాపం కుర్యాదేవ న సంశయః ॥ **2.8.32** ॥ 321

తస్మాద్ రాజగృహాదేవ వనం గచ్ఛతు రాఘవః।
ఏతద్ధి రోచతే మహ్యం భృశం చాపి హితం తవ ॥ **2.8.33** ॥ 322

ఏవం తే జ్ఞాతిపక్షస్య శ్రేయశ్చైవ భవిష్యతి।
యది చేద్ భరతో ధర్మాత్ పిత్ర్యం రాజ్యమవాప్స్యతి ॥ **2.8.34** ॥ 323

స తే సుఖోచితో బాలో రామస్య సహజో రిపుః।
సమృద్ధార్థస్య నష్టార్థో జీవిష్యతి కథం వశే ॥ **2.8.35** ॥ 324

అభిద్రుతమివారణ్యే సింహేన గజయూథపం।
ప్రచ్ఛాద్యమానం రామేణ భరతం త్రాతుమర్హసి ॥ **2.8.36** ॥ 325

దర్పాన్నిరాకృతా పూర్వం త్వయా సౌభాగ్యవత్తయా।
రామమాతా సపత్నీ తే కథం వైరం న యాపయేత్ ॥ **2.8.37** ॥ 326

యదా చ రామః పృథివీమవాప్స్యతే
ప్రభూతరత్నాకరశైలసంయుతాం।
తదా గమిష్యస్యశుభం పరాభవం
సహైవ దీనా భరతేన భామిని ॥ **2.8.38** ॥ 327

యదా హి రామః పృథివీమవాప్స్యతే
ధ్రువం ప్రణష్టో భరతో భవిష్యతి ।
అతో హి సంచింతయ రాజ్యమాత్మజే
పరస్య చైవాస్య వివాసకారణం ॥ **2.8.39** ॥ 328

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే అష్టమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ నవమః సర్గః ॥

## కుబ్జాయాః కుచక్రేణ కైకేయ్యాః కోపభవనే ప్రవేశః

ఏవముక్తా తు కైకేయీ క్రోధేన జ్వలితాననా।
దీర్ఘముష్ణం వినిఃశ్వస్య మంథరామిదమబ్రవీత్ ॥ **2.9.1** ॥ 329

అద్య రామమితః క్షిప్రం వనం ప్రస్థాపయామ్యహం।
యౌవరాజ్యేన భరతం క్షిప్రమద్యాభిషేచయే ॥ **2.9.2** ॥ 330

ఇదం త్విదానీం సంపశ్య కేనోపాయేన సాధయే।
భరతః ప్రాప్నుయాద్ రాజ్యం న తు రామః కథంచన ॥ **2.9.3** ॥ 331

ఏవముక్తా తు సా దేవ్యా మంథరా పాపదర్శినీ।
రామార్థముపహింసంతీ కైకేయీమిదమబ్రవీత్ ॥ **2.9.4** ॥ 332

హంతేదానీం ప్రపశ్య త్వం కైకేయి శ్రూయతాం వచః।
యథా తే భరతో రాజ్యం పుత్రః ప్రాప్స్యతి కేవలం ॥ **2.9.5** ॥ 333

కిం న స్మరసి కైకేయి స్మరంతీ వా నిగూహసే।
యదుచ్యమానమాత్మార్థం మత్తస్త్వం శ్రోతుమిచ్ఛసి ॥ **2.9.6** ॥ 334

మయోచ్యమానం యది తే శ్రోతుం ఛందో విలాసిని।
శ్రూయతామభిధాస్యామి శ్రుత్వా చైతద్ విధీయతాం ॥ **2.9.7** ॥ 335

శ్రుత్వైవం వచనం తస్యా మంథరాయాస్తు కైకయీ।
కించిదుత్థాయ శయనాత్ స్వాస్తీర్ణాదిదమబ్రవీత్ ॥ **2.9.8** ॥ 336

కథయస్వ మమోపాయం కేనోపాయేన మంథరే।
భరతః ప్రాప్నుయాద్ రాజ్యం న తు రామః కథంచన ॥ **2.9.9** ॥ 337

ఏవముక్తా తదా దేవ్యా మంథరా పాపదర్శినీ।
రామార్థముపహింసంతీ కైకేయీమిదమబ్రవీత్ ॥ **2.9.10** ॥ 338

పురా దేవాసురే యుద్ధే సహ రాజర్షిభిః పతిః।
అగచ్ఛత్ త్వాముపాదాయ దేవరాజస్య సాహ్యకృత్ ॥ **2.9.11** ॥ 339

దిశమాస్థాయ కైకేయి దక్షిణాం దండకాన్ ప్రతి।
వైజయంతమితి ఖ్యాతం పురం యత్ర తిమిధ్వజః ॥ **2.9.12** ॥ 340

స శంబర ఇతి ఖ్యాతః శతమాయో మహాసురః।
దదౌ శక్రస్య సంగ్రామం దేవసంఘైరనిర్జితః ॥ **2.9.13** ॥ 341

తస్మిన్ మహతి సంగ్రామే పురుషాన్ క్షతవిక్షతాన్।
రాత్రౌ ప్రసుప్తాన్ ఘ్నంతి స్మ తరసాపాస్య రాక్షసాః ॥ **2.9.14** ॥ 342

తత్రాకరోన్మహాయుద్ధం రాజా దశరథస్తదా।
అసురైశ్చ మహాబాహుః శస్త్రైశ్చ శకలీకృతః ॥ **2.9.15** ॥ 343

అపవాహ్య త్వయా దేవి సంగ్రామాన్నష్టచేతనః।
తత్రాపి విక్షతః శస్త్రైః పతిస్తే రక్షితస్త్వయా ॥ **2.9.16** ॥ 344

తుష్టేన తేన దత్తౌ తే ద్వౌ వరౌ శుభదర్శనే।
స త్వయోక్తః పతిర్దేవి యదేచ్ఛేయం తదా వరం ॥ **2.9.17** ॥ 345

గృహ్ణీయాం తు తదా భర్తస్తథేత్యుక్తం మహాత్మనా।
అనభిజ్ఞా హ్యహం దేవి త్వయైవ కథితం పురా ॥ **2.9.18** ॥ 346

కథైషా తవ తు స్నేహాన్మనసా ధార్యతే మయా।
రామాభిషేకసంభారాన్నిగృహ్య వినివర్తయ ॥ **2.9.19** ॥ 347

తౌ చ యాచస్వ భర్తారం భరతస్యాభిషేచనం।
ప్రవ్రాజనం చ రామస్య వర్షాణి చ చతుర్దశ ॥ **2.9.20** ॥ 348

చతుర్దశ హి వర్షాణి రామే ప్రవ్రాజితే వనం।
ప్రజాభావగతస్నేహః స్థిరః పుత్రో భవిష్యతి ॥ **2.9.21** ॥ 349

క్రోధాగారం ప్రవిశ్యాద్య క్రుద్ధేవాశ్వపతేః సుతే।
శేష్వానంతర్హితాయాం త్వం భూమౌ మలినవాసినీ ॥ **2.9.22** ॥ 350

మా స్మైనం ప్రత్యుదీక్షేథా మా చైనమభిభాషథాః।
రుదంతీ పార్థివం దృష్ట్వా జగత్యాం శోకలాలసా ॥ **2.9.23** ॥ 351

దయితా త్వం సదా భర్తురత్ర మే నాస్తి సంశయః।
త్వత్కృతే చ మహారాజో విశేదపి హుతాశనం ॥ **2.9.24** ॥ 352

న త్వాం క్రోధయితుం శక్తో న క్రుద్ధాం ప్రత్యుదీక్షితుం।
తవ ప్రియార్థం రాజా తు ప్రాణానపి పరిత్యజేత్ ॥ **2.9.25** ॥ 353

న హ్యతిక్రమితుం శక్తస్తవ వాక్యం మహీపతిః।
మందస్వభావే బుధ్యస్వ సౌభాగ్యబలమాత్మనః ॥ **2.9.26** ॥ 354

మణిముక్తాసువర్ణాని రత్నాని వివిధాని చ।
దద్యాద్ దశరథో రాజా మా స్మ తేషు మనః కృథాః ॥ **2.9.27** ॥ 355

యౌ తౌ దేవాసురే యుద్ధే వరౌ దశరథో దదౌ।
తౌ స్మారయ మహాభాగే సోఽర్థో న త్వా క్రమేదతి ॥ **2.9.28** ॥ 356

యదా తు తే వరం దద్యాత్ స్వయముత్థాప్య రాఘవః।
వ్యవస్థాప్య మహారాజం త్వమిమం వృణుయా వరం ॥ **2.9.29** ॥ 357

రామప్రవ్రజనం దూరం నవ వర్షాణి పంచ చ।
భరతః క్రియతాం రాజా పృథివ్యాం పార్థివర్షభ ॥ **2.9.30** ॥ 358

చతుర్దశ హి వర్షాణి రామే ప్రవ్రాజితే వనం।
రూఢశ్చ కృతమూలశ్చ శేషం స్థాస్యతి తే సుతః ॥ **2.9.31** ॥ 359

రామప్రవ్రాజనం చైవ దేవి యాచస్వ తం వరం।
ఏవం సేత్స్యంతి పుత్రస్య సర్వార్థాస్తవ కామిని ॥ **2.9.32** ॥ 360

ఏవం ప్రవ్రాజితశ్చైవ రామోఽరామో భవిష్యతి।
భరతశ్చ గతామిత్రస్తవ రాజా భవిష్యతి ॥ **2.9.33** ॥ 361

యేన కాలేన రామశ్చ వనాత్ ప్రత్యాగమిష్యతి।
అంతర్బహిశ్చ పుత్రస్తే కృతమూలో భవిష్యతి ॥ **2.9.34** ॥ 362

సంగృహీతమనుష్యశ్చ సుహృద్భిః సాకమాత్మవాన్।
ప్రాప్తకాలం ను మన్యేఽహం రాజానం వీతసాధ్వసా ॥ **2.9.35** ॥ 363

రామాభిషేకసంకల్పాన్నిగృహ్య వినివర్తయ।
అనర్థమర్థరూపేణ గ్రాహితా సా తతస్తయా ॥ **2.9.36** ॥ 364

హృష్టా ప్రతీతా కైకేయీ మంథరామిదమబ్రవీత్।
సా హి వాక్యేన కుబ్జాయాః కిశోరీవోత్పథం గతా ॥ **2.9.37** ॥ 365

కైకేయీ విస్మయం ప్రాప్య పరం పరమదర్శనా।
ప్రజ్ఞాం తే నావజానామి శ్రేష్ఠే శ్రేష్ఠాభిధాయిని ॥ **2.9.38** ॥ 366

పృథివ్యామసి కుబ్జానాముత్తమా బుద్ధినిశ్చయే।
త్వమేవ తు మమార్థేషు నిత్యయుక్తా హితైషిణీ ॥ **2.9.39** ॥ 367

నాహం సమవబుద్ధ్యేయం కుబ్జే రాజ్ఞశ్చికీర్షితం।
సంతి దుఃసంస్థితాః కుబ్జా వక్రాః పరమపాపికాః ॥ **2.9.40** ॥ 368

త్వం పద్మమివ వాతేన సన్నతా ప్రియదర్శనా।
ఉరస్తేఽభినివిష్టం వై యావత్ స్కంధాత్ సమున్నతం ॥ **2.9.41** ॥ 369

అధస్తాచ్ఛోదరం శాంతం సునాభమివ లజ్జితం।
ప్రతిపూర్ణం చ జఘనం సుపీనౌ చ పయోధరౌ ॥ **2.9.42** ॥ 370

విమలేందుసమం వక్త్రమహో రాజసి మంథరే।
జఘనం తవ నిర్మృష్టం రశనాదామభూషితం ॥ **2.9.43** ॥ 371

జంఘే భృశముపన్యస్తే పాదౌ చ వ్యాయతావుభౌ।
త్వమాయతాభ్యాం సక్థిభ్యాం మంథరే క్షౌమవాసినీ ॥ **2.9.44** ॥ 372

అగ్రతో మమ గచ్ఛంతీ రాజసేఽతీవ శోభనే।
ఆసన్ యాః శంబరే మాయాః సహస్రమసురాధిపే ॥ **2.9.45** ॥ 373

హృదయే తే నివిష్టాస్తా భూయశ్చాన్యాః సహస్రశః।
తదేవ స్థగు యద్ దీర్ఘం రథఘోణమివాయతం ॥ **2.9.46** ॥ 374

మతయః క్షత్రవిద్యాశ్చ మాయాశ్చాత్ర వసంతి తే।
అత్ర తేఽహం ప్రమోక్ష్యామి మాలాం కుబ్జే హిరణ్మయీం ॥ **2.9.47** ॥ 375

అభిషిక్తే చ భరతే రాఘవే చ వనం గతే।
జాత్యేన చ సువర్ణేన సునిష్టప్తేన సుందరి ॥ **2.9.48** ॥ 376

లబ్ధార్థా చ ప్రతీతా చ లేపయిష్యామి తే స్థగు।
ముఖే చ తిలకం చిత్రం జాతరూపమయం శుభం ॥ **2.9.49** ॥ 377

కారయిష్యామి తే కుబ్జే శుభాన్యాభరణాని చ।
పరిధాయ శుభే వస్త్రే దేవతేవ చరిష్యసి ॥ **2.9.50** ॥ 378

చంద్రమాహ్వయమానేన ముఖేనాప్రతిమాననా।
గమిష్యసి గతిం ముఖ్యాం గర్వయంతీ ద్విషజ్జనే ॥ **2.9.51** ॥ 379

తవాపి కుబ్జాః కుబ్జాయాః సర్వాభరణభూషితాః।
పాదౌ పరిచరిష్యంతి యథైవ త్వం సదా మమ ॥ **2.9.52** ॥ 380

ఇతి ప్రశస్యమానా సా కైకేయీమిదమబ్రవీత్।
శయానాం శయనే శుభ్రే వేద్యామగ్నిశిఖామివ ॥ **2.9.53** ॥ 381

గతోదకే సేతుబంధో న కల్యాణి విధీయతే।
ఉత్తిష్ఠ కురు కల్యాణం రాజానమనుదర్శయ ॥ **2.9.54** ॥ 382

తథా ప్రోత్సాహితా దేవీ గత్వా మంథరయా సహ।
క్రోధాగారం విశాలాక్షీ సౌభాగ్యమదగర్వితా ॥ **2.9.55** ॥ 383

అనేకశతసాహస్రం ముక్తాహారం వరాంగనా।
అవముచ్య వరార్హాణి శుభాన్యాభరణాని చ ॥ **2.9.56** ॥ 384

తదా హేమోపమా తత్ర కుబ్జావాక్యవశంగతా।
సంవిశ్య భూమౌ కైకేయీ మంథరామిదమబ్రవీత్ ॥ **2.9.57** ॥ 385

ఇహ వా మాం మృతాం కుబ్జే నృపాయావేదయిష్యసి।
వనం తు రాఘవే ప్రాప్తే భరతః ప్రాప్స్యతే క్షితిం ॥ **2.9.58** ॥ 386

సువర్ణేన న మే హ్యర్థో న రత్నైర్న చ భోజనైః।
ఏష మే జీవితస్యాంతో రామో యద్యభిషిచ్యతే ॥ **2.9.59** ॥ 387

అథో పునస్తాం మహిషీం మహీక్షితో
వచోభిరత్యర్థమహాపరాక్రమైః।
ఉవాచ కుబ్జా భరతస్య మాతరం
హితం వచో రామముపేత్య చాహితం ॥ **2.9.60** ॥ 388

ప్రపత్స్యతే రాజ్యమిదం హి రాఘవో
యది ధ్రువం త్వం ససుతా చ తప్స్యసే।

తతో హి కల్యాణి యతస్వ తత్ తథా
యథా సుతస్తే భరతోఽభిషేక్ష్యతే ॥ **2.9.61** ॥ 389

తథాతివిద్ధా మహిషీతి కుబ్జయా
సమాహతా వాగిషుభిర్ముహుర్ముహుః।
విధాయ హస్తౌ హృదయేఽతివిస్మితా
శశంస కుబ్జాం కుపితా పునః పునః ॥ **2.9.62** ॥ 390

యమస్య వా మాం విషయం గతామితో
నిశమ్య కుబ్జే ప్రతివేదయిష్యసి।
వనం గతే వా సుచిరాయ రాఘవే
సమృద్ధకామో భరతో భవిష్యతి ॥ **2.9.63** ॥ 391

అహం హి నైవాస్తరణాని న స్రజో
న చందనం నాంజనపానభోజనం।
న కించిదిచ్ఛామి న చేహ జీవనం
న చేదితో గచ్ఛతి రాఘవో వనం ॥ **2.9.64** ॥ 392

అథైవముక్త్వా వచనం సుదారుణం
నిధాయ సర్వాభరణాని భామినీ।
అసంస్కృతామాస్తరణేన మేదినీం
తదాధిశిశ్యే పతితేవ కిన్నరీ ॥ **2.9.65** ॥ 393

ఉదీర్ణసంరంభతమోవృతాననా
తదావముక్తోత్తమమాల్యభూషణా।
నరేంద్రపత్నీ విమనా బభూవ సా
తమోవృతా ద్యౌరివ మగ్నతారకా ॥ **2.9.66** ॥ 394

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే నవమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ దశమః సర్గః ॥

## కైకేయ్యాః సద్మని సమాగతస్య దశరథస్య తాం కోపభవనగతామవలోక్య దుఃఖం తేన తస్యై సాంత్వనాప్రదానం చ

విదర్శితా యదా దేవీ కుబ్జయా పాపయా భృశం ।
తదా శేతే స్మ సా భూమౌ దిగ్ధవిద్ధేవ కిన్నరీ ॥ **2.10.1** ॥ 395

నిశ్చిత్య మనసా కృత్యం సా సమ్యగితి భామినీ ।
మంథరాయై శనైః సర్వమాచచక్షే విచక్షణా ॥ **2.10.2** ॥ 396

సా దీనా నిశ్చయం కృత్వా మంథరావాక్యమోహితా ।
నాగకన్యేవ నిఃశ్వస్య దీర్ఘముష్ణం చ భామినీ ॥ **2.10.3** ॥ 397

ముహూర్తం చింతయామాస మార్గమాత్మసుఖావహం ।
సా సుహృచ్చార్థకామా చ తం నిశమ్య వినిశ్చయం ॥ **2.10.4** ॥ 398

బభూవ పరమప్రీతా సిద్ధిం ప్రాప్యేవ మంథరా ।
అథ సా రుషితా దేవీ సమ్యక్కృత్వా వినిశ్చయం ॥ **2.10.5** ॥ 399

సంవివేశాబలా భూమౌ నివేశ్య భ్రుకుటిం ముఖే ।
తతశ్చిత్రాణి మాల్యాని దివ్యాన్యాభరణాని చ ॥ **2.10.6** ॥ 400

అపవిద్ధాని కైకేయ్యా తాని భూమిం ప్రపేదిరే ।
తయా తాన్యపవిద్ధాని మాల్యాన్యాభరణాని చ ॥ **2.10.7** ॥ 401

అశోభయంత వసుధాం నక్షత్రాణి యథా నభః।
క్రోధాగారే చ పతితా సా బభౌ మలినాంబరా ॥ **2.10.8** ॥ 402

ఏకవేణీం దృఢాం బద్ధ్వా గతసత్త్వేవ కిన్నరీ।
ఆజ్ఞాప్య తు మహారాజో రాఘవస్యాభిషేచనం ॥ **2.10.9** ॥ 403

ఉపస్థానమనుజ్ఞాప్య ప్రవివేశ నివేశనం।
అద్య రామాభిషేకో వై ప్రసిద్ధ ఇతి జజ్ఞివాన్ ॥ **2.10.10** ॥ 404

ప్రియార్హో ప్రియమాఖ్యాతుం వివేశాంతఃపురం వశీ।
స కైకేయ్యా గృహం శ్రేష్ఠం ప్రవివేశ మహాయశాః ॥ **2.10.11** ॥ 405

పాండురాభ్రమివాకాశం రాహుయుక్తం నిశాకరః।
శుకబర్హిసమాయుక్తం క్రౌంచహంసరుతాయుతం ॥ **2.10.12** ॥ 406

వాదిత్రరవసంఘుష్టం కుబ్జావామనికాయుతం।
లతాగృహైశ్చిత్రగృహైశ్చంపకాశోకశోభితైః ॥ **2.10.13** ॥ 407

దాంతరాజతసౌవర్ణవేదికాభిః సమాయుతం।
నిత్యపుష్పఫలైర్వృక్షైర్వాపీభిరుపశోభితం ॥ **2.10.14** ॥ 408

దాంతరాజతసౌవర్ణైః సంవృతం పరమాసనైః।
వివిధైరన్నపానైశ్చ భక్ష్యైశ్చ వివిధైరపి ॥ **2.10.15** ॥ 409

ఉపపన్నం మహార్హైశ్చ భూషణైస్త్రిదివోపమం।
స ప్రవిశ్య మహారాజః స్వమంతఃపురమృద్ధిమత్ ॥ **2.10.16** ॥ 410

న దదర్శ స్త్రియం రాజా కైకేయీం శయనోత్తమే।
స కామబలసంయుక్తో రత్యర్థీ మనుజాధిపః ॥ **2.10.17** ॥ 411

అపశ్యన్ దయితాం భార్యాం పప్రచ్ఛ విషసాద చ।
నహి తస్య పురా దేవీ తాం వేలామత్యవర్తత ॥ **2.10.18** ॥ 412

న చ రాజా గృహం శూన్యం ప్రవివేశ కదాచన।
తతో గృహగతో రాజా కైకేయీం పర్యపృచ్ఛత ॥ **2.10.19** ॥ 413

యథాపురమవిజ్ఞాయ స్వార్థలిప్సుమపండితాం।
ప్రతిహారీ త్వథోవాచ సంత్రస్తా తు కృతాంజలిః ॥ **2.10.20** ॥ 414

దేవ దేవీ భృశం క్రుద్ధా క్రోధాగారమభిద్రుతా।
ప్రతీహార్యా వచః శ్రుత్వా రాజా పరమదుర్మనాః ॥ **2.10.21** ॥ 415

విషసాద పునర్భ్యోయో లులితవ్యాకులేంద్రియః।
తత్ర తాం పతితాం భూమౌ శయానామతథోచితాం ॥ **2.10.22** ॥ 416

ప్రతప్త ఇవ దుఃఖేన సోఽపశ్యజ్జగతీపతిః।
సవృద్ధస్తరుణీం భార్యాం ప్రాణేభ్యోఽపి గరీయసీం ॥ **2.10.23** ॥ 417

అపాపః పాపసంకల్పాం దదర్శ ధరణీతలే।
లతామివ వినిష్కృత్తాం పతితాం దేవతామివ ॥ **2.10.24** ॥ 418

కిన్నరీమివ నిర్ధూతాం చ్యుతామప్సరసం యథా।
మాయామివ పరిభ్రష్టాం హరిణీమివ సంయతాం ॥ **2.10.25** ॥ 419

కరేణుమివ దిగ్ధేన విద్ధాం మృగయునా వనే।
మహాగజ ఇవారణ్యే స్నేహాత్ పరమదుఃఖితాం ॥ **2.10.26** ॥ 420

పరిమృజ్య చ పాణిభ్యామభిసంత్రస్తచేతనః।
కామీ కమలపత్రాక్షీమువాచ వనితామిదం ॥ **2.10.27** ॥ 421

న తేఽహమభిజానామి క్రోధమాత్మని సంశ్రితం।
దేవి కేనాభియుక్తాసి కేన వాసి విమానితా ॥ **2.10.28** ॥ 422

యదిదం మమ దుఃఖాయ శేషే కల్యాణి పాంసుషు।
భూమౌ శేషే కిమర్థం త్వం మయి కల్యాణచేతసి ॥ **2.10.29** ॥ 423

భూతోపహతచిత్తేవ మమ చిత్తప్రమాథిని ।
సంతి మే కుశలా వైద్యాస్త్వభితుష్టాశ్చ సర్వశః ॥ **2.10.30** ॥ 424

సుఖితాం త్వాం కరిష్యంతి వ్యాధిమాచక్ష్వ భామిని ।
కస్య వాపి ప్రియం కార్యం కేన వా విప్రియం కృతం ॥ **2.10.31** ॥ 425

కః ప్రియం లభతామద్య కో వా సుమహదప్రియం ।
మా రౌత్సీర్మా చ కార్షీస్త్వం దేవి సంపరిశోషణం ॥ **2.10.32** ॥ 426

అవధ్యో వధ్యతాం కో వా వధ్యః కో వా విముచ్యతాం ।
దరిద్రః కో భవేదాఢ్యో ద్రవ్యవాన్ వాప్యకించనః ॥ **2.10.33** ॥ 427

అహం చ హి మదీయాశ్చ సర్వే తవ వశానుగాః ।
న తే కంచిదభిప్రాయం వ్యాహంతుమహముత్సహే ॥ **2.10.34** ॥ 428

ఆత్మనో జీవితేనాపి బ్రూహి యన్మనసి స్థితం ।
బలమాత్మని జానంతీ న మాం శంకితుమర్హసి ॥ **2.10.35** ॥ 429

కరిష్యామి తవ ప్రీతిం సుకృతేనాపి తే శపే ।
యావదావర్తతే చక్రం తావతీ మే వసుంధరా ॥ **2.10.36** ॥ 430

ద్రావిడాః సింధుసౌవీరాః సౌరాష్ట్రా దక్షిణాపథాః ।
వంగాంగమగధా మత్స్యాః సమృద్ధాః కాశికోసలాః ॥ **2.10.37** ॥ 431

తత్ర జాతం బహు ద్రవ్యం ధనధాన్యమజావికం ।
తతో వృణీష్వ కైకేయి యద్ యత్ త్వం మనసేచ్ఛసి ॥ **2.10.38** ॥ 432

కిమాయాసేన తే భీరు ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ శోభనే ।
తత్త్వం మే బ్రూహి కైకేయి యతస్తే భయమాగతం ।
తత్ తే వ్యపనయిష్యామి నీహారమివ రశ్మివాన్ ॥ **2.10.39** ॥ 433

తథోక్తా సా సమాశ్వస్తా వక్తుకామా తదప్రియం ।
పరిపీడయితుం భూయో భర్తారముపచక్రమే ॥ **2.10.40** ॥ 434

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే దశమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ఏకాదశః సర్గః ॥

## కైకేయ్యా రాజానం ప్రతిజ్ఞయా బద్ధ్వా తేన ప్రాక్ ప్రదత్తౌ వరౌ స్మారయిత్వా తయోరేకేన భరతాభిషేకస్యాపరేణ చ శ్రీరామకర్తృకచతుర్దశవర్షావధికవనవాసస్య చ యాచనం

తం మన్మథశరైర్విద్ధం కామవేగవశానుగం।
ఉవాచ పృథివీపాలం కైకేయీ దారుణం వచః ॥ **2.11.1** ॥ 435

నాస్మి విప్రకృతా దేవ కేనచిన్నావమానితా।
అభిప్రాయస్తు మే కశ్చిత్ తమిచ్ఛామి త్వయా కృతం ॥ **2.11.2** ॥ 436

ప్రతిజ్ఞాం ప్రతిజానీష్వ యది త్వం కర్తుమిచ్ఛసి।
అథ తే వ్యాహరిష్యామి యథాభిప్రార్థితం మయా ॥ **2.11.3** ॥ 437

తామువాచ మహారాజః కైకేయీమీషదుత్స్మయః।
కామీ హస్తేన సంగృహ్య మూర్ధజేషు భువి స్థితాం ॥ **2.11.4** ॥ 438

అవలిప్తే న జానాసి త్వత్తః ప్రియతరో మమ।
మనుజో మనుజవ్యాఘ్రాద్ రామాదన్యో న విద్యతే ॥ **2.11.5** ॥ 439

తేనాజయ్యేన ముఖ్యేన రాఘవేణ మహాత్మనా।
శపే తే జీవనార్థేన బ్రూహి యన్మనసేప్సితం ॥ **2.11.6** ॥ 440

యం ముహూర్తమపశ్యంస్తు న జీవే తమహం ధ్రువం।
తేన రామేణ కైకేయి శపే తే వచనక్రియాం ॥ **2.11.7** ॥ 441

ఆత్మనా చాత్మజైశ్చాన్యైర్వ్యాణే యం మనుజర్షభం।
తేన రామేణ కైకేయి శపే తే వచనక్రియాం ॥ **2.11.8** ॥ 442

భద్రే హృదయమప్యేతదనుమృశ్యోద్ధరస్వ మే।
ఏతత్ సమీక్ష్య కైకేయి బ్రూహి యత్ సాధు మన్యసే ॥ **2.11.9** ॥ 443

బలమాత్మని పశ్యంతీ న విశంకితుమర్హసి।
కరిష్యామి తవ ప్రీతిం సుకృతేనాపి తే శపే ॥ **2.11.10** ॥ 444

సా తదర్థమనా దేవీ తమభిప్రాయమాగతం।
నిర్మాధ్యస్థ్యాచ్చ హర్షాచ్చ బభాషే దుర్వచం వచః ॥ **2.11.11** ॥ 445

తేన వాక్యేన సంహృష్టా తమభిప్రాయమాత్మనః।
వ్యాజహార మహాఘోరమభ్యాగతమివాంతకం ॥ **2.11.12** ॥ 446

యథా క్రమేణ శపసే వరం మమ దదాసి చ।
తచ్ఛృణ్వంతు త్రయస్త్రింశద్ దేవాః సేంద్రపురోగమాః ॥ **2.11.13** ॥ 447

చంద్రాదిత్యౌ నభశ్చైవ గ్రహా రాత్ర్యహనీ దిశః।
జగచ్చ పృథివీ చేయం సగంధర్వాః సరాక్షసాః ॥ **2.11.14** ॥ 448

నిశాచరాణి భూతాని గృహేషు గృహదేవతాః।
యాని చాన్యాని భూతాని జానీయుర్భాషితం తవ ॥ **2.11.15** ॥ 449

సత్యసంధో మహాతేజా ధర్మజ్ఞః సత్యవాక్శుచిః।
వరం మమ దదాత్యేష సర్వే శృణ్వంతు దైవతాః ॥ **2.11.16** ॥ 450

ఇతి దేవీ మహేష్వాసం పరిగృహ్యాభిశస్య చ।
తతః పరమువాచేదం వరదం కామమోహితం ॥ **2.11.17** ॥ 451

స్మర రాజన్ పురా వృత్తం తస్మిన్ దేవాసురే రణే।
తత్ర త్వాం చ్యావయచ్ఛత్రుస్తవ జీవితమంతరా ॥ **2.11.18** ॥ 452

తత్ర చాపి మయా దేవ యత్ త్వం సమభిరక్షితః।
జాగ్రత్యా యతమానాయాస్తతో మే ప్రదదౌ వరౌ ॥ **2.11.19** ॥ 453

తౌ దత్తౌ చ వరౌ దేవ నిక్షేపౌ మృగయామ్యహం।
తవైవ పృథివీపాల సకాశే రఘునందన ॥ **2.11.20** ॥ 454

తత్ ప్రతిశ్రుత్య ధర్మేణ న చేద్ దాస్యసి మే వరం।
అద్యైవ హి ప్రహాస్యామి జీవితం త్వద్వివామానితా ॥ **2.11.21** ॥ 455

వాఙ్మాత్రేణ తదా రాజా కైకేయ్యా స్వవశే కృతః।
ప్రచస్కంద వినాశాయ పాశం మృగ ఇవాత్మనః ॥ **2.11.22** ॥ 456

తతః పరమువాచేదం వరదం కామమోహితం।
వరౌ దేయౌ త్వయా దేవ తదా దత్తౌ మహీపతే ॥ **2.11.23** ॥ 457

తౌ తావదహమద్యైవ వక్ష్యామి శృణు మే వచః।
అభిషేకసమారంభో రాఘవస్యోపకల్పితః ॥ **2.11.24** ॥ 458

అనేనైవాభిషేకేణ భరతో మేఽభిషిచ్యతాం।
యో ద్వితీయో వరో దేవ దత్తః ప్రీతేన మే త్వయా ॥ **2.11.25** ॥ 459

తదా దేవాసురే యుద్ధే తస్య కాలోఽయమాగతః।
నవ పంచ చ వర్షాణి దండకారణ్యమాశ్రితః ॥ **2.11.26** ॥ 460

చీరాజినధరో ధీరో రామో భవతు తాపసః।
భరతో భజతామద్య యౌవరాజ్యమకంటకం ॥ **2.11.27** ॥ 461

ఏష మే పరమః కామో దత్తమేవ వరం వృణే।
అద్య చైవ హి పశ్యేయం ప్రయాంతం రాఘవం వనే ॥ **2.11.28** ॥ 462

స రాజరాజో భవ సత్యసంగరః
కులం చ శీలం చ హి జన్మ రక్ష చ।

పరత్ర వాసే హి వదంత్యనుత్తమం
తపోధనాః సత్యవచో హితం నృణాం ॥ **2.11.29** ॥ 463

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ఏకాదశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ద్వాదశః సర్గః ॥

## రాజ్ఞో దశరథస్య చింతా విలాపశ్చ తేన కైకేయ్యా భర్త్సనం సాంత్వనం తాదృశవరయాచ్ఞాతో వినివర్తితుమనురోధకరణం చ

తతః శ్రుత్వా మహారాజః కైకేయ్యా దారుణం వచః।
చింతామభిసమాపేదే ముహూర్తం ప్రతతాప చ ॥ **2.12.1** ॥ 464

కిం ను మేఽయం దివాస్వప్నశ్చిత్తమోహోఽపి వా మమ।
అనుభూతోపసర్గో వా మనసో వాప్యుపద్రవః ॥ **2.12.2** ॥ 465

ఇతి సంచింత్య తద్ రాజా నాధ్యగచ్ఛత్ తదాసుఖం।
ప్రతిలభ్య తతః సంజ్ఞాం కైకేయీవాక్యతాపితః ॥ **2.12.3** ॥ 466

వ్యథితో విక్లవశ్చైవ వ్యాఘ్రీం దృష్ట్వా యథా మృగః।
అసంవృతాయామాసీనో జగత్యాం దీర్ఘముచ్ఛ్వసన్ ॥ **2.12.4** ॥ 467

మండలే పన్నగో రుద్ధో మంత్రైరివ మహావిషః।
అహో ధిగితి సామర్షో వాచముక్త్వా నరాధిపః ॥ **2.12.5** ॥ 468

మోహమాపేదివాన్ భూయః శోకోపహతచేతనః।
చిరేణ తు నృపః సంజ్ఞాం ప్రతిలభ్య సుదుఃఖితః ॥ **2.12.6** ॥ 469

కైకేయీమబ్రవీత్ క్రుద్ధో నిర్దహన్నివ తేజసా।
నృశంసే దుష్టచారిత్రే కులస్యాస్య వినాశిని ॥ **2.12.7** ॥ 470

కిం కృతం తవ రామేణ పాపే పాపం మయాపి వా।
సదా తే జననీతుల్యాం వృత్తిం వహతి రాఘవః ॥ **2.12.8** ॥ 471

తస్యైవం త్వమనర్థాయ కిన్నిమిత్తమిహోద్యతా।
త్వం మయాఽఽత్మవినాశాయ భవనం స్వం నివేశితా ॥ **2.12.9** ॥ 472

అవిజ్ఞానాన్నృపసుతా వ్యాలా తీక్ష్ణవిషా యథా।
జీవలోకో యదా సర్వో రామస్యాహ గుణస్తవం ॥ **2.12.10** ॥ 473

అపరాధం కముద్దిశ్య త్యక్ష్యామీష్టమహం సుతం।
కౌసల్యాం చ సుమిత్రాం చ త్యజేయమపి వా శ్రియం ॥ **2.12.11** ॥ 474

జీవితం చాత్మనో రామం న త్వేవ పితృవత్సలం।
పరా భవతి మే ప్రీతిర్దృష్ట్వా తనయమగ్రజం ॥ **2.12.12** ॥ 475

అపశ్యతస్తు మే రామం నష్టం భవతి చేతనం।
తిష్ఠేల్లోకో వినా సూర్యం సస్యం వా సలిలం వినా ॥ **2.12.13** ॥ 476

న తు రామం వినా దేహే తిష్ఠేత్తు మమ జీవితం।
తదలం త్యజ్యతామేష నిశ్చయః పాపనిశ్చయే ॥ **2.12.14** ॥ 477

అపి తే చరణౌ మూర్ధ్నా స్పృశామ్యేష ప్రసీద మే।
కిమర్థం చింతితం పాపే త్వయా పరమదారుణం ॥ **2.12.15** ॥ 478

అథ జిజ్ఞాససే మాం త్వం భరతస్య ప్రియాప్రియే।
అస్తు యత్తత్త్వయా పూర్వం వ్యాహృతం రాఘవం ప్రతి ॥ **2.12.16** ॥ 479

స మే జ్యేష్ఠసుతః శ్రీమాన్ ధర్మజ్యేష్ఠ ఇతీవ మే।
తత్ త్వయా ప్రియవాదిన్యా సేవార్థం కథితం భవేత్ ॥ **2.12.17** ॥ 480

తచ్ఛ్రుత్వా శోకసంతప్తా సంతాపయసి మాం భృశం।
ఆవిష్టాసి గృహే శూన్యే సా త్వం పరవశం గతా ॥ **2.12.18** ॥ 481

ఇక్ష్వాకూణాం కులే దేవి సంప్రాప్తః సుమహానయం।
అనయో నయసంపన్నే యత్ర తే విక్రతా మతిః ॥ **2.12.19** ॥ 482

నహి కించిదయుక్తం వా విప్రియం వా పురా మమ।
అకరోస్త్వం విశాలాక్షి తేన న శ్రద్దధామి తే ॥ **2.12.20** ॥ 483

నను తే రాఘవస్తుల్యో భరతేన మహాత్మనా।
బహుశో హి స్మ బాలే త్వం కథాః కథయసే మమ ॥ **2.12.21** ॥ 484

తస్య ధర్మాత్మనో దేవి వనే వాసం యశస్వినః।
కథం రోచయసే భీరు నవ వర్షాణి పంచ చ ॥ **2.12.22** ॥ 485

అత్యంతసుకుమారస్య తస్య ధర్మే కృతాత్మనః।
కథం రోచయసే వాసమరణ్యే భృశదారుణే ॥ **2.12.23** ॥ 486

రోచయస్యభిరామస్య రామస్య శుభలోచనే।
తవ శుశ్రూషమాణస్య కిమర్థం విప్రవాసనం ॥ **2.12.24** ॥ 487

రామో హి భరతాద్ భూయస్తవ శుశ్రూషతే సదా।
విశేషం త్వయి తస్మాత్ తు భరతస్య న లక్షయే ॥ **2.12.25** ॥ 488

శుశ్రూషాం గౌరవం చైవ ప్రమాణం వచనక్రియాం।
కస్తు భూయస్తరం కుర్యాదన్యత్ర పురుషర్షభాత్ ॥ **2.12.26** ॥ 489

బహూనాం స్త్రీసహస్రాణాం బహూనాం చోపజీవినాం।
పరివాదోఽపవాదో వా రాఘవే నోపపద్యతే ॥ **2.12.27** ॥ 490

సాంత్వయన్ సర్వభూతాని రామః శుద్ధేన చేతసా।
గృహ్ణాతి మనుజవ్యాఘ్రః ప్రియైర్విషయవాసినః ॥ **2.12.28** ॥ 491

సత్యేన లోకాంజయతి ద్విజాన్ దానేన రాఘవః।
గురూంఛుశ్రూషయా వీరో ధనుషా యుధి శాత్రవాన్ ॥ **2.12.29** ॥ 492

సత్యం దానం తపస్త్యాగో మిత్రతా శౌచమార్జవం।
విద్యా చ గురుశుశ్రూషా ధ్రువాణ్యేతాని రాఘవే ॥ **2.12.30** ॥ 493

తస్మిన్నార్జవసంపన్నే దేవి దేవోపమే కథం।
పాపమాశంససే రామే మహర్షిసమతేజసి ॥ **2.12.31** ॥ 494

న స్మరామ్యప్రియం వాక్యం లోకస్య ప్రియవాదినః।
స కథం త్వత్కృతే రామం వక్ష్యామి ప్రియమప్రియం ॥ **2.12.32** ॥ 495

క్షమా యస్మింస్తపస్త్యాగః సత్యం ధర్మః కృతజ్ఞతా।
అప్యహింసా చ భూతానాం తమృతే కా గతిర్మమ ॥ **2.12.33** ॥ 496

మమ వృద్ధస్య కైకేయి గతాంతస్య తపస్వినః।
దీనం లాలప్యమానస్య కారుణ్యం కర్తుమర్హసి ॥ **2.12.34** ॥ 497

పృథివ్యాం సాగరాంతాయాం యత్ కించిదధిగమ్యతే।
తత్ సర్వం తవ దాస్యామి మా చ త్వం మన్యుమావిశ ॥ **2.12.35** ॥ 498

అంజలిం కుర్మి కైకేయి పాదౌ చాపి స్పృశామి తే।
శరణం భవ రామస్య మాధర్మో మామిహ స్పృశేత్ ॥ **2.12.36** ॥ 499

ఇతి దుఃఖాభిసంతప్తం విలపంతమచేతనం।
ఘూర్ణమానం మహారాజం శోకేన సమభిప్లుతం ॥ **2.12.37** ॥ 500

పారం శోకార్ణవస్యాశు ప్రార్థయంతం పునః పునః।
ప్రత్యువాచాథ కైకేయీ రౌద్రా రౌద్రతరం వచః ॥ **2.12.38** ॥ 501

యది దత్త్వా వరౌ రాజన్ పునః ప్రత్యనుతప్యసే।
ధార్మికత్వం కథం వీర పృథివ్యాం కథయిష్యసి ॥ **2.12.39** ॥ 502

యదా సమేతా బహవస్త్వయా రాజర్షయః సహ।
కథయిష్యంతి ధర్మజ్ఞ తత్ర కిం ప్రతివక్ష్యసి ॥ **2.12.40** ॥ 503

యస్యాః ప్రసాదే జీవామి యా చ మామభ్యపాలయత్ ।
తస్యాః కృతా మయా మిథ్యా కైకేయ్యా ఇతి వక్ష్యసి ॥ **2.12.41** ॥ 504

కిల్బిషం త్వం నరేంద్రాణాం కరిష్యసి నరాధిప ।
యో దత్త్వా వరమద్యైవ పునరన్యాని భాషసే ॥ **2.12.42** ॥ 505

శైబ్యః శ్యేనకపోతీయే స్వమాంసం పక్షిణే దదౌ ।
అలర్కశ్చక్షుషీ దత్త్వా జగామ గతిముత్తమాం ॥ **2.12.43** ॥ 506

సాగరః సమయం కృత్వా న వేలామతివర్తతే ।
సమయం మానృతం కార్షీః పూర్వవృత్తమనుస్మరన్ ॥ **2.12.44** ॥ 507

స త్వం ధర్మం పరిత్యజ్య రామం రాజ్యేఽభిషిచ్య చ ।
సహ కౌసల్యయా నిత్యం రంతుమిచ్ఛసి దుర్మతే ॥ **2.12.45** ॥ 508

భవత్వధర్మో ధర్మో వా సత్యం వా యది వానృతం ।
యత్త్వయా సంశ్రుతం మహ్యం తస్య నాస్తి వ్యతిక్రమః ॥ **2.12.46** ॥ 509

అహం హి విషమద్యైవ పీత్వా బహు తవాగ్రతః ।
పశ్యతస్తే మరిష్యామి రామో యద్యభిషిచ్యతే ॥ **2.12.47** ॥ 510

ఏకాహమపి పశ్యేయం యద్యహం రామమాతరం ।
అంజలిం ప్రతిగృహ్ణంతీం శ్రేయో నను మృతిర్మమ ॥ **2.12.48** ॥ 511

భరతేనాత్మనా చాహం శపే తే మనుజాధిప ।
యథా నాన్యేన తుష్యేయమృతే రామవివాసనాత్ ॥ **2.12.49** ॥ 512

ఏతావదుక్త్వా వచనం కైకేయీ విరరామ హ ।
విలపంతం చ రాజానం న ప్రతివ్యాజహార సా ॥ **2.12.50** ॥ 513

శ్రుత్వా తు రాజా కైకేయ్యా వాక్యం పరమశోభనం ।
రామస్య చ వనే వాసమైశ్వర్యం భరతస్య చ ॥ **2.12.51** ॥ 514

నాభ్యభాషత కైకేయీం ముహూర్తం వ్యాకులేంద్రియః।
ప్రైక్షతానిమిషో దేవీం ప్రియామప్రియవాదినీం ॥ **2.12.52** ॥ 515

తాం హి వజ్రసమాం వాచమాకర్ణ్య హృదయాప్రియాం।
దుఃఖశోకమయీం శ్రుత్వా రాజా న సుఖితోఽభవత్ ॥ **2.12.53** ॥ 516

స దేవ్యా వ్యవసాయం చ ఘోరం చ శపథం కృతం।
ధ్యాత్వా రామేతి నిఃశ్వస్య చ్ఛిన్నస్తరురివాపతత్ ॥ **2.12.54** ॥ 517

నష్టచిత్తో యథోన్మత్తో విపరీతో యథాతురః।
హృతతేజా యథా సర్పో బభూవ జగతీపతిః ॥ **2.12.55** ॥ 518

దీనయాఽఽతురయా వాచా ఇతి హోవాచ కైకయీం।
అనర్థమిమమర్థాభం కేన త్వముపదేశితా ॥ **2.12.56** ॥ 519

భూతోపహతచిత్తేవ బ్రువంతీ మాం న లజ్జసే।
శీలవ్యసనమేతత్ తే నాభిజానామ్యహం పురా ॥ **2.12.57** ॥ 520

బాలాయాస్తత్ త్విదానీం తే లక్షయే విపరీతవత్।
కుతో వా తే భయం జాతం యా త్వమేవంవిధం వరం ॥ **2.12.58** ॥ 521

రాష్ట్రే భరతమాసీనం వృణీషే రాఘవం వనే।
విరమైతేన భావేన త్వమేతేనానృతేన చ ॥ **2.12.59** ॥ 522

యది భర్తుః ప్రియం కార్యం లోకస్య భరతస్య చ।
నృశంసే పాపసంకల్పే క్షుద్రే దుష్కృతకారిణి ॥ **2.12.60** ॥ 523

కిం ను దుఃఖమలీకం వా మయి రామే చ పశ్యసి।
న కథంచిదృతే రామాద్ భరతో రాజ్యమావసేత్ ॥ **2.12.61** ॥ 524

రామాదపి హి తం మన్యే ధర్మతో బలవత్తరం।
కథం ద్రక్ష్యామి రామస్య వనం గచ్ఛేతి భాషితే ॥ **2.12.62** ॥ 525

ముఖవర్ణం వివర్ణం తు యథైవేందుముపప్లుతం।
తాం తు మే సుకృతాం బుద్ధిం సుహృద్భిః సహ నిశ్చితాం ॥ **2.12.63** ॥ 526

కథం ద్రక్ష్యామ్యపావృత్తాం పరైరివ హతాం చమూం।
కిం మాం వక్ష్యంతి రాజానో నానాదిగ్భ్యః సమాగతాః ॥ **2.12.64** ॥ 527

బాలో బతాయమైక్ష్వాకశ్చిరం రాజ్యమకారయత్।
యదా హి బహవో వృద్ధా గుణవంతో బహుశ్రుతాః ॥ **2.12.65** ॥ 528

పరిప్రక్ష్యంతి కాకుత్స్థం వక్ష్యామీహ కథం తదా।
కైకేయ్యా క్లిశ్యమానేన పుత్రః ప్రవ్రాజితో మయా ॥ **2.12.66** ॥ 529

యది సత్యం బ్రవీమ్యేతత్ తదసత్యం భవిష్యతి।
కిం మాం వక్ష్యతి కౌసల్యా రాఘవే వనమాస్థితే ॥ **2.12.67** ॥ 530

కిం చైనాం ప్రతివక్ష్యామి కృత్వా విప్రియమీదృశం।
యదా యదా చ కౌసల్యా దాసీవ చ సఖీవ చ ॥ **2.12.68** ॥ 531

భార్యావద్ భగినీవచ్చ మాతృవచ్చోపతిష్ఠతి।
సతతం ప్రియకామా మే ప్రియపుత్రా ప్రియంవదా ॥ **2.12.69** ॥ 532

న మయా సత్కృతా దేవీ సత్కారార్హా కృతే తవ।
ఇదానీం తత్తపతి మాం యన్మయా సుకృతం త్వయి ॥ **2.12.70** ॥ 533

అపథ్యవ్యంజనోపేతం భుక్తమన్నమివాతురం।
విప్రకారం చ రామస్య సంప్రయాణం వనస్య చ ॥ **2.12.71** ॥ 534

సుమిత్రా ప్రేక్ష్య వై భీతా కథం మే విశ్వసిష్యతి।
కృపణం బత వైదేహీ శ్రోష్యతి ద్వయమప్రియం ॥ **2.12.72** ॥ 535

మాం చ పంచత్వమాపన్నం రామం చ వనమాశ్రితం।
వైదేహీ బత మే ప్రాణాన్ శోచంతీ క్షపయిష్యతి ॥ **2.12.73** ॥ 536

హీనా హిమవతః పార్శ్వే కిన్నరేణేవ కిన్నరీ।
నహి రామమహం దృష్ట్వా ప్రవసంతం మహావనే ॥ **2.12.74** ॥ 537

చిరం జీవితుమాశంసే రుదంతీం చాపి మైథిలీం।
సా నూనం విధవా రాజ్యం సపుత్రా కారయిష్యసి ॥ **2.12.75** ॥ 538

సతీం త్వామహమత్యంతం వ్యవస్యామ్యసతీం సతీం।
రూపిణీం విషసంయుక్తాం పీత్వేవ మదిరాం నరః ॥ **2.12.76** ॥ 539

అనృతైర్బత మాం సాంత్వైః సాంత్వయంతీ స్మ భాషసే।
గీతశబ్దేన సంరుధ్య లుబ్ధో మృగమివావధీః ॥ **2.12.77** ॥ 540

అనార్య ఇతి మామార్యాః పుత్రవిక్రాయకం ధ్రువం।
వికరిష్యంతి రథ్యాసు సురాపం బ్రాహ్మణం యథా ॥ **2.12.78** ॥ 541

అహో దుఃఖమహో కృచ్ఛ్రం యత్ర వాచః క్షమే తవ।
దుఃఖమేవంవిధం ప్రాప్తం పురా కృతమివాశుభం ॥ **2.12.79** ॥ 542

చిరం ఖలు మయా పాపే త్వం పాపేనాభిరక్షితా।
అజ్ఞానాదుపసంపన్నా రజ్జురుద్బంధనీ యథా ॥ **2.12.80** ॥ 543

రమమాణస్త్వయా సార్ధం మృత్యుం త్వాం నాభిలక్షయే।
బాలో రహసి హస్తేన కృష్ణసర్పమివాస్పృశం ॥ **2.12.81** ॥ 544

తం తు మాం జీవలోకోఽయం నూనమాక్రోష్టుమర్హతి।
మయా హ్యపిత్కుకః పుత్రః స మహాత్మా దురాత్మనా ॥ **2.12.82** ॥ 545

బాలిశో బత కామాత్మా రాజా దశరథో భృశం।
స్త్రీకృతే యః ప్రియం పుత్రం వనం ప్రస్థాపయిష్యతి ॥ **2.12.83** ॥ 546

వేదైశ్చ బ్రహ్మచర్యైశ్చ గురుభిశ్చోపకర్శితః।
భోగకాలే మహత్కృచ్ఛ్రం పునరేవ ప్రపత్స్యతే ॥ **2.12.84** ॥ 547

నాలం ద్వితీయం వచనం పుత్రో మాం ప్రతిభాషితుం।
స వనం ప్రవ్రజేత్యుక్తో బాఢమిత్యేవ వక్ష్యతి ॥ **2.12.85** ॥ 548

యది మే రాఘవః కుర్యాద్ వనం గచ్ఛేతి చోదితః।
ప్రతికూలం ప్రియం మే స్యాన్న తు వత్సః కరిష్యతి ॥ **2.12.86** ॥ 549

రాఘవే హి వనం ప్రాప్తే సర్వలోకస్య ధిక్కృతం।
మృత్యురక్షమణీయం మాం నయిష్యతి యమక్షయం ॥ **2.12.87** ॥ 550

మృతే మయి గతే రామే వనం మనుజపుంగవే।
ఇష్టే మమ జనే శేషే కిం పాపం ప్రతిపత్స్యసే ॥ **2.12.88** ॥ 551

కౌసల్యా మాం చ రామం చ పుత్రౌ చ యది హాస్యతి।
దుఃఖాన్యసహతీ దేవీ మామేవానుగమిష్యతి ॥ **2.12.89** ॥ 552

కౌసల్యాం చ సుమిత్రాం చ మాం చ పుత్ర్యైస్త్రిభిః సహ।
ప్రక్షిప్య నరకే సా త్వం కైకేయి సుఖితా భవ ॥ **2.12.90** ॥ 553

మయా రామేణ చ త్యక్తం శాశ్వతం సత్కృతం గుణైః।
ఇక్ష్వాకుకులమక్షోభ్యమాకులం పాలయిష్యసి ॥ **2.12.91** ॥ 554

ప్రియం చేద్ భరతస్యైతద్ రామప్రవ్రాజనం భవేత్।
మా స్మ మే భరతః కార్షీత్ ప్రేతకృత్యం గతాయుషః ॥ **2.12.92** ॥ 555

మృతే మయి గతే రామే వనం పురుషపుంగవే।
సేదానీం విధవా రాజ్యం సపుత్రా కారయిష్యసి ॥ **2.12.93** ॥ 556

త్వం రాజపుత్రి దైవేన న్యవసో మమ వేశ్మని।
అకీర్తిశ్చాతులా లోకే ధ్రువః పరిభవశ్చ మే।
సర్వభూతేషు చావజ్ఞా యథా పాపకృతస్తథా ॥ **2.12.94** ॥ 557

కథం రథైర్విభుర్యాత్వా గజాశ్వైశ్చ ముహుర్ముహుః।
పద్భ్యాం రామో మహారణ్యే వత్సో మే విచరిష్యతి ॥ **2.12.95** ॥ 558

యస్య చాహారసమయే సూదాః కుండలధారిణః।
అహంపూర్వాః పచంతి స్మ ప్రసన్నాః పానభోజనం ॥ **2.12.96** ॥ 559

స కథం ను కషాయాణి తిక్తాని కటుకాని చ।
భక్షయన్ వన్యమాహారం సుతో మే వర్తయిష్యతి ॥ **2.12.97** ॥ 560

మహార్హవస్త్రసంబద్ధో భూత్వా చిరసుఖోచితః।
కాషాయపరిధానస్తు కథం రామో భవిష్యతి ॥ **2.12.98** ॥ 561

కస్యేదం దారుణం వాక్యమేవంవిధమపీరితం।
రామస్యారణ్యగమనం భరతస్యాభిషేచనం ॥ **2.12.99** ॥ 562

ధిగస్తు యోషితో నామ శఠాః స్వార్థపరాయణాః।
న బ్రవీమి స్త్రియః సర్వా భరతస్యైవ మాతరం ॥ **2.12.100** ॥ 563

అనర్థభావేఽర్థపరే నృశంసే మమానుతాపాయ నివేశితాసి।
కిమప్రియం పశ్యసి మన్నిమిత్తం హితానుకారిణ్యథవాపి రామే ॥ **2.12.101** ॥ 564

పరిత్యజేయుః పితరోఽపి పుత్రాన్
భార్యాః పతీంశ్చాపి కృతానురాగాః।
కృత్స్నం హి సర్వం కుపితం జగత్ స్యాద్
దృష్ట్వైవ రామం వ్యసనే నిమగ్నం ॥ **2.12.102** ॥ 565

అహం పునర్దేవకుమారరూప -
మలంకృతం తం సుతమావ్రజంతం।
నందామి పశ్యన్నివ దర్శనేన
భవామి దృష్ట్వైవ పునర్యువేవ ॥ **2.12.103** ॥ 566

వినా హి సూర్యేణ భవేత్ ప్రవృత్తి -
రవర్షతా వజ్రధరేణ వాపి।
రామం తు గచ్ఛంతమితః సమీక్ష్య
జీవేన్న కశ్చిత్త్వితి చేతనా మే ॥ **2.12.104** ॥ 567

వినాశకామామహితామమిత్రాం
ఆవాసయం మృత్యుమివాత్మనస్త్వాం।
చిరం బతాంకేన ధృతాసి సర్పీ
మహావిషా తేన హతోఽస్మి మోహాత్ ॥ **2.12.105** ॥ 568

మయా చ రామేణ సలక్ష్మణేన
ప్రశాస్తు హీనో భరతస్త్వయా సహ।
పురం చ రాష్ట్రం చ నిహత్య బాంధవాన్
మమాహితానాం చ భవాభిహర్షిణీ ॥ **2.12.106** ॥ 569

నృశంసవృత్తే వ్యసనప్రహారిణి
ప్రసహ్య వాక్యం యదిహాద్య భాషసే।
న నామ తే తేన ముఖాత్ పతంత్యధో
విశీర్యమాణా దశనాః సహస్రధా ॥ **2.12.107** ॥ 570

న కించిదాహాహితమప్రియం వచో
న వేత్తి రామః పరుషాణి భాషితుం।
కథం తు రామే హ్యభిరామవాదిని
బ్రవీషి దోషాన్ గుణనిత్యసమ్మతే ॥ **2.12.108** ॥ 571

ప్రతామ్య వా ప్రజ్వల వా ప్రణశ్య వా
సహస్రశో వా స్ఫుటితాం మహీం వ్రజ।
న తే కరిష్యామి వచః సుదారుణం
మమాహితం కేకయరాజపాంసనే ॥ **2.12.109** ॥ 572

క్షురోపమాం నిత్యమసత్ప్రియంవదాం
ప్రదుష్టభావాం స్వకులోపఘాతినీం।
న జీవితుం త్వాం విషహేఽమనోరమాం
దిధక్షమాణాం హృదయం సబంధనం ॥ **2.12.110** ॥ 573

న జీవితం మేఽస్తి కుతః పునః సుఖం
వినాత్మజేనాత్మవతాం కుతో రతిః।
మమాహితం దేవి న కర్తుమర్హసి
స్పృశామి పాదావపి తే ప్రసీద మే ॥ **2.12.111** ॥ 574

స భూమిపాలో విలపన్ననాథవత్
స్త్రియా గృహీతో హృదయేఽతిమాత్రయా।
పపాత దేవ్యాశ్చరణౌ ప్రసారితా -
వుభావసంప్రాప్య యథాఽఽతురస్తథా ॥ **2.12.112** ॥ 575

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ద్వాదశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ త్రయోదశః సర్గః ॥

## రాజ్ఞో విలాపః కైకేయీం ప్రతి తస్యానునయో వినయశ్చ

అతదర్హం మహారాజం శయానమతథోచితం।
యయాతిమివ పుణ్యాంతే దేవలోకాత్ పరిచ్యుతం ॥ **2.13.1** ॥ 576

అనర్థరూపాసిద్ధార్థా హ్యభీతా భయదర్శినీ।
పునరాకారయామాస తమేవ వరమంగనా ॥ **2.13.2** ॥ 577

త్వం కత్థసే మహారాజ సత్యవాదీ దృఢవ్రతః।
మమ చేదం వరం కస్మాద్ విధారయితుమిచ్ఛసి ॥ **2.13.3** ॥ 578

ఏవముక్తస్తు కైకేయ్యా రాజా దశరథస్తదా।
ప్రత్యువాచ తతః క్రుద్ధో ముహూర్తం విహ్వలన్నివ ॥ **2.13.4** ॥ 579

మృతే మయి గతే రామే వనం మనుజపుంగవే।
హంతానార్యే మమామిత్రే సకామా సుఖినీ భవ ॥ **2.13.5** ॥ 580

స్వర్గేఽపి ఖలు రామస్య కుశలం దైవతైరహం।
ప్రత్యాదేశాదభిహితం ధారయిష్యే కథం బత ॥ **2.13.6** ॥ 581

కైకేయ్యాః ప్రియకామేన రామః ప్రవ్రాజితో వనం।
యది సత్యం బ్రవీమ్యేతత్ తదసత్యం భవిష్యతి ॥ **2.13.7** ॥ 582

అపుత్రేణ మయా పుత్రః శ్రమేణ మహతా మహాన్ ।
రామో లబ్ధో మహాతేజాః స కథం త్యజ్యతే మయా ॥ **2.13.8** ॥ 583

శూరశ్చ కృతవిద్యశ్చ జితక్రోధః క్షమాపరః ।
కథం కమలపత్రాక్షో మయా రామో వివాస్యతే ॥ **2.13.9** ॥ 584

కథమిందీవరశ్యామం దీర్ఘబాహుం మహాబలం ।
అభిరామమహం రామం స్థాపయిష్యామి దండకాన్ ॥ **2.13.10** ॥ 585

సుఖానాముచితస్యైవ దుఃఖైరనుచితస్య చ ।
దుఃఖం నామానుపశ్యేయం కథం రామస్య ధీమతః ॥ **2.13.11** ॥ 586

యది దుఃఖమకృత్వా తు మమ సంక్రమణం భవేత్ ।
అదుఃఖార్హస్య రామస్య తతః సుఖమవాప్నుయాం ॥ **2.13.12** ॥ 587

నృశంసే పాపసంకల్పే రామం సత్యపరాక్రమం ।
కిం విప్రియేణ కైకేయి ప్రియం యోజయసే మమ ॥ **2.13.13** ॥ 588

అకీర్తిరతులా లోకే ధ్రువం పరిభవిష్యతి ।
తథా విలపతస్తస్య పరిభ్రమితచేతసః ॥ **2.13.14** ॥ 589

అస్తమభ్యాగమత్ సూర్యో రజనీ చాభ్యవర్తత ।
సా త్రియామా తదార్తస్య చంద్రమండలమండితా ॥ **2.13.15** ॥ 590

రాజ్ఞో విలపమానస్య న వ్యభాసత శర్వరీ ।
సదైవోష్ణం వినిఃశ్వస్య వృద్ధో దశరథో నృపః ॥ **2.13.16** ॥ 591

విలలాపార్తవద్ దుఃఖం గగనాసక్తలోచనః ।
న ప్రభాతం త్వయేచ్ఛామి నిశే నక్షత్రభూషితే ॥ **2.13.17** ॥ 592

క్రియతాం మే దయా భద్రే మయాయం రచితోఽంజలిః ।
అథవా గమ్యతాం శీఘ్రం నాహమిచ్ఛామి నిర్ఘృణాం ॥ **2.13.18** ॥ 593

నృశంసాం కేకయీం ద్రష్టుం యత్కృతే వ్యసనం మమ।
ఏవముక్త్వా తతో రాజా కైకేయీం సంయతాంజలిః ॥ **2.13.19** ॥ 594

ప్రసాదయామాస పునః కైకేయీం రాజధర్మవిత్।
సాధువృత్తస్య దీనస్య త్వద్గతస్య గతాయుషః ॥ **2.13.20** ॥ 595

ప్రసాదః క్రియతాం భద్రే దేవి రాజ్ఞో విశేషతః।
శూన్యే న ఖలు సుశ్రోణి మయేదం సముదాహృతం ॥ **2.13.21** ॥ 596

కురు సాధుప్రసాదం మే బాలే సహృదయా హ్యసి।
ప్రసీద దేవి రామో మే త్వద్దత్తం రాజ్యమవ్యయం ॥ **2.13.22** ॥ 597

లభతామసితాపాంగే యశః పరమవాప్స్యసి।
మమ రామస్య లోకస్య గురూణాం భరతస్య చ।
ప్రియమేతద్ గురుశ్రోణి కురు చారుముఖేక్షణే ॥ **2.13.23** ॥ 598

విశుద్ధభావస్య హి దుష్టభావా దీనస్య తామ్రాశ్రుకలస్య రాజ్ఞః।
శ్రుత్వా విచిత్రం కరుణం విలాపం భర్తుర్నృశంసా న చకార వాక్యం ॥ **2.13.24** ॥ 599

తతః స రాజా పునరేవ మూర్ఛితః
ప్రియామతుష్టాం ప్రతికూలభాషిణీం।
సమీక్ష్య పుత్రస్య వివాసనం ప్రతి
క్షితౌ విసంజ్ఞో నిపపాత దుఃఖితః ॥ **2.13.25** ॥ 600

ఇతీవ రాజ్ఞో వ్యథితస్య సా నిశా
జగామ ఘోరం శ్వసతో మనస్వినః।
విబోధ్యమానః ప్రతిబోధనం తదా
నివారయామాస స రాజసత్తమః ॥ **2.13.26** ॥ 601

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే త్రయోదశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ చతుర్దశః సర్గః ॥

## కైకేయ్యా రాజ్ఞః సత్యే దృఢతరావస్థానాయ ప్రేరణం నిజప్రార్థితవరపూర్తయే తం ప్రతి దురాగ్రహప్రకటనం చ, అంతఃపురద్వారమాగత్య వసిష్ఠేన సుమంత్రస్య మహారాజసన్నిధౌ ప్రేషణం రాజాజ్ఞయా సుమంత్రస్య శ్రీరామమానేతుం తతో గమనం చ

పుత్రశోకార్దితం పాపా విసంజ్ఞం పతితం భువి।
విచేష్టమానముత్ప్రేక్ష్య ఇక్ష్వాకమిదమబ్రవీత్ ॥ **2.14.1** ॥ 602

పాపం కృత్వేవ కిమిదం మమ సంశ్రుత్య సంశ్రవం।
శేషే క్షితితలే సన్నః స్థిత్యాం స్థాతుం త్వమర్హసి ॥ **2.14.2** ॥ 603

ఆహుః సత్యం హి పరమం ధర్మం ధర్మవిదో జనాః।
సత్యమాశ్రిత్య చ మయా త్వం ధర్మం ప్రతిచోదితః ॥ **2.14.3** ॥ 604

సంశ్రుత్య శైబ్యః శ్యేనాయ స్వాం తనుం జగతీపతిః।
ప్రదాయ పక్షిణే రాజా జగామ గతిముత్తమాం ॥ **2.14.4** ॥ 605

తథా హ్యాలర్కస్తేజస్వీ బ్రాహ్మణే వేదపారగే।
యాచమానే స్వకే నేత్రే ఉద్ధృత్యావిమనా దదౌ ॥ **2.14.5** ॥ 606

సరితాం తు పతిః స్వల్పాం మర్యాదాం సత్యమన్వితః।
సత్యానురోధాత్ సమయే వేలాం స్వాం నాతివర్తతే ॥ **2.14.6** ॥ 607

సత్యమేకపదం బ్రహ్మ సత్యే ధర్మః ప్రతిష్ఠితః।
సత్యమేవాక్షయా వేదాః సత్యేనావాప్యతే పరం ॥ **2.14.7** ॥ 608

సత్యం సమనువర్తస్వ యది ధర్మే ధృతా మతిః।
స వరః సఫలో మేఽస్తు వరదో హ్యసి సత్తమ ॥ **2.14.8** ॥ 609

ధర్మస్యైవాభికామార్థం మమ చైవాభిచోదనాత్।
ప్రవ్రాజయ సుతం రామం త్రిః ఖలు త్వాం బ్రవీమ్యహం ॥ **2.14.9** ॥ 610

సమయం చ మమార్యేమం యది త్వం న కరిష్యసి।
అగ్రతస్తే పరిత్యక్తా పరిత్యక్ష్యామి జీవితం ॥ **2.14.10** ॥ 611

ఏవం ప్రచోదితో రాజా కైకేయ్యా నిర్విశంకయా।
నాశకత్ పాశమున్మోక్తుం బలిరింద్రకృతం యథా ॥ **2.14.11** ॥ 612

ఉద్భ్రాంతహృదయశ్చాపి వివర్ణవదనోఽభవత్।
స ధుర్యో వై పరిస్పందన్ యుగచక్రాంతరం యథా ॥ **2.14.12** ॥ 613

వికలాభ్యాం చ నేత్రాభ్యామపశ్యన్నివ భూమిపః।
కృచ్ఛ్రాద్ ధైర్యేణ సంస్తభ్య కైకేయీమిదమబ్రవీత్ ॥ **2.14.13** ॥ 614

యస్తే మంత్రకృతః పాణిరగ్నౌ పాపే మయా ధృతః।
సంత్యజామి స్వయం చైవ తవ పుత్రం సహ త్వయా ॥ **2.14.14** ॥ 615

ప్రయాతా రజనీ దేవి సూర్యస్యోదయనం ప్రతి।
అభిషేకాయ హి జనస్త్వరయిష్యతి మాం ధ్రువం ॥ **2.14.15** ॥ 616

రామాభిషేకసంభారైస్తదర్థముపకల్పితైః।
రామః కారయితవ్యో మే మృతస్య సలిలక్రియాం ॥ **2.14.16** ॥ 617

సపుత్రయా త్వయా నైవ కర్తవ్యా సలిలక్రియా।
వ్యాహంతాస్యశుభాచారే యది రామాభిషేచనం ॥ **2.14.17** ॥ 618

న శక్తోఽద్యాస్మ్యహం ద్రష్టుం దృష్ట్వా పూర్వం తథాముఖం।
హతహర్షం తథానందం పునర్జనమవాజ్ముఖం ॥ **2.14.18** ॥ 619

తాం తథా బ్రువతస్తస్య భూమిపస్య మహాత్మనః।
ప్రభాతా శర్వరీ పుణ్యా చంద్రనక్షత్రమాలినీ ॥ **2.14.19** ॥ 620

తతః పాపసమాచారా కైకేయీ పార్థివం పునః।
ఉవాచ పరుషం వాక్యం వాక్యజ్ఞా రోషమూర్చ్ఛితా ॥ **2.14.20** ॥ 621

కిమిదం భాషసే రాజన్ వాక్యం గరరుజోపమం।
ఆనాయయితుమక్లిష్టం పుత్రం రామమిహార్హసి ॥ **2.14.21** ॥ 622

స్థాప్య రాజ్యే మమ సుతం కృత్వా రామం వనేచరం।
నిఃసపత్నాం చ మాం కృత్వా కృతకృత్యో భవిష్యసి ॥ **2.14.22** ॥ 623

స తున్న ఇవ తీక్ష్ణేన ప్రతోదేన హయోత్తమః।
రాజా ప్రచోదితోఽభీక్ష్ణం కైకేయ్యా వాక్యమబ్రవీత్ ॥ **2.14.23** ॥ 624

ధర్మబంధేన బద్ధోఽస్మి నష్టా చ మమ చేతనా।
జ్యేష్ఠం పుత్రం ప్రియం రామం ద్రష్టుమిచ్ఛామి ధార్మికం ॥ **2.14.24** ॥ 625

తతః ప్రభాతాం రజనీముదితే చ దివాకరే।
పుణ్యే నక్షత్రయోగే చ ముహూర్తే చ సమాగతే ॥ **2.14.25** ॥ 626

వసిష్ఠో గుణసంపన్నః శిష్యైః పరివృతస్తథా।
ఉపగృహ్యాశు సంభారాన్ ప్రవివేశ పురోత్తమం ॥ **2.14.26** ॥ 627

సిక్తసమ్మార్జితపథాం పతాకోత్తమభూషితాం।
సంహృష్టమనుజోపేతాం సమృద్ధవిపణాపణాం ॥ **2.14.27** ॥ 628

మహోత్సవసమాయుక్తాం రాఘవార్థే సముత్సుకాం।
చందనాగురుధూపైశ్చ సర్వతః పరిధూమితాం ॥ **2.14.28** ॥ 629

తాం పురీం సమతిక్రమ్య పురందరపురోపమాం।
దదర్శాంతఃపురం శ్రీమాన్ నానాధ్వజగణాయుతం ॥ **2.14.29** ॥ 630

పౌరజానపదాకీర్ణం బ్రాహ్మణైరుపశోభితం।
యష్టిమద్భిః సుసంపూర్ణం సదశ్వైః పరమార్చితైః ॥ **2.14.30** ॥ 631

తదంతఃపురమాసాద్య వ్యతిచక్రామ తం జనం।
వసిష్ఠః పరమప్రీతః పరమర్షిభిరావృతః ॥ **2.14.31** ॥ 632

స త్వపశ్యద్ వినిష్క్రాంతం సుమంత్రం నామ సారథిం।
ద్వారే మనుజసింహస్య సచివం ప్రియదర్శనం ॥ **2.14.32** ॥ 633

తమువాచ మహాతేజాః సూతపుత్రం విశారదం।
వసిష్ఠః క్షిప్రమాచక్ష్వ నృపతేర్మామిహాగతం ॥ **2.14.33** ॥ 634

ఇమే గంగోదకఘటాః సాగరేభ్యశ్చ కాంచనాః।
ఔదుంబరం భద్రపీఠమభిషేకార్థమాహృతం ॥ **2.14.34** ॥ 635

సర్వబీజాని గంధాశ్చ రత్నాని వివిధాని చ।
క్షౌద్రం దధి ఘృతం లాజా దర్భాః సుమనసః పయః ॥ **2.14.35** ॥ 636

అష్టౌ చ కన్యా రుచిరా మత్తశ్చ వరవారణః।
చతురశ్వో రథః శ్రీమాన్ నిస్త్రింశో ధనురుత్తమం ॥ **2.14.36** ॥ 637

వాహనం నరసంయుక్తం ఛత్రం చ శశిసన్నిభం।
శ్వేతే చ వాలవ్యజనే భృంగారం చ హిరణ్మయం ॥ **2.14.37** ॥ 638

హేమదామపినద్ధశ్చ ककుద్మాన్ పాండురో వృషః।
కేసరీ చ చతుర్దంష్ట్రో హరిశ్రేష్ఠో మహాబలః ॥ **2.14.38** ॥ 639

సింహాసనం వ్యాఘ్రతనుః సమిధశ్చ హుతాశనః।
సర్వే వాదిత్రసంఘాశ్చ వేశ్యాశ్చాలంకృతాః స్త్రియః ॥ **2.14.39** ॥ 640

ఆచార్యా బ్రాహ్మణా గావః పుణ్యాశ్చ మృగపక్షిణః।
పౌరజానపదశ్రేష్ఠా నైగమాశ్చ గణైః సహ ॥ **2.14.40** ॥ 641

ఏతే చాన్యే చ బహవః ప్రీయమాణాః ప్రియంవదాః।
అభిషేకాయ రామస్య సహ తిష్ఠంతి పార్థివైః ॥ **2.14.41** ॥ 642

త్వరయస్వ మహారాజం యథా సముదితేఽహని।
పుష్యే నక్షత్రయోగే చ రామో రాజ్యమవాప్నుయాత్ ॥ **2.14.42** ॥ 643

ఇతి తస్య వచః శ్రుత్వా సూతపుత్రో మహాబలః।
స్తువన్ నృపతిశార్దూలం ప్రవివేశ నివేశనం ॥ **2.14.43** ॥ 644

తం తు పూర్వోదితం వృద్ధం ద్వారస్థా రాజసమ్మతాః।
న శేకురభిసంరోద్ధుం రాజ్ఞః ప్రియచికీర్షవః ॥ **2.14.44** ॥ 645

స సమీపస్థితో రాజ్ఞస్తామవస్థామజజ్ఞివాన్।
వాగ్భిః పరమతుష్టాభిరభిష్టోతుం ప్రచక్రమే ॥ **2.14.45** ॥ 646

తతః సూతో యథాపూర్వం పార్థివస్య నివేశనే।
సుమంత్రః ప్రాంజలిర్భూత్వా తుష్టావ జగతీపతిం ॥ **2.14.46** ॥ 647

యథా నందతి తేజస్వీ సాగరో భాస్కరోదయే।
ప్రీతః ప్రీతేన మనసా తథా నందయ నస్తతః ॥ **2.14.47** ॥ 648

ఇంద్రమస్యాం తు వేలాయామభితుష్టావ మాతలిః।
సోఽజయద్ దానవాన్ సర్వాంస్తథా త్వాం బోధయామ్యహం ॥ **2.14.48** ॥ 649

వేదాః సహాంగా విద్యాశ్చ యథా హ్యాత్మభువం ప్రభుం।
బ్రహ్మాణం బోధయంత్యద్య తథా త్వాం బోధయామ్యహం ॥ **2.14.49** ॥ 650

ఆదిత్యః సహ చంద్రేణ యథా భూతధరాం శుభాం।
బోధయత్యద్య పృథివీం తథా త్వాం బోధయామ్యహం ॥ **2.14.50** ॥ 651

ఉత్తిష్ఠ సుమహారాజ కృతకౌతుకమంగలః।
విరాజమానో వపుషా మేరోరివ దివాకరః ॥ **2.14.51** ॥ 652

సోమసూర్యౌ చ కాకుత్స్థ శివవైశ్రవణావపి।
వరుణశ్చాగ్నిరింద్రశ్చ విజయం ప్రదిశంతు తే ॥ **2.14.52** ॥ 653

గతా భగవతీ రాత్రిః కృతం కృత్యమిదం తవ।
బుధ్యస్వ నృపశార్దూల కురు కార్యమనంతరం ॥ **2.14.53** ॥ 654

ఉదతిష్ఠత రామస్య సమగ్రమభిషేచనం।
పౌరజానపదాశ్చాపి నైగమశ్చ కృతాంజలిః ॥ **2.14.54** ॥ 655

స్వయం వసిష్ఠో భగవాన్ బ్రాహ్మణైః సహ తిష్ఠతి।
క్షిప్రమాజ్ఞాప్యతాం రాజన్ రాఘవస్యాభిషేచనం ॥ **2.14.55** ॥ 656

యథా హ్యపాలాః పశవో యథా సేనా హ్యనాయకా।
యథా చంద్రం వినా రాత్రిర్యథా గావో వినా వృషం ॥ **2.14.56** ॥ 657

ఏవం హి భవితా రాష్ట్రం యత్ర రాజా న దృశ్యతే।
ఏవం తస్య వచః శ్రుత్వా సాంత్వపూర్వమివార్థవత్ ॥ **2.14.57** ॥ 658

అభ్యకీర్యత శోకేన భూయ ఏవ మహీపతిః।
తతస్తు రాజా తం సూతం సన్నహర్షః సుతం ప్రతి ॥ **2.14.58** ॥ 659

శోకరక్తేక్షణః శ్రీమానుద్వీక్ష్యోవాచ ధార్మికః।
వాక్యైస్తు ఖలు మర్మాణి మమ భూయో నికృంతసి ॥ **2.14.59** ॥ 660

సుమంత్రః కరుణం శ్రుత్వా దృష్ట్వా దీనం చ పార్థివం।
ప్రగృహీతాంజలిః కించిత్ తస్మాద్ దేశాదపాక్రమత్ ॥ **2.14.60** ॥ 661

యదా వక్తుం స్వయం దైన్యాన్న శశాక మహీపతిః।
తదా సుమంత్రం మంత్రజ్ఞా కైకేయీ ప్రత్యువాచ హ ॥ **2.14.61** ॥ 662

సుమంత్ర రాజా రజనీం రామహర్షసముత్సుకః।
ప్రజాగరపరిశ్రాంతో నిద్రావశముపాగతః ॥ **2.14.62** ॥ 663

తద్ గచ్ఛ త్వరితం సూత రాజపుత్రం యశస్వినం।
రామమానయ భద్రం తే నాత్ర కార్యా విచారణా ॥ **2.14.63** ॥ 664

అశ్రుత్వా రాజవచనం కథం గచ్ఛామి భామిని।
తచ్ఛ్రుత్వా మంత్రిణో వాక్యం రాజా మంత్రిణమబ్రవీత్ ॥ **2.14.64** ॥ 665

సుమంత్ర రామం ద్రక్ష్యామి శీఘ్రమానయ సుందరం।
స మన్యమానః కల్యాణం హృదయేన ననంద చ ॥ **2.14.65** ॥ 666

నిర్జగామ చ స ప్రీత్యా త్వరితో రాజశాసనాత్।
సుమంత్రశ్చింతయామాస త్వరితం చోదితస్తయా ॥ **2.14.66** ॥ 667

వ్యక్తం రామాభిషేకార్థే ఇహాయాస్యతి ధర్మరాట్।
ఇతి సూతో మతిం కృత్వా హర్షేణ మహతా పునః ॥ **2.14.67** ॥ 668

నిర్జగామ మహాతేజా రాఘవస్య దిదృక్షయా।
సాగరప్రదసంకాశాత్సుమంత్రోఽంతఃపురాచ్ఛుభాత్।
నిష్క్రమ్య జనసంబాధం దదర్శ ద్వారమగ్రతః ॥ **2.14.68** ॥ 669

తతః పురస్తాత్ సహసా వినిఃసృతో
మహీపతేర్ద్వారగతాన్ విలోకయన్।
దదర్శ పౌరాన్ వివిధాన్ మహాధనా -
నుపస్థితాన్ ద్వారముపేత్య విష్ఠితాన్ ॥ **2.14.69** ॥ 670

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే చతుర్దశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ పంచదశః సర్గః ॥

## రాజాజ్ఞయా శ్రీరామమానేతుం సుమంత్రస్య తద్భవనే గమనం

తే తు తాం రజనీముష్య బ్రాహ్మణా వేదపారగాః।
ఉపతస్థురుపస్థానం సహ రాజపురోహితాః ॥ **2.15.1** ॥ 671

అమాత్యా బలముఖ్యాశ్చ ముఖ్యా యే నిగమస్య చ।
రాఘవస్యాభిషేకార్థే ప్రీయమాణాః సుసంగతాః ॥ **2.15.2** ॥ 672

ఉదితే విమలే సూర్యే పుష్యే చాభ్యాగతేఽహని।
లగ్నే కర్కటకే ప్రాప్తే జన్మ రామస్య చ స్థితే ॥ **2.15.3** ॥ 673

అభిషేకాయ రామస్య ద్విజేంద్రైరుపకల్పితం।
కాంచనా జలకుంభాశ్చ భద్రపీఠం స్వలంకృతం ॥ **2.15.4** ॥ 674

రథశ్చ సమ్యగాస్తీర్ణో భాస్వతా వ్యాఘ్రచర్మణా।
గంగాయమునయోః పుణ్యాత్ సంగమాదాహృతం జలం ॥ **2.15.5** ॥ 675

యాశ్చాన్యాః సరితః పుణ్యా హ్రదాః కూపాః సరాంసి చ।
ప్రాగ్వహాశ్చోర్ధ్వవాహాశ్చ తిర్యగ్వాహాశ్చ క్షీరిణః ॥ **2.15.6** ॥ 676

తాభ్యశ్చైవాహృతం తోయం సముద్రేభ్యశ్చ సర్వశః।
క్షౌద్రం దధి ఘృతం లాజా దర్భాః సుమనసః పయః ॥ **2.15.7** ॥ 677

అష్టౌ చ కన్యా రుచిరా మత్తశ్చ వరవారణః।
సజలాః క్షీరిభిశ్ఛన్నా ఘటాః కాంచనరాజతాః ॥ **2.15.8** ॥ 678

పద్మోత్పలయుతా భాంతి పూర్ణాః పరమవారిణా।
చంద్రాంశువికచప్రఖ్యం పాండురం రత్నభూషితం ॥ **2.15.9** ॥ 679

సజ్జం తిష్ఠతి రామస్య వాలవ్యజనముత్తమం।
చంద్రమండలసంకాశమాతపత్రం చ పాండురం ॥ **2.15.10** ॥ 680

సజ్జం ద్యుతికరం శ్రీమదభిషేకపురస్సరం।
పాండురశ్చ వృషః సజ్జః పాండురాశ్వశ్చ సంస్థితః ॥ **2.15.11** ॥ 681

వాదిత్రాణి చ సర్వాణి వందినశ్చ తథాపరే।
ఇక్ష్వాకూణాం యథా రాజ్యే సంభ్రియేతాభిషేచనం ॥ **2.15.12** ॥ 682

తథాజాతీయమాదాయ రాజపుత్రాభిషేచనం।
తే రాజవచనాత్ తత్ర సమవేతా మహీపతిం ॥ **2.15.13** ॥ 683

అపశ్యంతోఽబ్రువన్ కో ను రాజ్ఞో నః ప్రతివేదయేత్।
న పశ్యామశ్చ రాజానముదితశ్చ దివాకరః ॥ **2.15.14** ॥ 684

యౌవరాజ్యాభిషేకశ్చ సజ్జో రామస్య ధీమతః।
ఇతి తేషు బ్రువాణేషు సర్వాంస్తాంశ్చ మహీపతీన్ ॥ **2.15.15** ॥ 685

అబ్రవీత్ తానిదం వాక్యం సుమంత్రో రాజసత్కృతః।
రామం రాజ్ఞో నియోగేన త్వరయా ప్రస్థితో హ్యహం ॥ **2.15.16** ॥ 686

పూజ్యా రాజ్ఞో భవంతశ్చ రామస్య తు విశేషతః।
అయం పృచ్ఛామి వచనాత్ సుఖమాయుష్మతామహం ॥ **2.15.17** ॥ 687

రాజ్ఞః సంప్రతిబుద్ధస్య చానాగమనకారణం।
ఇత్యుక్త్వాంతఃపురద్వారమాజగామ పురాణవిత్ ॥ **2.15.18** ॥ 688

సదా సక్తం చ తద్ వేశ్మ సుమంత్రః ప్రవివేశ హ।
తుష్టావాస్య తదా వంశం ప్రవిశ్య స విశాంపతేః ॥ **2.15.19** ॥ 689

శయనీయం నరేంద్రస్య తదాసాద్య వ్యతిష్ఠత।
సోఽత్యాసాద్య తు తద్ వేశ్మ తిరస్కరణిమంతరా ॥ **2.15.20** ॥ 690

ఆశీర్భిర్గుణయుక్తాభిరభితుష్టావ రాఘవం।
సోమసూర్యౌ చ కాకుత్స్థ శివవైశ్రవణావపి ॥ **2.15.21** ॥ 691

వరుణశ్చాగ్నిరింద్రశ్చ విజయం ప్రదిశంతు తే।
గతా భగవతీ రాత్రిరహః శివముపస్థితం ॥ **2.15.22** ॥ 692

బుధ్యస్వ రాజశార్దూల కురు కార్యమనంతరం।
బ్రాహ్మణా బలముఖ్యాశ్చ నైగమాశ్చాగతాస్త్విహ ॥ **2.15.23** ॥ 693

దర్శనం తేఽభికాంక్షంతే ప్రతిబుధ్యస్వ రాఘవ।
స్తువంతం తం తదా సూతం సుమంత్రం మంత్రకోవిదం ॥ **2.15.24** ॥ 694

ప్రతిబుధ్య తతో రాజా ఇదం వచనమబ్రవీత్।
రామమానయ సూతేతి యదస్యభిహితో మయా ॥ **2.15.25** ॥ 695

కిమిదం కారణం యేన మమాజ్ఞా ప్రతివాహ్యతే।
న చైవ సంప్రసుప్తోఽహమానయేహాశు రాఘవం ॥ **2.15.26** ॥ 696

ఇతి రాజా దశరథః సూతం తత్రాన్వశాత్ పునః।
స రాజవచనం శ్రుత్వా శిరసా ప్రతిపూజ్య తం ॥ **2.15.27** ॥ 697

నిర్జగామ నృపావాసాన్మన్యమానః ప్రియం మహత్।
ప్రపన్నో రాజమార్గం చ పతాకాధ్వజశోభితం ॥ **2.15.28** ॥ 698

హృష్టః ప్రముదితః సూతో జగామాశు విలోకయన్।
స సూతస్తత్ర శుశ్రావ రామాధికరణాః కథాః ॥ **2.15.29** ॥ 699

అభిషేచనసంయుక్తాః సర్వలోకస్య హృష్టవత్।
తతో దదర్శ రుచిరం కైలాససదృశప్రభం ॥ **2.15.30** ॥ 700

రామవేశ్మ సుమంత్రస్తు శక్రవేశ్మసమప్రభం।
మహాకపాటపిహితం వితర్దిశతశోభితం ॥ **2.15.31** ॥ 701

కాంచనప్రతిమైకాగ్రం మణివిద్రుమతోరణం।
శారదాభ్రఘనప్రఖ్యం దీప్తం మేరుగుహాసమం ॥ **2.15.32** ॥ 702

మణిభిర్వరమాల్యానాం సుమహద్భిరలంకృతం।
ముక్తామణిభిరాకీర్ణం చందనాగురుభూషితం ॥ **2.15.33** ॥ 703

గంధాన్ మనోజ్ఞాన్ విసృజద్ దార్దురం శిఖరం యథా।
సారసైశ్చ మయూరైశ్చ వినదద్భిర్విరాజితం ॥ **2.15.34** ॥ 704

సుకృతేహామృగాకీర్ణముత్కీర్ణం భక్తిభిస్తథా।
మనశ్చక్షుశ్చ భూతానామాదదత్ తిగ్మతేజసా ॥ **2.15.35** ॥ 705

చంద్రభాస్కరసంకాశం కుబేరభవనోపమం।
మహేంద్రధామప్రతిమం నానాపక్షిసమాకులం ॥ **2.15.36** ॥ 706

మేరుశృంగసమం సూతో రామవేశ్మ దదర్శ హ।
ఉపస్థితైః సమాకీర్ణం జనైరంజలికారిభిః ॥ **2.15.37** ॥ 707

ఉపాదాయ సమాక్రాంతైస్తదా జానపదైర్జనైః।
రామాభిషేకసుముఖైరున్ముఖైః సమలంకృతం ॥ **2.15.38** ॥ 708

మహామేఘసమప్రఖ్యముదగ్రం సువిరాజితం।
నానారత్నసమాకీర్ణం కుబ్జకైరపి చావృతం ॥ **2.15.39** ॥ 709

స వాజియుక్తేన రథేన సారథిః
సమాకులం రాజకులం విరాజయన్।
వరూథినా రాజగృహాభిపాతినా
పురస్య సర్వస్య మనాంసి హర్షయన్ ॥ **2.15.40** ॥ 710

తతః సమాసాద్య మహాధనం మహత్
ప్రహృష్టరోమా స బభూవ సారథిః।
మృగైర్మయూరైశ్చ సమాకులోల్బణం
గృహం వరార్హస్య శచీపతేరివ ॥ **2.15.41** ॥ 711

స తత్ర కైలాసనిభాః స్వలంకృతాః
ప్రవిశ్య కక్ష్యాస్త్రిదశాలయోపమాః।
ప్రియాన్ వరాన్ రామమతే స్థితాన్ బహూన్
వ్యపోహ్య శుద్ధాంతముపస్థితౌ రథీ ॥ **2.15.42** ॥ 712

స తత్ర శుశ్రావ చ హర్షయుక్తా
రామాభిషేకార్థకృతాం జనానాం।
నరేంద్రసూనోరభిమంగలార్థాః
సర్వస్య లోకస్య గిరః ప్రహృష్టాః ॥ **2.15.43** ॥ 713

మహేంద్రసద్మప్రతిమం చ వేశ్మ
రామస్య రమ్యం మృగపక్షిజుష్టం।
దదర్శ మేరోరివ శృంగముచ్చం
విభ్రాజమానం ప్రభయా సుమంత్రః ॥ **2.15.44** ॥ 714

ఉపస్థితైరంజలికారిభిశ్చ
సోపాయనైర్జానపదైర్జనైశ్చ।
కోట్యా పరార్ధైశ్చ విముక్తయానైః
సమాకులం ద్వారపదం దదర్శ ॥ **2.15.45** ॥ 715

తతో మహామేఘమహీధరాభం
ప్రభిన్నమత్యంకుశమత్యసహ్యం।
రామోపవాహ్యం రుచిరం దదర్శ
శత్రుంజయం నాగముదగ్రకాయం ॥ **2.15.46** ॥ 716

స్వలంకృతాన్ సాశ్వరథాన్ సకుంజరా -
నమాత్యముఖ్యాంశ్చ దదర్శ వల్లభాన్ ।
వ్యపోహ్య సూతః సహితాన్ సమంతతః
సమృద్ధమంతఃపురమావివేశ హ ॥ **2.15.47** ॥ 717

తతోఽద్రికూటాచలమేఘసన్నిభం
మహావిమానోపమవేశ్మసంయుతం ।
అవార్యమాణః ప్రవివేశ సారథిః
ప్రభూతరత్నం మకరో యథార్ణవం ॥ **2.15.48** ॥ 718

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే పంచదశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ షోడశః సర్గః ॥

## శ్రీరామసద్మని ప్రవిష్టేన సుమంత్రేణ శ్రీరామం ప్రతి మహారాజసందేశస్య శ్రావణం సీతయానుమతేన శ్రీరామేణ సలక్ష్మణేన రథమారుహ్య గీతవాద్యసహకారేణ పథి పౌరాణాం స్త్రీపురుషాణాం వివిధా వార్తా ఆకర్ణయతా ప్రస్థానం

స తదంతఃపురద్వారం సమతీత్య జనాకులం।
ప్రవివిక్తాం తతః కక్ష్యామాససాద పురాణవిత్ ॥ **2.16.1** ॥ 719

ప్రాసకార్ముకబిభ్రద్భిర్యువభిర్మృష్టకుండలైః।
అప్రమాదిభిరేకాగ్రైః స్వానురక్తైరధిష్ఠితాం ॥ **2.16.2** ॥ 720

తత్ర కాషాయిణో వృద్ధాన్ వేత్రపాణీన్ స్వలంకృతాన్।
దదర్శ విష్ఠితాన్ ద్వారి స్త్ర్యధ్యక్షాన్ సుసమాహితాన్ ॥ **2.16.3** ॥ 721

తే సమీక్ష్య సమాయాంతం రామప్రియచికీర్షవః।
సహసోత్పతితాః సర్వే హ్యాసనేభ్యః ససంభ్రమాః ॥ **2.16.4** ॥ 722

తానువాచ వినీతాత్మా సూతపుత్రః ప్రదక్షిణః।
క్షిప్రమాఖ్యాత రామాయ సుమంత్రో ద్వారి తిష్ఠతి ॥ **2.16.5** ॥ 723

తే రామముపసంగమ్య భర్తుః ప్రియచికీర్షవః।
సహభార్యాయ రామాయ క్షిప్రమేవాచచక్షిరే ॥ **2.16.6** ॥ 724

ప్రతివేదితమాజ్ఞాయ సూతమభ్యంతరం పితుః।
తత్రైవానాయయామాస రాఘవః ప్రియకామ్యయా ॥ **2.16.7** ॥ 725

తం వైశ్రవణసంకాశముపవిష్టం స్వలంకృతం।
దదర్శ సూతః పర్యంకే సౌవర్ణే సోత్తరచ్ఛదే ॥ **2.16.8** ॥ 726

వరాహరుధిరాభేణ శుచినా చ సుగంధినా।
అనులిప్తం పరార్ధ్యేన చందనేన పరంతపం ॥ **2.16.9** ॥ 727

స్థితయా పార్శ్వతశ్చాపి వాలవ్యజనహస్తయా।
ఉపేతం సీతయా భూయశ్చిత్రయా శశినం యథా ॥ **2.16.10** ॥ 728

తం తపంతమివాదిత్యముపపన్నం స్వతేజసా।
వవందే వరదం వందీ వినయజ్ఞో వినీతవత్ ॥ **2.16.11** ॥ 729

ప్రాంజలిః సుముఖం దృష్ట్వా విహారశయనాసనే।
రాజపుత్రమువాచేదం సుమంత్రో రాజసత్కృతః ॥ **2.16.12** ॥ 730

కౌసల్యా సుప్రజా రామ పితా త్వాం ద్రష్టుమిచ్ఛతి।
మహిష్యాపి హి కైకేయ్యా గమ్యతాం తత్ర మా చిరం ॥ **2.16.13** ॥ 731

ఏవముక్తస్తు సంహృష్టో నరసింహో మహాద్యుతిః।
తతః సమ్మానయామాస సీతామిదమువాచ హ ॥ **2.16.14** ॥ 732

దేవి దేవశ్చ దేవీ చ సమాగమ్య మదంతరే।
మంత్రయేతే ధ్రువం కించిదభిషేచనసంహితం ॥ **2.16.15** ॥ 733

లక్షయిత్వా హ్యభిప్రాయం ప్రియకామా సుదక్షిణా।
సంచోదయతి రాజానం మదర్థమసితేక్షణా ॥ **2.16.16** ॥ 734

సా ప్రహృష్టా మహారాజం హితకామానువర్తినీ।
జననీ చార్థకామా మే కేకయాధిపతేః సుతా ॥ **2.16.17** ॥ 735

దిష్ట్యా ఖలు మహారాజో మహిష్యా ప్రియయా సహ।
సుమంత్రం ప్రాహిణోద్ దూతమర్థకామకరం మమ ॥ **2.16.18** ॥ 736

యాదృశీ పరిషత్ తత్ర తాదృశో దూత ఆగతః।
ధ్రువమద్యైవ మాం రాజా యౌవరాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి ॥ **2.16.19** ॥ 737

హంత శీఘ్రమితో గత్వా ద్రక్ష్యామి చ మహీపతిం।
సహ త్వం పరివారేణ సుఖమాస్స్వ రమస్వ చ ॥ **2.16.20** ॥ 738

పతిసమ్మానితా సీతా భర్తారమసితేక్షణా।
ఆ ద్వారమనువవ్రాజ మంగలాన్యభిదధ్యుషీ ॥ **2.16.21** ॥ 739

రాజ్యం ద్విజాతిభిర్జుష్టం రాజసూయాభిషేచనం।
కర్తుమర్హతి తే రాజా వాసవస్యేవ లోకకృత్ ॥ **2.16.22** ॥ 740

దీక్షితం వ్రతసంపన్నం వరాజినధరం శుచిం।
కురంగశృంగపాణిం చ పశ్యంతీ త్వాం భజామ్యహం ॥ **2.16.23** ॥ 741

పూర్వాం దిశం వజ్రధరో దక్షిణాం పాతు తే యమః।
వరుణః పశ్చిమామాశాం ధనేశస్తూత్తరాం దిశం ॥ **2.16.24** ॥ 742

అథ సీతామనుజ్ఞాప్య కృతకౌతుకమంగలః।
నిశ్చక్రామ సుమంత్రేణ సహ రామో నివేశనాత్ ॥ **2.16.25** ॥ 743

పర్వతాదివ నిష్క్రమ్య సింహో గిరిగుహాశయః।
లక్ష్మణం ద్వారి సోఽపశ్యత్ ప్రహ్వాంజలిపుటం స్థితం ॥ **2.16.26** ॥ 744

అథ మధ్యమకక్ష్యాయాం సమాగచ్ఛత్ సుహృజ్జనైః।
స సర్వానర్థినో దృష్ట్వా సమేత్య ప్రతినంద్య చ ॥ **2.16.27** ॥ 745

తతః పావకసంకాశమారురోహ రథోత్తమం।
వైయాఘ్రం పురుషవ్యాఘ్రో రాజితం రాజనందనః ॥ **2.16.28** ॥ 746

మేఘనాదమసంబాధం మణిహేమవిభూషితం।
ముష్ణంతమివ చక్షూంషి ప్రభయా మేరువర్చసం ॥ **2.16.29** ॥ 747

కరేణుశిశుకల్పైశ్చ యుక్తం పరమవాజిభిః।
హరియుక్తం సహస్రాక్షో రథమింద్ర ఇవాశుగం ॥ **2.16.30** ॥ 748

ప్రయయౌ తూర్ణమాస్థాయ రాఘవో జ్వలితః శ్రియా।
స పర్జన్య ఇవాకాశే స్వనవానభినాదయన్ ॥ **2.16.31** ॥ 749

నికేతాన్నిర్యయౌ శ్రీమాన్ మహాభ్రాదివ చంద్రమాః।
చిత్రచామరపాణిస్తు లక్ష్మణో రాఘవానుజః ॥ **2.16.32** ॥ 750

జుగోప భ్రాతరం భ్రాతా రథమాస్థాయ పృష్ఠతః।
తతో హలహలాశబ్దస్తుములః సమజాయత ॥ **2.16.33** ॥ 751

తస్య నిష్క్రమమాణస్య జనౌఘస్య సమంతతః।
తతో హయవరా ముఖ్యా నాగాశ్చ గిరిసన్నిభాః ॥ **2.16.34** ॥ 752

అనుజగ్ముస్తథా రామం శతశోఽథ సహస్రశః।
అగ్రతశ్చాస్య సన్నద్ధాశ్చందనాగురుభూషితాః ॥ **2.16.35** ॥ 753

ఖడ్గచాపధరాః శూరా జగ్ముర్రాశంసవో జనాః।
తతో వాదిత్రశబ్దాశ్చ స్తుతిశబ్దాశ్చ వందినాం ॥ **2.16.36** ॥ 754

సింహనాదాశ్చ శూరాణాం తతః శుశ్రువిరే పథి।
హర్మ్యవాతాయనస్థాభిర్భూషితాభిః సమంతతః ॥ **2.16.37** ॥ 755

కీర్యమాణః సుపుష్పౌఘైర్యయౌ స్త్రీభిరరిందమః।
రామం సర్వానవద్యాంగ్యో రామపిప్రీషయా తతః ॥ **2.16.38** ॥ 756

వచోభిరగ్ర్యైర్హర్మ్యస్థాః క్షితిస్థాశ్చ ववందిరే।
నూనం నందతి తే మాతా కౌసల్యా మాతృనందన ॥ **2.16.39** ॥ 757

పశ్యంతీ సిద్ధయాత్రం త్వాం పిత్ర్యం రాజ్యముపస్థితం।
సర్వసీమంతినీభ్యశ్చ సీతాం సీమంతినీం వరాం ॥ **2.16.40** ॥ 758

అమన్యంత హి తా నార్యో రామస్య హృదయప్రియాం।
తయా సుచరితం దేవ్యా పురా నూనం మహత్ తపః ॥ **2.16.41** ॥ 759

రోహిణీవ శశాంకేన రామసంయోగమాప యా।
ఇతి ప్రాసాదశృంగేషు ప్రమదాభిర్నరోత్తమః।
శుశ్రావ రాజమార్గస్థః ప్రియా వాచ ఉదాహృతాః ॥ **2.16.42** ॥ 760

స రాఘవస్తత్ర తదా ప్రలాపాన్
శుశ్రావ లోకస్య సమాగతస్య।
ఆత్మాధికారా వివిధాశ్చ వాచః
ప్రహృష్టరూపస్య పురే జనస్య ॥ **2.16.43** ॥ 761

ఏష శ్రియం గచ్ఛతి రాఘవోఽద్య
రాజప్రసాదాద్ విపులాం గమిష్యన్।
ఏతే వయం సర్వసమృద్ధకామా
యేషామయం నో భవితా ప్రశాస్తా ॥ **2.16.44** ॥ 762

లాభో జనస్యాస్య యదేష సర్వం
ప్రపత్స్యతే రాష్ట్రమిదం చిరాయ।
న హ్యప్రియం కించన జాతు కశ్చిత్
పశ్యేన్న దుఃఖం మనుజాధిపేఽస్మిన్ ॥ **2.16.45** ॥ 763

స ఘోషవద్భిశ్చ హయైర్మతంగజైః
పురఃసరైః స్వస్తికసూతమాగధైః।
మహీయమానః ప్రవరైశ్చ వాదకై -
రభిష్టుతో వైశ్రవణో యథా యయౌ ॥ **2.16.46** ॥ 764

కరేణుమాతంగరథాశ్వసంకులం
మహాజనౌధైః పరిపూర్ణచత్వరం ।
ప్రభూతరత్నం బహుపణ్యసంచయం
దదర్శ రామో విమలం మహాపథం ॥ **2.16.47** ॥ 765

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే షోడశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ సప్తదశః సర్గః ॥

## రాజమార్గసుషమామవలోకయతః సుహృదాం వచాంసి శృణ్వతశ్చ శ్రీరామస్య పితుర్భవనే ప్రవేశః

స రామో రథమాస్థాయ సంప్రహృష్టసుహృజ్జనః।
పతాకాధ్వజసంపన్నం మహార్హాగురుధూపితం ॥ **2.17.1** ॥ 766

అపశ్యన్నగరం శ్రీమాన్ నానాజనసమన్వితం।
స గృహైరభ్రసంకాశైః పాండురైరుపశోభితం ॥ **2.17.2** ॥ 767

రాజమార్గం యయౌ రామో మధ్యేనాగురుధూపితం।
చందనానాం చ ముఖ్యానామగురూణాం చ సంచయైః ॥ **2.17.3** ॥ 768

ఉత్తమానాం చ గంధానాం క్షౌమకౌశాంబరస్య చ।
అవిద్ధాభిశ్చ ముక్తాభిరుత్తమైః స్ఫాటికైరపి ॥ **2.17.4** ॥ 769

శోభమానమసంబాధం తం రాజపథముత్తమం।
సంవృతం వివిధైః పుష్పైర్భక్ష్యైరుచ్చావచైరపి ॥ **2.17.5** ॥ 770

దదర్శ తం రాజపథం దివి దేవపతిర్యథా।
దధ్యక్షతహవిర్లాజైర్ధూపైరగురుచందనైః ॥ **2.17.6** ॥ 771

నానామాల్యోపగంధైశ్చ సదాభ్యర్చితచత్వరం।
ఆశీర్వాదాన్ బహూన్ శృణ్వన్ సుహృద్భిః సముదీరితాన్ ॥ **2.17.7** ॥ 772

యథార్హం చాపి సంపూజ్య సర్వానేవ నరాన్ యయౌ।
పితామహైరాచరితం తథైవ ప్రపితామహైః ॥ **2.17.8** ॥ 773

అద్యోపాదాయ తం మార్గమభిషిక్తోఽనుపాలయ।
యథా స్మ పోషితాః పిత్రా యథా సర్వైః పితామహైః।
తతః సుఖతరం సర్వే రామే వత్స్యామ రాజని ॥ **2.17.9** ॥ 774

అలమద్య హి భుక్తేన పరమార్థైరలం చ నః।
యది పశ్యామ నిర్యాంతం రామం రాజ్యే ప్రతిష్ఠితం ॥ **2.17.10** ॥ 775

తతో హి నః ప్రియతరం నాన్యత్ కించిద్ భవిష్యతి।
యథాభిషేకో రామస్య రాజ్యేనామితతేజసః ॥ **2.17.11** ॥ 776

ఏతాశ్చాన్యాశ్చ సుహృదాముదాసీనః శుభాః కథాః।
ఆత్మసంపూజనీః శృణ్వన్ యయౌ రామో మహాపథం ॥ **2.17.12** ॥ 777

న హి తస్మాన్మనః కశ్చిచ్చక్షుషీ వా నరోత్తమాత్।
నరః శక్నోత్యపాక్రష్టుమతిక్రాంతేఽపి రాఘవే ॥ **2.17.13** ॥ 778

యశ్చ రామం న పశ్యేత్తు యం చ రామో న పశ్యతి।
నిందితః సర్వలోకేషు స్వాత్మాప్యేనం విగర్హతే ॥ **2.17.14** ॥ 779

సర్వేషు స హి ధర్మాత్మా వర్ణానాం కురుతే దయాం।
చతుర్ణాం హి వయఃస్థానాం తేన తే తమనువ్రతాః ॥ **2.17.15** ॥ 780

చతుష్పథాన్ దేవపథాంశ్చైత్యాంశ్చాయతనాని చ।
ప్రదక్షిణం పరిహరంజగామ నృపతేః సుతః ॥ **2.17.16** ॥ 781

స రాజకులమాసాద్య మేఘసంఘోపమైః శుభైః।
ప్రాసాదశృంగైర్వివిధైః కైలాసశిఖరోపమైః ॥ **2.17.17** ॥ 782

ఆవారయద్భిర్గగనం విమానైరివ పాండురైః।
వర్ధమానగృహైశ్చాపి రత్నజాలపరిష్కృతైః ॥ **2.17.18** ॥ 783

తత్ పృథివ్యాం గృహవరం మహేంద్రసదనోపమం।
రాజపుత్రః పితుర్వేశ్మ ప్రవివేశ శ్రియా జ్వలన్ ॥ **2.17.19** ॥ 784

స కక్ష్యా ధన్విభిర్గుప్తాస్తిస్రోఽతిక్రమ్య వాజిభిః।
పదాతిరపరే కక్ష్యే ద్వే జగామ నరోత్తమః ॥ **2.17.20** ॥ 785

స సర్వాః సమతిక్రమ్య కక్ష్యా దశరథాత్మజః।
సన్నివర్త్య జనం సర్వం శుద్ధాంతఃపురమత్యగాత్ ॥ **2.17.21** ॥ 786

తస్మిన్ ప్రవిష్టే పితురంతికం తదా
జనః స సర్వో ముదితో నృపాత్మజే।
ప్రతీక్షతే తస్య పునః స్మ నిర్గమం
యథోదయం చంద్రమసః సరిత్పతిః ॥ **2.17.22** ॥ 787

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే సప్తదశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ అష్టాదశః సర్గః ॥

## పితుశ్చింతాయాః కిం కారణమితి కైకేయీం ప్రతి శ్రీరామస్యానుయోగః కైకేయ్యా స్వప్రార్థితవరయోరితివృత్తం శ్రావయిత్వా శ్రీరామస్య వనవాసాయ ప్రేరణం

స దదర్శాసనే రామో విషణ్ణం పితరం శుభే।
కైకేయ్యా సహితం దీనం ముఖేన పరిశుష్యతా ॥ **2.18.1** ॥ 788

స పితుశ్చరణౌ పూర్వమభివాద్య వినీతవత్।
తతో ववందే చరణౌ కైకేయ్యాః సుసమాహితః ॥ **2.18.2** ॥ 789

రామేత్యుక్త్వా తు వచనం వాష్పపర్యాకులేక్షణః।
శశాక నృపతిర్దీనో నేక్షితుం నాభిభాషితుం ॥ **2.18.3** ॥ 790

తదపూర్వం నరపతేర్దృష్ట్వా రూపం భయావహం।
రామోఽపి భయమాపన్నః పదా స్పృష్ట్వేవ పన్నగం ॥ **2.18.4** ॥ 791

ఇంద్రియైరప్రహృష్టైస్తం శోకసంతాపకర్శితం।
నిఃశ్వసంతం మహారాజం వ్యథితాకులచేతసం ॥ **2.18.5** ॥ 792

ఊర్మిమాలినమక్షోభ్యం క్షుభ్యంతమివ సాగరం।
ఉపప్లుతమివాదిత్యముక్తానృతమృషిం యథా ॥ **2.18.6** ॥ 793

అచింత్యకల్పం నృపతేస్తం శోకముపధారయన్।
బభూవ సంరబ్ధతరః సముద్ర ఇవ పర్వణి ॥ **2.18.7** ॥ 794

చింతయామాస చతురో రామః పితృహితే రతః।
కింస్విదద్యైవ నృపతిర్న మాం ప్రత్యభినందతి ॥ **2.18.8** ॥ 795

అన్యదా మాం పితా దృష్ట్వా కుపితోఽపి ప్రసీదతి।
తస్య మామద్య సంప్రేక్ష్య కిమాయాసః ప్రవర్తతే ॥ **2.18.9** ॥ 796

స దీన ఇవ శోకార్తో విషణ్ణవదనద్యుతిః।
కైకేయీమభివాద్యైవ రామో వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.18.10** ॥ 797

కచ్చిన్మయా నాపరాద్ధమజ్ఞానాద్ యేన మే పితా।
కుపితస్తన్మమాచక్ష్వ త్వమేవైనం ప్రసాదయ ॥ **2.18.11** ॥ 798

అప్రసన్నమనాః కిం ను సదా మాం ప్రతి వత్సలః।
విషణ్ణవదనో దీనః నహి మాం ప్రతి భాషతే ॥ **2.18.12** ॥ 799

శారీరో మానసో వాపి కచ్చిదేనం న బాధతే।
సంతాపో వాభితాపో వా దుర్లభం హి సదా సుఖం ॥ **2.18.13** ॥ 800

కచ్చిన్న కించిద్ భరతే కుమారే ప్రియదర్శనే।
శత్రుఘ్నే వా మహాసత్త్వే మాతౄణాం వా మమాశుభం ॥ **2.18.14** ॥ 801

అతోషయన్ మహారాజమకుర్వన్ వా పితుర్వచః।
ముహూర్తమపి నేచ్ఛేయం జీవితుం కుపితే నృపే ॥ **2.18.15** ॥ 802

యతోమూలం నరః పశ్యేత్ ప్రాదుర్భావమిహాత్మనః।
కథం తస్మిన్ న వర్తేత ప్రత్యక్షే సతి దైవతే ॥ **2.18.16** ॥ 803

కచ్చిత్తే పరుషం కించిదభిమానాత్ పితా మమ।
ఉక్తో భవత్యా రోషేణ యేనాస్య లులితం మనః ॥ **2.18.17** ॥ 804

ఏతదాచక్ష్వ మే దేవి తత్త్వేన పరిపృచ్ఛతః।
కిన్నిమిత్తమపూర్వోఽయం వికారో మనుజాధిపే ॥ **2.18.18** ॥ 805

ఏవముక్తా తు కైకేయీ రాఘవేణ మహాత్మనా।
ఉవాచేదం సునిర్లజ్జా ధృష్టమాత్మహితం వచః ॥ **2.18.19** ॥ 806

న రాజా కుపితో రామ వ్యసనం నాస్య కించన।
కించిన్మనోగతం త్వస్య త్వద్భయాన్నానుభాషతే ॥ **2.18.20** ॥ 807

ప్రియం త్వామప్రియం వక్తుం వాణీ నాస్య ప్రవర్తతే।
తదవశ్యం త్వయా కార్యం యదనేనాశ్రుతం మమ ॥ **2.18.21** ॥ 808

ఏష మహ్యం వరం దత్త్వా పురా మామభిపూజ్య చ।
స పశ్చాత్ తప్యతే రాజా యథాన్యః ప్రాకృతస్తథా ॥ **2.18.22** ॥ 809

అతిసృజ్య దదానీతి వరం మమ విశాంపతిః।
స నిరర్థం గతజలే సేతుం బంధితుమిచ్ఛతి ॥ **2.18.23** ॥ 810

ధర్మమూలమిదం రామ విదితం చ సతామపి।
తత్ సత్యం న త్యజేద్ రాజా కుపితస్త్వత్కృతే యథా ॥ **2.18.24** ॥ 811

యది తద్ వక్ష్యతే రాజా శుభం వా యది వాశుభం।
కరిష్యసి తతః సర్వమాఖ్యాస్యామి పునస్త్వహం ॥ **2.18.25** ॥ 812

యది త్వభిహితం రాజ్ఞా త్వయి తన్న విపత్స్యతే।
తతోఽహమభిధాస్యామి న హ్యేష త్వయి వక్ష్యతి ॥ **2.18.26** ॥ 813

ఏతత్ తు వచనం శ్రుత్వా కైకేయ్యా సముదాహృతం।
ఉవాచ వ్యథితో రామస్తాం దేవీం నృపసన్నిధౌ ॥ **2.18.27** ॥ 814

అహో ధిఙ్ నార్హసే దేవి వక్తుం మామీదృశం వచః।
అహం హి వచనాద్ రాజ్ఞః పతేయమపి పావకే ॥ **2.18.28** ॥ 815

భక్షయేయం విషం తీక్ష్ణం పతేయమపి చార్ణవే।
నియుక్తో గురుణా పిత్రా నృపేణ చ హితేన చ ॥ **2.18.29** ॥ 816

తద్ బ్రూహి వచనం దేవి రాజ్ఞో యదభికాంక్షితం।
కరిష్యే ప్రతిజానే చ రామో ద్విర్నాభిభాషతే ॥ **2.18.30** ॥ 817

తమార్జవసమాయుక్తమనార్యా సత్యవాదినం।
ఉవాచ రామం కైకేయీ వచనం భృశదారుణం ॥ **2.18.31** ॥ 818

పురా దేవాసురే యుద్ధే పిత్రా తే మమ రాఘవ।
రక్షితేన వరౌ దత్తౌ సశల్యేన మహారణే ॥ **2.18.32** ॥ 819

తత్ర మే యాచితో రాజా భరతస్యాభిషేచనం।
గమనం దండకారణ్యే తవ చాద్యైవ రాఘవ ॥ **2.18.33** ॥ 820

యది సత్యప్రతిజ్ఞం త్వం పితరం కర్తుమిచ్ఛసి।
ఆత్మానం చ నరశ్రేష్ఠ మమ వాక్యమిదం శృణు ॥ **2.18.34** ॥ 821

సన్నిదేశే పితుస్తిష్ఠ యథానేన ప్రతిశ్రుతం।
త్వయారణ్యం ప్రవేష్టవ్యం నవ వర్షాణి పంచ చ ॥ **2.18.35** ॥ 822

భరతశ్చాభిషిచ్యేత యదేతదభిషేచనం।
త్వదర్థే విహితం రాజ్ఞా తేన సర్వేణ రాఘవ ॥ **2.18.36** ॥ 823

సప్త సప్త చ వర్షాణి దండకారణ్యమాశ్రితః।
అభిషేకమిదం త్యక్త్వా జటాచీరధరో భవ ॥ **2.18.37** ॥ 824

భరతః కోసలపతేః ప్రశాస్తు వసుధామిమాం।
నానారత్నసమాకీర్ణాం సవాజిరథసంకులాం ॥ **2.18.38** ॥ 825

ఏతేన త్వాం నరేంద్రోఽయం కారుణ్యేన సమాప్లుతః।
శోకైః సంక్లిష్టవదనో న శక్నోతి నిరీక్షితుం ॥ **2.18.39** ॥ 826

ఏతత్ కురు నరేంద్రస్య వచనం రఘునందన।
సత్యేన మహతా రామ తారయస్వ నరేశ్వరం ॥ **2.18.40** ॥ 827

ఇతీవ తస్యాం పరుషం వదంత్యాం
న చైవ రామః ప్రవివేశ శోకం।
ప్రవివ్యథే చాపి మహానుభావో
రాజా చ పుత్రవ్యసనాభితప్తః ॥ **2.18.41** ॥ 828

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే అష్టాదశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ఏకోనవింశః సర్గః ॥

## శ్రీరామకైకేయీసంవాదో వనగమనమంగీకృత్య శ్రీరామస్య మాతురాజ్ఞాం గ్రహీతుం తత్సన్నిధౌ గమనం

తదప్రియమమిత్రఘ్నో వచనం మరణోపమం।
శ్రుత్వా న వివ్యథే రామః కైకేయీం చేదమబ్రవీత్ ॥ **2.19.1** ॥ 829

ఏవమస్తు గమిష్యామి వనం వస్తుమహం త్వితః।
జటాచీరధరో రాజ్ఞః ప్రతిజ్ఞామనుపాలయన్ ॥ **2.19.2** ॥ 830

ఇదం తు జ్ఞాతుమిచ్ఛామి కిమర్థం మాం మహీపతిః।
నాభినందతి దుర్ధర్షో యథాపూర్వమరిందమః ॥ **2.19.3** ॥ 831

మన్యుర్న చ త్వయా కార్యో దేవి బ్రూమి తవాగ్రతః।
యాస్యామి భవ సుప్రీతా వనం చీరజటాధరః ॥ **2.19.4** ॥ 832

హితేన గురుణా పిత్రా కృతజ్ఞేన నృపేణ చ।
నియుజ్యమానో విస్రబ్ధః కిం న కుర్యామహం ప్రియం ॥ **2.19.5** ॥ 833

అలీకం మానసం త్వేకం హృదయం దహతే మమ।
స్వయం యన్నాహ మాం రాజా భరతస్యాభిషేచనం ॥ **2.19.6** ॥ 834

అహం హి సీతాం రాజ్యం చ ప్రాణానిష్టాన్ ధనాని చ।
హృష్టో భ్రాత్రే స్వయం దద్యాం భరతాయ ప్రచోదితః ॥ **2.19.7** ॥ 835

కిం పునర్మనుజేంద్రేణ స్వయం పిత్రా ప్రచోదితః।
తవ చ ప్రియకామార్థం ప్రతిజ్ఞామనుపాలయన్ ॥ **2.19.8** ॥ 836

తథాశ్వాసయ హ్రీమంతం కింత్విదం యన్మహీపతిః।
వసుధాసక్తనయనో మందమశ్రూణి ముంచతి ॥ **2.19.9** ॥ 837

గచ్ఛంతు చైవానయితుం దూతాః శీఘ్రజవైర్హయైః।
భరతం మాతులకులాదద్యైవ నృపశాసనాత్ ॥ **2.19.10** ॥ 838

దండకారణ్యమేషోఽహం గచ్ఛామ్యేవ హి సత్వరః।
అవిచార్య పితుర్వాక్యం సమా వస్తుం చతుర్దశ ॥ **2.19.11** ॥ 839

సా హృష్టా తస్య తద్ వాక్యం శ్రుత్వా రామస్య కైకయీ।
ప్రస్థానం శ్రద్దధానా సా త్వరయామాస రాఘవం ॥ **2.19.12** ॥ 840

ఏవం భవతు యాస్యంతి దూతాః శీఘ్రజవైర్హయైః।
భరతం మాతులకులాదిహావర్తయితుం నరాః ॥ **2.19.13** ॥ 841

తవ త్వహం క్షమం మన్యే నోత్సుకస్య విలంబనం।
రామ తస్మాదితః శీఘ్రం వనం త్వం గంతుమర్హసి ॥ **2.19.14** ॥ 842

వ్రీడాన్వితః స్వయం యచ్చ నృపస్త్వాం నాభిభాషతే।
నైతత్ కించిన్నరశ్రేష్ఠ మన్యురేషోఽపనీయతాం ॥ **2.19.15** ॥ 843

యావత్త్వం న వనం యాతః పురాదస్మాదతిత్వరం।
పితా తావన్న తే రామ స్నాస్యతే భోక్ష్యతేఽపి వా ॥ **2.19.16** ॥ 844

ధిక్కష్టమితి నిఃశ్వస్య రాజా శోకపరిప్లుతః।
మూర్చ్ఛితో న్యపతత్ తస్మిన్ పర్యంకే హేమభూషితే ॥ **2.19.17** ॥ 845

రామోఽప్యుత్థాప్య రాజానం కైకేయ్యాభిప్రచోదితః।
కశయేవ హతో వాజీ వనం గంతుం కృతత్వరః ॥ **2.19.18** ॥ 846

తదప్రియమనార్యాయా వచనం దారుణోదయం।
శ్రుత్వా గతవ్యథో రామః కైకేయీం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ **2.19.19** ॥ 847

నాహమర్థపరో దేవి లోకమావస్తుముత్సహే।
విద్ధి మామృషిభిస్తుల్యం విమలం ధర్మమాస్థితం ॥ **2.19.20** ॥ 848

యత్ తత్రభవతః కించిచ్ఛక్యం కర్తుం ప్రియం మయా।
ప్రాణానపి పరిత్యజ్య సర్వథా కృతమేవ తత్ ॥ **2.19.21** ॥ 849

న హ్యతో ధర్మచరణం కించిదస్తి మహత్తరం।
యథా పితరి శుశ్రూషా తస్య వా వచనక్రియా ॥ **2.19.22** ॥ 850

అనుక్తోఽప్యత్రభవతా భవత్యా వచనాదహం।
వనే వత్స్యామి విజనే వర్షాణీహ చతుర్దశ ॥ **2.19.23** ॥ 851

న నూనం మయి కైకేయి కించిదాశంససే గుణాన్।
యద్ రాజానమవోచస్త్వం మమేశ్వరతరా సతీ ॥ **2.19.24** ॥ 852

యావన్మాతరమాపృచ్ఛే సీతాం చానునయామ్యహం।
తతోఽద్యైవ గమిష్యామి దండకానాం మహద్ వనం ॥ **2.19.25** ॥ 853

భరతః పాలయేద్ రాజ్యం శుశ్రూషేచ్చ పితుర్యథా।
తథా భవత్యా కర్తవ్యం స హి ధర్మః సనాతనః ॥ **2.19.26** ॥ 854

రామస్య తు వచః శ్రుత్వా భృశం దుఃఖగతః పితా।
శోకాదశక్నువన్ వక్తుం ప్రరురోద మహాస్వనం ॥ **2.19.27** ॥ 855

వందిత్వా చరణౌ రాజ్ఞో విసంజ్ఞస్య పితుస్తదా।
కైకేయ్యాశ్చాప్యనార్యాయా నిష్పపాత మహాద్యుతిః ॥ **2.19.28** ॥ 856

స రామః పితరం కృత్వా కైకేయీం చ ప్రదక్షిణం।
నిష్క్రిమ్యాంతఃపురాత్ తస్మాత్ స్వం దదర్శ సుహృజ్జనం ॥ **2.19.29** ॥ 857

తం బాష్పపరిపూర్ణాక్షః పృష్ఠతోఽనుజగామ హ।
లక్ష్మణః పరమక్రుద్ధః సుమిత్రానందవర్ధనః ॥ **2.19.30** ॥ 858

ఆభిషేచనికం భాండం కృత్వా రామః ప్రదక్షిణం।
శనైర్జగామ సాపేక్షో దృష్టిం తత్రావిచాలయన్ ॥ **2.19.31** ॥ 859

న చాస్య మహతీం లక్ష్మీం రాజ్యనాశోఽపకర్షతి।
లోకకాంతస్య కాంతత్వాచ్ఛీతరశ్మేరివ క్షయః ॥ **2.19.32** ॥ 860

న వనం గంతుకామస్య త్యజతశ్చ వసుంధరాం।
సర్వలోకాతిగస్యేవ లక్ష్యతే చిత్తవిక్రియా ॥ **2.19.33** ॥ 861

ప్రతిషిధ్య శుభం ఛత్రం వ్యజనే చ స్వలంకృతే।
విసర్జయిత్వా స్వజనం రథం పౌరాంస్తథా జనాన్ ॥ **2.19.34** ॥ 862

ధారయన్ మనసా దుఃఖమింద్రియాణి నిగృహ్య చ।
ప్రవివేశాత్మవాన్ వేశ్మ మాతురప్రియశంసివాన్ ॥ **2.19.35** ॥ 863

సర్వోఽప్యభిజనః శ్రీమాన్ శ్రీమతః సత్యవాదినః।
నాలక్షయత రామస్య కంచిదాకారమాననే ॥ **2.19.36** ॥ 864

ఉచితం చ మహాబాహుర్న జహౌ హర్షమాత్మవాన్।
శారదః సముదీర్ణాంశుశ్చంద్రస్తేజ ఇవాత్మజం ॥ **2.19.37** ॥ 865

వాచా మధురయా రామః సర్వం సమ్మానయంజనం।
మాతుః సమీపం ధర్మాత్మా ప్రవివేశ మహాయశాః ॥ **2.19.38** ॥ 866

తం గుణైః సమతాం ప్రాప్తో భ్రాతా విపులవిక్రమః।
సౌమిత్రిరనువవ్రాజ ధారయన్ దుఃఖమాత్మజం ॥ **2.19.39** ॥ 867

ప్రవిశ్య వేశ్మాతిభృశం ముదా యుతం
సమీక్ష్య తాం చార్థవిపత్తిమాగతాం।

న చైవ రామోఽత్ర జగామ విక్రియాం
సుహృజ్జనస్యాత్మవిపత్తిశంకయా ॥ **2.19.40** ॥ 868

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ఏకోనవింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ వింశః సర్గః ॥

## రాజ్ఞో దశరథస్యేతరాసాం రాజ్ఞీనాం విలాపః, శ్రీరామస్య కౌసల్యాయా భవనే గమనం తాం ప్రతి స్వవనవాసవృత్తాంతనివేదనం కౌసల్యాయా మూర్ఛ్ఛా భువి పతనం చ శ్రీరామేణోత్థాపితాయాస్తస్యాస్తమవలోకయంత్యా విలాపః

తస్మింస్తు పురుషవ్యాఘ్రే నిష్క్రామతి కృతాంజలౌ।
ఆర్తశబ్దో మహాన్ జజ్ఞే స్త్రీణామంతఃపురే తదా ॥ **2.20.1** ॥ 869

కృత్యేష్వచోదితః పిత్రా సర్వస్యాంతఃపురస్య చ।
గతిశ్చ శరణం చాసీత్ స రామోఽద్య ప్రవత్స్యతి ॥ **2.20.2** ॥ 870

కౌసల్యాయాం యథా యుక్తో జనన్యాం వర్తతే సదా।
తథైవ వర్తతేఽస్మాసు జన్మప్రభృతి రాఘవః ॥ **2.20.3** ॥ 871

న క్రుధ్యత్యభిశప్తోఽపి క్రోధనీయాని వర్జయన్।
క్రుద్ధాన్ ప్రసాదయన్ సర్వాన్ స ఇతోఽద్య ప్రవత్స్యతి ॥ **2.20.4** ॥ 872

అబుద్ధిర్బత నో రాజా జీవలోకం చరత్యయం।
యో గతిం సర్వభూతానాం పరిత్యజతి రాఘవం ॥ **2.20.5** ॥ 873

ఇతి సర్వా మహిష్యస్తా వివత్సా ఇవ ధేనవః।
పతిమాచుక్రుశుశ్చాపి సస్వనం చాపి చుక్రుశుః ॥ **2.20.6** ॥ 874

స హి చాంతఃపురే ఘోరమార్తశబ్దం మహీపతిః।
పుత్రశోకాభిసంతప్తః శ్రుత్వా వ్యాలీయతాసనే ॥ **2.20.7** ॥ 875

రామస్తు భృశమాయస్తో నిఃశ్వసన్నివ కుంజరః।
జగామ సహితో భ్రాత్రా మాతురంతఃపురం వశీ ॥ **2.20.8** ॥ 876

సోఽపశ్యత్ పురుషం తత్ర వృద్ధం పరమపూజితం।
ఉపవిష్టం గృహద్వారి తిష్ఠతశ్చాపరాన్ బహూన్ ॥ **2.20.9** ॥ 877

దృష్ట్వైవ తు తదా రామం తే సర్వే సముపస్థితాః।
జయేన జయతాం శ్రేష్ఠం వర్ధయంతి స్మ రాఘవం ॥ **2.20.10** ॥ 878

ప్రవిశ్య ప్రథమాం కక్ష్యాం ద్వితీయాయాం దదర్శ సః।
బ్రాహ్మణాన్ వేదసంపన్నాన్ వృద్ధాన్ రాజ్ఞాభిసత్కృతాన్ ॥ **2.20.11** ॥ 879

ప్రణమ్య రామస్తాన్ వృద్ధాంస్తృతీయాయాం దదర్శ సః।
స్త్రియో బాలాశ్చ వృద్ధాశ్చ ద్వారరక్షణతత్పరాః ॥ **2.20.12** ॥ 880

వర్ధయిత్వా ప్రహృష్టాస్తాః ప్రవిశ్య చ గృహం స్త్రియః।
న్యవేదయంత త్వరితం రామమాతుః ప్రియం తదా ॥ **2.20.13** ॥ 881

కౌసల్యాపి తదా దేవీ రాత్రిం స్థిత్వా సమాహితా।
ప్రభాతే చాకరోత్ పూజాం విష్ణోః పుత్రహితైషిణీ ॥ **2.20.14** ॥ 882

సా క్షౌమవసనా హృష్టా నిత్యం వ్రతపరాయణా।
అగ్నిం జుహోతి స్మ తదా మంత్రవత్ కృతమంగలా ॥ **2.20.15** ॥ 883

ప్రవిశ్య తు తదా రామో మాతురంతఃపురం శుభం।
దదర్శ మాతరం తత్ర హావయంతీం హుతాశనం ॥ **2.20.16** ॥ 884

దేవకార్యనిమిత్తం చ తత్రాపశ్యత్ సముద్యతం।
దధ్యక్షతఘృతం చైవ మోదకాన్ హవిషస్తథా ॥ **2.20.17** ॥ 885

లాజాన్ మాల్యాని శుక్లాని పాయసం కృసరం తథా।
సమిధః పూర్ణకుంభాంశ్చ దదర్శ రఘునందనః ॥ **2.20.18** ॥ 886

తాం శుక్లక్షౌమసంవీతాం వ్రతయోగేన కర్శితాం।
తర్పయంతీం దదర్శాద్భిర్దేవతాం వరవర్ణినీం ॥ **2.20.19** ॥ 887

సా చిరస్యాత్మజం దృష్ట్వా మాతృనందనమాగతం।
అభిచక్రామ సంహృష్టా కిశోరం వడవా యథా ॥ **2.20.20** ॥ 888

స మాతరముపక్రాంతాముపసంగృహ్య రాఘవః।
పరిష్వక్తశ్చ బాహుభ్యామవఘ్రాతశ్చ మూర్ధని ॥ **2.20.21** ॥ 889

తమువాచ దురాధర్షం రాఘవం సుతమాత్మనః।
కౌసల్యా పుత్రవాత్సల్యాదిదం ప్రియహితం వచః ॥ **2.20.22** ॥ 890

వృద్ధానాం ధర్మశీలానాం రాజర్షీణాం మహాత్మనాం।
ప్రాప్నుహ్యాయుశ్చ కీర్తిం చ ధర్మం చాప్యుచితం కులే ॥ **2.20.23** ॥ 891

సత్యప్రతిజ్ఞం పితరం రాజానం పశ్య రాఘవ।
అద్యైవ త్వాం స ధర్మాత్మా యౌవరాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి ॥ **2.20.24** ॥ 892

దత్తమాసనమాలభ్య భోజనేన నిమంత్రితః।
మాతరం రాఘవః కించిత్ ప్రసార్యాంజలిమబ్రవీత్ ॥ **2.20.25** ॥ 893

స స్వభావవినీతశ్చ గౌరవాచ్చ తథానతః।
ప్రస్థితో దండకారణ్యమాప్రష్టుముపచక్రమే ॥ **2.20.26** ॥ 894

దేవి నూనం న జానీషే మహద్ భయముపస్థితం।
ఇదం తవ చ దుఃఖాయ వైదేహ్యా లక్ష్మణస్య చ ॥ **2.20.27** ॥ 895

గమిష్యే దండకారణ్యం కిమనేనాసనేన మే।
విష్టరాసనయోగ్యో హి కాలోఽయం మాముపస్థితః ॥ **2.20.28** ॥ 896

చతుర్దశ హి వర్షాణి వత్స్యామి విజనే వనే।
కందమూలఫలైర్జీవన్ హిత్వా మునివదామిషం ॥ **2.20.29** ॥ 897

భరతాయ మహారాజో యౌవరాజ్యం ప్రయచ్ఛతి।
మాం పునర్దండకారణ్యం వివాసయతి తాపసం ॥ **2.20.30** ॥ 898

స షట్ చాష్టౌ చ వర్షాణి వత్స్యామి విజనే వనే।
ఆసేవమానో వన్యాని ఫలమూలైశ్చ వర్తయన్ ॥ **2.20.31** ॥ 899

సా నికృత్తేవ సాలస్య యష్టిః పరశునా వనే।
పపాత సహసా దేవీ దేవతేవ దివశ్చ్యుతా ॥ **2.20.32** ॥ 900

తామదుఃఖోచితాం దృష్ట్వా పతితాం కదలీమివ।
రామస్తూత్థాపయామాస మాతరం గతచేతసం ॥ **2.20.33** ॥ 901

ఉపావృత్యోత్థితాం దీనాం వడవామివ వాహితాం।
పాంసుగుంఠితసర్వాంగీం విమమర్శ చ పాణినా ॥ **2.20.34** ॥ 902

సా రాఘవముపాసీనమసుఖార్తా సుఖోచితా।
ఉవాచ పురుషవ్యాఘ్రముపశృణ్వతి లక్ష్మణే ॥ **2.20.35** ॥ 903

యది పుత్ర న జాయేథా మమ శోకాయ రాఘవ।
న స్మ దుఃఖమతో భూయః పశ్యేయమహమప్రజాః ॥ **2.20.36** ॥ 904

ఏక ఏవ హి వంధ్యాయాః శోకో భవతి మానసః।
అప్రజాస్మీతి సంతాపో న హ్యన్యః పుత్ర విద్యతే ॥ **2.20.37** ॥ 905

న దృష్టపూర్వం కల్యాణం సుఖం వా పతిపౌరుషే।
అపి పుత్రే విపశ్యేయమితి రామాస్థితం మయా ॥ **2.20.38** ॥ 906

సా బహూన్యమనోజ్ఞాని వాక్యాని హృదయచ్ఛిదాం।
అహం శ్రోష్యే సపత్నీనామవరాణాం పరా సతీ ॥ **2.20.39** ॥ 907

అతో దుఃఖతరం కిం ను ప్రమదానాం భవిష్యతి।
మమ శోకో విలాపశ్చ యాదృశోఽయమనంతకః ॥ **2.20.40** ॥ 908

త్వయి సన్నిహితేఽప్యేవమహమాసం నిరాకృతా।
కిం పునః ప్రోషితే తాత ధ్రువం మరణమేవ హి ॥ **2.20.41** ॥ 909

అత్యంతం నిగృహీతాస్మి భర్తుర్నిత్యమసమ్మతా।
పరివారేణ కైకేయ్యాః సమా వాప్యథవావరా ॥ **2.20.42** ॥ 910

యో హి మాం సేవతే కశ్చిదపి వాప్యనువర్తతే।
కైకేయ్యాః పుత్రమన్వీక్ష్య స జనో నాభిభాషతే ॥ **2.20.43** ॥ 911

నిత్యక్రోధతయా తస్యాః కథం ను ఖరవాది తత్।
కైకేయ్యా వదనం ద్రష్టుం పుత్ర శక్ష్యామి దుర్గతా ॥ **2.20.44** ॥ 912

దశ సప్త చ వర్షాణి జాతస్య తవ రాఘవ।
అతీతాని ప్రకాంక్షంత్యా మయా దుఃఖపరిక్షయం ॥ **2.20.45** ॥ 913

తదక్షయం మహద్దుఃఖం నోత్సహే సహితుం చిరాత్।
విప్రకారం సపత్నీనామేవం జీర్ణాపి రాఘవ ॥ **2.20.46** ॥ 914

అపశ్యంతీ తవ ముఖం పరిపూర్ణశశిప్రభం।
కృపణా వర్తయిష్యామి కథం కృపణజీవికా ॥ **2.20.47** ॥ 915

ఉపవాసైశ్చ యోగైశ్చ బహుభిశ్చ పరిశ్రమైః।
దుఃఖసంవర్ధితో మోఘం త్వం హి దుర్గతయా మయా ॥ **2.20.48** ॥ 916

స్థిరం ను హృదయం మన్యే మమేదం యన్న దీర్యతే।
ప్రావృషీవ మహానద్యాః స్పృష్టం కూలం నవాంభసా ॥ **2.20.49** ॥ 917

మమైవ నూనం మరణం న విద్యతే
న చావకాశోఽస్తి యమక్షయే మమ।

యదంతకోఽద్యైవ న మాం జిహీర్షతి
ప్రసహ్య సింహో రుదతీం మృగీమివ ॥ **2.20.50** ॥ 918

స్థిరం హి నూనం హృదయం మమాయసం
న భిద్యతే యద్ భువి నో విదీర్యతే ।
అనేన దుఃఖేన చ దేహమర్పితం
ధ్రువం హ్యకాలే మరణం న విద్యతే ॥ **2.20.51** ॥ 919

ఇదం తు దుఃఖం యదనర్థకాని మే
వ్రతాని దానాని చ సంయమాశ్చ హి ।
తపశ్చ తప్తం యదపత్యకామ్యయా
సునిష్ఫలం బీజమివోప్తమూషరే ॥ **2.20.52** ॥ 920

యది హ్యకాలే మరణం యదృచ్ఛయా
లభేత కశ్చిద్ గురుదుఃఖకర్శితః ।
గతాహమద్యైవ పరేతసంసదం
వినా త్వయా ధేనురివాత్మజేన వై ॥ **2.20.53** ॥ 921

అథాపి కిం జీవితమద్య మే వృథా
త్వయా వినా చంద్రనిభాననప్రభ ।
అనువ్రజిష్యామి వనం త్వయైవ గౌః
సుదుర్బలా వత్సమివాభికాంక్షయా ॥ **2.20.54** ॥ 922

భృశమసుఖమమర్షితా తదా బహు
విలలాప సమీక్ష్య రాఘవం ।
వ్యసనముపనిశామ్య సా మహత్
సుతమివ బద్ధమవేక్ష్య కిన్నరీ ॥ **2.20.55** ॥ 923

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే వింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ఏకవింశః సర్గః ॥

## లక్ష్మణస్య రోషో బలాద్రాజ్యం స్వాయత్తీకర్తుం తేన శ్రీరామస్య ప్రేరణం శ్రీరామేణ పితురాజ్ఞాయాః పాలనమేవ ధర్మ ఇతి ప్రతిపాద్య మాతుర్భ్రాతుశ్చ ప్రతిబోధనం

తథా తు విలపంతీం తాం కౌసల్యాం రామమాతరం।
ఉవాచ లక్ష్మణో దీనస్తత్కాలసదృశం వచః ॥ **2.21.1** ॥ 924

న రోచతే మమాప్యేతదార్యే యద్ రాఘవో వనం।
త్యక్త్వా రాజ్యశ్రియం గచ్ఛేత్ స్త్రియా వాక్యవశంగతః ॥ **2.21.2** ॥ 925

విపరీతశ్చ వృద్ధశ్చ విషయైశ్చ ప్రధర్షితః।
నృపః కిమివ న బ్రూయాచ్ఛోద్యమానః సమన్మథః ॥ **2.21.3** ॥ 926

నాస్యాపరాధం పశ్యామి నాపి దోషం తథావిధం।
యేన నిర్వాస్యతే రాష్ట్రాద్ వనవాసాయ రాఘవః ॥ **2.21.4** ॥ 927

న తం పశ్యామ్యహం లోకే పరోక్షమపి యో నరః।
స్వమిత్రోఽపి నిరస్తోఽపి యోఽస్య దోషముదాహరేత్ ॥ **2.21.5** ॥ 928

దేవకల్పమృజుం దాంతం రిపూణామపి వత్సలం।
అవేక్షమాణః కో ధర్మం త్యజేత్ పుత్రమకారణాత్ ॥ **2.21.6** ॥ 929

తదిదం వచనం రాజ్ఞః పునర్బాల్యముపేయుషః।
పుత్రః కో హృదయే కుర్యాద్ రాజవృత్తమనుస్మరన్ ॥ **2.21.7** ॥ 930

యావదేవ న జానాతి కశ్చిదర్థమిమం నరః।
తావదేవ మయా సార్ధమాత్మస్థం కురు శాసనం ॥ **2.21.8** ॥ 931

మయా పార్శ్వే సధనుషా తవ గుప్తస్య రాఘవ।
కః సమర్థోఽధికం కర్తుం కృతాంతస్యేవ తిష్ఠతః ॥ **2.21.9** ॥ 932

నిర్మనుష్యామిమాం సర్వామయోధ్యాం మనుజర్షభ।
కరిష్యామి శరైస్తీక్ష్ణైర్యది స్థాస్యతి విప్రియే ॥ **2.21.10** ॥ 933

భరతస్యాథ పక్ష్యో వా యో వాస్య హితమిచ్ఛతి।
సర్వాంస్తాంశ్చ వధిష్యామి మృదుర్హి పరిభూయతే ॥ **2.21.11** ॥ 934

ప్రోత్సాహితోఽయం కైకేయ్యా సంతుష్టో యది నః పితా।
అమిత్రభూతో నిఃసంగం వధ్యతాం వధ్యతామపి ॥ **2.21.12** ॥ 935

గురోరప్యవలిప్తస్య కార్యాకార్యమజానతః।
ఉత్పథం ప్రతిపన్నస్య కార్యం భవతి శాసనం ॥ **2.21.13** ॥ 936

బలమేష కిమాశ్రిత్య హేతుం వా పురుషోత్తమ।
దాతుమిచ్ఛతి కైకేయ్యై ఉపస్థితమిదం తవ ॥ **2.21.14** ॥ 937

త్వయా చైవ మయా చైవ కృత్వా వైరమనుత్తమం।
కాస్య శక్తిః శ్రియం దాతుం భరతాయారిశాసన ॥ **2.21.15** ॥ 938

అనురక్తోఽస్మి భావేన భ్రాతరం దేవి తత్త్వతః।
సత్యేన ధనుషా చైవ దత్తేనేష్టేన తే శపే ॥ **2.21.16** ॥ 939

దీప్తమగ్నిమరణ్యం వా యది రామః ప్రవేక్ష్యతి।
ప్రవిష్టం తత్ర మాం దేవి త్వం పూర్వమవధారయ ॥ **2.21.17** ॥ 940

హరామి వీర్యాద్ దుఃఖం తే తమః సూర్య ఇవోదితః।
దేవీ పశ్యతు మే వీర్యం రాఘవశ్చైవ పశ్యతు ॥ **2.21.18** ॥ 941

హనిష్యే పితరం వృద్ధం కైకేయ్యాసక్తమానసం।
కృపణం చ స్థితం బాల్యే వృద్ధభావేన గర్హితం ॥ **2.21.19** ॥ 942

ఏతత్ తు వచనం శ్రుత్వా లక్ష్మణస్య మహాత్మనః।
ఉవాచ రామం కౌసల్యా రుదతీ శోకలాలసా ॥ **2.21.20** ॥ 943

భ్రాతుస్తే వదతః పుత్ర లక్ష్మణస్య శ్రుతం త్వయా।
యదత్రానంతరం తత్త్వం కురుష్వ యది రోచతే ॥ **2.21.21** ॥ 944

న చాధర్మ్యం వచః శ్రుత్వా సపత్న్యా మమ భాషితం।
విహాయ శోకసంతప్తాం గంతుమర్హసి మామితః ॥ **2.21.22** ॥ 945

ధర్మజ్ఞ ఇతి ధర్మిష్ఠ ధర్మం చరితుమిచ్ఛసి।
శుశ్రూష మామిహస్థస్త్వం చర ధర్మమనుత్తమం ॥ **2.21.23** ॥ 946

శుశ్రూషుర్జననీం పుత్ర స్వగృహే నియతో వసన్।
పరేణ తపసా యుక్తః కాశ్యపస్త్రిదివం గతః ॥ **2.21.24** ॥ 947

యథైవ రాజా పూజ్యస్తే గౌరవేణ తథా హ్యహం।
త్వాం సాహం నానుజానామి న గంతవ్యమితో వనం ॥ **2.21.25** ॥ 948

త్వద్వియోగాన్న మే కార్యం జీవితేన సుఖేన చ।
త్వయా సహ మమ శ్రేయస్తృణానామపి భక్షణం ॥ **2.21.26** ॥ 949

యది త్వం యాస్యసి వనం త్యక్త్వా మాం శోకలాలసాం।
అహం ప్రాయమిహాసిష్యే న చ శక్ష్యామి జీవితుం ॥ **2.21.27** ॥ 950

తతస్త్వం ప్రాప్స్యసే పుత్ర నిరయం లోకవిశ్రుతం।
బ్రహ్మహత్యామివాధర్మాత్ సముద్రః సరితాం పతిః ॥ **2.21.28** ॥ 951

విలపంతీం తథా దీనాం కౌసల్యాం జననీం తతః।
ఉవాచ రామో ధర్మాత్మా వచనం ధర్మసంహితం ॥ **2.21.29** ॥ 952

నాస్తి శక్తిః పితుర్వాక్యం సమతిక్రమితుం మమ।
ప్రసాదయే త్వాం శిరసా గంతుమిచ్ఛామ్యహం వనం ॥ **2.21.30** ॥ 953

ఋషిణా చ పితుర్వాక్యం కుర్వతా వనచారిణా।
గౌర్హతా జానతాధర్మం కండునా చ విపశ్చితా ॥ **2.21.31** ॥ 954

అస్మాకం తు కులే పూర్వం సగరస్యాజ్ఞయా పితుః।
ఖనద్భిః సాగరైర్భూమిమవాప్తః సుమహాన్ వధః ॥ **2.21.32** ॥ 955

జామదగ్న్యేన రామేణ రేణుకా జననీ స్వయం।
కృత్తా పరశునారణ్యే పితుర్వచనకారణాత్ ॥ **2.21.33** ॥ 956

ఏతైరన్యైశ్చ బహుభిర్దేవి దేవసమైః కృతం।
పితుర్వచనమక్లీబం కరిష్యామి పితుర్హితం ॥ **2.21.34** ॥ 957

న ఖల్వేతన్మయైకేన క్రియతే పితృశాసనం।
ఏతైరపి కృతం దేవి యే మయా పరికీర్తితాః ॥ **2.21.35** ॥ 958

నాహం ధర్మమపూర్వం తే ప్రతికూలం ప్రవర్తయే।
పూర్వైరయమభిప్రేతో గతో మార్గోఽనుగమ్యతే ॥ **2.21.36** ॥ 959

తదేతత్ తు మయా కార్యం క్రియతే భువి నాన్యథా।
పితుర్హి వచనం కుర్వన్ న కశ్చిన్నామ హీయతే ॥ **2.21.37** ॥ 960

తామేవముక్త్వా జననీం లక్ష్మణం పునరబ్రవీత్।
వాక్యం వాక్యవిదాం శ్రేష్ఠః శ్రేష్ఠః సర్వధనుష్మతాం ॥ **2.21.38** ॥ 961

తవ లక్ష్మణ జానామి మయి స్నేహమనుత్తమం।
విక్రమం చైవ సత్త్వం చ తేజశ్చ సుదురాసదం ॥ **2.21.39** ॥ 962

మమ మాతుర్మహద్ దుఃఖమతులం శుభలక్షణ।
అభిప్రాయం న విజ్ఞాయ సత్యస్య చ శమస్య చ ॥ **2.21.40** ॥ 963

ధర్మో హి పరమో లోకే ధర్మే సత్యం ప్రతిష్ఠితం।
ధర్మసంశ్రితమప్యేతత్ పితుర్వచనముత్తమం ॥ **2.21.41** ॥ 964

సంశ్రుత్య చ పితుర్వాక్యం మాతుర్వా బ్రాహ్మణస్య వా।
న కర్తవ్యం వృథా వీర ధర్మమాశ్రిత్య తిష్ఠతా ॥ **2.21.42** ॥ 965

సోఽహం న శక్ష్యామి పునర్నియోగమతివర్తితుం।
పితుర్హి వచనాద్ వీర కైకేయ్యాహం ప్రచోదితః ॥ **2.21.43** ॥ 966

తదేతాం విసృజానార్యాం క్షత్రధర్మాశ్రితాం మతిం।
ధర్మమాశ్రయ మా తైక్ష్ణ్యం మద్బుద్ధిరనుగమ్యతాం ॥ **2.21.44** ॥ 967

తమేవముక్త్వా సౌహార్దాద్ భ్రాతరం లక్ష్మణాగ్రజః।
ఉవాచ భూయః కౌసల్యాం ప్రాంజలిః శిరసా నతః ॥ **2.21.45** ॥ 968

అనుమన్యస్వ మాం దేవి గమిష్యంతమితో వనం।
శాపితాసి మమ ప్రాణైః కురు స్వస్త్యయనాని మే ॥ **2.21.46** ॥ 969

తీర్ణప్రతిజ్ఞశ్చ వనాత్ పునరేష్యామ్యహం పురీం।
యయాతిరివ రాజర్షిః పురా హిత్వా పునర్దివం ॥ **2.21.47** ॥ 970

శోకః సంధార్యతాం మాతర్హృదయే సాధు మా శుచః।
వనవాసాదిహైష్యామి పునః కృత్వా పితుర్వచః ॥ **2.21.48** ॥ 971

త్వయా మయా చ వైదేహ్యా లక్ష్మణేన సుమిత్రయా।
పితుర్నియోగే స్థాతవ్యమేష ధర్మః సనాతనః ॥ **2.21.49** ॥ 972

అంబ సంభృత్య సంభారాన్ దుఃఖం హృది నిగృహ్య చ।
వనవాసకృతా బుద్ధిర్మమ ధర్మ్యానువర్త్యతాం ॥ **2.21.50** ॥ 973

ఏతద్ వచస్తస్య నిశమ్య మాతా
సుధర్మ్యమవ్యగ్రమవిక్లవం చ।

మృతేవ సంజ్ఞాం ప్రతిలభ్య దేవీ
సమీక్ష్య రామం పునరిత్యువాచ ॥ **2.21.51** ॥ 974

యథైవ తే పుత్ర పితా తథాహం
గురుః స్వధర్మేణ సుహృత్తయా చ।
న త్వానుజానామి న మాం విహాయ
సుదుఃఖితామర్హసి పుత్ర గంతుం ॥ **2.21.52** ॥ 975

కిం జీవితేనేహ వినా త్వయా మే
లోకేన వా కిం స్వధయామృతేన।
శ్రేయో ముహూర్తం తవ సన్నిధానం
మమైవ కృత్స్నాదపి జీవలోకాత్ ॥ **2.21.53** ॥ 976

నరైరివోల్కాభిరపోహ్యమానో
మహాగజో ధ్వాంతమభిప్రవిష్టః।
భూయః ప్రజజ్వాల విలాపమేవం
నిశమ్య రామః కరుణం జనన్యాః ॥ **2.21.54** ॥ 977

స మాతరం చైవ విసంజ్ఞకల్పా -
మార్తం చ సౌమిత్రిమభిప్రతప్తం।
ధర్మే స్థితో ధర్మ్యమువాచ వాక్యం
యథా స ఏవార్హతి తత్ర వక్తుం ॥ **2.21.55** ॥ 978

అహం హి తే లక్ష్మణ నిత్యమేవ
జానామి భక్తిం చ పరాక్రమం చ।
మమ త్వభిప్రాయమసన్నిరీక్ష్య
మాత్రా సహాభ్యర్దసి మా సుదుఃఖం ॥ **2.21.56** ॥ 979

ధర్మార్థకామాః ఖలు జీవలోకే
సమీక్షితా ధర్మఫలోదయేషు।

యే తత్ర సర్వే స్యురసంశయం మే
భార్యేవ వశ్యాభిమతా సపుత్రా ॥ **2.21.57** ॥ 980

యస్మింస్తు సర్వే స్యురసన్నివిష్టా
ధర్మో యతః స్యాత్ తదుపక్రమేత ।
ద్వేష్యో భవత్యర్థపరో హి లోకే
కామాత్మతా ఖల్వపి న ప్రశస్తా ॥ **2.21.58** ॥ 981

గురుశ్చ రాజా చ పితా చ వృద్ధః
క్రోధాత్ ప్రహర్షాదథవాపి కామాత్ ।
యద్ వ్యాదిశేత్ కార్యమవేక్ష్య ధర్మం
కస్తం న కుర్యాదనృశంసవృత్తిః ॥ **2.21.59** ॥ 982

న తేన శక్నోమి పితుః ప్రతిజ్ఞా -
మిమాం న కర్తుం సకలాం యథావత్ ।
స హ్యావయోస్తాత గురుర్నియోగే
దేవ్యాశ్చ భర్తా స గతిశ్చ ధర్మః ॥ **2.21.60** ॥ 983

తస్మిన్ పునర్జీవతి ధర్మరాజే
విశేషతః స్వే పథి వర్తమానే ।
దేవీ మయా సార్ధమితోఽభిగచ్ఛేత్
కథంస్విదన్యా విధవేవ నారీ ॥ **2.21.61** ॥ 984

సా మానుమన్యస్వ వనం వ్రజంతం
కురుష్వ నః స్వస్త్యయనాని దేవి ।
యథా సమాప్తే పునరావ్రజేయం
యథా హి సత్యేన పునర్యయాతిః ॥ **2.21.62** ॥ 985

యశో హ్యహం కేవలరాజ్యకారణాన్
న పృష్ఠతః కర్తుమలం మహోదయం ।

అదీర్ఘకాలేన తు దేవి జీవితే
వృణేఽవరామద్య మహీమధర్మతః ॥ **2.21.63** ॥ 986

ప్రసాదయన్నరవృషభః స మాతరం
పరాక్రమాజ్జిగమిషురేవ దండకాన్ ।
అథానుజం భృశమనుశాస్య దర్శనం
చకార తాం హృది జననీం ప్రదక్షిణం ॥ **2.21.64** ॥ 987

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ఏకవింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ద్వావింశః సర్గః ॥

## లక్ష్మణం ప్రబోధయతా శ్రీరామేణ స్వీయే వనవాసే దైవమేవ కారణమితి ప్రతిపాదనమభిషేకసామగ్రీమపసారయితుమాదేశదానం చ

అథ తం వ్యథయా దీనం సవిశేషమమర్షితం।
సరోషమివ నాగేంద్రం రోషవిస్ఫారితేక్షణం ॥ **2.22.1** ॥ 988

ఆసాద్య రామః సౌమిత్రిం సుహృదం భ్రాతరం ప్రియం।
ఉవాచేదం స ధైర్యేణ ధారయన్ సత్త్వమాత్మవాన్ ॥ **2.22.2** ॥ 989

నిగృహ్య రోషం శోకం చ ధైర్యమాశ్రిత్య కేవలం।
అవమానం నిరస్యైనం గృహీత్వా హర్షముత్తమం ॥ **2.22.3** ॥ 990

ఉపక్లప్తం యదైతన్మే అభిషేకార్థముత్తమం।
సర్వం నివర్తయ క్షిప్రం కురు కార్యం నిరవ్యయం ॥ **2.22.4** ॥ 991

సౌమిత్రే యోఽభిషేకార్థే మమ సంభారసంభ్రమః।
అభిషేకనివృత్త్యర్థే సోఽస్తు సంభారసంభ్రమః ॥ **2.22.5** ॥ 992

యస్యా మదభిషేకార్థే మానసం పరితప్యతే।
మాతా నః సా యథా న స్యాత్ సవిశంకా తథా కురు ॥ **2.22.6** ॥ 993

తస్యాః శంకామయం దుఃఖం ముహూర్తమపి నోత్సహే।
మనసి ప్రతిసంజాతం సౌమిత్రేఽహముపేక్షితుం ॥ **2.22.7** ॥ 994

న బుద్ధిపూర్వం నాబుద్ధం స్మరామీహ కదాచన।
మాతౄణాం వా పితుర్వాహం కృతమల్పం చ విప్రియం ॥ **2.22.8** ॥ 995

సత్యః సత్యాభిసంధశ్చ నిత్యం సత్యపరాక్రమః।
పరలోకభయాద్ భీతో నిర్భయోఽస్తు పితా మమ ॥ **2.22.9** ॥ 996

తస్యాపి హి భవేదస్మిన్ కర్మణ్యప్రతిసంహృతే।
సత్యం నేతి మనస్తాపస్తస్య తాపస్తపేచ్చ మాం ॥ **2.22.10** ॥ 997

అభిషేకవిధానం తు తస్మాత్ సంహృత్య లక్ష్మణ।
అన్వగేవాహమిచ్ఛామి వనం గంతుమితః పురః ॥ **2.22.11** ॥ 998

మమ ప్రవ్రాజనాదద్య కృతకృత్యా నృపాత్మజా।
సుతం భరతమవ్యగ్రమభిషేచయతాం తతః ॥ **2.22.12** ॥ 999

మయి చీరాజినధరే జటామండలధారిణి।
గతేఽరణ్యం చ కైకేయ్యా భవిష్యతి మనః సుఖం ॥ **2.22.13** ॥ 1000

బుద్ధిః ప్రణీతా యేనేయం మనశ్చ సుసమాహితం।
తం ను నార్హామి సంక్లేష్టుం ప్రవ్రజిష్యామి మా చిరం ॥ **2.22.14** ॥ 1001

కృతాంత ఏవ సౌమిత్రే ద్రష్టవ్యో మత్ప్రవాసనే।
రాజ్యస్య చ వితీర్ణస్య పునరేవ నివర్తనే ॥ **2.22.15** ॥ 1002

కైకేయ్యాః ప్రతిపత్తిర్హి కథం స్యాన్మమ వేదనే।
యది తస్యా న భావోఽయం కృతాంతవిహితో భవేత్ ॥ **2.22.16** ॥ 1003

జానాసి హి యథా సౌమ్య న మాతృషు మమాంతరం।
భూతపూర్వం విశేషో వా తస్యా మయి సుతేఽపి వా ॥ **2.22.17** ॥ 1004

సోఽభిషేకనివృత్త్యర్థైః ప్రవాసార్థైశ్చ దుర్వచైః।
ఉగ్రైర్వాక్యైరహం తస్యా నాన్యద్ దైవాత్ సమర్థయే ॥ **2.22.18** ॥ 1005

కథం ప్రకృతిసంపన్నా రాజపుత్రీ తథాగుణా।
బ్రూయాత్ సా ప్రాకృతేవ స్త్రీ మత్పీడ్యం భర్తృసన్నిధౌ ॥ **2.22.19** ॥ 1006

యదచింత్యం తు తద్ దైవం భూతేష్వపి న హన్యతే।
వ్యక్తం మయి చ తస్యాం చ పతితో హి విపర్యయః ॥ **2.22.20** ॥ 1007

కశ్చ దైవేన సౌమిత్రే యోద్ధుముత్సహతే పుమాన్।
యస్య ను గ్రహణం కించిత్ కర్మణోఽన్యన్న దృశ్యతే ॥ **2.22.21** ॥ 1008

సుఖదుఃఖే భయక్రోధౌ లాభాలాభౌ భవాభవౌ।
యస్య కించిత్ తథాభూతం నను దైవస్య కర్మ తత్ ॥ **2.22.22** ॥ 1009

ఋషయోఽప్యుగ్రతపసో దైవేనాభిప్రచోదితాః।
ఉత్సృజ్య నియమాంస్తీవ్రాన్ భ్రశ్యంతే కామమన్యుభిః ॥ **2.22.23** ॥ 1010

అసంకల్పితమేవేహ యదకస్మాత్ ప్రవర్తతే।
నివర్త్యారబ్ధమారంభైర్నను దైవస్య కర్మ తత్ ॥ **2.22.24** ॥ 1011

ఏతయా తత్త్వయా బుద్ధ్యా సంస్తభ్యాత్మానమాత్మనా।
వ్యాహతేఽప్యభిషేకే మే పరితాపో న విద్యతే ॥ **2.22.25** ॥ 1012

తస్మాదపరితాపః సంస్త్వమప్యనువిధాయ మాం।
ప్రతిసంహారయ క్షిప్రమాభిషేచనికీం క్రియాం ॥ **2.22.26** ॥ 1013

ఏభిరేవ ఘటైః సర్వైరభిషేచనసంభృతైః।
మమ లక్ష్మణ తాపస్యే వ్రతస్నానం భవిష్యతి ॥ **2.22.27** ॥ 1014

అథవా కిం మయైతేన రాజ్యద్రవ్యమయేన తు।
ఉద్ధృతం మే స్వయం తోయం వ్రతాదేశం కరిష్యతి ॥ **2.22.28** ॥ 1015

మా చ లక్ష్మణ సంతాపం కార్షీర్లక్ష్మ్యా విపర్యయే।
రాజ్యం వా వనవాసో వా వనవాసో మహోదయః ॥ **2.22.29** ॥ 1016

న లక్ష్మణాస్మిన్ మమ రాజ్యవిఘ్నే
మాతా యవీయస్యభిశంకితవ్యా।
దైవాభిపన్నా న పితా కథంచి -
జ్ఞానాసి దైవం హి తథాప్రభావం ॥ **2.22.30** ॥ 1017

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ద్వావింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ త్రయోవింశః సర్గః ॥

## లక్ష్మణస్యోజస్వివచనం తేన దైవస్య ఖండనం పురుషార్థస్య మండనం చ తస్య శ్రీరామాభిషేకవిరోధిభిః సహ యోద్ధుముద్యమశ్చ

ఇతి బ్రువతి రామే తు లక్ష్మణోఽవాక్శిరా ఇవ।
ధ్యాత్వా మధ్యం జగామాశు సహసా దైన్యహర్షయోః ॥ **2.23.1** ॥ 1018

తదా తు బద్ధ్వా భ్రుకుటీం భ్రువోర్మధ్యే నరర్షభః।
నిశశ్వాస మహాసర్పో బిలస్థ ఇవ రోషితః ॥ **2.23.2** ॥ 1019

తస్య దుష్ప్రతివీక్ష్యం తద్ భ్రుకుటీసహితం తదా।
బభౌ క్రుద్ధస్య సింహస్య ముఖస్య సదృశం ముఖం ॥ **2.23.3** ॥ 1020

అగ్రహస్తం విధున్వంస్తు హస్తీ హస్తమివాత్మనః।
తిర్యగూర్ధ్వం శరీరే చ పాతయిత్వా శిరోధరాం ॥ **2.23.4** ॥ 1021

అగ్రాక్ష్ణా వీక్షమాణస్తు తిర్యగ్భ్రాతరమబ్రవీత్।
అస్థానే సంభ్రమో యస్య జాతో వై సుమహానయం ॥ **2.23.5** ॥ 1022

ధర్మదోషప్రసంగేన లోకస్యానతిశంకయా।
కథం హ్యేతదసంభ్రాంతస్త్వద్విధో వక్తుమర్హతి ॥ **2.23.6** ॥ 1023

యథా హ్యేవమశౌండీరం శౌండీరః క్షత్రియర్షభః।
కిం నామ కృపణం దైవమశక్తమభిశంససి ॥ **2.23.7** ॥ 1024

పాపయోస్తే కథం నామ తయోః శంకా న విద్యతే।
సంతి ధర్మోపధాసక్తా ధర్మాత్మన్ కిం న బుధ్యసే ॥ **2.23.8** ॥ 1025

తయోః సుచరితం స్వార్థం శాఠ్యాత్ పరిజిహీర్షతోః।
యది నైవం వ్యవసితం స్యాద్ధి ప్రాగేవ రాఘవ।
తయోః ప్రాగేవ దత్తశ్చ స్యాద్ వరఃప్రకృతశ్చ సః ॥ **2.23.9** ॥ 1026

లోకవిద్విష్టమారబ్ధం త్వదన్యస్యాభిషేచనం।
నోత్సహే సహితుం వీర తత్ర మే క్షంతుమర్హసి ॥ **2.23.10** ॥ 1027

యేనైవమాగతా ద్వైధం తవ బుద్ధిర్మహామతే।
సోఽపి ధర్మో మమ ద్వేష్యో యత్ప్రసంగాద్ విముహ్యసి ॥ **2.23.11** ॥ 1028

కథం త్వం కర్మణా శక్తః కైకేయీవశవర్తినః।
కరిష్యసి పితుర్వాక్యమధర్మిష్ఠం విగర్హితం ॥ **2.23.12** ॥ 1029

యదయం కిల్బిషాద్ భేదః కృతోఽప్యేవం న గృహ్యతే।
జాయతే తత్ర మే దుఃఖం ధర్మసంగశ్చ గర్హితః ॥ **2.23.13** ॥ 1030

తవాయం ధర్మసంయోగో లోకస్యాస్య విగర్హితః।
మనసాపి కథం కామం కుర్యాత్ త్వాం కామవృత్తయోః।
తయోస్త్వహితయోర్నిత్యం శత్రోఃపిత్రభిధానయోః ॥ **2.23.14** ॥ 1031

యద్యపి ప్రతిపత్తిస్తే దైవీ చాపి తయోర్మతం।
తథాప్యుపేక్షణీయం తే న మే తదపి రోచతే ॥ **2.23.15** ॥ 1032

విక్లవో వీర్యహీనో యః స దైవమనువర్తతే।
వీరాః సంభావితాత్మానో న దైవం పర్యుపాసతే ॥ **2.23.16** ॥ 1033

దైవం పురుషకారేణ యః సమర్థః ప్రబాధితుం।
న దైవేన విపన్నార్థః పురుషః సోఽవసీదతి ॥ **2.23.17** ॥ 1034

ద్రక్ష్యంతి త్వద్య దైవస్య పౌరుషం పురుషస్య చ।
దైవమానుషయోరద్య వ్యక్తా వ్యక్తిర్భవిష్యతి ॥ **2.23.18** ॥ 1035

అద్య మే పౌరుషహతం దైవం ద్రక్ష్యంతి వై జనాః।
యైర్దైవాదాహతం తేఽద్య దృష్టం రాజ్యాభిషేచనం ॥ **2.23.19** ॥ 1036

అత్యంకుశమివోద్దామం గజం మదజలోద్ధతం।
ప్రధావితమహం దైవం పౌరుషేణ నివర్తయే ॥ **2.23.20** ॥ 1037

లోకపాలాః సమస్తాస్తే నాద్య రామాభిషేచనం।
న చ కృత్స్నాస్త్రయో లోకా విహన్యుః కిం పునః పితా ॥ **2.23.21** ॥ 1038

యైర్వివాసస్తవారణ్యే మిథో రాజన్ సమర్థితః।
అరణ్యే తే వివత్స్యంతి చతుర్దశ సమాస్తథా ॥ **2.23.22** ॥ 1039

అహం తదాశాం ధక్ష్యామి పితుస్తస్యాశ్చ యా తవ।
అభిషేకవిఘాతేన పుత్రరాజ్యాయ వర్తతే ॥ **2.23.23** ॥ 1040

మద్బలేన విరుద్ధాయ న స్యాద్ దైవబలం తథా।
ప్రభవిష్యతి దుఃఖాయ యథోగ్రం పౌరుషం మమ ॥ **2.23.24** ॥ 1041

ఊర్ధ్వం వర్షసహస్రాంతే ప్రజాపాల్యమనంతరం।
ఆర్యపుత్రాః కరిష్యంతి వనవాసం గతే త్వయి ॥ **2.23.25** ॥ 1042

పూర్వరాజర్షివృత్త్యా హి వనవాసోఽభిధీయతే।
ప్రజా నిక్షిప్య పుత్రేషు పుత్రవత్ పరిపాలనే ॥ **2.23.26** ॥ 1043

స చేద్ రాజన్యనేకాగ్రే రాజ్యవిభ్రమశంకయా।
నైవమిచ్ఛసి ధర్మాత్మన్ రాజ్యం రామ త్వమాత్మని ॥ **2.23.27** ॥ 1044

ప్రతిజానే చ తే వీర మా భూవం వీరలోకభాక్।
రాజ్యం చ తవ రక్షేయమహం వేలేవ సాగరం ॥ **2.23.28** ॥ 1045

మంగలైరభిషించస్వ తత్ర త్వం వ్యాపృతో భవ।
అహమేకో మహీపాలానలం వారయితుం బలాత్ ॥ **2.23.29** ॥ 1046

న శోభార్థావిమౌ బాహూ న ధనుర్భూషణాయ మే।
నాసిరాబంధనార్థాయ న శరాః స్తంభహేతవః ॥ **2.23.30** ॥ 1047

అమిత్రమథనార్థాయ సర్వమేతచ్చతుష్టయం।
న చాహం కామయేఽత్యర్థం యః స్యాచ్ఛత్రుర్మతో మమ ॥ **2.23.31** ॥ 1048

అసినా తీక్ష్ణధారేణ విద్యుచ్చలితవర్చసా।
ప్రగృహీతేన వై శత్రుం వజ్రిణం వా న కల్పయే ॥ **2.23.32** ॥ 1049

ఖడ్గనిష్పేషనిష్పిష్టైర్గహనా దుశ్చరా చ మే।
హస్త్యశ్వరథిహస్తోరుశిరోభిర్భవితా మహీ ॥ **2.23.33** ॥ 1050

ఖడ్గధారాహతా మేఽద్య దీప్యమానా ఇవాగ్నయః।
పతిష్యంతి ద్విషో భూమౌ మేఘా ఇవ సవిద్యుతః ॥ **2.23.34** ॥ 1051

బద్ధగోధాంగులిత్రాణే ప్రగృహీతశరాసనే।
కథం పురుషమానీ స్యాత్ పురుషాణాం మయి స్థితే ॥ **2.23.35** ॥ 1052

బహుభిశ్చైకమత్యస్యన్నేకేన చ బహూంజనాన్।
వినియోక్ష్యామ్యహం బాణాన్నృవాజిగజమర్మసు ॥ **2.23.36** ॥ 1053

అద్య మేఽస్త్రప్రభావస్య ప్రభావః ప్రభవిష్యతి।
రాజ్ఞశ్చాప్రభుతాం కర్తుం ప్రభుత్వం చ తవ ప్రభో ॥ **2.23.37** ॥ 1054

అద్య చందనసారస్య కేయూరామోక్షణస్య చ।
వసూనాం చ విమోక్షస్య సుహృదాం పాలనస్య చ ॥ **2.23.38** ॥ 1055

అనురూపావిమౌ బాహూ రామ కర్మ కరిష్యతః।
అభిషేచనవిఘ్నస్య కర్తౄణాం తే నివారణే ॥ **2.23.39** ॥ 1056

బ్రవీహి కోఽద్యైవ మయా వియుజ్యతాం
తవాసుహృత్ ప్రాణయశఃసుహృజ్జనైః।
యథా తవేయం వసుధా వశా భవేత్
తథైవ మాం శాధి తవాస్మి కింకరః ॥ **2.23.40** ॥ 1057

విమృజ్య బాష్పం పరిసాంత్వ్య చాసకృత్
స లక్ష్మణం రాఘవవంశవర్ధనః।
ఉవాచ పిత్రోర్వచనే వ్యవస్థితం
నిబోధ మామేష హి సౌమ్య సత్పథః ॥ **2.23.41** ॥ 1058

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే త్రయోవింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ చతుర్వింశః సర్గః ॥

## విలపంత్యాః కౌసల్యాయా ఆత్మానమపి వనం నేతుం శ్రీరామం ప్రత్యాగ్రహః, పత్యుః సేవైవ నారీణాం ధర్మ ఇతి ప్రతిపాద్య శ్రీరామేణ తస్యా నివారణం స్వకీయవనగమనే తస్యా అనుమతిగ్రహణం చ

తం సమీక్ష్య వ్యవసితం పితుర్నిర్దేశపాలనే।
కౌసల్యా బాష్పసంరుద్ధా వచో ధర్మిష్ఠమబ్రవీత్ ॥ **2.24.1** ॥ 1059

అదృష్టదుఃఖో ధర్మాత్మా సర్వభూతప్రియంవదః।
మయి జాతో దశరథాత్ కథముంఛేన వర్తయేత్ ॥ **2.24.2** ॥ 1060

యస్య భృత్యాశ్చ దాసాశ్చ మృష్టాన్యన్నాని భుంజతే।
కథం స భోక్ష్యతే రామో వనే మూలఫలాన్యయం ॥ **2.24.3** ॥ 1061

క ఏతచ్ఛ్రుద్ధధేచ్ఛ్రుత్వా కస్య వా న భవేద్ భయం।
గుణవాన్ దయితో రాజ్ఞః కాకుత్స్థ యద్ వివాస్యతే ॥ **2.24.4** ॥ 1062

నూనం తు బలవాన్ లోకే కృతాంతః సర్వమాదిశన్।
లోకే రామాభిరామస్త్వం వనం యత్ర గమిష్యసి ॥ **2.24.5** ॥ 1063

అయం తు మామాత్మభవస్తవాదర్శనమారుతః।
విలాపదుఃఖసమిధో రుదితాశ్రుహుతాహుతిః ॥ **2.24.6** ॥ 1064

చింతావాష్పమహాధూమస్తవాగమనచింతజః।
కర్శయిత్వాధికం పుత్ర నిఃశ్వాసాయాససంభవః ॥ **2.24.7** ॥ 1065

త్వయా విహీనామిహ మాం శోకాగ్నిరతులో మహాన్ ।
ప్రధక్ష్యతి యథా కక్ష్యం చిత్రభానుర్హిమాత్యయే ॥ **2.24.8** ॥ 1066

కథం హి ధేనుః స్వం వత్సం గచ్ఛంతమనుగచ్ఛతి ।
అహం త్వానుగమిష్యామి యత్ర వత్స గమిష్యసి ॥ **2.24.9** ॥ 1067

యథా నిగదితం మాత్రా తద్ వాక్యం పురుషర్షభః ।
శ్రుత్వా రామోఽబ్రవీద్ వాక్యం మాతరం భృశదుఃఖితాం ॥ **2.24.10** ॥ 1068

కైకేయ్యా వంచితో రాజా మయి చారణ్యమాశ్రితే ।
భవత్యా చ పరిత్యక్తో న నూనం వర్తయిష్యతి ॥ **2.24.11** ॥ 1069

భర్తుః కిల పరిత్యాగో నృశంసః కేవలం స్త్రియాః ।
స భవత్యా న కర్తవ్యో మనసాపి విగర్హితః ॥ **2.24.12** ॥ 1070

యావజ్జీవతి కాకుత్స్థః పితా మే జగతీపతిః ।
శుశ్రూషా క్రియతాం తావత్ స హి ధర్మః సనాతనః ॥ **2.24.13** ॥ 1071

ఏవముక్తా తు రామేణ కౌసల్యా శుభదర్శనా ।
తథేత్యువాచ సుప్రీతా రామమక్లిష్టకారిణం ॥ **2.24.14** ॥ 1072

ఏవముక్తస్తు వచనం రామో ధర్మభృతాం వరః ।
భూయస్తామబ్రవీద్ వాక్యం మాతరం భృశదుఃఖితాం ॥ **2.24.15** ॥ 1073

మయా చైవ భవత్యా చ కర్తవ్యం వచనం పితుః ।
రాజా భర్తా గురుః శ్రేష్ఠః సర్వేషామీశ్వరః ప్రభుః ॥ **2.24.16** ॥ 1074

ఇమాని తు మహారణ్యే విహృత్య నవ పంచ చ ।
వర్షాణి పరమప్రీత్యా స్థాస్యామి వచనే తవ ॥ **2.24.17** ॥ 1075

ఏవముక్తా ప్రియం పుత్రం బాష్పపూర్ణాననా తదా ।
ఉవాచ పరమార్తా తు కౌసల్యా సుతవత్సలా ॥ **2.24.18** ॥ 1076

ఆసాం రామ సపత్నీనాం వస్తుం మధ్యే న మే క్షమం।
నయ మామపి కాకుత్స్థ వనం వన్యాం మృగీమివ ॥ **2.24.19** ॥ 1077

యది తే గమనే బుద్ధిః కృతా పితురపేక్షయా।
తాం తథా రుదతీం రామో రుదన్ వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.24.20** ॥ 1078

జీవంత్యా హి స్త్రియా భర్తా దైవతం ప్రభురేవ చ।
భవత్యా మమ చైవాద్య రాజా ప్రభవతి ప్రభుః ॥ **2.24.21** ॥ 1079

న హ్యనాథా వయం రాజ్ఞా లోకనాథేన ధీమతా।
భరతశ్చాపి ధర్మాత్మా సర్వభూతప్రియంవదః ॥ **2.24.22** ॥ 1080

భవతీమనువర్తేత స హి ధర్మరతః సదా।
యథా మయి తు నిష్క్రాంతే పుత్రశోకేన పార్థివః ॥ **2.24.23** ॥ 1081

శ్రమం నావాప్నుయాత్ కించిదప్రమత్తా తథా కురు।
దారుణశ్చాప్యయం శోకో యథైనం న వినాశయేత్ ॥ **2.24.24** ॥ 1082

రాజ్ఞో వృద్ధస్య సతతం హితం చర సమాహితా।
వ్రతోపవాసనిరతా యా నారీ పరమోత్తమా ॥ **2.24.25** ॥ 1083

భర్తారం నానువర్తేత సా చ పాపగతిర్భవేత్।
భర్తుః శుశ్రూషయా నారీ లభతే స్వర్గముత్తమం ॥ **2.24.26** ॥ 1084

అపి యా నిర్నమస్కారా నివృత్తా దేవపూజనాత్।
శుశ్రూషామేవ కుర్వీత భర్తుః ప్రియహితే రతా ॥ **2.24.27** ॥ 1085

ఏష ధర్మః స్త్రియా నిత్యో వేదే లోకే శ్రుతః స్మృతః।
అగ్నికార్యేషు చ సదా సుమనోభిశ్చ దేవతాః ॥ **2.24.28** ॥ 1086

పూజ్యాస్తే మత్కృతే దేవి బ్రాహ్మణాశ్చైవ సత్కృతాః।
ఏవం కాలం ప్రతీక్షస్వ మమాగమనకాంక్షిణీ ॥ **2.24.29** ॥ 1087

నియతా నియతాహారా భర్తృశుశ్రూషణే రతా।
ప్రాప్స్యసే పరమం కామం మయి పర్యాగతే సతి ॥ **2.24.30** ॥ 1088

యది ధర్మభృతాం శ్రేష్ఠో ధారయిష్యతి జీవితం।
ఏవముక్తా తు రామేణ బాష్పపర్యాకులేక్షణా ॥ **2.24.31** ॥ 1089

కౌసల్యా పుత్రశోకార్తా రామం వచనమబ్రవీత్।
గమనే సుకృతాం బుద్ధిం న తే శక్నోమి పుత్రక ॥ **2.24.32** ॥ 1090

వినివర్తయితుం వీర నూనం కాలో దురత్యయః।
గచ్ఛ పుత్ర త్వమేకాగ్రో భద్రం తేఽస్తు సదా విభో ॥ **2.24.33** ॥ 1091

పునస్త్వయి నివృత్తే తు భవిష్యామి గతక్లమా।
ప్రత్యాగతే మహాభాగే కృతార్థే చరితవ్రతే।
పితురానృణ్యతాం ప్రాప్తే స్వపిష్యే పరమం సుఖం ॥ **2.24.34** ॥ 1092

కృతాంతస్య గతిః పుత్ర దుర్విభావ్యా సదా భువి।
యస్త్వాం సంచోదయతి మే వచ ఆవిధ్య రాఘవ ॥ **2.24.35** ॥ 1093

గచ్ఛేదానీం మహాబాహో క్షేమేణ పునరాగతః।
నందయిష్యసి మాం పుత్ర సామ్నా శ్లక్ష్ణేన చారుణా ॥ **2.24.36** ॥ 1094

అపీదానీం స కాలః స్యాద్ వనాత్ ప్రత్యాగతం పునః।
యత్ త్వాం పుత్రక పశ్యేయం జటావల్కలధారిణం ॥ **2.24.37** ॥ 1095

తథా హి రామం వనవాసనిశ్చితం
దదర్శ దేవీ పరమేణ చేతసా।
ఉవాచ రామం శుభలక్షణం వచో
బభూవ చ స్వస్త్యయనాభికాంక్షిణీ ॥ **2.24.38** ॥ 1096

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే

అయోధ్యాకాండే చతుర్వింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ పంచవింశః సర్గః ॥

## కౌసల్యయా శ్రీరామస్య వనయాత్రాయై మంగలకామనాపురఃసరం స్వస్తివాచనకరణం తాం ప్రణమ్య శ్రీరామస్య సీతాయా భవనం ప్రతి గమనం

సా వినీయ తమాయాసముపస్పృశ్య జలం శుచి।
చకార మాతా రామస్య మంగలాని మనస్వినీ ॥ **2.25.1** ॥ 1097

న శక్యసే వారయితుం గచ్ఛేదానీం రఘూత్తమ।
శీఘ్రం చ వినివర్తస్వ వర్తస్వ చ సతాం క్రమే ॥ **2.25.2** ॥ 1098

యం పాలయసి ధర్మం త్వం ప్రీత్యా చ నియమేన చ।
స వై రాఘవశార్దూల ధర్మస్త్వామభిరక్షతు ॥ **2.25.3** ॥ 1099

యేభ్యః ప్రణమసే పుత్ర దేవేష్వాయతనేషు చ।
తే చ త్వామభిరక్షంతు వనే సహ మహర్షిభిః ॥ **2.25.4** ॥ 1100

యాని దత్తాని తేఽస్త్రాణి విశ్వామిత్రేణ ధీమతా।
తాని త్వామభిరక్షంతు గుణైః సముదితం సదా ॥ **2.25.5** ॥ 1101

పితృశుశ్రూషయా పుత్ర మాతృశుశ్రూషయా తథా।
సత్యేన చ మహాబాహో చిరం జీవాభిరక్షితః ॥ **2.25.6** ॥ 1102

సమిత్కుశపవిత్రాణి వేద్యశ్చాయతనాని చ।
స్థండిలాని చ విప్రాణాం శైలా వృక్షాః క్షుపా హ్రదాః।
పతంగాః పన్నగాః సింహాస్త్వాం రక్షంతు నరోత్తమ ॥ **2.25.7** ॥ 1103

స్వస్తి సాధ్యాశ్చ విశ్వే చ మరుతశ్చ మహర్షిభిః।
స్వస్తి ధాతా విధాతా చ స్వస్తి పూషా భగోఽర్యమా ॥ **2.25.8** ॥ 1104

లోకపాలాశ్చ తే సర్వే వాసవప్రముఖాస్తథా।
ఋతవః షట్ చ తే సర్వే మాసాః సంవత్సరాః క్షపాః ॥ **2.25.9** ॥ 1105

దినాని చ ముహూర్తాశ్చ స్వస్తి కుర్వంతు తే సదా।
శ్రుతిః స్మృతిశ్చ ధర్మశ్చ పాతు త్వాం పుత్ర సర్వతః ॥ **2.25.10** ॥ 1106

స్కందశ్చ భగవాన్ దేవః సోమశ్చ సబృహస్పతిః।
సప్తర్షయో నారదశ్చ తే త్వాం రక్షంతు సర్వతః ॥ **2.25.11** ॥ 1107

తే చాపి సర్వతః సిద్ధా దిశశ్చ సదిగీశ్వరాః।
స్తుతా మయా వనే తస్మిన్ పాంతు త్వాం పుత్ర నిత్యశః ॥ **2.25.12** ॥ 1108

శైలాః సర్వే సముద్రాశ్చ రాజా వరుణ ఏవ చ।
ద్యౌరంతరిక్షం పృథివీ వాయుశ్చ సచరాచరః ॥ **2.25.13** ॥ 1109

నక్షత్రాణి చ సర్వాణి గ్రహాశ్చ సహ దైవతైః।
అహోరాత్రే తథా సంధ్యే పాంతు త్వాం వనమాశ్రితం ॥ **2.25.14** ॥ 1110

ఋతవశ్చాపి షట్ చాన్యే మాసాః సంవత్సరాస్తథా।
కలాశ్చ కాష్ఠాశ్చ తథా తవ శర్మ దిశంతు తే ॥ **2.25.15** ॥ 1111

మహావనేఽపి చరతో మునివేషస్య ధీమతః।
తథా దేవాశ్చ దైత్యాశ్చ భవంతు సుఖదాః సదా ॥ **2.25.16** ॥ 1112

రాక్షసానాం పిశాచానాం రౌద్రాణాం క్రూరకర్మణాం।
క్రవ్యాదానాం చ సర్వేషాం మా భూత్ పుత్రక తే భయం ॥ **2.25.17** ॥ 1113

ప్లవగా వృశ్చికా దంశా మశకాశ్చైవ కాననే।
సరీసృపాశ్చ కీటాశ్చ మా భూవన్ గహనే తవ ॥ **2.25.18** ॥ 1114

మహాద్విపాశ్చ సింహాశ్చ వ్యాఘ్రా ఋక్షాశ్చ దంష్ట్రిణః।
మహిషాః శృంగిణో రౌద్రా న తే ద్రుహ్యంతు పుత్రక ॥ **2.25.19** ॥ 1115

నృమాంసభోజనా రౌద్రా యే చాన్యే సర్వజాతయః।
మా చ త్వాం హింసిషుః పుత్ర మయా సంపూజితాస్త్విహ ॥ **2.25.20** ॥ 1116

ఆగమాస్తే శివాః సంతు సిధ్యంతు చ పరాక్రమాః।
సర్వసంపత్తయో రామ స్వస్తిమాన్ గచ్ఛ పుత్రక ॥ **2.25.21** ॥ 1117

స్వస్తి తేఽస్త్వాంతరిక్షేభ్యః పార్థివేభ్యః పునః పునః।
సర్వేభ్యశ్చైవ దేవేభ్యో యే చ తే పరిపంథినః ॥ **2.25.22** ॥ 1118

శుక్రః సోమశ్చ సూర్యశ్చ ధనదోఽథ యమస్తథా।
పాంతు త్వామర్చితా రామ దండకారణ్యవాసినం ॥ **2.25.23** ॥ 1119

అగ్నిర్వాయుస్తథా ధూమో మంత్రాశ్చర్షిముఖచ్యుతాః।
ఉపస్పర్శనకాలే తు పాంతు త్వాం రఘునందన ॥ **2.25.24** ॥ 1120

సర్వలోకప్రభుర్బ్రహ్మా భూతకర్తృ తథర్షయః।
యే చ శేషాః సురాస్తే తు రక్షంతు వనవాసినం ॥ **2.25.25** ॥ 1121

ఇతి మాల్యైః సురగణాన్ గంధైశ్చాపి యశస్వినీ।
స్తుతిభిశ్చానురూపాభిరానర్చాయతలోచనా ॥ **2.25.26** ॥ 1122

జ్వలనం సముపాదాయ బ్రాహ్మణేన మహాత్మనా।
హావయామాస విధినా రామమంగలకారణాత్ ॥ **2.25.27** ॥ 1123

ఘృతం శ్వేతాని మాల్యాని సమిధశ్చైవ సర్షపాన్ ।
ఉపసంపాదయామాస కౌసల్యా పరమాంగనా ॥ **2.25.28** ॥ 1124

ఉపాధ్యాయః స విధినా హుత్వా శాంతిమనామయం ।
హుతహవ్యావశేషేణ బాహ్యం బలిమకల్పయత్ ॥ **2.25.29** ॥ 1125

మధుదధ్యక్షతఘృతైః స్వస్తివాచ్యం ద్విజాంస్తతః ।
వాచయామాస రామస్య వనే స్వస్త్యయనక్రియాం ॥ **2.25.30** ॥ 1126

తతస్తస్మై ద్విజేంద్రాయ రామమాతా యశస్వినీ ।
దక్షిణాం ప్రదదౌ కామ్యాం రాఘవం చేదమబ్రవీత్ ॥ **2.25.31** ॥ 1127

యన్మంగలం సహస్రాక్షే సర్వదేవనమస్కృతే ।
వృత్రనాశే సమభవత్ తత్ తే భవతు మంగలం ॥ **2.25.32** ॥ 1128

యన్మంగలం సుపర్ణస్య వినతాకల్పయత్ పురా ।
అమృతం ప్రార్థయానస్య తత్ తే భవతు మంగలం ॥ **2.25.33** ॥ 1129

అమృతోత్పాదనే దైత్యాన్ ఘ్నతో వజ్రధరస్య యత్ ।
అదితిర్మంగలం ప్రాదాత్ తత్ తే భవతు మంగలం ॥ **2.25.34** ॥ 1130

త్రివిక్రమాన్ ప్రక్రమతో విష్ణోరతులతేజసః ।
యదాసీన్మంగలం రామ తత్ తే భవతు మంగలం ॥ **2.25.35** ॥ 1131

ఋషయః సాగరా ద్వీపా వేదా లోకా దిశశ్చ తే ।
మంగలాని మహాబాహో దిశంతు శుభమంగలం ॥ **2.25.36** ॥ 1132

ఇతి పుత్రస్య శేషాశ్చ కృత్వా శిరసి భామినీ ।
గంధైశ్చాపి సమాలభ్య రామమాయతలోచనా ॥ **2.25.37** ॥ 1133

ఔషధీం చ సుసిద్ధార్థాం విశల్యకరణీం శుభాం ।
చకార రక్షాం కౌసల్యా మంత్రైరభిజజాప చ ॥ **2.25.38** ॥ 1134

ఉవాచాపి ప్రహృష్టేవ సా దుఃఖవశవర్తినీ।
వాఙ్మాత్రేణ న భావేన వాచా సంసజ్జమానయా ॥ **2.25.39** ॥ 1135

ఆనమ్య మూర్ధ్ని చాఘ్రాయ పరిష్వజ్య యశస్వినీ।
అవదత్ పుత్రమిష్టార్థో గచ్ఛ రామ యథాసుఖం ॥ **2.25.40** ॥ 1136

అరోగం సర్వసిద్ధార్థమయోధ్యాం పునరాగతం।
పశ్యామి త్వాం సుఖం వత్స సంధితం రాజవర్త్మసు ॥ **2.25.41** ॥ 1137

ప్రణష్టదుఃఖసంకల్పా హర్షవిద్యోతితాననా।
ద్రక్ష్యామి త్వాం వనాత్ ప్రాప్తం పూర్ణచంద్రమివోదితం ॥ **2.25.42** ॥ 1138

భద్రాసనగతం రామ వనవాసాదిహాగతం।
ద్రక్ష్యామి చ పునస్త్వాం తు తీర్ణవంతం పితుర్వచః ॥ **2.25.43** ॥ 1139

మంగలైరుపసంపన్నో వనవాసాదిహాగతః।
వధ్వాశ్చ మమ నిత్యం త్వం కామాన్ సంవర్ధ యాహి భోః ॥ **2.25.44** ॥ 1140

మయార్చితా దేవగణాః శివాదయో
మహర్షయో భూతగణాః సురోరగాః।
అభిప్రయాతస్య వనం చిరాయ తే
హితాని కాంక్షంతు దిశశ్చ రాఘవ ॥ **2.25.45** ॥ 1141

అతీవ చాశ్రుప్రతిపూర్ణలోచనా
సమాప్య చ స్వస్త్యయనం యథావిధి।
ప్రదక్షిణం చాపి చకార రాఘవం
పునః పునశ్చాపి నిరీక్ష్య సస్వజే ॥ **2.25.46** ॥ 1142

తయా హి దేవ్యా చ కృతప్రదక్షిణో
నిపీడ్య మాతుశ్చరణౌ పునః పునః।

జగామ సీతానిలయం మహాయశాః
స రాఘవః ప్రజ్వలితస్తయా శ్రియా ॥ **2.25.47** ॥ 1143

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే పంచవింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ షడ్వింశః సర్గః ॥

## శ్రీరామస్యోదాసీన్యం దృష్ట్వా సీతయా తం ప్రతి తత్కారణస్య జిజ్ఞాసనం పితురాజ్ఞయా వనం గంతుమాత్మనో నిశ్చయం బ్రువతా శ్రీరామేణ గృహేఽవస్థాతుం సీతాయా బోధనం

అభివాద్య తు కౌసల్యాం రామః సంప్రస్థితో వనం।
కృతస్వస్త్యయనో మాత్రా ధర్మిష్ఠే వర్త్మని స్థితః ॥ **2.26.1** ॥ 1144

విరాజయన్ రాజసుతో రాజమార్గం నరైర్వృతం।
హృదయాన్యామమంథేవ జనస్య గుణవత్తయా ॥ **2.26.2** ॥ 1145

వైదేహీ చాపి తత్ సర్వం న శుశ్రావ తపస్వినీ।
తదేవ హృది తస్యాశ్చ యౌవరాజ్యాభిషేచనం ॥ **2.26.3** ॥ 1146

దేవకార్యం స్మ సా కృత్వా కృతజ్ఞా హృష్టచేతనా।
అభిజ్ఞా రాజధర్మాణాం రాజపుత్రీ ప్రతీక్షతి ॥ **2.26.4** ॥ 1147

ప్రవివేశాథ రామస్తు స్వవేశ్మ సువిభూషితం।
ప్రహృష్టజనసంపూర్ణం హ్రియా కించిదవాఙ్ముఖః ॥ **2.26.5** ॥ 1148

అథ సీతా సముత్పత్య వేపమానా చ తం పతిం।
అపశ్యచ్ఛోకసంతప్తం చింతావ్యాకులితేంద్రియం ॥ **2.26.6** ॥ 1149

తాం దృష్ట్వా స హి ధర్మాత్మా న శశాక మనోగతం।
తం శోకం రాఘవః సోఢుం తతో వివృతతాం గతః ॥ **2.26.7** ॥ 1150

వివర్ణవదనం దృష్ట్వా తం ప్రస్విన్నమమర్షణం।
ఆహ దుఃఖాభిసంతప్తా కిమిదానీమిదం ప్రభో ॥ **2.26.8** ॥ 1151

అద్య బార్హస్పతః శ్రీమాన్ యుక్తః పుష్యేణ రాఘవ।
ప్రోచ్యతే బ్రాహ్మణైః ప్రాజ్ఞైః కేన త్వమసి దుర్మనాః ॥ **2.26.9** ॥ 1152

న తే శతశలాకేన జలఫేననిభేన చ।
ఆవృతం వదనం వల్గు చ్ఛత్రేణాభివిరాజతే ॥ **2.26.10** ॥ 1153

వ్యజనాభ్యాం చ ముఖ్యాభ్యాం శతపత్రనిభేక్షణం।
చంద్రహంసప్రకాశాభ్యాం వీజ్యతే న తవాననం ॥ **2.26.11** ॥ 1154

వాగ్మినో వందినశ్చాపి ప్రహృష్టాస్త్వాం నరర్షభ।
స్తువంతో నాద్య దృశ్యంతే మంగలైః సూతమాగధాః ॥ **2.26.12** ॥ 1155

న తే క్షౌద్రం చ దధి చ బ్రాహ్మణా వేదపారగాః।
మూర్ధ్ని మూర్ధాభిషిక్తస్య దదతి స్మ విధానతః ॥ **2.26.13** ॥ 1156

న త్వాం ప్రకృతయః సర్వాః శ్రేణీముఖ్యాశ్చ భూషితాః।
అనువ్రజితుమిచ్ఛంతి పౌరజానపదాస్తథా ॥ **2.26.14** ॥ 1157

చతుర్భిర్వేగసంపన్నైర్హయైః కాంచనభూషణైః।
ముఖ్యః పుష్పరథో యుక్తః కిం న గచ్ఛతి తేఽగ్రతః ॥ **2.26.15** ॥ 1158

న హస్తీ చాగ్రతః శ్రీమాన్ సర్వలక్షణపూజితః।
ప్రయాణే లక్ష్యతే వీర కృష్ణమేఘగిరిప్రభః ॥ **2.26.16** ॥ 1159

న చ కాంచనచిత్రం తే పశ్యామి ప్రియదర్శన।
భద్రాసనం పురస్కృత్య యాంతం వీర పురఃసరం ॥ **2.26.17** ॥ 1160

అభిషేకో యదా సజ్జః కిమిదానీమిదం తవ।
అపూర్వో ముఖవర్ణశ్చ న ప్రహర్షశ్చ లక్ష్యతే ॥ **2.26.18** ॥ 1161

ఇతీవ విలపంతీం తాం ప్రోవాచ రఘునందనః।
సీతే తత్ర భవాంస్తాతః ప్రవ్రాజయతి మాం వనం ॥ **2.26.19** ॥ 1162

కులే మహతి సంభూతే ధర్మజ్ఞే ధర్మచారిణి।
శృణు జానకి యేనేదం క్రమేణాద్యాగతం మమ ॥ **2.26.20** ॥ 1163

రాజ్ఞా సత్యప్రతిజ్ఞేన పిత్రా దశరథేన వై।
కైకేయ్యై మమ మాత్రే తు పురా దత్తౌ మహావరౌ ॥ **2.26.21** ॥ 1164

తయాద్య మమ సజ్జేఽస్మిన్నభిషేకే నృపోద్యతే।
ప్రచోదితః స సమయో ధర్మేణ ప్రతినిర్జితః ॥ **2.26.22** ॥ 1165

చతుర్దశ హి వర్షాణి వస్తవ్యం దండకే మయా।
పిత్రా మే భరతశ్చాపి యౌవరాజ్యే నియోజితః ॥ **2.26.23** ॥ 1166

సోఽహం త్వామాగతో ద్రష్టుం ప్రస్థితో విజనం వనం।
భరతస్య సమీపే తే నాహం కథ్యః కదాచన ॥ **2.26.24** ॥ 1167

బుద్ధియుక్తా హి పురుషా న సహంతే పరస్తవం।
తస్మాన్న తే గుణాః కథ్యా భరతస్యాగ్రతో మమ ॥ **2.26.25** ॥ 1168

అహం తే నానువక్తవ్యో విశేషేణ కదాచన।
అనుకూలతయా శక్యం సమీపే తస్య వర్తితుం ॥ **2.26.26** ॥ 1169

తస్మై దత్తం నృపతినా యౌవరాజ్యం సనాతనం।
స ప్రసాద్యస్త్వయా సీతే నృపతిశ్చ విశేషతః ॥ **2.26.27** ॥ 1170

అహం చాపి ప్రతిజ్ఞాం తాం గురోః సమనుపాలయన్।
వనమద్యైవ యాస్యామి స్థిరీభవ మనస్విని ॥ **2.26.28** ॥ 1171

యాతే చ మయి కల్యాణి వనం మునినిషేవితం।
వ్రతోపవాసపరయా భవితవ్యం త్వయానఘే ॥ **2.26.29** ॥ 1172

కల్యముత్థాయ దేవానాం కృత్వా పూజాం యథావిధి।
వందితవ్యో దశరథః పితా మమ జనేశ్వరః ॥ **2.26.30** ॥ 1173

మాతా చ మమ కౌసల్యా వృద్ధా సంతాపకర్శితా।
ధర్మమేవాగ్రతః కృత్వా త్వత్తః సమ్మానమర్హతి ॥ **2.26.31** ॥ 1174

వందితవ్యాశ్చ తే నిత్యం యాః శేషా మమ మాతరః।
స్నేహప్రణయసంభోగైః సమా హి మమ మాతరః ॥ **2.26.32** ॥ 1175

భ్రాతృపుత్రసమౌ చాపి ద్రష్టవ్యౌ చ విశేషతః।
త్వయా భరతశత్రుఘ్నౌ ప్రాణైః ప్రియతరౌ మమ ॥ **2.26.33** ॥ 1176

విప్రియం చ న కర్తవ్యం భరతస్య కదాచన।
స హి రాజా చ వైదేహి దేశస్య చ కులస్య చ ॥ **2.26.34** ॥ 1177

ఆరాధితా హి శీలేన ప్రయత్నైశ్చోపసేవితాః।
రాజానః సంప్రసీదంతి ప్రకుప్యంతి విపర్యయే ॥ **2.26.35** ॥ 1178

ఔరస్యానపి పుత్రాన్ హి త్యజంత్యహితకారిణః।
సమర్థాన్ సంప్రగృహ్ణంతి జనానపి నరాధిపాః ॥ **2.26.36** ॥ 1179

సా త్వం వసేహ కల్యాణి రాజ్ఞః సమనువర్తినీ।
భరతస్య రతా ధర్మే సత్యవ్రతపరాయణా ॥ **2.26.37** ॥ 1180

అహం గమిష్యామి మహావనం ప్రియే
త్వయా హి వస్తవ్యమిహైవ భామిని।
యథా వ్యలీకం కురుషే న కస్యచిత్
తథా త్వయా కార్యమిదం వచో మమ ॥ **2.26.38** ॥ 1181

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే షడ్వింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ సప్తవింశః సర్గః ॥

## ఆత్మానమపి సహైవ నేతుం సీతాయాః శ్రీరామం ప్రతి ప్రార్థనా

ఏవముక్తా తు వైదేహీ ప్రియార్హా ప్రియవాదినీ।
ప్రణయాదేవ సంక్రుద్ధా భర్తారమిదమబ్రవీత్ ॥ **2.27.1** ॥ 1182

కిమిదం భాషసే రామ వాక్యం లఘుతయా ధ్రువం।
త్వయా యదపహాస్యం మే శ్రుత్వా నరవరోత్తమ ॥ **2.27.2** ॥ 1183

వీరాణాం రాజపుత్రాణాం శస్త్రాస్త్రవిదుషాం నృప।
అనర్హమయశస్యం చ న శ్రోతవ్యం త్వయేరితం ॥ **2.27.3** ॥ 1184

ఆర్యపుత్ర పితా మాతా భ్రాతా పుత్రస్తథా స్నుషా।
స్వాని పుణ్యాని భుంజానాః స్వం స్వం భాగ్యముపాసతే ॥ **2.27.4** ॥ 1185

భర్తుర్భాగ్యం తు నార్యేకా ప్రాప్నోతి పురుషర్షభ।
అతశ్చైవాహమాదిష్టా వనే వస్తవ్యమిత్యపి ॥ **2.27.5** ॥ 1186

న పితా నాత్మజో వాత్మా న మాతా న సఖీజనః।
ఇహ ప్రేత్య చ నారీణాం పతిరేకో గతిః సదా ॥ **2.27.6** ॥ 1187

యది త్వం ప్రస్థితో దుర్గం వనమద్యైవ రాఘవ।
అగ్రతస్తే గమిష్యామి మృద్నంతీ కుశకంటకాన్ ॥ **2.27.7** ॥ 1188

ఈర్ష్యాం రోషం బహిష్కృత్య భుక్తశేషమివోదకం।
నయ మాం వీర విస్రబ్ధః పాపం మయి న విద్యతే ॥ **2.27.8** ॥ 1189

ప్రాసాదాగ్రే విమానైర్వా వైహాయసగతేన వా।
సర్వావస్థాగతా భర్తుః పాదచ్ఛాయా విశిష్యతే ॥ **2.27.9** ॥ 1190

అనుశిష్టాస్మి మాత్రా చ పిత్రా చ వివిధాశ్రయం।
నాస్మి సంప్రతి వక్తవ్యా వర్తితవ్యం యథా మయా ॥ **2.27.10** ॥ 1191

అహం దుర్గం గమిష్యామి వనం పురుషవర్జితం।
నానామృగగణాకీర్ణం శార్దూలగణసేవితం ॥ **2.27.11** ॥ 1192

సుఖం వనే నివత్స్యామి యథైవ భవనే పితుః।
అచింతయంతీ త్రీన్ లోకాంశ్చింతయంతీ పతివ్రతం ॥ **2.27.12** ॥ 1193

శుశ్రూషమాణా తే నిత్యం నియతా బ్రహ్మచారిణీ।
సహ రంస్యే త్వయా వీర వనేషు మధుగంధిషు ॥ **2.27.13** ॥ 1194

త్వం హి కర్తుం వనే శక్తో రామ సంపరిపాలనం।
అన్యస్యాపి జనస్యేహ కిం పునర్మమ మానద ॥ **2.27.14** ॥ 1195

సాహం త్వయా గమిష్యామి వనమద్య న సంశయః।
నాహం శక్యా మహాభాగ నివర్తయితుముద్యతా ॥ **2.27.15** ॥ 1196

ఫలమూలాశనా నిత్యం భవిష్యామి న సంశయః।
న తే దుఃఖం కరిష్యామి నివసంతీ త్వయా సదా ॥ **2.27.16** ॥ 1197

అగ్రతస్తే గమిష్యామి భోక్ష్యే భుక్తవతి త్వయి।
ఇచ్ఛామి పరతః శైలాన్ పల్వలాని సరాంసి చ ॥ **2.27.17** ॥ 1198

ద్రష్టుం సర్వత్ర నిర్భీతా త్వయా నాథేన ధీమతా।
హంసకారండవాకీర్ణాః పద్మినీః సాధుపుష్పితాః ॥ **2.27.18** ॥ 1199

ఇచ్ఛేయం సుఖినీ ద్రష్టుం త్వయా వీరేణ సంగతా।
అభిషేకం కరిష్యామి తాసు నిత్యమనువ్రతా ॥ **2.27.19** ॥ 1200

సహ త్వయా విశాలాక్ష రంస్యే పరమనందినీ।
ఏవం వర్షసహస్రాణి శతం వాపి త్వయా సహ ॥ **2.27.20** ॥ 1201

వ్యతిక్రమం న వేత్స్యామి స్వర్గోఽపి హి న మే మతః।
స్వర్గేఽపి చ వినా వాసో భవితా యది రాఘవ।
త్వయా వినా నరవ్యాఘ్ర నాహం తదపి రోచయే ॥ **2.27.21** ॥ 1202

అహం గమిష్యామి వనం సుదుర్గమం
మృగాయుతం వానరవారణైర్యుతం।
వనే నివత్స్యామి యథా పితుర్గృహే
తవైవ పాదావుపగృహ్య సమ్మతా ॥ **2.27.22** ॥ 1203

అనన్యభావామనురక్తచేతసం
త్వయా వియుక్తాం మరణాయ నిశ్చితాం।
నయస్వ మాం సాధు కురుష్వ యాచనాం
నాతో మయా తే గురుతా భవిష్యతి ॥ **2.27.23** ॥ 1204

తథా బ్రువాణామపి ధర్మవత్సలాం
న చ స్మ సీతాం నృవరో నినీషతి।
ఉవాచ చైనాం బహు సన్నివర్తనే
వనే నివాసస్య చ దుఃఖితాం ప్రతి ॥ **2.27.24** ॥ 1205

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే సప్తవింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ అష్టావింశః సర్గః ॥

## వనవాసే క్లేశం వర్ణయతా శ్రీరామేణ సీతాయాస్తత్ర గమనాన్నివారణం

స ఏవం బ్రువతీం సీతాం ధర్మజ్ఞాం ధర్మవత్సలః।
న నేతుం కురుతే బుద్ధిం వనే దుఃఖాని చింతయన్ ॥ **2.28.1** ॥ 1206

సాంత్వయిత్వా తతస్తాం తు బాష్పదూషితలోచనాం।
నివర్తనార్థే ధర్మాత్మా వాక్యమేతదువాచ హ ॥ **2.28.2** ॥ 1207

సీతే మహాకులీనాసి ధర్మే చ నిరతా సదా।
ఇహాచరస్వ ధర్మం త్వం యథా మే మనసః సుఖం ॥ **2.28.3** ॥ 1208

సీతే యథా త్వాం వక్ష్యామి తథా కార్యం త్వయాబలే।
వనే దోషా హి బహవో వసతస్తాన్ నిబోధ మే ॥ **2.28.4** ॥ 1209

సీతే విముచ్యతామేషా వనవాసకృతా మతిః।
బహుదోషం హి కాంతారం వనమిత్యభిధీయతే ॥ **2.28.5** ॥ 1210

హితబుద్ధ్యా ఖలు వచో మయైతదభిధీయతే।
సదా సుఖం న జానామి దుఃఖమేవ సదా వనం ॥ **2.28.6** ॥ 1211

గిరినిర్ఝరసంభూతా గిరినిర్దరివాసినాం।
సింహానాం నినదా దుఃఖాః శ్రోతుం దుఃఖమతో వనం ॥ **2.28.7** ॥ 1212

క్రీడమానాశ్చ విస్రబ్ధా మత్తాః శూన్యే తథా మృగాః।
దృష్ట్వా సమభివర్తంతే సీతే దుఃఖమతో వనం ॥ **2.28.8** ॥ 1213

సగ్రాహాః సరితశ్చైవ పంకవత్యస్తు దుస్తరాః।
మత్తైరపి గజైర్నిత్యమతో దుఃఖతరం వనం ॥ **2.28.9** ॥ 1214

లతాకంటకసంకీర్ణాః కృకవాకూపనాదితాః।
నిరపాశ్చ సుదుఃఖాశ్చ మార్గా దుఃఖమతో వనం ॥ **2.28.10** ॥ 1215

సుప్యతే పర్ణశయ్యాసు స్వయంభగ్నాసు భూతలే।
రాత్రిషు శ్రమఖిన్నేన తస్మాద్ దుఃఖమతో వనం ॥ **2.28.11** ॥ 1216

అహోరాత్రం చ సంతోషః కర్తవ్యో నియతాత్మనా।
ఫలైర్వృక్షావపతితైః సీతే దుఃఖమతో వనం ॥ **2.28.12** ॥ 1217

ఉపవాసశ్చ కర్తవ్యో యథా ప్రాణేన మైథిలి।
జటాభారశ్చ కర్తవ్యో వల్కలాంబరధారణం ॥ **2.28.13** ॥ 1218

దేవతానాం పితౄణాం చ కర్తవ్యం విధిపూర్వకం।
ప్రాప్తానామతిథీనాం చ నిత్యశః ప్రతిపూజనం ॥ **2.28.14** ॥ 1219

కార్యస్త్రిరభిషేకశ్చ కాలే కాలే చ నిత్యశః।
చరతాం నియమేనైవ తస్మాద్ దుఃఖతరం వనం ॥ **2.28.15** ॥ 1220

ఉపహారశ్చ కర్తవ్యః కుసుమైః స్వయమాహృతైః।
ఆర్షేణ విధినా వేద్యాం సీతే దుఃఖమతో వనం ॥ **2.28.16** ॥ 1221

యథాలబ్ధేన కర్తవ్యః సంతోషస్తేన మైథిలి।
యతాహారైర్వనచరైః సీతే దుఃఖమతో వనం ॥ **2.28.17** ॥ 1222

అతీవ వాతస్తిమిరం బుభుక్షా చాతి నిత్యశః।
భయాని చ మహాంత్యత్ర తతో దుఃఖతరం వనం ॥ **2.28.18** ॥ 1223

సరీసృపాశ్చ బహవో బహురూపాశ్చ భామిని।
చరంతి పథి తే దర్పాత్ తతో దుఃఖతరం వనం ॥ **2.28.19** ॥ 1224

నదీనిలయనాః సర్వా నదీకుటిలగామినః।
తిష్ఠంత్యావృత్య పంథానమతో దుఃఖతరం వనం ॥ **2.28.20** ॥ 1225

పతంగా వృశ్చికాః కీటా దంశాశ్చ మశకైః సహ।
బాధంతే నిత్యమబలే సర్వం దుఃఖమతో వనం ॥ **2.28.21** ॥ 1226

ద్రుమాః కంటకినశ్చైవ కుశాః కాశాశ్చ భామిని।
వనే వ్యాకులశాఖాగ్రాస్తేన దుఃఖమతో వనం ॥ **2.28.22** ॥ 1227

కాయక్లేశాశ్చ బహవో భయాని వివిధాని చ।
అరణ్యవాసే వసతో దుఃఖమేవ సదా వనం ॥ **2.28.23** ॥ 1228

క్రోధలోభౌ విమోక్తవ్యౌ కర్తవ్యా తపసే మతిః।
న భేతవ్యం చ భేతవ్యే దుఃఖం నిత్యమతో వనం ॥ **2.28.24** ॥ 1229

తదలం తే వనం గత్వా క్షేమం నహి వనం తవ।
విమృశన్నివ పశ్యామి బహుదోషకరం వనం ॥ **2.28.25** ॥ 1230

వనం తు నేతుం న కృతా మతిర్యదా
బభూవ రామేణ తదా మహాత్మనా।
న తస్య సీతా వచనం చకార తం
తతోఽబ్రవీద్ రామమిదం సుదుఃఖితా ॥ **2.28.26** ॥ 1231

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే అష్టావింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ఏకోనత్రింశః సర్గః ॥

## సీతయా శ్రీరామం ప్రతి తేన సహాత్మనో వనగమనౌచిత్యస్య ప్రతిపాదనం

ఏతత్ తు వచనం శ్రుత్వా సీతా రామస్య దుఃఖితా।
ప్రసక్తాశ్రుముఖీ మందమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.29.1** ॥ 1232

యే త్వయా కీర్తితా దోషా వనే వస్తవ్యతాం ప్రతి।
గుణానిత్యేవ తాన్ విద్ధి తవ స్నేహపురస్కృతా ॥ **2.29.2** ॥ 1233

మృగాః సింహా గజాశ్చైవ శార్దూలాః శరభాస్తథా।
చమరాః సృమరాశ్చైవ యే చాన్యే వనచారిణః ॥ **2.29.3** ॥ 1234

అదృష్టపూర్వరూపత్వాత్ సర్వే తే తవ రాఘవ।
రూపం దృష్ట్వాపసర్పేయుస్తవ సర్వే హి బిభ్యతి ॥ **2.29.4** ॥ 1235

త్వయా చ సహ గంతవ్యం మయా గురుజనాజ్ఞయా।
త్వద్వియోగేన మే రామ త్యక్తవ్యమిహ జీవితం ॥ **2.29.5** ॥ 1236

నహి మాం త్వత్సమీపస్థామపి శక్రోఽపి రాఘవ।
సురాణామీశ్వరః శక్తః ప్రధర్షయితుమోజసా ॥ **2.29.6** ॥ 1237

పతిహీనా తు యా నారీ న సా శక్ష్యతి జీవితుం।
కామమేవంవిధం రామ త్వయా మమ నిదర్శితం ॥ **2.29.7** ॥ 1238

అథాపి చ మహాప్రాజ్ఞ బ్రాహ్మణానాం మయా శ్రుతం।
పురా పితృగృహే సత్యం వస్తవ్యం కిల మే వనే ॥ **2.29.8** ॥ 1239

లక్షణిభ్యో ద్విజాతిభ్యః శ్రుత్వాహం వచనం గృహే।
వనవాసకృతోత్సాహా నిత్యమేవ మహాబల ॥ **2.29.9** ॥ 1240

ఆదేశో వనవాసస్య ప్రాప్తవ్యః స మయా కిల।
సా త్వయా సహ భర్త్రాహం యాస్యామి ప్రియ నాన్యథా ॥ **2.29.10** ॥ 1241

కృతాదేశా భవిష్యామి గమిష్యామి త్వయా సహ।
కాలశ్చాయం సముత్పన్నః సత్యవాన్ భవతు ద్విజః ॥ **2.29.11** ॥ 1242

వనవాసే హి జానామి దుఃఖాని బహుధా కిల।
ప్రాప్యంతే నియతం వీర పురుషైరకృతాత్మభిః ॥ **2.29.12** ॥ 1243

కన్యయా చ పితుర్గేహే వనవాసః శ్రుతో మయా।
భిక్షిణ్యాః శమవృత్తాయా మమ మాతురిహాగ్రతః ॥ **2.29.13** ॥ 1244

ప్రసాదితశ్చ వై పూర్వం త్వం మే బహుతిథం ప్రభో।
గమనం వనవాసస్య కాంక్షితం హి సహ త్వయా ॥ **2.29.14** ॥ 1245

కృతక్షణాహం భద్రం తే గమనం ప్రతి రాఘవ।
వనవాసస్య శూరస్య మమ చర్యా హి రోచతే ॥ **2.29.15** ॥ 1246

శుద్ధాత్మన్ ప్రేమభావాద్ధి భవిష్యామి వికల్మషా।
భర్తారమనుగచ్ఛంతీ భర్తా హి పరదైవతం ॥ **2.29.16** ॥ 1247

ప్రేత్యభావే హి కల్యాణః సంగమో మే సదా త్వయా।
శ్రుతిర్హి శ్రూయతే పుణ్యా బ్రాహ్మణానాం యశస్వినాం ॥ **2.29.17** ॥ 1248

ఇహలోకే చ పితృభిర్యా స్త్రీ యస్య మహాబల।
అద్భిర్దత్తా స్వధర్మేణ ప్రేత్యభావేఽపి తస్య సా ॥ **2.29.18** ॥ 1249

ఏవమస్మాత్ స్వకాం నారీం సువృత్తాం హి పతివ్రతాం।
నాభిరోచయసే నేతుం త్వం మాం కేనేహ హేతునా ॥ **2.29.19** ॥ 1250

భక్తాం పతివ్రతాం దీనాం మాం సమాం సుఖదుఃఖయోః।
నేతుమర్హసి కాకుత్స్థ సమానసుఖదుఃఖినీం ॥ **2.29.20** ॥ 1251

యది మాం దుఃఖితామేవం వనం నేతుం న చేచ్ఛసి।
విషమగ్నిం జలం వాహమాస్థాస్యే మృత్యుకారణాత్ ॥ **2.29.21** ॥ 1252

ఏవం బహువిధం తం సా యాచతే గమనం ప్రతి।
నానుమేనే మహాబాహుస్తాం నేతుం విజనం వనం ॥ **2.29.22** ॥ 1253

ఏవముక్తా తు సా చింతాం మైథిలీ సముపాగతా।
స్నాపయంతీవ గాముష్ణైరశ్రుభిర్నయనచ్యుతైః ॥ **2.29.23** ॥ 1254

చింతయంతీం తదా తాం తు నివర్తయితుమాత్మవాన్।
క్రోధావిష్టాం తు వైదేహీం కాకుత్స్థో బహ్వసాంత్వయత్ ॥ **2.29.24** ॥ 1255

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ఏకోనత్రింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ త్రింశః సర్గః ॥

## సీతాయా వనగమనాయ భృశమాగ్రహం విలాపం వ్యాకులతాం చావలోక్య శ్రీరామేణ తస్యై స్వేన సహ వనే చలితుమనుజ్ఞాప్రదానం పితుర్మాతుర్గురూణాం చ సేవాయా మహత్త్వస్య వర్ణనం వనగమనోపక్రమాయ గృహవస్తూని బ్రాహ్మణాదిభ్యో దాతుం సీతాం ప్రత్యాదేశదానం చ

సాంత్వ్యమానా తు రామేణ మైథిలీ జనకాత్మజా ।
వనవాసనిమిత్తార్థం భర్తారమిదమబ్రవీత్ ॥ **2.30.1** ॥ 1256

సా తముత్తమసంవిగ్నా సీతా విపులవక్షసం ।
ప్రణయాచ్చాభిమానాచ్చ పరిచిక్షేప రాఘవం ॥ **2.30.2** ॥ 1257

కిం త్వామన్యత వైదేహః పితా మే మిథిలాధిపః ।
రామ జామాతరం ప్రాప్య స్త్రియం పురుషవిగ్రహం ॥ **2.30.3** ॥ 1258

అనృతం బత లోకోఽయమజ్ఞానాద్ యది వక్ష్యతి ।
తేజో నాస్తి పరం రామే తపతీవ దివాకరే ॥ **2.30.4** ॥ 1259

కిం హి కృత్వా విషణ్ణస్త్వం కుతో వా భయమస్తి తే ।
యత్ పరిత్యక్తుకామస్త్వం మామనన్యపరాయణాం ॥ **2.30.5** ॥ 1260

ద్యుమత్సేనసుతం వీరం సత్యవంతమనువ్రతాం ।
సావిత్రీమివ మాం విద్ధి త్వమాత్మవశవర్తినీం ॥ **2.30.6** ॥ 1261

న త్వహం మనసా త్వన్యం ద్రష్టాస్మి త్వదృతేఽనఘ ।
త్వయా రాఘవ గచ్ఛేయం యథాన్యా కులపాంసనీ ॥ **2.30.7** ॥ 1262

స్వయం తు భార్యాం కౌమారీం చిరమధ్యుషితాం సతీం ।
శైలూష ఇవ మాం రామ పరేభ్యో దాతుమిచ్ఛసి ॥ **2.30.8** ॥ 1263

యస్య పథ్యంచరామాత్థ యస్య చార్థేఽవరుధ్యసే ।
త్వం తస్య భవ వశ్యశ్చ విధేయశ్చ సదానఘ ॥ **2.30.9** ॥ 1264

స మామనాదాయ వనం న త్వం ప్రస్థితుమర్హసి ।
తపో వా యది వారణ్యం స్వర్గో వా స్యాత్ త్వయా సహ ॥ **2.30.10** ॥ 1265

న చ మే భవితా తత్ర కశ్చిత్ పథి పరిశ్రమః ।
పృష్ఠతస్తవ గచ్ఛంత్యా విహారశయనేష్వివ ॥ **2.30.11** ॥ 1266

కుశకాశశరేషీకా యే చ కంటకినో ద్రుమాః ।
తూలాజినసమస్పర్శా మార్గే మమ సహ త్వయా ॥ **2.30.12** ॥ 1267

మహావాతసముద్భూతం యన్మామవకరిష్యతి ।
రజో రమణ తన్మన్యే పరార్ధ్యమివ చందనం ॥ **2.30.13** ॥ 1268

శాద్వలేషు యదా శిశ్యే వనాంతర్వనగోచరా ।
కుథాస్తరణయుక్తేషు కిం స్యాత్ సుఖతరం తతః ॥ **2.30.14** ॥ 1269

పత్రం మూలం ఫలం యత్తు అల్పం వా యది వా బహు ।
దాస్యసే స్వయమాహృత్య తన్మేఽమృతరసోపమం ॥ **2.30.15** ॥ 1270

న మాతుర్న పితుస్తత్ర స్మరిష్యామి న వేశ్మనః ।
ఆర్తవాన్యుపభుంజానా పుష్పాణి చ ఫలాని చ ॥ **2.30.16** ॥ 1271

న చ తత్ర తతః కించిద్ ద్రష్టుమర్హసి విప్రియం ।
మత్కృతే న చ తే శోకో న భవిష్యామి దుర్భరా ॥ **2.30.17** ॥ 1272

యస్త్వయా సహ స స్వర్గో నిరయో యస్త్వయా వినా।
ఇతి జానన్ పరాం ప్రీతిం గచ్ఛ రామ మయా సహ ॥ **2.30.18** ॥ 1273

అథ మామేవమవ్యగ్రాం వనం నైవ నయిష్యసే।
విషమద్యైవ పాస్యామి మా వశం ద్విషతాం గమం ॥ **2.30.19** ॥ 1274

పశ్చాదపి హి దుఃఖేన మమ నైవాస్తి జీవితం।
ఉజ్ఝితాయాస్త్వయా నాథ తదైవ మరణం వరం ॥ **2.30.20** ॥ 1275

ఇమం హి సహితుం శోకం ముహూర్తమపి నోత్సహే।
కిం పునర్దశ వర్షాణి త్రీణి చైకం చ దుఃఖితా ॥ **2.30.21** ॥ 1276

ఇతి సా శోకసంతప్తా విలప్య కరుణం బహు।
చుక్రోశ పతిమాయస్తా భృశమాలింగ్య సస్వరం ॥ **2.30.22** ॥ 1277

సా విద్ధా బహుభిర్వాక్యైర్దిగ్ధైరివ గజాంగనా।
చిరసన్నియతం బాష్పం ముమోచాగ్నిమివారణిః ॥ **2.30.23** ॥ 1278

తస్యాః స్ఫటికసంకాశం వారి సంతాపసంభవం।
నేత్రాభ్యాం పరిసుస్రావ పంకజాభ్యామివోదకం ॥ **2.30.24** ॥ 1279

తత్సితామలచంద్రాభం ముఖమాయతలోచనం।
పర్యశుష్యత వాష్పేణ జలోద్ధృతమివాంబుజం ॥ **2.30.25** ॥ 1280

తాం పరిష్వజ్య బాహుభ్యాం విసంజ్ఞామివ దుఃఖితాం।
ఉవాచ వచనం రామః పరివిశ్వాసయంస్తదా ॥ **2.30.26** ॥ 1281

న దేవి బత దుఃఖేన స్వర్గమప్యభిరోచయే।
నహి మేఽస్తి భయం కించిత్ స్వయంభోరివ సర్వతః ॥ **2.30.27** ॥ 1282

తవ సర్వమభిప్రాయమవిజ్ఞాయ శుభాననే।
వాసం న రోచయేఽరణ్యే శక్తిమానపి రక్షణే ॥ **2.30.28** ॥ 1283

యత్ సృష్టాసి మయా సార్ధం వనవాసాయ మైథిలి।
న విహాతుం మయా శక్యా ప్రీతిరాత్మవతా యథా ॥ **2.30.29** ॥ 1284

ధర్మస్తు గజనాసోరు సద్భిరాచరితః పురా।
తం చాహమనువర్తిష్యే యథా సూర్యం సువర్చలా ॥ **2.30.30** ॥ 1285

న ఖల్వహం న గచ్ఛేయం వనం జనకనందిని।
వచనం తన్నయతి మాం పితుః సత్యోపబృంహితం ॥ **2.30.31** ॥ 1286

ఏష ధర్మశ్చ సుశ్రోణి పితుర్మాతుశ్చ వశ్యతా।
ఆజ్ఞాం చాహం వ్యతిక్రమ్య నాహం జీవితుముత్సహే ॥ **2.30.32** ॥ 1287

అస్వాధీనం కథం దైవం ప్రకారైరభిరాధ్యతే।
స్వాధీనం సమతిక్రమ్య మాతరం పితరం గురుం ॥ **2.30.33** ॥ 1288

యత్ర త్రయం త్రయో లోకాః పవిత్రం తత్సమం భువి।
నాన్యదస్తి శుభాపాంగే తేనేదమభిరాధ్యతే ॥ **2.30.34** ॥ 1289

న సత్యం దానమానౌ వా యజ్ఞో వాప్యాప్తదక్షిణః।
తథా బలకరాః సీతే యథా సేవా పితుర్మతా ॥ **2.30.35** ॥ 1290

స్వర్గో ధనం వా ధాన్యం వా విద్యా పుత్రాః సుఖాని చ।
గురువృత్త్యనురోధేన న కించిదపి దుర్లభం ॥ **2.30.36** ॥ 1291

దేవగంధర్వగోలోకాన్ బ్రహ్మలోకాంస్తథాపరాన్।
ప్రాప్నువంతి మహాత్మానో మాతాపిత్రుపరాయణాః ॥ **2.30.37** ॥ 1292

స మా పితా యథా శాస్తి సత్యధర్మపథే స్థితః।
తథా వర్తితుమిచ్ఛామి స హి ధర్మః సనాతనః ॥ **2.30.38** ॥ 1293

మమ సన్నా మతిః సీతే నేతుం త్వాం దండకావనం।
వసిష్యామీతి సా త్వం మామనుయాతుం సునిశ్చితా ॥ **2.30.39** ॥ 1294

సా హి దిష్టానవద్యాంగి వనాయ మదిరేక్షణే।
అనుగచ్ఛస్వ మాం భీరు సహధర్మచరీ భవ ॥ **2.30.40** ॥ 1295

సర్వథా సదృశం సీతే మమ స్వస్య కులస్య చ।
వ్యవసాయమనుక్రాంతా కాంతే త్వమతిశోభనం ॥ **2.30.41** ॥ 1296

ఆరభస్వ శుభశ్రోణి వనవాసక్షమాః క్రియాః।
నేదానీం త్వదృతే సీతే స్వర్గోఽపి మమ రోచతే ॥ **2.30.42** ॥ 1297

బ్రాహ్మణేభ్యశ్చ రత్నాని భిక్షుకేభ్యశ్చ భోజనం।
దేహి చాశంసమానేభ్యః సంత్వరస్వ చ మా చిరం ॥ **2.30.43** ॥ 1298

భూషణాని మహార్హాణి వరవస్త్రాణి యాని చ।
రమణీయాశ్చ యే కేచిత్ క్రీడార్థాశ్చాప్యుపస్కరాః ॥ **2.30.44** ॥ 1299

శయనీయాని యానాని మమ చాన్యాని యాని చ।
దేహి స్వభృత్యవర్గస్య బ్రాహ్మణానామనంతరం ॥ **2.30.45** ॥ 1300

అనుకూలం తు సా భర్తుర్జ్ఞాత్వా గమనమాత్మనః।
క్షిప్రం ప్రముదితా దేవీ దాతుమేవ ప్రచక్రమే ॥ **2.30.46** ॥ 1301

తతః ప్రహృష్టా ప్రతిపూర్ణమానసా
యశస్వినీ భర్తురవేక్ష్య భాషితం।
ధనాని రత్నాని చ దాతుమంగనా
ప్రచక్రమే ధర్మభృతాం మనస్వినీ ॥ **2.30.47** ॥ 1302

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే త్రింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ఏకత్రింశః సర్గః ॥

## శ్రీరామలక్ష్మణసంవాదః శ్రీరామస్యాదేశేన లక్ష్మణస్య సుహృజ్జనానామంత్ర్య దివ్యమాయుధమానీయ చ వనం గంతుముద్యమః శ్రీరామేణ తం ప్రతి బ్రాహ్మణేభ్యో ధనం వితరితుం స్వకీయవిచారస్య ప్రకటనం

ఏవం శ్రుత్వా స సంవాదం లక్ష్మణః పూర్వమాగతః।
బాష్పపర్యాకులముఖః శోకం సోఢుమశక్నువన్ ॥ **2.31.1** ॥ 1303

స భ్రాతుశ్చరణౌ గాఢం నిపీడ్య రఘునందనః।
సీతామువాచాతియశాం రాఘవం చ మహావ్రతం ॥ **2.31.2** ॥ 1304

యది గంతుం కృతా బుద్ధిర్వనం మృగగజాయుతం।
అహం త్వానుగమిష్యామి వనమగ్రే ధనుర్ధరః ॥ **2.31.3** ॥ 1305

మయా సమేతోఽరణ్యాని రమ్యాణి విచరిష్యసి।
పక్షిభిర్మృగయూథైశ్చ సంఘుష్టాని సమంతతః ॥ **2.31.4** ॥ 1306

న దేవలోకాక్రమణం నామరత్వమహం వృణే।
ఐశ్వర్యం చాపి లోకానాం కామయే న త్వయా వినా ॥ **2.31.5** ॥ 1307

ఏవం బ్రువాణః సౌమిత్రిర్వనవాసాయ నిశ్చితః।
రామేణ బహుభిః సాంత్వైర్నిషిద్ధః పునరబ్రవీత్ ॥ **2.31.6** ॥ 1308

అనుజ్ఞాతస్తు భవతా పూర్వమేవ యదస్మ్యహం।
కిమిదానీం పునరపి క్రియతే మే నివారణం ॥ **2.31.7** ॥ 1309

యదర్థం ప్రతిషేధో మే క్రియతే గంతుమిచ్ఛతః।
ఏతదిచ్ఛామి విజ్ఞాతుం సంశయో హి మమానఘ ॥ **2.31.8** ॥ 1310

తతోఽబ్రవీన్మహాతేజా రామో లక్ష్మణమగ్రతః।
స్థితం ప్రాగ్గామినం ధీరం యాచమానం కృతాంజలిం ॥ **2.31.9** ॥ 1311

స్నిగ్ధో ధర్మరతో ధీరః సతతం సత్పథే స్థితః।
ప్రియః ప్రాణసమో వశ్యో విజేయశ్చ సఖా చ మే ॥ **2.31.10** ॥ 1312

మయాద్య సహ సౌమిత్రే త్వయి గచ్ఛతి తద్వనం।
కో భజిష్యతి కౌసల్యాం సుమిత్రాం వా యశస్వినీం ॥ **2.31.11** ॥ 1313

అభివర్షతి కామైర్యః పర్జన్యః పృథివీమివ।
స కామపాశపర్యస్తో మహాతేజా మహీపతిః ॥ **2.31.12** ॥ 1314

సా హి రాజ్యమిదం ప్రాప్య నృపస్యాశ్వపతేః సుతా।
దుఃఖితానాం సపత్నీనాం న కరిష్యతి శోభనం ॥ **2.31.13** ॥ 1315

న భరిష్యతి కౌసల్యాం సుమిత్రాం చ సుదుఃఖితాం।
భరతో రాజ్యమాసాద్య కైకేయ్యాం పర్యవస్థితః ॥ **2.31.14** ॥ 1316

తామార్యాం స్వయమేవేహ రాజానుగ్రహణేన వా।
సౌమిత్రే భర కౌసల్యాముక్తమర్థమముం చర ॥ **2.31.15** ॥ 1317

ఏవం మయి చ తే భక్తిర్భవిష్యతి సుదర్శితా।
ధర్మజ్ఞగురుపూజాయాం ధర్మశ్చాప్యతులో మహాన్ ॥ **2.31.16** ॥ 1318

ఏవం కురుష్వ సౌమిత్రే మత్కృతే రఘునందన।
అస్మాభిర్విప్రహీణాయా మాతుర్నో న భవేత్ సుఖం ॥ **2.31.17** ॥ 1319

ఏవముక్తస్తు రామేణ లక్ష్మణః శ్లక్ష్ణయా గిరా।
ప్రత్యువాచ తదా రామం వాక్యజ్ఞో వాక్యకోవిదం ॥ **2.31.18** ॥ 1320

తవైవ తేజసా వీర భరతః పూజయిష్యతి।
కౌసల్యాం చ సుమిత్రాం చ ప్రయతో నాస్తి సంశయః ॥ **2.31.19** ॥ 1321

యది దుఃస్థో న రక్షేత భరతో రాజ్యముత్తమం।
ప్రాప్య దుర్మనసా వీర గర్వేణ చ విశేషతః ॥ **2.31.20** ॥ 1322

తమహం దుర్మతిం క్రూరం వధిష్యామి న సంశయః।
తత్పక్షానపి తాన్ సర్వాంస్త్రైలోక్యమపి కిం తు సా ॥ **2.31.21** ॥ 1323

కౌసల్యా బిభృయాదార్యా సహస్రం మద్విధానపి।
యస్యాః సహస్రం గ్రామాణాం సంప్రాప్తముపజీవినాం ॥ **2.31.22** ॥ 1324

తదాత్మభరణే చైవ మమ మాతుస్తథైవ చ।
పర్యాప్తా మద్విధానాం చ భరణాయ మనస్వినీ ॥ **2.31.23** ॥ 1325

కురుష్వ మామనుచరం వైధర్మ్యం నేహ విద్యతే।
కృతార్థోఽహం భవిష్యామి తవ చార్థః ప్రకల్ప్యతే ॥ **2.31.24** ॥ 1326

ధనురాదాయ సగుణం ఖనిత్రపిటకాధరః।
అగ్రతస్తే గమిష్యామి పంథానం తవ దర్శయన్ ॥ **2.31.25** ॥ 1327

ఆహరిష్యామి తే నిత్యం మూలాని చ ఫలాని చ।
వన్యాని చ తథాన్యాని స్వాహార్హాణి తపస్వినాం ॥ **2.31.26** ॥ 1328

భవాంస్తు సహ వైదేహ్యా గిరిసానుషు రంస్యసే।
అహం సర్వం కరిష్యామి జాగ్రతః స్వపతశ్చ తే ॥ **2.31.27** ॥ 1329

రామస్త్వనేన వాక్యేన సుప్రీతః ప్రత్యువాచ తం।
వ్రజాపృచ్ఛస్వ సౌమిత్రే సర్వమేవ సుహృజ్జనం ॥ **2.31.28** ॥ 1330

యే చ రాజ్ఞో దదౌ దివ్యే మహాత్మా వరుణః స్వయం।
జనకస్య మహాయజ్ఞే ధనుషీ రౌద్రదర్శనే ॥ **2.31.29** ॥ 1331

అభేద్యే కవచే దివ్యే తూణీ చాక్షయ్యసాయకౌ।
ఆదిత్యవిమలాభౌ ద్వౌ ఖడ్గౌ హేమపరిష్కృతౌ ॥ **2.31.30** ॥ 1332

సత్కృత్య నిహితం సర్వమేతదాచార్యసద్మని।
సర్వమాయుధమాదాయ క్షిప్రమావ్రజ లక్ష్మణ ॥ **2.31.31** ॥ 1333

స సుహృజ్జనమామంత్ర్య వనవాసాయ నిశ్చితః।
ఇక్ష్వాకుగురుమాగమ్య జగ్రాహాయుధముత్తమం ॥ **2.31.32** ॥ 1334

తద్ దివ్యం రాజశార్దూలః సత్కృతం మాల్యభూషితం।
రామాయ దర్శయామాస సౌమిత్రిః సర్వమాయుధం ॥ **2.31.33** ॥ 1335

తమువాచాత్మవాన్ రామః ప్రీత్యా లక్ష్మణమాగతం।
కాలే త్వమాగతః సౌమ్య కాంక్షితే మమ లక్ష్మణ ॥ **2.31.34** ॥ 1336

అహం ప్రదాతుమిచ్ఛామి యదిదం మామకం ధనం।
బ్రాహ్మణేభ్యస్తపస్విభ్యస్త్వయా సహ పరంతప ॥ **2.31.35** ॥ 1337

వసంతీహ దృఢం భక్త్యా
గురుషు ద్విజసత్తమాః।
తేషామపి చ మే భూయః
సర్వేషాం చోపజీవినాం ॥ **2.31.36** ॥ 1338

వసిష్ఠపుత్రం తు సుయజ్ఞమార్యం
త్వమానయాశు ప్రవరం ద్విజానాం।
అపి ప్రయాస్యామి వనం సమస్తా -
నభ్యర్చ్య శిష్టానపరాన్ ద్విజాతీన్ ॥ **2.31.37** ॥ 1339

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ఏకత్రింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ద్వాత్రింశః సర్గః ॥

## సీతయా సహ శ్రీరామేణ వాసిష్ఠం సుయజ్ఞమాహూయ తస్మై తత్పత్న్యై చ మహార్హాభూషణరత్నధనప్రభృతీనాం దానం సలక్ష్మణేన రామేణ బ్రాహ్మణేభ్యో వటుభ్యో నిజాశ్రితేభ్యః సేవకేభ్యః త్రిజటాఖ్యాయ విప్రాయ సుహృజ్జనేభ్యశ్చ ధనస్య దానం

తతః శాసనమాజ్ఞాయ భ్రాతుః ప్రియకరం హితం।
గత్వా స ప్రవివేశాశు సుయజ్ఞస్య నివేశనం ॥ **2.32.1** ॥ 1340

తం విప్రమగ్న్యగారస్థం వందిత్వా లక్ష్మణోఽబ్రవీత్।
సఖేఽభ్యాగచ్ఛ పశ్య త్వం వేశ్మ దుష్కరకారిణః ॥ **2.32.2** ॥ 1341

తతః సంధ్యాముపాస్థాయ గత్వా సౌమిత్రిణా సహ।
బుద్ధం స ప్రావిశల్లభ్యా రమ్యం రామనివేశనం ॥ **2.32.3** ॥ 1342

తమాగతం వేదవిదం ప్రాంజలిః సీతయా సహ।
సుయజ్ఞమభిచక్రామ రాఘవోఽగ్నిమివార్చితం ॥ **2.32.4** ॥ 1343

జాతరూపమయైర్ముఖ్యైరంగదైః కుండలైః శుభైః।
సహేమసూత్రైర్మణిభిః కేయూరైర్వలయైరపి ॥ **2.32.5** ॥ 1344

అన్యైశ్చ రత్నైర్బహుభిః కాకుత్స్థః ప్రత్యపూజయత్।
సుయజ్ఞం స తదోవాచ రామః సీతాప్రచోదితః ॥ **2.32.6** ॥ 1345

హారం చ హేమసూత్రం చ భార్యాయై సౌమ్య హారయ।
రశనాం చాథ సా సీతా దాతుమిచ్ఛతి తే సఖీ ॥ **2.32.7** ॥ 1346

అంగదాని చ చిత్రాణి కేయూరాణి శుభాని చ।
ప్రయచ్ఛతి సఖీ తుభ్యం భార్యాయై గచ్ఛతీ వనం ॥ **2.32.8** ॥ 1347

పర్యంకమగ్ర్యాస్తరణం నానారత్నవిభూషితం।
తమపీచ్ఛతి వైదేహీ ప్రతిష్ఠాపయితుం త్వయి ॥ **2.32.9** ॥ 1348

నాగః శత్రుంజయో నామ మాతులోఽయం దదౌ మమ।
తం తే నిష్కసహస్రేణ దదామి ద్విజపుంగవ ॥ **2.32.10** ॥ 1349

ఇత్యుక్తః స తు రామేణ సుయజ్ఞః ప్రతిగృహ్య తత్।
రామలక్ష్మణసీతానాం ప్రయుయోజాశిషః శివాః ॥ **2.32.11** ॥ 1350

అథ భ్రాతరమవ్యగ్రం ప్రియం రామః ప్రియంవదం।
సౌమిత్రిం తమువాచేదం బ్రహ్మేవ త్రిదశేశ్వరం ॥ **2.32.12** ॥ 1351

అగస్త్యం కౌశికం చైవ తావుభౌ బ్రాహ్మణోత్తమౌ।
అర్చయాహూయ సౌమిత్రే రత్నైః సస్యమివాంబుభిః ॥ **2.32.13** ॥ 1352

తర్పయస్వ మహాబాహో గోసహస్రేణ రాఘవ।
సువర్ణరజతైశ్చైవ మణిభిశ్చ మహాధనైః ॥ **2.32.14** ॥ 1353

కౌసల్యాం చ య ఆశీభిర్భక్తః పర్యుపతిష్ఠతి।
ఆచార్యస్తైత్తిరీయాణామభిరూపశ్చ వేదవిత్ ॥ **2.32.15** ॥ 1354

తస్య యానం చ దాసీశ్చ సౌమిత్రే సంప్రదాపయ।
కౌశేయాని చ వస్త్రాణి యావత్ తుష్యతి స ద్విజః ॥ **2.32.16** ॥ 1355

సూతశ్చిత్రరథశ్చార్యః సచివః సుచిరోషితః।
తోషయైనం మహార్హైశ్చ రత్నైర్వస్త్రైర్ధనైస్తథా ॥ **2.32.17** ॥ 1356

పశుకాభిశ్చ సర్వాభిర్గవాం దశశతేన చ।
యే చేమే కఠకాలాపా బహవో దండమాణవాః ॥ **2.32.18** ॥ 1357

నిత్యస్వాధ్యాయశీలత్వాన్నాన్యత్ కుర్వంతి కించన।
అలసాః స్వాదుకామాశ్చ మహతాం చాపి సమ్మతాః ॥ **2.32.19** ॥ 1358

తేషామశీతియానాని రత్నపూర్ణాని దాపయ।
శాలివాహసహస్రం చ ద్వే శతే భద్రకాంస్తథా ॥ **2.32.20** ॥ 1359

వ్యంజనార్థం చ సౌమిత్రే గోసహస్రముపాకురు।
మేఖలీనాం మహాసంఘః కౌసల్యాం సముపస్థితః।
తేషాం సహస్రం సౌమిత్రే ప్రత్యేకం సంప్రదాపయ ॥ **2.32.21** ॥ 1360

అంబా యథా నో నందేచ్చ కౌసల్యా మమ దక్షిణాం।
తథా ద్విజాతీంస్తాన్ సర్వాన్ లక్ష్మణార్చయ సర్వశః ॥ **2.32.22** ॥ 1361

తతః పురుషశార్దూలస్తద్ ధనం లక్ష్మణః స్వయం।
యథోక్తం బ్రాహ్మణేంద్రాణామదదాద్ ధనదో యథా ॥ **2.32.23** ॥ 1362

అథాబ్రవీద్ బాష్పగలాంస్తిష్ఠతశ్చోపజీవినః।
స ప్రదాయ బహుద్రవ్యమేకైకస్యోపజీవనం ॥ **2.32.24** ॥ 1363

లక్ష్మణస్య చ యద్ వేశ్మ గృహం చ యదిదం మమ।
అశూన్యం కార్యమేకైకం యావదాగమనం మమ ॥ **2.32.25** ॥ 1364

ఇత్యుక్త్వా దుఃఖితం సర్వం జనం తముపజీవినం।
ఉవాచేదం ధనాధ్యక్షం ధనమానీయతాం మమ ॥ **2.32.26** ॥ 1365

తతోఽస్య ధనమాజహ్రుః సర్వ ఏవోపజీవినః।
స రాశిః సుమహాంస్తత్ర దర్శనీయో హ్యదృశ్యత ॥ **2.32.27** ॥ 1366

తతః స పురుషవ్యాఘ్రస్తద్ ధనం సహలక్ష్మణః।
ద్విజేభ్యో బాలవృద్ధేభ్యః కృపణేభ్యో హ్యదాపయత్ ॥ **2.32.28** ॥ 1367

తత్రాసీత్ పింగలో గార్గ్యస్త్రిజటో నామ వై ద్విజః।
క్షతవృత్తిర్వనే నిత్యం ఫాలకుద్దాలలాంగలీ ॥ **2.32.29** ॥ 1368

తం వృద్ధం తరుణీ భార్యా బాలానాదాయ దారకాన్।
అబ్రవీద్ బ్రాహ్మణం వాక్యం స్త్రీణాం భర్తా హి దేవతా ॥ **2.32.30** ॥ 1369

అపాస్య ఫాలం కుద్దాలం కురుష్వ వచనం మమ।
రామం దర్శయ ధర్మజ్ఞం యది కించిదవాప్స్యసి ॥ **2.32.31** ॥ 1370

స భార్యాయా వచః శ్రుత్వా శాటీమాచ్ఛాద్య దుశ్ఛదాం।
స ప్రాతిష్ఠత పంథానం యత్ర రామనివేశనం ॥ **2.32.32** ॥ 1371

భృగ్వంగిరఃసమం దీప్త్యా త్రిజటం జనసంసది।
ఆపంచమాయాః కక్ష్యాయా నైతం కశ్చిదవారయత్ ॥ **2.32.33** ॥ 1372

స రామమాసాద్య తదా త్రిజటో వాక్యమబ్రవీత్।
నిర్ధనో బహుపుత్రోఽస్మి రాజపుత్ర మహాబల ॥ **2.32.34** ॥ 1373

క్షతవృత్తిర్వనే నిత్యం ప్రత్యవేక్షస్వ మామితి।
తమువాచ తతో రామః పరిహాససమన్వితం ॥ **2.32.35** ॥ 1374

గవాం సహస్రమప్యేకం న చ విశ్రాణితం మయా।
పరిక్షిపసి దండేన యావత్తావదవాప్స్యసే ॥ **2.32.36** ॥ 1375

స శాటీం పరితః కట్యాం సంభ్రాంతః పరివేష్ట్య తాం।
ఆవిధ్య దండం చిక్షేప సర్వప్రాణేన వేగతః ॥ **2.32.37** ॥ 1376

స తీర్త్వా సరయూపారం దండస్తస్య కరాచ్చ్యుతః।
గోవ్రజే బహుసాహస్రే పపాతోక్షణసన్నిధౌ ॥ **2.32.38** ॥ 1377

తం పరిష్వజ్య ధర్మాత్మా ఆ తస్మాత్ సరయూతటాత్।
ఆనయామాస తా గావస్త్రిజటస్యాశ్రమం ప్రతి ॥ **2.32.39** ॥ 1378

ఉవాచ చ తదా రామస్తం గార్గ్యమభిసాంత్వయన్।
మన్యుర్న ఖలు కర్తవ్యః పరిహాసో హ్యయం మమ ॥ **2.32.40** ॥ 1379

ఇదం హి తేజస్తవ యద్ దురత్యయం
తదేవ జిజ్ఞాసితుమిచ్ఛతా మయా।
ఇమం భవానర్థమధిప్రచోదితో
వృణీష్వ కిం చేదపరం వ్యవస్యసి ॥ **2.32.41** ॥ 1380

బ్రవీమి సత్యేన న తే స్మ యంత్రణాం
ధనం హి యద్యన్మమ విప్రకారణాత్।
భవత్సు సమ్యక్ప్రతిపాదనేన తన్ -
మయార్జితం చైవ యశస్కరం భవేత్ ॥ **2.32.42** ॥ 1381

తతః సభార్యస్త్రిజటో మహాముని -
ర్గవామనీకం ప్రతిగృహ్య మోదితః।
యశోబలప్రీతిసుఖోపబృంహిణీ -
స్తదాశిషః ప్రత్యవదన్మహాత్మనః ॥ **2.32.43** ॥ 1382

స చాపి రామః ప్రతిపూర్ణపౌరుషో
మహాధనం ధర్మబలైరుపార్జితం।
నియోజయామాస సుహృజ్జనే చిరాద్
యథార్హసమ్మానవచః ప్రచోదితః ॥ **2.32.44** ॥ 1383

ద్విజః సుహృద్ భృత్యజనోఽథవా తదా
దరిద్రభిక్షాచరణశ్చ యో భవేత్।
న తత్ర కశ్చిన్న బభూవ తర్పితో
యథార్హసమ్మాననదానసంభ్రమైః ॥ **2.32.45** ॥ 1384

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ద్వాత్రింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ త్రయస్త్రింశః సర్గః ॥

## సీతాలక్ష్మణసహితస్య శ్రీరామస్య దుఃఖమగ్నపౌరజనముఖేభ్యో వివిధా వార్తాః శ్రావం శ్రావం పితుర్దర్శనార్థం కైకేయ్యా భవనే గమనం

దత్త్వా తు సహ వైదేహ్యా బ్రాహ్మణేభ్యో ధనం బహు।
జగ్మతుః పితరం ద్రష్టుం సీతయా సహ రాఘవౌ ॥ **2.33.1** ॥ 1385

తతో గృహీతే ప్రేష్యాభ్యామశోభేతాం తదాయుధే।
మాలాదామభిరాసక్తే సీతయా సమలంకృతే ॥ **2.33.2** ॥ 1386

తతః ప్రాసాదహర్మ్యాణి విమానశిఖరాణి చ।
అభిరుహ్య జనః శ్రీమానుదాసీనో వ్యలోకయత్ ॥ **2.33.3** ॥ 1387

న హి రథ్యాః సుశక్యంతే గంతుం బహుజనాకులాః।
ఆరుహ్య తస్మాత్ ప్రాసాదాద్ దీనాః పశ్యంతి రాఘవం ॥ **2.33.4** ॥ 1388

పదాతిం సానుజం దృష్ట్వా ససీతం చ జనాస్తదా।
ఊచుర్బహుజనా వాచః శోకోపహతచేతసః ॥ **2.33.5** ॥ 1389

యం యాంతమనుయాతి స్మ చతురంగబలం మహత్।
తమేకం సీతయా సార్ధమనుయాతి స్మ లక్ష్మణః ॥ **2.33.6** ॥ 1390

ఐశ్వర్యస్య రసజ్ఞః సన్ కామానాం చాకరో మహాన్।
నేచ్ఛత్యేవానృతం కర్తుం వచనం ధర్మగౌరవాత్ ॥ **2.33.7** ॥ 1391

యా న శక్యా పురా ద్రష్టుం భూతైరాకాశగైరపి।
తామద్య సీతాం పశ్యంతి రాజమార్గగతా జనాః ॥ **2.33.8** ॥ 1392

అంగరాగోచితాం సీతాం రక్తచందనసేవినీం।
వర్షముష్ణం చ శీతం చ నేష్యత్యాశు వివర్ణతాం ॥ **2.33.9** ॥ 1393

అద్య నూనం దశరథః సత్త్వమావిశ్య భాషతే।
నహి రాజా ప్రియం పుత్రం వివాసయితుమర్హతి ॥ **2.33.10** ॥ 1394

నిర్గుణస్యాపి పుత్రస్య కథం స్యాద్ వినివాసనం।
కిం పునర్యస్య లోకోఽయం జితో వృత్తేన కేవలం ॥ **2.33.11** ॥ 1395

ఆనృశంస్యమనుక్రోశః శ్రుతం శీలం దమః శమః।
రాఘవం శోభయంత్యేతే షడ్గుణాః పురుషర్షభం ॥ **2.33.12** ॥ 1396

తస్మాత్ తస్యోపఘాతేన ప్రజాః పరమపీడితాః।
ఔదకానీవ సత్త్వాని గ్రీష్మే సలిలసంక్షయాత్ ॥ **2.33.13** ॥ 1397

పీడయా పీడితం సర్వం జగదస్య జగత్పతేః।
మూలస్యేవోపఘాతేన వృక్షః పుష్పఫలోపగః ॥ **2.33.14** ॥ 1398

మూలం హ్యేష మనుష్యాణాం ధర్మసారో మహాద్యుతిః।
పుష్పం ఫలం చ పత్రం చ శాఖాశ్చాన్యేతరే జనాః ॥ **2.33.15** ॥ 1399

తే లక్ష్మణ ఇవ క్షిప్రం సపల్యాః సహబాంధవాః।
గచ్ఛంతమనుగచ్ఛామో యేన గచ్ఛతి రాఘవః ॥ **2.33.16** ॥ 1400

ఉద్యానాని పరిత్యజ్య క్షేత్రాణి చ గృహాణి చ।
ఏకదుఃఖసుఖా రామమనుగచ్ఛామ ధార్మికం ॥ **2.33.17** ॥ 1401

సముద్ధృతనిధానాని పరిధ్వస్తాజిరాణి చ।
ఉపాత్తధనధాన్యాని హృతసారాణి సర్వశః ॥ **2.33.18** ॥ 1402

రజసాభ్యవకీర్ణాని పరిత్యక్తాని దైవతైః।
మూషకైః పరిధావద్భిరుద్బిలైరావృతాని చ ॥ **2.33.19** ॥ 1403

అపేతోదకధూమాని హీనసమ్మార్జనాని చ।
ప్రణష్టబలికర్మేజ్యామంత్రహోమజపాని చ ॥ **2.33.20** ॥ 1404

దుష్కాలేనేవ భగ్నాని భిన్నభాజనవంతి చ।
అస్మత్త్యక్తాని కైకేయీ వేశ్మాని ప్రతిపద్యతాం ॥ **2.33.21** ॥ 1405

వనం నగరమేవాస్తు యేన గచ్ఛతి రాఘవః।
అస్మాభిశ్చ పరిత్యక్తం పురం సంపద్యతాం వనం ॥ **2.33.22** ॥ 1406

బిలాని దంష్ట్రిణః సర్వే సానూని మృగపక్షిణః।
త్యజంత్వస్మద్భయాద్భీతా గజాః సింహా వనాన్యపి ॥ **2.33.23** ॥ 1407

అస్మత్త్యక్తం ప్రపద్యంతు సేవ్యమానం త్యజంతు చ।
తృణమాంసఫలాదానాం దేశం వ్యాలమృగద్విజం ॥ **2.33.24** ॥ 1408

ప్రపద్యతాం హి కైకేయీ సపుత్రా సహ బాంధవైః।
రాఘవేణ వయం సర్వే వనే వత్స్యామ నిర్వృతాః ॥ **2.33.25** ॥ 1409

ఇత్యేవం వివిధా వాచో నానాజనసమీరితాః।
శుశ్రావ రాఘవః శ్రుత్వా న విచక్రేఽస్య మానసం ॥ **2.33.26** ॥ 1410

స తు వేశ్మ పునర్మాతుః కైలాసశిఖరప్రభం।
అభిచక్రామ ధర్మాత్మా మత్తమాతంగవిక్రమః ॥ **2.33.27** ॥ 1411

వినీతవీరపురుషం ప్రవిశ్య తు నృపాలయం।
దదర్శావస్థితం దీనం సుమంత్రమవిదూరతః ॥ **2.33.28** ॥ 1412

ప్రతీక్షమాణోఽభిజనం తదార్త-
మనార్తరూపః ప్రహసన్నివాథ।

జగామ రామః పితరం దిదృక్షుః
పితుర్నిదేశం విధివచ్చికీర్షుః ॥ **2.33.29** ॥ 1413

తత్పూర్వమైక్ష్వాకసుతో మహాత్మా
రామో గమిష్యన్ నృపమార్తరూపం ।
వ్యతిష్ఠత ప్రేక్ష్య తదా సుమంత్రం
పితుర్మహాత్మా ప్రతిహారణార్థం ॥ **2.33.30** ॥ 1414

పితుర్నిదేశేన తు ధర్మవత్సలో
వనప్రవేశే కృతబుద్ధినిశ్చయః ।
స రాఘవః ప్రేక్ష్య సుమంత్రమబ్రవీ -
న్నివేదయస్వాగమనం నృపాయ మే ॥ **2.33.31** ॥ 1415

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే త్రయస్త్రింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ చతుస్త్రింశః సర్గః ॥

## సీతాలక్ష్మణసహితేన శ్రీరామేణ సస్త్రీగణస్య రాజ్ఞః పార్శ్వం గత్వా వనవాసాయానుజ్ఞాయాః ప్రార్థనం రాజ్ఞః శోకో మూర్ఛా చ శ్రీరామేణ తస్య సాంత్వనం శ్రీరామమురసాఽఽశ్లిష్య రాజ్ఞో భూయో విసంజ్ఞతా చ

తతః కమలపత్రాక్షః శ్యామో నిరుపమో మహాన్ ।
ఉవాచ రామస్తం సూతం పితురాఖ్యాహి మామితి ॥ **2.34.1** ॥ 1416

స రామప్రేషితః క్షిప్రం సంతాపకలుషేంద్రియం ।
ప్రవిశ్య నృపతిం సూతో నిఃశ్వసంతం దదర్శ హ ॥ **2.34.2** ॥ 1417

ఉపరక్తమివాదిత్యం భస్మచ్ఛన్నమివానలం ।
తటాకమివ నిస్తోయమపశ్యజ్జగతీపతిం ॥ **2.34.3** ॥ 1418

ఆబోధ్య చ మహాప్రాజ్ఞః పరమాకులచేతనం ।
రామమేవానుశోచంతం సూతః ప్రాంజలిరబ్రవీత్ ॥ **2.34.4** ॥ 1419

తం వర్ధయిత్వా రాజానం పూర్వం సూతో జయాశిషా ।
భయవిక్లవయా వాచా మందయా శ్లక్ష్ణయాబ్రవీత్ ॥ **2.34.5** ॥ 1420

అయం స పురుషవ్యాఘ్రో ద్వారి తిష్ఠతి తే సుతః ।
బ్రాహ్మణేభ్యో ధనం దత్త్వా సర్వం చైవోపజీవినాం ॥ **2.34.6** ॥ 1421

స త్వాం పశ్యతు భద్రం తే రామః సత్యపరాక్రమః ।
సర్వాన్ సుహృద ఆపృచ్ఛ్య త్వాం హీదానీం దిదృక్షతే ॥ **2.34.7** ॥ 1422

గమిష్యతి మహారణ్యం తం పశ్య జగతీపతే।
వృతం రాజగుణైః సర్వైరాదిత్యమివ రశ్మిభిః ॥ **2.34.8** ॥ 1423

స సత్యవాక్యో ధర్మాత్మా గాంభీర్యాత్ సాగరోపమః।
ఆకాశ ఇవ నిష్పంకో నరేంద్రః ప్రత్యువాచ తం ॥ **2.34.9** ॥ 1424

సుమంత్రానయ మే దారాన్ యే కేచిదిహ మామకాః।
దారైః పరివృతః సర్వైర్ద్రష్టుమిచ్ఛామి రాఘవం ॥ **2.34.10** ॥ 1425

సోఽంతఃపురమతీత్యైవ స్త్రియస్తా వాక్యమబ్రవీత్।
ఆర్యో హ్వయతి వో రాజా గమ్యతాం తత్ర మా చిరం ॥ **2.34.11** ॥ 1426

ఏవముక్తాః స్త్రియః సర్వాః సుమంత్రేణ నృపాజ్ఞయా।
ప్రచక్రముస్తద్ భవనం భర్తురాజ్ఞాయ శాసనం ॥ **2.34.12** ॥ 1427

అర్ధసప్తశతాస్తత్ర ప్రమదాస్తామ్రలోచనాః।
కౌసల్యాం పరివార్యాథ శనైర్జగ్ముర్ధృతవ్రతాః ॥ **2.34.13** ॥ 1428

ఆగతేషు చ దారేషు సమవేక్ష్య మహీపతిః।
ఉవాచ రాజా తం సూతం సుమంత్రానయ మే సుతం ॥ **2.34.14** ॥ 1429

స సూతో రామమాదాయ లక్ష్మణం మైథిలీం తథా।
జగామాభిముఖస్తూర్ణం సకాశం జగతీపతేః ॥ **2.34.15** ॥ 1430

స రాజా పుత్రమాయాంతం దృష్ట్వా చారాత్ కృతాంజలిం।
ఉత్పపాతాసనాత్ తూర్ణమార్తః స్త్రీజనసంవృతః ॥ **2.34.16** ॥ 1431

సోఽభిదుద్రావ వేగేన రామం దృష్ట్వా విశాంపతిః।
తమసంప్రాప్య దుఃఖార్తః పపాత భువి మూర్ఛితః ॥ **2.34.17** ॥ 1432

తం రామోఽభ్యపతత్ క్షిప్రం లక్ష్మణశ్చ మహారథః।
విసంజ్ఞమివ దుఃఖేన సశోకం నృపతిం తథా ॥ **2.34.18** ॥ 1433

స్త్రీసహస్రనినాదశ్చ సంజజ్ఞే రాజవేశ్మని ।
హా హా రామేతి సహసా భూషణధ్వనిమిశ్రితః ॥ **2.34.19** ॥ 1434

తం పరిష్వజ్య బాహుభ్యాం తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ ।
పర్యంకే సీతయా సార్ధం రుదంతః సమవేశయన్ ॥ **2.34.20** ॥ 1435

అథ రామో ముహూర్తస్య లబ్ధసంజ్ఞం మహీపతిం ।
ఉవాచ ప్రాంజలిర్బాష్పశోకార్ణవపరిప్లుతం ॥ **2.34.21** ॥ 1436

ఆపృచ్ఛే త్వాం మహారాజ సర్వేషామీశ్వరోఽసి నః ।
ప్రస్థితం దండకారణ్యం పశ్య త్వం కుశలేన మాం ॥ **2.34.22** ॥ 1437

లక్ష్మణం చానుజానీహి సీతా చాన్వేతు మాం వనం ।
కారణైర్బహుభిస్తథ్యైర్వార్యమాణౌ న చేచ్ఛతః ॥ **2.34.23** ॥ 1438

అనుజానీహి సర్వాన్ నః శోకముత్సృజ్య మానద ।
లక్ష్మణం మాం చ సీతాం చ ప్రజాపతిరివాత్మజాన్ ॥ **2.34.24** ॥ 1439

ప్రతీక్షమాణమవ్యగ్రమనుజ్ఞాం జగతీపతేః ।
ఉవాచ రాజా సంప్రేక్ష్య వనవాసాయ రాఘవం ॥ **2.34.25** ॥ 1440

అహం రాఘవ కైకేయ్యా వరదానేన మోహితః ।
అయోధ్యాయాం త్వమేవాద్య భవ రాజా నిగృహ్య మాం ॥ **2.34.26** ॥ 1441

ఏవముక్తో నృపతినా రామో ధర్మభృతాం వరః ।
ప్రత్యువాచాంజలిం కృత్వా పితరం వాక్యకోవిదః ॥ **2.34.27** ॥ 1442

భవాన్ వర్షసహస్రాయ పృథివ్యా నృపతే పతిః ।
అహం త్వరణ్యే వత్స్యామి న మే రాజ్యస్య కాంక్షితా ॥ **2.34.28** ॥ 1443

నవ పంచ చ వర్షాణి వనవాసే విహృత్య తే ।
పునః పాదౌ గ్రహీష్యామి ప్రతిజ్ఞాంతే నరాధిప ॥ **2.34.29** ॥ 1444

రుదన్నార్తః ప్రియం పుత్రం సత్యపాశేన సంయుతః।
కైకేయ్యా చోద్యమానస్తు మిథో రాజా తమబ్రవీత్ ॥ **2.34.30** ॥ 1445

శ్రేయసే వృద్ధయే తాత పునరాగమనాయ చ।
గచ్ఛస్వారిష్టమవ్యగ్రః పంథానమకుతోభయం ॥ **2.34.31** ॥ 1446

న హి సత్యాత్మనస్తాత ధర్మాభిమనసస్తవ।
సన్నివర్తయితుం బుద్ధిః శక్యతే రఘునందన ॥ **2.34.32** ॥ 1447

అద్య త్విదానీం రజనీం పుత్ర మా గచ్ఛ సర్వథా।
ఏకాహం దర్శనేనాపి సాధు తావచ్చరామ్యహం ॥ **2.34.33** ॥ 1448

మాతరం మాం చ సంపశ్యన్ వసేమామద్య శర్వరీం।
తర్పితః సర్వకామైస్త్వం శ్వః కాల్యే సాధయిష్యసి ॥ **2.34.34** ॥ 1449

దుష్కరం క్రియతే పుత్ర సర్వథా రాఘవ ప్రియ।
త్వయా హి మత్ప్రియార్థం తు వనమేవముపాశ్రితం ॥ **2.34.35** ॥ 1450

న చైతన్మే ప్రియం పుత్ర శపే సత్యేన రాఘవ।
ఛన్నయా చలితస్త్వస్మి స్త్రియా భస్మాగ్నికల్పయా ॥ **2.34.36** ॥ 1451

వంచనా యా తు లబ్ధా మే తాం త్వం నిస్తర్తుమిచ్ఛసి।
అనయా వృత్తసాదిన్యా కైకేయ్యాభిప్రచోదితః ॥ **2.34.37** ॥ 1452

న చైతదాశ్చర్యతమం యత్ త్వం జ్యేష్ఠః సుతో మమ।
అపానృతకథం పుత్ర పితరం కర్తుమిచ్ఛసి ॥ **2.34.38** ॥ 1453

అథ రామస్తదా శ్రుత్వా పితురార్తస్య భాషితం।
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా దీనో వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.34.39** ॥ 1454

ప్రాప్స్యామి యానద్య గుణాన్ కో మే శ్వస్తాన్ ప్రదాస్యతి।
అపక్రమణమేవాతః సర్వకామైరహం వృణే ॥ **2.34.40** ॥ 1455

ఇయం సరాష్ట్రా సజనా ధనధాన్యసమాకులా।
మయా విసృష్టా వసుధా భరతాయ ప్రదీయతాం ॥ **2.34.41** ॥ 1456

వనవాసకృతా బుద్ధిర్న చ మేఽద్య చలిష్యతి।
యస్తు యుద్ధే వరో దత్తః కైకేయ్యై వరద త్వయా ॥ **2.34.42** ॥ 1457

దీయతాం నిఖిలేనైవ సత్యస్త్వం భవ పార్థివ।
అహం నిదేశం భవతో యథోక్తమనుపాలయన్ ॥ **2.34.43** ॥ 1458

చతుర్దశ సమా వత్స్యే వనే వనచరైః సహ।
మా విమర్శో వసుమతీ భరతాయ ప్రదీయతాం ॥ **2.34.44** ॥ 1459

నహి మే కాంక్షితం రాజ్యం సుఖమాత్మని వా ప్రియం।
యథానిదేశం కర్తుం వై తవైవ రఘునందన ॥ **2.34.45** ॥ 1460

అపగచ్ఛతు తే దుఃఖం మా భూర్బాష్పపరిప్లుతః।
నహి క్షుభ్యతి దుర్ధర్షః సముద్రః సరితాం పతిః ॥ **2.34.46** ॥ 1461

నైవాహం రాజ్యమిచ్ఛామి న సుఖం న చ మేదినీం।
నైవ సర్వానిమాన్ కామాన్ న స్వర్గం న చ జీవితుం ॥ **2.34.47** ॥ 1462

త్వామహం సత్యమిచ్ఛామి నానృతం పురుషర్షభ।
ప్రత్యక్షం తవ సత్యేన సుకృతేన చ తే శపే ॥ **2.34.48** ॥ 1463

న చ శక్యం మయా తాత స్థాతుం క్షణమపి ప్రభో।
స శోకం ధారయస్వేమం నహి మేఽస్తి విపర్యయః ॥ **2.34.49** ॥ 1464

అర్థితో హ్యస్మి కైకేయ్యా వనం గచ్ఛేతి రాఘవ।
మయా చోక్తం వ్రజామీతి తత్సత్యమనుపాలయే ॥ **2.34.50** ॥ 1465

మా చోత్కంఠాం కృథా దేవ వనే రంస్యామహే వయం।
ప్రశాంతహరిణాకీర్ణే నానాశకునినాదితే ॥ **2.34.51** ॥ 1466

పితా హి దైవతం తాత దేవతానామపి స్మృతం।
తస్మాద్ దైవతమిత్యేవ కరిష్యామి పితుర్వచః ॥ **2.34.52** ॥ 1467

చతుర్దశసు వర్షేషు గతేషు నృపసత్తమ।
పునర్ద్రక్ష్యసి మాం ప్రాప్తం సంతాపోఽయం విముచ్యతాం ॥ **2.34.53** ॥ 1468

యేన సంస్తంభనీయోఽయం సర్వో బాష్పకలో జనః।
స త్వం పురుషశార్దూల కిమర్థం విక్రియాం గతః ॥ **2.34.54** ॥ 1469

పురం చ రాష్ట్రం చ మహీ చ కేవలా
మయా విసృష్టా భరతాయ దీయతాం।
అహం నిదేశం భవతోఽనుపాలయన్
వనం గమిష్యామి చిరాయ సేవితుం ॥ **2.34.55** ॥ 1470

మయా విసృష్టాం భరతో మహీమిమాం
సశైలఖండాం సపురోపకాననాం।
శివాసు సీమాస్వనుశాస్తు కేవలం
త్వయా యదుక్తం నృపతే తథాస్తు తత్ ॥ **2.34.56** ॥ 1471

న మే తథా పార్థివ ధీయతే మనో
మహత్సు కామేషు న చాత్మనః ప్రియే।
యథా నిదేశే తవ శిష్టసమ్మతే
వ్యపైతు దుఃఖం తవ మత్కృతేఽనఘ ॥ **2.34.57** ॥ 1472

తదద్య నైవానఘ రాజ్యమవ్యయం
న సర్వకామాన్ వసుధాం న మైథిలీం।
న చింతితం త్వామనృతేన యోజయన్
వృణీయ సత్యం వ్రతమస్తు తే తథా ॥ **2.34.58** ॥ 1473

ఫలాని మూలాని చ భక్షయన్ వనే
గిరీంశ్చ పశ్యన్ సరితః సరాంసి చ।
వనం ప్రవిశ్యైవ విచిత్రపాదపం
సుఖీ భవిష్యామి తవాస్తు నిర్వృతిః ॥ **2.34.59** ॥ 1474

ఏవం స రాజా వ్యసనాభిపన్న -
స్తాపేన దుఃఖేన చ పీడ్యమానః।
ఆలింగ్య పుత్రం సువినష్టసంజ్ఞో
భూమిం గతో నైవ చిచేష్ట కించిత్ ॥ **2.34.60** ॥ 1475

దేవ్యః సమస్తా రురుదుః సమేతా -
స్తాం వర్జయిత్వా నరదేవపత్నీం।
రుదన్ సుమంత్రోఽపి జగామ మూర్ఛ్ఛాం
హాహాకృతం తత్ర బభూవ సర్వం ॥ **2.34.61** ॥ 1476

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే చతుస్త్రింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ పంచత్రింశః సర్గః ॥

## సుమంత్రేణ ప్రబోధితాయా భర్త్సితాయాశ్చ కైకేయ్యా అక్షోభః

తతో నిధూయ సహసా శిరో నిఃశ్వస్య చాసకృత్ ।
పాణిం పాణౌ వినిష్పిష్య దంతాన్ కటకటాయ్య చ ॥ **2.35.1** ॥ 1477

లోచనే కోపసంరక్తే వర్ణం పూర్వోచితం జహత్ ।
కోపాభిభూతః సహసా సంతాపమశుభం గతః ॥ **2.35.2** ॥ 1478

మనః సమీక్షమాణశ్చ సూతో దశరథస్య చ ।
కంపయన్నివ కైకేయ్యా హృదయం వాక్శరైః శితైః ॥ **2.35.3** ॥ 1479

వాక్యవజ్రైరనుపమైర్నిర్భిందన్నివ చాశుభైః ।
కైకేయ్యాః సర్వమర్మాణి సుమంత్రః ప్రత్యభాషత ॥ **2.35.4** ॥ 1480

యస్యాస్తవ పతిస్త్యక్తో రాజా దశరథః స్వయం ।
భర్తా సర్వస్య జగతః స్థావరస్య చరస్య చ ॥ **2.35.5** ॥ 1481

నహ్యకార్యతమం కించిత్తవ దేవీహ విద్యతే ।
పతిఘ్నిం త్వామహం మన్యే కులఘ్నిమపి చాంతతః ॥ **2.35.6** ॥ 1482

యన్మహేంద్రమివాజయ్యం దుష్పకంప్యమివాచలం ।
మహోదధిమివాక్షోభ్యం సంతాపయసి కర్మభిః ॥ **2.35.7** ॥ 1483

మావమంస్థా దశరథం భర్తారం వరదం పతిం ।
భర్తురిచ్ఛా హి నారీణాం పుత్రకోట్యా విశిష్యతే ॥ **2.35.8** ॥ 1484

యథావయో హి రాజ్యాని ప్రాప్నువంతి నృపక్షయే ।
ఇక్ష్వాకుకులనాథేఽస్మింస్తం లోపయితుమిచ్ఛసి ॥ **2.35.9** ॥ 1485

రాజా భవతు తే పుత్రో భరతః శాస్తు మేదినీం ।
వయం తత్ర గమిష్యామో యత్ర రామో గమిష్యతి ॥ **2.35.10** ॥ 1486

న చ తే విషయే కశ్చిద్ బ్రాహ్మణో వస్తుమర్హతి ।
తాదృశం త్వమమర్యాదమద్య కర్మ కరిష్యసి ॥ **2.35.11** ॥ 1487

నూనం సర్వే గమిష్యామో మార్గం రామనిషేవితం ।
త్యక్తా యా బాంధవైః సర్వైర్బ్రాహ్మణైః సాధుభిః సదా ॥ **2.35.12** ॥ 1488

కా ప్రీతీ రాజ్యలాభేన తవ దేవి భవిష్యతి ।
తాదృశం త్వమమర్యాదం కర్మ కర్తుం చికీర్షసి ॥ **2.35.13** ॥ 1489

ఆశ్చర్యమివ పశ్యామి యస్యాస్తే వృత్తమీదృశం ।
ఆచరంత్యా న విదితా సద్యో భవతి మేదినీ ॥ **2.35.14** ॥ 1490

మహాబ్రహ్మర్షిసృష్టా వా జ్వలంతో భీమదర్శనాః ।
ధిగ్వాగ్దండా న హింసంతి రామప్రవ్రాజనే స్థితాం ॥ **2.35.15** ॥ 1491

ఆమ్రం ఛిత్త్వా కుఠారేణ నింబం పరిచరేత్ తు కః ।
యశ్చైనం పయసా సించేన్నైవాస్య మధురో భవేత్ ॥ **2.35.16** ॥ 1492

ఆభిజాత్యం హి తే మన్యే యథా మాతుస్తథైవ చ ।
న హి నింబాత్ స్రవేత్ క్షౌద్రం లోకే నిగదితం వచః ॥ **2.35.17** ॥ 1493

తవ మాతురసద్గ్రాహం విద్మ పూర్వం యథా శ్రుతం ।
పితుస్తే వరదః కశ్చిద్ దదౌ వరమనుత్తమం ॥ **2.35.18** ॥ 1494

సర్వభూతరుతం తస్మాత్ సంజజ్ఞే వసుధాధిపః ।
తేన తిర్యగ్గతానాం చ భూతానాం విదితం వచః ॥ **2.35.19** ॥ 1495

తతో జృంభస్య శయనే విరుతాద్ భూరివర్చసః।
పితుస్తే విదితో భావః స తత్ర బహుధాహసత్ ॥ **2.35.20** ॥ 1496

తత్ర తే జననీ క్రుద్ధా మృత్యుపాశమభీప్సతీ।
హాసం తే నృపతే సౌమ్య జిజ్ఞాసామీతి చాబ్రవీత్ ॥ **2.35.21** ॥ 1497

నృపశ్చోవాచ తాం దేవీం హాసం శంసామి తే యది।
తతో మే మరణం సద్యో భవిష్యతి న సంశయః ॥ **2.35.22** ॥ 1498

మాతా తే పితరం దేవి పునః కేకయమబ్రవీత్।
శంస మే జీవ వా మా వా న మాం త్వం ప్రహసిష్యసి ॥ **2.35.23** ॥ 1499

ప్రియయా చ తథోక్తః స కేకయః పృథివీపతిః।
తస్మై తం వరదాయార్థం కథయామాస తత్త్వతః ॥ **2.35.24** ॥ 1500

తతః స వరదః సాధూ రాజానం ప్రత్యభాషత।
మ్రియతాం ధ్వంసతాం వేయం మా శంసీస్త్వం మహీపతే ॥ **2.35.25** ॥ 1501

స తచ్ఛ్రుత్వా వచస్తస్య ప్రసన్నమనసో నృపః।
మాతరం తే నిరస్యాశు విజహార కుబేరవత్ ॥ **2.35.26** ॥ 1502

తథా త్వమపి రాజానం దుర్జనాచరితే పథి।
అసద్గ్రాహమిమం మోహాత్ కురుషే పాపదర్శినీ ॥ **2.35.27** ॥ 1503

సత్యశ్చాత్ర ప్రవాదోఽయం లౌకికః ప్రతిభాతి మా।
పిత్యాన్ సమనుజాయంతే నరా మాతరమంగనాః ॥ **2.35.28** ॥ 1504

నైవం భవ గృహాణేదం యదాహ వసుధాధిపః।
భర్తురిచ్ఛాముపాస్వేహ జనస్యాస్య గతిర్భవ ॥ **2.35.29** ॥ 1505

మా త్వం ప్రోత్సాహితా పాపైర్దేవరాజసమప్రభం।
భర్తారం లోకభర్తారమసద్ధర్మముపాదధ ॥ **2.35.30** ॥ 1506

నహి మిథ్యా ప్రతిజ్ఞాతం కరిష్యతి తవానఘుః।
శ్రీమాన్ దశరథో రాజా దేవి రాజీవలోచనః ॥ **2.35.31** ॥ 1507

జ్యేష్ఠో వదాన్యః కర్మణ్యః స్వధర్మస్యాపి రక్షితా।
రక్షితా జీవలోకస్య బలీ రామోఽభిషిచ్యతాం ॥ **2.35.32** ॥ 1508

పరివాదో హి తే దేవి మహాన్ లోకే చరిష్యతి।
యది రామో వనం యాతి విహాయ పితరం నృపం ॥ **2.35.33** ॥ 1509

స్వరాజ్యం రాఘవః పాతు భవ త్వం విగతజ్వరా।
నహి తే రాఘవాదన్యః క్షమః పురవరే వసన్ ॥ **2.35.34** ॥ 1510

రామే హి యౌవరాజ్యస్థే రాజా దశరథో వనం।
ప్రవేక్ష్యతి మహేష్వాసః పూర్వవృత్తమనుస్మరన్ ॥ **2.35.35** ॥ 1511

ఇతి సాంత్వైశ్చ తీక్ష్ణైశ్చ కైకేయీం రాజసంసది।
భూయః సంక్షోభయామాస సుమంత్రస్తు కృతాంజలిః ॥ **2.35.36** ॥ 1512

నైవ సా క్షుభ్యతే దేవీ న చ స్మ పరిదూయతే।
న చాస్యా ముఖవర్ణస్య లక్ష్యతే విక్రియా తదా ॥ **2.35.37** ॥ 1513

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే పంచత్రింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ షట్త్రింశః సర్గః ॥

## శ్రీరామేణ సహ సైన్యం కోషం చ ప్రేషయితుం రాజ్ఞో దశరథస్యాదేశః కైకేయీకర్తృకస్తస్య విరోధః సిద్ధార్థేన కైకేయ్యాః ప్రబోధనం రాజ్ఞా స్వయమపి శ్రీరామేణ సహ వనం గంతుమిచ్ఛాయాః ప్రకటనం

తతః సుమంత్రమైక్ష్వాకః పీడితోఽత్ర ప్రతిజ్ఞయా।
సబాష్పమతినిఃశ్వస్య జగాదేదం పునర్వచః ॥ **2.36.1** ॥ 1514

సూత రత్నసుసంపూర్ణా చతుర్విధబలా చమూః।
రాఘవస్యానుయాత్రార్థం క్షిప్రం ప్రతివిధీయతాం ॥ **2.36.2** ॥ 1515

రూపాజీవాశ్చ వాదిన్యో వణిజశ్చ మహాధనాః।
శోభయంతు కుమారస్య వాహినీః సుప్రసారితాః ॥ **2.36.3** ॥ 1516

యే చైనముపజీవంతి రమతే యైశ్చ వీర్యతః।
తేషాం బహువిధం దత్త్వా తానప్యత్ర నియోజయ ॥ **2.36.4** ॥ 1517

ఆయుధాని చ ముఖ్యాని నాగరాః శకటాని చ।
అనుగచ్ఛంతు కాకుత్స్థం వ్యాధాశ్చారణ్యకోవిదాః ॥ **2.36.5** ॥ 1518

నిఘ్నన్ మృగాన్ కుంజరాంశ్చ పిబంశ్చారణ్యకం మధు।
నదీశ్చ వివిధాః పశ్యన్ న రాజ్యం సంస్మరిష్యతి ॥ **2.36.6** ॥ 1519

ధాన్యకోశశ్చ యః కశ్చిద్ ధనకోశశ్చ మామకః।
తౌ రామమనుగచ్ఛేతాం వసంతం నిర్జనే వనే ॥ **2.36.7** ॥ 1520

యజన్ పుణ్యేషు దేశేషు విసృజంశ్చాప్తదక్షిణాః।
ఋషిభిశ్చాపి సంగమ్య ప్రవత్స్యతి సుఖం వనే ॥ **2.36.8** ॥ 1521

భరతశ్చ మహాబాహురయోధ్యాం పాలయిష్యతి।
సర్వకామైః పునః శ్రీమాన్ రామః సంసాధ్యతామితి ॥ **2.36.9** ॥ 1522

ఏవం బ్రువతి కాకుత్స్థే కైకేయ్యా భయమాగతం।
ముఖం చాప్యగమచ్ఛోషం స్వరశ్చాపి వ్యరుధ్యత ॥ **2.36.10** ॥ 1523

సా విషణ్ణా చ సంత్రస్తా ముఖేన పరిశుష్యతా।
రాజానమేవాభిముఖీ కైకేయీ వాక్యమబ్రవీత్ ॥ **2.36.11** ॥ 1524

రాజ్యం గతధనం సాధో పీతమండాం సురామివ।
నిరాస్వాద్యతమం శూన్యం భరతో నాభిపత్స్యతే ॥ **2.36.12** ॥ 1525

కైకేయ్యాం ముక్తలజ్జాయాం వదంత్యామతిదారుణం।
రాజా దశరథో వాక్యమువాచాయతలోచనాం ॥ **2.36.13** ॥ 1526

వహంతం కిం తుదసి మాం నియుజ్య ధురి మాహితే।
అనార్యే కృత్యమారబ్ధం కిం న పూర్వముపారుధః ॥ **2.36.14** ॥ 1527

తస్యైతత్ క్రోధసంయుక్తముక్తం శ్రుత్వా వరాంగనా।
కైకేయీ ద్విగుణం క్రుద్ధా రాజానమిదమబ్రవీత్ ॥ **2.36.15** ॥ 1528

తవైవ వంశే సగరో జ్యేష్ఠపుత్రముపారుధత్।
అసమంజ ఇతి ఖ్యాతం తథాయం గంతుమర్హతి ॥ **2.36.16** ॥ 1529

ఏవముక్తో ధిగిత్యేవ రాజా దశరథోఽబ్రవీత్।
వ్రీడితశ్చ జనః సర్వః సా చ తన్నావబుధ్యత ॥ **2.36.17** ॥ 1530

తత్ర వృద్ధో మహామాత్రః సిద్ధార్థో నామ నామతః।
శుచిర్బహుమతో రాజ్ఞః కైకేయీమిదమబ్రవీత్ ॥ **2.36.18** ॥ 1531

అసమంజో గృహీత్వా తు క్రీడతః పథి దారకాన్ ।
సరయ్వాం ప్రక్షిపన్నప్సు రమతే తేన దుర్మతిః ॥ **2.36.19** ॥ 1532

తం దృష్ట్వా నాగరాః సర్వే క్రుద్ధా రాజానమబ్రువన్ ।
అసమంజం వృణీష్వైకమస్మాన్ వా రాష్ట్రవర్ధన ॥ **2.36.20** ॥ 1533

తానువాచ తతో రాజా కిన్నిమిత్తమిదం భయం ।
తాశ్చాపి రాజ్ఞా సంపృష్టా వాక్యం ప్రకృతయోఽబ్రువన్ ॥ **2.36.21** ॥ 1534

క్రీడతస్త్వేష నః పుత్రాన్ బాలానుద్భ్రాంతచేతసః ।
సరయ్వాం ప్రక్షిపన్మోహ్యాదతులాం ప్రీతిమశ్నుతే ॥ **2.36.22** ॥ 1535

స తాసాం వచనం శ్రుత్వా ప్రకృతీనాం నరాధిపః ।
తం తత్యాజాహితం పుత్రం తాసాం ప్రియచికీర్షయా ॥ **2.36.23** ॥ 1536

తం యానం శీఘ్రమారోప్య సభార్యం సపరిచ్ఛదం ।
యావజ్జీవం వివాస్యోఽయమితి తానన్వశాత్ పితా ॥ **2.36.24** ॥ 1537

స ఫాలపిటకం గృహ్య గిరిదుర్గాణ్యలోకయత్ ।
దిశః సర్వాస్త్వనుచరన్ స యథా పాపకర్మకృత్ ॥ **2.36.25** ॥ 1538

ఇత్యేనమత్యజద్ రాజా సగరో వై సుధార్మికః ।
రామః కిమకరోత్ పాపం యేనైవముపరుధ్యతే ॥ **2.36.26** ॥ 1539

నహి కంచన పశ్యామో రాఘవస్యాగుణం వయం ।
దుర్లభో హ్యస్య నిరయః శశాంకస్యేవ కల్మషం ॥ **2.36.27** ॥ 1540

అథవా దేవి త్వం కంచిద్ దోషం పశ్యసి రాఘవే ।
తమద్య బ్రూహి తత్త్వేన తదా రామో వివాస్యతే ॥ **2.36.28** ॥ 1541

అదుష్టస్య హి సంత్యాగః సత్పథే నిరతస్య చ ।
నిర్దహేదపి శక్రస్య ద్యుతిం ధర్మవిరోధవాన్ ॥ **2.36.29** ॥ 1542

తదలం దేవి రామస్య శ్రియా విహతయా త్వయా।
లోకతోఽపి హి తే రక్ష్యః పరివాదః శుభాననే ॥ **2.36.30** ॥ 1543

శ్రుత్వా తు సిద్ధార్థవచో రాజా శ్రాంతతరస్వరః।
శోకోపహతయా వాచా కైకేయీమిదమబ్రవీత్ ॥ **2.36.31** ॥ 1544

ఏతద్వచో నేచ్ఛసి పాపరూపే
హితం న జానాసి మమాత్మనో వా।
ఆస్థాయ మార్గం కృపణం కుచేష్టా
చేష్టా హి తే సాధుపథాదపేతా ॥ **2.36.32** ॥ 1545

అనువ్రజిష్యామ్యహమద్య రామం
రాజ్యం పరిత్యజ్య సుఖం ధనం చ।
సర్వే చ రాజ్ఞా భరతేన చ త్వం
యథాసుఖం భుంక్ష్వ చిరాయ రాజ్యం ॥ **2.36.33** ॥ 1546

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే షట్త్రింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ సప్తత్రింశః సర్గః ॥

## సలక్ష్మణేన శ్రీరామేణ వల్కలవస్త్రస్య ధారణం సీతాయా వల్కలధారణేనాంతఃపురస్త్రీణాం ఖేదో గురుణా వసిష్ఠేన కైకేయీం నిర్భర్త్స్య సీతాకర్తృకవల్కలధారణస్య విరోధశ్చ

మహామాత్రవచః శ్రుత్వా రామో దశరథం తదా।
అభ్యభాషత వాక్యం తు వినయజ్ఞో వినీతవత్ ॥ **2.37.1** ॥ 1547

త్యక్తభోగస్య మే రాజన్ వనే వన్యేన జీవతః।
కిం కార్యమనుయాత్రేణ త్యక్తసంగస్య సర్వతః ॥ **2.37.2** ॥ 1548

యో హి దత్త్వా ద్విపశ్రేష్ఠం కక్ష్యాయాం కురుతే మనః।
రజ్జుస్నేహేన కిం తస్య త్యజతః కుంజరోత్తమం ॥ **2.37.3** ॥ 1549

తథా మమ సతాం శ్రేష్ఠ కిం ధ్వజిన్యా జగత్పతే।
సర్వాణ్యేవానుజానామి చీరాణ్యేవానయంతు మే ॥ **2.37.4** ॥ 1550

ఖనిత్రపిటకే చోభే సమానయత గచ్ఛత।
చతుర్దశ వనే వాసం వర్షాణి వసతో మమ ॥ **2.37.5** ॥ 1551

అథ చీరాణి కైకేయీ స్వయమాహృత్య రాఘవం।
ఉవాచ పరిధత్స్వేతి జనౌఘే నిరపత్రపా ॥ **2.37.6** ॥ 1552

స చీరే పురుషవ్యాఘ్రః కైకేయ్యాః ప్రతిగృహ్య తే।
సూక్ష్మవస్త్రమవక్షిప్య మునివస్త్రాణ్యవస్త హ ॥ **2.37.7** ॥ 1553

లక్ష్మణశ్చాపి తత్రైవ విహాయ వసనే శుభే।
తాపసాచ్ఛాదనే చైవ జగ్రాహ పితురగ్రతః ॥ **2.37.8** ॥ 1554

అథాత్మపరిధానార్థం సీతా కౌశేయవాసినీ।
సంప్రేక్ష్య చీరం సంత్రస్తా పృషతీ వాగురామివ ॥ **2.37.9** ॥ 1555

సా వ్యపత్రపమాణేవ ప్రగృహ్య చ సుదుర్మనాః।
కైకేయ్యాః కుశచీరే తే జానకీ శుభలక్షణా ॥ **2.37.10** ॥ 1556

అశ్రుసంపూర్ణనేత్రా చ ధర్మజ్ఞా ధర్మదర్శినీ।
గంధర్వరాజప్రతిమం భర్తారమిదమబ్రవీత్ ॥ **2.37.11** ॥ 1557

కథం ను చీరం బధ్నంతి మునయో వనవాసినః।
ఇతి హ్యకుశలా సీతా సా ముమోహ ముహుర్ముహుః ॥ **2.37.12** ॥ 1558

కృత్వా కంఠే స్మ సా చీరమేకమాదాయ పాణినా।
తస్థౌ హ్యకుశలా తత్ర వ్రీడితా జనకాత్మజా ॥ **2.37.13** ॥ 1559

తస్యాస్తత్ క్షిప్రమాగత్య రామో ధర్మభృతాం వరః।
చీరం బబంధ సీతాయాః కౌశేయస్యోపరి స్వయం ॥ **2.37.14** ॥ 1560

రామం ప్రేక్ష్య తు సీతాయా బధ్నంతం చీరముత్తమం।
అంతఃపురచరా నార్యో ముముచుర్వారి నేత్రజం ॥ **2.37.15** ॥ 1561

ఊచుశ్చ పరమాయత్తా రామం జ్వలితతేజసం।
వత్స నైవం నియుక్తేయం వనవాసే మనస్వినీ ॥ **2.37.16** ॥ 1562

పితుర్వాక్యానురోధేన గతస్య విజనం వనం।
తావద్ దర్శనమస్యా నః సఫలం భవతు ప్రభో ॥ **2.37.17** ॥ 1563

లక్ష్మణేన సహాయేన వనం గచ్ఛస్వ పుత్రక।
నేయమర్హతి కల్యాణి వస్తుం తాపసవద్ వనే ॥ **2.37.18** ॥ 1564

కురు నో యాచనాం పుత్ర సీతా తిష్ఠతు భామినీ।
ధర్మనిత్యః స్వయం స్థాతుం న హీదానీం త్వమిచ్ఛసి ॥ **2.37.19** ॥ 1565

తాసామేవంవిధా వాచః శృణ్వన్ దశరథాత్మజః।
బబంధైవ తథా చీరం సీతయా తుల్యశీలయా ॥ **2.37.20** ॥ 1566

చీరే గృహీతే తు తయా సబాష్పో నృపతేర్గురుః।
నివార్య సీతాం కైకేయీం వసిష్ఠో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ **2.37.21** ॥ 1567

అతిప్రవృత్తే దుర్మేధే కైకేయి కులపాంసని।
వంచయిత్వా తు రాజానం న ప్రమాణేఽవతిష్ఠసి ॥ **2.37.22** ॥ 1568

న గంతవ్యం వనం దేవ్యా సీతయా శీలవర్జితే।
అనుష్ఠాస్యతి రామస్య సీతా ప్రకృతమాసనం ॥ **2.37.23** ॥ 1569

ఆత్మా హి దారాః సర్వేషాం దారసంగ్రహవర్తినాం।
ఆత్మేయమితి రామస్య పాలయిష్యతి మేదినీం ॥ **2.37.24** ॥ 1570

అథ యాస్యతి వైదేహీ వనం రామేణ సంగతా।
వయమత్రానుయాస్యామః పురం చేదం గమిష్యతి ॥ **2.37.25** ॥ 1571

అంతపాలాశ్చ యాస్యంతి సదారో యత్ర రాఘవః।
సహోపజీవ్యం రాష్ట్రం చ పురం చ సపరిచ్ఛదం ॥ **2.37.26** ॥ 1572

భరతశ్చ సశత్రుఘ్నశ్చీరవాసా వనేచరః।
వనే వసంతం కాకుత్స్థమనువత్స్యతి పూర్వజం ॥ **2.37.27** ॥ 1573

తతః శూన్యాం గతజనాం వసుధాం పాదపైః సహ।
త్వమేకా శాధి దుర్వృత్తా ప్రజానామహితే స్థితా ॥ **2.37.28** ॥ 1574

న హి తద్ భవితా రాష్ట్రం యత్ర రామో న భూపతిః।
తద్ వనం భవితా రాష్ట్రం యత్ర రామో నివత్స్యతి ॥ **2.37.29** ॥ 1575

న హ్యదత్తాం మహీం పిత్రా భరతః శాస్తుమిచ్ఛతి।
త్వయి వా పుత్రవద్ వస్తుం యది జాతో మహీపతేః ॥ **2.37.30** ॥ 1576

యద్యపి త్వం క్షితితలాద్ గగనం చోత్పతిష్యసి।
పితృవంశచరిత్రజ్ఞః సోఽన్యథా న కరిష్యతి ॥ **2.37.31** ॥ 1577

తత్ త్వయా పుత్రగర్ధిన్యా పుత్రస్య కృతమప్రియం।
లోకే నహి స విద్యేత యో న రామమనువ్రతః ॥ **2.37.32** ॥ 1578

ద్రక్ష్యస్యద్యైవ కైకేయి పశువ్యాలమృగద్విజాన్।
గచ్ఛతః సహ రామేణ పాదపాంశ్చ తదున్ముఖాన్ ॥ **2.37.33** ॥ 1579

అథోత్తమాన్యాభరణాని దేవి
దేహి స్నుషాయై వ్యపనీయ చీరం।
న చీరమస్యాః ప్రవిధీయతేతి
న్యవారయత్ తద్ వసనం వసిష్ఠః ॥ **2.37.34** ॥ 1580

ఏకస్య రామస్య వనే నివాస -
స్త్వయా వృతః కేకయరాజపుత్రి।
విభూషితేయం ప్రతికర్మనిత్యా
వసత్వరణ్యే సహ రాఘవేణ ॥ **2.37.35** ॥ 1581

యానైశ్చ ముఖ్యైః పరిచారకైశ్చ
సుసంవృతా గచ్ఛతు రాజపుత్రీ।
వస్త్రైశ్చ సర్వైః సహితైర్విధానై -
ర్నేయం వృతా తే వరసంప్రదానే ॥ **2.37.36** ॥ 1582

తస్మింస్తథా జల్పతి విప్రముఖ్యే
గురౌ నృపస్యాప్రతిమప్రభావే।

నైవ స్మ సీతా వినివృత్తభావా
ప్రియస్య భర్తుః ప్రతికారకామా ॥ **2.37.37** ॥ 1583

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే సప్తత్రింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ అష్టాత్రింశః సర్గః ॥

## సీతాకర్తృకవల్కలధారణస్యానౌచిత్యం ప్రతిపాద్య రాజ్ఞా కైకేయ్యా భర్త్సనం శ్రీరామస్య రాజానం ప్రతి కౌసల్యాయాం కృపాదృష్టిం కర్తుమనురోధశ్చ

తస్యాం చీరం వసానాయాం నాథవత్యామనాథవత్।
ప్రచుక్రోశ జనః సర్వో ధిక్ త్వాం దశరథం త్వితి ॥ **2.38.1** ॥ 1584

తేన తత్ర ప్రణాదేన దుఃఖితః స మహీపతిః।
చిచ్ఛేద జీవితే శ్రద్ధాం ధర్మే యశసి చాత్మనః ॥ **2.38.2** ॥ 1585

స నిఃశ్వస్యోష్ణమైక్ష్వాకస్తాం భార్యామిదమబ్రవీత్।
కైకేయి కుశచీరేణ న సీతా గంతుమర్హతి ॥ **2.38.3** ॥ 1586

సుకుమారీ చ బాలా చ సతతం చ సుఖోచితా।
నేయం వనస్య యోగ్యేతి సత్యమాహ గురుర్మమ ॥ **2.38.4** ॥ 1587

ఇయం హి కస్యాపి కరోతి కించిత్
తపస్వినీ రాజవరస్య పుత్రీ।
యా చీరమాసాద్య జనస్య మధ్యే
స్థితా విసంజ్ఞా శ్రమణీవ కాచిత్ ॥ **2.38.5** ॥ 1588

చీరాణ్యపాస్యాజ్జనకస్య కన్యా
నేయం ప్రతిజ్ఞా మమ దత్తపూర్వా।

యథాసుఖం గచ్ఛతు రాజపుత్రీ
వనం సమగ్రా సహ సర్వరత్నైః ॥ **2.38.6** ॥ 1589

అజీవనార్హేణ మయా నృశంసా
కృతా ప్రతిజ్ఞా నియమేన తావత్ ।
త్వయా హి బాల్యాత్ ప్రతిపన్నమేతత్
తన్మా దహేద్ వేణుమివాత్మపుష్పం ॥ **2.38.7** ॥ 1590

రామేణ యది తే పాపే కించిత్కృతమశోభనం ।
అపకారః క ఇహ తే వైదేహ్యా దర్శితోఽధమే ॥ **2.38.8** ॥ 1591

మృగీవోత్ఫుల్లనయనా మృదుశీలా మనస్వినీ ।
అపకారం కమివ తే కరోతి జనకాత్మజా ॥ **2.38.9** ॥ 1592

నను పర్యాప్తమేవం తే పాపే రామవివాసనం ।
కిమేభిః కృపణైర్భ్రాయః పాతకైరపి తే కృతైః ॥ **2.38.10** ॥ 1593

ప్రతిజ్ఞాతం మయా తావత్ త్వయోక్తం దేవి శృణ్వతా ।
రామం యదభిషేకాయ త్వమిహాగతమబ్రవీః ॥ **2.38.11** ॥ 1594

తత్త్వేతత్ సమతిక్రమ్య నిరయం గంతుమిచ్ఛసి ।
మైథిలీమపి యా హి త్వమీక్షసే చీరవాసినీం ॥ **2.38.12** ॥ 1595

ఏవం బ్రువంతం పితరం రామః సంప్రస్థితో వనం ।
అవాక్శిరసమాసీనమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.38.13** ॥ 1596

ఇయం ధార్మిక కౌసల్యా మమ మాతా యశస్వినీ ।
వృద్ధా చాక్షుద్రశీలా చ న చ త్వాం దేవ గర్హతే ॥ **2.38.14** ॥ 1597

మయా విహీనాం వరద ప్రపన్నాం శోకసాగరం ।
అదృష్టపూర్వవ్యసనాం భూయః సమ్మంతుమర్హసి ॥ **2.38.15** ॥ 1598

పుత్రశోకం యథా నర్చ్ఛేత్ త్వయా పూజ్యేన పూజితా ।
మాం హి సంచింతయంతీ సా త్వయి జీవేత్ తపస్వినీ ॥ **2.38.16** ॥ 1599

ఇమాం మహేంద్రోపమ జాతగర్ధినీం
తథా విధాతుం జననీం మమార్హసి ।
యథా వనస్థే మయి శోకకర్శితా
న జీవితం న్యస్య యమక్షయం వ్రజేత్ ॥ **2.38.17** ॥ 1600

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే అష్టాత్రింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ఏకోనచత్వారింశః సర్గః ॥

## రాజ్ఞో దశరథస్య విలాపస్తదాజ్ఞయా సుమంత్రేణ శ్రీరామస్య కృతే రథస్యానయనం కోషాధ్యక్షేణ సీతాయై బహుమూల్యవస్త్రాభూషణానాం సమర్పణం కౌసల్యాయాః సీతాం ప్రతి పతిసేవాయా ఉపదేశః, సీతయా తస్యాంగీకరణం శ్రీరామస్య మాతరం ప్రతి రాజ్ఞి దోషదృష్టిం పరిత్యక్తుమనురోధోఽన్యా మాతౄశ్చ సంబోధ్య వనం గంతుమనుజ్ఞాప్రార్థనం చ

రామస్య తు వచః శ్రుత్వా మునివేషధరం చ తం ।
సమీక్ష్య సహ భార్యాభీ రాజా విగతచేతనః ॥ **2.39.1** ॥ 1601

నైనం దుఃఖేన సంతప్తః ప్రత్యవైక్షత రాఘవం ।
న చైనమభిసంప్రేక్ష్య ప్రత్యభాషత దుర్మనాః ॥ **2.39.2** ॥ 1602

స ముహూర్తమివాసంజ్ఞో దుఃఖితశ్చ మహీపతిః ।
విలలాప మహాబాహూ రామమేవానుచింతయన్ ॥ **2.39.3** ॥ 1603

మన్యే ఖలు మయా పూర్వం వివత్సా బహవః కృతాః ।
ప్రాణినో హింసితా వాపి తన్మామిదముపస్థితం ॥ **2.39.4** ॥ 1604

న త్వేవానాగతే కాలే దేహాచ్చ్యవతి జీవితం ।
కైకేయ్యా క్లిశ్యమానస్య మృత్యుర్మమ న విద్యతే ॥ **2.39.5** ॥ 1605

యోఽహం పావకసంకాశం పశ్యామి పురతః స్థితం।
విహాయ వసనే సూక్ష్మే తాపసాచ్ఛాదమాత్మజం ॥ **2.39.6** ॥ 1606

ఏకస్యాః ఖలు కైకేయ్యాః కతేఽయం ఖిద్యతే జనః।
స్వార్థే ప్రయతమానాయాః సంశ్రిత్య నికృతిం త్వివామాం ॥ **2.39.7** ॥ 1607

ఏవముక్త్వా తు వచనం బాష్పేణ విహతేంద్రియః।
రామేతి సకృదేవోక్త్వా వ్యాహర్తుం న శశాక సః ॥ **2.39.8** ॥ 1608

సంజ్ఞాం తు ప్రతిలభ్యైవ ముహూర్తాత్ స మహీపతిః।
నేత్రాభ్యామశ్రుపూర్ణాభ్యాం సుమంత్రమిదమబ్రవీత్ ॥ **2.39.9** ॥ 1609

ఔపవాహ్యం రథం యుక్త్వా త్వమాయాహి హయోత్తమైః।
ప్రాపయైనం మహాభాగమితో జనపదాత్ పరం ॥ **2.39.10** ॥ 1610

ఏవం మన్యే గుణవతాం గుణానాం ఫలముచ్యతే।
పిత్రా మాత్రా చ యత్సాధుర్వీరో నిర్వాస్యతే వనం ॥ **2.39.11** ॥ 1611

రాజ్ఞో వచనమాజ్ఞాయ సుమంత్రః శీఘ్రవిక్రమః।
యోజయిత్వా యయౌ తత్ర రథమశ్వైరలంకృతం ॥ **2.39.12** ॥ 1612

తం రథం రాజపుత్రాయ సూతః కనకభూషితం।
ఆచచక్షేఽంజలిం కృత్వా యుక్తం పరమవాజిభిః ॥ **2.39.13** ॥ 1613

రాజా సత్వరమాహూయ వ్యాపృతం విత్తసంచయే।
ఉవాచ దేశకాలజ్ఞో నిశ్చితం సర్వతః శుచిః ॥ **2.39.14** ॥ 1614

వాసాంసి చ వరార్హాణి భూషణాని మహాంతి చ।
వర్షాణ్యేతాని సంఖ్యాయ వైదేహ్యాః క్షిప్రమానయ ॥ **2.39.15** ॥ 1615

నరేంద్రేణైవముక్తస్తు గత్వా కోశగృహం తతః।
ప్రాయచ్ఛత్ సర్వమాహృత్య సీతాయై క్షిప్రమేవ తత్ ॥ **2.39.16** ॥ 1616

సా సుజాతా సుజాతాని వైదేహీ ప్రస్థితా వనం।
భూషయామాస గాత్రాణి తైర్విచిత్రైర్విభూషణైః ॥ **2.39.17** ॥ 1617

వ్యరాజయత వైదేహీ వేశ్మ తత్ సువిభూషితా।
ఉద్యతోఽశుమతః కాలే ఖం ప్రభేవ వివస్వతః ॥ **2.39.18** ॥ 1618

తాం భుజాభ్యాం పరిష్వజ్య శ్వశ్రూర్వచనమబ్రవీత్।
అనాచరంతీం కృపణం మూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయ మైథిలీం ॥ **2.39.19** ॥ 1619

అసత్యః సర్వలోకేఽస్మిన్ సతతం సత్కృతాః ప్రియైః।
భర్తారం నానుమన్యంతే వినిపాతగతం స్త్రియః ॥ **2.39.20** ॥ 1620

ఏష స్వభావో నారీణామనుభూయ పురా సుఖం।
అల్పామప్యాపదం ప్రాప్య దుష్యంతి ప్రజహత్యపి ॥ **2.39.21** ॥ 1621

అసత్యశీలా వికృతా దుర్గా అహృదయాః సదా।
అసత్యః పాపసంకల్పాః క్షణమాత్రవిరాగిణః ॥ **2.39.22** ॥ 1622

న కులం న కృతం విద్యా న దత్తం నాపి సంగ్రహః।
స్త్రీణాం గృహ్ణోతి హృదయమనిత్యహృదయా హి తాః ॥ **2.39.23** ॥ 1623

సాధ్వీనాం తు స్థితానాం తు శీలే సత్యే శ్రుతే స్థితే।
స్త్రీణాం పవిత్రం పరమం పతిరేకో విశిష్యతే ॥ **2.39.24** ॥ 1624

స త్వయా నావమంతవ్యః పుత్రః ప్రవ్రాజితో వనం।
తవ దేవసమస్త్వేష నిర్ధనః సధనోఽపి వా ॥ **2.39.25** ॥ 1625

విజ్ఞాయ వచనం సీతా తస్యా ధర్మార్థసంహితం।
కృత్వాంజలిమువాచేదం శ్వశ్రూమభిముఖే స్థితా ॥ **2.39.26** ॥ 1626

కరిష్యే సర్వమేవాహమార్యా యదనుశాస్తి మాం।
అభిజ్ఞాస్మి యథా భర్తుర్వర్తితవ్యం శ్రుతం చ మే ॥ **2.39.27** ॥ 1627

న మామసజ్జనేనార్యా సమానయితుమర్హతి।
ధర్మాద్ విచలితుం నాహమలం చంద్రాదివ ప్రభా ॥ **2.39.28** ॥ 1628

నాతంత్రీ వాద్యతే వీణా నాచక్రో విద్యతే రథః।
నాపతిః సుఖమేధేత యా స్యాదపి శతాత్మజా ॥ **2.39.29** ॥ 1629

మితం దదాతి హి పితా మితం భ్రాతా మితం సుతః।
అమితస్య తు దాతారం భర్తారం కా న పూజయేత్ ॥ **2.39.30** ॥ 1630

సాహమేవంగతా శ్రేష్ఠా శ్రుతధర్మపరావరా।
ఆర్యే కిమవమన్యేయం స్త్రియా భర్తా హి దైవతం ॥ **2.39.31** ॥ 1631

సీతాయా వచనం శ్రుత్వా కౌసల్యా హృదయంగమం।
శుద్ధసత్త్వా ముమోచాశ్రు సహసా దుఃఖహర్షజం ॥ **2.39.32** ॥ 1632

తాం ప్రాంజలిరభిప్రేక్ష్య మాతృమధ్యేఽతిసత్కృతాం।
రామః పరమధర్మాత్మా మాతరం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ **2.39.33** ॥ 1633

అంబ మా దుఃఖితా భూత్వా పశ్యేస్త్వం పితరం మమ।
క్షయోఽపి వనవాసస్య క్షిప్రమేవ భవిష్యతి ॥ **2.39.34** ॥ 1634

సుప్తాయాస్తే గమిష్యంతి నవ వర్షాణి పంచ చ।
సమగ్రమిహ సంప్రాప్తం మాం ద్రక్ష్యసి సుహృద్వృతం ॥ **2.39.35** ॥ 1635

ఏతావదభినీతార్థముక్త్వా స జననీం వచః।
త్రయః శతశతార్ధా హి దదర్శావేక్ష్య మాతరః ॥ **2.39.36** ॥ 1636

తాశ్చాపి స తథైవార్తా మాతౄర్దశరథాత్మజః।
ధర్మయుక్తమిదం వాక్యం నిజగాద కృతాంజలిః ॥ **2.39.37** ॥ 1637

సంవాసాత్ పరుషం కించిదజ్ఞానాదపి యత్ కృతం।
తన్మే సముపజానీత సర్వాశ్చామంత్రయామి వః ॥ **2.39.38** ॥ 1638

వచనం రాఘవస్యైతద్ ధర్మయుక్తం సమాహితం।
శుశ్రువుస్తాః స్త్రియః సర్వాః శోకోపహతచేతసః ॥ **2.39.39** ॥ 1639

జజ్ఞేఽథ తాసాం సన్నాదః క్రౌంచీనామివ నిఃస్వనః।
మానవేంద్రస్య భార్యాణామేవం వదతి రాఘవే ॥ **2.39.40** ॥ 1640

మురజపణవమేఘఘోషవద్
దశరథవేశ్మ బభూవ యత్ పురా।
విలపితపరిదేవనాకులం
వ్యసనగతం తదభూత్ సుదుఃఖితం ॥ **2.39.41** ॥ 1641

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ఏకోనచత్వారింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ చత్వారింశః సర్గః ॥

## దశరథం పరిక్రమ్య ససీతాలక్ష్మణస్య శ్రీరామస్య కౌసల్యాప్రభృతిమాతౄణాం ప్రతి ప్రణామః, సుమిత్రాయా లక్ష్మణం ప్రత్యుపదేశః, రథ ఉపవిశ్య రామాదీనాం వనం ప్రతి ప్రస్థానం పౌరై రాజ్ఞీభిశ్చ సహ దశరథస్య సశోకావస్థా

అథ రామశ్చ సీతా చ లక్ష్మణశ్చ కృతాంజలిః।
ఉపసంగృహ్య రాజానం చక్రుర్దీనాః ప్రదక్షిణం ॥ **2.40.1** ॥ 1642

తం చాపి సమనుజ్ఞాప్య ధర్మజ్ఞః సహ సీతయా।
రాఘవః శోకసమ్మూఢో జననీమభ్యవాదయత్ ॥ **2.40.2** ॥ 1643

అన్వక్షం లక్ష్మణో భ్రాతుః కౌసల్యామభ్యవాదయత్।
అపి మాతుః సుమిత్రాయా జగ్రాహ చరణౌ పునః ॥ **2.40.3** ॥ 1644

తం వందమానం రుదతీ మాతా సౌమిత్రిమబ్రవీత్।
హితకామా మహాబాహుం మూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయ లక్ష్మణం ॥ **2.40.4** ॥ 1645

సృష్టస్త్వం వనవాసాయ స్వనురక్తః సుహృజ్జనే।
రామే ప్రమాదం మా కార్షీః పుత్ర భ్రాతరి గచ్ఛతి ॥ **2.40.5** ॥ 1646

వ్యసనీ వా సమృద్ధో వా గతిరేష తవానఘ।
ఏష లోకే సతాం ధర్మో యజ్జ్యేష్ఠవశగో భవేత్ ॥ **2.40.6** ॥ 1647

ఇదం హి వృత్తముచితం కులస్యాస్య సనాతనం।
దానం దీక్షా చ యజ్ఞేషు తనుత్యాగో మృధేషు హి ॥ **2.40.7** ॥ 1648

లక్ష్మణం త్వేవముక్త్వాసౌ సంసిద్ధం ప్రియరాఘవం।
సుమిత్రా గచ్ఛ గచ్ఛేతి పునః పునరువాచ తం ॥ **2.40.8** ॥ 1649

రామం దశరథం విద్ధి మాం విద్ధి జనకాత్మజాం।
అయోధ్యామటవీం విద్ధి గచ్ఛ తాత యథాసుఖం ॥ **2.40.9** ॥ 1650

తతః సుమంత్రః కాకుత్స్థం ప్రాంజలిర్వాక్యమబ్రవీత్।
వినీతో వినయజ్ఞశ్చ మాతలిర్వాసవం యథా ॥ **2.40.10** ॥ 1651

రథమారోహ భద్రం తే రాజపుత్ర మహాయశః।
క్షిప్రం త్వాం ప్రాపయిష్యామి యత్ర మాం రామ వక్ష్యసే ॥ **2.40.11** ॥ 1652

చతుర్దశ హి వర్షాణి వస్తవ్యాని వనే త్వయా।
తాన్యుపక్రమితవ్యాని యాని దేవ్యా ప్రచోదితః ॥ **2.40.12** ॥ 1653

తం రథం సూర్యసంకాశం సీతా హృష్టేన చేతసా।
ఆరురోహ వరారోహా కృత్వాలంకారమాత్మనః ॥ **2.40.13** ॥ 1654

వనవాసం హి సంఖ్యాయ వాసాంస్యాభరణాని చ।
భర్తారమనుగచ్ఛంత్యై సీతాయై శ్వశురో దదౌ ॥ **2.40.14** ॥ 1655

తథైవాయుధజాతాని భ్రాతృభ్యాం కవచాని చ।
రథోపస్థే ప్రవిన్యస్య సచర్మ కఠినం చ యత్ ॥ **2.40.15** ॥ 1656

అథో జ్వలనసంకాశం చామీకరవిభూషితం।
తమారురుహతుస్తూర్ణం భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ **2.40.16** ॥ 1657

సీతాతృతీయానారూఢాన్ దృష్ట్వా రథమచోదయత్।
సుమంత్రః సమ్మతానశ్వాన్ వాయువేగసమాంజవే ॥ **2.40.17** ॥ 1658

ప్రయాతే తు మహారణ్యం చిరరాత్రాయ రాఘవే।
బభూవ నగరే మూర్ఛ్చా బలమూర్ఛ్చా జనస్య చ ॥ **2.40.18** ॥ 1659

తత్ సమాకులసంభ్రాంతం మత్తసంకుపితద్విపం।
హయసింజితనిర్ఘోషం పురమాసీన్మహాస్వనం ॥ **2.40.19** ॥ 1660

తతః సబాలవృద్ధా సా పురీ పరమపీడితా।
రామమేవాభిదుద్రావ ధర్మార్థః సలిలం యథా ॥ **2.40.20** ॥ 1661

పార్శ్వతః పృష్ఠతశ్చాపి లంబమానాస్తదున్ముఖాః।
బాష్పపూర్ణముఖాః సర్వే తమూచుర్భృశనిఃస్వనాః ॥ **2.40.21** ॥ 1662

సంయచ్ఛ వాజినాం రశ్మీన్ సూత యాహి శనైః శనైః।
ముఖం ద్రక్ష్యామ రామస్య దుర్దర్శం నో భవిష్యతి ॥ **2.40.22** ॥ 1663

ఆయసం హృదయం నూనం రామమాతురసంశయం।
యద్ దేవగర్భప్రతిమే వనం యాతి న భిద్యతే ॥ **2.40.23** ॥ 1664

కృతకృత్యా హి వైదేహీ ఛాయేవానుగతా పతిం।
న జహాతి రతా ధర్మే మేరుమర్కప్రభా యథా ॥ **2.40.24** ॥ 1665

అహో లక్ష్మణ సిద్ధార్థః సతతం ప్రియవాదినం।
భ్రాతరం దేవసంకాశం యస్త్వం పరిచరిష్యసి ॥ **2.40.25** ॥ 1666

మహత్యేషా హి తే బుద్ధిరేష చాభ్యుదయో మహాన్।
ఏష స్వర్గస్య మార్గశ్చ యదేనమనుగచ్ఛసి ॥ **2.40.26** ॥ 1667

ఏవం వదంతస్తే సోఢుం న శేకుర్బాష్పమాగతం।
నరాస్తమనుగచ్ఛంతి ప్రియమిక్ష్వాకునందనం ॥ **2.40.27** ॥ 1668

అథ రాజా వృతః స్త్రీభిర్దీనాభిర్దీనచేతనః।
నిర్జగామ ప్రియం పుత్రం ద్రక్ష్యామీతి బ్రువన్ గృహాత్ ॥ **2.40.28** ॥ 1669

శుశ్రువే చాగ్రతః స్త్రీణాం రుదతీనాం మహాస్వనః।
యథా నాదః కరేణూనాం బద్ధే మహతి కుంజరే ॥ **2.40.29** ॥ 1670

పితా హి రాజా కాకుత్స్థః శ్రీమాన్ సన్నస్తదా బభౌ।
పరిపూర్ణః శశీ కాలే గ్రహేణోపప్లుతో యథా ॥ **2.40.30** ॥ 1671

స చ శ్రీమానచింత్యాత్మా రామో దశరథాత్మజః।
సూతం సంచోదయామాస త్వరితం వాహ్యతామితి ॥ **2.40.31** ॥ 1672

రామో యాహీతి తం సూతం తిష్ఠేతి చ జనస్తథా।
ఉభయం నాశకత్ సూతః కర్తుమధ్వని చోదితః ॥ **2.40.32** ॥ 1673

నిర్గచ్ఛతి మహాబాహౌ రామే పౌరజనాశ్రుభిః।
పతితైరభ్యవహితం ప్రణనాశ మహీరజః ॥ **2.40.33** ॥ 1674

రుదితాశ్రుపరిద్యూనం హాహాకృతమచేతనం।
ప్రయాణే రాఘవస్యాసీత్ పురం పరమపీడితం ॥ **2.40.34** ॥ 1675

సుస్రావ నయనైః స్త్రీణామస్రమాయాససంభవం।
మీనసంక్షోభచలితైః సలిలం పంకజైరివ ॥ **2.40.35** ॥ 1676

దృష్ట్వా తు నృపతిః శ్రీమానేకచిత్తగతం పురం।
నిపపాతైవ దుఃఖేన కృత్తమూల ఇవ ద్రుమః ॥ **2.40.36** ॥ 1677

తతో హలహలాశబ్దో జజ్ఞే రామస్య పృష్ఠతః।
నరాణాం ప్రేక్ష్య రాజానం సీదంతం భృశదుఃఖితం ॥ **2.40.37** ॥ 1678

హా రామేతి జనాః కేచిద్ రామమాతేతి చాపరే।
అంతఃపురసమృద్ధం చ క్రోశంతం పర్యదేవయన్ ॥ **2.40.38** ॥ 1679

అన్వీక్షమాణో రామస్తు విషణ్ణం భ్రాంతచేతసం।
రాజానం మాతరం చైవ దదర్శానుగతౌ పథి ॥ **2.40.39** ॥ 1680

స బద్ధ ఇవ పాశేన కిశోరో మాతరం యథా।
ధర్మపాశేన సంయుక్తః ప్రకాశం నాభ్యుదైక్షత ॥ **2.40.40** ॥ 1681

పదాతినౌ చ యానార్హావదుఃఖార్హౌ సుఖోచితౌ।
దృష్ట్వా సంచోదయామాస శీఘ్రం యాహీతి సారథిం ॥ **2.40.41** ॥ 1682

నహి తత్ పురుషవ్యాఘ్రో దుఃఖజం దర్శనం పితుః।
మాతుశ్చ సహితుం శక్తస్తోత్త్రైర్నున్న ఇవ ద్విపః ॥ **2.40.42** ॥ 1683

ప్రత్యగారమివాయాంతీ సవత్సా వత్సకారణాత్।
బద్ధవత్సా యథా ధేనూ రామమాతాభ్యధావత ॥ **2.40.43** ॥ 1684

తథా రుదంతీం కౌసల్యాం రథం తమనుధావతీం।
క్రోశంతీం రామ రామేతి హా సీతే లక్ష్మణేతి చ ॥ **2.40.44** ॥ 1685

రామలక్ష్మణసీతార్థం స్రవంతీం వారి నేత్రజం।
అసకృత్ ప్రేక్షత స తాం నృత్యంతీమివ మాతరం ॥ **2.40.45** ॥ 1686

తిష్ఠేతి రాజా చుక్రోశ యాహి యాహీతి రాఘవః।
సుమంత్రస్య బభూవాత్మా చక్రయోరివ చాంతరా ॥ **2.40.46** ॥ 1687

నాశ్రౌషమితి రాజానముపాలబ్ధోఽపి వక్ష్యసి।
చిరం దుఃఖస్య పాపిష్ఠమితి రామస్తమబ్రవీత్ ॥ **2.40.47** ॥ 1688

స రామస్య వచః కుర్వన్ననుజ్ఞాప్య చ తం జనం।
వ్రజతోఽపి హయాన్ శీఘ్రం చోదయామాస సారథిః ॥ **2.40.48** ॥ 1689

న్యవర్తత జనో రాజ్ఞో రామం కృత్వా ప్రదక్షిణం।
మనసాప్యాశువేగేన న న్యవర్తత మానుషం ॥ **2.40.49** ॥ 1690

యమిచ్ఛేత్ పునరాయాతం నైనం దూరమనువ్రజేత్।
ఇత్యమాత్యా మహారాజమూచుర్దశరథం వచః ॥ **2.40.50** ॥ 1691

తేషాం వచః సర్వగుణోపపన్నః
ప్రస్విన్నగాత్రః ప్రవిషణ్ణరూపః।
నిశమ్య రాజా కృపణః సభార్యో
వ్యవస్థితస్తం సుతమీక్షమాణః ॥ **2.40.51** ॥ 1692

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే చత్వారింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ఏకచత్వారింశః సర్గః ॥

## శ్రీరామస్య వనగమనేనాంతఃపురస్త్రీణాం విలాపః పురవాసినాం సశోకావస్థా చ

తస్మింస్తు పురుషవ్యాఘ్రే నిష్క్రామతి కృతాంజలౌ।
ఆర్తశబ్దో హి సంజజ్ఞే స్త్రీణామంతఃపురే మహాన్ ॥ **2.41.1** ॥ 1693

అనాథస్య జనస్యాస్య దుర్బలస్య తపస్వినః।
యో గతిః శరణం చాసీత్ స నాథః క్వ ను గచ్ఛతి ॥ **2.41.2** ॥ 1694

న క్రుధ్యత్యభిశస్తోఽపి క్రోధనీయాని వర్జయన్।
క్రుద్ధాన్ ప్రసాదయన్ సర్వాన్ సమదుఃఖః క్వ గచ్ఛతి ॥ **2.41.3** ॥ 1695

కౌసల్యాయాం మహాతేజా యథా మాతరి వర్తతే।
తథా యో వర్తతేఽస్మాసు మహాత్మా క్వ ను గచ్ఛతి ॥ **2.41.4** ॥ 1696

కైకేయ్యా క్లిశ్యమానేన రాజ్ఞా సంచోదితో వనం।
పరిత్రాతా జనస్యాస్య జగతః క్వ ను గచ్ఛతి ॥ **2.41.5** ॥ 1697

అహో నిశ్చేతనో రాజా జీవలోకస్య సంక్షయం।
ధర్మ్యం సత్యవ్రతం రామం వనవాసే ప్రవత్స్యతి ॥ **2.41.6** ॥ 1698

ఇతి సర్వా మహిష్యస్తా వివత్సా ఇవ ధేనవః।
రురుదుశ్చైవ దుఃఖార్తాః సస్వరం చ విచుక్రుశుః ॥ **2.41.7** ॥ 1699

స తమంతఃపురే ఘోరమార్తశబ్దం మహీపతిః।
పుత్రశోకాభిసంతప్తః శ్రుత్వా చాసీత్ సుదుఃఖితః ॥ **2.41.8** ॥ 1700

నాగ్నిహోత్రాణ్యహూయంత నాపచన్ గృహమేధినః।
అకుర్వన్ న ప్రజాః కార్యం సూర్యశ్చాంతరధీయత ॥ **2.41.9** ॥ 1701

వ్యసృజన్ కవలాన్ నాగా గావో వత్సాన్ న పాయయన్।
పుత్రం ప్రథమజం లబ్ధ్వా జననీ నాభ్యనందత ॥ **2.41.10** ॥ 1702

త్రిశంకుర్లోహితాంగశ్చ బృహస్పతిబుధావపి।
దారుణాః సోమమభ్యేత్య గ్రహాః సర్వే వ్యవస్థితాః ॥ **2.41.11** ॥ 1703

నక్షత్రాణి గతార్చీంషి గ్రహాశ్చ గతతేజసః।
విశాఖాశ్చ సధూమాశ్చ నభసి ప్రచకాశిరే ॥ **2.41.12** ॥ 1704

కాలికానిలవేగేన మహోదధిరివోత్థితః।
రామే వనం ప్రవ్రజితే నగరం ప్రచచాల తత్ ॥ **2.41.13** ॥ 1705

దిశః పర్యాకులాః సర్వాస్తిమిరేణేవ సంవృతాః।
న గ్రహో నాపి నక్షత్రం ప్రచకాశే న కించన ॥ **2.41.14** ॥ 1706

అకస్మాన్నాగరః సర్వో జనో దైన్యముపాగమత్।
ఆహారే వా విహారే వా న కశ్చిదకరోన్మనః ॥ **2.41.15** ॥ 1707

శోకపర్యాయసంతప్తః సతతం దీర్ఘముచ్ఛ్వసన్।
అయోధ్యాయాం జనః సర్వశ్చుక్రోశ జగతీపతిం ॥ **2.41.16** ॥ 1708

బాష్పపర్యాకులముఖో రాజమార్గగతో జనః।
న హృష్టో లభ్యతే కశ్చిత్ సర్వః శోకపరాయణః ॥ **2.41.17** ॥ 1709

న వాతి పవనః శీతో న శశీ సౌమ్యదర్శనః।
న సూర్యస్తపతే లోకం సర్వం పర్యాకులం జగత్ ॥ **2.41.18** ॥ 1710

అనర్థినః సుతాః స్త్రీణాం భర్తారో భ్రాతరస్తథా।
సర్వే సర్వం పరిత్యజ్య రామమేవాన్వచింతయన్ ॥ **2.41.19** ॥ 1711

యే తు రామస్య సుహృదః సర్వే తే మూఢచేతసః।
శోకభారేణ చాక్రాంతాః శయనం నైవ భేజిరే ॥ **2.41.20** ॥ 1712

తతస్త్వయోధ్యా రహితా మహాత్మనా
పురందరేణేవ మహీ సపర్వతా।
చచాల ఘోరం భయశోకదీపితా
సనాగయోధాశ్వగణా ననాద చ ॥ **2.41.21** ॥ 1713

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ఏకచత్వారింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ద్విచత్వారింశః సర్గః ॥

## రాజ్ఞో భువి నిపతనం శ్రీరామస్య కృతే విలపనం చ, కైకేయీకర్తృకనిజాంగస్పర్శస్య రాజ్ఞా నిషేధః కైకేయ్యాః పరిత్యాగశ్చ, కౌసల్యాయాః సేవకానాం చ సహకారేణ తస్య కౌసల్యాభవనే గమనం తత్రాపి శ్రీరామస్య కృతే తేన దుఃఖస్యైవానుభవకరణం

యావత్ తు నిర్యతస్తస్య రజోరూపమదృశ్యత।
నైవేక్ష్వాకువరస్తావత్ సంజహారాత్మచక్షుషీ ॥ **2.42.1** ॥ 1714

యావద్ రాజా ప్రియం పుత్రం పశ్యత్యత్యంతధార్మికం।
తావద్ వ్యవర్ధతేవాస్య ధరణ్యాం పుత్రదర్శనే ॥ **2.42.2** ॥ 1715

న పశ్యతి రజోఽప్యస్య యదా రామస్య భూమిపః।
తదార్తశ్చ నిషణ్ణశ్చ పపాత ధరణీతలే ॥ **2.42.3** ॥ 1716

తస్య దక్షిణమన్వాగాత్ కౌసల్యా బాహుమంగనా।
పరం చాస్యాన్వగాత్ పార్శ్వం కైకేయీ సా సుమధ్యమా ॥ **2.42.4** ॥ 1717

తాం నయేన చ సంపన్నో ధర్మేణ వినయేన చ।
ఉవాచ రాజా కైకేయీం సమీక్ష్య వ్యథితేంద్రియః ॥ **2.42.5** ॥ 1718

కైకేయి మామకాంగాని మా స్పాక్షీః పాపనిశ్చయే।
నహి త్వాం ద్రష్టుమిచ్ఛామి న భార్యా న చ బాంధవీ ॥ **2.42.6** ॥ 1719

యే చ త్వామనుజీవంతి నాహం తేషాం న తే మమ।
కేవలార్థపరాం హి త్వాం త్యక్తధర్మాం త్యజామ్యహం ॥ **2.42.7** ॥ 1720

అగృహ్ణాం యచ్చ తే పాణిమగ్నిం పర్యణయం చ యత్।
అనుజానామి తత్ సర్వమస్మిన్ లోకే పరత్ర చ ॥ **2.42.8** ॥ 1721

భరతశ్చేత్ ప్రతీతః స్యాద్ రాజ్యం ప్రాప్యైతదవ్యయం।
యన్మే స దద్యాత్ పిత్రర్థం మా మాం తద్దత్తమాగమత్ ॥ **2.42.9** ॥ 1722

అథ రేణుసముద్ధ్వస్తం సముత్థాప్య నరాధిపం।
న్యవర్తత తదా దేవీ కౌసల్యా శోకకర్శితా ॥ **2.42.10** ॥ 1723

హత్వేవ బ్రాహ్మణం కామాత్ స్పృష్ట్వాగ్నిమివ పాణినా।
అన్వతప్యత ధర్మాత్మా పుత్రం సంచింత్య రాఘవం ॥ **2.42.11** ॥ 1724

నివృత్యైవ నివృత్యైవ సీదతో రథవర్త్మసు।
రాజ్ఞో నాతిబభౌ రూపం గ్రస్తస్యాంశుమతో యథా ॥ **2.42.12** ॥ 1725

విలలాప స దుఃఖార్తః ప్రియం పుత్రమనుస్మరన్।
నగరాంతమనుప్రాప్తం బుద్ధ్వా పుత్రమథాబ్రవీత్ ॥ **2.42.13** ॥ 1726

వాహనానాం చ ముఖ్యానాం వహతాం తం మమాత్మజం।
పదాని పథి దృశ్యంతే స మహాత్మా న దృశ్యతే ॥ **2.42.14** ॥ 1727

యః సుఖేనోపధానేషు శేతే చందనరూషితః।
వీజ్యమానో మహార్హాభిః స్త్రీభిర్మమ సుతోత్తమః ॥ **2.42.15** ॥ 1728

స నూనం క్వచిదేవాద్య వృక్షమూలముపాశ్రితః।
కాష్ఠం వా యది వాశ్మానముపధాయ శయిష్యతే ॥ **2.42.16** ॥ 1729

ఉత్థాస్యతి చ మేదిన్యాః కృపణః పాంసుగుంఠితః।
వినిఃశ్వసన్ ప్రస్రవణాత్ కరేణూనామివర్షభః ॥ **2.42.17** ॥ 1730

ద్రక్ష్యంతి నూనం పురుషా దీర్ఘబాహుం వనేచరాః।
రామముత్థాయ గచ్ఛంతం లోకనాథమనాథవత్ ॥ **2.42.18** ॥ 1731

సా నూనం జనకస్యేష్టా సుతా సుఖసదోచితా।
కంటకాక్రమణక్లాంతా వనమద్య గమిష్యతి ॥ **2.42.19** ॥ 1732

అనభిజ్ఞా వనానాం సా నూనం భయముపైష్యతి।
శ్వపదానర్దితం శ్రుత్వా గంభీరం రోమహర్షణం ॥ **2.42.20** ॥ 1733

సకామా భవ కైకేయి విధవా రాజ్యమావస।
నహి తం పురుషవ్యాఘ్రం వినా జీవితుముత్సహే ॥ **2.42.21** ॥ 1734

ఇత్యేవం విలపన్ రాజా జనౌఘేనాభిసంవృతః।
అపస్నాత ఇవారిష్టం ప్రవివేశ గృహోత్తమం ॥ **2.42.22** ॥ 1735

శూన్యచత్వరవేశ్మాంతాం సంవృతాపణవేదికాం।
క్లాంతదుర్బలదుఃఖార్తాం నాత్యాకీర్ణమహాపథాం ॥ **2.42.23** ॥ 1736

తామవేక్ష్య పురీం సర్వాం రామమేవానుచింతయన్।
విలపన్ ప్రావిశద్ రాజా గృహం సూర్య ఇవాంబుదం ॥ **2.42.24** ॥ 1737

మహాహ్రదమివాక్షోభ్యం సుపర్ణేన హృతోరగం।
రామేణ రహితం వేశ్మ వైదేహ్యా లక్ష్మణేన చ ॥ **2.42.25** ॥ 1738

అథ గద్గదశబ్దస్తు విలపన్ వసుధాధిపః।
ఉవాచ మృదు మందార్థం వచనం దీనమస్వరం ॥ **2.42.26** ॥ 1739

కౌసల్యాయా గృహం శీఘ్రం రామమాతుర్నయంతు మాం।
నహ్యన్యత్ర మమాశ్వాసో హృదయస్య భవిష్యతి ॥ **2.42.27** ॥ 1740

ఇతి బ్రువంతం రాజానమనయన్ ద్వారదర్శినః।
కౌసల్యాయా గృహం తత్ర న్యవేశ్యత వినీతవత్ ॥ **2.42.28** ॥ 1741

తతస్తత్ర ప్రవిష్టస్య కౌసల్యాయా నివేశనం।
అధిరుహ్యాపి శయనం బభూవ లులితం మనః ॥ **2.42.29** ॥ 1742

పుత్రద్వయవిహీనం చ స్నుషయా చ వివర్జితం।
అపశ్యద్ భవనం రాజా నష్టచంద్రమివాంబరం ॥ **2.42.30** ॥ 1743

తచ్చ దృష్ట్వా మహారాజో భుజముద్యమ్య వీర్యవాన్।
ఉచ్చైఃస్వరేణ ప్రాక్రోశద్ధా రామ విజహాసి నౌ ॥ **2.42.31** ॥ 1744

సుఖితా బత తం కాలం జీవిష్యంతి నరోత్తమాః।
పరిష్వజంతో యే రామం ద్రక్ష్యంతి పునరాగతం ॥ **2.42.32** ॥ 1745

అథ రాత్ర్యాం ప్రపన్నాయాం కాలరాత్ర్యామివాత్మనః।
అర్ధరాత్రే దశరథః కౌసల్యామిదమబ్రవీత్ ॥ **2.42.33** ॥ 1746

న త్వాం పశ్యామి కౌసల్యే సాధు మాం పాణినా స్పృశ।
రామం మేఽనుగతా దృష్టిరద్యాపి న నివర్తతే ॥ **2.42.34** ॥ 1747

తం రామమేవానువిచింతయంతం
సమీక్ష్య దేవీ శయనే నరేంద్రం।
ఉపోపవిశ్యాధికమార్తరూపా
వినిఃశ్వసంతం విలలాప కృచ్ఛ్రం ॥ **2.42.35** ॥ 1748

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ద్విచత్వారింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ త్రిచత్వారింశః సర్గః ॥

## కౌసల్యాయా విలాపః

తతః సమీక్ష్య శయనే సన్నం శోకేన పార్థివం।
కౌసల్యా పుత్రశోకార్తా తమువాచ మహీపతిం ॥ **2.43.1** ॥ 1749

రాఘవే నరశార్దూలే విషం ముక్త్వాహిజిహ్మగా।
విచరిష్యతి కైకేయీ నిర్ముక్తేవ హి పన్నగీ ॥ **2.43.2** ॥ 1750

వివాస్య రామం సుభగా లబ్ధకామా సమాహితా।
త్రాసయిష్యతి మాం భూయో దుష్టాహిరివ వేశ్మని ॥ **2.43.3** ॥ 1751

అథాస్మిన్ నగరే రామశ్చరన్ భైక్షం గృహే వసేత్।
కామకారో వరం దాతుమపి దాసం మమాత్మజం ॥ **2.43.4** ॥ 1752

పాతయిత్వా తు కైకేయ్యా రామం స్థానాద్ యథేష్టతః।
ప్రవిద్ధో రక్షసాం భాగః పర్వణీవాహితాగ్నినా ॥ **2.43.5** ॥ 1753

నాగరాజగతిర్వీరో మహాబాహుర్ధనుర్ధరః।
వనమావిశతే నూనం సభార్యః సహలక్ష్మణః ॥ **2.43.6** ॥ 1754

వనే త్వదృష్టదుఃఖానాం కైకేయ్యనుమతే త్వయా।
త్యక్తానాం వనవాసాయ కాన్యావస్థా భవిష్యతి ॥ **2.43.7** ॥ 1755

తే రత్నహీనాస్తరుణాః ఫలకాలే వివాసితాః।
కథం వత్స్యంతి కృపణాః ఫలమూలైః కృతాశనాః ॥ **2.43.8** ॥ 1756

అపీదానీం స కాలః స్యాన్మమ శోకక్షయః శివః।
సహభార్యం సహ భ్రాత్రా పశ్యేయమిహ రాఘవం ॥ **2.43.9** ॥ 1757

శ్రుత్వైవోపస్థితౌ వీరౌ కదాయోధ్యా భవిష్యతి।
యశస్వినీ హృష్టజనా సూచ్ఛ్రితధ్వజమాలినీ ॥ **2.43.10** ॥ 1758

కదా ప్రేక్ష్య నరవ్యాఘ్రావరణ్యాత్ పునరాగతౌ।
భవిష్యతి పురీ హృష్టా సముద్ర ఇవ పర్వణి ॥ **2.43.11** ॥ 1759

కదాయోధ్యాం మహాబాహుః పురీం వీరః ప్రవేక్ష్యతి।
పురస్కృత్య రథే సీతాం వృషభో గోవధూమివ ॥ **2.43.12** ॥ 1760

కదా ప్రాణిసహస్రాణి రాజమార్గే మమాత్మజౌ।
లాజైరవకరిష్యంతి ప్రవిశంతావరిందమౌ ॥ **2.43.13** ॥ 1761

ప్రవిశంతౌ కదాయోధ్యాం ద్రక్ష్యామి శుభకుండలౌ।
ఉదగ్రాయుధనిస్త్రింశౌ సశృంగావివ పర్వతౌ ॥ **2.43.14** ॥ 1762

కదా సుమనసః కన్యా ద్విజాతీనాం ఫలాని చ।
ప్రదిశంత్యాః పురీం హృష్టాః కరిష్యంతి ప్రదక్షిణం ॥ **2.43.15** ॥ 1763

కదా పరిణతో బుద్ధ్యా వయసా చామరప్రభః।
అభ్యుపైష్యతి ధర్మాత్మా సువర్ష ఇవ లాలయన్ ॥ **2.43.16** ॥ 1764

నిఃసంశయం మయా మన్యే పురా వీర కదర్యయా।
పాతుకామేషు వత్సేషు మాతౄణాం శాతితాః స్తనాః ॥ **2.43.17** ॥ 1765

సాహం గౌరివ సింహేన వివత్సా వత్సలా కృతా।
కైకేయ్యా పురుషవ్యాఘ్ర బాలవత్సేవ గౌర్బలాత్ ॥ **2.43.18** ॥ 1766

నహి తావద్గుణైర్జుష్టం సర్వశాస్త్రవిశారదం।
ఏకపుత్రా వినా పుత్రమహం జీవితుముత్సహే ॥ **2.43.19** ॥ 1767

న హి మే జీవితే కించిత్ సామర్థ్యమిహ కల్ప్యతే।
అపశ్యంత్యాః ప్రియం పుత్రం లక్ష్మణం చ మహాబలం ॥ **2.43.20** ॥ 1768

అయం హి మాం దీపయతే సముత్థిత -
స్తనూజశోకప్రభవో హుతాశనః।
మహీమిమాం రశ్మిభిరుద్ధతప్రభో
యథా నిదాఘే భగవాన్ దివాకరః ॥ **2.43.21** ॥ 1769

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే త్రిచత్వారింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ చతుశ్చత్వారింశః సర్గః ॥

## సుమిత్రయా కౌసల్యాయా ఆశ్వాసనం

విలపంతీం తథా తాం తు కౌసల్యాం ప్రమదోత్తమాం।
ఇదం ధర్మే స్థితా ధర్మ్యం సుమిత్రా వాక్యమబ్రవీత్ ॥ **2.44.1** ॥ 1770

తవార్యే సద్గుణైర్యుక్తః స పుత్రః పురుషోత్తమః।
కిం తే విలపితేనైవం కృపణం రుదితేన వా ॥ **2.44.2** ॥ 1771

యస్తవార్యే గతః పుత్రస్త్యక్త్వా రాజ్యం మహాబలః।
సాధు కుర్వన్ మహాత్మానం పితరం సత్యవాదినం ॥ **2.44.3** ॥ 1772

శిష్టైరాచరితే సమ్యక్శశ్వత్ ప్రేత్య ఫలోదయే।
రామో ధర్మే స్థితః శ్రేష్ఠో న స శోచ్యః కదాచన ॥ **2.44.4** ॥ 1773

వర్తతే చోత్తమాం వృత్తిం లక్ష్మణోఽస్మిన్ సదానఘః।
దయావాన్ సర్వభూతేషు లాభస్తస్య మహాత్మనః ॥ **2.44.5** ॥ 1774

అరణ్యవాసే యద్ దుఃఖం జానంత్యేవ సుఖోచితా।
అనుగచ్ఛతి వైదేహీ ధర్మాత్మానం తవాత్మజం ॥ **2.44.6** ॥ 1775

కీర్తిభూతాం పతాకాం యో లోకే భ్రమయతి ప్రభుః।
ధర్మః సత్యవ్రతపరః కిం న ప్రాప్తస్తవాత్మజః ॥ **2.44.7** ॥ 1776

వ్యక్తం రామస్య విజ్ఞాయ శౌచం మాహాత్మ్యముత్తమం।
న గాత్రమంశుభిః సూర్యః సంతాపయితుమర్హతి ॥ **2.44.8** ॥ 1777

శివః సర్వేషు కాలేషు కాననేభ్యో వినిఃసృతః।
రాఘవం యుక్తశీతోష్ణః సేవిష్యతి సుఖోఽనిలః ॥ **2.44.9** ॥ 1778

శయానమనఘం రాత్రౌ పితేవాభిపరిష్వజన్।
ధర్మఘ్నః సంస్పృశంఛీతశ్చంద్రమా హ్లాదయిష్యతి ॥ **2.44.10** ॥ 1779

దదౌ చాస్త్రాణి దివ్యాని యస్మై బ్రహ్మా మహౌజసే।
దానవేంద్రం హతం దృష్ట్వా తిమిధ్వజసుతం రణే ॥ **2.44.11** ॥ 1780

స శూరః పురుషవ్యాఘ్రుః స్వబాహుబలమాశ్రితః।
అసంత్రస్తో హ్యరణ్యేఽసౌ వేశ్మనీవ నివత్స్యతే ॥ **2.44.12** ॥ 1781

యస్యేషుపథమాసాద్య వినాశం యాంతి శత్రవః।
కథం న పృథివీ తస్య శాసనే స్థాతుమర్హతి ॥ **2.44.13** ॥ 1782

యా శ్రీః శౌర్యం చ రామస్య యా చ కల్యాణసత్త్వతా।
నివృత్తారణ్యవాసః స్వం క్షిప్రం రాజ్యమవాప్స్యతి ॥ **2.44.14** ॥ 1783

సూర్యస్యాపి భవేత్ సూర్యో హ్యగ్నేరగ్నిః ప్రభోః ప్రభుః।
శ్రియాః శ్రీశ్చ భవేదగ్ర్యా కీర్త్యాః కీర్తిః క్షమాక్షమా ॥ **2.44.15** ॥ 1784

దైవతం దేవతానాం చ భూతానాం భూతసత్తమః।
తస్య కే హ్యగుణా దేవి వనే వాప్యథవా పురే ॥ **2.44.16** ॥ 1785

పృథివ్యా సహ వైదేహ్యా శ్రియా చ పురుషర్షభః।
క్షిప్రం తిసృభిరేతాభిః సహ రామోఽభిషేక్ష్యతే ॥ **2.44.17** ॥ 1786

దుఃఖజం విసృజత్యశ్రు నిష్క్రామంతముదీక్ష్య యం।
అయోధ్యాయాం జనః సర్వః శోకవేగసమాహతః ॥ **2.44.18** ॥ 1787

కుశచీరధరం వీరం గచ్ఛంతమపరాజితం।
సీతేవానుగతా లక్ష్మీస్తస్య కిం నామ దుర్లభం ॥ **2.44.19** ॥ 1788

ధనుర్గ్రహవరో యస్య బాణఖడ్గాస్త్రభృత్ స్వయం।
లక్ష్మణో వ్రజతి హ్యగ్రే తస్య కిం నామ దుర్లభం ॥ **2.44.20** ॥ 1789

నివృత్తవనవాసం తం ద్రష్టాసి పునరాగతం।
జహి శోకం చ మోహం చ దేవి సత్యం బ్రవీమి తే ॥ **2.44.21** ॥ 1790

శిరసా చరణావేతౌ వందమానమనిందితే।
పునర్ద్రక్ష్యసి కల్యాణి పుత్రం చంద్రమివోదితం ॥ **2.44.22** ॥ 1791

పునః ప్రవిష్టం దృష్ట్వా తమభిషిక్తం మహాశ్రియం।
సముత్స్రక్ష్యసి నేత్రాభ్యాం శీఘ్రమానందజం జలం ॥ **2.44.23** ॥ 1792

మా శోకో దేవి దుఃఖం వా న రామే దృష్యతేఽశివం।
క్షిప్రం ద్రక్ష్యసి పుత్రం త్వం ససీతం సహలక్ష్మణం ॥ **2.44.24** ॥ 1793

త్వయాశేషో జనశ్చాయం సమాశ్వాస్యో యతోఽనఘే।
కిమిదానీమిదం దేవి కరోషి హృది విక్లవం ॥ **2.44.25** ॥ 1794

నార్హా త్వం శోచితుం దేవి యస్యాస్తే రాఘవః సుతః।
నహి రామాత్ పరో లోకే విద్యతే సత్పథే స్థితః ॥ **2.44.26** ॥ 1795

అభివాదయమానం తం దృష్ట్వా ససుహృదం సుతం।
ముదాశ్రు మోక్ష్యసే క్షిప్రం మేఘరేఖేవ వార్షికీ ॥ **2.44.27** ॥ 1796

పుత్రస్తే వరదః క్షిప్రమయోధ్యాం పునరాగతః।
కరాభ్యాం మృదుపీనాభ్యాం చరణౌ పీడయిష్యతి ॥ **2.44.28** ॥ 1797

అభివాద్య నమస్యంతం శూరం ససుహృదం సుతం।
ముదాస్రైః ప్రోక్షసే పుత్రం మేఘరాజిరివాచలం ॥ **2.44.29** ॥ 1798

ఆశ్వాసయంతీ వివిధైశ్చ వాక్యై -
ర్వాక్యోపచారే కుశలానవద్యా।

రామస్య తాం మాతరమేవముక్త్వా
దేవీ సుమిత్రా విరరామ రామా ॥ **2.44.30** ॥ 1799

నిశమ్య తల్లక్ష్మణమాతృవాక్యం
రామస్య మాతుర్నరదేవపత్న్యాః ।
సద్యఃశరీరే విననాశ శోకః
శరద్గతో మేఘ ఇవాల్పతోయః ॥ **2.44.31** ॥ 1800

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే చతుశ్చత్వారింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ పంచచత్వారింశః సర్గః ॥

## భరతే మహారాజే దశరథే చ ప్రణయం రక్షితుమనురుంధతః శ్రీరామస్య పురవాసినః ప్రతి పురే నివర్తనాయ ప్రార్థనా, పౌరాణాం వృద్ధబ్రాహ్మణానాం రామం ప్రతి పురే నివర్తితుమాగ్రహస్తైః సహ శ్రీరామస్య తమసాతటే గమనం

అనురక్తా మహాత్మానం రామం సత్యపరాక్రమం।
అనుజగ్ముః ప్రయాంతం తం వనవాసాయ మానవాః ॥ **2.45.1** ॥ 1801

నివర్తితేఽతీవ బలాత్ సుహృద్ధర్మేణ రాజని।
నైవ తే సన్న్యవర్తంత రామస్యానుగతా రథం ॥ **2.45.2** ॥ 1802

అయోధ్యానిలయానాం హి పురుషాణాం మహాయశాః।
బభూవ గుణసంపన్నః పూర్ణచంద్ర ఇవ ప్రియః ॥ **2.45.3** ॥ 1803

స యాచ్యమానః కాకుత్స్థస్తాభిః ప్రకృతిభిస్తదా।
కుర్వాణః పితరం సత్యం వనమేవాన్వపద్యత ॥ **2.45.4** ॥ 1804

అవేక్షమాణః సస్నేహం చక్షుషా ప్రపిబన్నివ।
ఉవాచ రామః సస్నేహం తాః ప్రజాః స్వాః ప్రజా ఇవ ॥ **2.45.5** ॥ 1805

యా ప్రీతిర్బహుమానశ్చ మయ్యయోధ్యానివాసినాం।
మత్ప్రియార్థం విశేషేణ భరతే సా విధీయతాం ॥ **2.45.6** ॥ 1806

స హి కల్యాణచారిత్రః కైకేయ్యానందవర్ధనః।
కరిష్యతి యథావద్ వః ప్రియాణి చ హితాని చ ॥ **2.45.7** ॥ 1807

జ్ఞానవృద్ధో వయోబాలో మృదుర్వీర్యగుణాన్వితః।
అనురూపః స వో భర్తా భవిష్యతి భయాపహః ॥ **2.45.8** ॥ 1808

స హి రాజగుణైర్యుక్తో యువరాజః సమీక్షితః।
అపి చాపి మయా శిష్టైః కార్యం వో భర్తృశాసనం ॥ **2.45.9** ॥ 1809

న సంతప్యేద్ యథా చాసౌ వనవాసం గతే మయి।
మహారాజస్తథా కార్యో మమ ప్రియచికీర్షయా ॥ **2.45.10** ॥ 1810

యథా యథా దాశరథిర్ధర్మమేవాశ్రితో భవేత్।
తథా తథా ప్రకృతయో రామం పతిమకామయన్ ॥ **2.45.11** ॥ 1811

బాష్పేణ పిహితం దీనం రామః సౌమిత్రిణా సహ।
చకర్షేవ గుణైర్బద్ధం జనం పురనివాసినం ॥ **2.45.12** ॥ 1812

తే ద్విజాస్త్రివిధం వృద్ధా జ్ఞానేన వయసౌజసా।
వయఃప్రకంపశిరసో దూరాదూచురిదం వచః ॥ **2.45.13** ॥ 1813

వహంతో జవనా రామం భో భో జాత్యాస్తురంగమాః।
నివర్తధ్వం న గంతవ్యం హితా భవత భర్తరి ॥ **2.45.14** ॥ 1814

కర్ణవంతి హి భూతాని విశేషేణ తురంగమాః।
యూయం తస్మాన్నివర్తధ్వం యాచనాం ప్రతివేదితాః ॥ **2.45.15** ॥ 1815

ధర్మతః స విశుద్ధాత్మా వీరః శుభదృఢవ్రతః।
ఉపవాహ్యస్తు వో భర్తా నాపవాహ్యః పురాద్ వనం ॥ **2.45.16** ॥ 1816

ఏవమార్తప్రలాపాంస్తాన్ వృద్ధాన్ ప్రలపతో ద్విజాన్।
అవేక్ష్య సహసా రామో రథాదవతతార హ ॥ **2.45.17** ॥ 1817

పద్భ్యామేవ జగామాథ ససీతః సహలక్ష్మణః।
సన్నికృష్టపదన్యాసో రామో వనపరాయణః ॥ **2.45.18** ॥ 1818

ద్విజాతీన్ హి పదాతీంస్తాన్ రామశ్చారిత్రవత్సలః।
న శశాక ఘృణాచక్షుః పరిమోక్తుం రథేన సః ॥ **2.45.19** ॥ 1819

గచ్ఛంతమేవ తం దృష్ట్వా రామం సంభ్రాంతమానసాః।
ఊచుః పరమసంతప్తా రామం వాక్యమిదం ద్విజాః ॥ **2.45.20** ॥ 1820

బ్రాహ్మణ్యం కృత్స్నమేతత్ త్వాం బ్రహ్మణ్యమనుగచ్ఛతి।
ద్విజస్కంధాధిరూఢాస్త్వామనయోఽప్యనుయాంత్వమీ ॥ **2.45.21** ॥ 1821

వాజపేయసముత్థాని చ్ఛత్రాణ్యేతాని పశ్య నః।
పృష్ఠతోఽనుప్రయాతాని మేఘానివ జలాత్యయే ॥ **2.45.22** ॥ 1822

అనవాప్తాతపత్రస్య రశ్మిసంతాపితస్య తే।
ఏభిశ్ఛాయాం కరిష్యామః స్వైశ్ఛత్త్రైర్వాజపేయకైః ॥ **2.45.23** ॥ 1823

యా హి నః సతతం బుద్ధిర్వేదమంత్రానుసారిణీ।
త్వత్కృతే సా కృతా వత్స వనవాసానుసారిణీ ॥ **2.45.24** ॥ 1824

హృదయేష్ववతిష్ఠంతే వేదా యే నః పరం ధనం।
వత్స్యంత్యపి గృహేష్వేవ దారాశ్చారిత్రరక్షితాః ॥ **2.45.25** ॥ 1825

పునర్న నిశ్చయః కార్యస్త్వద్గతౌ సుకృతా మతిః।
త్వయి ధర్మవ్యపేక్షే తు కిం స్యాద్ ధర్మపథే స్థితం ॥ **2.45.26** ॥ 1826

యాచితో నో నివర్తస్వ హంసశుక్లశిరోరుహైః।
శిరోభిర్నిభృతాచార మహీపతనపాంసులైః ॥ **2.45.27** ॥ 1827

బహూనాం వితతా యజ్ఞా ద్విజానాం య ఇహాగతాః।
తేషాం సమాప్తిరాయత్తా తవ వత్స నివర్తనే ॥ **2.45.28** ॥ 1828

భక్తిమంతీహ భూతాని జంగమాజంగమాని చ।
యాచమానేషు తేషు త్వం భక్తిం భక్తేషు దర్శయ ॥ **2.45.29** ॥ 1829

అనుగంతుమశక్తాస్త్వాం మూలైరుద్ధతవేగినః।
ఉన్నతా వాయువేగేన విక్రోశంతీవ పాదపాః ॥ **2.45.30** ॥ 1830

నిశ్చేష్టాహారసంచారా వృక్షైకస్థాననిశ్చితాః।
పక్షిణోఽపి ప్రయాచంతే సర్వభూతానుకంపినం ॥ **2.45.31** ॥ 1831

ఏవం విక్రోశతాం తేషాం ద్విజాతీనాం నివర్తనే।
దదృశే తమసా తత్ర వారయంతీవ రాఘవం ॥ **2.45.32** ॥ 1832

తతః సుమంత్రోఽపి రథాద్ విముచ్య
శ్రాంతాన్ హయాన్ సంపరివర్త్య శీఘ్రం।
పీతోదకాంస్తోయపరిప్లుతాంగా -
నచారయద్ వై తమసావిదూరే ॥ **2.45.33** ॥ 1833

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే పంచచత్వారింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ షట్చత్వారింశః సర్గః ॥

## సీతాలక్ష్మణాభ్యాం సహ శ్రీరామస్య రాత్రౌ తమసాతటే నివాసస్తత్ర మాతుః పితురయోధ్యాయాశ్చ కృతే తదీయా చింతా, సుప్తాన్ పౌరజనాన్ విహాయ తస్య వనం ప్రతి గమనం

తతస్తు తమసాతీరం రమ్యమాశ్రిత్య రాఘవః।
సీతాముద్వీక్ష్య సౌమిత్రిమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.46.1** ॥ 1834

ఇయమద్య నిశా పూర్వా సౌమిత్రే ప్రహితా వనం।
వనవాసస్య భద్రం తే న చోత్కంఠితుమర్హసి ॥ **2.46.2** ॥ 1835

పశ్య శూన్యాన్యరణ్యాని రుదంతీవ సమంతతః।
యథా నిలయమాయద్భిర్నిలీనాని మృగద్విజైః ॥ **2.46.3** ॥ 1836

అద్యాయోధ్యా తు నగరీ రాజధానీ పితుర్మమ।
సస్త్రీపుంసా గతానస్మాఞ్శోచిష్యతి న సంశయః ॥ **2.46.4** ॥ 1837

అనురక్తా హి మనుజా రాజానం బహుభిర్గుణైః।
త్వాం చ మాం చ నరవ్యాఘ్ర శత్రుఘ్నభరతౌ తథా ॥ **2.46.5** ॥ 1838

పితరం చానుశోచామి మాతరం చ యశస్వినీం।
అపి నాంధౌ భవేతాం నౌ రుదంతౌ తావభీక్ష్ణశః ॥ **2.46.6** ॥ 1839

భరతః ఖలు ధర్మాత్మా పితరం మాతరం చ మే।
ధర్మార్థకామసహితైర్వాక్యైరాశ్వాసయిష్యతి ॥ **2.46.7** ॥ 1840

భరతస్యానృశంసత్వం సంచింత్యాహం పునః పునః।
నానుశోచామి పితరం మాతరం చ మహాభుజ ॥ **2.46.8** ॥ 1841

త్వయా కార్యం నరవ్యాఘ్ర మామనువ్రజతా కృతం।
అన్వేష్టవ్యా హి వైదేహ్యా రక్షణార్థం సహాయతా ॥ **2.46.9** ॥ 1842

అద్భిరేవ హి సౌమిత్రే వర్త్స్యామ్యద్య నిశామిమాం।
ఏతద్ధి రోచతే మహ్యం వన్యేఽపి వివిధే సతి ॥ **2.46.10** ॥ 1843

ఏవముక్త్వా తు సౌమిత్రిం సుమంత్రమపి రాఘవః।
అప్రమత్తస్త్వమశ్వేషు భవ సౌమ్యేత్యువాచ హ ॥ **2.46.11** ॥ 1844

సోఽశ్వాన్ సుమంత్రః సంయమ్య సూర్యేఽస్తం సముపాగతే।
ప్రభూతయవసాన్ కృత్వా బభూవ ప్రత్యనంతరః ॥ **2.46.12** ॥ 1845

ఉపాస్య తు శివాం సంధ్యాం దృష్ట్వా రాత్రిముపాగతాం।
రామస్య శయనం చక్రే సూతః సౌమిత్రిణా సహ ॥ **2.46.13** ॥ 1846

తాం శయ్యాం తమసాతీరే వీక్ష్య వృక్షదలైర్వృతాం।
రామః సౌమిత్రిణా సార్ధం సభార్యః సంవివేశ హ ॥ **2.46.14** ॥ 1847

సభార్యం సంప్రసుప్తం తు శ్రాంతం సంప్రేక్ష్య లక్ష్మణః।
కథయామాస సూతాయ రామస్య వివిధాన్ గుణాన్ ॥ **2.46.15** ॥ 1848

జాగ్రతోరేవ తాం రాత్రిం సౌమిత్రేరుదితో రవిః।
సూతస్య తమసాతీరే రామస్య బ్రువతో గుణాన్ ॥ **2.46.16** ॥ 1849

గోకులాకులతీరాయాస్తమసాయా విదూరతః।
అవసత్ తత్ర తాం రాత్రిం రామః ప్రకృతిభిః సహ ॥ **2.46.17** ॥ 1850

ఉత్థాయ చ మహాతేజాః ప్రకృతీస్తా నిశామ్య చ।
అబ్రవీద్ భ్రాతరం రామో లక్ష్మణం పుణ్యలక్షణం ॥ **2.46.18** ॥ 1851

అస్మద్వ్యపేక్షాన్ సౌమిత్రే నిర్వ్యపేక్షాన్ గృహేష్వపి।
వృక్షమూలేషు సంసక్తాన్ పశ్య లక్ష్మణ సాంప్రతం ॥ **2.46.19** ॥ 1852

యథైతే నియమం పౌరాః కుర్వంత్యస్మన్నివర్తనే।
అపి ప్రాణాన్ న్యసిష్యంతి న తు త్యక్ష్యంతి నిశ్చయం ॥ **2.46.20** ॥ 1853

యావదేవ తు సంసుప్తాస్తావదేవ వయం లఘు।
రథమారుహ్య గచ్ఛామః పంథానమకుతోభయం ॥ **2.46.21** ॥ 1854

అతో భూయోఽపి నేదానీమిక్ష్వాకుపురవాసినః।
స్వపేయురనురక్తా మా వృక్షమూలేషు సంశ్రితాః ॥ **2.46.22** ॥ 1855

పౌరా హ్యాత్మకృతాద్ దుఃఖాద్ విప్రమోచ్యా నృపాత్మజైః।
న తు ఖల్వాత్మనా యోజ్యా దుఃఖేన పురవాసినః ॥ **2.46.23** ॥ 1856

అబ్రవీల్లక్ష్మణో రామం సాక్షాద్ ధర్మమివ స్థితం।
రోచతే మే తథా ప్రాజ్ఞ క్షిప్రమారుహ్యతామితి ॥ **2.46.24** ॥ 1857

అథ రామోఽబ్రవీత్ సూతం శీఘ్రం సంయుజ్యతాం రథః।
గమిష్యామి తతోఽరణ్యం గచ్ఛ శీఘ్రమితః ప్రభో ॥ **2.46.25** ॥ 1858

సూతస్తతః సంత్వరితః స్యందనం తైర్హయోత్తమైః।
యోజయిత్వా తు రామస్య ప్రాంజలిః ప్రత్యవేదయత్ ॥ **2.46.26** ॥ 1859

అయం యుక్తో మహాబాహో రథస్తే రథినాం వర।
త్వరయాఽఽరోహ భద్రం తే ససీతః సహలక్ష్మణః ॥ **2.46.27** ॥ 1860

తం స్యందనమధిష్ఠాయ రాఘవః సపరిచ్ఛదః।
శీఘ్రగామాకులావర్తాం తమసామతరన్నదీం ॥ **2.46.28** ॥ 1861

స సంతీర్య మహాబాహుః శ్రీమాఞ్శివమకంటకం।
ప్రాపద్యత మహామార్గమభయం భయదర్శినాం ॥ **2.46.29** ॥ 1862

మోహనార్థం తు పౌరాణాం సూతం రామోఽబ్రవీద్ వచః।
ఉదఙ్ముఖః ప్రయాహి త్వం రథమారుహ్య సారథే ॥ **2.46.30** ॥ 1863

ముహూర్తం త్వరితం గత్వా నివర్తయ రథం పునః।
యథా న విద్యుః పౌరా మాం తథా కురు సమాహితః ॥ **2.46.31** ॥ 1864

రామస్య తు వచః శ్రుత్వా తథా చక్రే చ సారథిః।
ప్రత్యాగమ్య చ రామస్య స్యందనం ప్రత్యవేదయత్ ॥ **2.46.32** ॥ 1865

తౌ సంప్రయుక్తం తు రథం సమాస్థితౌ
తదా ససీతౌ రఘువంశవర్ధనౌ।
ప్రచోదయామాస తతస్తురంగమాన్
స సారథిర్యేన పథా తపోవనం ॥ **2.46.33** ॥ 1866

తతః సమాస్థాయ రథం మహారథః
ససారథిర్దాశరథిర్వనం యయౌ।
ఉదఙ్ముఖం తం తు రథం చకార స
ప్రయాణమాంగల్యనిమిత్తదర్శనాత్ ॥ **2.46.34** ॥ 1867

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే షట్చత్వారింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ సప్తచత్వారింశః సర్గః ॥

## ప్రాతః ప్రబుద్ధానాం పౌరాణాం విలాపో నిరాశానాం చ తేషాం నగరే నివర్తనం

ప్రభాతాయాం తు శర్వర్యాం పౌరాస్తే రాఘవం వినా।
శోకోపహతనిశ్చేష్టా బభూవుర్హతచేతసః ॥ **2.47.1** ॥ 1868

శోకజాశ్రుపరిద్యూనా వీక్షమాణాస్తతస్తతః।
ఆలోకమపి రామస్య న పశ్యంతి స్మ దుఃఖితాః ॥ **2.47.2** ॥ 1869

తే విషాదార్తవదనా రహితాస్తేన ధీమతా।
కృపణాః కరుణా వాచో వదంతి స్మ మనీషిణః ॥ **2.47.3** ॥ 1870

ధిగస్తు ఖలు నిద్రాం తాం యయాపహతచేతసః।
నాద్య పశ్యామహే రామం పృథూరస్కం మహాభుజం ॥ **2.47.4** ॥ 1871

కథం రామో మహాబాహుః స తథావితథక్రియః।
భక్తం జనమభిత్యజ్య ప్రవాసం తాపసో గతః ॥ **2.47.5** ॥ 1872

యో నః సదా పాలయతి పితా పుత్రానివౌరసాన్।
కథం రఘూణాం స శ్రేష్ఠస్త్యక్త్వా నో విపినం గతః ॥ **2.47.6** ॥ 1873

ఇహైవ నిధనం యామ మహాప్రస్థానమేవ వా।
రామేణ రహితానాం నో కిమర్థం జీవితం హితం ॥ **2.47.7** ॥ 1874

సంతి శుష్కాణి కాష్ఠాని ప్రభూతాని మహాంతి చ।
తైః ప్రజ్వాల్య చితాం సర్వే ప్రవిశామోఽథవా వయం ॥ **2.47.8** ॥ 1875

కిం వక్ష్యామో మహాబాహురనసూయః ప్రియంవదః।
నీతః స రాఘవోఽస్మాభిరితి వక్తుం కథం క్షమం ॥ **2.47.9** ॥ 1876

సా నూనం నగరీ దీనా దృష్ట్వాస్మాన్ రాఘవం వినా।
భవిష్యతి నిరానందా సస్త్రీబాలవయోఽధికా ॥ **2.47.10** ॥ 1877

నిర్యాతాస్తేన వీరేణ సహ నిత్యం మహాత్మనా।
విహీనాస్తేన చ పునః కథం ద్రక్ష్యామ తాం పురీం ॥ **2.47.11** ॥ 1878

ఇతీవ బహుధా వాచో బాహుముద్యమ్య తే జనాః।
విలపంతి స్మ దుఃఖార్తా హృతవత్సా ఇవాగ్ర్యగాః ॥ **2.47.12** ॥ 1879

తతో మార్గానుసారేణ గత్వా కించిత్ తతః క్షణం।
మార్గనాశాద్ విషాదేన మహతా సమభిప్లుతాః ॥ **2.47.13** ॥ 1880

రథమార్గానుసారేణ న్యవర్తంత మనస్వినః।
కిమిదం కిం కరిష్యామో దైవేనోపహతా ఇతి ॥ **2.47.14** ॥ 1881

తదా యథాగతేనైవ మార్గేణ క్లాంతచేతసః।
అయోధ్యామగమన్ సర్వే పురీం వ్యథితసజ్జనాం ॥ **2.47.15** ॥ 1882

ఆలోక్య నగరీం తాం చ క్షయవ్యాకులమానసాః।
ఆవర్తయంత తేఽశ్రూణి నయనైః శోకపీడితైః ॥ **2.47.16** ॥ 1883

ఏషా రామేణ నగరీ రహితా నాతిశోభతే।
ఆపగా గరుడేనేవ హ్రదాదుద్ధృతపన్నగా ॥ **2.47.17** ॥ 1884

చంద్రహీనమివాకాశం తోయహీనమివార్ణవం।
అపశ్యన్ నిహతానందం నగరం తే విచేతసః ॥ **2.47.18** ॥ 1885

తే తాని వేశ్మాని మహాధనాని
దుఃఖేన దుఃఖోపహతా విశంతః।
నైవ ప్రజగ్ముః స్వజనం పరం వా
నిరీక్ష్యమాణాః ప్రవినష్టహర్షాః ॥ **2.47.19** ॥ 1886

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే సప్తచత్వారింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ అష్టచత్వారింశః సర్గః ॥

## పురవాసినీనాం స్త్రీణాం విలాపః

తేషామేవం విషణ్ణానాం పీడితానామతీవ చ।
బాష్పవిప్లుతనేత్రాణాం సశోకానాం ముమూర్షయా ॥ **2.48.1** ॥ 1887

అభిగమ్య నివృత్తానాం రామం నగరవాసినాం।
ఉద్గతానీవ సత్త్వాని బభూవురమనస్వినాం ॥ **2.48.2** ॥ 1888

స్వం స్వం నిలయమాగమ్య పుత్రదారైః సమావృతాః।
అశ్రూణి ముముచుః సర్వే బాష్పేణ పిహితాననాః ॥ **2.48.3** ॥ 1889

న చాహృష్యన్ న చామోదన్ వణిజో న ప్రసారయన్।
న చాశోభంత పణ్యాని నాపచన్ గృహమేధినః ॥ **2.48.4** ॥ 1890

నష్టం దృష్ట్వా నాభ్యనందన్ విపులం వా ధనాగమం।
పుత్రం ప్రథమజం లబ్ధ్వా జననీ నాప్యనందత ॥ **2.48.5** ॥ 1891

గృహే గృహే రుదత్యశ్చ భర్తారం గృహమాగతం।
వ్యగర్హయంత దుఃఖార్తా వాగ్భిస్తోత్త్రైరివ ద్విపాన్ ॥ **2.48.6** ॥ 1892

కిం ను తేషాం గృహైః కార్యం కిం దారైః కిం ధనేన వా।
పుత్త్రైర్వాపి సుఖైర్వాపి యే న పశ్యంతి రాఘవం ॥ **2.48.7** ॥ 1893

ఏకః సత్పురుషో లోకే లక్ష్మణః సహ సీతయా।
యోఽనుగచ్ఛతి కాకుత్స్థం రామం పరిచరన్ వనే ॥ **2.48.8** ॥ 1894

ఆపగాః కృతపుణ్యాస్తాః పద్మిన్యశ్చ సరాంసి చ।
యేషు యాస్యతి కాకుత్స్థో విగాహ్య సలిలం శుచి ॥ **2.48.9** ॥ 1895

శోభయిష్యంతి కాకుత్స్థమటవ్యో రమ్యకాననాః।
ఆపగాశ్చ మహానూపాః సానుమంతశ్చ పర్వతాః ॥ **2.48.10** ॥ 1896

కాననం వాపి శైలం వా యం రామోఽనుగమిష్యతి।
ప్రియాతిథిమివ ప్రాప్తం నైనం శక్ష్యంత్యనర్చితుం ॥ **2.48.11** ॥ 1897

విచిత్రకుసుమాపీడా బహుమంజరిధారిణః।
రాఘవం దర్శయిష్యంతి నగా భ్రమరశాలినః ॥ **2.48.12** ॥ 1898

అకాలే చాపి ముఖ్యాని పుష్పాణి చ ఫలాని చ।
దర్శయిష్యంత్యనుక్రోశాద్ గిరయో రామమాగతం ॥ **2.48.13** ॥ 1899

ప్రస్రవిష్యంతి తోయాని విమలాని మహీధరాః।
విదర్శయంతో వివిధాన్ భూయశ్చిత్రాంశ్చ నిర్ఝరాన్ ॥ **2.48.14** ॥ 1900

పాదపాః పర్వతాగ్రేషు రమయిష్యంతి రాఘవం।
యత్ర రామో భయం నాత్ర నాస్తి తత్ర పరాభవః ॥ **2.48.15** ॥ 1901

స హి శూరో మహాబాహుః పుత్రో దశరథస్య చ।
పురా భవతి నోఽదూరాదనుగచ్ఛామ రాఘవం ॥ **2.48.16** ॥ 1902

పాదచ్ఛాయా సుఖం భర్తుస్తాదృశస్య మహాత్మనః।
స హి నాథో జనస్యాస్య స గతిః స పరాయణం ॥ **2.48.17** ॥ 1903

వయం పరిచరిష్యామః సీతాం యూయం చ రాఘవం।
ఇతి పౌరస్త్రియోభర్తౄన్ దుఃఖార్తాస్తత్తదబ్రువన్ ॥ **2.48.18** ॥ 1904

యుష్మాకం రాఘవోఽరణ్యే యోగక్షేమం విధాస్యతి।
సీతా నారీజనస్యాస్య యోగక్షేమం కరిష్యతి ॥ **2.48.19** ॥ 1905

కో న్వనేనాప్రతీతేన సోత్కంఠితజనేన చ।
సంప్రీయేతామనోజ్ఞేన వాసేన హృతచేతసా ॥ **2.48.20** ॥ 1906

కైకేయ్యా యది చేద్ రాజ్యం స్యాదధర్మ్యమనాథవత్।
న హి నో జీవితేనార్థః కుతః పుత్త్రైః కుతో ధనైః ॥ **2.48.21** ॥ 1907

యయా పుత్రశ్చ భర్తా చ త్యక్తావైశ్వర్యకారణాత్।
కం సా పరిహరేదన్యం కైకేయీ కులపాంసనీ ॥ **2.48.22** ॥ 1908

కైకేయ్యా న వయం రాజ్యే భృతకా హి వసేమహి।
జీవంత్యా జాతు జీవంత్యాః పుత్త్రైరపి శపామహే ॥ **2.48.23** ॥ 1909

యా పుత్రం పార్థివేంద్రస్య ప్రవాసయతి నిర్ఘృణా।
కస్తాం ప్రాప్య సుఖం జీవేదధర్మ్యాం దుష్టచారిణీం ॥ **2.48.24** ॥ 1910

ఉపద్రుతమిదం సర్వమనాలంభమనాయకం।
కైకేయ్యాస్తు కృతే సర్వం వినాశముపయాస్యతి ॥ **2.48.25** ॥ 1911

నహి ప్రవ్రజితే రామే జీవిష్యతి మహీపతిః।
మృతే దశరథే వ్యక్తం విలోపస్తదనంతరం ॥ **2.48.26** ॥ 1912

తే విషం పిబతాలోడ్య క్షీణపుణ్యాః సుదుఃఖితాః।
రాఘవం వానుగచ్ఛధ్వమశ్రుతిం వాపి గచ్ఛత ॥ **2.48.27** ॥ 1913

మిథ్యాప్రవ్రాజితో రామః సభార్యః సహలక్ష్మణః।
భరతే సన్నిబద్ధాః స్మః సౌనికే పశవో యథా ॥ **2.48.28** ॥ 1914

పూర్ణచంద్రాననః శ్యామో గూఢజత్రురరిందమః।
ఆజానుబాహుః పద్మాక్షో రామో లక్ష్మణపూర్వజః ॥ **2.48.29** ॥ 1915

పూర్వాభిభాషీ మధురః సత్యవాదీ మహాబలః।
సౌమ్యశ్చ సర్వలోకస్య చంద్రవత్ ప్రియదర్శనః ॥ **2.48.30** ॥ 1916

నూనం పురుషశార్దూలో మత్తమాతంగవిక్రమః।
శోభయిష్యత్యరణ్యాని విచరన్ స మహారథః ॥ **2.48.31** ॥ 1917

తాస్తథా విలపంత్యస్తు నగరే నాగరస్త్రియః।
చుక్రుశుర్దుఃఖసంతప్తా మృత్యోరివ భయాగమే ॥ **2.48.32** ॥ 1918

ఇత్యేవం విలపంతీనాం స్త్రీణాం వేశ్మసు రాఘవం।
జగామాస్తం దినకరో రజనీ చాభ్యవర్తత ॥ **2.48.33** ॥ 1919

నష్టజ్వలనసంతాపా ప్రశాంతాధ్యాయసత్కథా।
తిమిరేణానులిప్తేవ తదా సా నగరీ బభౌ ॥ **2.48.34** ॥ 1920

ఉపశాంతవణిక్పణ్యా నష్టహర్షా నిరాశ్రయా।
అయోధ్యా నగరీ చాసీన్నష్టతారమివాంబరం ॥ **2.48.35** ॥ 1921

తదా స్త్రియో రామనిమిత్తమాతురా
యథా సుతే భ్రాతరి వా వివాసితే।
విలప్య దీనా రురుదుర్విచేతసః
సుతైర్హితాసామధికోఽపి సోఽభవత్ ॥ **2.48.36** ॥ 1922

ప్రశాంతగీతోత్సవనృత్యవాదనా
విభ్రష్టహర్షా పిహితాపణోదయా।
తదా హ్యయోధ్యా నగరీ బభూవ సా
మహార్ణవః సంక్షపితోదకో యథా ॥ **2.48.37** ॥ 1923

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే అష్టచత్వారింశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ఏకోనపంచాశః సర్గః ॥

## గ్రామ్యాణాం వార్తాం శృణ్వతః శ్రీరామస్య కోసలసీమానమతిక్రమ్య గమనం వేదశ్రుతిగోమతీస్యందికాఖ్యాః సరితః సముత్తీర్య్య తస్య సుమంత్రం ప్రతి కించిన్నివేదనం

రామోఽపి రాత్రిశేషేణ తేనైవ మహదంతరం।
జగామ పురుషవ్యాఘ్రః పితురాజ్ఞామనుస్మరన్ ॥ **2.49.1** ॥ 1924

తథైవ గచ్ఛతస్తస్య వ్యపాయాద్ రజనీ శివా।
ఉపాస్య తు శివాం సంధ్యాం విషయానత్యగాహత ॥ **2.49.2** ॥ 1925

గ్రామాన్ వికృష్టసీమాంతాన్ పుష్పితాని వనాని చ।
పశ్యన్నతియయౌ శీఘ్రం శనైరివ హయోత్తమైః ॥ **2.49.3** ॥ 1926

శృణ్వన్ వాచో మనుష్యాణాం గ్రామసంవాసవాసినాం।
రాజానం ధిగ్ దశరథం కామస్య వశమాస్థితం ॥ **2.49.4** ॥ 1927

హా నృశంసాద్య కైకేయీ పాపా పాపానుబంధినీ।
తీక్ష్ణా సంభిన్నమర్యాదా తీక్ష్ణకర్మణి వర్తతే ॥ **2.49.5** ॥ 1928

యా పుత్రమీదృశం రాజ్ఞః ప్రవాసయతి ధార్మికం।
వనవాసే మహాప్రాజ్ఞం సానుక్రోశం జితేంద్రియం ॥ **2.49.6** ॥ 1929

కథం నామ మహాభాగా సీతా జనకనందినీ।
సదా సుఖేష్వభిరతా దుఃఖాన్యనుభవిష్యతి ॥ **2.49.7** ॥ 1930

అహో దశరథో రాజా నిఃస్నేహః స్వసుతం ప్రతి।
ప్రజానామనఘుం రామం పరిత్యక్తుమిహేచ్ఛతి ॥ **2.49.8** ॥ 1931

ఏతా వాచో మనుష్యాణాం గ్రామసంవాసవాసినాం।
శృణ్వన్నతియయౌ వీరః కోసలాన్ కోసలేశ్వరః ॥ **2.49.9** ॥ 1932

తతో వేదశ్రుతిం నామ శివవారివహాం నదీం।
ఉత్తీర్యాభిముఖః ప్రాయాదగస్త్యాధ్యుషితాం దిశం ॥ **2.49.10** ॥ 1933

గత్వా తు సుచిరం కాలం తతః శీతవహాం నదీం।
గోమతీం గోయుతానూపామతరత్ సాగరంగమాం ॥ **2.49.11** ॥ 1934

గోమతీం చాప్యతిక్రమ్య రాఘవః శీఘ్రగైర్హయైః।
మయూరహంసాభిరుతాం తతార స్యందికాం నదీం ॥ **2.49.12** ॥ 1935

స మహీం మనునా రాజ్ఞా దత్తామిక్ష్వాకవే పురా।
స్ఫీతాం రాష్ట్రవృతాం రామో వైదేహీమన్వదర్శయత్ ॥ **2.49.13** ॥ 1936

సూత ఇత్యేవ చాభాష్య సారథిం తమభీక్ష్ణశః।
హంసమత్తస్వరః శ్రీమానువాచ పురుషోత్తమః ॥ **2.49.14** ॥ 1937

కదాహం పునరాగమ్య సరయ్వాః పుష్పితే వనే।
మృగయాం పర్యటిష్యామి మాత్రా పిత్రా చ సంగతః ॥ **2.49.15** ॥ 1938

నాత్యర్థమభికాంక్షామి మృగయాం సరయూవనే।
రతిర్హ్యేషాతులా లోకే రాజర్షిగణసమ్మతా ॥ **2.49.16** ॥ 1939

రాజర్షీణాం హి లోకేఽస్మిన్ రత్యర్థం మృగయా వనే।
కాలే కృతాం తాం మనుజైర్ధన్వినామభికాంక్షితాం ॥ **2.49.17** ॥ 1940

స తమధ్వానమైక్ష్వాకః సూతం మధురయా గిరా।
తం తమర్థమభిప్రేత్య యయౌ వాక్యముదీరయన్ ॥ **2.49.18** ॥ 1941

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ఏకోనపంచాశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ పంచాశః సర్గః ॥

## మార్గే శ్రీరామేణాయోధ్యాపురీతో వనవాసాయానుజ్ఞాప్రార్థనం శృంగవేరపురే గంగాతటే సముపస్థాయ తత్ర రాత్రౌ తస్య నివాసో నిషాదరాజేన గుహేన తస్య సత్కారశ్చ

విశాలాన్ కోసలాన్ రమ్యాన్ యాత్వా లక్ష్మణపూర్వజః ।
అయోధ్యామున్ముఖో ధీమాన్ ప్రాంజలిర్వాక్యమబ్రవీత్ ॥ **2.50.1** ॥ 1942

ఆపృచ్ఛే త్వాం పురిశ్రేష్ఠే కాకుత్స్థపరిపాలితే ।
దైవతాని చ యాని త్వాం పాలయంత్యావసంతి చ ॥ **2.50.2** ॥ 1943

నివృత్తవనవాసస్త్వామనృణో జగతీపతేః ।
పునర్ద్రక్ష్యామి మాత్రా చ పిత్రా చ సహ సంగతః ॥ **2.50.3** ॥ 1944

తతో రుచిరతామ్రాక్షో భుజముద్యమ్య దక్షిణం ।
అశ్రుపూర్ణముఖో దీనోఽబ్రవీజ్జానపదం జనం ॥ **2.50.4** ॥ 1945

అనుక్రోశో దయా చైవ యథార్హం మయి వః కృతః ।
చిరం దుఃఖస్య పాపీయో గమ్యతామర్థసిద్ధయే ॥ **2.50.5** ॥ 1946

తేఽభివాద్య మహాత్మానం కృత్వా చాపి ప్రదక్షిణం ।
విలపంతో నరా ఘోరం వ్యతిష్ఠంశ్చ క్వచిత్ క్వచిత్ ॥ **2.50.6** ॥ 1947

తథా విలపతాం తేషామతృప్తానాం చ రాఘవః ।
అచక్షుర్విషయం ప్రాయాద్ యథార్కః క్షణదాముఖే ॥ **2.50.7** ॥ 1948

తతో ధాన్యధనోపేతాన్ దానశీలజనాన్ శివాన్।
అకుతశ్చిద్భయాన్ రమ్యాంశ్చైత్యయూపసమావృతాన్ ॥ **2.50.8** ॥ 1949

ఉద్యానామ్రవణోపేతాన్ సంపన్నసలిలాశయాన్।
తుష్టపుష్టజనాకీర్ణాన్ గోకులాకులసేవితాన్ ॥ **2.50.9** ॥ 1950

రక్షణీయాన్ నరేంద్రాణాం బ్రహ్మఘోషాభినాదితాన్।
రథేన పురుషవ్యాఘ్రః కోసలానత్యవర్తత ॥ **2.50.10** ॥ 1951

మధ్యేన ముదితం స్ఫీతం రమ్యోద్యానసమాకులం।
రాజ్యం భోజ్యం నరేంద్రాణాం యయౌ ధృతిమతాం వరః ॥ **2.50.11** ॥ 1952

తత్ర త్రిపథగాం దివ్యాం శీతతోయామశైవలాం।
దదర్శ రాఘవో గంగాం రమ్యామృషినిషేవితాం ॥ **2.50.12** ॥ 1953

ఆశ్రమైరవిదూరస్థైః శ్రీమద్భిః సమలంకృతాం।
కాలేఽప్సరోభిర్హృష్టాభిః సేవితాంభోహ్రదాం శివాం ॥ **2.50.13** ॥ 1954

దేవదానవగంధర్వైః కిన్నరైరుపశోభితాం।
నాగగంధర్వపత్నీభిః సేవితాం సతతం శివాం ॥ **2.50.14** ॥ 1955

దేవాక్రీడశతాకీర్ణాం దేవోద్యానయుతాం నదీం।
దేవార్థమాకాశగతాం విఖ్యాతాం దేవపద్మినీం ॥ **2.50.15** ॥ 1956

జలాఘాతాట్టహాసోగ్రాం ఫేననిర్మలహాసినీం।
క్వచిద్ వేణీకృతజలాం క్వచిదావర్తశోభితాం ॥ **2.50.16** ॥ 1957

క్వచిత్ స్తిమితగంభీరాం క్వచిద్ వేగసమాకులాం।
క్వచిద్ గంభీరనిర్ఘోషాం క్వచిద్ భైరవనిఃస్వనాం ॥ **2.50.17** ॥ 1958

దేవసంఘాప్లుతజలాం నిర్మలోత్పలసంకులాం।
క్వచిదాభోగపులినాం క్వచిన్నిర్మలవాలుకాం ॥ **2.50.18** ॥ 1959

హంససారససంఘుష్టాం చక్రవాకోపశోభితాం।
సదామత్తైశ్చ విహగైరభిపన్నామనిందితాం ॥ **2.50.19** ॥ 1960

క్వచిత్ తీరరుహైర్వృక్షైర్మాలాభిరివ శోభితాం।
క్వచిత్ ఫుల్లోత్పలచ్ఛన్నాం క్వచిత్ పద్మవనాకులాం ॥ **2.50.20** ॥ 1961

క్వచిత్ కుముదఖండైశ్చ కుడ్మలైరుపశోభితాం।
నానాపుష్పరజోధ్వస్తాం సమదామివ చ క్వచిత్ ॥ **2.50.21** ॥ 1962

వ్యపేతమలసంఘాతాం మణినిర్మలదర్శనాం।
దిశాగజైర్వనగజైర్మత్తైశ్చ వరవారణైః ॥ **2.50.22** ॥ 1963

దేవరాజోపవాహ్యైశ్చ సన్నాదితవనాంతరాం।
ప్రమదామివ యత్నేన భూషితాం భూషణోత్తమైః ॥ **2.50.23** ॥ 1964

ఫలపుష్పైః కిసలయైర్వృతాం గుల్మైర్ద్విజైస్తథా।
విష్ణుపాదచ్యుతాం దివ్యామపాపాం పాపనాశినీం ॥ **2.50.24** ॥ 1965

శింశుమారైశ్చ నక్రైశ్చ భుజంగైశ్చ సమన్వితాం।
శంకరస్య జటాజూటాద్ భ్రష్టాం సాగరతేజసా ॥ **2.50.25** ॥ 1966

సముద్రమహిషీం గంగాం సారసక్రౌంచనాదితాం।
ఆససాద మహాబాహుః శృంగవేరపురం ప్రతి ॥ **2.50.26** ॥ 1967

తామూర్మికలిలావర్తామన్వవేక్ష్య మహారథః।
సుమంత్రమబ్రవీత్ సూతమిహైవాద్య వసామహే ॥ **2.50.27** ॥ 1968

అవిదూరాదయం నద్యా బహుపుష్పప్రవాలవాన్।
సుమహానింగుదీవృక్షో వసామోఽత్రైవ సారథే ॥ **2.50.28** ॥ 1969

ప్రేక్షామి సరితాం శ్రేష్ఠాం సమ్మాన్యసలిలాం శివాం।
దేవమానవగంధర్వమృగపన్నగపక్షిణాం ॥ **2.50.29** ॥ 1970

లక్ష్మణశ్చ సుమంత్రశ్చ బాఢమిత్యేవ రాఘవం।
ఉక్త్వా తమింగుదీవృక్షం తదోపయయతుర్హయైః ॥ **2.50.30** ॥ 1971

రామోఽభియాయ తం రమ్యం వృక్షమిక్ష్వాకునందనః।
రథాదవతరత్ తస్మాత్ సభార్యః సహలక్ష్మణః ॥ **2.50.31** ॥ 1972

సుమంత్రోఽప్యవతీర్యాథ మోచయిత్వా హయోత్తమాన్।
వృక్షమూలగతం రామముపతస్థే కృతాంజలిః ॥ **2.50.32** ॥ 1973

తత్ర రాజా గుహో నామ రామస్యాత్మసమః సఖా।
నిషాదజాత్యో బలవాన్ స్థపతిశ్చేతి విశ్రుతః ॥ **2.50.33** ॥ 1974

స శ్రుత్వా పురుషవ్యాఘ్రం రామం విషయమాగతం।
వృద్ధైః పరివృతోఽమాత్యైర్జ్ఞాతిభిశ్చాప్యుపాగతః ॥ **2.50.34** ॥ 1975

తతో నిషాదాధిపతిం దృష్ట్వా దూరాదుపస్థితం।
సహ సౌమిత్రిణా రామః సమాగచ్ఛద్ గుహేన సః ॥ **2.50.35** ॥ 1976

తమార్తః సంపరిష్వజ్య గుహో రాఘవమబ్రవీత్।
యథాయోధ్యా తథేదం తే రామ కిం కరవాణి తే ॥ **2.50.36** ॥ 1977

ఈదృశం హి మహాబాహో కః ప్రాప్స్యత్యతిథిం ప్రియం।
తతో గుణవదన్నాద్యముపాదాయ పృథగ్విధం ॥ **2.50.37** ॥ 1978

అర్ఘ్యం చోపానయచ్ఛీఘ్రం వాక్యం చేదమువాచ హ।
స్వాగతం తే మహాబాహో తవేయమఖిలా మహీ ॥ **2.50.38** ॥ 1979

వయం ప్రేష్యా భవాన్ భర్తా సాధు రాజ్యం ప్రశాధి నః।
భక్ష్యం భోజ్యం చ పేయం చ లేహ్యం చైతదుపస్థితం।
శయనాని చ ముఖ్యాని వాజినాం ఖాదనం చ తే ॥ **2.50.39** ॥ 1980

గుహమేవం బ్రువాణం తు రాఘవః ప్రత్యువాచ హ।
అర్చితాశ్చైవ హృష్టాశ్చ భవతా సర్వదా వయం ॥ **2.50.40** ॥ 1981

పద్భ్యామభిగమాచ్చైవ స్నేహసందర్శనేన చ।
భుజాభ్యాం సాధువృత్తాభ్యాం పీడయన్ వాక్యమబ్రవీత్ ॥ **2.50.41** ॥ 1982

దిష్ట్యా త్వాం గుహ పశ్యామి హ్యరోగం సహ బాంధవైః।
అపి తే కుశలం రాష్ట్రే మిత్రేషు చ వనేషు చ ॥ **2.50.42** ॥ 1983

యత్ త్విదం భవతా కించిత్ ప్రీత్యా సముపకల్పితం।
సర్వం తదనుజానామి నహి వర్తే ప్రతిగ్రహే ॥ **2.50.43** ॥ 1984

కుశచీరాజినధరం ఫలమూలాశనం చ మాం।
విద్ధి ప్రణిహితం ధర్మే తాపసం వనగోచరం ॥ **2.50.44** ॥ 1985

అశ్వానాం ఖాదనేనాహమర్థీ నాన్యేన కేనచిత్।
ఏతావతాత్ర భవతా భవిష్యామి సుపూజితః ॥ **2.50.45** ॥ 1986

ఏతే హి దయితా రాజ్ఞః పితుర్దశరథస్య మే।
ఏతైః సువిహితైరశ్వైర్భవిష్యామ్యహమర్చితః ॥ **2.50.46** ॥ 1987

అశ్వానాం ప్రతిపానం చ ఖాదనం చైవ సోఽన్వశాత్।
గుహస్తత్రైవ పురుషాంస్త్వరితం దీయతామితి ॥ **2.50.47** ॥ 1988

తతశ్చీరోత్తరాసంగః సంధ్యామన్వాస్య పశ్చిమాం।
జలమేవాదదే భోజ్యం లక్ష్మణేనాహృతం స్వయం ॥ **2.50.48** ॥ 1989

తస్య భూమౌ శయానస్య పాదౌ ప్రక్షాల్య లక్ష్మణః।
సభార్యస్య తతోఽభ్యేత్య తస్థౌ వృక్షముపాశ్రితః ॥ **2.50.49** ॥ 1990

గుహోఽపి సహ సూతేన సౌమిత్రిమనుభాషయన్।
అన్వజాగ్రత్ తతో రామమప్రమత్తో ధనుర్ధరః ॥ **2.50.50** ॥ 1991

తథా శయానస్య తతో యశస్వినో
మనస్వినో దాశరథేర్మహాత్మనః।
అదృష్టదుఃఖస్య సుఖోచితస్య సా
తదా వ్యతీతా సుచిరేణ శర్వరీ ॥ **2.50.51** ॥ 1992

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే పంచాశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ఏకపంచాశః సర్గః ॥

## నిషాదరాజగుహసమక్షే లక్ష్మణస్య విలాపః

తం జాగ్రతమదంభేన భ్రాతురర్థాయ లక్ష్మణం ।
గుహః సంతాపసంతప్తో రాఘవం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ **2.51.1** ॥ 1993

ఇయం తాత సుఖా శయ్యా త్వదర్థముపకల్పితా ।
ప్రత్యాశ్వసిహి సాధ్వస్యాం రాజపుత్ర యథాసుఖం ॥ **2.51.2** ॥ 1994

ఉచితోఽయం జనః సర్వః క్లేశానాం త్వం సుఖోచితః ।
గుప్త్యర్థం జాగరిష్యామః కాకుత్స్థస్య వయం నిశాం ॥ **2.51.3** ॥ 1995

నహి రామాత్ ప్రియతమో మమాస్తే భువి కశ్చన ।
బ్రవీమ్యేవ చ తే సత్యం సత్యేనైవ చ తే శపే ॥ **2.51.4** ॥ 1996

అస్య ప్రసాదాదాశంసే లోకేఽస్మిన్ సుమహద్ యశః ।
ధర్మావాప్తిం చ విపులామర్థకామౌ చ పుష్కలౌ ॥ **2.51.5** ॥ 1997

సోఽహం ప్రియసఖం రామం శయానం సహ సీతయా ।
రక్షిష్యామి ధనుష్పాణిః సర్వథా జ్ఞాతిభిః సహ ॥ **2.51.6** ॥ 1998

న మేఽస్త్యవిదితం కించిద్ వనేఽస్మింశ్చరతః సదా ।
చతురంగం హ్యతిబలం సుమహత్ సంతరేమహి ॥ **2.51.7** ॥ 1999

లక్ష్మణస్తు తదోవాచ రక్ష్యమాణాస్త్వయానఘ ।
నాత్ర భీతా వయం సర్వే ధర్మమేవానుపశ్యతా ॥ **2.51.8** ॥ 2000

కథం దాశరథౌ భూమౌ శయానే సహ సీతయా।
శక్యా నిద్రా మయా లబ్ధుం జీవితం వా సుఖాని వా ॥ **2.51.9** ॥ 2001

యో న దేవాసురైః సర్వైః శక్యః ప్రసహితుం యుధి।
తం పశ్య సుఖసంసుప్తం తృణేషు సహ సీతయా ॥ **2.51.10** ॥ 2002

యో మంత్రతపసా లబ్ధో వివిధైశ్చ పరాక్రమైః।
ఏకో దశరథస్యైష పుత్రః సదృశలక్షణః ॥ **2.51.11** ॥ 2003

అస్మిన్ ప్రవ్రజితే రాజా న చిరం వర్తయిష్యతి।
విధవా మేదినీ నూనం క్షిప్రమేవ భవిష్యతి ॥ **2.51.12** ॥ 2004

వినద్య సుమహానాదం శ్రమేణోపరతాః స్త్రియః।
నిర్ఘోషోపరతం తాత మన్యే రాజనివేశనం ॥ **2.51.13** ॥ 2005

కౌసల్యా చైవ రాజా చ తథైవ జననీ మమ।
నాశంసే యది జీవంతి సర్వే తే శర్వరీమిమాం ॥ **2.51.14** ॥ 2006

జీవేదపి హి మే మాతా శత్రుఘ్నస్యాన్వవేక్షయా।
తద్ దుఃఖం యది కౌసల్యా వీరసూర్వినశిష్యతి ॥ **2.51.15** ॥ 2007

అనురక్తజనాకీర్ణా సుఖాలోకప్రియావహా।
రాజవ్యసనసంసృష్టా సా పురీ వినశిష్యతి ॥ **2.51.16** ॥ 2008

కథం పుత్రం మహాత్మానం జ్యేష్ఠపుత్రమపశ్యతః।
శరీరం ధారయిష్యంతి ప్రాణా రాజ్ఞో మహాత్మనః ॥ **2.51.17** ॥ 2009

వినష్టే నృపతౌ పశ్చాత్ కౌసల్యా వినశిష్యతి।
అనంతరం చ మాతాపి మమ నాశముపైష్యతి ॥ **2.51.18** ॥ 2010

అతిక్రాంతమతిక్రాంతమనవాప్య మనోరథం।
రాజ్యే రామమనిక్షిప్య పితా మే వినశిష్యతి ॥ **2.51.19** ॥ 2011

సిద్ధార్థాః పితరం వృత్తం తస్మిన్ కాలే హ్యుపస్థితే।
ప్రేతకార్యేషు సర్వేషు సంస్కరిష్యంతి రాఘవం ॥ **2.51.20** ॥ 2012

రమ్యచత్వరసంస్థానాం సంవిభక్తమహాపథాం।
హర్మ్యప్రాసాదసంపన్నాం గణికావరశోభితాం ॥ **2.51.21** ॥ 2013

రథాశ్వగజసంబాధాం తూర్యనాదనినాదితాం।
సర్వకల్యాణసంపూర్ణాం హృష్టపుష్టజనాకులాం ॥ **2.51.22** ॥ 2014

ఆరామోద్యానసంపన్నాం సమాజోత్సవశాలినీం।
సుఖితా విచరిష్యంతి రాజధానీం పితుర్మమ ॥ **2.51.23** ॥ 2015

అపి జీవేద్ దశరథో వనవాసాత్ పునర్వ్యయం।
ప్రత్యాగమ్య మహాత్మానమపి పశ్యామ సువ్రతం ॥ **2.51.24** ॥ 2016

అపి సత్యప్రతిజ్ఞేన సార్ధం కుశలినా వయం।
నివృత్తే వనవాసేఽస్మిన్నయోధ్యాం ప్రవిశేమహి ॥ **2.51.25** ॥ 2017

పరిదేవయమానస్య దుఃఖార్తస్య మహాత్మనః।
తిష్ఠతో రాజపుత్రస్య శర్వరీ సాత్యవర్తత ॥ **2.51.26** ॥ 2018

తథా హి సత్యం బ్రువతి ప్రజాహితే
నరేంద్రసూనౌ గురుసౌహృదాద్ గుహః।
ముమోచ వాష్పం వ్యసనాభిపీడితో
జ్వరాతురో నాగ ఇవ వ్యథాతురః ॥ **2.51.27** ॥ 2019

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ఏకపంచాశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ద్విపంచాశః సర్గః ॥

## శ్రీరామస్యాజ్ఞయా గుహేన స్వామాత్యద్వారా నౌకాయా ఆనయనం శ్రీరామస్య సుమంత్రం ప్రత్యయోధ్యాయాం నివర్తితుమాదేశః, మాతుః పితుశ్చ కృతే సందేశశ్రావణం స్వయమపి వనమేవ గంతుమాగ్రహం కుర్వతః సుమంత్రస్య శ్రీరామేణ సప్రబోధం నివర్తనం శ్రీరామాదీనాం నౌకాయామారోహణం సీతాయా గంగాం ప్రతి ప్రార్థనా, నౌకయా గంగాముత్తీర్య శ్రీరామాదీనాం వత్సదేశే గమనం సాయం వృక్షస్య మూలే నివాసనాయ ప్రస్థానం చ

ప్రభాతాయాం తు శర్వర్యాం పృథువక్షా మహాయశాః।
ఉవాచ రామః సౌమిత్రిం లక్ష్మణం శుభలక్షణం ॥ **2.52.1** ॥ 2020

భాస్కరోదయకాలోఽసౌ గతా భగవతీ నిశా।
అసౌ సుకృష్ణో విహగః కోకిలస్తాత కూజతి ॥ **2.52.2** ॥ 2021

బర్హిణానాం చ నిర్ఘోషః శ్రూయతే నదతాం వనే।
తరామ జాహ్నవీం సౌమ్య శీఘ్రగాం సాగరంగమాం ॥ **2.52.3** ॥ 2022

విజ్ఞాయ రామస్య వచః సౌమిత్రిర్మిత్రనందనః।
గుహమామంత్ర్య సూతం చ సోఽతిష్ఠద్ భ్రాతురగ్రతః ॥ **2.52.4** ॥ 2023

స తు రామస్య వచనం నిశమ్య ప్రతిగృహ్య చ।
స్థపతిస్తూర్ణమాహూయ సచివానిదమబ్రవీత్ ॥ **2.52.5** ॥ 2024

అస్య వాహనసంయుక్తాం కర్ణగ్రాహవతీం శుభాం।
సుప్రతారాం దృఢాం తీర్థే శీఘ్రం నావముపాహర ॥ **2.52.6** ॥ 2025

తం నిశమ్య గుహాదేశం గుహామాత్యో గతో మహాన్।
ఉపోహ్య రుచిరాం నావం గుహాయ ప్రత్యవేదయత్ ॥ **2.52.7** ॥ 2026

తతః స ప్రాంజలిర్భూత్వా గుహో రాఘవమబ్రవీత్।
ఉపస్థితేయం నౌర్దేవ భూయః కిం కరవాణి తే ॥ **2.52.8** ॥ 2027

తవామరసుతప్రఖ్య తర్తుం సాగరగామినీం।
నౌరియం పురుషవ్యాఘ్ర శీఘ్రమారోహ సువ్రత ॥ **2.52.9** ॥ 2028

అథోవాచ మహాతేజా రామో గుహమిదం వచః।
కృతకామోఽస్మి భవతా శీఘ్రమారోప్యతామితి ॥ **2.52.10** ॥ 2029

తతః కలాపాన్ సన్నహ్య ఖడ్గౌ బధ్వా చ ధన్వినౌ।
జగ్మతుర్యేన తాం గంగాం సీతయా సహ రాఘవౌ ॥ **2.52.11** ॥ 2030

రామమేవం తు ధర్మజ్ఞముపాగత్య వినీతవత్।
కిమహం కరవాణీతి సూతః ప్రాంజలిరబ్రవీత్ ॥ **2.52.12** ॥ 2031

తతోఽబ్రవీద్ దాశరథిః సుమంత్రం
స్పృశన్ కరేణోత్తమదక్షిణేన।
సుమంత్ర శీఘ్రం పునరేవ యాహి
రాజ్ఞః సకాశే భవ చాప్రమత్తః ॥ **2.52.13** ॥ 2032

నివర్తస్వేత్యువాచైనమేతావద్ధి కృతం మమ।
రథం విహాయ పద్భ్యాం తు గమిష్యామో మహావనం ॥ **2.52.14** ॥ 2033

ఆత్మానం త్వభ్యనుజ్ఞాతమవేక్ష్యార్తః స సారథిః।
సుమంత్రః పురుషవ్యాఘ్రమైక్ష్వాకమిదమబ్రవీత్ ॥ **2.52.15** ॥ 2034

నాతిక్రాంతమిదం లోకే పురుషేణేహ కేనచిత్ ।
తవ సభ్రాతృభార్యస్య వాసః ప్రాకృతవద్ వనే ॥ **2.52.16** ॥ 2035

న మన్యే బ్రహ్మచర్యే వా స్వధీతే వా ఫలోదయః ।
మార్దవార్జవయోర్వాపి త్వాం చేద్ వ్యసనమాగతం ॥ **2.52.17** ॥ 2036

సహ రాఘవ వైదేహ్యా భ్రాత్రా చైవ వనే వసన్ ।
త్వం గతిం ప్రాప్స్యసే వీర త్రీన్ లోకాంస్తు జయన్నివ ॥ **2.52.18** ॥ 2037

వయం ఖలు హతా రామ యే త్వయా హ్యుపవంచితాః ।
కైకేయ్యా వశమేష్యామః పాపాయా దుఃఖభాగినః ॥ **2.52.19** ॥ 2038

ఇతి బ్రువన్నాత్మసమం సుమంత్రః సారథిస్తదా ।
దృష్ట్వా దూరగతం రామం దుఃఖార్తో రురుదే చిరం ॥ **2.52.20** ॥ 2039

తతస్తు విగతే బాష్పే సూతం స్ప్రుష్ట్వోదకం శుచిం ।
రామస్తు మధురం వాక్యం పునః పునరువాచ తం ॥ **2.52.21** ॥ 2040

ఇక్ష్వాకూణాం త్వయా తుల్యం సుహృదం నోపలక్షయే ।
యథా దశరథో రాజా మాం న శోచేత్ తథా కురు ॥ **2.52.22** ॥ 2041

శోకోపహతచేతాశ్చ వృద్ధశ్చ జగతీపతిః ।
కామభారావసన్నశ్చ తస్మాదేతద్ బ్రవీమి తే ॥ **2.52.23** ॥ 2042

యద్ యథా జ్ఞాపయేత్ కించిత్ స మహాత్మా మహీపతిః ।
కైకేయ్యాః ప్రియకామార్థం కార్యం తదవికాంక్షయా ॥ **2.52.24** ॥ 2043

ఏతదర్థం హి రాజ్యాని ప్రశాసతి నరాధిపాః ।
యదేషాం సర్వకృత్యేషు మనో న ప్రతిహన్యతే ॥ **2.52.25** ॥ 2044

యద్ యథా స మహారాజో నాలీకమధిగచ్ఛతి ।
న చ తామ్యతి శోకేన సుమంత్ర కురు తత్ తథా ॥ **2.52.26** ॥ 2045

అదృష్టదుఃఖం రాజానం వృద్ధమార్యం జితేంద్రియం।
బ్రూయాస్త్వమభివాద్యైవ మమ హేతోరిదం వచః ॥ **2.52.27** ॥ 2046

న చాహమనుశోచామి లక్ష్మణో న చ శోచతి।
అయోధ్యాయాశ్చ్యుతాశ్చేతి వనే వత్స్యామహేతి వా ॥ **2.52.28** ॥ 2047

చతుర్దశసు వర్షేషు నివృత్తేషు పునః పునః।
లక్ష్మణం మాం చ సీతాం చ ద్రక్ష్యసే శీఘ్రమాగతాన్ ॥ **2.52.29** ॥ 2048

ఏవముక్త్వా తు రాజానం మాతరం చ సుమంత్ర మే।
అన్యాశ్చ దేవీః సహితాః కైకేయీం చ పునః పునః ॥ **2.52.30** ॥ 2049

ఆరోగ్యం బ్రూహి కౌసల్యామథ పాదాభివందనం।
సీతాయా మమ చార్యస్య వచనాల్లక్ష్మణస్య చ ॥ **2.52.31** ॥ 2050

బ్రూయాశ్చాపి మహారాజం భరతం క్షిప్రమానయ।
ఆగతశ్చాపి భరతః స్థాప్యో నృపమతే పదే ॥ **2.52.32** ॥ 2051

భరతం చ పరిష్వజ్య యౌవరాజ్యేఽభిషిచ్య చ।
అస్మత్సంతాపజం దుఃఖం న త్వామభిభవిష్యతి ॥ **2.52.33** ॥ 2052

భరతశ్చాపి వక్తవ్యో యథా రాజని వర్తసే।
తథా మాతృషు వర్తేథాః సర్వాస్వేవావిశేషతః ॥ **2.52.34** ॥ 2053

యథా చ తవ కైకేయీ సుమిత్రా చావిశేషతః।
తథైవ దేవీ కౌసల్యా మమ మాతా విశేషతః ॥ **2.52.35** ॥ 2054

తాతస్య ప్రియకామేన యౌవరాజ్యమవేక్షతా।
లోకయోరుభయోః శక్యం నిత్యదా సుఖమేధితుం ॥ **2.52.36** ॥ 2055

నివర్త్యమానో రామేణ సుమంత్రః ప్రతిబోధితః।
తత్సర్వం వచనం శ్రుత్వా స్నేహాత్ కాకుత్స్థమబ్రవీత్ ॥ **2.52.37** ॥ 2056

యదహం నోపచారేణ బ్రూయాం స్నేహాదవిక్లవం।
భక్తిమానితి తత్ తావద్ వాక్యం త్వం క్షంతుమర్హసి ॥ **2.52.38** ॥ 2057

కథం హి త్వవిహీనోఽహం ప్రతియాస్యామి తాం పురీం।
తవ తాత వియోగేన పుత్రశోకాతురామివ ॥ **2.52.39** ॥ 2058

సరామమపి తావన్మే రథం దృష్ట్వా తదా జనః।
వినా రామం రథం దృష్ట్వా విదీర్యేతాపి సా పురీ ॥ **2.52.40** ॥ 2059

దైన్యం హి నగరీ గచ్ఛేద్ దృష్ట్వా శూన్యమిమం రథం।
సూతావశేషం స్వం సైన్యం హతవీరమివాహవే ॥ **2.52.41** ॥ 2060

దూరేఽపి నివసంతం త్వాం మానసేనాగ్రతః స్థితం।
చింతయంతోఽద్య నూనం త్వాం నిరాహారాః కృతాః ప్రజాః ॥ **2.52.42** ॥ 2061

దృష్టం తద్ వై త్వయా రామ యాదృశం త్వత్ప్రవాసనే।
ప్రజానాం సంకులం వృత్తం త్వచ్ఛోకక్లాంతచేతసాం ॥ **2.52.43** ॥ 2062

ఆర్తనాదో హి యః పౌరైరున్ముక్తస్త్వత్ప్రవాసనే।
సరథం మాం నిశామ్యైవ కుర్యుః శతగుణం తతః ॥ **2.52.44** ॥ 2063

అహం కిం చాపి వక్ష్యామి దేవీం తవ సుతో మయా।
నీతోఽసౌ మాతులకులం సంతాపం మా కృథా ఇతి ॥ **2.52.45** ॥ 2064

అసత్యమపి నైవాహం బ్రూయాం వచనమీదృశం।
కథమప్రియమేవాహం బ్రూయాం సత్యమిదం వచః ॥ **2.52.46** ॥ 2065

మమ తావన్నియోగస్థాస్త్వద్బంధుజనవాహినః।
కథం రథం త్వయా హీనం ప్రవాహ్యంతి హయోత్తమాః ॥ **2.52.47** ॥ 2066

తన్న శక్ష్యామ్యహం గంతుమయోధ్యాం త్వదృతేఽనఘ।
వనవాసానుయానాయ మామనుజ్ఞాతుమర్హసి ॥ **2.52.48** ॥ 2067

యది మే యాచమానస్య త్యాగమేవ కరిష్యసి।
సరథోఽగ్నిం ప్రవేక్ష్యామి త్యక్తమాత్ర ఇహ త్వయా ॥ **2.52.49** ॥ 2068

భవిష్యంతి వనే యాని తపోవిఘ్నకరాణి తే।
రథేన ప్రతిబాధిష్యే తాని సర్వాణి రాఘవ ॥ **2.52.50** ॥ 2069

త్వత్కృతేన మయా ప్రాప్తం రథచర్యాకృతం సుఖం।
ఆశంసే త్వత్కృతేనాహం వనవాసకృతం సుఖం ॥ **2.52.51** ॥ 2070

ప్రసీదేచ్ఛామి తేఽరణ్యే భవితుం ప్రత్యనంతరః।
ప్రీత్యాభిహితమిచ్ఛామి భవ మే ప్రత్యనంతరః ॥ **2.52.52** ॥ 2071

ఇమేఽపి చ హయా వీర యది తే వనవాసినః।
పరిచర్యాం కరిష్యంతి ప్రాప్స్యంతి పరమాం గతిం ॥ **2.52.53** ॥ 2072

తవ శుశ్రూషణం మూర్ధ్నా కరిష్యామి వనే వసన్।
అయోధ్యాం దేవలోకం వా సర్వథా ప్రజహామ్యహం ॥ **2.52.54** ॥ 2073

నహి శక్యా ప్రవేష్టుం సా మయాయోధ్యా త్వయా వినా।
రాజధానీ మహేంద్రస్య యథా దుష్కృతకర్మణా ॥ **2.52.55** ॥ 2074

వనవాసే క్షయం ప్రాప్తే మమైష హి మనోరథః।
యదనేన రథేనైవ త్వాం వహేయం పురీం పునః ॥ **2.52.56** ॥ 2075

చతుర్దశ హి వర్షాణి సహితస్య త్వయా వనే।
క్షణభూతాని యాస్యంతి శతసంఖ్యాని చాన్యథా ॥ **2.52.57** ॥ 2076

భృత్యవత్సల తిష్ఠంతం భర్తృపుత్రగతే పథి।
భక్తం భృత్యం స్థితం స్థిత్యా న మా త్వం హాతుమర్హసి ॥ **2.52.58** ॥ 2077

ఏవం బహువిధం దీనం యాచమానం పునః పునః।
రామో భృత్యానుకంపీ తు సుమంత్రమిదమబ్రవీత్ ॥ **2.52.59** ॥ 2078

జానామి పరమాం భక్తిమహం తే భర్తృవత్సల।
శృణు చాపి యదర్థం త్వాం ప్రేషయామి పురీమితః ॥ **2.52.60** ॥ 2079

నగరీం త్వాం గతం దృష్ట్వా జననీ మే యవీయసీ।
కైకేయీ ప్రత్యయం గచ్ఛేదితి రామో వనం గతః ॥ **2.52.61** ॥ 2080

విపరీతే తుష్టిహీనా వనవాసం గతే మయి।
రాజానం నాతిశంకేత మిథ్యావాదీతి ధార్మికం ॥ **2.52.62** ॥ 2081

ఏష మే ప్రథమః కల్పో యదంబా మే యవీయసీ।
భరతారక్షితం స్ఫీతం పుత్రరాజ్యమవాప్స్యతే ॥ **2.52.63** ॥ 2082

మమ ప్రియార్థం రాజ్ఞశ్చ సుమంత్ర త్వం పురీం వ్రజ।
సందిష్టశ్చాపి యానర్థాంస్తాంస్తాన్ బ్రూయాస్తథా తథా ॥ **2.52.64** ॥ 2083

ఇత్యుక్త్వా వచనం సూతం సాంత్వయిత్వా పునః పునః।
గుహం వచనమక్లీబో రామో హేతుమదబ్రవీత్ ॥ **2.52.65** ॥ 2084

నేదానీం గుహ యోగ్యోఽయం వాసో మే సజనే వనే।
అవశ్యమాశ్రమే వాసః కర్తవ్యస్తద్గతో విధిః ॥ **2.52.66** ॥ 2085

సోఽహం గృహీత్వా నియమం తపస్విజనభూషణం।
హితకామః పితుర్భ్రాయాః సీతాయా లక్ష్మణస్య చ ॥ **2.52.67** ॥ 2086

జటాః కృత్వా గమిష్యామి న్యగ్రోధక్షీరమానయ।
తత్క్షీరం రాజపుత్రాయ గుహః క్షిప్రముపాహరత్ ॥ **2.52.68** ॥ 2087

లక్ష్మణస్యాత్మనశ్చైవ రామస్తేనాకరోజ్జటాః।
దీర్ఘబాహుర్నరవ్యాఘ్రో జటిలత్వమధారయత్ ॥ **2.52.69** ॥ 2088

తౌ తదా చీరసంపన్నౌ జటామండలధారిణౌ।
అశోభేతామృషిసమౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ **2.52.70** ॥ 2089

తతో వైఖానసం మార్గమాస్థితః సహలక్ష్మణః।
వ్రతమాదిష్టవాన్ రామః సహాయం గుహమబ్రవీత్ ॥ **2.52.71** ॥ 2090

అప్రమత్తో బలే కోశే దుర్గే జనపదే తథా।
భవేథా గుహ రాజ్యం హి దురారక్షతమం మతం ॥ **2.52.72** ॥ 2091

తతస్తం సమనుజ్ఞాప్య గుహమిక్ష్వాకునందనః।
జగామ తూర్ణమవ్యగ్రః సభార్యః సహలక్ష్మణః ॥ **2.52.73** ॥ 2092

స తు దృష్ట్వా నదీతీరే నావమిక్ష్వాకునందనః।
తితీర్షుః శీఘ్రగాం గంగామిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.52.74** ॥ 2093

ఆరోహ త్వం నరవ్యాఘ్ర స్థితాం నావమిమాం శనైః।
సీతాం చారోపయాన్వక్షం పరిగృహ్య మనస్వినీం ॥ **2.52.75** ॥ 2094

స భ్రాతుః శాసనం శ్రుత్వా సర్వమప్రతికూలయన్।
ఆరోప్య మైథిలీం పూర్వమారురోహాత్మవాంస్తతః ॥ **2.52.76** ॥ 2095

అథారురోహ తేజస్వీ స్వయం లక్ష్మణపూర్వజః।
తతో నిషాదాధిపతిర్గుహో జ్ఞాతీనచోదయత్ ॥ **2.52.77** ॥ 2096

రాఘవోఽపి మహాతేజా నావమారుహ్య తాం తతః।
బ్రహ్మవత్క్షత్రవచ్చైవ జజాప హితమాత్మనః ॥ **2.52.78** ॥ 2097

ఆచమ్య చ యథాశాస్త్రం నదీం తాం సహ సీతయా।
ప్రణమత్ప్రీతిసంతుష్టో లక్ష్మణశ్చ మహారథః ॥ **2.52.79** ॥ 2098

అనుజ్ఞాయ సుమంత్రం చ సబలం చైవ తం గుహం।
ఆస్థాయ నావం రామస్తు చోదయామాస నావికాన్ ॥ **2.52.80** ॥ 2099

తతస్తైశ్చాలితా నౌకా కర్ణధారసమాహితా।
శుభస్ఫ్యవేగాభిహతా శీఘ్రం సలిలమత్యగాత్ ॥ **2.52.81** ॥ 2100

మధ్యం తు సమనుప్రాప్య భాగీరథ్యాస్త్వనిందితా।
వైదేహీ ప్రాంజలిర్భూత్వా తాం నదీమిదమబ్రవీత్ ॥ **2.52.82** ॥ 2101

పుత్రో దశరథస్యాయం మహారాజస్య ధీమతః।
నిదేశం పాలయత్వేనం గంగే త్వదభిరక్షితః ॥ **2.52.83** ॥ 2102

చతుర్దశ హి వర్షాణి సమగ్రాణ్యుష్య కాననే।
భ్రాత్రా సహ మయా చైవ పునః ప్రత్యాగమిష్యతి ॥ **2.52.84** ॥ 2103

తతస్త్వాం దేవి సుభగే క్షేమేణ పునరాగతా।
యక్ష్యే ప్రముదితా గంగే సర్వకామసమృద్ధినీ ॥ **2.52.85** ॥ 2104

త్వం హి త్రిపథగే దేవి బ్రహ్మలోకం సమక్షసే।
భార్యా చోదధిరాజస్య లోకేఽస్మిన్ సంప్రదృశ్యసే ॥ **2.52.86** ॥ 2105

సా త్వాం దేవి నమస్యామి ప్రశంసామి చ శోభనే।
ప్రాప్తరాజ్యే నరవ్యాఘ్రే శివేన పునరాగతే ॥ **2.52.87** ॥ 2106

గవాం శతసహస్రం చ వస్త్రాణ్యన్నం చ పేశలం।
బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రదాస్యామి తవ ప్రియచికీర్షయా ॥ **2.52.88** ॥ 2107

సురాఘటసహస్రేణ మాంసభూతౌదనేన చ।
యక్ష్యే త్వాం ప్రీయతాం దేవి పురీం పునరుపాగతా ॥ **2.52.89** ॥ 2108

యాని త్వత్తీరవాసీని దైవతాని చ సంతి హి।
తాని సర్వాణి యక్ష్యామి తీర్థాన్యాయతనాని చ ॥ **2.52.90** ॥ 2109

పునరేవ మహాబాహుర్మయా భ్రాత్రా చ సంగతః।
అయోధ్యాం వనవాసాత్ తు ప్రవిశత్వనఘోఽనఘే ॥ **2.52.91** ॥ 2110

తథా సంభాషమాణా సా సీతా గంగామనిందితా।
దక్షిణా దక్షిణం తీరం క్షిప్రమేవాభ్యుపాగమత్ ॥ **2.52.92** ॥ 2111

తీరం తు సమనుప్రాప్య నావం హిత్వా నరర్షభః।
ప్రాతిష్ఠత సహ భ్రాత్రా వైదేహ్యా చ పరంతపః ॥ **2.52.93** ॥ 2112

అథాబ్రవీన్మహాబాహుః సుమిత్రానందవర్ధనం।
భవ సంరక్షణార్థాయ సజనే విజనేఽపి వా ॥ **2.52.94** ॥ 2113

అవశ్యం రక్షణం కార్యం మద్విధైర్విజనే వనే।
అగ్రతో గచ్ఛ సౌమిత్రే సీతా త్వామనుగచ్ఛతు ॥ **2.52.95** ॥ 2114

పృష్ఠతోఽనుగమిష్యామి సీతాం త్వాం చానుపాలయన్।
అన్యోన్యస్య హి నో రక్షా కర్తవ్యా పురుషర్షభ ॥ **2.52.96** ॥ 2115

న హి తావదతిక్రాంతాసుకరా కాచన క్రియా।
అద్య దుఃఖం తు వైదేహీ వనవాసస్య వేత్స్యతి ॥ **2.52.97** ॥ 2116

ప్రణష్టజనసంబాధం క్షేత్రారామవివర్జితం।
విషమం చ ప్రపాతం చ వనమద్య ప్రవేక్ష్యతి ॥ **2.52.98** ॥ 2117

శ్రుత్వా రామస్య వచనం ప్రతస్థే లక్ష్మణోఽగ్రతః।
అనంతరం చ సీతాయా రాఘవో రఘునందనః ॥ **2.52.99** ॥ 2118

గతం తు గంగాపరపారమాశు
రామం సుమంత్రః సతతం నిరీక్ష్య।
అధ్వప్రకర్షాద్ వినివృత్తదృష్టి -
ర్ముమోచ బాష్పం వ్యథితస్తపస్వీ ॥ **2.52.100** ॥ 2119

స లోకపాలప్రతిమప్రభావవాం -
స్తీర్త్వా మహాత్మా వరదో మహానదీం।
తతః సమృద్ధాఞ్ఛుభసస్యమాలినః
క్రమేణ వత్సాన్ ముదితానుపాగమత్ ॥ **2.52.101** ॥ 2120

తౌ తత్ర హత్వా చతురో మహామృగాన్
వరాహమృశ్యం పృషతం మహారురుం।
ఆదాయ మేధ్యం త్వరితం బుభుక్షితౌ
వాసాయ కాలే యయతుర్వనస్పతిం ॥ **2.52.102** ॥ 2121

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ద్విపంచాశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ త్రిపంచాశః సర్గః ॥

## శ్రీరామేణ కైకేయీతః కౌసల్యాప్రభృతీమనిష్టస్యాశంకాం ప్రతిపాద్య లక్ష్మణస్యాయోధ్యాయాం నివర్తనాయ ప్రయత్నకరణం శ్రీరామం వినా స్వీయం జీవనమసంభవముక్త్వా లక్ష్మణేన తత్ర గమనస్యానంగీకరణం తతః శ్రీరామేణ తస్మై వనవాసాయానుజ్ఞాప్రదానం

స తం వృక్షం సమాసాద్య సంధ్యామన్వాస్య పశ్చిమాం।
రామో రమయతాం శ్రేష్ఠ ఇతి హోవాచ లక్ష్మణం ॥ **2.53.1** ॥ 2122

అద్యేయం ప్రథమా రాత్రిర్యాతా జనపదాద్ బహిః।
యా సుమంత్రేణ రహితా తాం నోత్కంఠితుమర్హసి ॥ **2.53.2** ॥ 2123

జాగర్తవ్యమతంద్రిభ్యామద్యప్రభృతి రాత్రిషు।
యోగక్షేమౌ హి సీతాయా వర్తేతే లక్ష్మణావయోః ॥ **2.53.3** ॥ 2124

రాత్రిం కథంచిదేవేమాం సౌమిత్రే వర్తయామహే।
అపవర్తామహే భూమావాస్తీర్య స్వయమర్జితైః ॥ **2.53.4** ॥ 2125

స తు సంవిశ్య మేదిన్యాం మహార్హశయనోచితః।
ఇమాః సౌమిత్రయే రామో వ్యాజహార కథాః శుభాః ॥ **2.53.5** ॥ 2126

ధ్రువమద్య మహారాజో దుఃఖం స్వపితి లక్ష్మణ।
కృతకామా తు కైకేయీ తుష్టా భవితుమర్హతి ॥ **2.53.6** ॥ 2127

సా హి దేవీ మహారాజం కైకేయీ రాజ్యకారణాత్ ।
అపి న చ్యావయేత్ ప్రాణాన్ దృష్ట్వా భరతమాగతం ॥ **2.53.7** ॥ 2128

అనాథశ్చ హి వృద్ధశ్చ మయా చైవ వినా కృతః ।
కిం కరిష్యతి కామాత్మా కైకేయ్యా వశమాగతః ॥ **2.53.8** ॥ 2129

ఇదం వ్యసనమాలోక్య రాజ్ఞశ్చ మతివిభ్రమం ।
కామ ఏవార్థధర్మాభ్యాం గరీయానితి మే మతిః ॥ **2.53.9** ॥ 2130

కో హ్యవిద్వానపి పుమాన్ ప్రమదాయాః కృతే త్యజేత్ ।
ఛందానువర్తినం పుత్రం తాతో మామివ లక్ష్మణ ॥ **2.53.10** ॥ 2131

సుఖీ బత సుభార్యశ్చ భరతః కేకయీసుతః ।
ముదితాన్ కోసలానేకో యో భోక్ష్యత్యధిరాజవత్ ॥ **2.53.11** ॥ 2132

స హి రాజ్యస్య సర్వస్య సుఖమేకం భవిష్యతి ।
తాతే తు వయసాతీతే మయి చారణ్యమాశ్రితే ॥ **2.53.12** ॥ 2133

అర్థధర్మౌ పరిత్యజ్య యః కామమనువర్తతే ।
ఏవమాపద్యతే క్షిప్రం రాజా దశరథో యథా ॥ **2.53.13** ॥ 2134

మన్యే దశరథాంతాయ మమ ప్రవ్రాజనాయ చ ।
కైకేయీ సౌమ్య సంప్రాప్తా రాజ్యాయ భరతస్య చ ॥ **2.53.14** ॥ 2135

అపీదానీం తు కైకేయీ సౌభాగ్యమదమోహితా ।
కౌసల్యాం చ సుమిత్రాం చ సా ప్రబాధేత మత్కృతే ॥ **2.53.15** ॥ 2136

మాతాస్మత్కారణాద్ దేవీ సుమిత్రా దుఃఖమావసేత్ ।
అయోధ్యామిత ఏవ త్వం కాలే ప్రవిశ లక్ష్మణ ॥ **2.53.16** ॥ 2137

అహమేకో గమిష్యామి సీతయా సహ దండకాన్ ।
అనాథాయా హి నాథస్త్వం కౌసల్యాయా భవిష్యసి ॥ **2.53.17** ॥ 2138

క్షుద్రకర్మా హి కైకేయీ ద్వేషాదన్యాయమాచరేత్ ।
పరిదద్యాద్ధి ధర్మజ్ఞ గరం తే మమ మాతరం ॥ **2.53.18** ॥ 2139

నూనం జాత్యంతరే తాత స్త్రియః పుత్రైర్వియోజితాః ।
జనన్యా మమ సౌమిత్రే తదద్యైతదుపస్థితం ॥ **2.53.19** ॥ 2140

మయా హి చిరపుష్టేన దుఃఖసంవర్ధితేన చ ।
విప్రయుజ్యత కౌసల్యా ఫలకాలే ధిగస్తు మాం ॥ **2.53.20** ॥ 2141

మా స్మ సీమంతినీ కాచిజ్జనయేత్ పుత్రమీదృశం ।
సౌమిత్రే యోఽహమంబాయా దద్మి శోకమనంతకం ॥ **2.53.21** ॥ 2142

మన్యే ప్రీతివిశిష్టా సా మత్తో లక్ష్మణ సారికా ।
యత్తస్యాః శ్రూయతే వాక్యం శుక పాదమరేర్దశ ॥ **2.53.22** ॥ 2143

శోచంత్యాశ్చాల్పభాగ్యాయా న కించిదుపకుర్వతా ।
పుత్రేణ కిమపుత్రాయా మయా కార్యమరిందమ ॥ **2.53.23** ॥ 2144

అల్పభాగ్యా హి మే మాతా కౌసల్యా రహితా మయా ।
శేతే పరమదుఃఖార్తా పతితా శోకసాగరే ॥ **2.53.24** ॥ 2145

ఏకో హ్యహమయోధ్యాం చ పృథివీం చాపి లక్ష్మణ ।
తరేయమిషుభిః క్రుద్ధో నను వీర్యమకారణం ॥ **2.53.25** ॥ 2146

అధర్మభయభీతశ్చ పరలోకస్య చానఘ ।
తేన లక్ష్మణ నాద్యాహమాత్మానమభిషేచయే ॥ **2.53.26** ॥ 2147

ఏతదన్యచ్చ కరుణం విలప్య విజనే బహు ।
అశ్రుపూర్ణముఖో దీనో నిశి తూష్ణీముపావిశత్ ॥ **2.53.27** ॥ 2148

విలాపోపరతం రామం గతార్చిషమివానలం ।
సముద్రమివ నిర్వేగమాశ్వాసయత లక్ష్మణః ॥ **2.53.28** ॥ 2149

ధ్రువమద్య పురీ రామ అయోధ్యాఽఽయుధినాం వర।
నిష్ప్రభా త్వయి నిష్క్రాంతే గతచంద్రేవ శర్వరీ ॥ **2.53.29** ॥ 2150

నైతదౌపయికం రామ యదిదం పరితప్యసే।
విషాదయసి సీతాం చ మాం చైవ పురుషర్షభ ॥ **2.53.30** ॥ 2151

న చ సీతా త్వయా హీనా న చాహమపి రాఘవ।
ముహూర్తమపి జీవావో జలాన్మత్స్యావివోద్ధృతౌ ॥ **2.53.31** ॥ 2152

నహి తాతం న శత్రుఘ్నం
న సుమిత్రాం పరంతప।
ద్రష్టుమిచ్ఛేయమద్యాహం
స్వర్గం చాపి త్వయా వినా ॥ **2.53.32** ॥ 2153

తతస్తత్ర సమాసీనౌ నాతిదూరే నిరీక్ష్య తాం।
న్యగ్రోధే సుకృతాం శయ్యాం భేజాతే ధర్మవత్సలౌ ॥ **2.53.33** ॥ 2154

స లక్ష్మణస్యోత్తమపుష్కలం వచో
నిశమ్య చైవం వనవాసమాదరాత్।
సమాః సమస్తా విదధే పరంతపః
ప్రపద్య ధర్మం సుచిరాయ రాఘవః ॥ **2.53.34** ॥ 2155

తతస్తు తస్మిన్ విజనే మహాబలౌ
మహావనే రాఘవవంశవర్ధనౌ।
న తౌ భయం సంభ్రమమభ్యుపేయతు -
ర్వ్యథైవ సింహౌ గిరిసానుగోచరౌ ॥ **2.53.35** ॥ 2156

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే త్రిపంచాశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ చతుఃపంచాశః సర్గః ॥

## లక్ష్మణసీతాసహితస్య శ్రీరామస్య ప్రయాగే గంగాయమునాసంగమసన్నిధౌ భరద్వాజాశ్రమే గమనం మునినా తస్యాతిథ్యకరణం చిత్రకూటేఽవస్థాతుం తస్మై సమ్మతిదానం చిత్రకూటస్య మహత్తాయాః శోభాయాశ్చ వర్ణనం

తే తు తస్మిన్ మహావృక్షే ఉషిత్వా రజనీం శుభాం।
విమలేఽభ్యుదితే సూర్యే తస్మాద్ దేశాత్ ప్రతస్థిరే ॥ **2.54.1** ॥ 2157

యత్ర భాగీరథీం గంగాం యమునాభిప్రవర్తతే।
జగ్ముస్తం దేశముద్దిశ్య విగాహ్య సుమహద్ వనం ॥ **2.54.2** ॥ 2158

తే భూమిభాగాన్ వివిధాన్ దేశాంశ్చాపి మనోహరాన్।
అదృష్టపూర్వాన్ పశ్యంతస్తత్ర తత్ర యశస్వినః ॥ **2.54.3** ॥ 2159

యథా క్షేమేణ సంపశ్యన్ పుష్పితాన్ వివిధాన్ద్రుమాన్।
నిర్వృత్తమాత్రే దివసే రామః సౌమిత్రిమబ్రవీత్ ॥ **2.54.4** ॥ 2160

ప్రయాగమభితః పశ్య సౌమిత్రే ధూమముత్తమం।
అగ్నేర్భగవతః కేతుం మన్యే సన్నిహితో మునిః ॥ **2.54.5** ॥ 2161

నూనం ప్రాప్తాః స్మ సంభేదం గంగాయమునయోర్వయం।
తథాహి శ్రూయతే శబ్దో వారిణోర్వారిఘర్షజః ॥ **2.54.6** ॥ 2162

దారూణి పరిభిన్నాని వనజైరుపజీవిభిః।
ఛిన్నాశ్చాప్యాశ్రమే చైతే దృశ్యంతే వివిధా ద్రుమాః ॥ **2.54.7** ॥ 2163

ధన్వినౌ తౌ సుఖం గత్వా లంబమానే దివాకరే।
గంగాయమునయోః సంధౌ ప్రాపతుర్నిలయం మునేః ॥ **2.54.8** ॥ 2164

రామస్త్వాశ్రమమాసాద్య త్రాసయన్ మృగపక్షిణః।
గత్వా ముహూర్తమధ్వానం భరద్వాజముపాగమత్ ॥ **2.54.9** ॥ 2165

తతస్త్వాశ్రమమాసాద్య మునేర్దర్శనకాంక్షిణౌ।
సీతయానుగతౌ వీరౌ దూరాదేవావతస్థతుః ॥ **2.54.10** ॥ 2166

స ప్రవిశ్య మహాత్మానమృషిం శిష్యగణైర్వృతం।
సంశితవ్రతమేకాగ్రం తపసా లబ్ధచక్షుషం ॥ **2.54.11** ॥ 2167

హుతాగ్నిహోత్రం దృష్ట్వైవ మహాభాగః కృతాంజలిః।
రామః సౌమిత్రిణా సార్ధం సీతయా చాభ్యవాదయత్ ॥ **2.54.12** ॥ 2168

న్యవేదయత చాత్మానం తస్మై లక్ష్మణపూర్వజః।
పుత్రౌ దశరథస్యావాం భగవన్ రామలక్ష్మణౌ ॥ **2.54.13** ॥ 2169

భార్యా మమేయం కల్యాణీ వైదేహీ జనకాత్మజా।
మాం చానుయాతా విజనం తపోవనమనిందితా ॥ **2.54.14** ॥ 2170

పిత్రా ప్రవ్రాజ్యమానం మాం సౌమిత్రిరనుజః ప్రియః।
అయమన్వగమద్ భ్రాతా వనమేవ ధృతవ్రతః ॥ **2.54.15** ॥ 2171

పిత్రా నియుక్తా భగవన్ ప్రవేక్ష్యామస్తపోవనం।
ధర్మమేవాచరిష్యామస్తత్ర మూలఫలాశనాః ॥ **2.54.16** ॥ 2172

తస్య తద్ వచనం శ్రుత్వా రాజపుత్రస్య ధీమతః।
ఉపానయత ధర్మాత్మా గామర్ఘ్యముదకం తతః ॥ **2.54.17** ॥ 2173

నానావిధానన్నరసాన్ వన్యమూలఫలాశ్రయాన్ ।
తేభ్యో దదౌ తప్తతపా వాసం చైవాభ్యకల్పయత్ ॥ **2.54.18** ॥ 2174

మృగపక్షిభిరాసీనో మునిభిశ్చ సమంతతః ।
రామమాగతమభ్యర్చ్య స్వాగతేనాగతం మునిః ॥ **2.54.19** ॥ 2175

ప్రతిగృహ్య తు తామర్చాముపవిష్టం స రాఘవం ।
భరద్వాజోఽబ్రవీద్ వాక్యం ధర్మయుక్తమిదం తదా ॥ **2.54.20** ॥ 2176

చిరస్య ఖలు కాకుత్స్థ పశ్యామ్యహముపాగతం ।
శ్రుతం తవ మయా చైవ వివాసనమకారణం ॥ **2.54.21** ॥ 2177

అవకాశో వివిక్తోఽయం మహానద్యోః సమాగమే ।
పుణ్యశ్చ రమణీయశ్చ వసత్విహ భవాన్ సుఖం ॥ **2.54.22** ॥ 2178

ఏవముక్తస్తు వచనం భరద్వాజేన రాఘవః ।
ప్రత్యువాచ శుభం వాక్యం రామః సర్వహితే రతః ॥ **2.54.23** ॥ 2179

భగవన్నిత ఆసన్నాః పౌరజానపదో జనః ।
సుదర్శమిహ మాం ప్రేక్ష్య మన్యేఽహమిమమాశ్రమం ॥ **2.54.24** ॥ 2180

ఆగమిష్యతి వైదేహీం మాం చాపి ప్రేక్షకో జనః ।
అనేన కారణేనాహమిహ వాసం న రోచయే ॥ **2.54.25** ॥ 2181

ఏకాంతే పశ్య భగవన్నాశ్రమస్థానముత్తమం ।
రమతే యత్ర వైదేహీ సుఖార్హా జనకాత్మజా ॥ **2.54.26** ॥ 2182

ఏతచ్ఛ్రుత్వా శుభం వాక్యం భరద్వాజో మహామునిః ।
రాఘవస్య తు తద్ వాక్యమర్థగ్రాహకమబ్రవీత్ ॥ **2.54.27** ॥ 2183

దశక్రోశ ఇతస్తాత గిరిర్యస్మిన్ నివత్స్యసి ।
మహర్షిసేవితః పుణ్యః పర్వతః శుభదర్శనః ॥ **2.54.28** ॥ 2184

గోలాంగులానుచరితో వానరర్క్షనిషేవితః।
చిత్రకూట ఇతి ఖ్యాతో గంధమాదనసన్నిభః ॥ **2.54.29** ॥ 2185

యావతా చిత్రకూటస్య నరః శృంగాణ్యవేక్షతే।
కల్యాణాని సమాధత్తే న పాపే కురుతే మనః ॥ **2.54.30** ॥ 2186

ఋషయస్తత్ర బహవో విహృత్య శరదాం శతం।
తపసా దివమారూఢాః కపాలశిరసా సహ ॥ **2.54.31** ॥ 2187

ప్రవివిక్తమహం మన్యే తం వాసం భవతః సుఖం।
ఇహ వా వనవాసాయ వస రామ మయా సహ ॥ **2.54.32** ॥ 2188

స రామం సర్వకామైస్తం భరద్వాజః ప్రియాతిథిం।
సభార్యం సహ చ భ్రాత్రా ప్రతిజగ్రాహ హర్షయన్ ॥ **2.54.33** ॥ 2189

తస్య ప్రయాగే రామస్య తం మహర్షిముపేయుషః।
ప్రపన్నా రజనీ పుణ్యా చిత్రాః కథయతః కథాః ॥ **2.54.34** ॥ 2190

సీతాతృతీయః కాకుత్స్థః పరిశ్రాంతః సుఖోచితః।
భరద్వాజాశ్రమే రమ్యే తాం రాత్రిమవసత్ సుఖం ॥ **2.54.35** ॥ 2191

ప్రభాతాయాం తు శర్వర్యాం భరద్వాజముపాగమత్।
ఉవాచ నరశార్దూలో మునిం జ్వలితతేజసం ॥ **2.54.36** ॥ 2192

శర్వరీం భగవన్నద్య సత్యశీల తవాశ్రమే।
ఉషితాః స్మోఽహ వసతిమనుజానాతు నో భవాన్ ॥ **2.54.37** ॥ 2193

రాత్ర్యాం తు తస్యాం వ్యుష్టాయాం భరద్వాజోఽబ్రవీదిదం।
మధుమూలఫలోపేతం చిత్రకూటం వ్రజేతి హ ॥ **2.54.38** ॥ 2194

వాసమౌపయికం మన్యే తవ రామ మహాబల।
నానానగగణోపేతః కిన్నరోరగసేవితః ॥ **2.54.39** ॥ 2195

మయూరనాదాభిరతో గజరాజనిషేవితః।
గమ్యతాం భవతా శైలశ్చిత్రకూటః స విశ్రుతః ॥ **2.54.40** ॥ 2196

పుణ్యశ్చ రమణీయశ్చ బహుమూలఫలాయుతః।
తత్ర కుంజరయూథాని మృగయూథాని చైవ హి ॥ **2.54.41** ॥ 2197

విచరంతి వనాంతేషు తాని ద్రక్ష్యసి రాఘవ।
సరిత్ప్రస్రవణప్రస్థాన్ దరీకందరనిర్ఝరాన్।
చరతః సీతయా సార్ధం నందిష్యతి మనస్తవ ॥ **2.54.42** ॥ 2198

ప్రహృష్టకోయష్టిభకోకిలస్వనై -
ర్వినోదయంతం చ సుఖం పరం శివం।
మృగైశ్చ మత్తైర్బహుభిశ్చ కుంజరైః
సురమ్యమాసాద్య సమావసాశ్రయం ॥ **2.54.43** ॥ 2199

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే చతుఃపంచాశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ పంచపంచాశః సర్గః ॥

## భరద్వాజేన స్వస్తివాచనపూర్వకం శ్రీరామాదీనాం విసర్జనం తదర్థం చిత్రకూటమార్గస్య బోధనం చ తేషాం సమేషాం స్వనిర్మితేన ప్లవేన యమునాముత్తీర్య పరతటే గమనం యమునాం శ్యామవటం ప్రతి చ సీతాయాః ప్రార్థనా యమునాతటవర్తిపథా క్రోశమాత్రం గత్వా త్రయాణామపి వనే పరిభ్రమణం యమునాయాః సమతలే తటే తేషాం రాత్రౌ నివాసశ్చ

ఉషిత్వా రజనీం తత్ర రాజపుత్రావరిందమౌ।
మహర్షిమభివాద్యాథ జగ్మతుస్తం గిరిం ప్రతి ॥ **2.55.1** ॥ 2200

తేషాం స్వస్త్యయనం చైవ మహర్షిః స చకార హ।
ప్రస్థితాన్ ప్రేక్ష్య తాంశ్చైవ పితా పుత్రానివౌరసాన్ ॥ **2.55.2** ॥ 2201

తతః ప్రచక్రమే వక్తుం వచనం స మహామునిః।
భరద్వాజో మహాతేజా రామం సత్యపరాక్రమం ॥ **2.55.3** ॥ 2202

గంగాయమునయోః సంధిమాసాద్య మనుజర్షభౌ।
కాలిందీమనుగచ్ఛేతాం నదీం పశ్చాన్ముఖాశ్రితాం ॥ **2.55.4** ॥ 2203

అథాసాద్య తు కాలిందీం ప్రతిస్రోతఃసమాగతాం।
తస్యాస్తీర్థం ప్రచరితం ప్రకామం ప్రేక్ష్య రాఘవ।
తత్ర యూయం ప్లవం కృత్వా తరతాంశుమతీం నదీం ॥ **2.55.5** ॥ 2204

తతో న్యగ్రోధమాసాద్య మహాంతం హరితచ్ఛదం।
పరీతం బహుభిర్వృక్షైః శ్యామం సిద్ధోపసేవితం ॥ **2.55.6** ॥ 2205

తస్మిన్ సీతాంజలిం కృత్వా ప్రయుంజీతాశిషాం క్రియాం।
సమాసాద్య చ తం వృక్షం వసేద్ వాతిక్రమేత వా ॥ **2.55.7** ॥ 2206

క్రోశమాత్రం తతో గత్వా నీలం ప్రేక్ష్య చ కాననం।
సల్లకీబదరీమిశ్రం రమ్యం వంశైశ్చ యామునైః ॥ **2.55.8** ॥ 2207

స పంథాశ్చిత్రకూటస్య గతస్య బహుశో మయా।
రమ్యో మార్దవయుక్తశ్చ దావైశ్చైవ వివర్జితః ॥ **2.55.9** ॥ 2208

ఇతి పంథానమాదిశ్య మహర్షిః సన్న్యవర్తత।
అభివాద్య తథేత్యుక్త్వా రామేణ వినివర్తితః ॥ **2.55.10** ॥ 2209

ఉపావృత్తే మునౌ తస్మిన్ రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్।
కృతపుణ్యాః స్మ భద్రం తే మునిర్యన్నోఽనుకంపతే ॥ **2.55.11** ॥ 2210

ఇతి తౌ పురుషవ్యాఘ్రౌ మంత్రయిత్వా మనస్వినౌ।
సీతామేవాగ్రతః కృత్వా కాలిందీం జగ్మతుర్నదీం ॥ **2.55.12** ॥ 2211

అథాసాద్య తు కాలిందీం శీఘ్రస్రోతస్వినీం నదీం।
చింతామాపేదిరే సద్యో నదీజలతితీర్షవః ॥ **2.55.13** ॥ 2212

తౌ కాష్ఠసంఘాటమథో చక్రతుః సుమహాప్లవం।
శుష్కైర్వంశైః సమాకీర్ణముశీరైశ్చ సమావృతం ॥ **2.55.14** ॥ 2213

తతో వైతసశాఖాశ్చ జంబుశాఖాశ్చ వీర్యవాన్।
చకార లక్ష్మణశ్ఛిత్త్వా సీతాయాః సుఖమాసనం ॥ **2.55.15** ॥ 2214

తత్ర శ్రియమివాచింత్యాం రామో దాశరథిః ప్రియాం।
ఈషత్స లజ్జమానాం తామధ్యారోపయత ప్లవం ॥ **2.55.16** ॥ 2215

పార్శ్వే తత్ర చ వైదేహ్యా వసనే భూషణాని చ।
ప్లవే కఠినకాజం చ రామశ్చక్రే సమాహితః ॥ **2.55.17** ॥ 2216

ఆరోప్య సీతాం ప్రథమం సంఘాటం పరిగృహ్య తౌ।
తతః ప్రతేరతుర్యత్తౌ ప్రీతౌ దశరథాత్మజౌ ॥ **2.55.18** ॥ 2217

కాలిందీమధ్యమాయాతా సీతా త్వేనామవందత।
స్వస్తి దేవి తరామి త్వాం పారయేన్మే పతిర్వ్రతం ॥ **2.55.19** ॥ 2218

యక్ష్యే త్వాం గోసహస్రేణ సురాఘటశతేన చ।
స్వస్తి ప్రత్యాగతే రామే పురీమిక్ష్వాకుపాలితాం ॥ **2.55.20** ॥ 2219

కాలిందీమథ సీతా తు యాచమానా కృతాంజలిః।
తీరమేవాభిసంప్రాప్తా దక్షిణం వరవర్ణినీ ॥ **2.55.21** ॥ 2220

తతః ప్లవేనాంశుమతీం శీఘ్రగామూర్మిమాలినీం।
తీరజైర్బహుభిర్వృక్షైః సంతేరుర్యమునాం నదీం ॥ **2.55.22** ॥ 2221

తే తీర్ణాః ప్లవముత్సృజ్య ప్రస్థాయ యమునావనాత్।
శ్యామం న్యగ్రోధమాసేదుః శీతలం హరితచ్ఛదం ॥ **2.55.23** ॥ 2222

న్యగ్రోధం సముపాగమ్య వైదేహీ చాభ్యవందత।
నమస్తేఽస్తు మహావృక్ష పారయేన్మే పతిర్వ్రతం ॥ **2.55.24** ॥ 2223

కౌసల్యాం చైవ పశ్యేమ సుమిత్రాం చ యశస్వినీం।
ఇతి సీతాంజలిం కృత్వా పర్యగచ్ఛన్మనస్వినీ ॥ **2.55.25** ॥ 2224

అవలోక్య తతః సీతామాయాచంతీమనిందితాం।
దయితాం చ విధేయాం చ రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్ ॥ **2.55.26** ॥ 2225

సీతామాదాయ గచ్ఛ త్వమగ్రతో భరతానుజ।
పృష్ఠతోఽనుగమిష్యామి సాయుధో ద్విపదాం వర ॥ **2.55.27** ॥ 2226

యద్ యత్ ఫలం ప్రార్థయతే పుష్పం వా జనకాత్మజా।
తత్ తత్ ప్రయచ్ఛ వైదేహ్యా యత్రాస్యా రమతే మనః ॥ **2.55.28** ॥ 2227

ఏకైకం పాదపం గుల్మం లతాం వా పుష్పశాలినీం।
అదృష్టరూపాం పశ్యంతీ రామం పప్రచ్ఛ సాబలా ॥ **2.55.29** ॥ 2228

రమణీయాన్ బహువిధాన్ పాదపాన్ కుసుమోత్కరాన్।
సీతావచనసంరబ్ధ ఆనయామాస లక్ష్మణః ॥ **2.55.30** ॥ 2229

విచిత్రవాలుకజలాం హంససారసనాదితాం।
రేమే జనకరాజస్య సుతా ప్రేక్ష్య తదా నదీం ॥ **2.55.31** ॥ 2230

క్రోశమాత్రం తతో గత్వా భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ।
బహూన్ మేధ్యాన్ మృగాన్ హత్వా చేరతుర్యమునావనే ॥ **2.55.32** ॥ 2231

విహృత్య తే బర్హిణపూగనాదితే
శుభే వనే వారణవానరాయుతే।
సమం నదీవప్రముపేత్య సత్వరం
నివాసమాజగ్ముర్దీనదర్శనాః ॥ **2.55.33** ॥ 2232

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే పంచపంచాశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ షట్పంచాశః సర్గః ॥

## వనస్య శోభాం పశ్యతాం మిథో దర్శయతాం చ శ్రీరామప్రభృతీనాం చిత్రకూటే గమనం వాల్మీకిదర్శనం కృత్వా శ్రీరామస్యాజ్ఞయా లక్ష్మణేన వనే పర్ణశాలాయా నిర్మాణం తస్యా వాస్తుశాంతిం కృత్వా తేషాం సర్వేషాం తత్ర ప్రవేశః

అథ రాత్ర్యాం వ్యతీతాయామవసుప్తమనంతరం ।
ప్రబోధయామాస శనైర్లక్ష్మణం రఘుపుంగవః ॥ **2.56.1** ॥ 2233

సౌమిత్రే శృణు వన్యానాం వల్గు వ్యాహరతాం స్వనం ।
సంప్రతిష్ఠామహే కాలః ప్రస్థానస్య పరంతప ॥ **2.56.2** ॥ 2234

ప్రసుప్తస్తు తతో భ్రాత్రా సమయే ప్రతిబోధితః ।
జహౌ నిద్రాం చ తంద్రాం చ ప్రసక్తం చ పరిశ్రమం ॥ **2.56.3** ॥ 2235

తత ఉత్థాయ తే సర్వే స్పృష్ట్వా నద్యాః శివం జలం ।
పంథానమృషిభిర్జుష్టం చిత్రకూటస్య తం యయుః ॥ **2.56.4** ॥ 2236

తతః సంప్రస్థితః కాలే రామః సౌమిత్రిణా సహ ।
సీతాం కమలపత్రాక్షీమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.56.5** ॥ 2237

ఆదీప్తానివ వైదేహి సర్వతః పుష్పితాన్ నగాన్ ।
స్వైః పుష్పైః కింశుకాన్ పశ్య మాలినః శిశిరాత్యయే ॥ **2.56.6** ॥ 2238

పశ్య భల్లాతకాన్ బిల్వాన్ నరైరనుపసేవితాన్ ।
ఫలపుష్పైరవనతాన్ నూనం శక్ష్యామ జీవితుం ॥ **2.56.7** ॥ 2239

పశ్య ద్రోణప్రమాణాని లంబమానాని లక్ష్మణ ।
మధూని మధుకారీభిః సంభృతాని నగే నగే ॥ **2.56.8** ॥ 2240

ఏష క్రోశతి నత్యూహస్తం శిఖీ ప్రతికూజతి ।
రమణీయే వనోద్దేశే పుష్పసంస్తరసంకటే ॥ **2.56.9** ॥ 2241

మాతంగయూథానుసృతం పక్షిసంఘానునాదితం ।
చిత్రకూటమిమం పశ్య ప్రవృద్ధశిఖరం గిరిం ॥ **2.56.10** ॥ 2242

సమభూమితలే రమ్యే ద్రుమైర్బహుభిరావృతే ।
పుణ్యే రస్యామహే తాత చిత్రకూటస్య కాననే ॥ **2.56.11** ॥ 2243

తతస్తౌ పాదచారేణ గచ్ఛంతౌ సహ సీతయా ।
రమ్యమాసేదతుః శైలం చిత్రకూటం మనోరమం ॥ **2.56.12** ॥ 2244

తం తు పర్వతమాసాద్య నానాపక్షిగణాయుతం ।
బహుమూలఫలం రమ్యం సంపన్నసరసోదకం ॥ **2.56.13** ॥ 2245

మనోజ్ఞోఽయం గిరిః సౌమ్య నానాద్రుమలతాయుతః ।
బహుమూలఫలో రమ్యః స్వాజీవః ప్రతిభాతి మే ॥ **2.56.14** ॥ 2246

మునయశ్చ మహాత్మానో వసంత్యస్మిశిలోచ్చయే ।
అయం వాసో భవేత్ తాత వయమత్ర వసేమహి ॥ **2.56.15** ॥ 2247

ఇతి సీతా చ రామశ్చ లక్ష్మణశ్చ కృతాంజలిః ।
అభిగమ్యాశ్రమం సర్వే వాల్మీకిమభివాదయన్ ॥ **2.56.16** ॥ 2248

తాన్ మహర్షిః ప్రముదితః పూజయామాస ధర్మవిత్ ।
ఆస్యతామితి చోవాచ స్వాగతం తం నివేద్య చ ॥ **2.56.17** ॥ 2249

తతోఽబ్రవీన్మహాబాహుర్లక్ష్మణం లక్ష్మణాగ్రజః।
సన్నివేద్య యథాన్యాయమాత్మానమృషయే ప్రభుః ॥ **2.56.18** ॥ 2250

లక్ష్మణానయ దారూణి దృఢాని చ వరాణి చ।
కురుష్వావసథం సౌమ్య వాసే మేఽభిరతం మనః ॥ **2.56.19** ॥ 2251

తస్య తద్ వచనం శ్రుత్వా సౌమిత్రిర్విధాన్ ద్రుమాన్।
ఆజహార తతశ్చక్రే పర్ణశాలామరిందమః ॥ **2.56.20** ॥ 2252

తాం నిష్ఠితాం బద్ధకటాం దృష్ట్వా రామః సుదర్శనాం।
శుశ్రూషమాణమేకాగ్రమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.56.21** ॥ 2253

ఐణేయం మాంసమాహృత్య శాలాం యక్ష్యామహే వయం।
కర్తవ్యం వాస్తుశమనం సౌమిత్రే చిరజీవిభిః ॥ **2.56.22** ॥ 2254

మృగం హత్వాఽఽనయ క్షిప్రం లక్ష్మణేహ శుభేక్షణ।
కర్తవ్యః శాస్త్రదృష్టో హి విధిర్ధర్మమనుస్మర ॥ **2.56.23** ॥ 2255

భ్రాతుర్వచనమాజ్ఞాయ లక్ష్మణః పరవీరహా।
చకార చ యథోక్తం హి తం రామః పునరబ్రవీత్ ॥ **2.56.24** ॥ 2256

ఐణేయం శ్రపయస్వైతచ్ఛాలాం యక్ష్యామహే వయం।
త్వర సౌమ్యముహూర్తోఽయం ధ్రువశ్చ దివసో హ్యయం ॥ **2.56.25** ॥ 2257

స లక్ష్మణః కృష్ణమృగం హత్వా మేధ్యం ప్రతాపవాన్।
అథ చిక్షేప సౌమిత్రిః సమిద్ధే జాతవేదసి ॥ **2.56.26** ॥ 2258

తత్ తు పక్వం సమాజ్ఞాయ నిష్టప్తం ఛిన్నశోణితం।
లక్ష్మణః పురుషవ్యాఘ్రమథ రాఘవమబ్రవీత్ ॥ **2.56.27** ॥ 2259

అయం సర్వః సమస్తాంగః శృతః కృష్ణమృగో మయా।
దేవతా దేవసంకాశ యజస్వ కుశలో హ్యసి ॥ **2.56.28** ॥ 2260

రామః స్నాత్వా తు నియతో గుణవాంజపకోవిదః।
సంగ్రహేణాకరోత్ సర్వాన్ మంత్రాన్ సత్రావసానికాన్ ॥ **2.56.29** ॥ 2261

ఇష్ట్వా దేవగణాన్ సర్వాన్ వివేశావసథం శుచిః।
బభూవ చ మనోహ్లాదో రామస్యామితతేజసః ॥ **2.56.30** ॥ 2262

వైశ్వదేవబలిం కృత్వా రౌద్రం వైష్ణవమేవ చ।
వాస్తుసంశమనీయాని మంగలాని ప్రవర్తయన్ ॥ **2.56.31** ॥ 2263

జపం చ న్యాయతః కృత్వా స్నాత్వా నద్యాం యథావిధి।
పాపసంశమనం రామశ్చకార బలిముత్తమం ॥ **2.56.32** ॥ 2264

వేదిస్థలవిధానాని చైత్యాన్యాయతనాని చ।
ఆశ్రమస్యానురూపాణి స్థాపయామాస రాఘవః ॥ **2.56.33** ॥ 2265

తాం వృక్షపర్ణచ్ఛదనాం మనోజ్ఞాం
యథాప్రదేశం సుకృతాం నివాతాం।
వాసాయ సర్వే వివిశుః సమేతాః
సభాం యథా దేవగణాః సుధర్మాం ॥ **2.56.34** ॥ 2266

సురమ్యమాసాద్య తు చిత్రకూటం
నదీం చ తాం మాల్యవతీం సుతీర్థాం।
ననంద హృష్టో మృగపక్షిజుష్టాం
జహౌ చ దుఃఖం పురవిప్రవాసాత్ ॥ **2.56.35** ॥ 2267

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే షట్పంచాశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ సప్తపంచాశః సర్గః ॥

## సుమంత్రస్యాయోధ్యాయాం పరావర్తనం తస్య ముఖతః శ్రీరామస్య సందేశం శ్రుత్వా పౌరాణాం విలాపో దశరథస్య కౌసల్యాయాశ్చ మూర్ఛాంతఃపురస్థానాం రాజ్ఞీనామార్తనాదశ్చ

కథయిత్వా తు దుఃఖార్తః సుమంత్రేణ చిరం సహ।
రామే దక్షిణకూలస్థే జగామ స్వగృహం గుహః ॥ **2.57.1** ॥ 2268

భరద్వాజాభిగమనం ప్రయాగే చ సభాజనం।
ఆ గిరేర్గమనం తేషాం తత్రస్థైరభిలక్షితం ॥ **2.57.2** ॥ 2269

అనుజ్ఞాతః సుమంత్రోఽథ యోజయిత్వా హయోత్తమాన్।
అయోధ్యామేవ నగరీం ప్రయయౌ గాఢదుర్మనాః ॥ **2.57.3** ॥ 2270

స వనాని సుగంధీని సరితశ్చ సరాంసి చ।
పశ్యన్ యత్తో యయౌ శీఘ్రం గ్రామాణి నగరాణి చ ॥ **2.57.4** ॥ 2271

తతః సాయాహ్నసమయే ద్వితీయేఽహని సారథిః।
అయోధ్యాం సమనుప్రాప్య నిరానందాం దదర్శ హ ॥ **2.57.5** ॥ 2272

స శూన్యామివ నిఃశబ్దాం దృష్ట్వా పరమదుర్మనాః।
సుమంత్రశ్చింతయామాస శోకవేగసమాహతః ॥ **2.57.6** ॥ 2273

కచ్చిన్న సగజా సాశ్వా సజనా సజనాధిపా।
రామసంతాపదుఃఖేన దగ్ధా శోకాగ్నినా పురీ ॥ **2.57.7** ॥ 2274

ఇతి చింతాపరః సూతో వాజిభిః శీఘ్రయాయిభిః।
నగరద్వారమాసాద్య త్వరితః ప్రవివేశ హ ॥ **2.57.8** ॥ 2275

సుమంత్రమభిధావంతః శతశోఽథ సహస్రశః।
క్వ రామ ఇతి పృచ్ఛంతః సూతమభ్యద్రవన్ నరాః ॥ **2.57.9** ॥ 2276

తేషాం శశంస గంగాయామహమాపృచ్ఛ్య రాఘవం।
అనుజ్ఞాతో నివృత్తోఽస్మి ధార్మికేణ మహాత్మనా ॥ **2.57.10** ॥ 2277

తే తీర్ణా ఇతి విజ్ఞాయ బాష్పపూర్ణముఖా నరాః।
అహో ధిగితి నిఃశ్వస్య హా రామేతి విచుక్రుశుః ॥ **2.57.11** ॥ 2278

శుశ్రావ చ వచస్తేషాం వృందం వృందం చ తిష్ఠతాం।
హతాః స్మ ఖలు యే నేహ పశ్యామ ఇతి రాఘవం ॥ **2.57.12** ॥ 2279

దానయజ్ఞవివాహేషు సమాజేషు మహత్సు చ।
న ద్రక్ష్యామః పునర్జాతు ధార్మికం రామమంతరా ॥ **2.57.13** ॥ 2280

కిం సమర్థం జనస్యాస్య కిం ప్రియం కిం సుఖావహం।
ఇతి రామేణ నగరం పిత్రేవ పరిపాలితం ॥ **2.57.14** ॥ 2281

వాతాయనగతానాం చ స్త్రీణామన్వంతరాపణం।
రామమేవాభితప్తానాం శుశ్రావ పరిదేవనాం ॥ **2.57.15** ॥ 2282

స రాజమార్గమధ్యేన సుమంత్రః పిహితాననః।
యత్ర రాజా దశరథస్తదేవోపయయౌ గృహం ॥ **2.57.16** ॥ 2283

సోఽవతీర్య రథాచ్ఛీఘ్రం రాజవేశ్మ ప్రవిశ్య చ।
కక్ష్యాః సప్తాభిచక్రామ మహాజనసమాకులాః ॥ **2.57.17** ॥ 2284

హర్మ్యైర్విమానైః ప్రాసాదైరవేక్ష్యాథ సమాగతం।
హాహాకారకృతా నార్యో రామాదర్శనకర్శితాః ॥ **2.57.18** ॥ 2285

ఆయతైర్విమలైర్నేత్రైరశ్రువేగపరిప్లుతైః।
అన్యోన్యమభివీక్షంతేఽవ్యక్తమార్తతరాః స్త్రియః ॥ **2.57.19** ॥ 2286

తతో దశరథస్త్రీణాం ప్రాసాదేభ్యస్తతస్తతః।
రామశోకాభితప్తానాం మందం శుశ్రావ జల్పితం ॥ **2.57.20** ॥ 2287

సహ రామేణ నిర్యాతో వినా రామమిహాగతః।
సూతః కిం నామ కౌసల్యాం క్రోశంతీం ప్రతివక్ష్యతి ॥ **2.57.21** ॥ 2288

యథా చ మన్యే దుర్జీవమేవం న సుకరం ధ్రువం।
ఆచ్ఛిద్య పుత్రే నిర్యాతే కౌసల్యా యత్ర జీవతి ॥ **2.57.22** ॥ 2289

సత్యరూపం తు తద్ వాక్యం రాజస్త్రీణాం నిశామయన్।
ప్రదీప్త ఇవ శోకేన వివేశ సహసా గృహం ॥ **2.57.23** ॥ 2290

స ప్రవిశ్యాష్టమీం కక్ష్యాం రాజానం దీనమాతురం।
పుత్రశోకపరిద్యూనమపశ్యత్ పాండురే గృహే ॥ **2.57.24** ॥ 2291

అభిగమ్య తమాసీనం రాజానమభివాద్య చ।
సుమంత్రో రామవచనం యథోక్తం ప్రత్యవేదయత్ ॥ **2.57.25** ॥ 2292

స తూష్ణీమేవ తచ్ఛ్రుత్వా రాజా విద్రుతమానసః।
మూర్ఛితో న్యపతద్ భూమౌ రామశోకాభిపీడితః ॥ **2.57.26** ॥ 2293

తతోఽంతఃపురమావిద్ధం మూర్ఛితే పృథివీపతౌ।
ఉచ్ఛ్రిత్య బాహూ చుక్రోశ నృపతౌ పతితే క్షితౌ ॥ **2.57.27** ॥ 2294

సుమిత్రయా తు సహితా కౌసల్యా పతితం పతిం।
ఉత్థాపయామాస తదా వచనం చేదమబ్రవీత్ ॥ **2.57.28** ॥ 2295

ఇమం తస్య మహాభాగ దూతం దుష్కరకారిణః।
వనవాసాదనుప్రాప్తం కస్మాన్న ప్రతిభాషసే ॥ **2.57.29** ॥ 2296

అద్యేమమనయం కృత్వా వ్యపత్రపసి రాఘవ।
ఉత్తిష్ఠ సుకృతం తేఽస్తు శోకే న స్యాత్ సహాయతా ॥ **2.57.30** ॥ 2297

దేవ యస్యా భయాద్ రామం నానుపృచ్ఛసి సారథిం।
నేహ తిష్ఠతి కైకేయీ విశ్రబ్ధం ప్రతిభాష్యతాం ॥ **2.57.31** ॥ 2298

సా తథోక్త్వా మహారాజం కౌసల్యా శోకలాలసా।
ధరణ్యాం నిపపాతాశు బాష్పవిప్లుతభాషిణీ ॥ **2.57.32** ॥ 2299

విలపంతీం తథా దృష్ట్వా కౌసల్యాం పతితాం భువి।
పతిం చావేక్ష్య తాః సర్వాః సమంతాద్ రురుదుః స్త్రియః ॥ **2.57.33** ॥ 2300

తతస్తమంతఃపురనాదముత్థితం
సమీక్ష్య వృద్ధాస్తరుణాశ్చ మానవాః।
స్త్రియశ్చ సర్వా రురుదుః సమంతతః
పురం తదాసీత్ పునరేవ సంకులం ॥ **2.57.34** ॥ 2301

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే సప్తపంచాశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ అష్టపంచాశః సర్గః ॥

## దశరథస్యాజ్ఞయా సుమంత్రేణ శ్రీరామలక్ష్మణయోః సందేశస్య శ్రావణం

ప్రత్యాశ్వస్తో యదా రాజా మోహాత్ ప్రత్యాగతస్మృతిః।
తదాజుహావ తం సూతం రామవృత్తాంతకారణాత్ ॥ **2.58.1** ॥ 2302

తదా సూతో మహారాజం కృతాంజలిరుపస్థితః।
రామమేవానుశోచంతం దుఃఖశోకసమన్వితం ॥ **2.58.2** ॥ 2303

వృద్ధం పరమసంతప్తం నవగ్రహమివ ద్విపం।
వినిఃశ్వసంతం ధ్యాయంతమస్వస్థమివ కుంజరం ॥ **2.58.3** ॥ 2304

రాజా తు రజసా సూతం ధ్వస్తాంగం సముపస్థితం।
అశ్రుపూర్ణముఖం దీనమువాచ పరమార్తవత్ ॥ **2.58.4** ॥ 2305

క్వ ను వత్స్యతి ధర్మాత్మా వృక్షమూలముపాశ్రితః।
సోఽత్యంతసుఖితః సూత కిమశిష్యతి రాఘవః ॥ **2.58.5** ॥ 2306

దుఃఖస్యానుచితో దుఃఖం సుమంత్ర శయనోచితః।
భూమిపాలాత్మజో భూమౌ శేతే కథమనాథవత్ ॥ **2.58.6** ॥ 2307

యం యాంతమనుయాంతి స్మ పదాతిరథకుంజరాః।
స వత్స్యతి కథం రామో విజనం వనమాశ్రితః ॥ **2.58.7** ॥ 2308

వ్యాలైర్మృగైరాచరితం కృష్ణసర్పనిషేవితం।
కథం కుమారౌ వైదేహ్యా సార్ధం వనముపాశ్రితౌ ॥ **2.58.8** ॥ 2309

సుకుమార్యా తపస్విన్యా సుమంత్ర సహ సీతయా।
రాజపుత్రౌ కథం పాదైరవరుహ్య రథాద్ గతౌ ॥ **2.58.9** ॥ 2310

సిద్ధార్థః ఖలు సూత త్వం యేన దృష్టౌ మమాత్మజౌ।
వనాంతం ప్రవిశంతౌ తావశ్వినావివ మందరం ॥ **2.58.10** ॥ 2311

కిమువాచ వచో రామః కిమువాచ చ లక్ష్మణః।
సుమంత్ర వనమాసాద్య కిమువాచ చ మైథిలీ ॥ **2.58.11** ॥ 2312

ఆసితం శయితం భుక్తం సూత రామస్య కీర్తయ।
జీవిష్యామ్యయమేతేన యయాతిరివ సాధుషు ॥ **2.58.12** ॥ 2313

ఇతి సూతో నరేంద్రేణ చోదితః సజ్జమానయా।
ఉవాచ వాచా రాజానం స బాష్పపరిబద్ధయా ॥ **2.58.13** ॥ 2314

అబ్రవీన్మే మహారాజ ధర్మమేవానుపాలయన్।
అంజలిం రాఘవః కృత్వా శిరసాభిప్రణమ్య చ ॥ **2.58.14** ॥ 2315

సూత మద్వచనాత్ తస్య తాతస్య విదితాత్మనః।
శిరసా వందనీయస్య వంద్యౌ పాదౌ మహాత్మనః ॥ **2.58.15** ॥ 2316

సర్వమంతఃపురం వాచ్యం సూత మద్వచనాత్ త్వయా।
ఆరోగ్యమవిశేషేణ యథార్హమభివాదనం ॥ **2.58.16** ॥ 2317

మాతా చ మమ కౌసల్యా కుశలం చాభివాదనం।
అప్రమాదం చ వక్తవ్యా బ్రూయాశ్చైనామిదం వచః ॥ **2.58.17** ॥ 2318

ధర్మనిత్యా యథాకాలమగ్న్యగారపరా భవ।
దేవి దేవస్య పాదౌ చ దేవవత్ పరిపాలయ ॥ **2.58.18** ॥ 2319

అభిమానం చ మానం చ త్యక్త్వా వర్తస్వ మాతృషు ।
అనురాజానమార్యాం చ కైకేయీమంబ కారయ ॥ **2.58.19** ॥ 2320

కుమారే భరతే వృత్తిర్వర్తితవ్యా చ రాజవత్ ।
అప్యజ్యేష్ఠా హి రాజానో రాజధర్మమనుస్మర ॥ **2.58.20** ॥ 2321

భరతః కుశలం వాచ్యో వాచ్యో మద్వచనేన చ ।
సర్వాస్వేవ యథాన్యాయం వృత్తిం వర్తస్వ మాతృషు ॥ **2.58.21** ॥ 2322

వక్తవ్యశ్చ మహాబాహురిక్ష్వాకుకులనందనః ।
పితరం యౌవరాజ్యస్థో రాజ్యస్థమనుపాలయ ॥ **2.58.22** ॥ 2323

అతిక్రాంతవయా రాజా మా స్మైనం వ్యపరోరుధః ।
కుమారరాజ్యే జీవస్వ తస్యైవాజ్ఞాప్రవర్తనాత్ ॥ **2.58.23** ॥ 2324

అబ్రవీచ్చాపి మాం భూయో భృశమశ్రూణి వర్తయన్ ।
మాతేవ మమ మాతా తే ద్రష్టవ్యా పుత్రగర్ధినీ ॥ **2.58.24** ॥ 2325

ఇత్యేవం మాం మహాబాహుర్బ్రువన్నేవ మహాయశాః ।
రామో రాజీవపత్రాక్షో భృశమశ్రూణ్యవర్తయత్ ॥ **2.58.25** ॥ 2326

లక్ష్మణస్తు సుసంక్రుద్ధో నిఃశ్వసన్ వాక్యమబ్రవీత్ ।
కేనాయమపరాధేన రాజపుత్రో వివాసితః ॥ **2.58.26** ॥ 2327

రాజ్ఞా తు ఖలు కైకేయ్యా లఘు చాశ్రుత్య శాసనం ।
కృతం కార్యమకార్యం వా వయం యేనాభిపీడితాః ॥ **2.58.27** ॥ 2328

యది ప్రవ్రాజితో రామో లోభకారణకారితం ।
వరదాననిమిత్తం వా సర్వథా దుష్కృతం కృతం ॥ **2.58.28** ॥ 2329

ఇదం తావద్ యథాకామమీశ్వరస్య కృతే కృతం ।
రామస్య తు పరిత్యాగే న హేతుముపలక్షయే ॥ **2.58.29** ॥ 2330

అసమీక్ష్య సమారబ్ధం విరుద్ధం బుద్ధిలాఘవాత్ ।
జనయిష్యతి సంక్రోశం రాఘవస్య వివాసనం ॥ **2.58.30** ॥ 2331

అహం తావన్మహారాజే పితృత్వం నోపలక్షయే ।
భ్రాతా భర్తా చ బంధుశ్చ పితా చ మమ రాఘవః ॥ **2.58.31** ॥ 2332

సర్వలోకప్రియం త్యక్త్వా సర్వలోకహితే రతం ।
సర్వలోకోఽనురజ్యేత కథం చానేన కర్మణా ॥ **2.58.32** ॥ 2333

సర్వప్రజాభిరామం హి రామం ప్రవ్రజ్య ధార్మికం ।
సర్వలోకవిరోధేన కథం రాజా భవిష్యతి ॥ **2.58.33** ॥ 2334

జానకీ తు మహారాజ నిఃశ్వసంతీ తపస్వినీ ।
భూతోపహతచిత్తేవ విష్ఠితా విస్మృతా స్థితా ॥ **2.58.34** ॥ 2335

అదృష్టపూర్వవ్యసనా రాజపుత్త్రీ యశస్వినీ ।
తేన దుఃఖేన రుదతీ నైవ మాం కించిదబ్రవీత్ ॥ **2.58.35** ॥ 2336

ఉద్వీక్షమాణా భర్తారం ముఖేన పరిశుష్యతా ।
ముమోచ సహసా బాష్పం ప్రయాంతముపవీక్ష్య సా ॥ **2.58.36** ॥ 2337

తథైవ రామోఽశ్రుముఖః కృతాంజలిః
స్థితోఽబ్రవీల్లక్ష్మణబాహుపాలితః ।
తథైవ సీతా రుదతీ తపస్వినీ
నిరీక్షతే రాజరథం తథైవ మాం ॥ **2.58.37** ॥ 2338

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే అష్టపంచాశః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ఏకోనషష్టితమః సర్గః ॥

## శ్రీరామస్య శోకేన సమేషాం జడచేతనానామయోధ్యాపుర్యాశ్చ దురవస్థాయా వర్ణనం రాజ్ఞో దశరథస్య విలాపశ్చ

మమ త్వశ్వా నివృత్తస్య న ప్రావర్తంత వర్త్మని।
ఉష్ణమశ్రు విముంచంతో రామే సంప్రస్థితే వనం ॥ **2.59.1** ॥ 2339

ఉభాభ్యాం రాజపుత్రాభ్యామథ కృత్వాహమంజలిం।
ప్రస్థితో రథమాస్థాయ తద్దుఃఖమపి ధారయన్ ॥ **2.59.2** ॥ 2340

గుహేన సార్ధం తత్రైవ స్థితోఽస్మి దివసాన్ బహూన్।
ఆశయా యది మాం రామః పునః శబ్దాపయేదితి ॥ **2.59.3** ॥ 2341

విషయే తే మహారాజ మహావ్యసనకర్శితాః।
అపి వృక్షాః పరిమ్లానాః సపుష్పాంకురకోరకాః ॥ **2.59.4** ॥ 2342

ఉపతప్తోదకా నద్యః పల్వలాని సరాంసి చ।
పరిశుష్కపలాశాని వనాన్యుపవనాని చ ॥ **2.59.5** ॥ 2343

న చ సర్పంతి సత్త్వాని వ్యాలా న ప్రచరంతి చ।
రామశోకాభిభూతం తన్నిష్కూజమభవద్ వనం ॥ **2.59.6** ॥ 2344

లీనపుష్కరపత్రాశ్చ నద్యశ్చ కలుషోదకాః।
సంతప్తపద్మాః పద్మిన్యో లీనమీనవిహంగమాః ॥ **2.59.7** ॥ 2345

జలజాని చ పుష్పాణి మాల్యాని స్థలజాని చ।
నాతిభాంత్యల్పగంధీని ఫలాని చ యథాపురం ॥ **2.59.8** ॥ 2346

అత్రోద్యానాని శూన్యాని ప్రలీనవిహగాని చ।
న చాభిరామానారామాన్ పశ్యామి మనుజర్షభ ॥ **2.59.9** ॥ 2347

ప్రవిశంతమయోధ్యాయాం న కశ్చిదభినందతి।
నరా రామమపశ్యంతో నిఃశ్వసంతి ముహుర్ముహుః ॥ **2.59.10** ॥ 2348

దేవ రాజరథం దృష్ట్వా వినా రామమిహాగతం।
దూరాదశ్రుముఖః సర్వో రాజమార్గే గతో జనః ॥ **2.59.11** ॥ 2349

హర్మ్యైర్విమానైః ప్రాసాదైరవేక్ష్య రథమాగతం।
హాహాకారకృతా నార్యో రామాదర్శనకర్శితాః ॥ **2.59.12** ॥ 2350

ఆయతైర్విమలైర్నేత్రైరశ్రువేగపరిప్లుతైః।
అన్యోన్యమభివీక్షంతేఽవ్యక్తమార్తతరాః స్త్రియః ॥ **2.59.13** ॥ 2351

నామిత్రాణాం న మిత్రాణాముదాసీనజనస్య చ।
అహమార్తతయా కంచిద్ విశేషం నోపలక్షయే ॥ **2.59.14** ॥ 2352

అప్రహృష్టమనుష్యా చ దీననాగతురంగమా।
ఆర్తస్వరపరిమ్లానా వినిఃశ్వసితనిఃస్వనా ॥ **2.59.15** ॥ 2353

నిరానందా మహారాజ రామప్రవ్రాజనాతురా।
కౌసల్యా పుత్రహీనేవ అయోధ్యా ప్రతిభాతి మే ॥ **2.59.16** ॥ 2354

సూతస్య వచనం శ్రుత్వా వాచా పరమదీనయా।
బాష్పోపహతయా సూతమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.59.17** ॥ 2355

కైకేయ్యా వినియుక్తేన పాపాభిజనభావయా।
మయా న మంత్రకుశలైర్వృద్ధైః సహ సమర్థితం ॥ **2.59.18** ॥ 2356

న సుహృద్భిర్న చామాత్యైర్మంత్రయిత్వా సనైగమైః।
మయాయమర్థః సమ్మోహాత్ స్త్రీహేతోః సహసా కృతః ॥ **2.59.19** ॥ 2357

భవితవ్యతయా నూనమిదం వా వ్యసనం మహత్।
కులస్యాస్య వినాశాయ ప్రాప్తం సూత యదృచ్ఛయా ॥ **2.59.20** ॥ 2358

సూత యద్యస్తి తే కించిన్మయాపి సుకృతం కృతం।
త్వం ప్రాపయాశు మాం రామం ప్రాణాః సంత్వరయంతి మాం ॥ **2.59.21** ॥ 2359

యద్యద్యాపి మమైవాజ్ఞా నివర్తయతు రాఘవం।
న శక్ష్యామి వినా రామం ముహూర్తమపి జీవితుం ॥ **2.59.22** ॥ 2360

అథవాపి మహాబాహుర్గతో దూరం భవిష్యతి।
మామేవ రథమారోప్య శీఘ్రం రామాయ దర్శయ ॥ **2.59.23** ॥ 2361

వృత్తదంష్ట్రో మహేష్వాసః క్వాసౌ లక్ష్మణపూర్వజః।
యది జీవామి సాధ్వేనం పశ్యేయం సీతయా సహ ॥ **2.59.24** ॥ 2362

లోహితాక్షం మహాబాహుమాముక్తమణికుండలం।
రామం యది న పశ్యేయం గమిష్యామి యమక్షయం ॥ **2.59.25** ॥ 2363

అతో ను కిం దుఃఖతరం యోఽహమిక్ష్వాకునందనం।
ఇమామవస్థామాపన్నో నేహ పశ్యామి రాఘవం ॥ **2.59.26** ॥ 2364

హా రామ రామానుజ హా హా వైదేహి తపస్విని।
న మాం జానీత దుఃఖేన మ్రియమాణమనాథవత్ ॥ **2.59.27** ॥ 2365

స తేన రాజా దుఃఖేన భృశమర్పితచేతనః।
అవగాఢః సుదుష్పారం శోకసాగరమబ్రవీత్ ॥ **2.59.28** ॥ 2366

రామశోకమహావేగః సీతావిరహపారగః।
శ్వసితోర్మిమహావర్తో బాష్పవేగజలావిలః ॥ **2.59.29** ॥ 2367

బాహువిక్షేపమీనోఽసౌ విక్రందితమహాస్వనః।
ప్రకీర్ణకేశశైవాలః కైకేయీవడవాముఖః ॥ **2.59.30** ॥ 2368

మమాశ్రువేగప్రభవః కుబ్జావాక్యమహాగ్రహః।
వరవేలో నృశంసాయా రామప్రవ్రాజనాయతః ॥ **2.59.31** ॥ 2369

యస్మిన్ బత నిమగ్నోఽహం కౌసల్యే రాఘవం వినా।
దుస్తరో జీవతా దేవి మయాయం శోకసాగరః ॥ **2.59.32** ॥ 2370

అశోభనం యోఽహమిహాద్య రాఘవం
దిదృక్షమాణో న లభే సలక్ష్మణం।
ఇతీవ రాజా విలపన్ మహాయశాః
పపాత తూర్ణం శయనే స మూర్ఛితః ॥ **2.59.33** ॥ 2371

ఇతి విలపతి పార్థివే ప్రణష్టే
కరుణతరం ద్విగుణం చ రామహేతోః।
వచనమనునిశమ్య తస్య దేవీ
భయమగమత్ పునరేవ రామమాతా ॥ **2.59.34** ॥ 2372

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ఏకోనషష్టితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ షష్టితమః సర్గః ॥

## కౌసల్యాయా విలాపః సుమంత్రేణ తస్యా ఆశ్వాసనం చ

తతో భూతోపసృష్టేవ వేపమానా పునః పునః।
ధరణ్యాం గతసత్త్వేవ కౌసల్యా సూతమబ్రవీత్ ॥ **2.60.1** ॥ 2373

నయ మాం యత్ర కాకుత్స్థః సీతా యత్ర చ లక్ష్మణః।
తాన్ వినా క్షణమప్యద్య జీవితుం నోత్సహే హ్యహం ॥ **2.60.2** ॥ 2374

నివర్తయ రథం శీఘ్రం దండకాన్ నయ మామపి।
అథ తాన్ నానుగచ్ఛామి గమిష్యామి యమక్షయం ॥ **2.60.3** ॥ 2375

బాష్పవేగోపహతయా స వాచా సజ్జమానయా।
ఇదమాశ్వాసయన్ దేవీం సూతః ప్రాంజలిరబ్రవీత్ ॥ **2.60.4** ॥ 2376

త్యజ శోకం చ మోహం చ సంభ్రమం దుఃఖజం తథా।
వ్యవధూయ చ సంతాపం వనే వత్స్యతి రాఘవః ॥ **2.60.5** ॥ 2377

లక్ష్మణశ్చాపి రామస్య పాదౌ పరిచరన్ వనే।
ఆరాధయతి ధర్మజ్ఞః పరలోకం జితేంద్రియః ॥ **2.60.6** ॥ 2378

విజనేఽపి వనే సీతా వాసం ప్రాప్య గృహేష్వివ।
విస్రంభం లభతేఽభీతా రామే విన్యస్తమానసా ॥ **2.60.7** ॥ 2379

నాస్యా దైన్యం కృతం కించిత్ సుసూక్ష్మమపి లక్ష్యతే।
ఉచితేవ ప్రవాసానాం వైదేహీ ప్రతిభాతి మే ॥ **2.60.8** ॥ 2380

నగరోపవనం గత్వా యథా స్మ రమతే పురా।
తథైవ రమతే సీతా నిర్జనేషు వనేష్వపి ॥ **2.60.9** ॥ 2381

బాలేవ రమతే సీతాబాలచంద్రనిభాననా।
రామా రామే హ్యదీనాత్మా విజనేఽపి వనే సతీ ॥ **2.60.10** ॥ 2382

తద్గతం హృదయం యస్యాస్తదధీనం చ జీవితం।
అయోధ్యా హి భవేదస్యా రామహీనా తథా వనం ॥ **2.60.11** ॥ 2383

పరిపృచ్ఛతి వైదేహీ గ్రామాంశ్చ నగరాణి చ।
గతిం దృష్ట్వా నదీనాం చ పాదపాన్ వివిధానపి ॥ **2.60.12** ॥ 2384

రామం వా లక్ష్మణం వాపి దృష్ట్వా జానాతి జానకీ।
అయోధ్యా క్రోశమాత్రే తు విహారమివ సాశ్రితా ॥ **2.60.13** ॥ 2385

ఇదమేవ స్మరామ్యస్యాః సహసైవోపజల్పితం।
కైకేయీసంశ్రితం జల్పం నేదానీం ప్రతిభాతి మాం ॥ **2.60.14** ॥ 2386

ధ్వంసయిత్వా తు తద్ వాక్యం ప్రమాదాత్ పర్యుపస్థితం।
హ్లాదనం వచనం సూతో దేవ్యా మధురమబ్రవీత్ ॥ **2.60.15** ॥ 2387

అధ్వనా వాతవేగేన సంభ్రమేణాతపేన చ।
న విగచ్ఛతి వైదేహ్యాశ్చంద్రాంశుసదృశీ ప్రభా ॥ **2.60.16** ॥ 2388

సదృశం శతపత్రస్య పూర్ణచంద్రోపమప్రభం।
వదనం తద్ వదాన్యాయా వైదేహ్యా న వికంపతే ॥ **2.60.17** ॥ 2389

అలక్తరసరక్తాభావలక్తరసవర్జితౌ।
అద్యాపి చరణౌ తస్యాః పద్మకోశసమప్రభౌ ॥ **2.60.18** ॥ 2390

నూపురోత్కృష్టలీలేవ ఖేలం గచ్ఛతి భామినీ।
ఇదానీమపి వైదేహీ తద్రాగాన్యస్తభూషణా ॥ **2.60.19** ॥ 2391

గజం వా వీక్ష్య సింహం వా వ్యాఘ్రం వా వనమాశ్రితా।
నాహారయతి సంత్రాసం బాహూ రామస్య సంశ్రితా ॥ **2.60.20** ॥ 2392

న శోచ్యాస్తే న చాత్మా తే శోచ్యో నాపి జనాధిపః।
ఇదం హి చరితం లోకే ప్రతిష్ఠాస్యతి శాశ్వతం ॥ **2.60.21** ॥ 2393

విధూయ శోకం పరిహృష్టమానసా
మహర్షియాతే పథి సువ్యవస్థితాః।
వనే రతా వన్యఫలాశనాః పితుః
శుభాం ప్రతిజ్ఞాం ప్రతిపాలయంతి తే ॥ **2.60.22** ॥ 2394

తథాపి సూతేన సుయుక్తవాదినా
నివార్యమాణా సుతశోకకర్శితా।
న చైవ దేవీ విరరామ కూజితాత్
ప్రియేతి పుత్రేతి చ రాఘవేతి చ ॥ **2.60.23** ॥ 2395

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే షష్టితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ఏకషష్టితమః సర్గః ॥

## కౌసల్యాయా రాజానం ప్రతి సవిలాపముపాలంభః

వనం గతే ధర్మరతే రామే రమయతాం వరే।
కౌసల్యా రుదతీ చార్తా భర్తారమిదమబ్రవీత్ ॥ **2.61.1** ॥ 2396

యద్యపి త్రిషు లోకేషు ప్రథితం తే మహద్ యశః।
సానుక్రోశో వదాన్యశ్చ ప్రియవాదీ చ రాఘవః ॥ **2.61.2** ॥ 2397

కథం నరవరశ్రేష్ఠ పుత్రౌ తౌ సహ సీతయా।
దుఃఖితౌ సుఖసంవృద్ధౌ వనే దుఃఖం సహిష్యతః ॥ **2.61.3** ॥ 2398

సా నూనం తరుణీ శ్యామా సుకుమారీ సుఖోచితా।
కథముష్ణం చ శీతం చ మైథిలీ విసహిష్యతే ॥ **2.61.4** ॥ 2399

భుక్త్వాశనం విశాలాక్షీ సూపదంశాన్వితం శుభం।
వన్యం నైవారమాహారం కథం సీతోపభోక్ష్యతే ॥ **2.61.5** ॥ 2400

గీతవాదిత్రనిర్ఘోషం శ్రుత్వా శుభసమన్వితా।
కథం క్రవ్యాదసింహానాం శబ్దం శ్రోష్యత్యశోభనం ॥ **2.61.6** ॥ 2401

మహేంద్రధ్వజసంకాశః క్వ ను శేతే మహాభుజః।
భుజం పరిఘసంకాశముపాధాయ మహాబలః ॥ **2.61.7** ॥ 2402

పద్మవర్ణం సుకేశాంతం పద్మనిఃశ్వాసముత్తమం।
కదా ద్రక్ష్యామి రామస్య వదనం పుష్కరేక్షణం ॥ **2.61.8** ॥ 2403

వజ్రసారమయం నూనం హృదయం మే న సంశయః।
అపశ్యంత్యా న తం యద్ వై ఫలతీదం సహస్రధా ॥ **2.61.9** ॥ 2404

యత్ త్వయా కరుణం కర్మ వ్యపోహ్య మమ బాంధవాః।
నిరస్తాః పరిధావంతి సుఖార్హాః కృపణా వనే ॥ **2.61.10** ॥ 2405

యది పంచదశే వర్షే రాఘవః పునరేష్యతి।
జహ్యాద్ రాజ్యం చ కోశం చ భరతో నోపలక్ష్యతే ॥ **2.61.11** ॥ 2406

భోజయంతి కిల శ్రాద్ధే కేచిత్ స్వానేవ బాంధవాన్।
తతః పశ్చాత్ సమీక్షంతే కృతకార్యా ద్విజోత్తమాన్ ॥ **2.61.12** ॥ 2407

తత్ర యే గుణవంతశ్చ విద్వాంసశ్చ ద్విజాతయః।
న పశ్చాత్ తేఽభిమన్యంతే సుధామపి సురోపమాః ॥ **2.61.13** ॥ 2408

బ్రాహ్మణేష్వపి వృత్తేషు భుక్తశేషం ద్విజోత్తమాః।
నాభ్యుపేతుమలం ప్రాజ్ఞాః శృంగచ్ఛేదమివర్షభాః ॥ **2.61.14** ॥ 2409

ఏవం కనీయసా భ్రాత్రా భుక్తం రాజ్యం విశాంపతే।
భ్రాతా జ్యేష్ఠో వరిష్ఠశ్చ కిమర్థం నావమన్యతే ॥ **2.61.15** ॥ 2410

న పరేణాహృతం భక్ష్యం వ్యాఘ్రః ఖాదితుమిచ్ఛతి।
ఏవమేవ నరవ్యాఘ్రః పరలీఢం న మంస్యతే ॥ **2.61.16** ॥ 2411

హవిరాజ్యం పురోడాశః కుశా యూపాశ్చ ఖాదిరాః।
నైతాని యాతయామాని కుర్వంతి పునరధ్వరే ॥ **2.61.17** ॥ 2412

తథా హ్యేత్తమిదం రాజ్యం హృతసారాం సురామివ।
నాభిమంతుమలం రామో నష్టసోమమివాధ్వరం ॥ **2.61.18** ॥ 2413

నైవంవిధమసత్కారం రాఘవో మర్షయిష్యతి।
బలవానివ శార్దూలో వాలధేరభిమర్శనం ॥ **2.61.19** ॥ 2414

నైతస్య సహితా లోకా భయం కుర్యుర్మహామృధే।
అధర్మం త్విహ ధర్మాత్మా లోకం ధర్మేణ యోజయేత్ ॥ **2.61.20** ॥ 2415

నన్వసౌ కాంచనైర్బాణైర్మహావీర్యో మహాభుజః।
యుగాంత ఇవ భూతాని సాగరానపి నిర్దహేత్ ॥ **2.61.21** ॥ 2416

స తాదృశః సింహబలో వృషభాక్షో నరర్షభః।
స్వయమేవ హతః పిత్రా జలజేనాత్మజో యథా ॥ **2.61.22** ॥ 2417

ద్విజాతిచరితో ధర్మః శాస్త్రే దృష్టః సనాతనైః।
యది తే ధర్మనిరతే త్వయా పుత్రే వివాసితే ॥ **2.61.23** ॥ 2418

గతిరేకా పతిర్నార్యా ద్వితీయా గతిరాత్మజః।
తృతీయా జ్ఞాతయో రాజంశ్చతుర్థీ నైవ విద్యతే ॥ **2.61.24** ॥ 2419

తత్ర త్వం మమ నైవాసి రామశ్చ వనమాహితః।
న వనం గంతుమిచ్ఛామి సర్వథా హా హతా త్వయా ॥ **2.61.25** ॥ 2420

హతం త్వయా రాష్ట్రమిదం సరాజ్యం
హతాః స్మ సర్వాః సహ మంత్రిభిశ్చ।
హతా సపుత్రాస్మి హతాశ్చ పౌరాః
సుతశ్చ భార్యా చ తవ ప్రహృష్టా ॥ **2.61.26** ॥ 2421

ఇమాం గిరం దారుణశబ్దసంహితాం
నిశమ్య రామేతి ముమోహ దుఃఖితః।
తతః స శోకం ప్రవివేశ పార్థివః
స్వదుష్కృతం చాపి పునస్తథాస్మరత్ ॥ **2.61.27** ॥ 2422

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ఏకషష్టితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ద్విషష్టితమః సర్గః ॥

## దుఃఖితేన రాజ్ఞా సాంజలిబంధం కౌసల్యాయాః ప్రసాదనం కౌసల్యయా తస్య పాదయోః ప్రణిపత్య క్షమాప్రార్థనం

ఏవం తు క్రుద్ధయా రాజా రామమాత్రా సశోకయా।
శ్రావితః పరుషం వాక్యం చింతయామాస దుఃఖితః ॥ **2.62.1** ॥ 2423

చింతయిత్వా స చ నృపో మోహవ్యాకులితేంద్రియః।
అథ దీర్ఘేణ కాలేన సంజ్ఞామాప పరంతపః ॥ **2.62.2** ॥ 2424

స సంజ్ఞాముపలభ్యైవ దీర్ఘముష్ణం చ నిఃశ్వసన్।
కౌసల్యాం పార్శ్వతో దృష్ట్వా తతశ్చింతాముపాగమత్ ॥ **2.62.3** ॥ 2425

తస్య చింతయమానస్య ప్రత్యభాత్ కర్మ దుష్కృతం।
యదనేన కృతం పూర్వమజ్ఞానాచ్ఛబ్దవేధినా ॥ **2.62.4** ॥ 2426

అమనాస్తేన శోకేన రామశోకేన చ ప్రభుః।
ద్వాభ్యామపి మహారాజః శోకాభ్యామభితప్యతే ॥ **2.62.5** ॥ 2427

దహ్యమానస్తు శోకాభ్యాం కౌసల్యామాహ దుఃఖితః।
వేపమానోఽంజలిం కృత్వా ప్రసాదార్థమవాఙ్ముఖః ॥ **2.62.6** ॥ 2428

ప్రసాదయే త్వాం కౌసల్యే రచితోఽయం మయాంజలిః।
వత్సలా చానృశంసా చ త్వం హి నిత్యం పరేష్వపి ॥ **2.62.7** ॥ 2429

భర్తా తు ఖలు నారీణాం గుణవాన్ నిర్గుణోఽపి వా।
ధర్మం విమృశమానానాం ప్రత్యక్షం దేవి దైవతం ॥ **2.62.8** ॥ 2430

సా త్వం ధర్మపరా నిత్యం దృష్టలోకపరావరా।
నార్హసే విప్రియం వక్తుం దుఃఖితాపి సుదుఃఖితం ॥ **2.62.9** ॥ 2431

తద్ వాక్యం కరుణం రాజ్ఞః శ్రుత్వా దీనస్య భాషితం।
కౌసల్యా వ్యసృజద్ బాష్పం ప్రణాలీవ నవోదకం ॥ **2.62.10** ॥ 2432

సా మూర్ధ్ని బద్ధ్వా రుదతీ రాజ్ఞః పద్మమివాంజలిం।
సంభ్రమాదబ్రవీత్ త్రస్తా త్వరమాణాక్షరం వచః ॥ **2.62.11** ॥ 2433

ప్రసీద శిరసా యాచే భూమౌ నిపతితాస్మి తే।
యాచితాస్మి హతా దేవ క్షంతవ్యాహం నహి త్వయా ॥ **2.62.12** ॥ 2434

నైషా హి సా స్త్రీ భవతి శ్లాఘనీయేన ధీమతా।
ఉభయోర్లోకయోర్లోకే పత్యా యా సంప్రసాద్యతే ॥ **2.62.13** ॥ 2435

జానామి ధర్మం ధర్మజ్ఞ త్వాం జానే సత్యవాదినం।
పుత్రశోకార్తయా తత్తు మయా కిమపి భాషితం ॥ **2.62.14** ॥ 2436

శోకో నాశయతే ధైర్యం శోకో నాశయతే శ్రుతం।
శోకో నాశయతే సర్వం నాస్తి శోకసమో రిపుః ॥ **2.62.15** ॥ 2437

శక్యమాపతితః సోఢుం ప్రహారో రిపుహస్తతః।
సోఢుమాపతితః శోకః సుసూక్ష్మోఽపి న శక్యతే ॥ **2.62.16** ॥ 2438

వనవాసాయ రామస్య పంచరాత్రోఽత్ర గణ్యతే।
యః శోకహతహర్షాయాః పంచవర్షోపమో మమ ॥ **2.62.17** ॥ 2439

తం హి చింతయమానాయాః శోకోఽయం హృది వర్ధతే।
నదీనామివ వేగేన సముద్రసలిలం మహత్ ॥ **2.62.18** ॥ 2440

ఏవం హి కథయంత్యాస్తు కౌసల్యాయాః శుభం వచః।
మందరశ్మిరభూత్ సూర్యో రజనీ చాభ్యవర్తత ॥ **2.62.19** ॥ 2441

అథ ప్రహ్లాదితో వాక్యైర్దేవ్యా కౌసల్యయా నృపః।
శోకేన చ సమాక్రాంతో నిద్రాయా వశమేయివాన్ ॥ **2.62.20** ॥ 2442

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ద్విషష్టితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ త్రిషష్టితమః సర్గః ॥

## రాజ్ఞో దశరథస్య శోకస్తేన కౌసల్యాం ప్రతి స్వకర్తృకమునికుమారవధవిషయకప్రసంగస్య శ్రావణం

ప్రతిబుద్ధో ముహూర్తేన శోకోపహతచేతనః।
అథ రాజా దశరథః స చింతామభ్యపద్యత ॥ **2.63.1** ॥ 2443

రామలక్ష్మణయోశ్చైవ వివాసాద్ వాసవోపమం।
ఆపేదే ఉపసర్గస్తం తమః సూర్యమివాసురం ॥ **2.63.2** ॥ 2444

సభార్యే హి గతే రామే కౌసల్యాం కోసలేశ్వరః।
వివక్షురసితాపాంగీం స్మృత్వా దుష్కృతమాత్మనః ॥ **2.63.3** ॥ 2445

స రాజా రజనీం షష్ఠీం రామే ప్రవ్రాజితే వనం।
అర్ధరాత్రే దశరథః సోఽస్మరద్ దుష్కృతం కృతం ॥ **2.63.4** ॥ 2446

స రాజా పుత్రశోకార్తః స్మృత్వా దుష్కృతమాత్మనః।
కౌసల్యాం పుత్రశోకార్తామిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.63.5** ॥ 2447

యదాచరతి కల్యాణి శుభం వా యది వాశుభం।
తదేవ లభతే భద్రే కర్తా కర్మజమాత్మనః ॥ **2.63.6** ॥ 2448

గురులాఘవమర్థానామారంభే కర్మణాం ఫలం।
దోషం వా యో న జానాతి స బాల ఇతి హోచ్యతే ॥ **2.63.7** ॥ 2449

కశ్చిదామ్రవణం ఛిత్త్వా పలాశాంశ్చ నిషించతి।
పుష్పం దృష్ట్వా ఫలే గృధ్నుః స శోచతి ఫలాగమే ॥ **2.63.8** ॥ 2450

అవిజ్ఞాయ ఫలం యో హి కర్మ త్వేవానుధావతి।
స శోచేత్ ఫలవేలాయాం యథా కింశుకసేచకః ॥ **2.63.9** ॥ 2451

సోఽహమామ్రవణం ఛిత్త్వా పలాశాంశ్చ న్యషేచయం।
రామం ఫలాగమే త్యక్త్వా పశ్చాచ్ఛోచామి దుర్మతిః ॥ **2.63.10** ॥ 2452

లబ్ధశబ్దేన కౌసల్యే కుమారేణ ధనుష్మతా।
కుమారః శబ్దవేధీతి మయా పాపమిదం కృతం ॥ **2.63.11** ॥ 2453

తదిదం మేఽనుసంప్రాప్తం దేవి దుఃఖం స్వయంకృతం।
సమ్మోహాదిహ బాలేన యథా స్యాద్ భక్షితం విషం ॥ **2.63.12** ॥ 2454

యథాన్యః పురుషః కశ్చిత్ పలాశైర్మోహితో భవేత్।
ఏవం మయాప్యవిజ్ఞాతం శబ్దవేధ్యమిదం ఫలం ॥ **2.63.13** ॥ 2455

దేవ్యనూఢా త్వమభవో యువరాజో భవామ్యహం।
తతః ప్రావృడనుప్రాప్తా మమ కామవివర్ధినీ ॥ **2.63.14** ॥ 2456

అపాస్య హి రసాన్ భౌమాంస్తప్త్వా చ జగదంశుభిః।
పరేతాచరితాం భీమాం రవిరాచరతే దిశం ॥ **2.63.15** ॥ 2457

ఉష్ణమంతర్దధే సద్యః స్నిగ్ధా దదృశిరే ఘనాః।
తతో జహృషిరే సర్వే భేకసారంగబర్హిణః ॥ **2.63.16** ॥ 2458

క్లిన్నపక్షోత్తరాః స్నాతాః కృచ్ఛ్రాదివ పతత్రిణః।
వృష్టివాతావధూతాగ్రాన్ పాదపానభిపేదిరే ॥ **2.63.17** ॥ 2459

పతితేనాంభసాఽఽచ్ఛన్నః పతమానేన చాసకృత్।
ఆబభౌ మత్తసారంగస్తోయరాశిరివాచలః ॥ **2.63.18** ॥ 2460

పాండురారుణవర్ణాని స్రోతాంసి విమలాన్యపి ।
సుస్రువుర్గిరిధాతుభ్యః సభస్మాని భుజంగవత్ ॥ **2.63.19** ॥ 2461

తస్మిన్నతిసుఖే కాలే ధనుష్మానిషుమాన్ రథీ ।
వ్యాయామకృతసంకల్పః సరయూమన్వగాం నదీం ॥ **2.63.20** ॥ 2462

నిపానే మహిషం రాత్రౌ గజం వాభ్యాగతం మృగం ।
అన్యద్ వా శ్వాపదం కించిజ్జిఘాంసురజితేంద్రియః ॥ **2.63.21** ॥ 2463

అథాంధకారే త్వశ్రౌషం జలే కుంభస్య పూర్యతః ।
అచక్షుర్విషయే ఘోషం వారణస్యేవ నర్దతః ॥ **2.63.22** ॥ 2464

తతోఽహం శరముద్ధృత్య దీప్తమాశీవిషోపమం ।
శబ్దం ప్రతి గజప్రేప్సురభిలక్ష్యమపాతయం ॥ **2.63.23** ॥ 2465

అముంచం నిశితం బాణమహమాశీవిషోపమం ।
తత్ర వాగుషసి వ్యక్తా ప్రాదురాసీద్ వనౌకసః ॥ **2.63.24** ॥ 2466

హా హేతి పతతస్తోయే బాణాద్ వ్యథితమర్మణః ।
తస్మిన్నిపతితే భూమౌ వాగభూత్ తత్ర మానుషీ ॥ **2.63.25** ॥ 2467

కథమస్మద్విధే శస్త్రం నిపతేచ్చ తపస్విని ।
ప్రవివిక్తాం నదీం రాత్రావుదాహారోఽహమాగతః ॥ **2.63.26** ॥ 2468

ఇషుణాభిహతః కేన కస్య వాపకృతం మయా ।
ఋషేర్హి న్యస్తదండస్య వనే వన్యేన జీవతః ॥ **2.63.27** ॥ 2469

కథం ను శస్త్రేణ వధో మద్విధస్య విధీయతే ।
జటాభారధరస్యేవ వల్కలాజినవాససః ॥ **2.63.28** ॥ 2470

కో వధేన మమార్థీ స్యాత్ కిం వాస్యాపకృతం మయా ।
ఏవం నిష్ఫలమారబ్ధం కేవలానర్థసంహితం ॥ **2.63.29** ॥ 2471

న క్వచిత్ సాధు మన్యేత యథైవ గురుతల్పగం।
నేమం తథానుశోచామి జీవితక్షయమాత్మనః ॥ **2.63.30** ॥ 2472

మాతరం పితరం చోభావనుశోచామి మద్వధే।
తదేతన్మిథునం వృద్ధం చిరకాలభృతం మయా ॥ **2.63.31** ॥ 2473

మయి పంచత్వమాపన్నే కాం వృత్తిం వర్తయిష్యతి।
వృద్ధౌ చ మాతాపితరావహం చైకేషుణా హతః ॥ **2.63.32** ॥ 2474

కేన స్మ నిహతాః సర్వే సుబాలేనాకృతాత్మనా।
తాం గిరం కరుణం శ్రుత్వా మమ ధర్మానుకాంక్షిణః ॥ **2.63.33** ॥ 2475

కరాభ్యాం సశరం చాపం వ్యథితస్యాపతద్ భువి।
తస్యాహం కరుణం శ్రుత్వా బుషేర్విలపతో నిశి ॥ **2.63.34** ॥ 2476

సంభ్రాంతః శోకవేగేన భృశమాసం విచేతనః।
తం దేశమహమాగమ్య దీనసత్త్వః సుదుర్మనాః ॥ **2.63.35** ॥ 2477

అపశ్యమిషుణా తీరే సరయ్వాస్తాపసం హతం।
అవకీర్ణజటాభారం ప్రవిద్ధకలశోదకం ॥ **2.63.36** ॥ 2478

పాంసుశోణితదిగ్ధాంగం శయానం శల్యవేధితం।
స మాముద్వీక్ష్య నేత్రాభ్యాం త్రస్తమస్వస్థచేతనం ॥ **2.63.37** ॥ 2479

ఇత్యువాచ వచః క్రూరం దిధక్షన్నివ తేజసా।
కిం తవాపకృతం రాజన్ వనే నివసతా మయా ॥ **2.63.38** ॥ 2480

జిహీర్షురంభో గుర్వర్థం యదహం తాడితస్త్వయా।
ఏకేన ఖలు బాణేన మర్మణ్యభిహతే మయి ॥ **2.63.39** ॥ 2481

ద్వావంధౌ నిహతౌ వృద్ధౌ మాతా జనయితా చ మే।
తౌ నూనం దుర్బలావంధౌ మత్ప్రతీక్షౌ పిపాసితౌ ॥ **2.63.40** ॥ 2482

చిరమాశాం కృతాం కష్టాం తృష్ణాం సంధారయిష్యతః।
న నూనం తపసో వాస్తి ఫలయోగః శ్రుతస్య వా ॥ **2.63.41** ॥ 2483

పితా యన్మాం న జానీతే శయానం పతితం భువి।
జానన్నపి చ కిం కుర్యాదశక్తశ్చాపరిక్రమః ॥ **2.63.42** ॥ 2484

భిద్యమానమివాశక్తస్త్రాతుమన్యో నగో నగం।
పితుస్త్వమేవ మే గత్వా శీఘ్రమాచక్ష్వ రాఘవ ॥ **2.63.43** ॥ 2485

న త్వామనుదహేత్ క్రుద్ధో వనమగ్నిరివైధితః।
ఇయమేకపదీ రాజన్ యతో మే పితురాశ్రమః ॥ **2.63.44** ॥ 2486

తం ప్రసాదయ గత్వా త్వం న త్వా సంకుపితః శపేత్।
విశల్యం కురు మాం రాజన్ మర్మ మే నిశితః శరః ॥ **2.63.45** ॥ 2487

రుణద్ధి మృదు సోత్సేధం తీరమంబురయో యథా।
సశల్యః క్లిశ్యతే ప్రాణైర్విశల్యో వినశిష్యతి ॥ **2.63.46** ॥ 2488

ఇతి మామవిశచ్చింతా తస్య శల్యాపకర్షణే।
దుఃఖితస్య చ దీనస్య మమ శోకాతురస్య చ ॥ **2.63.47** ॥ 2489

లక్షయామాస స ఋషిశ్చింతాం మునిసుతస్తదా।
తామ్యమానం స మాం కృచ్ఛ్రాదువాచ పరమార్థవిత్ ॥ **2.63.48** ॥ 2490

సీదమానో వివృత్తాంగోఽచేష్టమానో గతః క్షయం।
సంస్తభ్య శోకం ధైర్యేణ స్థిరచిత్తో భవామ్యహం ॥ **2.63.49** ॥ 2491

బ్రహ్మహత్యాకృతం తాపం హృదయాదపనీయతాం।
న ద్విజాతిరహం రాజన్ మా భూత్ తే మనసో వ్యథా ॥ **2.63.50** ॥ 2492

శూద్రాయామస్మి వైశ్యేన జాతో నరవరాధిప।
ఇతీవ వదతః కృచ్ఛ్రాద్ బాణాభిహతమర్మణః ॥ **2.63.51** ॥ 2493

విఘూర్ణతో విచేష్టస్య వేపమానస్య భూతలే।
తస్య త్వాతామ్యమానస్య తం బాణమహముద్ధరం।
స మాముద్వీక్ష్య సంత్రస్తో జహౌ ప్రాణాంస్తపోధనః ॥ **2.63.52** ॥ 2494

జలార్ద్రగాత్రం తు విలప్య కృచ్ఛ్రం
మర్మవ్రణం సంతతముచ్ఛ్వసంతం।
తతః సరయ్వాం తమహం శయానం
సమీక్ష్య భద్రే సుభృశం విషణ్ణః ॥ **2.63.53** ॥ 2495

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే త్రిషష్టితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ చతుఃషష్టితమః సర్గః ॥

## రాజ్ఞా స్వకృతేన మునికుమారవధేన తదీయపిత్రోర్విలాపస్య తత్ప్రదత్తశాపస్య చ ప్రసంగం శ్రావయిత్వా కౌసల్యాయాః పార్శ్వే రోదం రోదం నిశీథే స్వప్రాణానాం పరిత్యాగః

వధమప్రతిరూపం తు మహర్షేస్తస్య రాఘవః।
విలపన్నేవ ధర్మాత్మా కౌసల్యామిదమబ్రవీత్ ॥ **2.64.1** ॥ 2496

తదజ్ఞానాన్మహత్పాపం కృత్వా సంకులితేంద్రియః।
ఏకస్త్వచింతయం బుద్ధ్యా కథం ను సుకృతం భవేత్ ॥ **2.64.2** ॥ 2497

తతస్తం ఘటమాదాయ పూర్ణం పరమవారిణా।
ఆశ్రమం తమహం ప్రాప్య యథాఖ్యాతపథం గతః ॥ **2.64.3** ॥ 2498

తత్రాహం దుర్బలావంధౌ వృద్ధావపరిణాయకౌ।
అపశ్యం తస్య పితరౌ లూనపక్షావివ ద్విజౌ ॥ **2.64.4** ॥ 2499

తన్నిమిత్తాభిరాసీనౌ కథాభిరపరిశ్రమౌ।
తామాశాం మత్కృతే హీనావుపాసీనావనాథవత్ ॥ **2.64.5** ॥ 2500

శోకోపహతచిత్తశ్చ భయసంత్రస్తచేతనః।
తచ్చాశ్రమపదం గత్వా భూయః శోకమహం గతః ॥ **2.64.6** ॥ 2501

పదశబ్దం తు మే శ్రుత్వా మునిర్వాక్యమభాషత।
కిం చిరాయసి మే పుత్ర పానీయం క్షిప్రమానయ ॥ **2.64.7** ॥ 2502

యన్నిమిత్తమిదం తాత సలిలే క్రీడితం త్వయా।
ఉత్కంఠితా తే మాతేయం ప్రవిశ క్షిప్రమాశ్రమం ॥ **2.64.8** ॥ 2503

యద్ వ్యలీకం కృతం పుత్ర మాత్రా తే యది వా మయా।
న తన్మనసి కర్తవ్యం త్వయా తాత తపస్వినా ॥ **2.64.9** ॥ 2504

త్వం గతిస్త్వగతీనాం చ చక్షుస్త్వం హీనచక్షుషాం।
సమాసక్తాస్త్వయి ప్రాణాః కథం త్వం నాభిభాషసే ॥ **2.64.10** ॥ 2505

మునిమవ్యక్తయా వాచా తమహం సజ్జమానయా।
హీనవ్యంజనయా ప్రేక్ష్య భీతచిత్త ఇవాబ్రువం ॥ **2.64.11** ॥ 2506

మనసః కర్మ చేష్టాభిరభిసంస్తభ్య వాగ్బలం।
ఆచచక్షే త్వహం తస్మై పుత్రవ్యసనజం భయం ॥ **2.64.12** ॥ 2507

క్షత్రియోఽహం దశరథో నాహం పుత్రో మహాత్మనః।
సజ్జనావమతం దుఃఖమిదం ప్రాప్తం స్వకర్మజం ॥ **2.64.13** ॥ 2508

భగవంశ్చాపహస్తోఽహం సరయూతీరమాగతః।
జిఘాంసుః శ్వాపదం కించిన్నిపానే వాగతం గజం ॥ **2.64.14** ॥ 2509

తతః శ్రుతో మయా శబ్దో జలే కుంభస్య పూర్యతః।
ద్విపోఽయమితి మత్వాహం బాణేనాభిహతో మయా ॥ **2.64.15** ॥ 2510

గత్వా తస్యాస్తతస్తీరమపశ్యమిషుణా హృది।
వినిర్భిన్నం గతప్రాణం శయానం భువి తాపసం ॥ **2.64.16** ॥ 2511

తతస్తస్యైవ వచనాదుపేత్య పరితప్యతః।
స మయా సహసా బాణ ఉద్ధృతో మర్మతస్తదా ॥ **2.64.17** ॥ 2512

స చోద్ధృతేన బాణేన సహసా స్వర్గమాస్థితః।
భగవంతావుభౌ శోచన్నంధావితి విలప్య చ ॥ **2.64.18** ॥ 2513

అజ్ఞానాద్ భవతః పుత్రః సహసాభిహతో మయా।
శేషమేవం గతే యత్ స్యాత్ తత్ ప్రసీదతు మే మునిః ॥ **2.64.19** ॥ 2514

స తచ్ఛ్రుత్వా వచః క్రూరం మయా తదఘుశంసినా।
నాశకత్ తీవ్రమాయాసం స కర్తుం భగవానృషిః ॥ **2.64.20** ॥ 2515

స బాష్పపూర్ణవదనో నిఃశ్వసన్ శోకమూర్ఛ్ఛితః।
మామువాచ మహాతేజాః కృతాంజలిముపస్థితం ॥ **2.64.21** ॥ 2516

యద్యేతదశుభం కర్మ న స్మ మే కథయేః స్వయం।
ఫలేన్మూర్ధా స్మ తే రాజన్ సద్యః శతసహస్రధా ॥ **2.64.22** ॥ 2517

క్షత్రియేణ వధో రాజన్ వానప్రస్థే విశేషతః।
జ్ఞానపూర్వం కృతః స్థానాచ్చ్యావయేదపి వజ్రిణం ॥ **2.64.23** ॥ 2518

సప్తధా తు భవేన్మూర్ధా మునౌ తపసి తిష్ఠతి।
జ్ఞానాద్ విసృజతః శస్త్రం తాదృశే బ్రహ్మవాదిని ॥ **2.64.24** ॥ 2519

అజ్ఞానాద్ధి కృతం యస్మాదిదం తే తేన జీవసే।
అపి హ్యకుశలం న స్యాద్ రాఘవాణాం కుతో భవాన్ ॥ **2.64.25** ॥ 2520

నయ నౌ నృప తం దేశమితి మాం చాభ్యభాషత।
అద్య తం ద్రష్టుమిచ్ఛావః పుత్రం పశ్చిమదర్శనం ॥ **2.64.26** ॥ 2521

రుధిరేణావసిక్తాంగం ప్రకీర్ణాజినవాససం।
శయానం భువి నిఃసంజ్ఞం ధర్మరాజవశం గతం ॥ **2.64.27** ॥ 2522

అథాహమేకస్తం దేశం నీత్వా తౌ భృశదుఃఖితౌ।
అస్పర్శయమహం పుత్రం తం మునిం సహ భార్యయా ॥ **2.64.28** ॥ 2523

తౌ పుత్రమాత్మనః స్పృష్ట్వా తమాసాద్య తపస్వినౌ।
నిపేతతుః శరీరేఽస్య పితా చైనమువాచ హ ॥ **2.64.29** ॥ 2524

నాభివాదయసే మాద్య న చ మామభిభాషసే।
కిం చ శేషే తు భూమౌ త్వం వత్స కిం కుపితో హ్యసి ॥ **2.64.30** ॥ 2525

నన్వహం తేఽప్రియః పుత్ర మాతరం పశ్య ధార్మికీం।
కిం చ నాలింగసే పుత్ర సుకుమార వచో వద ॥ **2.64.31** ॥ 2526

కస్య వా పరరాత్రేఽహం శ్రోష్యామి హృదయంగమం।
అధీయానస్య మధురం శాస్త్రం వాన్యద్ విశేషతః ॥ **2.64.32** ॥ 2527

కో మాం సంధ్యాముపాస్యైవ స్నాత్వా హుతహుతాశనః।
శ్లాఘయిష్యత్యుపాసీనః పుత్రశోకభర్యాదితం ॥ **2.64.33** ॥ 2528

కందమూలఫలం హృత్వా యో మాం ప్రియమివాతిథిం।
భోజయిష్యత్యకర్మణ్యమప్రగ్రహమనాయకం ॥ **2.64.34** ॥ 2529

ఇమామంధాం చ వృద్ధాం చ మాతరం తే తపస్వినీం।
కథం పుత్ర భరిష్యామి కృపణాం పుత్రగర్ధినీం ॥ **2.64.35** ॥ 2530

తిష్ఠ మా మా గమః పుత్ర యమస్య సదనం ప్రతి।
శ్వో మయా సహ గంతాసి జనన్యా చ సమేధితః ॥ **2.64.36** ॥ 2531

ఉభావపి చ శోకార్తావనాథౌ కృపణౌ వనే।
క్షిప్రమేవ గమిష్యావస్త్వయా హీనౌ యమక్షయం ॥ **2.64.37** ॥ 2532

తతో వైవస్వతం దృష్ట్వా తం ప్రవక్ష్యామి భారతీం।
క్షమతాం ధర్మరాజో మే బిభృయాత్ పితరావయం ॥ **2.64.38** ॥ 2533

దాతుమర్హతి ధర్మాత్మా లోకపాలో మహాయశాః।
ఈదృశస్య మమాక్షయ్యామేకామభయదక్షిణాం ॥ **2.64.39** ॥ 2534

అపాపోఽసి యథా పుత్ర నిహతః పాపకర్మణా।
తేన సత్యేన గచ్ఛాశు యే లోకాస్త్వస్త్రయోధినాం ॥ **2.64.40** ॥ 2535

యాం హి శూరా గతిం యాంతి సంగ్రామేష్వనివర్తినః।
హతాస్త్వభిముఖాః పుత్ర గతిం తాం పరమాం వ్రజ ॥ **2.64.41** ॥ 2536

యాం గతిం సగరః శైబ్యో దిలీపో జనమేజయః।
నహుషో ధుంధుమారశ్చ ప్రాప్తాస్తాం గచ్ఛ పుత్రక ॥ **2.64.42** ॥ 2537

యా గతిః సర్వభూతానాం స్వాధ్యాయాత్ తపసశ్చ యా।
భూమిదస్యాహితాగ్నేశ్చ ఏకపత్నీవ్రతస్య చ ॥ **2.64.43** ॥ 2538

గోసహస్రప్రదాతౄణాం గురుసేవాభృతామపి।
దేహన్యాసకృతాం యా చ తాం గతిం గచ్ఛ పుత్రక ॥ **2.64.44** ॥ 2539

న హి త్వస్మిన్ కులే జాతో గచ్ఛత్యకుశలాం గతిం।
స తు యాస్యతి యేన త్వం నిహతో మమ బాంధవః ॥ **2.64.45** ॥ 2540

ఏవం స కృపణం తత్ర పర్యదేవయతాసకృత్।
తతోఽస్మై కర్తుముదకం ప్రవృత్తః సహ భార్యయా ॥ **2.64.46** ॥ 2541

స తు దివ్యేన రూపేణ మునిపుత్రః స్వకర్మభిః।
స్వర్గమధ్యారుహత్ క్షిప్రం శక్రేణ సహ ధర్మవిత్ ॥ **2.64.47** ॥ 2542

ఆబభాషే చ తౌ వృద్ధౌ శక్రేణ సహ తాపసః।
ఆశ్వస్య చ ముహూర్తం తు పితరం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ **2.64.48** ॥ 2543

స్థానమస్మి మహత్ ప్రాప్తో భవతోః పరిచారణాత్।
భవంతావపి చ క్షిప్రం మమ మూలముపైష్యథః ॥ **2.64.49** ॥ 2544

ఏవముక్త్వా తు దివ్యేన విమానేన వపుష్మతా।
ఆరురోహ దివం క్షిప్రం మునిపుత్రో జితేంద్రియః ॥ **2.64.50** ॥ 2545

స కృత్వాథోదకం తూర్ణం తాపసః సహ భార్యయా।
మామువాచ మహాతేజాః కృతాంజలిముపస్థితం ॥ **2.64.51** ॥ 2546

అద్యైవ జహి మాం రాజన్ మరణే నాస్తి మే వ్యథా।
యః శరేణైకపుత్రం మాం త్వమకార్షీరపుత్రకం ॥ **2.64.52** ॥ 2547

త్వయాపి చ యదజ్ఞానాన్నిహతో మే స బాలకః।
తేన త్వామపి శప్స్యేఽహం సుదుఃఖమతిదారుణం ॥ **2.64.53** ॥ 2548

పుత్రవ్యసనజం దుఃఖం యదేతన్మమ సాంప్రతం।
ఏవం త్వం పుత్రశోకేన రాజన్ కాలం కరిష్యసి ॥ **2.64.54** ॥ 2549

అజ్ఞానాత్తు హతో యస్మాత్ క్షత్రియేణ త్వయా మునిః।
తస్మాత్ త్వాం నావిశత్యాశు బ్రహ్మహత్యా నరాధిప ॥ **2.64.55** ॥ 2550

త్వామప్యేతాదృశో భావః క్షిప్రమేవ గమిష్యతి।
జీవితాంతకరో ఘోరో దాతారమివ దక్షిణాం ॥ **2.64.56** ॥ 2551

ఏవం శాపం మయి న్యస్య విలప్య కరుణం బహు।
చితామారోప్య దేహం తన్మిథునం స్వర్గమభ్యయాత్ ॥ **2.64.57** ॥ 2552

తదేతచ్చింతయానేన స్మృతం పాపం మయా స్వయం।
తదా బాల్యాత్ కృతం దేవి శబ్దవేధ్యనుకర్షిణా ॥ **2.64.58** ॥ 2553

తస్యాయం కర్మణో దేవి విపాకః సముపస్థితః।
అపథ్యైః సహ సంభుక్తే వ్యాధిరన్నరసే యథా ॥ **2.64.59** ॥ 2554

తస్మాన్మామాగతం భద్రే తస్యోదారస్య తద్ వచః।
ఇత్యుక్త్వా స రుదంస్తస్తౌ భార్యామాహ తు భూమిపః ॥ **2.64.60** ॥ 2555

యదహం పుత్రశోకేన సంత్యజిష్యామి జీవితం।
చక్షుర్భ్యాం త్వాం న పశ్యామి కౌసల్యే త్వం హి మాం స్పృశ ॥ **2.64.61** ॥ 2556

యమక్షయమనుప్రాప్తా ద్రక్ష్యంతి నహి మానవాః।
యది మాం సంస్పృశేద్ రామః సకృదన్వారభేత వా ॥ **2.64.62** ॥ 2557

ధనం వా యౌవరాజ్యం వా జీవేయమితి మే మతిః।
న తన్మే సదృశం దేవి యన్మయా రాఘవే కృతం ॥ **2.64.63** ॥ 2558

సదృశం తత్తు తస్యైవ యదనేన కృతం మయి।
దుర్వృత్తమపి కః పుత్రం త్యజేద్ భువి విచక్షణః ॥ **2.64.64** ॥ 2559

కశ్చ ప్రవ్రాజ్యమానో వా నాసూయేత్ పితరం సుతః।
చక్షుషా త్వాం న పశ్యామి స్మృతిర్మమ విలుప్యతే ॥ **2.64.65** ॥ 2560

దూతా వైవస్వతస్యైతే కౌసల్యే త్వరయంతి మాం।
అతస్తు కిం దుఃఖతరం యదహం జీవితక్షయే ॥ **2.64.66** ॥ 2561

నహి పశ్యామి ధర్మజ్ఞం రామం సత్యపరాక్రమం।
తస్యాదర్శనజః శోకః సుతస్యాప్రతికర్మణః ॥ **2.64.67** ॥ 2562

ఉచ్ఛోషయతి వై ప్రాణాన్ వారి స్తోకమివాతపః।
న తే మనుష్యా దేవాస్తే యే చారుశుభకుండలం ॥ **2.64.68** ॥ 2563

ముఖం ద్రక్ష్యంతి రామస్య వర్షే పంచదశే పునః।
పద్మపత్రేక్షణం సుభ్రు సుదంష్ట్రం చారునాసికం ॥ **2.64.69** ॥ 2564

ధన్యా ద్రక్ష్యంతి రామస్య తారాధిపసమం ముఖం।
సదృశం శారదస్యేందోః ఫుల్లస్య కమలస్య చ ॥ **2.64.70** ॥ 2565

సుగంధి మమ రామస్య ధన్యా ద్రక్ష్యంతి యే ముఖం।
నివృత్తవనవాసం తమయోధ్యాం పునరాగతం ॥ **2.64.71** ॥ 2566

ద్రక్ష్యంతి సుఖినో రామం శుక్రం మార్గగతం యథా।
కౌసల్యే చిత్తమోహేన హృదయం సీదతేతరాం ॥ **2.64.72** ॥ 2567

వేదయే న చ సంయుక్తాఞ్శబ్దస్పర్శరసానహం।
చిత్తనాశాద్ విపద్యంతే సర్వాణ్యేవేంద్రియాణి హి।
క్షీణస్నేహస్య దీపస్య సంరక్తా రశ్మయో యథా ॥ **2.64.73** ॥ 2568

అయమాత్మభవః శోకో మామనాథమచేతనం।
సంసాధయతి వేగేన యథా కూలం నదీరయః ॥ **2.64.74** ॥ 2569

హా రాఘవ మహాబాహో హా మమాయాసనాశన।
హా పితృప్రియ మే నాథ హా మమాసి గతః సుత ॥ **2.64.75** ॥ 2570

హా కౌసల్యే న పశ్యామి హా సుమిత్రే తపస్విని।
హా నృశంసే మమామిత్రే కైకేయి కులపాంసని ॥ **2.64.76** ॥ 2571

ఇతి మాతుశ్చ రామస్య సుమిత్రాయాశ్చ సన్నిధౌ।
రాజా దశరథః శోచంజీవితాంతముపాగమత్ ॥ **2.64.77** ॥ 2572

తథా తు దీనః కథయన్ నరాధిపః
ప్రియస్య పుత్రస్య వివాసనాతురః।
గతేఽర్ధరాత్రే భృశదుఃఖపీడిత -
స్తదా జహౌ ప్రాణముదారదర్శనః ॥ **2.64.78** ॥ 2573

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే చతుఃషష్టితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ పంచషష్టితమః సర్గః ॥

## వందిజనకర్తృకో రాజ్ఞః స్తవపాఠః, రాజానం దశరథం దివంగతం మత్వా రాజ్ఞీనాం విలాపః

అథ రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం ప్రాతరేవాపరేఽహని ।
వందినః పర్యుపాతిష్ఠంస్తత్పార్థివనివేశనం ॥ **2.65.1** ॥ 2574

సూతాః పరమసంస్కారా మాగధాశ్చోత్తమశ్రుతాః ।
గాయకాః శ్రుతిశీలాశ్చ నిగదంతః పృథక్పృథక్ ॥ **2.65.2** ॥ 2575

రాజానం స్తువతాం తేషాముదాత్తాభిహితాశిషాం ।
ప్రాసాదాభోగవిస్తీర్ణః స్తుతిశబ్దో హ్యవర్తత ॥ **2.65.3** ॥ 2576

తతస్తు స్తువతాం తేషాం సూతానాం పాణివాదకాః ।
అపదానాన్యుదాహృత్య పాణివాదాన్యవాదయన్ ॥ **2.65.4** ॥ 2577

తేన శబ్దేన విహగాః ప్రతిబుద్ధాశ్చ సస్వనుః ।
శాఖాస్థాః పంజరస్థాశ్చ యే రాజకులగోచరాః ॥ **2.65.5** ॥ 2578

వ్యాహృతాః పుణ్యశబ్దాశ్చ వీణానాం చాపి నిఃస్వనాః ।
ఆశీర్గేయం చ గాథానాం పూరయామాస వేశ్మ తత్ ॥ **2.65.6** ॥ 2579

తతః శుచిసమాచారాః పర్యుపస్థానకోవిదాః ।
స్త్రీవర్షవరభూయిష్ఠా ఉపతస్థుర్యథాపురా ॥ **2.65.7** ॥ 2580

హరిచందనసంపృక్తముదకం కాంచనైర్ఘటైః।
ఆనిన్యుః స్నానశిక్షాజ్ఞా యథాకాలం యథావిధి ॥ **2.65.8** ॥ 2581

మంగలాలంభనీయాని ప్రాశనీయాన్యుపస్కరాన్।
ఉపానిన్యుస్తథా పుణ్యాః కుమారీబహులాః స్త్రియః ॥ **2.65.9** ॥ 2582

సర్వలక్షణసంపన్నం సర్వం విధివదర్చితం।
సర్వం సుగుణలక్ష్మీవత్ తదభూదాభిహారికం ॥ **2.65.10** ॥ 2583

తతః సూర్యోదయం యావత్ సర్వం పరిసముత్సుకం।
తస్థావనుపసంప్రాప్తం కింస్విదిత్యుపశంకితం ॥ **2.65.11** ॥ 2584

అథ యాః కోసలేంద్రస్య శయనం ప్రత్యనంతరాః।
తాః స్త్రియస్తు సమాగమ్య భర్తారం ప్రత్యబోధయన్ ॥ **2.65.12** ॥ 2585

అథాప్యుచితవృత్తాస్తా వినయేన నయేన చ।
నహ్యస్య శయనం స్పృష్ట్వా కించిదప్యుపలేభిరే ॥ **2.65.13** ॥ 2586

తాః స్త్రియః స్వప్నశీలజ్ఞాశ్చేష్టాం సంచలనాదిషు।
తా వేపథుపరీతాశ్చ రాజ్ఞః ప్రాణేషు శంకితాః ॥ **2.65.14** ॥ 2587

ప్రతిస్రోతస్తృణాగ్రాణాం సదృశం సంచకాశిరే।
అథ సందేహమానానాం స్త్రీణాం దృష్ట్వా చ పార్థివం।
యత్ తదాశంకితం పాపం తదా జజ్ఞే వినిశ్చయః ॥ **2.65.15** ॥ 2588

కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ పుత్రశోకపరాజితే।
ప్రసుప్తే న ప్రబుధ్యేతే యథా కాలసమన్వితే ॥ **2.65.16** ॥ 2589

నిష్ప్రభాసా వివర్ణా చ సన్నా శోకేన సన్నతా।
న వ్యరాజత కౌసల్యా తారేవ తిమిరావృతా ॥ **2.65.17** ॥ 2590

కౌసల్యానంతరం రాజ్ఞః సుమిత్రా తదనంతరం।
న స్మ విభ్రాజతే దేవీ శోకాశ్రులులితాననా ॥ **2.65.18** ॥ 2591

తే చ దృష్ట్వా తదా సుప్తే ఉభే దేవ్యౌ చ తం నృపం।
సుప్తమేవోద్గతప్రాణమంతఃపురమమన్యత ॥ **2.65.19** ॥ 2592

తతః ప్రచుక్రుశుర్దీనాః సస్వరం తా వరాంగనాః।
కరేణేవ ఇవారణ్యే స్థానప్రచ్యుతయూథపాః ॥ **2.65.20** ॥ 2593

తాసామాక్రందశబ్దేన సహసోద్గతచేతనే।
కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ త్యక్తనిద్రే బభూవతుః ॥ **2.65.21** ॥ 2594

కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ దృష్ట్వా స్పృష్ట్వా చ పార్థివం।
హా నాథేతి పరిక్రుశ్య పేతతుర్ధరణీతలే ॥ **2.65.22** ॥ 2595

సా కోసలేంద్రదుహితా చేష్టమానా మహీతలే।
న భ్రాజతే రజోధ్వస్తా తారేవ గగనచ్యుతా ॥ **2.65.23** ॥ 2596

నృపే శాంతగుణే జాతే కౌసల్యాం పతితాం భువి।
అపశ్యంస్తాః స్త్రియః సర్వా హతాం నాగవధూమివ ॥ **2.65.24** ॥ 2597

తతః సర్వా నరేంద్రస్య కైకేయీప్రముఖాః స్త్రియః।
రుదంత్యః శోకసంతప్తా నిపేతుర్గతచేతనాః ॥ **2.65.25** ॥ 2598

తాభిః స బలవాన్ నాదః క్రోశంతీభిరనుద్రుతః।
యేన స్ఫీతీకృతో భూయస్తద్ గృహం సమనాదయత్ ॥ **2.65.26** ॥ 2599

తత్ పరిత్రస్తసంభ్రాంతపర్యుత్సుకజనాకులం।
సర్వతస్తుములాక్రందం పరితాపార్తబాంధవం ॥ **2.65.27** ॥ 2600

సద్యోనిపతితానందం దీనం విక్లవదర్శనం।
బభూవ నరదేవస్య సద్మ దిష్టాంతమీయుషః ॥ **2.65.28** ॥ 2601

అతీతమాజ్ఞాయ తు పార్థివర్షభం
యశస్వినం తం పరివార్య పత్నయః।
భృశం రుదంత్యః కరుణం సుదుఃఖితాః
ప్రగృహ్య బాహూ వ్యలపన్ననాథవత్ ॥ **2.65.29** ॥ 2602

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే పంచషష్టితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ షట్షష్టితమః సర్గః ॥

## రాజార్థం కౌసల్యాయా విలాపస్తత్కర్తృకం కైకేయ్యా భర్త్సనం మంత్రిభీ రాజ్ఞః శవస్య తైలపూర్ణే కటాహే స్థాపనం విలాపోఽయోధ్యాపుర్యాః శ్రీహీనతా పురవాసినాం శోకశ్చ

తమగ్నిమివ సంశాంతమంబుహీనమివార్ణవం।
గతప్రభమివాదిత్యం స్వర్గస్థం ప్రేక్ష్య భూమిపం ॥ **2.66.1** ॥ 2603

కౌసల్యా బాష్పపూర్ణాక్షీ వివిధం శోకకర్శితా।
ఉపగృహ్య శిరో రాజ్ఞః కైకేయీం ప్రత్యభాషత ॥ **2.66.2** ॥ 2604

సకామా భవ కైకేయి భుంక్ష్వ రాజ్యమకంటకం।
త్యక్త్వా రాజానమేకాగ్రా నృశంసే దుష్టచారిణి ॥ **2.66.3** ॥ 2605

విహాయ మాం గతో రామో భర్తా చ స్వర్గతో మమ।
విపథే సార్థహీనేవ నాహం జీవితుముత్సహే ॥ **2.66.4** ॥ 2606

భర్తారం తు పరిత్యజ్య కా స్త్రీ దైవతమాత్మనః।
ఇచ్ఛేజ్జీవితుమన్యత్ర కైకేయ్యాస్త్యక్తధర్మణః ॥ **2.66.5** ॥ 2607

న లుబ్ధో బుధ్యతే దోషాన్ కింపాకమివ భక్షయన్।
కుబ్జానిమిత్తం కైకేయ్యా రాఘవాణాం కులం హతం ॥ **2.66.6** ॥ 2608

అనియోగే నియుక్తేన రాజ్ఞా రామం వివాసితం।
సభార్యం జనకః శ్రుత్వా పరితప్స్యత్యహం యథా ॥ **2.66.7** ॥ 2609

స మామనాథాం విధవాం నాద్య జానాతి ధార్మికః।
రామః కమలపత్రాక్షో జీవన్నాశమితో గతః ॥ **2.66.8** ॥ 2610

విదేహరాజస్య సుతా తథా చారుతపస్వినీ।
దుఃఖస్యానుచితా దుఃఖం వనే పర్యుద్విజిష్యతి ॥ **2.66.9** ॥ 2611

నదతాం భీమఘోషాణాం నిశాసు మృగపక్షిణాం।
నిశమ్యమానా సంత్రస్తా రాఘవం సంశ్రయిష్యతి ॥ **2.66.10** ॥ 2612

వృద్ధశ్చైవాల్పపుత్రశ్చ వైదేహీమనుచింతయన్।
సోఽపి శోకసమావిష్టో నూనం త్యక్ష్యతి జీవితం ॥ **2.66.11** ॥ 2613

సాహమద్యైవ దిష్టాంతం గమిష్యామి పతివ్రతా।
ఇదం శరీరమాలింగ్య ప్రవేక్ష్యామి హుతాశనం ॥ **2.66.12** ॥ 2614

తాం తతః సంపరిష్వజ్య విలపంతీం తపస్వినీం।
వ్యపనిన్యుః సుదుఃఖార్తాం కౌసల్యాం వ్యావహారికాః ॥ **2.66.13** ॥ 2615

తైలద్రోణ్యాం తదామాత్యాః సంవేశ్య జగతీపతిం।
రాజ్ఞః సర్వాణ్యథాదిష్టాశ్చక్రుః కర్మాణ్యనంతరం ॥ **2.66.14** ॥ 2616

న తు సంకాలనం రాజ్ఞో వినా పుత్రేణ మంత్రిణః।
సర్వజ్ఞాః కర్తుమీషుస్తే తతో రక్షంతి భూమిపం ॥ **2.66.15** ॥ 2617

తైలద్రోణ్యాం శాయితం తం సచివైస్తు నరాధిపం।
హా మృతోఽయమితి జ్ఞాత్వా స్త్రియస్తాః పర్యదేవయన్ ॥ **2.66.16** ॥ 2618

బాహూనుచ్ఛ్రిత్య కృపణా నేత్రప్రస్రవణైర్ముఖైః।
రుదంత్యః శోకసంతప్తాః కృపణం పర్యదేవయన్ ॥ **2.66.17** ॥ 2619

హా మహారాజ రామేణ సంతతం ప్రియవాదినా।
విహీనాః సత్యసంధేన కిమర్థం విజహాసి నః ॥ **2.66.18** ॥ 2620

కైకేయ్యా దుష్టభావాయా రాఘవేణ వివర్జితాః।
కథం సపత్న్యా వత్స్యామః సమీపే విధవా వయం ॥ **2.66.19** ॥ 2621

స హి నాథః స చాస్మాకం తవ చ ప్రభురాత్మవాన్।
వనం రామో గతః శ్రీమాన్ విహాయ నృపతిశ్రియం ॥ **2.66.20** ॥ 2622

త్వయా తేన చ వీరేణ వినా వ్యసనమోహితాః।
కథం వయం నివత్స్యామః కైకేయ్యా చ విదూషితాః ॥ **2.66.21** ॥ 2623

యయా చ రాజా రామశ్చ లక్ష్మణశ్చ మహాబలః।
సీతయా సహ సంత్యక్తాః సా కమన్యం న హాస్యతి ॥ **2.66.22** ॥ 2624

తా బాష్పేణ చ సంవీతాః శోకేన విపులేన చ।
వ్యచేష్టంత నిరానందా రాఘవస్య వరస్త్రియః ॥ **2.66.23** ॥ 2625

నిశా నక్షత్రహీనేవ స్త్రీవ భర్తృవివర్జితా।
పురీ నారాజతాయోధ్యా హీనా రాజ్ఞా మహాత్మనా ॥ **2.66.24** ॥ 2626

బాష్పపర్యాకులజనా హాహాభూతకులాంగనా।
శూన్యచత్వరవేశ్మాంతా న బభ్రాజ యథాపురం ॥ **2.66.25** ॥ 2627

గతే తు శోకాత్ త్రిదివం నరాధిపే
మహీతలస్థాసు నృపాంగనాసు చ।
నివృత్తచారః సహసా గతో రవిః
ప్రవృత్తచారా రజనీ హ్యుపస్థితా ॥ **2.66.26** ॥ 2628

ఋతే తు పుత్రాద్ దహనం మహీపతే -
ర్నారోచయంస్తే సుహృదః సమాగతాః।
ఇతీవ తస్మిన్ శయనే న్యవేశయన్
విచింత్య రాజానమచింత్యదర్శనం ॥ **2.66.27** ॥ 2629

గతప్రభా ద్యౌరివ భాస్కరం వినా
వ్యపేతనక్షత్రగణేవ శర్వరీ।
పురీ బభాసే రహితా మహాత్మనా
కంఠాస్రకంఠాకులమార్గచత్వరా ॥ **2.66.28** ॥ 2630

నరాశ్చ నార్యశ్చ సమేత్య సంఘశో
విగర్హమాణా భరతస్య మాతరం।
తదా నగర్యాం నరదేవసంక్షయే
బభూవురార్తా న చ శర్మ లేభిరే ॥ **2.66.29** ॥ 2631

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే షట్షష్టితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ సప్తషష్టితమః సర్గః ॥

## మార్కండేయప్రభృతిమునిభిర్మంత్రిభిశ్చ రాజానం వినా దేశస్య భావినిదురవస్థాం వర్ణయిత్వా కమపి రాజపదే ప్రతిష్ఠాపయితుం వసిష్ఠం ప్రత్యనురోధః.

ఆక్రందితా నిరానందా సాస్రకంఠజనావిలా ।
అయోధ్యాయామవతతా సా వ్యతీయాయ శర్వరీ ॥ **2.67.1** ॥ 2632

వ్యతీతాయాం తు శర్వర్యామాదిత్యస్యోదయే తతః ।
సమేత్య రాజకర్తారః సభామీయుర్ద్విజాతయః ॥ **2.67.2** ॥ 2633

మార్కండేయోఽథ మౌద్గల్యో వామదేవశ్చ కశ్యపః ।
కాత్యాయనో గౌతమశ్చ జాబాలిశ్చ మహాయశాః ॥ **2.67.3** ॥ 2634

ఏతే ద్విజాః సహామాత్యైః పృథగ్వాచముదీరయన్ ।
వసిష్ఠమేవాభిముఖాః శ్రేష్ఠం రాజపురోహితం ॥ **2.67.4** ॥ 2635

అతీతా శర్వరీ దుఃఖం యా నో వర్షశతోపమా ।
అస్మిన్ పంచత్వమాపన్నే పుత్రశోకేన పార్థివే ॥ **2.67.5** ॥ 2636

స్వర్గస్థశ్చ మహారాజో రామశ్చారణ్యమాశ్రితః ।
లక్ష్మణశ్చాపి తేజస్వీ రామేణైవ గతః సహ ॥ **2.67.6** ॥ 2637

ఉభౌ భరతశత్రుఘ్నౌ కేకయేషు పరంతపౌ ।
పురే రాజగృహే రమ్యే మాతామహనివేశనే ॥ **2.67.7** ॥ 2638

ఇక్ష్వాకూణామిహాద్యైవ కశ్చిద్ రాజా విధీయతాం।
అరాజకం హి నో రాష్ట్రం వినాశం సమవాప్నుయాత్ ॥ **2.67.8** ॥ 2639

నారాజకే జనపదే విద్యున్మాలీ మహాస్వనః।
అభివర్షతి పర్జన్యో మహీం దివ్యేన వారిణా ॥ **2.67.9** ॥ 2640

నారాజకే జనపదే బీజముష్టిః ప్రకీర్యతే।
నారాజకే పితుః పుత్రో భార్యా వా వర్తతే వశే ॥ **2.67.10** ॥ 2641

అరాజకే ధనం నాస్తి నాస్తి భార్యాప్యరాజకే।
ఇదమత్యాహితం చాన్యత్ కుతః సత్యమరాజకే ॥ **2.67.11** ॥ 2642

నారాజకే జనపదే కారయంతి సభాం నరాః।
ఉద్యానాని చ రమ్యాణి హృష్టాః పుణ్యగృహాణి చ ॥ **2.67.12** ॥ 2643

నారాజకే జనపదే యజ్ఞశీలా ద్విజాతయః।
సత్రాణ్యన్వాసతే దాంతా బ్రాహ్మణాః సంశితవ్రతాః ॥ **2.67.13** ॥ 2644

నారాజకే జనపదే మహాయజ్ఞేషు యజ్వనః।
బ్రాహ్మణా వసుసంపూర్ణా విసృజంత్యాప్తదక్షిణాః ॥ **2.67.14** ॥ 2645

నారాజకే జనపదే ప్రహృష్టనటనర్తకాః।
ఉత్సవాశ్చ సమాజాశ్చ వర్ధంతే రాష్ట్రవర్ధనాః ॥ **2.67.15** ॥ 2646

నారాజకే జనపదే సిద్ధార్థా వ్యవహారిణః।
కథాభిరభిరజ్యంతే కథాశీలాః కథాప్రియైః ॥ **2.67.16** ॥ 2647

నారాజకే జనపదే తూద్యానాని సమాగతాః।
సాయాహ్నే క్రీడితుం యాంతి కుమార్యో హేమభూషితాః ॥ **2.67.17** ॥ 2648

నారాజకే జనపదే ధనవంతః సురక్షితాః।
శేరతే వివృతద్వారాః కృషిగోరక్షజీవినః ॥ **2.67.18** ॥ 2649

నారాజకే జనపదే వాహనైః శీఘ్రవాహిభిః।
నరా నిర్యాంత్యరణ్యాని నారీభిః సహ కామినః ॥ **2.67.19** ॥ 2650

నారాజకే జనపదే బద్ధఘంటా విషాణినః।
అటంతి రాజమార్గేషు కుంజరాః షష్టిహాయనాః ॥ **2.67.20** ॥ 2651

నారాజకే జనపదే శరాన్ సంతతమస్యతాం।
శ్రూయతే తలనిర్ఘోష ఇష్వస్త్రాణాముపాసనే ॥ **2.67.21** ॥ 2652

నారాజకే జనపదే వణిజో దూరగామినః।
గచ్ఛంతి క్షేమమధ్వానం బహుపణ్యసమాచితాః ॥ **2.67.22** ॥ 2653

నారాజకే జనపదే చరత్యేకచరో వశీ।
భావయన్నాత్మనాఽఽత్మానం యత్ర సాయం గృహో మునిః ॥ **2.67.23** ॥ 2654

నారాజకే జనపదే యోగక్షేమః ప్రవర్తతే।
న చాప్యరాజకే సేనా శత్రూన్ విషహతే యుధి ॥ **2.67.24** ॥ 2655

నారాజకే జనపదే హృష్టైః పరమవాజిభిః।
నరాః సంయాంతి సహసా రథైశ్చ ప్రతిమండితాః ॥ **2.67.25** ॥ 2656

నారాజకే జనపదే నరాః శాస్త్రవిశారదాః।
సంవదంతోపతిష్ఠంతే వనేషూపవనేషు వా ॥ **2.67.26** ॥ 2657

నారాజకే జనపదే మాల్యమోదకదక్షిణాః।
దేవతాభ్యర్చనార్థాయ కల్ప్యంతే నియతైర్జనైః ॥ **2.67.27** ॥ 2658

నారాజకే జనపదే చందనాగురురూషితాః।
రాజపుత్రా విరాజంతే వసంతే ఇవ శాఖినః ॥ **2.67.28** ॥ 2659

యథా హ్యనుదకా నద్యో యథా వాప్యతృణం వనం।
అగోపాలా యథా గావస్తథా రాష్ట్రమరాజకం ॥ **2.67.29** ॥ 2660

ధ్వజో రథస్య ప్రజ్ఞానం ధూమో జ్ఞానం విభావసోః।
తేషాం యో నో ధ్వజో రాజా స దేవత్వమితో గతః ॥ **2.67.30** ॥ 2661

నారాజకే జనపదే స్వకం భవతి కస్యచిత్।
మత్స్యా ఇవ జనా నిత్యం భక్షయంతి పరస్పరం ॥ **2.67.31** ॥ 2662

యే హి సంభిన్నమర్యాదా నాస్తికాశ్ఛిన్నసంశయాః।
తేఽపి భావాయ కల్పంతే రాజదండనిపీడితాః ॥ **2.67.32** ॥ 2663

యథా దృష్టిః శరీరస్య నిత్యమేవ ప్రవర్తతే।
తథా నరేంద్రో రాష్ట్రస్య ప్రభవః సత్యధర్మయోః ॥ **2.67.33** ॥ 2664

రాజా సత్యం చ ధర్మశ్చ రాజా కులవతాం కులం।
రాజా మాతా పితా చైవ రాజా హితకరో నృణాం ॥ **2.67.34** ॥ 2665

యమో వైశ్రవణః శక్రో వరుణశ్చ మహాబలః।
విశిష్యంతే నరేంద్రేణ వృత్తేన మహతా తతః ॥ **2.67.35** ॥ 2666

అహో తమ ఇవేదం స్యాన్న ప్రజ్ఞాయేత కించన।
రాజా చేన్న భవేల్లోకే విభజన్ సాధ్వసాధునీ ॥ **2.67.36** ॥ 2667

జీవత్యపి మహారాజే తవైవ వచనం వయం।
నాతిక్రమామహే సర్వే వేలాం ప్రాప్యేవ సాగరః ॥ **2.67.37** ॥ 2668

స నః సమీక్ష్య ద్విజవర్య వృత్తం
నృపం వినా రాజ్యమరణ్యభూతం।
కుమారమిక్ష్వాకుసుతం వదాన్యం
త్వమేవ రాజానమిహాభిషించ ॥ **2.67.38** ॥ 2669

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే సప్తషష్టితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ అష్టషష్టితమః సర్గః ॥

## వసిష్ఠస్యాజ్ఞయా పంచానాం దూతానామయోధ్యాతః కేకయదేశస్య రాజగృహే నగరే గమనం

తేషాం తద్ వచనం శ్రుత్వా వసిష్ఠః ప్రత్యువాచ హ।
మిత్రామాత్యజనాన్ సర్వాన్ బ్రాహ్మణాంస్తానిదం వచః ॥ **2.68.1** ॥ 2670

యదసౌ మాతులకులే దత్తరాజ్యః పరం సుఖీ।
భరతో వసతి భ్రాత్రా శత్రుఘ్నేన ముదాన్వితః ॥ **2.68.2** ॥ 2671

తచ్ఛీఘ్రం జవనా దూతా గచ్ఛంతు త్వరితం హయైః।
ఆనేతుం భ్రాతరౌ వీరౌ కిం సమీక్షామహే వయం ॥ **2.68.3** ॥ 2672

గచ్ఛంత్వితి తతః సర్వే వసిష్ఠం వాక్యమబ్రువన్।
తేషాం తద్ వచనం శ్రుత్వా వసిష్ఠో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ **2.68.4** ॥ 2673

ఏహి సిద్ధార్థ విజయ జయంతాశోకనందన।
శ్రూయతామితికర్తవ్యం సర్వానేవ బ్రవీమి వః ॥ **2.68.5** ॥ 2674

పురం రాజగృహం గత్వా శీఘ్రం శీఘ్రజవైర్హయైః।
త్యక్తశోకైరిదం వాచ్యః శాసనాద్ భరతో మమ ॥ **2.68.6** ॥ 2675

పురోహితస్త్వాం కుశలం ప్రాహ సర్వే చ మంత్రిణః।
త్వరమాణశ్చ నిర్యాహి కృత్యమాత్యయికం త్వయా ॥ **2.68.7** ॥ 2676

మా చాస్మై ప్రోషితం రామం మా చాస్మై పితరం మృతం।
భవంతః శంసిషుర్గత్వా రాఘవాణామితః క్షయం ॥ **2.68.8** ॥ 2677

కౌశేయాని చ వస్త్రాణి భూషణాని వరాణి చ।
క్షిప్రమాదాయ రాజ్ఞశ్చ భరతస్య చ గచ్ఛత ॥ **2.68.9** ॥ 2678

దత్తపథ్యశనా దూతా జగ్ముః స్వం స్వం నివేశనం।
కేకయాంస్తే గమిష్యంతో హయానారుహ్య సమ్మతాన్ ॥ **2.68.10** ॥ 2679

తతః ప్రాస్థానికం కృత్వా కార్యశేషమనంతరం।
వసిష్ఠేనాభ్యనుజ్ఞాతా దూతాః సంత్వరితం యయుః ॥ **2.68.11** ॥ 2680

న్యంతేనాపరతాలస్య ప్రలంబస్యోత్తరం ప్రతి।
నిషేవమాణాస్తే జగ్ముర్నదీం మధ్యేన మాలినీం ॥ **2.68.12** ॥ 2681

తే హాస్తినపురే గంగాం తీర్త్వా ప్రత్యఙ్ముఖా యయుః।
పాంచాలదేశమాసాద్య మధ్యేన కురుజాంగలం ॥ **2.68.13** ॥ 2682

సరాంసి చ సుఫుల్లాని నదీశ్చ విమలోదకాః।
నిరీక్షమాణాజగ్ముస్తే దూతాః కార్యవశాద్ ద్రుతం ॥ **2.68.14** ॥ 2683

తే ప్రసన్నోదకాం దివ్యాం నానావిహగసేవితాం।
ఉపాతిజగ్ముర్వేగేన శరదండాం జలాకులాం ॥ **2.68.15** ॥ 2684

నికూలవృక్షమాసాద్య దివ్యం సత్యోపయాచనం।
అభిగమ్యాభివాద్యం తం కులింగాం ప్రావిశన్ పురీం ॥ **2.68.16** ॥ 2685

అభికాలం తతః ప్రాప్య తేజోఽభిభవనాచ్ఛ్యుతాః।
పితృపైతామహీం పుణ్యాం తేరురిక్షుమతీం నదీం ॥ **2.68.17** ॥ 2686

అవేక్ష్యాంజలిపానాంశ్చ బ్రాహ్మణాన్ వేదపారగాన్।
యయుర్మధ్యేన బాహ్లీకాన్ సుదామానం చ పర్వతం ॥ **2.68.18** ॥ 2687

విష్ణోః పదం ప్రేక్ష్యమాణా విపాశాం చాపి శాల్మలీం।
నదీర్వాపీతటాకాని పల్వలాని సరాంసి చ ॥ **2.68.19** ॥ 2688

పశ్యంతో వివిధాంశ్చాపి సింహాన్ వ్యాఘ్రాన్ మృగాన్ ద్విపాన్।
యయుః పథాతిమహతా శాసనం భర్తురీప్సవః ॥ **2.68.20** ॥ 2689

తే శ్రాంతవాహనా దూతా వికృష్టేన సతా పథా।
గిరివ్రజం పురవరం శీఘ్రమాసేదురంజసా ॥ **2.68.21** ॥ 2690

భర్తుః ప్రియార్థం కులరక్షణార్థం
భర్తుశ్చ వంశస్య పరిగ్రహార్థం।
అహేడమానాస్త్వరయా స్మ దూతా
రాత్ర్యాం తు తే తత్పురమేవ యాతాః ॥ **2.68.22** ॥ 2691

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే అష్టషష్టితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ఏకోనసప్తతితమః సర్గః ॥

## భరతస్య చింతా తం ప్రసాదయితుం మిత్రాణాం ప్రయాసస్తైః పృష్టేన భరతేన తేషాం సమక్షే స్వదృష్టస్య భయంకరదుఃస్వప్నస్య వర్ణనం

యామేవ రాత్రిం తే దూతాః ప్రవిశంతి స్మ తాం పురీం।
భరతేనాపి తాం రాత్రిం స్వప్నో దృష్టోఽయమప్రియః ॥ **2.69.1** ॥ 2692

వ్యుష్టామేవ తు తాం రాత్రిం దృష్ట్వా తం స్వప్నమప్రియం।
పుత్రో రాజాధిరాజస్య సుభృశం పర్యతప్యత ॥ **2.69.2** ॥ 2693

తప్యమానం తమాజ్ఞాయ వయస్యాః ప్రియవాదినః।
ఆయాసం వినయిష్యంతః సభాయాం చక్రిరే కథాః ॥ **2.69.3** ॥ 2694

వాదయంతి తదా శాంతిం లాసయంత్యపి చాపరే।
నాటకాన్యపరే స్మాహుర్హాస్యాని వివిధాని చ ॥ **2.69.4** ॥ 2695

స తైర్మహాత్మా భరతః సఖిభిః ప్రియవాదిభిః।
గోష్ఠీహాస్యాని కుర్వద్భిర్న ప్రాహృష్యత రాఘవః ॥ **2.69.5** ॥ 2696

తమబ్రవీత్ ప్రియసఖో భరతం సఖిభిర్వృతం।
సుహృద్భిః పర్యుపాసీనః కిం సఖే నానుమోదసే ॥ **2.69.6** ॥ 2697

ఏవం బ్రువాణం సుహృదం భరతః ప్రత్యువాచ హ।
శృణు త్వం యన్నిమిత్తం మే దైన్యమేతదుపాగతం ॥ **2.69.7** ॥ 2698

స్వప్నే పితరమద్రాక్షం మలినం ముక్తమూర్ధజం।
పతంతమద్రిశిఖరాత్ కలుషే గోమయే హ్రదే ॥ **2.69.8** ॥ 2699

ప్లవమానశ్చ మే దృష్టః స తస్మిన్ గోమయే హ్రదే।
పిబన్నంజలినా తైలం హసన్నివ ముహుర్ముహుః ॥ **2.69.9** ॥ 2700

తతస్తిలోదనం భుక్త్వా పునః పునరధఃశిరాః।
తైలేనాభ్యక్తసర్వాంగస్తైలమేవాన్వగాహత ॥ **2.69.10** ॥ 2701

స్వప్నేఽపి సాగరం శుష్కం చంద్రం చ పతితం భువి।
ఉపరుద్ధాం చ జగతీం తమసేవ సమావృతాం ॥ **2.69.11** ॥ 2702

ఔపవాహ్యస్య నాగస్య విషాణం శకలీకృతం।
సహసా చాపి సంశాంతా జ్వలితా జాతవేదసః ॥ **2.69.12** ॥ 2703

అవదీర్ణాం చ పృథివీం శుష్కాంశ్చ వివిధాన్ ద్రుమాన్।
అహం పశ్యామి విధ్వస్తాన్ సధూమాంశ్చైవ పర్వతాన్ ॥ **2.69.13** ॥ 2704

పీఠే కార్ష్ణాయసే చైవ నిషణ్ణం కృష్ణవాససం।
ప్రహరంతి స్మ రాజానం ప్రమదాః కృష్ణపింగలాః ॥ **2.69.14** ॥ 2705

త్వరమాణశ్చ ధర్మాత్మా రక్తమాల్యానులేపనః।
రథేన ఖరయుక్తేన ప్రయాతో దక్షిణాముఖః ॥ **2.69.15** ॥ 2706

ప్రహసంతీవ రాజానం ప్రమదా రక్తవాసినీ।
ప్రకర్షంతీ మయా దృష్టా రాక్షసీ వికృతాననా ॥ **2.69.16** ॥ 2707

ఏవమేతన్మయా దృష్టమిమాం రాత్రిం భయావహాం।
అహం రామోఽథవా రాజా లక్ష్మణో వా మరిష్యతి ॥ **2.69.17** ॥ 2708

నరో యానేన యః స్వప్నే ఖరయుక్తేన యాతి హి।
అచిరాత్తస్య ధూమ్రాగ్రం చితాయాం సంప్రదృశ్యతే ॥ **2.69.18** ॥ 2709

ఏతన్నిమిత్తం దీనోఽహం న వచః ప్రతిపూజయే।
శుష్యతీవ చ మే కంఠో న స్వస్థమివ మే మనః ॥ **2.69.19** ॥ 2710

న పశ్యామి భయస్థానం భయం చైవోపధారయే।
భ్రష్టశ్చ స్వరయోగో మే ఛాయా చాపగతా మమ।
జుగుప్సు ఇవ చాత్మానం న చ పశ్యామి కారణం ॥ **2.69.20** ॥ 2711

ఇమాం చ దుఃస్వప్నగతిం నిశమ్య హి
త్వనేకరూపామవితర్కితాం పురా।
భయం మహత్తద్ధృదయాన్న యాతి మే
విచింత్య రాజానమచింత్యదర్శనం ॥ **2.69.21** ॥ 2712

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ఏకోనసప్తతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ సప్తతితమః సర్గః ॥

## దూతైర్భరతాయ తదీయమాతులమాతామహయోః కృత ఉపహార్యవస్తూనామర్పణం వసిష్ఠసందేశస్య చ శ్రావణం భరతేన పిత్రాదీనాం కుశలం పృష్ట్వా మాతామహాదనుజ్ఞాముపహార్యవస్తూని చోపలభ్య శత్రుఘ్నేన సహాయోధ్యాం ప్రతి ప్రస్థానం

భరతే బ్రువతి స్వప్నం దూతాస్తే క్లాంతవాహనాః।
ప్రవిశ్యాసహ్యపరిఖం రమ్యం రాజగృహం పురం ॥ **2.70.1** ॥ 2713

సమాగమ్య చ రాజ్ఞా తే రాజపుత్రేణ చార్చితాః।
రాజ్ఞః పాదౌ గృహీత్వా చ తమూచుర్భరతం వచః ॥ **2.70.2** ॥ 2714

పురోహితస్త్వాం కుశలం ప్రాహ సర్వే చ మంత్రిణః।
త్వరమాణశ్చ నిర్యాహి కృత్యమాత్యయికం త్వయా ॥ **2.70.3** ॥ 2715

ఇమాని చ మహార్హాణి వస్త్రాణ్యాభరణాని చ।
ప్రతిగృహ్య విశాలాక్ష మాతులస్య చ దాపయ ॥ **2.70.4** ॥ 2716

అత్ర వింశతికోట్యస్తు నృపతేర్మాతులస్య తే।
దశకోట్యస్తు సంపూర్ణాస్తథైవ చ నృపాత్మజ ॥ **2.70.5** ॥ 2717

ప్రతిగృహ్య తు తత్ సర్వం స్వనురక్తః సుహృజ్జనే।
దూతానువాచ భరతః కామైః సంప్రతిపూజ్య తాన్ ॥ **2.70.6** ॥ 2718

కచ్చిత్ స కుశలీ రాజా పితా దశరథో మమ।
కచ్చిదారోగ్యతా రామే లక్ష్మణే చ మహాత్మని ॥ **2.70.7** ॥ 2719

ఆర్యా చ ధర్మనిరతా ధర్మజ్ఞా ధర్మవాదినీ।
అరోగా చాపి కౌసల్యా మాతా రామస్య ధీమతః ॥ **2.70.8** ॥ 2720

కచ్చిత్ సుమిత్రా ధర్మజ్ఞా జననీ లక్ష్మణస్య యా।
శత్రుఘ్నస్య చ వీరస్య అరోగా చాపి మధ్యమా ॥ **2.70.9** ॥ 2721

ఆత్మకామా సదా చండీ క్రోధనా ప్రాజ్ఞమానినీ।
అరోగా చాపి మే మాతా కైకేయీ కిమువాచ హ ॥ **2.70.10** ॥ 2722

ఏవముక్తాస్తు తే దూతా భరతేన మహాత్మనా।
ఊచుః సంప్రశ్రితం వాక్యమిదం తం భరతం తదా ॥ **2.70.11** ॥ 2723

కుశలాస్తే నరవ్యాఘ్ర యేషాం కుశలమిచ్ఛసి।
శ్రీశ్చ త్వాం వృణుతే పద్మా యుజ్యతాం చాపి తే రథః ॥ **2.70.12** ॥ 2724

భరతశ్చాపి తాన్ దూతానేవముక్తోఽభ్యభాషత।
ఆపృచ్ఛేఽహం మహారాజం దూతాః సంత్వరయంతి మాం ॥ **2.70.13** ॥ 2725

ఏవముక్త్వా తు తాన్ దూతాన్ భరతః పార్థివాత్మజః।
దూతైః సంచోదితో వాక్యం మాతామహముువాచ హ ॥ **2.70.14** ॥ 2726

రాజన్ పితుర్గమిష్యామి సకాశం దూతచోదితః।
పునరప్యహమేష్యామి యదా మే త్వం స్మరిష్యసి ॥ **2.70.15** ॥ 2727

భరతేనైవముక్తస్తు నృపో మాతామహస్తదా।
తముువాచ శుభం వాక్యం శిరస్యాఘ్రాయ రాఘవం ॥ **2.70.16** ॥ 2728

గచ్ఛ తాతానుజానే త్వాం కైకేయీ సుప్రజాస్త్వయా।
మాతరం కుశలం బ్రూయాః పితరం చ పరంతప ॥ **2.70.17** ॥ 2729

పురోహితం చ కుశలం యే చాన్యే ద్విజసత్తమాః।
తౌ చ తాత మహేష్వాసౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ **2.70.18** ॥ 2730

తస్మై హస్త్యుత్తమాంశ్చిత్రాన్ కంబలానజినాని చ।
సత్కృత్య కేకయో రాజా భరతాయ దదౌ ధనం ॥ **2.70.19** ॥ 2731

అంతఃపురేఽతిసంవృద్ధాన్ వ్యాఘ్రవీర్యబలోపమాన్।
దంష్ట్రాయుక్తాన్ మహాకాయాశునశ్చోపాయనం దదౌ ॥ **2.70.20** ॥ 2732

రుక్మనిష్కసహస్రే ద్వే షోడశాశ్వశతాని చ।
సత్కృత్య కేకేయీపుత్రం కేకయో ధనమాదిశత్ ॥ **2.70.21** ॥ 2733

తదామాత్యానభిప్రేతాన్ విశ్వాస్యాంశ్చ గుణాన్వితాన్।
దదావశ్వపతిః శీఘ్రం భరతాయానుయాయినః ॥ **2.70.22** ॥ 2734

ఐరావతానైంద్రశిరాన్ నాగాన్ వై ప్రియదర్శనాన్।
ఖరాఞ్శీఘ్రాన్ సుసంయుక్తాన్ మాతులోఽస్మై ధనం దదౌ ॥ **2.70.23** ॥ 2735

స దత్తం కేకయేంద్రేణ ధనం తన్నాభ్యనందత।
భరతః కేకయీపుత్రో గమనత్వరయా తదా ॥ **2.70.24** ॥ 2736

బభూవ హ్యస్య హృదయే చింతా సుమహతీ తదా।
త్వరయా చాపి దూతానాం స్వప్నస్యాపి చ దర్శనాత్ ॥ **2.70.25** ॥ 2737

స స్వవేశ్మాభ్యతిక్రమ్య నరనాగాశ్వసంకులం।
ప్రపేదే సుమహచ్ఛ్రీమాన్ రాజమార్గమనుత్తమం ॥ **2.70.26** ॥ 2738

అభ్యతీత్య తతోఽపశ్యదంతఃపురమనుత్తమం।
తతస్తద్ భరతః శ్రీమానావివేశానివారితః ॥ **2.70.27** ॥ 2739

స మాతామహమాపృచ్ఛ్య మాతులం చ యుధాజితం।
రథమారుహ్య భరతః శత్రుఘ్నసహితో యయౌ ॥ **2.70.28** ॥ 2740

రథాన్ మండలచక్రాంశ్చ యోజయిత్వా పరః శతం।
ఉష్ట్రగోఽశ్వఖరైర్భృత్యా భరతం యాంతమన్వయుః ॥ **2.70.29** ॥ 2741

బలేన గుప్తో భరతో మహాత్మా
సహార్యకస్యాత్మసమైరమాత్యైః।
ఆదాయ శత్రుఘ్నమపేతశత్రు -
ర్గృహాద్ యయౌ సిద్ధ ఇవేంద్రలోకాత్ ॥ **2.70.30** ॥ 2742

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే సప్తతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ఏకసప్తతితమః సర్గః ॥

**సేనయా సహ భరతస్య రథేన యాత్రామార్గే వివిధాని స్థానాని సముల్లంఘ్య తస్యోజిహానాయాం నగర్యామేకస్మిన్నుద్యానే ప్రవేశస్తత్ర సేనాం శనైః శనైరాగంతుమాదిశ్య స్వయం రథేన తీవ్రవేగాత్ పురఃసృత్య సాలవనమతిక్రమ్యాయోధ్యానికటే గమనం తతశ్చ అయోధ్యాయా దురవస్థాం దర్శం దర్శమగ్రే సరణం సారథిం ప్రతి స్వీయం దుఃఖపూర్ణముద్గారం ప్రకటయ్య రాజభవనే ప్రవేశశ్చ**

స ప్రాఙ్ముఖో రాజగృహాదభినిర్యాయ వీర్యవాన్ ।
తతః సుదామాం ద్యుతిమాన్ సంతీర్యావేక్ష్య తాం నదీం ॥ **2.71.1** ॥ 2743

హ్రాదినీం దూరపారాం చ ప్రత్యక్స్రోతస్తరంగిణీం ।
శతద్రుమతరచ్ఛ్రీమాన్ నదీమిక్ష్వాకునందనః ॥ **2.71.2** ॥ 2744

ఐలధానే నదీం తీర్త్వా ప్రాప్య చాపరపర్వతాన్ ।
శిలామాకుర్వతీ తీర్త్వా ఆగ్నేయం శల్యకర్షణం ॥ **2.71.3** ॥ 2745

సత్యసంధః శుచిర్భూత్వా ప్రేక్షమాణః శిలావహాం ।
అభ్యగాత్ స మహాశైలాన్ వనం చైత్రరథం ప్రతి ॥ **2.71.4** ॥ 2746

సరస్వతీం చ గంగాం చ యుగ్మేన ప్రతిపద్య చ ।
ఉత్తరాన్ వీరమత్స్యానాం భారుండం ప్రావిశద్ వనం ॥ **2.71.5** ॥ 2747

వేగినీం చ కులింగాఖ్యాం హ్రాదినీం పర్వతావృతాం।
యమునాం ప్రాప్య సంతీర్ణో బలమాశ్వాసయత్ తదా ॥ **2.71.6** ॥ 2748

శీతీకృత్య తు గాత్రాణి క్లాంతానాశ్వాస్య వాజినః।
తత్ర స్నాత్వా చ పీత్వా చ ప్రాయాదాదాయ చోదకం ॥ **2.71.7** ॥ 2749

రాజపుత్రో మహారణ్యమనభీక్ష్ణోపసేవితం।
భద్రో భద్రేణ యానేన మారుతః ఖమివాత్యగాత్ ॥ **2.71.8** ॥ 2750

భాగీరథీం దుష్ప్రతరాం సోంఒశుధానే మహానదీం।
ఉపాయాద్ రాఘవస్తూర్ణం ప్రాగ్వటే విశ్రుతే పురే ॥ **2.71.9** ॥ 2751

స గంగాం ప్రాగ్వటే తీర్త్వా సమాయాత్ కుటికోష్టికాం।
సబలస్తాం స తీర్త్వాథ సమగాద్ ధర్మవర్ధనం ॥ **2.71.10** ॥ 2752

తోరణం దక్షిణార్ధేన జంబూప్రస్థం సమాగమత్।
వరూథం చ యయౌ రమ్యం గ్రామం దశరథాత్మజః ॥ **2.71.11** ॥ 2753

తత్ర రమ్యే వనే వాసం కృత్వాసౌ ప్రాఙ్ముఖో యయౌ।
ఉద్యానముజ్జిహానాయాః ప్రియకా యత్ర పాదపాః ॥ **2.71.12** ॥ 2754

స తాంస్తు ప్రియకాన్ ప్రాప్య శీఘ్రానాస్థాయ వాజినః।
అనుజ్ఞాప్యాథ భరతో వాహినీం త్వరితో యయౌ ॥ **2.71.13** ॥ 2755

వాసం కృత్వా సర్వతీర్థే తీర్ఖా చోత్తానికాం నదీం।
అన్యా నదీశ్చ వివిధైః పార్వతీయైస్తురంగమైః ॥ **2.71.14** ॥ 2756

హస్తిపృష్ఠకమాసాద్య కుటికామప్యవర్తత।
తతార చ నరవ్యాఘ్రో లోహిత్యే చ కపీవతీం ॥ **2.71.15** ॥ 2757

ఏకసాలే స్థాణుమతీం వినతే గోమతీం నదీం।
కలింగనగరే చాపి ప్రాప్య సాలవనం తదా ॥ **2.71.16** ॥ 2758

భరతః క్షిప్రమాగచ్ఛత్ సుపరిశ్రాంతవాహనః।
వనం చ సమతీత్యాశు శర్వర్యామరుణోదయే ॥ **2.71.17** ॥ 2759

అయోధ్యాం మనునా రాజ్ఞా నిర్మితాం స దదర్శ హ।
తాం పురీం పురుషవ్యాఘ్రః సప్తరాత్రోషితః పథి ॥ **2.71.18** ॥ 2760

అయోధ్యామగ్రతో దృష్ట్వా సారథిం చేదమబ్రవీత్।
ఏషా నాతిప్రతీతా మే పుణ్యోద్యానా యశస్వినీ ॥ **2.71.19** ॥ 2761

అయోధ్యా దృశ్యతే దూరాత్ సారథే పాండుమృత్తికా।
యజ్విభిర్గుణసంపన్నైర్బ్రాహ్మణైర్వేదపారగైః ॥ **2.71.20** ॥ 2762

భూయిష్ఠమృద్ధైరాకీర్ణా రాజర్షివరపాలితా।
అయోధ్యాయాం పురా శబ్దః శ్రూయతే తుములో మహాన్ ॥ **2.71.21** ॥ 2763

సమంతాన్నరనారీణాం తమద్య న శృణోమ్యహం।
ఉద్యానాని హి సాయాహ్నే క్రీడిత్వోపరతైర్నరైః ॥ **2.71.22** ॥ 2764

సమంతాద్ విప్రధావద్భిః ప్రకాశంతే మమాన్యథా।
తాన్యద్యానురుదంతీవ పరిత్యక్తాని కామిభిః ॥ **2.71.23** ॥ 2765

అరణ్యభూతేవ పురీ సారథే ప్రతిభాతి మాం।
నహ్యత్ర యానైర్దృశ్యంతే న గజైర్న చ వాజిభిః।
నిర్యాంతో వాభియాంతో వా నరముఖ్యా యథా పురా ॥ **2.71.24** ॥ 2766

ఉద్యానాని పురా భాంతి మత్తప్రముదితాని చ।
జనానాం రతిసంయోగేష్వత్యంతగుణవంతి చ ॥ **2.71.25** ॥ 2767

తాన్యేతాన్యద్య పశ్యామి నిరానందాని సర్వశః।
స్రస్తపర్ణైరనుపథం విక్రోశద్భిరివ ద్రుమైః ॥ **2.71.26** ॥ 2768

నాద్యాపి శ్రూయతే శబ్దో మత్తానాం మృగపక్షిణాం।
సరక్తాం మధురాం వాణీ కలం వ్యాహరతాం బహు ॥ **2.71.27** ॥ 2769

చందనాగురుసంపృక్తో ధూపసమ్మూర్ఛితోఽమలః।
ప్రవాతి పవనః శ్రీమాన్ కిం ను నాద్య యథా పురా ॥ **2.71.28** ॥ 2770

భేరీమృదంగవీణానాం కోణసంఘట్టితః పునః।
కిమద్య శబ్దో విరతః సదాదీనగతిః పురా ॥ **2.71.29** ॥ 2771

అనిష్టాని చ పాపాని పశ్యామి వివిధాని చ।
నిమిత్తాన్యమనోజ్ఞాని తేన సీదతి మే మనః ॥ **2.71.30** ॥ 2772

సర్వథా కుశలం సూత దుర్లభం మమ బంధుషు।
తథా హ్యసతి సమ్మోహే హృదయం సీదతీవ మే ॥ **2.71.31** ॥ 2773

విషణ్ణః శ్రాంతహృదయస్తప్తస్తః సంలులితేంద్రియః।
భరతః ప్రవివేశాశు పురీమిక్ష్వాకుపాలితాం ॥ **2.71.32** ॥ 2774

ద్వారేణ వైజయంతేన ప్రావిశచ్ఛ్రీంతవాహనః।
ద్వాఃస్థైరుత్థాయ విజయముక్తస్తైః సహితో యయౌ ॥ **2.71.33** ॥ 2775

స త్వనేకాగ్రహృదయో ద్వాఃస్థం ప్రత్యర్చ్య తం జనం।
సూతమశ్వపతేః క్లాంతమబ్రవీత్ తత్ర రాఘవః ॥ **2.71.34** ॥ 2776

కిమహం త్వరయాఽఽనీతః కారణేన వినానఘ।
అశుభాశంకి హృదయం శీలం చ పతతీవ మే ॥ **2.71.35** ॥ 2777

శ్రుతా ను యాదృశాః పూర్వం నృపతీనాం వినాశనే।
ఆకారాంస్తానహం సర్వానిహ పశ్యామి సారథే ॥ **2.71.36** ॥ 2778

సమ్మార్జనవిహీనాని పరుషాణ్యుపలక్షయే।
అసంయతకవాటాని శ్రీవిహీనాని సర్వశః ॥ **2.71.37** ॥ 2779

బలికర్మవిహీనాని ధూపసమ్మోదనేన చ।
అనాశితకుటుంబాని ప్రభాహీనజనాని చ ॥ **2.71.38** ॥ 2780

అలక్ష్మీకాని పశ్యామి కుటుంబిభవనాన్యహం।
అపేతమాల్యశోభాని అసమ్మృష్టాజిరాణి చ ॥ **2.71.39** ॥ 2781

దేవాగారాణి శూన్యాని న భాంతీహ యథా పురా।
దేవతార్చాః ప్రవిద్ధాశ్చ యజ్ఞగోష్ఠాస్తథైవ చ ॥ **2.71.40** ॥ 2782

మాల్యాపణేషు రాజంతే నాద్య పణ్యాని వా తథా।
దృశ్యంతే వణిజోఽప్యద్య న యథాపూర్వమత్ర వై ॥ **2.71.41** ॥ 2783

ధ్యానసంవిగ్నహృదయా నష్టవ్యాపారయంత్రితాః।
దేవాయతనచైత్యేషు దీనాః పక్షిమృగాస్తథా ॥ **2.71.42** ॥ 2784

మలినం చాశ్రుపూర్ణాక్షం దీనం ధ్యానపరం కృశం।
సస్త్రీపుంసం చ పశ్యామి జనముత్కంఠితం పురే ॥ **2.71.43** ॥ 2785

ఇత్యేవముక్త్వా భరతః సూతం తం దీనమానసః।
తాన్యనిష్టాన్యయోధ్యాయాం ప్రేక్ష్య రాజగృహం యయౌ ॥ **2.71.44** ॥ 2786

తాం శూన్యశృంగాటకవేశ్మరథ్యాం రజోరుణద్వారకవాటయంత్రాం।
దృష్ట్వా పురీమింద్రపురీప్రకాశాం దుఃఖేన సంపూర్ణతరో బభూవ ॥ **2.71.45** ॥ 2787

బభూవ పశ్యన్ మనసోఽప్రియాణి
యాన్యన్యదా నాస్య పురే బభూవుః।
అవాక్శిరా దీనమనా న హృష్టః
పితుర్మహాత్మా ప్రవివేశ వేశ్మ ॥ **2.71.46** ॥ 2788

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ఏకసప్తతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ద్విసప్తతితమః సర్గః ॥

## కైకేయీభవనే ప్రవిశ్య భరతేన తస్యాః సమక్షే ప్రణమనం తన్ముఖాదేవ పితుః పరలోకవాసవృత్తం విజ్ఞాయ దుఃఖితస్య తస్య విలాపః క్వ తదానీం శ్రీరామ ఇతి ప్రశ్నే కైకేయీముఖాదేవ శ్రుత్వా తేన శ్రీరామవనగమనవిషయకవృత్తస్య జ్ఞానం

అపశ్యంస్తు తతస్తత్ర పితరం పితురాలయే ।
జగామ భరతో ద్రష్టుం మాతరం మాతురాలయే ॥ **2.72.1** ॥ 2789

అనుప్రాప్తం తు తం దృష్ట్వా కైకేయీ ప్రోషితం సుతం ।
ఉత్పపాత తదా హృష్టా త్యక్త్వా సౌవర్ణమాసనం ॥ **2.72.2** ॥ 2790

స ప్రవిశ్యైవ ధర్మాత్మా స్వగృహం శ్రీవివర్జితం ।
భరతః ప్రేక్ష్య జగ్రాహ జనన్యాశ్చరణౌ శుభౌ ॥ **2.72.3** ॥ 2791

తం మూర్ధ్ని సముపాఘ్రాయ పరిష్వజ్య యశస్వినం ।
అంకే భరతమారోప్య ప్రష్టుం సముపచక్రమే ॥ **2.72.4** ॥ 2792

అద్య తే కతిచిద్ రాత్ర్యశ్చ్యుతస్యార్యకవేశ్మనః ।
అపి నాధ్వశ్రమః శీఘ్రం రథేనాపతతస్తవ ॥ **2.72.5** ॥ 2793

ఆర్యకస్తే సుకుశలీ యుధాజిన్మాతులస్తవ ।
ప్రవాసాచ్చ సుఖం పుత్ర సర్వం మే వక్తుమర్హసి ॥ **2.72.6** ॥ 2794

ఏవం పృష్టస్తు కైకేయ్యా ప్రియం పార్థివనందనః।
ఆచష్ట భరతః సర్వం మాత్రే రాజీవలోచనః ॥ **2.72.7** ॥ 2795

అద్య మే సప్తమీ రాత్రిశ్చ్యుతస్యార్యకవేశ్మనః।
అంబాయాః కుశలీ తాతో యుధాజిన్మాతులశ్చ మే ॥ **2.72.8** ॥ 2796

యన్మే ధనం చ రత్నం చ దదౌ రాజా పరంతపః।
పరిశ్రాంతం పథ్యభవత్ తతోఽహం పూర్వమాగతః ॥ **2.72.9** ॥ 2797

రాజవాక్యహరైర్దూతైస్త్వర్యమాణోఽహమాగతః।
యదహం ప్రష్టుమిచ్ఛామి తదంబా వక్తుమర్హతి ॥ **2.72.10** ॥ 2798

శూన్యోఽయం శయనీయస్తే పర్యంకో హేమభూషితః।
న చాయమిక్ష్వాకుజనః ప్రహృష్టః ప్రతిభాతి మే ॥ **2.72.11** ॥ 2799

రాజా భవతి భూయిష్ఠమిహాంబాయా నివేశనే।
తమహం నాద్య పశ్యామి ద్రష్టుమిచ్ఛన్నిహాగతః ॥ **2.72.12** ॥ 2800

పితుర్గ్రహీష్యే పాదౌ చ తం మమాఖ్యాహి పృచ్ఛతః।
ఆహోస్విదంబాజ్యేష్ఠాయాః కౌసల్యాయా నివేశనే ॥ **2.72.13** ॥ 2801

తం ప్రత్యువాచ కైకేయీ ప్రియవద్ ఘోరమప్రియం।
అజానంతం ప్రజానంతీ రాజ్యలోభేన మోహితా ॥ **2.72.14** ॥ 2802

యా గతిః సర్వభూతానాం తాం గతిం తే పితా గతః।
రాజా మహాత్మా తేజస్వీ యాయజూకః సతాం గతిః ॥ **2.72.15** ॥ 2803

తచ్ఛ్రుత్వా భరతో వాక్యం ధర్మాభిజనవాంఛుచిః।
పపాత సహసా భూమౌ పితృశోకబలార్దితః ॥ **2.72.16** ॥ 2804

హా హతోఽస్మీతి కృపణాం దీనాం వాచముదీరయన్।
నిపపాత మహాబాహుర్బాహూ విక్షిప్య వీర్యవాన్ ॥ **2.72.17** ॥ 2805

తతః శోకేన సంవీతః పితుర్మరణదుఃఖితః।
విలలాప మహాతేజా భ్రాంతాకులితచేతనః ॥ **2.72.18** ॥ 2806

ఏతత్ సురుచిరం భాతి పితుర్మే శయనం పురా।
శశినేవామలం రాత్రౌ గగనం తోయదాత్యయే ॥ **2.72.19** ॥ 2807

తదిదం న విభాత్యద్య విహీనం తేన ధీమతా।
వ్యోమేవ శశినా హీనమప్నుష్క ఇవ సాగరః ॥ **2.72.20** ॥ 2808

బాష్పముత్సృజ్య కంఠేన స్వాత్మనా పరిపీడితః।
ప్రచ్ఛాద్య వదనం శ్రీమద్ వస్త్రేణ జయతాం వరః ॥ **2.72.21** ॥ 2809

తమార్తం దేవసంకాశం సమీక్ష్య పతితం భువి।
నికృత్తమివ సాలస్య స్కంధం పరశునా వనే ॥ **2.72.22** ॥ 2810

మాతా మాతంగసంకాశం చంద్రార్కసదృశం సుతం।
ఉత్థాపయిత్వా శోకార్తం వచనం చేదమబ్రవీత్ ॥ **2.72.23** ॥ 2811

ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ కిం శేషే రాజన్నత్ర మహాయశః।
త్వద్విధా నహి శోచంతి సంతః సదసి సమ్మతాః ॥ **2.72.24** ॥ 2812

దానయజ్ఞాధికారా హి శీలశ్రుతితపోనుగా।
బుద్ధిస్తే బుద్ధిసంపన్న ప్రభేవార్కస్య మందిరే ॥ **2.72.25** ॥ 2813

స రుదిత్వా చిరం కాలం భూమౌ పరివివృత్య చ।
జననీం ప్రత్యువాచేదం శోకైర్బహుభిరావృతః ॥ **2.72.26** ॥ 2814

అభిషేక్ష్యతి రామం తు రాజా యజ్ఞం ను యక్ష్యతే।
ఇత్యహం కృతసంకల్పో హృష్టో యాత్రామయాసిషం ॥ **2.72.27** ॥ 2815

తదిదం హ్యన్యథాభూతం వ్యవదీర్ణం మనో మమ।
పితరం యో న పశ్యామి నిత్యం ప్రియహితే రతం ॥ **2.72.28** ॥ 2816

అంబ కేనాత్యగాద్ రాజా వ్యాధినా మయ్యనాగతే।
ధన్యా రామాదయః సర్వే యైః పితా సంస్కృతః స్వయం ॥ **2.72.29** ॥ 2817

న నూనం మాం మహారాజః ప్రాప్తం జానాతి కీర్తిమాన్।
ఉపజిఘ్రేత్ తు మాం మూర్ధ్ని తాతః సన్నామ్య సత్వరం ॥ **2.72.30** ॥ 2818

క్వ స పాణిః సుఖస్పర్శస్తాతస్యాక్లిష్టకర్మణః।
యో హి మాం రజసా ధ్వస్తమభీక్ష్ణం పరిమార్జతి ॥ **2.72.31** ॥ 2819

యో మే భ్రాతా పితా బంధుర్యస్య దాసోఽస్మి సమ్మతః।
తస్య మాం శీఘ్రమాఖ్యాహి రామస్యాక్లిష్టకర్మణః ॥ **2.72.32** ॥ 2820

పితా హి భవతి జ్యేష్ఠో ధర్మమార్యస్య జానతః।
తస్య పాదౌ గ్రహీష్యామి స హీదానీం గతిర్మమ ॥ **2.72.33** ॥ 2821

ధర్మవిద్ ధర్మశీలశ్చ మహాభాగో దృఢవ్రతః।
ఆర్యే కిమబ్రవీద్ రాజా పితా మే సత్యవిక్రమః ॥ **2.72.34** ॥ 2822

పశ్చిమం సాధుసందేశమిచ్ఛామి శ్రోతుమాత్మనః।
ఇతి పృష్టా యథాతత్త్వం కైకేయీ వాక్యమబ్రవీత్ ॥ **2.72.35** ॥ 2823

రామేతి రాజా విలపన్ హా సీతే లక్ష్మణేతి చ।
స మహాత్మా పరం లోకం గతో మతిమతాం వరః ॥ **2.72.36** ॥ 2824

ఇతీమాం పశ్చిమాం వాచం వ్యాజహార పితా తవ।
కాలధర్మం పరిక్షిప్తః పాశైరివ మహాగజః ॥ **2.72.37** ॥ 2825

సిద్ధార్థాస్తు నరా రామమాగతం సహ సీతయా।
లక్ష్మణం చ మహాబాహుం ద్రక్ష్యంతి పునరాగతం ॥ **2.72.38** ॥ 2826

తచ్ఛ్రుత్వా విషసాదైవ ద్వితీయాప్రియశంసనాత్।
విషణ్ణవదనో భూత్వా భూయః పప్రచ్ఛ మాతరం ॥ **2.72.39** ॥ 2827

క్వ చేదానీం స ధర్మాత్మా కౌసల్యానందవర్ధనః।
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా సీతయా చ సమాగతః ॥ **2.72.40** ॥ 2828

తథా పృష్టా యథాన్యాయమాఖ్యాతుముపచక్రమే।
మాతాస్య యుగపద్వాక్యం విప్రియం ప్రియశంసయా ॥ **2.72.41** ॥ 2829

స హి రాజసుతః పుత్ర చీరవాసా మహావనం।
దండకాన్ సహ వైదేహ్యా లక్ష్మణానుచరో గతః ॥ **2.72.42** ॥ 2830

తచ్ఛ్రుత్వా భరతస్తస్తో భ్రాతుశ్చారిత్రశంకయా।
స్వస్య వంశస్య మాహాత్మ్యాత్ ప్రష్టుం సముపచక్రమే ॥ **2.72.43** ॥ 2831

కచ్చిన్న బ్రాహ్మణధనం హృతం రామేణ కస్యచిత్।
కచ్చిన్నాఢ్యో దరిద్రో వా తేనాపాపో విహింసితః ॥ **2.72.44** ॥ 2832

కచ్చిన్న పరదారాన్ వా రాజపుత్రోఽభిమన్యతే।
కస్మాత్ స దండకారణ్యే భ్రాతా రామో వివాసితః ॥ **2.72.45** ॥ 2833

అథాస్య చపలా మాతా తత్ స్వకర్మ యథాతథం।
తేనైవ స్త్రీస్వభావేన వ్యాహర్తుముపచక్రమే ॥ **2.72.46** ॥ 2834

ఏవముక్తా తు కైకేయీ భరతేన మహాత్మనా।
ఉవాచ వచనం హృష్టా వృథాపండితమానినీ ॥ **2.72.47** ॥ 2835

న బ్రాహ్మణధనం కించిద్ధృతం రామేణ కస్యచిత్।
కశ్చిన్నాఢ్యో దరిద్రో వా తేనాపాపో విహింసితః।
న రామః పరదారాన్ స చక్షుర్భ్యామపి పశ్యతి ॥ **2.72.48** ॥ 2836

మయా తు పుత్ర శ్రుత్వైవ రామస్యేహాభిషేచనం।
యాచితస్తే పితా రాజ్యం రామస్య చ వివాసనం ॥ **2.72.49** ॥ 2837

స స్వవృత్తిం సమాస్థాయ పితా తే తత్ తథాకరోత్ ।
రామస్తు సహసౌమిత్రిః ప్రేషితః సహ సీతయా ॥ **2.72.50** ॥ 2838

తమపశ్యన్ ప్రియం పుత్రం మహీపాలో మహాయశాః ।
పుత్రశోకపరిద్యూనః పంచత్వముపపేదివాన్ ॥ **2.72.51** ॥ 2839

త్వయా త్విదానీం ధర్మజ్ఞ రాజత్వమవలంబ్యతాం ।
త్వత్కృతే హి మయా సర్వమిదమేవంవిధం కృతం ॥ **2.72.52** ॥ 2840

మా శోకం మా చ సంతాపం ధైర్యమాశ్రయ పుత్రక ।
త్వదధీనా హి నగరీ రాజ్యం చైతదనామయం ॥ **2.72.53** ॥ 2841

తత్ పుత్ర శీఘ్రం విధినా విధిజ్ఞై -
ర్వసిష్ఠముఖ్యైః సహితో ద్విజేంద్రైః ।
సంకాల్య రాజానమదీనసత్త్వ -
మాత్మానముర్వ్యామభిషేచయస్వ ॥ **2.72.54** ॥ 2842

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ద్విసప్తతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ త్రిసప్తతితమః సర్గః ॥

## భరతేన కైకేయ్యా ధిక్కారణం తాం ప్రతి మహతో రోషస్య ప్రకటనం చ

శ్రుత్వా చ స పితుర్వృత్తం భ్రాతరౌ చ వివాసితౌ।
భరతో దుఃఖసంతప్త ఇదం వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.73.1** ॥ 2843

కిం ను కార్యం హతస్యేహ మమ రాజ్యేన శోచతః।
విహీనస్యాథ పిత్రా చ భ్రాత్రా పితృసమేన చ ॥ **2.73.2** ॥ 2844

దుఃఖే మే దుఃఖమకరోర్వ్రణే క్షారమివాదదాః।
రాజానం ప్రేతభావస్థం కృత్వా రామం చ తాపసం ॥ **2.73.3** ॥ 2845

కులస్య త్వమభావాయ కాలరాత్రిరివాగతా।
అంగారముపగూహ్య స్మ పితా మే నావబుద్ధవాన్ ॥ **2.73.4** ॥ 2846

మృత్యుమాపాదితో రాజా త్వయా మే పాపదర్శిని।
సుఖం పరిహృతం మోహాత్ కులేఽస్మిన్ కులపాంసని ॥ **2.73.5** ॥ 2847

త్వాం ప్రాప్య హి పితా మేఽద్య సత్యసంధో మహాయశాః।
తీవ్రదుఃఖాభిసంతప్తో వృత్తో దశరథో నృపః ॥ **2.73.6** ॥ 2848

వినాశితో మహారాజః పితా మే ధర్మవత్సలః।
కస్మాత్ ప్రవ్రాజితో రామః కస్మాదేవ వనం గతః ॥ **2.73.7** ॥ 2849

కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ పుత్రశోకాభిపీడితే।
దుష్కరం యది జీవేతాం ప్రాప్య త్వాం జననీం మమ ॥ **2.73.8** ॥ 2850

నన్వార్యోఽపి చ ధర్మాత్మా త్వయి వృత్తిమనుత్తమాం।
వర్తతే గురువృత్తిజ్ఞో యథా మాతరి వర్తతే ॥ **2.73.9** ॥ 2851

తథా జ్యేష్ఠా హి మే మాతా కౌసల్యా దీర్ఘదర్శినీ।
త్వయి ధర్మం సమాస్థాయ భగిన్యామివ వర్తతే ॥ **2.73.10** ॥ 2852

తస్యాః పుత్రం మహాత్మానం చీరవల్కలవాససం।
ప్రస్థాప్య వనవాసాయ కథం పాపే న శోచసే ॥ **2.73.11** ॥ 2853

అపాపదర్శినం శూరం కృతాత్మానం యశస్వినం।
ప్రవ్రాజ్య చీరవసనం కిం ను పశ్యసి కారణం ॥ **2.73.12** ॥ 2854

లుబ్ధాయా విదితో మన్యే న తేఽహం రాఘవం యథా।
తథా హ్యనర్థో రాజ్యార్థం త్వయాఽఽనీతో మహానయం ॥ **2.73.13** ॥ 2855

అహం హి పురుషవ్యాఘ్రావపశ్యన్ రామలక్ష్మణౌ।
కేన శక్తిప్రభావేణ రాజ్యం రక్షితుముత్సహే ॥ **2.73.14** ॥ 2856

తం హి నిత్యం మహారాజో బలవంతం మహౌజసం।
ఉపాశ్రితోఽభూద్ ధర్మాత్మా మేరుర్మేరువనం యథా ॥ **2.73.15** ॥ 2857

సోఽహం కథమిమం భారం మహాధుర్యసముద్యతం।
దమ్యో ధురమివాసాద్య సహేయం కేన చౌజసా ॥ **2.73.16** ॥ 2858

అథవా మే భవేచ్ఛక్తిర్యోగైర్బుద్ధిబలేన వా।
సకామాం న కరిష్యామి త్వామహం పుత్రగర్ద్ధినీం ॥ **2.73.17** ॥ 2859

న మే వికాంక్షా జాయేత త్యక్తుం త్వాం పాపనిశ్చయాం।
యది రామస్య నావేక్షా త్వయి స్యాన్మాతృవత్ సదా ॥ **2.73.18** ॥ 2860

ఉత్పన్నా తు కథం బుద్ధిస్తవేయం పాపదర్శినీ।
సాధుచారిత్రవిభ్రష్టే పూర్వేషాం నో విగర్హితా ॥ **2.73.19** ॥ 2861

అస్మిన్ కులే హి సర్వేషాం జ్యేష్ఠో రాజ్యేఽభిషిచ్యతే।
అపరే భ్రాతరస్తస్మిన్ ప్రవర్తంతే సమాహితాః ॥ **2.73.20** ॥ 2862

న హి మన్యే నృశంసే త్వం రాజధర్మమవేక్షసే।
గతిం వా న విజానాసి రాజవృత్తస్య శాశ్వతీం ॥ **2.73.21** ॥ 2863

సతతం రాజపుత్రేషు జ్యేష్ఠో రాజాభిషిచ్యతే।
రాజ్ఞామేతత్ సమం తత్ స్యాదిక్ష్వాకూణాం విశేషతః ॥ **2.73.22** ॥ 2864

తేషాం ధర్మైకరక్షాణాం కులచారిత్రశోభినాం।
అద్య చారిత్రశౌటీర్యం త్వాం ప్రాప్య వినివర్తితం ॥ **2.73.23** ॥ 2865

తవాపి సుమహాభాగే జనేంద్రకులపూర్వకే।
బుద్ధిమోహః కథమయం సంభూతస్త్వయి గర్హితః ॥ **2.73.24** ॥ 2866

న తు కామం కరిష్యామి తవాహం పాపనిశ్చయే।
యయా వ్యసనమారబ్ధం జీవితాంతకరం మమ ॥ **2.73.25** ॥ 2867

ఏష త్విదానీమేవాహమప్రియార్థం తవానఘం।
నివర్తయిష్యామి వనాద్ భ్రాతరం స్వజనప్రియం ॥ **2.73.26** ॥ 2868

నివర్తయిత్వా రామం చ తస్యాహం దీప్తతేజసః।
దాసభూతో భవిష్యామి సుస్థితేనాంతరాత్మనా ॥ **2.73.27** ॥ 2869

ఇత్యేవముక్త్వా భరతో మహాత్మా
ప్రియేతరైర్వాక్యగణైస్తుదంస్తాం।
శోకార్దితశ్చాపి ననాద భూయః
సింహో యథా మందరకందరస్థః ॥ **2.73.28** ॥ 2870

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే త్రిసప్తతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ చతుఃసప్తతితమః సర్గః ॥

## భరతేన కైకేయ్యా భర్త్సనం

తాం తథా గర్హయిత్వా తు మాతరం భరతస్తదా।
రోషేణ మహతావిష్టః పునరేవాబ్రవీద్ వచః ॥ **2.74.1** ॥ 2871

రాజ్యాద్ భ్రంశస్వ కైకేయి నృశంసే దుష్టచారిణి।
పరిత్యక్తాసి ధర్మేణ మా మృతం రుదతీ భవ ॥ **2.74.2** ॥ 2872

కిం ను తేఽదూషయద్ రామో రాజా వా భృశధార్మికః।
యయోర్మృత్యుర్వివాసశ్చ త్వత్కృతే తుల్యమాగతౌ ॥ **2.74.3** ॥ 2873

భ్రూణహత్యామసి ప్రాప్తా కులస్యాస్య వినాశనాత్।
కైకేయి నరకం గచ్ఛ మా చ తాతసలోకతాం ॥ **2.74.4** ॥ 2874

యత్త్వయా హీదృశం పాపం కృతం ఘోరేణ కర్మణా।
సర్వలోకప్రియం హిత్వా మమాప్యాపాదితం భయం ॥ **2.74.5** ॥ 2875

త్వత్కృతే మే పితా వృత్తో రామశ్చారణ్యమాశ్రితః।
అయశో జీవలోకే చ త్వయాహం ప్రతిపాదితః ॥ **2.74.6** ॥ 2876

మాతృరూపే మమామిత్రే నృశంసే రాజ్యకాముకే।
న తేఽహమభిభాష్యేఽస్మి దుర్వృత్తే పతిఘాతిని ॥ **2.74.7** ॥ 2877

కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ యాశ్చాన్యా మమ మాతరః।
దుఃఖేన మహతావిష్టాస్త్వాం ప్రాప్య కులదూషిణీం ॥ **2.74.8** ॥ 2878

న త్వమశ్వపతేః కన్యా ధర్మరాజస్య ధీమతః।
రాక్షసీ తత్ర జాతాసి కులప్రధ్వంసినీ పితుః ॥ **2.74.9** ॥ 2879

యత్ త్వయా ధార్మికో రామో నిత్యం సత్యపరాయణః।
వనం ప్రస్థాపితో వీరః పితాపి త్రిదివం గతః ॥ **2.74.10** ॥ 2880

యత్ ప్రధానాసి తత్ పాపం మయి పిత్రా వినా కృతే।
భ్రాతృభ్యాం చ పరిత్యక్తే సర్వలోకస్య చాప్రియే ॥ **2.74.11** ॥ 2881

కౌసల్యాం ధర్మసంయుక్తాం వియుక్తాం పాపనిశ్చయే।
కృత్వా కం ప్రాప్స్యసే హ్యద్య లోకం నిరయగామిని ॥ **2.74.12** ॥ 2882

కిం నావబుధ్యసే క్రూరే నియతం బంధుసంశ్రయం।
జ్యేష్ఠం పితృసమం రామం కౌసల్యాయాత్మసంభవం ॥ **2.74.13** ॥ 2883

అంగప్రత్యంగజః పుత్రో హృదయాచ్చాభిజాయతే।
తస్మాత్ ప్రియతరో మాతుః ప్రియా ఏవ తు బాంధవాః ॥ **2.74.14** ॥ 2884

అన్యదా కిల ధర్మజ్ఞా సురభిః సురసమ్మతా।
వహమానౌ దదర్శోర్వ్యాం పుత్రౌ విగతచేతసౌ ॥ **2.74.15** ॥ 2885

తావర్ధదివసం శ్రాంతౌ దృష్ట్వా పుత్రౌ మహీతలే।
రురోద పుత్రశోకేన బాష్పపర్యాకులేక్షణం ॥ **2.74.16** ॥ 2886

అధస్తాద్ వ్రజతస్తస్యాః సురరాజ్ఞో మహాత్మనః।
బిందవః పతితా గాత్రే సూక్ష్మాః సురభిగంధినః ॥ **2.74.17** ॥ 2887

నిరీక్షమాణస్తాం శక్రో దదర్శ సురభిం స్థితాం।
ఆకాశే విష్ఠితాం దీనాం రుదతీం భృశదుఃఖితాం ॥ **2.74.18** ॥ 2888

తాం దృష్ట్వా శోకసంతప్తాం వజ్రపాణిర్యశస్వినీం।
ఇంద్రః ప్రాంజలిరుద్విగ్నః సురరాజోఽబ్రవీద్ వచః ॥ **2.74.19** ॥ 2889

భయం కచ్చిన్న చాస్మాసు కుతశ్చిద్ విద్యతే మహత్ ।
కుతోనిమిత్తః శోకస్తే బ్రూహి సర్వహితైషిణి ॥ **2.74.20** ॥ 2890

ఏవముక్తా తు సురభిః సురరాజేన ధీమతా ।
ప్రత్యువాచ తతో ధీరా వాక్యం వాక్యవిశారదా ॥ **2.74.21** ॥ 2891

శాంతం పాపం న వః కించిత్ కుతశ్చిదమరాధిప ।
అహం తు మగ్నౌ శోచామి స్వపుత్రౌ విషమే స్థితౌ ॥ **2.74.22** ॥ 2892

ఏతౌ దృష్ట్వా కృశౌ దీనౌ సూర్యరశ్మిప్రతాపితౌ ।
వధ్యమానౌ బలీవర్దౌ కర్షకేణ దురాత్మనా ॥ **2.74.23** ॥ 2893

మమ కాయాత్ ప్రసూతౌ హి దుఃఖితౌ భారపీడితౌ ।
యౌ దృష్ట్వా పరితప్యేఽహం నాస్తి పుత్రసమః ప్రియః ॥ **2.74.24** ॥ 2894

యస్యాః పుత్రసహస్రైస్తు కృత్స్నం వ్యాప్తమిదం జగత్ ।
తాం దృష్ట్వా రుదతీం శక్రో న సుతాన్ మన్యతే పరం ॥ **2.74.25** ॥ 2895

ఇంద్రో హ్యశ్రునిపాతం తం స్వగాత్రే పుణ్యగంధినం ।
సురభిం మన్యతే దృష్ట్వా భూయసీ తామిహేశ్వరః ॥ **2.74.26** ॥ 2896

సమాప్రతిమవృత్తాయా లోకధారణకామ్యయా ।
శ్రీమత్యా గుణముఖ్యాయాః స్వభావపరిచేష్టయా ॥ **2.74.27** ॥ 2897

యస్యాః పుత్రసహస్రాణి సాపి శోచతి కామధుక్ ।
కిం పునర్యా వినా రామం కౌసల్యా వర్తయిష్యతి ॥ **2.74.28** ॥ 2898

ఏకపుత్రా చ సాధ్వీ చ వివత్సేయం త్వయా కృతా ।
తస్మాత్ త్వం సతతం దుఃఖం ప్రేత్య చేహ చ లప్స్యసే ॥ **2.74.29** ॥ 2899

అహం త్వపచితిం భ్రాతుః పితుశ్చ సకలామిమాం ।
వర్ధనం యశసశ్చాపి కరిష్యామి న సంశయః ॥ **2.74.30** ॥ 2900

ఆనాయ్య చ మహాబాహుం కోసలేంద్రం మహాబలం।
స్వయమేవ ప్రవేక్ష్యామి వనం మునినిషేవితం ॥ **2.74.31** ॥ 2901

నహ్యహం పాపసంకల్పే పాపే పాపం త్వయా కృతం।
శక్తో ధారయితుం పౌరైరశ్రుకంఠైర్నిరీక్షితః ॥ **2.74.32** ॥ 2902

సా త్వమగ్నిం ప్రవిశ వా స్వయం వా విశ దండకాన్।
రజ్జుం బద్ధ్వాథవా కంఠే నహి తేఒన్యత్ పరాయణం ॥ **2.74.33** ॥ 2903

అహమప్యవనీం ప్రాప్తే రామే సత్యపరాక్రమే।
కృతకృత్యో భవిష్యామి విప్రవాసితకల్మషః ॥ **2.74.34** ॥ 2904

ఇతి నాగ ఇవారణ్యే తోమరాంకుశతోదితః।
పపాత భువి సంక్రుద్ధో నిఃశ్వసన్నివ పన్నగః ॥ **2.74.35** ॥ 2905

సంరక్తనేత్రః శిథిలాంబరస్తథా
విధూతసర్వాభరణః పరంతపః।
బభూవ భూమౌ పతితో నృపాత్మజః
శచీపతేః కేతురివోత్సవక్షయే ॥ **2.74.36** ॥ 2906

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే చతుఃసప్తతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ పంచసప్తతితమః సర్గః ॥

## కౌసల్యాయాః సమక్షే భరతస్య శపథః

దీర్ఘకాలాత్ సముత్థాయ సంజ్ఞాం లబ్ధ్వా స వీర్యవాన్ ।
నేత్రాభ్యామశ్రుపూర్ణాభ్యాం దీనాముద్వీక్ష్య మాతరం ॥ **2.75.1** ॥ 2907

సోఽమాత్యమధ్యే భరతో జననీమభ్యకుత్సయత్ ।
రాజ్యం న కామయే జాతు మంత్రయే నాపి మాతరం ॥ **2.75.2** ॥ 2908

అభిషేకం న జానామి యోఽభూద్ రాజ్ఞా సమీక్షితః ।
విప్రకృష్టే హ్యహం దేశే శత్రుఘ్నసహితోఽభవం ॥ **2.75.3** ॥ 2909

వనవాసం న జానామి రామస్యాహం మహాత్మనః ।
వివాసనం చ సౌమిత్రేః సీతాయాశ్చ యథాభవత్ ॥ **2.75.4** ॥ 2910

తథైవ క్రోశతస్తస్య భరతస్య మహాత్మనః ।
కౌసల్యా శబ్దమాజ్ఞాయ సుమిత్రాం చేదమబ్రవీత్ ॥ **2.75.5** ॥ 2911

ఆగతః క్రూరకార్యాయాః కైకేయ్యా భరతః సుతః ।
తమహం ద్రష్టుమిచ్ఛామి భరతం దీర్ఘదర్శినం ॥ **2.75.6** ॥ 2912

ఏవముక్త్వా సుమిత్రాం తాం వివర్ణవదనా కృశా ।
ప్రతస్థే భరతో యత్ర వేపమానా విచేతనా ॥ **2.75.7** ॥ 2913

స తు రాజాత్మజశ్చాపి శత్రుఘ్నసహితస్తదా।
ప్రతస్థే భరతో యేన కౌసల్యాయా నివేశనం ॥ **2.75.8** ॥ 2914

తతః శత్రుఘ్నభరతౌ కౌసల్యాం ప్రేక్ష్య దుఃఖితౌ।
పర్యష్వజేతాం దుఃఖార్తాం పతితాం నష్టచేతనాం ॥ **2.75.9** ॥ 2915

రుదంతౌ రుదతీ దుఃఖాత్ సమేత్యార్యా మనస్వినీ।
భరతం ప్రత్యువాచేదం కౌసల్యా భృశదుఃఖితా ॥ **2.75.10** ॥ 2916

ఇదం తే రాజ్యకామస్య రాజ్యం ప్రాప్తమకంటకం।
సంప్రాప్తం బత కైకేయ్యా శీఘ్రం క్రూరేణ కర్మణా ॥ **2.75.11** ॥ 2917

ప్రస్థాప్య చీరవసనం పుత్రం మే వనవాసినం।
కైకేయీ కం గుణం తత్ర పశ్యతి క్రూరదర్శినీ ॥ **2.75.12** ॥ 2918

క్షిప్రం మామపి కైకేయీ ప్రస్థాపయితుమర్హతి।
హిరణ్యనాభో యత్రాస్తే సుతో మే సుమహాయశాః ॥ **2.75.13** ॥ 2919

అథవా స్వయమేవాహం సుమిత్రానుచరా సుఖం।
అగ్నిహోత్రం పురస్కృత్య ప్రస్థాస్యే యత్ర రాఘవః ॥ **2.75.14** ॥ 2920

కామం వా స్వయమేవాద్య తత్ర మాం నేతుమర్హసి।
యత్రాసౌ పురుషవ్యాఘ్రస్తప్యతే మే సుతస్తపః ॥ **2.75.15** ॥ 2921

ఇదం హి తవ విస్తీర్ణం ధనధాన్యసమాచితం।
హస్త్యశ్వరథసంపూర్ణం రాజ్యం నిర్యాతితం తయా ॥ **2.75.16** ॥ 2922

ఇత్యాదిబహుభిర్వాక్యైః క్రూరైః సంభర్త్సితోఽనఘుః।
విव्यథే భరతోఽతీవ వ్రణే తుద్యేవ సూచినా ॥ **2.75.17** ॥ 2923

పపాత చరణౌ తస్యాస్తదా సంభ్రాంతచేతనః।
విలప్య బహుధాసంజ్ఞో లబ్ధసంజ్ఞస్తదాభవత్ ॥ **2.75.18** ॥ 2924

ఏవం విలపమానాం తాం ప్రాంజలిర్భరతస్తదా।
కౌసల్యాం ప్రత్యువాచేదం శోకైర్బహుభిరావృతాం ॥ **2.75.19** ॥ 2925

ఆర్యే కస్మాదజానంతం గర్హసే మామకల్మషం।
విపులాం చ మమ ప్రీతిం స్థితాం జానాసి రాఘవే ॥ **2.75.20** ॥ 2926

కృతశాస్త్రానుగా బుద్ధిర్మా భూత్ తస్య కదాచన।
సత్యసంధః సతాం శ్రేష్ఠో యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.21** ॥ 2927

ప్రైష్యం పాపీయసాం యాతు సూర్యం చ ప్రతి మేహతు।
హంతు పాదేన గాః సుప్తా యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.22** ॥ 2928

కారయిత్వా మహత్ కర్మ భర్తా భృత్యమనర్థకం।
అధర్మో యోఽస్య సోఽస్యాస్తు యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.23** ॥ 2929

పరిపాలయమానస్య రాజ్ఞో భూతాని పుత్రవత్।
తతస్తు ద్రుహ్యతాం పాపం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.24** ॥ 2930

బలిషడ్భాగముద్ధృత్య నృపస్యారక్షితుః ప్రజాః।
అధర్మో యోఽస్య సోఽస్యాస్తు యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.25** ॥ 2931

సంశ్రుత్య చ తపస్విభ్యః సత్రే వై యజ్ఞదక్షిణాం।
తాం చాపలపతాం పాపం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.26** ॥ 2932

హస్త్యశ్వరథసంబాధే యుద్ధే శస్త్రసమాకులే।
మా స్మ కార్షీత్ సతాం ధర్మం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.27** ॥ 2933

ఉపదిష్టం సుసూక్ష్మార్థం శాస్త్రం యత్నేన ధీమతా।
స నాశయతు దుష్టాత్మా యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.28** ॥ 2934

మా చ తం వ్యూఢబాహ్వంసం చంద్రభాస్కరతేజసం।
ద్రాక్షీద్ రాజ్యస్థమాసీనం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.29** ॥ 2935

పాయసం కృసరం ఛాగం వృథా సోఽశ్నాతు నిర్ఘృణః।
గురూంశ్చాప్యవజానాతు యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.30** ॥ 2936

గాశ్చ స్పృశతు పాదేన గురూన్ పరివదేత చ।
మిత్రే ద్రుహ్యేత సోఽత్యర్థం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.31** ॥ 2937

విశ్వాసాత్ కథితం కించిత్ పరివాదం మిథః క్వచిత్।
వివృణోతు స దుష్టాత్మా యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.32** ॥ 2938

అకర్తా చాకృతజ్ఞశ్చ త్యక్తాత్మా నిరపత్రపః।
లోకే భవతు విద్విష్టో యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.33** ॥ 2939

పుత్రైర్దాసైశ్చ భృత్యైశ్చ స్వగృహే పరివారితః।
స ఏకో మృష్టమశ్నాతు యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.34** ॥ 2940

అప్రాప్య సదృశాన్ దారాననపత్యః ప్రమీయతాం।
అనవాప్య క్రియాం ధర్త్యాం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.35** ॥ 2941

మాఽఽత్మనః సంతతిం ద్రాక్షీత్ స్వేషు దారేషు దుఃఖితః।
ఆయుఃసమగ్రమప్రాప్య యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.36** ॥ 2942

రాజస్త్రీబాలవృద్ధానాం వధే యత్ పాపముచ్యతే।
భృత్యత్యాగే చ యత్ పాపం తత్ పాపం ప్రతిపద్యతాం ॥ **2.75.37** ॥ 2943

లాక్షయా మధుమాంసేన లోహేన చ విషేణ చ।
సదైవ బిభృయాద్ భృత్యాన్ యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.38** ॥ 2944

సంగ్రామే సముపోఢే చ శత్రుపక్షభయంకరే।
పలాయమానో వధ్యేత యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.39** ॥ 2945

కపాలపాణిః పృథివీమటతాం చీరసంవృతః।
భిక్షమాణో యథోన్మత్తో యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.40** ॥ 2946

మద్యప్రసక్తో భవతు స్త్రీష్వక్షేషు చ నిత్యశః।
కామక్రోధాభిభూతశ్చ యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.41** ॥ 2947

మాస్య ధర్మే మనో భూయాదధర్మం స నిషేవతాం।
అపాత్రవర్షీ భవతు యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.42** ॥ 2948

సంచితాన్యస్య విత్తాని వివిధాని సహస్రశః।
దస్యుభిర్విప్రలుప్యంతాం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.43** ॥ 2949

ఉభే సంధ్యే శయానస్య యత్ పాపం పరికల్ప్యతే।
తచ్చ పాపం భవేత్ తస్య యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.44** ॥ 2950

యదగ్నిదాయకే పాపం యత్ పాపం గురుతల్పగే।
మిత్రద్రోహే చ యత్ పాపం తత్ పాపం ప్రతిపద్యతాం ॥ **2.75.45** ॥ 2951

దేవతానాం పితౄణాం చ మాతాపిత్రోస్తథైవ చ।
మా స్మ కార్షీత్ స శుశ్రూషాం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.46** ॥ 2952

సతాం లోకాత్ సతాం కీర్త్యాః సజ్జుష్టాత్ కర్మణస్తథా।
భ్రశ్యతు క్షిప్రమద్యైవ యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.47** ॥ 2953

అపాస్య మాతృశుశ్రూషామనర్థే సోఽవతిష్ఠతాం।
దీర్ఘబాహుర్మహావక్షా యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.48** ॥ 2954

బహుభృత్యో దరిద్రశ్చ జ్వరరోగసమన్వితః।
సమాయాత్ సతతం క్లేశం యస్యార్యోనుమతే గతః ॥ **2.75.49** ॥ 2955

ఆశామాశంసమానానాం దీనానామూర్ధ్వచక్షుషాం।
అర్థినాం వితథాం కుర్యాద్ యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.50** ॥ 2956

మాయయా రమతాం నిత్యం పురుషః పిశునోఽశుచిః।
రాజ్ఞో భీతస్త్వధర్మాత్మా యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.51** ॥ 2957

ఋతుస్నాతాం సతీం భార్యామృతుకాలానురోధినీం।
అతివర్తేత దుష్టాత్మా యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.52** ॥ 2958

విప్రలుప్తప్రజాతస్య దుష్కృతం బ్రాహ్మణస్య యత్।
తదేతత్ ప్రతిపద్యేత యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.53** ॥ 2959

బ్రాహ్మణాయోద్యతాం పూజాం విహంతు కలుషేంద్రియః।
బాలవత్సాం చ గాం దోగ్ధు యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.54** ॥ 2960

ధర్మదారాన్ పరిత్యజ్య పరదారాన్ నిషేవతాం।
త్యక్తధర్మరతిర్మూఢో యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.55** ॥ 2961

పానీయదూషకే పాపం తథైవ విషదాయకే।
యత్తదేకః స లభతాం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.56** ॥ 2962

తృషార్తం సతి పానీయే విప్రలంభేన యోజయన్।
యత్ పాపం లభతే తత్ స్యాద్ యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.57** ॥ 2963

భక్త్యా వివదమానేషు మార్గమాశ్రిత్య పశ్యతః।
తేన పాపేన యుజ్యేత యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ **2.75.58** ॥ 2964

ఏవమాశ్వాసయన్నేవ దుఃఖార్తోఽనుపపాత హ।
విహీనాం పతిపుత్రాభ్యాం కౌసల్యాం పార్థివాత్మజః ॥ **2.75.59** ॥ 2965

తదా తం శపథైః కష్టైః శపమానమచేతనం।
భరతం శోకసంతప్తం కౌసల్యా వాక్యమబ్రవీత్ ॥ **2.75.60** ॥ 2966

మమ దుఃఖమిదం పుత్ర భూయః సముపజాయతే।
శపథైః శపమానో హి ప్రాణానుపరుణత్సి మే ॥ **2.75.61** ॥ 2967

దిష్ట్యా న చలితో ధర్మాదాత్మా తే సహలక్షణః।
వత్స సత్యప్రతిజ్ఞో హి సతాం లోకానవాప్స్యసి ॥ **2.75.62** ॥ 2968

ఇత్యుక్త్వా చాంకమానీయ భరతం భ్రాతృవత్సలం।
పరిష్వజ్య మహాబాహుం రురోద భృశదుఃఖితా ॥ **2.75.63** ॥ 2969

ఏవం విలపమానస్య దుఃఖార్తస్య మహాత్మనః।
మోహాచ్చ శోకసంరంభాద్ బభూవ లులితం మనః ॥ **2.75.64** ॥ 2970

లాలప్యమానస్య విచేతనస్య
ప్రణష్టబుద్ధేః పతితస్య భూమౌ।
ముహుర్ముహుర్నిఃశ్వసతశ్చ దీర్ఘం
సా తస్య శోకేన జగామ రాత్రిః ॥ **2.75.65** ॥ 2971

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే పంచసప్తతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ షట్సప్తతితమః సర్గః ॥

## రాజ్ఞో దశరథస్యాంత్యేష్టిసంస్కారః

తమేవం శోక సంతప్తం భరతం కైకయీసుతం।
ఉవాచ వదతాం శ్రేష్ఠో వసిష్ఠః శ్రేష్ఠవాగృషిః ॥ **2.76.1** ॥ 2972

అలం శోకేన భద్రం తే రాజపుత్ర మహాయశః।
ప్రాప్తకాలం నరపతేః కురు సంయానముత్తమం ॥ **2.76.2** ॥ 2973

వసిష్ఠస్య వచః శ్రుత్వా భరతో ధరణీం గతః।
ప్రేతకృత్యాని సర్వాణి కారయామాస ధర్మవిత్ ॥ **2.76.3** ॥ 2974

ఉద్ధృత్య తైలసంసేకాత్ స తు భూమౌ నివేశితం।
ఆపీతవర్ణవదనం ప్రసుప్తమివ భూమిపం ॥ **2.76.4** ॥ 2975

సంవేశ్య శయనే చాగ్ర్యే నానారత్నపరిష్కృతే।
తతో దశరథం పుత్రో విలలాప సుదుఃఖితః ॥ **2.76.5** ॥ 2976

కిం తే వ్యవసితం రాజన్ ప్రోషితే మయ్యనాగతే।
వివాస్య రామం ధర్మజ్ఞం లక్ష్మణం చ మహాబలం ॥ **2.76.6** ॥ 2977

క్వ యాస్యసి మహారాజ హిత్వేమం దుఃఖితం జనం।
హీనం పురుషసింహేన రామేణాక్లిష్టకర్మణా ॥ **2.76.7** ॥ 2978

యోగక్షేమం తు తేఽవ్యగ్రం కోఽస్మిన్ కల్పయితా పురే।
త్వయి ప్రయాతే స్వస్తాత రామే చ వనమాశ్రితే ॥ **2.76.8** ॥ 2979

విధవా పృథివీ రాజంస్త్వయా హీనా న రాజతే।
హీనచంద్రేవ రజనీ నగరీ ప్రతిభాతి మాం ॥ **2.76.9** ॥ 2980

ఏవం విలపమానం తం భరతం దీనమానసం।
అబ్రవీద్ వచనం భూయో వసిష్ఠస్తు మహామునిః ॥ **2.76.10** ॥ 2981

ప్రేతకార్యాణి యాన్యస్య కర్తవ్యాని విశాంపతేః।
తాన్యవ్యగ్రం మహాబాహో క్రియతామవిచారితం ॥ **2.76.11** ॥ 2982

తథేతి భరతో వాక్యం వసిష్ఠస్యాభిపూజ్య తత్।
ఋత్విక్పురోహితాచార్యాంస్త్వరయామాస సర్వశః ॥ **2.76.12** ॥ 2983

యే త్వగ్నయో నరేంద్రస్య అగ్న్యగారాద్ బహిష్కృతాః।
ఋత్విగ్భిర్యాజకైశ్చైవ తే హూయంతే యథావిధి ॥ **2.76.13** ॥ 2984

శిబికాయామథారోప్య రాజానం గతచేతనం।
బాష్పకంఠా విమనసస్తమూచుః పరిచారకాః ॥ **2.76.14** ॥ 2985

హిరణ్యం చ సువర్ణం చ వాసాంసి వివిధాని చ।
ప్రకిరంతో జనా మార్గే నృపతేరగ్రతో యయుః ॥ **2.76.15** ॥ 2986

చందనాగురునిర్యాసాన్ సరలం పద్మకం తథా।
దేవదారూణి చాహృత్య క్షేపయంతి తథాపరే ॥ **2.76.16** ॥ 2987

గంధానుచ్చావచాంశ్చాన్యాంస్తత్ర గత్వాథ భూమిపం।
తత్ర సంవేశయామాసుశ్చితామధ్యే తమృత్విజః ॥ **2.76.17** ॥ 2988

తదా హుతాశనం హుత్వా జేపుస్తస్య తదృత్విజః।
జగుశ్చ తే యథాశాస్త్రం తత్ర సామాని సామగాః ॥ **2.76.18** ॥ 2989

శిబికాభిశ్చ యానైశ్చ యథార్హం తస్య యోషితః।
నగరాన్నిర్యయుస్తత్ర వృద్ధైః పరివృతాస్తథా ॥ **2.76.19** ॥ 2990

ప్రసవ్యం చాపి తం చక్రురృత్విజోఽగ్నిచితం నృపం।
స్త్రియశ్చ శోకసంతప్తాః కౌసల్యాప్రముఖాస్తదా ॥ **2.76.20** ॥ 2991

క్రౌంచీనామివ నారీణాం నినాదస్తత్ర శుశ్రువే।
ఆర్తానాం కరుణం కాలే క్రోశంతీనాం సహస్రశః ॥ **2.76.21** ॥ 2992

తతో రుదంత్యో వివశా విలప్య చ పునః పునః।
యానేభ్యః సరయూతీరమవతేరుర్నృపాంగనాః ॥ **2.76.22** ॥ 2993

కృత్వోదకం తే భరతేన సార్ధం
నృపాంగనా మంత్రిపురోహితాశ్చ।
పురం ప్రవిశ్యాశ్రుపరీతనేత్రా
భూమౌ దశాహం వ్యనయంత దుఃఖం ॥ **2.76.23** ॥ 2994

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే షట్సప్తతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ సప్తసప్తతితమః సర్గః ॥

## భరతేన పితుః శ్రాద్ధే బ్రాహ్మణేభ్యో బహుధనరత్నప్రభృతీనాం దానం త్రయోదశే దినేఽస్థిసంచయస్య శిష్టం కార్యం పూరయితుం పితుశ్చితాభూమౌ గత్వా భరతశత్రుఘ్నయోర్విలాపో వసిష్ఠసుమంత్రాభ్యాం తయోరాశ్వాసనం చ

తతో దశాహేఽతిగతే కృతశౌచో నృపాత్మజః।
ద్వాదశేఽహని సంప్రాప్తే శ్రాద్ధకర్మాణ్యకారయత్ ॥ **2.77.1** ॥ 2995

బ్రాహ్మణేభ్యో ధనం రత్నం దదావన్నం చ పుష్కలం।
వాసాంసి చ మహార్హాణి రత్నాని వివిధాని చ।
వాస్తికం బహు శుక్లం చ గాశ్చాపి బహుశస్తదా ॥ **2.77.2** ॥ 2996

దాసీర్దాసాంశ్చ యానాని వేశ్మాని సుమహాంతి చ।
బ్రాహ్మణేభ్యో దదౌ పుత్రో రాజ్ఞస్తస్యార్ధ్వదేహికం ॥ **2.77.3** ॥ 2997

తతః ప్రభాతసమయే దివసే చ త్రయోదశే।
విలలాప మహాబాహుర్భరతః శోకమూర్ఛితః ॥ **2.77.4** ॥ 2998

శబ్దాపిహితకంఠశ్చ శోధనార్థముపాగతః।
చితామూలే పితుర్వాక్యమిదమాహ సుదుఃఖితః ॥ **2.77.5** ॥ 2999

తాత యస్మిన్ నిసృష్టోఽహం త్వయా భ్రాతరి రాఘవే।
తస్మిన్ వనం ప్రవ్రజితే శూన్యే త్యక్తోఽస్మ్యహం త్వయా ॥ **2.77.6** ॥ 3000

యస్యా గతిరనాథాయాః పుత్రః ప్రవ్రాజితో వనం।
తామంబాం తాత కౌసల్యాం త్యక్త్వా త్వం క్వ గతో నృప ॥ **2.77.7** ॥ 3001

దృష్ట్వా భస్మారుణం తచ్చ దగ్ధాస్థి స్థానమండలం।
పితుః శరీరనిర్వాణం నిష్టనన్ విషసాద హ ॥ **2.77.8** ॥ 3002

స తు దృష్ట్వా రుదన్ దీనః పపాత ధరణీతలే।
ఉత్థాప్యమానః శక్రస్య యంత్రధ్వజ ఇవోచ్ఛ్రితః ॥ **2.77.9** ॥ 3003

అభిపేతుస్తతః సర్వే తస్యామాత్యాః శుచివ్రతం।
అంతకాలే నిపతితం యయాతిమృషయో యథా ॥ **2.77.10** ॥ 3004

శత్రుఘ్నశ్చాపి భరతం దృష్ట్వా శోకపరిప్లుతం।
విసంజ్ఞో న్యపతద్ భూమౌ భూమిపాలమనుస్మరన్ ॥ **2.77.11** ॥ 3005

ఉన్మత్త ఇవ నిశ్చిత్తో విలలాప సుదుఃఖితః।
స్మృత్వా పితుర్గుణాంగాని తాని తాని తదా తదా ॥ **2.77.12** ॥ 3006

మంథరాప్రభవస్తీవ్రః కైకేయీగ్రాహసంకులః।
వరదానమయోఽక్షోభ్యోఽమజ్జయచ్ఛోకసాగరః ॥ **2.77.13** ॥ 3007

సుకుమారం చ బాలం చ సతతం లాలితం త్వయా।
క్వ తాత భరతం హిత్వా విలపంతం గతో భవాన్ ॥ **2.77.14** ॥ 3008

నను భోజ్యేషు పానేషు వస్త్రేష్వాభరణేషు చ।
ప్రవారయతి సర్వాన్ నస్తన్నః కోఽద్య కరిష్యతి ॥ **2.77.15** ॥ 3009

అవదారణకాలే తు పృథివీ నావదీర్యతే।
విహీనా యా త్వయా రాజ్ఞా ధర్మజ్ఞేన మహాత్మనా ॥ **2.77.16** ॥ 3010

పితరి స్వర్గమాపన్నే రామే చారణ్యమాశ్రితే।
కిం మే జీవితసామర్థ్యం ప్రవేక్ష్యామి హుతాశనం ॥ **2.77.17** ॥ 3011

హీనో భ్రాత్రా చ పిత్రా చ శూన్యామిక్ష్వాకుపాలితాం।
అయోధ్యాం న ప్రవేక్ష్యామి ప్రవేక్ష్యామి తపోవనం ॥ **2.77.18** ॥ 3012

తయోర్విలపితం శ్రుత్వా వ్యసనం చాప్యవేక్ష్య తత్।
భృశమార్తతరా భూయః సర్వ ఏవానుగామినః ॥ **2.77.19** ॥ 3013

తతో విషణ్ణౌ శ్రాంతౌ చ శత్రుఘ్నభరతావుభౌ।
ధరాయాం స్మ వ్యచేష్టేతాం భగ్నశృంగావివర్షభౌ ॥ **2.77.20** ॥ 3014

తతః ప్రకృతిమాన్ వైద్యః పితురేషాం పురోహితః।
వసిష్ఠో భరతం వాక్యముత్థాప్య తమువాచ హ ॥ **2.77.21** ॥ 3015

త్రయోదశోఽయం దివసః పితుర్వృత్తస్య తే విభో।
సావశేషాస్థినిచయే కిమిహ త్వం విలంబసే ॥ **2.77.22** ॥ 3016

త్రీణి ద్వంద్వాని భూతేషు ప్రవృత్తాన్యవిశేషతః।
తేషు చాపరిహార్యేషు నైవం భవితుమర్హసి ॥ **2.77.23** ॥ 3017

సుమంత్రశ్చాపి శత్రుఘ్నముత్థాప్యాభిప్రసాద్య చ।
శ్రావయామాస తత్త్వజ్ఞః సర్వభూతభవాభవౌ ॥ **2.77.24** ॥ 3018

ఉత్థితౌ తౌ నరవ్యాఘ్రౌ ప్రకాశేతే యశస్వినౌ।
వర్షాతపపరిగ్లానౌ పృథగింద్రధ్వజావివ ॥ **2.77.25** ॥ 3019

అశ్రూణి పరిమృద్నంతౌ రక్తాక్షౌ దీనభాషిణౌ।
అమాత్యాస్త్వరయంతి స్మ తనయౌ చాపరాః క్రియాః ॥ **2.77.26** ॥ 3020

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే సప్తసప్తతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ అష్టసప్తతితమః సర్గః ॥

## శత్రుఘ్నస్య రోషస్తేన కుబ్జాయా భూమౌ వికర్షణం భరతస్యాదేశేన తస్యా మోచనం చ

అథ యాత్రాం సమీహంతం శత్రుఘ్నో లక్ష్మణానుజః।
భరతం శోకసంతప్తమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.78.1** ॥ 3021

గతిర్యః సర్వభూతానాం దుఃఖే కిం పునరాత్మనః।
స రామః సత్త్వసంపన్నః స్త్రియా ప్రవ్రాజితో వనం ॥ **2.78.2** ॥ 3022

బలవాన్ వీర్యసంపన్నో లక్ష్మణో నామ యోఽప్యసౌ।
కిం న మోచయతే రామం కృత్వాపి పితృనిగ్రహం ॥ **2.78.3** ॥ 3023

పూర్వమేవ తు విగ్రాహ్యాః సమవేక్ష్య నయానయౌ।
ఉత్పథం యః సమారూఢో నార్యా రాజా వశం గతః ॥ **2.78.4** ॥ 3024

ఇతి సంభాషమాణే తు శత్రుఘ్నే లక్ష్మణానుజే।
ప్రాద్వారేఽభూత్ తదా కుబ్జా సర్వాభరణభూషితా ॥ **2.78.5** ॥ 3025

లిప్తా చందనసారేణ రాజవస్త్రాణి బిభ్రతీ।
వివిధం వివిధైస్తైస్తైర్భూషణైశ్చ విభూషితా ॥ **2.78.6** ॥ 3026

మేఖలాదామభిశ్చిత్రైరన్యైశ్చ వరభూషణైః।
బభాసే బహుభిర్బద్ధా రజ్జుభిరివ వానరీ ॥ **2.78.7** ॥ 3027

తాం సమీక్ష్య తదా ద్వాఃస్థో భృశం పాపస్య కారిణీం ।
గృహీత్వాకరుణం కుబ్జాం శత్రుఘ్నాయ న్యవేదయత్ ॥ **2.78.8** ॥ 3028

యస్యాఃకృతే వనే రామో న్యస్తదేహశ్చ వఃపితా ।
సేయం పాపా నృశంసా చ తస్యాఃకురు యథామతి ॥ **2.78.9** ॥ 3029

శత్రుఘ్నశ్చ తదాజ్ఞాయ వచనం భృశదుఃఖితః ।
అంతఃపురచరాన్ సర్వానిత్యువాచ ధృతవ్రతః ॥ **2.78.10** ॥ 3030

తీవ్రముత్పాదితం దుఃఖం భ్రాతౄణాం మే తథా పితుః ।
యథా సేయం నృశంసస్య కర్మణఃఫలమశ్నతాం ॥ **2.78.11** ॥ 3031

ఏవముక్త్వా చ తేనాశు సఖీజనసమావృతా ।
గృహీతా బలవత్ కుబ్జా సా తద్ గృహమనాదయత్ ॥ **2.78.12** ॥ 3032

తతఃసుభృశసంతప్తస్తస్యాఃసర్వఃసఖీజనఃఃః

స బలీ బలవత్ క్రోధాద్ గృహీత్వా పురుషర్షభః।
కైకేయీమభినిర్భర్త్స్య బభాషే పరుషం వచః ॥ **2.78.19** ॥ 3039

తైర్వాక్యైః పరుషైర్దుఃఖైః కైకేయీ భృశదుఃఖితా।
శత్రుఘ్నభయసంత్రస్తా పుత్రం శరణమాగతా ॥ **2.78.20** ॥ 3040

తం ప్రేక్ష్య భరతః క్రుద్ధం శత్రుఘ్నమిదమబ్రవీత్।
అవధ్యాః సర్వభూతానాం ప్రమదాః క్షమ్యతామితి ॥ **2.78.21** ॥ 3041

హన్యామహమిమాం పాపాం కైకేయీం దుష్టచారిణీం।
యది మాం ధార్మికో రామో నాసూయేన్మాతృఘాతకం ॥ **2.78.22** ॥ 3042

ఇమామపి హతాం కుబ్జాం యది జానాతి రాఘవః।
త్వాం చ మాం చైవ ధర్మాత్మా నాభిభాషిష్యతే ధ్రువం ॥ **2.78.23** ॥ 3043

భరతస్య వచః శ్రుత్వా శత్రుఘ్నో లక్ష్మణానుజః।
న్యవర్తత తతో దోషాత్ తాం ముమోచ చ మూర్ఛితాం ॥ **2.78.24** ॥ 3044

సా పాదమూలే కైకేయ్యా మంథరా నిపపాత హ।
నిఃశ్వసంతీ సుదుఃఖార్తా కృపణం విలలాప హ ॥ **2.78.25** ॥ 3045

శత్రుఘ్నవిక్షేపవిమూఢసంజ్ఞాం
సమీక్ష్య కుబ్జాం భరతస్య మాతా।
శనైః సమాశ్వాసయదార్తరూపాం
క్రౌంచీం విలగ్నామివ వీక్షమాణాం ॥ **2.78.26** ॥ 3046

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే అష్టసప్తతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ఏకోనాశీతితమః సర్గః ॥

## మంత్రిప్రభృతీనాం భరతం ప్రతి రాజ్యమంగీకర్తుం ప్రస్తావో భరతేనాభిషేకసామగ్రీం పరిక్రమ్య "శ్రీరామ ఏవ రాజ్యమధికరోతి" ఇతి ప్రతిపాద్య తన్నివర్తయితుం వనే గంతుం వ్యవస్థాకరణాయ సర్వాన్ ప్రత్యాదేశదానం చ

తతః ప్రభాతసమయే దివసేఽథ చతుర్దశే।
సమేత్య రాజకర్తారో భరతం వాక్యమబ్రువన్ ॥ **2.79.1** ॥ 3047

గతో దశరథః స్వర్గం యో నో గురుతరో గురుః।
రామం ప్రవ్రాజ్య వై జ్యేష్ఠం లక్ష్మణం చ మహాబలం ॥ **2.79.2** ॥ 3048

త్వమద్య భవ నో రాజా రాజపుత్ర మహాయశః।
సంగత్యా నాపరాధ్నోతి రాజ్యమేతదనాయకం ॥ **2.79.3** ॥ 3049

ఆభిషేచనికం సర్వమిదమాదాయ రాఘవ।
ప్రతీక్షతే త్వాం స్వజనః శ్రేణయశ్చ నృపాత్మజ ॥ **2.79.4** ॥ 3050

రాజ్యం గృహాణ భరత పితృపైతామహం ధ్రువం।
అభిషేచయ చాత్మానం పాహి చాస్మాన్ నరర్షభ ॥ **2.79.5** ॥ 3051

ఆభిషేచనికం భాండం కృత్వా సర్వం ప్రదక్షిణం।
భరతస్తం జనం సర్వం ప్రత్యువాచ ధృతవ్రతః ॥ **2.79.6** ॥ 3052

జ్యేష్ఠస్య రాజతా నిత్యముచితా హి కులస్య నః।
నైవం భవంతో మాం వక్తుమర్హంతి కుశలా జనాః ॥ **2.79.7** ॥ 3053

రామః పూర్వో హి నో భ్రాతా భవిష్యతి మహీపతిః।
అహం త్వరణ్యే వత్స్యామి వర్షాణి నవ పంచ చ ॥ **2.79.8** ॥ 3054

యుజ్యతాం మహతీ సేనా చతురంగమహాబలా।
ఆనయిష్యామ్యహం జ్యేష్ఠం భ్రాతరం రాఘవం వనాత్ ॥ **2.79.9** ॥ 3055

ఆభిషేచనికం చైవ సర్వమేతదుపస్కృతం।
పురస్కృత్య గమిష్యామి రామహేతోర్వనం ప్రతి ॥ **2.79.10** ॥ 3056

తత్రైవ తం నరవ్యాఘ్రమభిషిచ్య పురస్కృతం।
ఆనయిష్యామి వై రామం హవ్యవాహమివాధ్వరాత్ ॥ **2.79.11** ॥ 3057

న సకామాం కరిష్యామి స్వామిమాం మాతృగంధినీం।
వనే వత్స్యామ్యహం దుర్గే రామో రాజా భవిష్యతి ॥ **2.79.12** ॥ 3058

క్రియతాం శిల్పిభిః పంథాః సమాని విషమాణి చ।
రక్షిణశ్చానుసంయాంతు పథి దుర్గవిచారకాః ॥ **2.79.13** ॥ 3059

ఏవం సంభాషమాణం తం రామహేతోర్నృపాత్మజం।
ప్రత్యువాచ జనః సర్వః శ్రీమద్ వాక్యమనుత్తమం ॥ **2.79.14** ॥ 3060

ఏవం తే భాషమాణస్య పద్మా శ్రీరుపతిష్ఠతాం।
యస్త్వం జ్యేష్ఠే నృపసుతే పృథివీం దాతుమిచ్ఛసి ॥ **2.79.15** ॥ 3061

అనుత్తమం తద్వచనం నృపాత్మజః
ప్రభాషితం సంశ్రవణే నిశమ్య చ।
ప్రహర్షజాస్తం ప్రతి బాష్పబిందవో
నిపేతురార్యానననేత్రసంభవాః ॥ **2.79.16** ॥ 3062

ఊచుస్తే వచనమిదం నిశమ్య హృష్టాః
సామాత్యాః సపరిషదో వియాతశోకాః।
పంథానం నరవరభక్తిమాన్ జనశ్చ
వ్యాదిష్టస్తవ వచనాచ్చ శిల్పివర్గః ॥ **2.79.17** ॥ 3063

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ఏకోనాశీతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ అశీతితమః సర్గః ॥

## అయోధ్యాతో గంగాతటమభివ్యాప్య సురమ్యశివిరకూపాదియుతస్య సుఖదరాజమార్గస్య నిర్మాణం

అథ భూమిప్రదేశజ్ఞాః సూత్రకర్మవిశారదాః।
స్వకర్మాభిరతాః శూరాః ఖనకా యంత్రకాస్తథా ॥ **2.80.1** ॥ 3064

కర్మాంతికాః స్థపతయః పురుషా యంత్రకోవిదాః।
తథా వర్ధకయశ్చైవ మార్గిణో వృక్షతక్షకాః ॥ **2.80.2** ॥ 3065

సూపకారాః సుధాకారా వంశచర్మకృతస్తథా।
సమర్థా యే చ ద్రష్టారః పురతశ్చ ప్రతస్థిరే ॥ **2.80.3** ॥ 3066

స తు హర్షాత్ తముద్దేశం జనౌఘో విపులః ప్రయాన్।
అశోభత మహావేగః సాగరస్యేవ పర్వణి ॥ **2.80.4** ॥ 3067

తే స్వవారం సమాస్థాయ వర్త్మకర్మణి కోవిదాః।
కరణైర్వివిధోపేతైః పురస్తాత్ సంప్రతస్థిరే ॥ **2.80.5** ॥ 3068

లతా వల్లీశ్చ గుల్మాంశ్చ స్థాణూనశ్మన ఏవ చ।
జనాస్తే చక్రిరే మార్గం ఛిందంతో వివిధాన్ ద్రుమాన్ ॥ **2.80.6** ॥ 3069

అవృక్షేషు చ దేశేషు కేచిద్ వృక్షానరోపయన్।
కేచిత్ కుఠారైష్టంకైశ్చ దాత్రైశ్ఛిందన్ క్వచిత్ క్వచిత్ ॥ **2.80.7** ॥ 3070

అపరే వీరణస్తంబాన్ బలినో బలవత్తరాః।
విధమంతి స్మ దుర్గాణి స్థలాని చ తతస్తతః ॥ **2.80.8** ॥ 3071

అపరేఽపూరయన్ కూపాన్ పాంసుభిః శ్వభ్రమాయతం।
నిమ్నభాగాంస్తథైవాశు సమాంశ్చక్రుః సమంతతః ॥ **2.80.9** ॥ 3072

బబంధుర్బంధనీయాంశ్చ క్షోద్యాన్ సంచుక్షుదుస్తథా।
బిభిదుర్భేదనీయాంశ్చ తాంస్తాన్ దేశాన్ నరాస్తదా ॥ **2.80.10** ॥ 3073

అచిరేణ తు కాలేన పరివాహాన్ బహూదకాన్।
చక్రుర్బహువిధాకారాన్ సాగరప్రతిమాన్ బహూన్ ॥ **2.80.11** ॥ 3074

నిర్జలేషు చ దేశేషు ఖానయామాసురుత్తమాన్।
ఉదపానాన్ బహువిధాన్ వేదికాపరిమండితాన్ ॥ **2.80.12** ॥ 3075

ససుధాకుట్టిమతలః ప్రపుష్పితమహీరుహః।
మత్తోద్ధుష్టద్విజగణః పతాకాభిరలంకృతః ॥ **2.80.13** ॥ 3076

చందనోదకసంసిక్తో నానాకుసుమభూషితః।
బహ్వ్యశోభత సేనాయాః పంథాః సురపథోపమః ॥ **2.80.14** ॥ 3077

ఆజ్ఞాప్యాథ యథాజ్ఞప్తి యుక్తాస్తేఽధికృతా నరాః।
రమణీయేషు దేశేషు బహుస్వాదుఫలేషు చ ॥ **2.80.15** ॥ 3078

యో నివేశస్త్వభిప్రేతో భరతస్య మహాత్మనః।
భూయస్తం శోభయామాసుర్భూషాభిర్భూషణోపమం ॥ **2.80.16** ॥ 3079

నక్షత్రేషు ప్రశస్తేషు ముహూర్తేషు చ తద్విదః।
నివేశాన్ స్థాపయామాసుర్భరతస్య మహాత్మనః ॥ **2.80.17** ॥ 3080

బహుపాంసుచయాశ్చాపి పరిఖాః పరివారితాః।
తత్రేంద్రనీలప్రతిమాః ప్రతోలీవరశోభితాః ॥ **2.80.18** ॥ 3081

ప్రాసాదమాలాసంయుక్తాః సౌధప్రాకారసంవృతాః।
పతాకాశోభితాః సర్వే సునిర్మితమహాపథాః ॥ **2.80.19** ॥ 3082

విసర్పద్భిరివాకాశే విటంకాగ్రవిమానకైః।
సముచ్ఛ్రితైర్నివేశాస్తే బభుః శక్రపురోపమాః ॥ **2.80.20** ॥ 3083

జాహ్నవీం తు సమాసాద్య వివిధద్రుమకాననాం।
శీతలామలపానీయాం మహామీనసమాకులాం ॥ **2.80.21** ॥ 3084

సచంద్రతారాగణమండితం యథా
నభః క్షపాయామమలం విరాజతే।
నరేంద్రమార్గః స తదా వ్యరాజత
క్రమేణ రమ్యః శుభశిల్పినిర్మితః ॥ **2.80.22** ॥ 3085

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే అశీతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ఏకాశీతితమః సర్గః ॥

## ప్రాతర్మంగలవాద్యఘోషమాకర్ణ్య భరతస్య దుఃఖం తత్సన్నివర్త్య విలపనం రాజసభామాగతేన వసిష్ఠేన మంత్రిప్రభృతీనానయితుం దూతానాం ప్రేషణం

తతో నాందీముఖీం రాత్రిం భరతం సూతమాగధాః।
తుష్టువుః సవిశేషజ్ఞాః స్తవైర్మంగలసంస్తవైః ॥ **2.81.1** ॥ 3086

సువర్ణకోణాభిహతాః ప్రాణదద్యామదుందుభిః।
దధ్ముః శంఖాంశ్చ శతశో వాద్యాంశ్చోచ్చావచస్వరాన్ ॥ **2.81.2** ॥ 3087

స తూర్యఘోషః సుమహాన్ దివమాపూరయన్నివ।
భరతం శోకసంతప్తం భూయః శోకైరరంధయత్ ॥ **2.81.3** ॥ 3088

తతః ప్రబుద్ధో భరతస్తం ఘోషం సన్నివర్త్య చ।
నాహం రాజేతి చోక్త్వా తం శత్రుఘ్నమిదమబ్రవీత్ ॥ **2.81.4** ॥ 3089

పశ్య శత్రుఘ్న కైకేయ్యా లోకస్యాపకృతం మహత్।
విసృజ్య మయి దుఃఖాని రాజా దశరథో గతః ॥ **2.81.5** ॥ 3090

తస్యైషా ధర్మరాజస్య ధర్మమూలా మహాత్మనః।
పరిభ్రమతి రాజశ్రీర్నౌరివాకర్ణికా జలే ॥ **2.81.6** ॥ 3091

యో హి నః సుమహాన్ నాథః సోఽపి ప్రవ్రాజితో వనే।
అనయా ధర్మముత్సృజ్య మాత్రా మే రాఘవః స్వయం ॥ **2.81.7** ॥ 3092

ఇత్యేవం భరతం వీక్ష్య విలపంతమచేతనం।
కృపణా రురుదుః సర్వాః సుస్వరం యోషితస్తదా ॥ **2.81.8** ॥ 3093

తథా తస్మిన్ విలపతి వసిష్ఠో రాజధర్మవిత్।
సభామిక్ష్వాకునాథస్య ప్రవివేశ మహాయశాః ॥ **2.81.9** ॥ 3094

శాతకుంభమయీం రమ్యాం మణిహేమసమాకులాం।
సుధర్మామివ ధర్మాత్మా సగణః ప్రత్యపద్యత ॥ **2.81.10** ॥ 3095

స కాంచనమయం పీఠం స్వస్త్యాస్తరణసంవృతం।
అధ్యాస్త సర్వవేదజ్ఞో దూతాననుశశాస చ ॥ **2.81.11** ॥ 3096

బ్రాహ్మణాన్ క్షత్రియాన్ యోధానమాత్యాన్ గణవల్లభాన్।
క్షిప్రమానయతావ్యగ్రాః కృత్యమాత్యయికం హి నః ॥ **2.81.12** ॥ 3097

సరాజపుత్రం శత్రుఘ్నం భరతం చ యశస్వినం।
యుధాజితం సుమంత్రం చ యే చ తత్ర హితా జనాః ॥ **2.81.13** ॥ 3098

తతో హలహలాశబ్దో మహాన్ సముదపద్యత।
రథైరశ్వైర్గజైశ్చాపి జనానాముపగచ్ఛతాం ॥ **2.81.14** ॥ 3099

తతో భరతమాయాంతం శతక్రతుమివామరాః।
ప్రత్యనందన్ ప్రకృతయో యథా దశరథం తథా ॥ **2.81.15** ॥ 3100

హ్రద ఇవ తిమినాగసంవృతః
స్తిమితజలో మణిశంఖశర్కరః।
దశరథసుతశోభితా సభా
సదశరథేవ బభూవ సా పురా ॥ **2.81.16** ॥ 3101

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ఏకాశీతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ద్వ్యశీతితమః సర్గః ॥

## వసిష్ఠస్య భరతం ప్రతి రాజ్యే స్వమభిషేచయితుమాదేశో భరతేన తమాదేశమనుచితం కథయిత్వా తస్యానంగీకరణం శ్రీరామం నివర్తయితుం వనే గమనార్థం వ్యవస్థాకరణాయ సర్వాన్ ప్రత్యాదేశదానం చ

తామార్యగణసంపూర్ణాం భరతః ప్రగ్రహాం సభాం।
దదర్శ బుద్ధిసంపన్నః పూర్ణచంద్రాం నిశామివ ॥ **2.82.1** ॥ 3102

ఆసనాని యథాన్యాయమార్యాణాం విశతాం తదా।
వస్త్రాంగరాగప్రభయా ద్యోతితా సా సభోత్తమా ॥ **2.82.2** ॥ 3103

సా విద్వజ్జనసంపూర్ణా సభా సురుచిరా తథా।
అదృశ్యత ఘనాపాయే పూర్ణచంద్రేవ శర్వరీ ॥ **2.82.3** ॥ 3104

రాజ్ఞస్తు ప్రకృతీః సర్వాః స సంప్రేక్ష్య చ ధర్మవిత్।
ఇదం పురోహితో వాక్యం భరతం మృదు చాబ్రవీత్ ॥ **2.82.4** ॥ 3105

తాత రాజా దశరథః స్వర్గతో ధర్మమాచరన్।
ధనధాన్యవతీం స్ఫీతాం ప్రదాయ పృథివీం తవ ॥ **2.82.5** ॥ 3106

రామస్తథా సత్యవృత్తిః సతాం ధర్మమనుస్మరన్।
నాజహాత్ పితురాదేశం శశీ జ్యోత్స్నామివోదితః ॥ **2.82.6** ॥ 3107

పిత్రా భ్రాత్రా చ తే దత్తం రాజ్యం నిహతకంటకం।
తద్ భుంక్ష్వ ముదితామాత్యైః క్షిప్రమేవాభిషేచయ ॥ **2.82.7** ॥ 3108

ఉదీచ్యాశ్చ ప్రతీచ్యాశ్చ దాక్షిణాత్యాశ్చ కేవలాః।
కోట్యాపరాంతాః సాముద్రా రత్నాన్యుపహరంతు తే ॥ **2.82.8** ॥ 3109

తచ్ఛ్రుత్వా భరతో వాక్యం శోకేనాభిపరిప్లుతః।
జగామ మనసా రామం ధర్మజ్ఞో ధర్మకాంక్షయా ॥ **2.82.9** ॥ 3110

సబాష్పకలయా వాచా కలహంసస్వరో యువా।
విలలాప సభామధ్యే జగర్హే చ పురోహితం ॥ **2.82.10** ॥ 3111

చరితబ్రహ్మచర్యస్య విద్యాస్నాతస్య ధీమతః।
ధర్మే ప్రయతమానస్య కో రాజ్యం మద్విధో హరేత్ ॥ **2.82.11** ॥ 3112

కథం దశరథాజ్జాతో భవేద్ రాజ్యాపహారకః।
రాజ్యం చాహం చ రామస్య ధర్మం వక్తుమిహార్హసి ॥ **2.82.12** ॥ 3113

జ్యేష్ఠః శ్రేష్ఠశ్చ ధర్మాత్మా దిలీపనహుషోపమః।
లబ్ధుమర్హతి కాకుత్స్థో రాజ్యం దశరథో యథా ॥ **2.82.13** ॥ 3114

అనార్యజుష్టమస్వర్గ్యం కుర్యాం పాపమహం యది।
ఇక్ష్వాకూణామహం లోకే భవేయం కులపాంసనః ॥ **2.82.14** ॥ 3115

యద్ధి మాత్రా కృతం పాపం నాహం తదపి రోచయే।
ఇహస్థో వనదుర్గస్థం నమస్యామి కృతాంజలిః ॥ **2.82.15** ॥ 3116

రామమేవానుగచ్ఛామి స రాజా ద్విపదాం వరః।
త్రయాణామపి లోకానాం రాఘవో రాజ్యమర్హతి ॥ **2.82.16** ॥ 3117

తద్వాక్యం ధర్మసంయుక్తం శ్రుత్వా సర్వే సభాసదః।
హర్షాన్ముముచురశ్రూణి రామే నిహితచేతసః ॥ **2.82.17** ॥ 3118

యది త్వార్యం న శక్ష్యామి వినివర్తయితుం వనాత్।
వనే తత్రైవ వత్స్యామి యథార్యో లక్ష్మణస్తథా ॥ **2.82.18** ॥ 3119

సర్వోపాయం తు వర్తిష్యే వినివర్తయితుం బలాత్।
సమక్షమార్యమిశ్రాణాం సాధూనాం గుణవర్తినాం ॥ **2.82.19** ॥ 3120

విష్టికర్మాంతికాః సర్వే మార్గశోధకదక్షకాః।
ప్రస్థాపితా మయా పూర్వం యాత్రా చ మమ రోచతే ॥ **2.82.20** ॥ 3121

ఏవముక్త్వా తు ధర్మాత్మా భరతో భ్రాతృవత్సలః।
సమీపస్థమువాచేదం సుమంత్రం మంత్రకోవిదం ॥ **2.82.21** ॥ 3122

తూర్ణముత్థాయ గచ్ఛ త్వం సుమంత్ర మమ శాసనాత్।
యాత్రామాజ్ఞాపయ క్షిప్రం బలం చైవ సమానయ ॥ **2.82.22** ॥ 3123

ఏవముక్తః సుమంత్రస్తు భరతేన మహాత్మనా।
ప్రహృష్టః సోఽదిశత్ సర్వం యథాసందిష్టమిష్టవత్ ॥ **2.82.23** ॥ 3124

తాః ప్రహృష్టాః ప్రకృతయో బలాధ్యక్షా బలస్య చ।
శ్రుత్వా యాత్రాం సమాజ్ఞప్తాం రాఘవస్య నివర్తనే ॥ **2.82.24** ॥ 3125

తతో యోధాంగనాః సర్వా భర్తౄన్ సర్వాన్ గృహే గృహే।
యాత్రాగమనమాజ్ఞాయ త్వరయంతి స్మ హర్షితాః ॥ **2.82.25** ॥ 3126

తే హయైర్ధోరథైః శీఘ్రం స్యందనైశ్చ మనోజవైః।
సహ యోషిద్బలాధ్యక్షా బలం సర్వమచోదయన్ ॥ **2.82.26** ॥ 3127

సజ్జం తు తద్ బలం దృష్ట్వా భరతో గురుసన్నిధౌ।
రథం మే త్వరయస్వేతి సుమంత్రం పార్శ్వతోఽబ్రవీత్ ॥ **2.82.27** ॥ 3128

భరతస్య తు తస్యాజ్ఞాం పరిగృహ్య ప్రహర్షితః।
రథం గృహీత్వోపయయౌ యుక్తం పరమవాజిభిః ॥ **2.82.28** ॥ 3129

స రాఘవః సత్యధృతిః ప్రతాపవాన్
బ్రువన్ సుయుక్తం దృఢసత్యవిక్రమః।
గురుం మహారణ్యగతం యశస్వినం
ప్రసాదయిష్యన్ భరతోఽబ్రవీత్ తదా ॥ **2.82.29** ॥ 3130

తూర్ణం త్వముత్థాయ సుమంత్ర గచ్ఛ
బలస్య యోగాయ బలప్రధానాన్।
ఆనేతుమిచ్ఛామి హి తం వనస్థం
ప్రసాద్య రామం జగతో హితాయ ॥ **2.82.30** ॥ 3131

స సూతపుత్రో భరతేన సమ్య -
గాజ్ఞాపితః సంపరిపూర్ణకామః।
శశాస సర్వాన్ ప్రకృతిప్రధానాన్
బలస్య ముఖ్యాంశ్చ సుహృజ్జనం చ ॥ **2.82.31** ॥ 3132

తతః సముత్థాయ కులే కులే తే
రాజన్యవైశ్యా వృషలాశ్చ విప్రాః।
అయూయుజన్నుష్ట్రరథాన్ ఖరాంశ్చ
నాగాన్ హయాంశ్చైవ కులప్రసూతాన్ ॥ **2.82.32** ॥ 3133

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ద్వ్యశీతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ త్ర్యశీతితమః సర్గః ॥

## భరతస్య వనయాత్రా శృంగవేరపురే రాత్రివాసశ్చ

తతః సముత్థితః కల్యమాస్థాయ స్యందనోత్తమం ।
ప్రయయౌ భరతః శీఘ్రం రామదర్శనకామ్యయా ॥ **2.83.1** ॥ 3134

అగ్రతః ప్రయయుస్తస్య సర్వే మంత్రిపురోహితాః ।
అధిరుహ్య హయైర్యుక్తాన్ రథాన్ సూర్యరథోపమాన్ ॥ **2.83.2** ॥ 3135

నవనాగసహస్రాణి కల్పితాని యథావిధి ।
అన్వయుర్భరతం యాంతమిక్ష్వాకుకులనందనం ॥ **2.83.3** ॥ 3136

షష్టీ రథసహస్రాణి ధన్వినో వివిధాయుధాః ।
అన్వయుర్భరతం యాంతం రాజపుత్రం యశస్వినం ॥ **2.83.4** ॥ 3137

శతం సహస్రాణ్యశ్వానాం సమారూఢాని రాఘవం ।
అన్వయుర్భరతం యాంతం రాజపుత్రం యశస్వినం ॥ **2.83.5** ॥ 3138

కైకేయీ చ సుమిత్రా చ కౌసల్యా చ యశస్వినీ ।
రామానయనసంతుష్టా యయుర్యానేన భాస్వతా ॥ **2.83.6** ॥ 3139

ప్రయాతాశ్చార్యసంఘాతా రామం ద్రష్టుం సలక్ష్మణం ।
తస్యైవ చ కథాశ్చిత్రాః కుర్వాణా హృష్టమానసాః ॥ **2.83.7** ॥ 3140

మేఘశ్యామం మహాబాహుం స్థిరసత్త్వం దృఢవ్రతం ।
కదా ద్రక్ష్యామహే రామం జగతః శోకనాశనం ॥ **2.83.8** ॥ 3141

దృష్ట ఏవ హి నః శోకమపనేష్యతి రాఘవః।
తమః సర్వస్య లోకస్య సముద్యన్నివ భాస్కరః ॥ **2.83.9** ॥ 3142

ఇత్యేవం కథయంతస్తే సంప్రహృష్టాః కథాః శుభాః।
పరిష్వజానాశ్చాన్యోన్యం యయుర్నాగరికాస్తదా ॥ **2.83.10** ॥ 3143

యే చ తత్రాపరే సర్వే సమ్మతా యే చ నైగమాః।
రామం ప్రతియయుర్హృష్టాః సర్వాః ప్రకృతయః శుభాః ॥ **2.83.11** ॥ 3144

మణికారాశ్చ యే కేచిత్ కుంభకారాశ్చ శోభనాః।
సూత్రకర్మవిశేషజ్ఞా యే చ శస్త్రోపజీవినః ॥ **2.83.12** ॥ 3145

మాయూరకాః క్రాకచికా వేధకా రోచకాస్తథా।
దంతకారాః సుధాకారా యే చ గంధోపజీవినః ॥ **2.83.13** ॥ 3146

సువర్ణకారాః ప్రఖ్యాతాస్తథా కంబలకారకాః।
స్నాపకోష్ణోదకా వైద్యా ధూపకాః శౌండికాస్తథా ॥ **2.83.14** ॥ 3147

రజకాస్తున్నవాయాశ్చ గ్రామఘోషమహత్తరాః।
శైలూషాశ్చ సహ స్త్రీభిర్యాంతి కైవర్తకాస్తథా ॥ **2.83.15** ॥ 3148

సమాహితా వేదవిదో బ్రాహ్మణా వృత్తసమ్మతాః।
గోరథైర్భరతం యాంతమనుజగ్ముః సహస్రశః ॥ **2.83.16** ॥ 3149

సువేషాః శుద్ధవసనాస్తామ్రమృష్టానులేపినః।
సర్వే తే వివిధైర్యానైః శనైర్భరతమన్వయుః ॥ **2.83.17** ॥ 3150

ప్రహృష్టముదితా సేనా సాన్వయాత్ కైకయీసుతం।
భ్రాతురానయనే యాతం భరతం భ్రాతృవత్సలం ॥ **2.83.18** ॥ 3151

తే గత్వా దూరమధ్వానం రథయానాశ్వకుంజరైః।
సమాసేదుస్తతో గంగాం శృంగవేరపురం ప్రతి ॥ **2.83.19** ॥ 3152

యత్ర రామసఖా వీరో గుహో జ్ఞాతిగణైర్వృతః।
నివసత్యప్రమాదేన దేశం తం పరిపాలయన్ ॥ **2.83.20** ॥ 3153

ఉపేత్య తీరం గంగాయాశ్చక్రవాకైరలంకృతం।
వ్యవతిష్ఠత సా సేనా భరతస్యానుయాయినీ ॥ **2.83.21** ॥ 3154

నిరీక్ష్యానుత్థితాం సేనాం తాం చ గంగాం శివోదకాం।
భరతః సచివాన్ సర్వానబ్రవీద్ వాక్యకోవిదః ॥ **2.83.22** ॥ 3155

నివేశయత మే సైన్యమభిప్రాయేణ సర్వతః।
విశ్రాంతాః ప్రతరిష్యామః శ్వ ఇమాం సాగరంగమాం ॥ **2.83.23** ॥ 3156

దాతుం చ తావదిచ్ఛామి స్వర్గతస్య మహీపతేః।
ఔర్ధ్వదేహనిమిత్తార్థమవతీర్యోదకం నదీం ॥ **2.83.24** ॥ 3157

తస్యైవం బ్రువతోఽమాత్యాస్తథేత్యుక్త్వా సమాహితాః।
న్యవేశయంస్తాంశ్చందేన స్వేన స్వేన పృథక్ పృథక్ ॥ **2.83.25** ॥ 3158

నివేశ్య గంగామను తాం మహానదీం
చమూం విధానైః పరిబర్హశోభినీం।
ఉవాస రామస్య తదా మహాత్మనో
విచింతమానో భరతో నివర్తనం ॥ **2.83.26** ॥ 3159

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే త్ర్యశీతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ చతురశీతితమః సర్గః ॥

## స్వబంధూన్ నదీసంరక్షణాయ యుద్ధార్థముద్యమాయ చాదిశ్య గుహేనోపహారవస్తూన్యాదాయ భరతస్య సమీపే గమనం తం ప్రత్యాతిథ్యం స్వీకర్తుమనురోధశ్చ

తతో నివిష్టాం ధ్వజినీం గంగామన్వాశ్రితాం నదీం।
నిషాదరాజో దృష్ట్వైవ జ్ఞాతీన్ స పరితోఽబ్రవీత్ ॥ **2.84.1** ॥ 3160

మహతీయమితః సేనా సాగరాభా ప్రదృశ్యతే।
నాస్యాంతమవగచ్ఛామి మనసాపి విచింతయన్ ॥ **2.84.2** ॥ 3161

యదా న ఖలు దుర్బుద్ధిర్భరతః స్వయమాగతః।
స ఏష హి మహాకాయః కోవిదారధ్వజో రథే ॥ **2.84.3** ॥ 3162

బంధయిష్యతి వా పాశైరథ వాస్మాన్ వధిష్యతి।
అను దాశరథిం రామం పిత్రా రాజ్యాద్ వివాసితం ॥ **2.84.4** ॥ 3163

సంపన్నాం శ్రియమన్విచ్ఛంస్తస్య రాజ్ఞః సుదుర్లభాం।
భరతః కైకయీపుత్రో హంతుం సమధిగచ్ఛతి ॥ **2.84.5** ॥ 3164

భర్తా చైవ సఖా చైవ రామో దాశరథిర్మమ।
తస్యార్థకామాః సన్నద్ధా గంగానూపేఽత్ర తిష్ఠత ॥ **2.84.6** ॥ 3165

తిష్ఠంతు సర్వదాశాశ్చ గంగామన్వాశ్రితా నదీం।
బలయుక్తా నదీరక్షా మాంసమూలఫలాశనాః ॥ **2.84.7** ॥ 3166

నావాం శతానాం పంచానాం కైవర్తానాం శతం శతం।
సన్నద్ధానాం తథా యూనాం తిష్ఠంత్విత్యభ్యచోదయత్ ॥ **2.84.8** ॥ 3167

యది తుష్టస్తు భరతో రామస్యేహ భవిష్యతి।
ఇయం స్వస్తిమతీ సేనా గంగామద్య తరిష్యతి ॥ **2.84.9** ॥ 3168

ఇత్యుక్త్వోపాయనం గృహ్య మత్స్యమాంసమధూని చ।
అభిచక్రామ భరతం నిషాదాధిపతిర్గుహః ॥ **2.84.10** ॥ 3169

తమాయాంతం తు సంప్రేక్ష్య సూతపుత్రః ప్రతాపవాన్।
భరతాయాచచక్షేఽథ సమయజ్ఞో వినీతవత్ ॥ **2.84.11** ॥ 3170

ఏష జ్ఞాతిసహస్రేణ స్థపతిః పరివారితః।
కుశలో దండకారణ్యే వృద్ధో భ్రాతుశ్చ తే సఖా ॥ **2.84.12** ॥ 3171

తస్మాత్ పశ్యతు కాకుత్స్థం త్వాం నిషాదాధిపో గుహః।
అసంశయం విజానీతే యత్ర తౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ **2.84.13** ॥ 3172

ఏతత్ తు వచనం శ్రుత్వా సుమంత్రాద్ భరతః శుభం।
ఉవాచ వచనం శీఘ్రం గుహః పశ్యతు మామితి ॥ **2.84.14** ॥ 3173

లబ్ధ్వానుజ్ఞాం సంప్రహృష్టో జ్ఞాతిభిః పరివారితః।
ఆగమ్య భరతం ప్రహ్వో గుహో వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.84.15** ॥ 3174

నిష్కుటశ్చైవ దేశోఽయం వంచితాశ్చాపి తే వయం।
నివేదయామ తే సర్వం స్వకే దాశగృహే వస ॥ **2.84.16** ॥ 3175

అస్తి మూలఫలం చైతన్నిషాదైః స్వయమర్జితం।
ఆర్ద్రం శుష్కం తథా మాంసం వన్యం చోచ్చావచం తథా ॥ **2.84.17** ॥ 3176

ఆశంసే స్వాశితా సేనా వత్స్యత్యేనాం విభావరీం।
అర్చితో వివిధైః కామైఃశ్వః ససైన్యో గమిష్యసి ॥ **2.84.18** ॥ 3177

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే చతురశీతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ పంచాశీతితమః సర్గః ॥

## గుహభరతయోర్వార్తాలాపో భరతస్య శోకశ్చ

ఏవముక్తస్తు భరతో నిషాదాధిపతిం గుహం।
ప్రత్యువాచ మహాప్రాజ్ఞో వాక్యం హేత్వర్థసంహితం ॥ **2.85.1** ॥ 3178

ఊర్జితః ఖలు తే కామః కృతో మమ గురోః సఖే।
యో మే త్వమీదృశీం సేనామభ్యర్చయితుమిచ్ఛసి ॥ **2.85.2** ॥ 3179

ఇత్యుక్త్వా స మహాతేజా గుహం వచనముత్తమం।
అబ్రవీద్ భరతః శ్రీమాన్ పంథానం దర్శయన్ పునః ॥ **2.85.3** ॥ 3180

కతరేణ గమిష్యామి భరద్వాజాశ్రమం యథా।
గహనోఽయం భృశం దేశో గంగానూపో దురత్యయః ॥ **2.85.4** ॥ 3181

తస్య తద్ వచనం శ్రుత్వా రాజపుత్రస్య ధీమతః।
అబ్రవీత్ ప్రాంజలిర్భూత్వా గుహో గహనగోచరః ॥ **2.85.5** ॥ 3182

దాశాస్త్వనుగమిష్యంతి దేశజ్ఞాః సుసమాహితాః।
అహం చానుగమిష్యామి రాజపుత్ర మహాబల ॥ **2.85.6** ॥ 3183

కచ్చిన్న దుష్టో వ్రజసి రామస్యాక్లిష్టకర్మణః।
ఇయం తే మహతీ సేనా శంకాం జనయతీవ మే ॥ **2.85.7** ॥ 3184

తమేవమభిభాషంతమాకాశ ఇవ నిర్మలః।
భరతః శ్లక్ష్ణయా వాచా గుహం వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.85.8** ॥ 3185

మా భూత్ స కాలో యత్ కష్టం న మాం శంకితుమర్హసి।
రాఘవః స హి మే భ్రాతా జ్యేష్ఠః పితృసమో మతః ॥ **2.85.9** ॥ 3186

తం నివర్తయితుం యామి కాకుత్స్థం వనవాసినం।
బుద్ధిరన్యా న మే కార్యా గుహ సత్యం బ్రవీమి తే ॥ **2.85.10** ॥ 3187

స తు సంహృష్టవదనః శ్రుత్వా భరతభాషితం।
పునరేవాబ్రవీద్ వాక్యం భరతం ప్రతి హర్షితః ॥ **2.85.11** ॥ 3188

ధన్యస్త్వం న త్వయా తుల్యం పశ్యామి జగతీతలే।
అయత్నాదాగతం రాజ్యం యస్త్వం త్యక్తుమిహేచ్ఛసి ॥ **2.85.12** ॥ 3189

శాశ్వతీ ఖలు తే కీర్తిర్లోకానను చరిష్యతి।
యస్త్వం కృచ్ఛ్రగతం రామం ప్రత్యానయితుమిచ్ఛసి ॥ **2.85.13** ॥ 3190

ఏవం సంభాషమాణస్య గుహస్య భరతం తదా।
బభౌ నష్టప్రభః సూర్యో రజనీ చాభ్యవర్తత ॥ **2.85.14** ॥ 3191

సన్నివేశ్య స తాం సేనాం గుహేన పరితోషితః।
శత్రుఘ్నేన సమం శ్రీమాంఛయనం పునరాగమత్ ॥ **2.85.15** ॥ 3192

రామచింతామయః శోకో భరతస్య మహాత్మనః।
ఉపస్థితో హ్యనర్హస్య ధర్మప్రేక్షస్య తాదృశః ॥ **2.85.16** ॥ 3193

అంతర్దాహేన దహనః సంతాపయతి రాఘవం।
వనదాహాగ్నిసంతప్తం గూఢోఽగ్నిరివ పాదపం ॥ **2.85.17** ॥ 3194

ప్రసృతః సర్వగాత్రేభ్యః స్వేదం శోకాగ్నిసంభవం।
యథా సూర్యాంశుసంతప్తో హిమవాన్ ప్రసృతో హిమం ॥ **2.85.18** ॥ 3195

ధ్యాననిర్దరశైలేన వినిఃశ్వసితధాతునా ।
దైన్యపాదపసంఘేన శోకాయాసాధిశృంగిణా ॥ **2.85.19** ॥ 3196

ప్రమోహానంతసత్త్వేన సంతాపౌషధివేణునా ।
ఆక్రాంతో దుఃఖశైలేన మహతా కైకయీసుతః ॥ **2.85.20** ॥ 3197

వినిఃశ్వసన్ వై భృశదుర్మనాస్తతః
ప్రమూఢసంజ్ఞః పరమాపదం గతః ।
శమం న లేభే హృదయజ్వరార్దితో
నరర్షభో యూథహతో యథర్షభః ॥ **2.85.21** ॥ 3198

గుహేన సార్ధం భరతః సమాగతో
మహానుభావః సజనః సమాహితః ।
సుదుర్మనాస్తం భరతం తదా పున -
ర్గుహః సమాశ్వాసయదగ్రజం ప్రతి ॥ **2.85.22** ॥ 3199

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే పంచాశీతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ షడశీతితమః సర్గః ॥

## నిషాదరాజేన గుహేన లక్ష్మణసద్భావవిలాపయోర్వర్ణనం

ఆచచక్షేఽథ సద్భావం లక్ష్మణస్య మహాత్మనః।
భరతాయాప్రమేయాయ గుహో గహనగోచరః ॥ **2.86.1** ॥ 3200

తం జాగ్రతం గుణైర్యుక్తం వరచాపేషుధారిణం।
భ్రాతృగుప్త్యర్థమత్యంతమహం లక్ష్మణమబ్రువం ॥ **2.86.2** ॥ 3201

ఇయం తాత సుఖా శయ్యా త్వదర్థముపకల్పితా।
ప్రత్యాశ్వసిహి శేష్వాస్యాం సుఖం రాఘవనందన ॥ **2.86.3** ॥ 3202

ఉచితోఽయం జనః సర్వో దుఃఖానాం త్వం సుఖోచితః।
ధర్మాత్మంస్తస్య గుప్త్యర్థం జాగరిష్యామహే వయం ॥ **2.86.4** ॥ 3203

నహి రామాత్ ప్రియతరో మమాస్తి భువి కశ్చన।
మోత్సుకో భూర్భ్రువీమ్యేతదథ సత్యం తవాగ్రతః ॥ **2.86.5** ॥ 3204

అస్య ప్రసాదాదాశంసే లోకేఽస్మిన్ సుమహద్యశః।
ధర్మావాప్తిం చ విపులామర్థకామౌ చ కేవలౌ ॥ **2.86.6** ॥ 3205

సోఽహం ప్రియసఖం రామం శయానం సహ సీతయా।
రక్షిష్యామి ధనుష్పాణిః సర్వైః స్వైర్జ్ఞాతిభిః సహ ॥ **2.86.7** ॥ 3206

నహి మేఽవిదితం కించిద్ వనేఽస్మింశ్చరతః సదా।
చతురంగ హ్యపి బలం ప్రసహేమ వయం యుధి ॥ **2.86.8** ॥ 3207

ఏవమస్మాభిరుక్తేన లక్ష్మణేన మహాత్మనా।
అనునీతా వయం సర్వే ధర్మమేవానుపశ్యతా ॥ **2.86.9** ॥ 3208

కథం దాశరథౌ భూమౌ శయానే సహ సీతయా।
శక్యా నిద్రా మయా లబ్ధుం జీవితాని సుఖాని వా ॥ **2.86.10** ॥ 3209

యో న దేవాసురైః సర్వైః శక్యః ప్రసహితుం యుధి।
తం పశ్య గుహ సంవిష్టం తృణేషు సహ సీతయా ॥ **2.86.11** ॥ 3210

మహతా తపసా లబ్ధో వివిధైశ్చ పరిశ్రమైః।
ఏకో దశరథస్యైష పుత్రః సదృశలక్షణః ॥ **2.86.12** ॥ 3211

అస్మిన్ ప్రవాజితే రాజా న చిరం వర్తయిష్యతి।
విధవా మేదినీ నూనం క్షిప్రమేవ భవిష్యతి ॥ **2.86.13** ॥ 3212

వినద్య సుమహానాదం శ్రమేణోపరతాః స్త్రియః।
నిర్ఘోషో విరతో నూనమద్య రాజనివేశనే ॥ **2.86.14** ॥ 3213

కౌసల్యా చైవ రాజా చ తథైవ జననీ మమ।
నాశంసే యది తే సర్వే జీవేయుః శర్వరీమిమాం ॥ **2.86.15** ॥ 3214

జీవేదపి చ మే మాతా శత్రుఘ్నస్యాన్వవేక్షయా।
దుఃఖితా యా హి కౌసల్యా వీరసూర్వినశిష్యతి ॥ **2.86.16** ॥ 3215

అతిక్రాంతమతిక్రాంతమనవాప్య మనోరథం।
రాజ్యే రామమనిక్షిప్య పితా మే వినశిష్యతి ॥ **2.86.17** ॥ 3216

సిద్ధార్థాః పితరం వృత్తం తస్మిన్ కాలే హ్యుపస్థితే।
ప్రేతకార్యేషు సర్వేషు సంస్కరిష్యంతి భూమిపం ॥ **2.86.18** ॥ 3217

రమ్యచత్వరసంస్థానాం సువిభక్తమహాపథాం।
హర్మ్యప్రాసాదసంపన్నాం సర్వరత్నవిభూషితాం ॥ **2.86.19** ॥ 3218

గజాశ్వరథసంబాధాం తూర్యనాదవినాదితాం।
సర్వకల్యాణసంపూర్ణాం హృష్టపుష్టజనాకులాం ॥ **2.86.20** ॥ 3219

ఆరామోద్యానసంపూర్ణాం సమాజోత్సవశాలినీం।
సుఖితా విచరిష్యంతి రాజధానీం పితుర్మమ ॥ **2.86.21** ॥ 3220

అపి సత్యప్రతిజ్ఞేన సార్ధం కుశలినా వయం।
నివృత్తే సమయే హ్యస్మిన్ సుఖితాః ప్రవిశేమహి ॥ **2.86.22** ॥ 3221

పరిదేవయమానస్య తస్యైవం హి మహాత్మనః।
తిష్ఠతో రాజపుత్రస్య శర్వరీ సాత్యవర్తత ॥ **2.86.23** ॥ 3222

ప్రభాతే విమలే సూర్యే కారయిత్వా జటా ఉభౌ।
అస్మిన్ భాగీరథీతీరే సుఖం సంతారితౌ మయా ॥ **2.86.24** ॥ 3223

జటాధరౌ తౌ ద్రుమచీరవాససౌ
మహాబలౌ కుంజరయూథపోపమౌ।
వరేషుధీచాపధరౌ పరంతపౌ
వ్యపేక్షమాణౌ సహ సీతయా గతౌ ॥ **2.86.25** ॥ 3224

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే షడశీతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ సప్తాశీతితమః సర్గః ॥

## భరతస్య మూర్చ్ఛయా గుహస్య శత్రుఘ్నస్య మాతౄణాం చ దుఃఖం సంజ్ఞామాప్తస్య భరతస్య గుహం ప్రతి శ్రీరామప్రభృతీనాం భోజనశయనవిషయే ప్రశ్నే గుహేన తం ప్రతి సంపూర్ణవృత్తస్య వర్ణనం

గుహస్య వచనం శ్రుత్వా భరతో భృశమప్రియం।
ధ్యానం జగామ తత్రైవ యత్ర తచ్ఛ్రుతమప్రియం ॥ **2.87.1** ॥ 3225

సుకుమారో మహాసత్త్వః సింహస్కంధో మహాభుజః।
పుండరీకవిశాలాక్షస్తరుణః ప్రియదర్శనః ॥ **2.87.2** ॥ 3226

ప్రత్యాశ్వస్య ముహూర్తం తు కాలం పరమదుర్మనాః।
ససాద సహసా తోత్త్రైర్హతి విద్ధ ఇవ ద్విపః ॥ **2.87.3** ॥ 3227

భరతం మూర్ఛితం దృష్ట్వా వివర్ణవదనో గుహః।
బభూవ వ్యథితస్తత్ర భూమికంపే యథా ద్రుమః ॥ **2.87.4** ॥ 3228

తదవస్థం తు భరతం శత్రుఘ్నోఽనంతరస్థితః।
పరిష్వజ్య రురోదోచ్చైర్విసంజ్ఞః శోకకర్శితః ॥ **2.87.5** ॥ 3229

తతః సర్వాః సమాపేతుర్మాతరో భరతస్య తాః।
ఉపవాసకృశా దీనా భర్తృవ్యసనకర్శితాః ॥ **2.87.6** ॥ 3230

తాశ్చ తం పతితం భూమౌ రుదత్యః పర్యవారయన్।
కౌసల్యా త్వనుసృత్యైనం దుర్మనాః పరిషస్వజే ॥ **2.87.7** ॥ 3231

వత్సలా స్వం యథా వత్సముపగుహ్య తపస్వినీ।
పరిపప్రచ్ఛ భరతం రుదతీ శోకలాలసా ॥ **2.87.8** ॥ 3232

పుత్ర వ్యాధిర్న తే కచ్చిచ్ఛరీరం ప్రతి బాధతే।
అస్య రాజకులస్యాద్య త్వదధీనం హి జీవితం ॥ **2.87.9** ॥ 3233

త్వాం దృష్ట్వా పుత్ర జీవామి రామే సభ్రాతృకే గతే।
వృత్తే దశరథే రాజ్ఞి నాథ ఏకస్త్వమద్య నః ॥ **2.87.10** ॥ 3234

కచ్చిన్న లక్ష్మణే పుత్ర శ్రుతం తే కించిదప్రియం।
పుత్రే వా హ్యేకపుత్రాయాః సహభార్యే వనం గతే ॥ **2.87.11** ॥ 3235

స ముహూర్తం సమాశ్వస్య రుదన్నేవ మహాయశాః।
కౌసల్యా పరిసాంత్వ్యేదం గుహం వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.87.12** ॥ 3236

భ్రాతా మే క్వావసద్ రాత్రౌ క్వ సీతా క్వ చ లక్ష్మణః।
అస్వపచ్ఛయనే కస్మిన్ కిం భుక్త్వా గుహ శంస మే ॥ **2.87.13** ॥ 3237

సోఽబ్రవీద్ భరతం హృష్టో నిషాదాధిపతిర్గుహః।
యద్విధం ప్రతిపేదే చ రామే ప్రియహితేఽతిథౌ ॥ **2.87.14** ॥ 3238

అన్నముచ్చావచం భక్ష్యాః ఫలాని వివిధాని చ।
రామాయాభ్యవహారార్థం బహుశోఽపహృతం మయా ॥ **2.87.15** ॥ 3239

తత్ సర్వం ప్రత్యనుజ్ఞాసీద్ రామః సత్యపరాక్రమః।
న హి తత్ ప్రత్యగృహ్ణాత్ స క్షత్రధర్మమనుస్మరన్ ॥ **2.87.16** ॥ 3240

నహ్యస్మాభిః ప్రతిగ్రాహ్యం సఖే దేయం తు సర్వదా।
ఇతి తేన వయం సర్వే అనునీతా మహాత్మనా ॥ **2.87.17** ॥ 3241

లక్ష్మణేన యదానీతం పీతం వారి మహాత్మనా।
ఔపవాస్యం తదాకార్షీద్ రాఘవః సహ సీతయా ॥ **2.87.18** ॥ 3242

తతస్తు జలశేషేణ లక్ష్మణోఽప్యకరోత్ తదా।
వాగ్యతాస్తే త్రయః సంధ్యాం సముపాసంత సంహితాః ॥ **2.87.19** ॥ 3243

సౌమిత్రిస్తు తతః పశ్చాదకరోత్ స్వాస్తరం శుభం।
స్వయమానీయ బర్హీంషి క్షిప్రం రాఘవకారణాత్ ॥ **2.87.20** ॥ 3244

తస్మిన్ సమావిశద్ రామః స్వాస్తరే సహ సీతయా।
ప్రక్షాల్య చ తయోః పాదౌ వ్యపాక్రామత్ సలక్ష్మణః ॥ **2.87.21** ॥ 3245

ఏతత్ తదింగుదీమూలమిదమేవ చ తత్ తృణం।
యస్మిన్ రామశ్చ సీతా చ రాత్రిం తాం శయితావుభౌ ॥ **2.87.22** ॥ 3246

నియమ్య పృష్ఠే తు తలాంగులిత్రవాఞ్ -
శరైః సుపూర్ణావిషుధీ పరంతపః।
మహద్ధనుః సజ్జముపోహ్య లక్ష్మణో
నిశామతిష్ఠత్ పరితోఽస్య కేవలం ॥ **2.87.23** ॥ 3247

తతస్త్వహం చోత్తమబాణచాపభృత్
స్థితోఽభవం తత్ర స యత్ర లక్ష్మణః।
అతంద్రితైర్జ్ఞాతిభిరాత్తకార్ముకై -
ర్మహేంద్రకల్పం పరిపాలయంస్తదా ॥ **2.87.24** ॥ 3248

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే సప్తాశీతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ అష్టాశీతితమః సర్గః ॥

## శ్రీరామస్య కుశశయ్యాం దృష్ట్వా భరతస్య శోకపూర్ణ ఉద్గారస్తేన స్వయమపి వల్కలజటాధారణపూర్వకం వనే నివాసాయ విచారస్య ప్రకటనం

తచ్ఛ్రుత్వా నిపుణం సర్వం భరతః సహ మంత్రిభిః।
ఇంగుదీమూలమాగమ్య రామశయ్యామవైక్షత ॥ **2.88.1** ॥ 3249

అబ్రవీజననీః సర్వా ఇహ తస్య మహాత్మనః।
శర్వరీ శయితా భూమావిదమస్య విమర్దితం ॥ **2.88.2** ॥ 3250

మహారాజకులీనేన మహాభాగేన ధీమతా।
జాతో దశరథేనోర్వ్యాం న రామః స్వప్తుమర్హతి ॥ **2.88.3** ॥ 3251

అజినోత్తరసంస్తీర్ణే వరాస్తరణసంచయే।
శయిత్వా పురుషవ్యాఘ్రః కథం శేతే మహీతలే ॥ **2.88.4** ॥ 3252

ప్రాసాదాగ్రవిమానేషు వలభీషు చ సర్వదా।
హైమరాజతభౌమేషు వరాస్తరణశాలిషు ॥ **2.88.5** ॥ 3253

పుష్పసంచయచిత్రేషు చందనాగురుగంధిషు।
పాండురాభ్రప్రకాశేషు శుకసంఘరుతేషు చ ॥ **2.88.6** ॥ 3254

ప్రాసాదవరవర్యేషు శీతవత్సు సుగంధిషు।
ఉషిత్వా మేరుకల్పేషు కృతకాంచనభిత్తిషు ॥ **2.88.7** ॥ 3255

గీతవాదిత్రనిర్ఘోషైర్వరాభరణనిఃస్వనైః।
మృదంగవరశబ్దైశ్చ సతతం ప్రతిబోధితః ॥ **2.88.8** ॥ 3256

బందిభిర్వందితః కాలే బహుభిః సూతమాగధైః।
గాథాభిరనురూపాభిః స్తుతిభిశ్చ పరంతపః ॥ **2.88.9** ॥ 3257

అశ్రద్ధేయమిదం లోకే న సత్యం ప్రతిభాతి మా।
ముహ్యతే ఖలు మే భావః స్వప్నోఽయమితి మే మతిః ॥ **2.88.10** ॥ 3258

న నూనం దైవతం కించిత్ కాలేన బలవత్తరం।
యత్ర దాశరథీ రామో భూమావేవమశేత సః ॥ **2.88.11** ॥ 3259

యస్మిన్ విదేహరాజస్య సుతా చ ప్రియదర్శనా।
దయితా శయితా భూమౌ స్నుషా దశరథస్య చ ॥ **2.88.12** ॥ 3260

ఇయం శయ్యా మమ భ్రాతురిదమావర్తితం శుభం।
స్థండిలే కఠినే సర్వం గాత్రైర్విమృదితం తృణం ॥ **2.88.13** ॥ 3261

మన్యే సాభరణా సుప్తా సీతాస్మిఞ్శయనే శుభా।
తత్ర తత్ర హి దృశ్యంతే సక్తాః కనకబిందవః ॥ **2.88.14** ॥ 3262

ఉత్తరీయమిహాసక్తం సువ్యక్తం సీతయా తదా।
తథా హ్యేతే ప్రకాశంతే సక్తాః కౌశేయతంతవః ॥ **2.88.15** ॥ 3263

మన్యే భర్తుః సుఖా శయ్యా యేన బాలా తపస్వినీ।
సుకుమారీ సతీ దుఃఖం న విజానాతి మైథిలీ ॥ **2.88.16** ॥ 3264

హా హతోఽస్మి నృశంసోఽస్మి యత్ సభార్యః కృతే మమ।
ఈదృశీం రాఘవః శయ్యామధిశేతే హ్యనాథవత్ ॥ **2.88.17** ॥ 3265

సార్వభౌమకులే జాతః సర్వలోకసుఖావహః।
సర్వప్రియకరస్త్యక్త్వా రాజ్యం ప్రియమనుత్తమం ॥ **2.88.18** ॥ 3266

కథమిందీవరశ్యామో రక్తాక్షః ప్రియదర్శనః।
సుఖభాగీ న దుఃఖార్హః శయితో భువి రాఘవః ॥ **2.88.19** ॥ 3267

ధన్యః ఖలు మహాభాగో లక్ష్మణః శుభలక్షణః।
భ్రాతరం విషమే కాలే యో రామమనువర్తతే ॥ **2.88.20** ॥ 3268

సిద్ధార్థా ఖలు వైదేహీ పతిం యానుగతా వనం।
వయం సంశయితాః సర్వే హీనాస్తేన మహాత్మనా ॥ **2.88.21** ॥ 3269

అకర్ణధారా పృథివీ శూన్యేవ ప్రతిభాతి మే।
గతే దశరథే స్వర్గం రామే చారణ్యమాశ్రితే ॥ **2.88.22** ॥ 3270

న చ ప్రార్థయతే కశ్చిన్మనసాపి వసుంధరాం।
వనే నివసతస్తస్య బాహువీర్యాభిరక్షితాం ॥ **2.88.23** ॥ 3271

శూన్యసంవరణారక్షామయంత్రితహయద్విపాం।
అనావృతపురద్వారాం రాజధానీమరక్షితాం ॥ **2.88.24** ॥ 3272

అప్రహృష్టబలాం శూన్యాం విషమస్థామనావృతాం।
శత్రవో నాభిమన్యంతే భక్ష్యాన్ విషకృతానివ ॥ **2.88.25** ॥ 3273

అద్యప్రభృతి భూమౌ తు శయిష్యేఽహం తృణేషు వా।
ఫలమూలాశనో నిత్యం జటాచీరాణి ధారయన్ ॥ **2.88.26** ॥ 3274

తస్యాహముత్తరం కాలం నివత్స్యామి సుఖం వనే।
తత్ ప్రతిశ్రుతమార్యస్య నైవ మిథ్యా భవిష్యతి ॥ **2.88.27** ॥ 3275

వసంతం భ్రాతురర్థాయ శత్రుఘ్నో మానువత్స్యతి।
లక్ష్మణేన సహాయోధ్యామార్యో మే పాలయిష్యతి ॥ **2.88.28** ॥ 3276

అభిషేక్ష్యంతి కాకుత్స్థమయోధ్యాయాం ద్విజాతయః।
అపి మే దేవతాః కుర్యురిమం సత్యం మనోరథం ॥ **2.88.29** ॥ 3277

ప్రసాద్యమానః శిరసా మయా స్వయం
బహుప్రకారం యది న ప్రపత్స్యతే।
తతోఽనువత్స్యామి చిరాయ రాఘవం
వనేచరం నార్హతి మాముపేక్షితుం ॥ **2.88.30** ॥ 3278

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే అష్టాశీతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ఏకోననవతితమః సర్గః ॥

## గంగాముత్తీర్య సేనాసహితస్య భరతస్య భరద్వాజాశ్రమే గమనం

వ్యుష్య రాత్రిం తు తత్రైవ గంగాకూలే స రాఘవః।
కాల్యముత్థాయ శత్రుఘ్నమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.89.1** ॥ 3279

శత్రుఘ్నోత్తిష్ఠ కిం శేషే నిషాదాధిపతిం గుహం।
శీఘ్రమానయ భద్రం తే తారయిష్యతి వాహినీం ॥ **2.89.2** ॥ 3280

జాగర్మి నాహం స్వపిమి తథైవార్యం విచింతయన్।
ఇత్యేవమబ్రవీద్ భ్రాతా శత్రుఘ్నో విప్రచోదితః ॥ **2.89.3** ॥ 3281

ఇతి సంవదతోరేవమన్యోన్యం నరసింహయోః।
ఆగమ్య ప్రాంజలిః కాలే గుహో వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.89.4** ॥ 3282

కచ్చిత్ సుఖం నదీతీరేఽవాత్సీః కాకుత్స్థ శర్వరీం।
కచ్చిచ్చ సహసైన్యస్య తవ నిత్యమనామయం ॥ **2.89.5** ॥ 3283

గుహస్య తత్ తు వచనం శ్రుత్వా స్నేహాదుదీరితం।
రామస్యానువశో వాక్యం భరతోఽపీదమబ్రవీత్ ॥ **2.89.6** ॥ 3284

సుఖా నః శర్వరీ ధీమన్ పూజితాశ్చాపి తే వయం।
గంగాం తు నౌభిర్బహ్వీభిర్దాశాః సంతారయంతు నః ॥ **2.89.7** ॥ 3285

తతో గుహః సంత్వరితః శ్రుత్వా భరతశాసనం।
ప్రతిప్రవిశ్య నగరం తం జ్ఞాతిజనమబ్రవీత్ ॥ **2.89.8** ॥ 3286

ఉత్తిష్ఠత ప్రబుధ్యధ్వం భద్రమస్తు హి వః సదా।
నావః సముపకర్షధ్వం తారయిష్యామి వాహినీం ॥ **2.89.9** ॥ 3287

తే తథోక్తాః సముత్థాయ త్వరితా రాజశాసనాత్।
పంచ నావాం శతాన్యేవ సమానిన్యుః సమంతతః ॥ **2.89.10** ॥ 3288

అన్యాః స్వస్తికవిజ్ఞేయా మహాఘుంటాధరావరాః।
శోభమానాః పతాకిన్యో యుక్తవాహాః సుసంహతాః ॥ **2.89.11** ॥ 3289

తతః స్వస్తికవిజ్ఞేయాం పాండుకంబలసంవృతాం।
సనందిఘోషాం కల్యాణీం గుహో నావముపాహరత్ ॥ **2.89.12** ॥ 3290

తామారురోహ భరతః శత్రుఘ్నశ్చ మహాబలః।
కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ యాశ్చాన్యా రాజయోషితః ॥ **2.89.13** ॥ 3291

పురోహితశ్చ తత్ పూర్వం గురవో బ్రాహ్మణాశ్చ యే।
అనంతరం రాజదారాస్తథైవ శకటాపణాః ॥ **2.89.14** ॥ 3292

ఆవాసమాదీపయతాం తీర్థం చాప్యవగాహతాం।
భాండాని చాదదానానాం ఘోషస్తు దివమస్పృశత్ ॥ **2.89.15** ॥ 3293

పతాకిన్యస్తు తా నావః స్వయం దాశైరధిష్ఠితాః।
వహంత్యో జనమారూఢం తదా సంపేతురాశుగాః ॥ **2.89.16** ॥ 3294

నారీణామభిపూర్ణాస్తు కాశ్చిత్ కాశ్చిత్ తు వాజినాం।
కాశ్చిత్ తత్ర వహంతి స్మ యానయుగ్యం మహాధనం ॥ **2.89.17** ॥ 3295

తాస్తు గత్వా పరం తీరమవరోప్య చ తం జనం।
నివృత్తా కాండచిత్రాణి క్రియంతే దాశబంధుభిః ॥ **2.89.18** ॥ 3296

సవైజయంతాస్తు గజా గజారోహైః ప్రచోదితాః।
తరంతః స్మ ప్రకాశంతే సపక్షా ఇవ పర్వతాః ॥ **2.89.19** ॥ 3297

నావశ్చారురుహస్త్వన్యే ప్లవైస్తేరుస్తథాపరే।
అన్యే కుంభఘటైస్తేరురన్యే తేరుశ్చ బాహుభిః ॥ **2.89.20** ॥ 3298

సా పుణ్యా ధ్వజినీ గంగాం దాశైః సంతారితా స్వయం।
మైత్రే ముహూర్తే ప్రయయౌ ప్రయాగవనముత్తమం ॥ **2.89.21** ॥ 3299

ఆశ్వాసయిత్వా చ చమూం మహాత్మా
నివేశయిత్వా చ యథోపజోషం।
ద్రష్టుం భరద్వాజమృషిప్రవర్య -
మృత్విక్సదస్యైర్భరతః ప్రతస్థే ॥ **2.89.22** ॥ 3300

స బ్రాహ్మణస్యాశ్రమమభ్యుపేత్య
మహాత్మనో దేవపురోహితస్య।
దదర్శ రమ్యోటజవృక్షదేశం
మహద్వనం విప్రవరస్య రమ్యం ॥ **2.89.23** ॥ 3301

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ఏకోననవతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ నవతితమః సర్గః ॥

## భరతభరద్వాజయోః సమాగమో మునినా స్వాశ్రమ ఏవ వాసం కర్తుం తం ప్రత్యాదేశస్య ప్రదానం

భరద్వాజాశ్రమం గత్వా క్రోశాదేవ నరర్షభః।
జనం సర్వమవస్థాప్య జగామ సహ మంత్రిభిః ॥ **2.90.1** ॥ 3302

పద్భ్యామేవ తు ధర్మజ్ఞో న్యస్తశస్త్రపరిచ్ఛదః।
వసానో వాససీ క్షౌమే పురోధాయ పురోహితం ॥ **2.90.2** ॥ 3303

తతః సందర్శనే తస్య భరద్వాజస్య రాఘవః।
మంత్రిణస్తానవస్థాప్య జగామానుపురోహితం ॥ **2.90.3** ॥ 3304

వసిష్ఠమథ దృష్ట్వైవ భరద్వాజో మహాతపాః।
సంచచాలాసనాత్ తూర్ణం శిష్యానర్ఘ్యమితి బ్రువన్ ॥ **2.90.4** ॥ 3305

సమాగమ్య వసిష్ఠేన భరతేనాభివాదితః।
అబుధ్యత మహాతేజాః సుతం దశరథస్య తం ॥ **2.90.5** ॥ 3306

తాభ్యామర్ఘ్యం చ పాద్యం చ దత్త్వా పశ్చాత్ ఫలాని చ।
ఆనుపూర్వ్యాచ్చ ధర్మజ్ఞః పప్రచ్ఛ కుశలం కులే ॥ **2.90.6** ॥ 3307

అయోధ్యాయాం బలే కోశే మిత్రేష్వపి చ మంత్రిషు।
జానన్ దశరథం వృత్తం న రాజానముదాహరత్ ॥ **2.90.7** ॥ 3308

వసిష్ఠో భరతశ్చైనం పప్రచ్ఛతురనామయం।
శరీరేఽగ్నిషు శిష్యేషు వృక్షేషు మృగపక్షిషు ॥ **2.90.8** ॥ 3309

తథేతి తు ప్రతిజ్ఞాయ భరద్వాజో మహాయశాః।
భరతం ప్రత్యువాచేదం రాఘవస్నేహబంధనాత్ ॥ **2.90.9** ॥ 3310

కిమిహాగమనే కార్యం తవ రాజ్యం ప్రశాసతః।
ఏతదాచక్ష్వ సర్వం మే న హి మే శుధ్యతే మనః ॥ **2.90.10** ॥ 3311

సుషువే యమమిత్రఘ్నం కౌసల్యాఽఽనందవర్ధనం।
భ్రాత్రా సహ సభార్యో యశ్చిరం ప్రవాజితో వనం ॥ **2.90.11** ॥ 3312

నియుక్తః స్త్రీనిమిత్తేన పిత్రా యోఽసౌ మహాయశాః।
వనవాసీ భవేతీహ సమాః కిల చతుర్దశ ॥ **2.90.12** ॥ 3313

కచ్చిన్న తస్యాపాపస్య పాపం కర్తుమిహేచ్ఛసి।
అకంటకం భోక్తుమనా రాజ్యం తస్యానుజస్య చ ॥ **2.90.13** ॥ 3314

ఏవముక్తో భరద్వాజం భరతః ప్రత్యువాచ హ।
పర్యశ్రునయనో దుఃఖాద్ వాచా సంసజ్జమానయా ॥ **2.90.14** ॥ 3315

హతోఽస్మి యది మామేవం భగవానపి మన్యతే।
మత్తో న దోషమాశంకే మైవం మామనుశాధి హి ॥ **2.90.15** ॥ 3316

న చైతదిష్టం మాతా మే యదవోచన్మదంతరే।
నాహమేతేన తుష్టశ్చ న తద్వచనమాదదే ॥ **2.90.16** ॥ 3317

అహం తు తం నరవ్యాఘ్రముపయాతః ప్రసాదకః।
ప్రతినేతుమయోధ్యాయాం పాదౌ చాస్యాభివందితుం ॥ **2.90.17** ॥ 3318

తం మామేవంగతం మత్వా ప్రసాదం కర్తుమర్హసి।
శంస మే భగవన్ రామః క్వ సంప్రతి మహీపతిః ॥ **2.90.18** ॥ 3319

వసిష్ఠాదిభిరృత్విగ్భిర్యాచితో భగవాంస్తతః।
ఉవాచ తం భరద్వాజః ప్రసాదాద్ భరతం వచః ॥ **2.90.19** ॥ 3320

త్వయ్యేతత్ పురుషవ్యాఘ్ర యుక్తం రాఘువవంశజే।
గురువృత్తిర్దమశ్చైవ సాధూనాం చానుయాయితా ॥ **2.90.20** ॥ 3321

జానే చైతన్మనఃస్థం తే దృఢీకరణమస్త్వితి।
అపృచ్ఛం త్వాం తవాత్యర్థం కీర్తిం సమభివర్ధయన్ ॥ **2.90.21** ॥ 3322

జానే చ రామం ధర్మజ్ఞం ససీతం సహలక్ష్మణం।
అయం వసతి తే భ్రాతా చిత్రకూటే మహాగిరౌ ॥ **2.90.22** ॥ 3323

శ్వస్తు గంతాసి తం దేశం వసాద్య సహ మంత్రిభిః।
ఏతం మే కురు సుప్రాజ్ఞ కామం కామార్థకోవిద ॥ **2.90.23** ॥ 3324

తతస్తథేత్యేవముదారదర్శనః
ప్రతీతరూపో భరతోఽబ్రవీద్ వచః।
చకార బుద్ధిం చ తదాశ్రమే తదా
నిశానివాసాయ నరాధిపాత్మజః ॥ **2.90.24** ॥ 3325

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే నవతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ఏకనవతితమః సర్గః ॥

## భరద్వాజేన ససైన్యస్య భరతస్య దివ్యః సత్కారః

కృతబుద్ధిం నివాసాయ తత్రైవ స మునిస్తదా ।
భరతం కేకయీపుత్రమాతిథ్యేన న్యమంత్రయత్ ॥ **2.91.1** ॥ 3326

అబ్రవీద్ భరతస్త్వేనం నన్విదం భవతా కృతం ।
పాద్యమర్ఘ్యమథాతిథ్యం వనే యదుపపద్యతే ॥ **2.91.2** ॥ 3327

అథోవాచ భరద్వాజో భరతం ప్రహసన్నివ ।
జానే త్వాం ప్రీతిసంయుక్తం తుష్యేస్త్వం యేన కేనచిత్ ॥ **2.91.3** ॥ 3328

సేనాయాస్తు తవైవాస్యాః కర్తుమిచ్ఛామి భోజనం ।
మమ ప్రీతిర్యథారూపా త్వమర్హో మనుజర్షభ ॥ **2.91.4** ॥ 3329

కిమర్థం చాపి నిక్షిప్య దూరే బలమిహాగతః ।
కస్మాన్నేహోపయాతోఽసి సబలః పురుషర్షభ ॥ **2.91.5** ॥ 3330

భరతః ప్రత్యువాచేదం ప్రాంజలిస్తం తపోధనం ।
న సైన్యేనోపయాతోఽస్మి భగవన్ భగవద్భయాత్ ॥ **2.91.6** ॥ 3331

రాజ్ఞా హి భగవన్ నిత్యం రాజపుత్రేణ వా తథా ।
యత్నతః పరిహర్తవ్యా విషయేషు తపస్వినః ॥ **2.91.7** ॥ 3332

వాజిముఖ్యా మనుష్యాశ్చ మత్తాశ్చ వరవారణాః ।
ప్రచ్ఛాద్య భగవన్ భూమిం మహతీమనుయాంతి మాం ॥ **2.91.8** ॥ 3333

తే వృక్షానుదకం భూమిమాశ్రమేషూటజాంస్తథా।
న హింస్యురితి తేనాహమేక ఏవాగతస్తతః ॥ **2.91.9** ॥ 3334

ఆనీయతామితః సేనేత్యాజ్ఞప్తః పరమర్షిణా।
తథానుచక్రే భరతః సేనాయాః సముపాగమం ॥ **2.91.10** ॥ 3335

అగ్నిశాలాం ప్రవిశ్యాథ పీత్వాపః పరిమృజ్య చ।
ఆతిథ్యస్య క్రియాహేతోర్విశ్వకర్మాణమాహ్వయత్ ॥ **2.91.11** ॥ 3336

ఆహ్వయే విశ్వకర్మాణమహం త్వష్టారమేవ చ।
ఆతిథ్యం కర్తుమిచ్ఛామి తత్ర మే సంవిధీయతాం ॥ **2.91.12** ॥ 3337

ఆహ్వయే లోకపాలాంస్త్రీన్ దేవాన్ శక్రపురోగమాన్।
ఆతిథ్యం కర్తుమిచ్ఛామి తత్ర మే సంవిధీయతాం ॥ **2.91.13** ॥ 3338

ప్రాక్స్రోతసశ్చ యా నద్యస్తిర్యక్స్రోతస ఏవ చ।
పృథివ్యామంతరిక్షే చ సమాయాంత్వద్య సర్వశః ॥ **2.91.14** ॥ 3339

అన్యాః స్రవంతు మైరేయం సురామన్యాః సునిష్ఠితాం।
అపరాశ్చోదకం శీతమిక్షుకాండరసోపమం ॥ **2.91.15** ॥ 3340

ఆహ్వయే దేవగంధర్వాన్ విశ్వావసుహాహాహుహూన్।
తథైవాప్సరసో దేవగంధర్వైశ్చాపి సర్వశః ॥ **2.91.16** ॥ 3341

ఘృతాచీమథ విశ్వాచీం మిశ్రకేశీమలంబుషాం।
నాగదత్తాం చ హేమాం చ సోమామద్రికృతస్థలీం ॥ **2.91.17** ॥ 3342

శక్రం యాశ్చోపతిష్ఠంతి బ్రహ్మాణం యాశ్చ భామినీః।
సర్వాస్తుంబురుణా సార్ధమాహ్వయే సపరిచ్ఛదాః ॥ **2.91.18** ॥ 3343

వనం కురుషు యద్ దివ్యం వాసోభూషణపత్రవత్।
దివ్యనారీఫలం శశ్వత్ తత్కౌబేరమిహైవ తు ॥ **2.91.19** ॥ 3344

ఇహ మే భగవాన్ సోమో విధత్తామన్నముత్తమం।
భక్ష్యం భోజ్యం చ చోష్యం చ లేహ్యం చ వివిధం బహు ॥ **2.91.20** ॥ 3345

విచిత్రాణి చ మాల్యాని పాదపప్రచ్యుతాని చ।
సురాదీని చ పేయాని మాంసాని వివిధాని చ ॥ **2.91.21** ॥ 3346

ఏవం సమాధినా యుక్తస్తేజసాప్రతిమేన చ।
శిక్షాస్వరసమాయుక్తం సువ్రతశ్చాబ్రవీన్మునిః ॥ **2.91.22** ॥ 3347

మనసా ధ్యాయతస్తస్య ప్రాఙ్ముఖస్య కృతాంజలేః।
ఆజగ్ముస్తాని సర్వాణి దైవతాని పృథక్ పృథక్ ॥ **2.91.23** ॥ 3348

మలయం దర్దురం చైవ తతః స్వేదనుదోఽనిలః।
ఉపస్పృశ్య వవౌ యుక్త్యా సుప్రియాత్మా సుఖం శివః ॥ **2.91.24** ॥ 3349

తతోఽభ్యవర్షంత ఘనా దివ్యాః కుసుమవృష్టయః।
దేవదుందుభిఘోషశ్చ దిక్షు సర్వాసు శుశ్రువే ॥ **2.91.25** ॥ 3350

ప్రవవుశ్చోత్తమా వాతా ననృతుశ్చాప్సరోగణాః।
ప్రజగుర్దేవగంధర్వా వీణాః ప్రముముచుః స్వరాన్ ॥ **2.91.26** ॥ 3351

స శబ్దో ద్యాం చ భూమిం చ ప్రాణినాం శ్రవణాని చ।
వివేశోచ్చావచః శ్లక్ష్ణః సమో లయగుణాన్వితః ॥ **2.91.27** ॥ 3352

తస్మిన్నేవంగతే శబ్దే దివ్యే శ్రోత్రసుఖే నృణాం।
దదర్శ భారతం సైన్యం విధానం విశ్వకర్మణః ॥ **2.91.28** ॥ 3353

బభూవ హి సమా భూమిః సమంతాత్ పంచయోజనం।
శాద్వలైర్బహుభిశ్ఛన్నా నీలవైదూర్యసన్నిభైః ॥ **2.91.29** ॥ 3354

తస్మిన్ బిల్వాః కపిత్థాశ్చ పనసా బీజపూరకాః।
ఆమలక్యో బభూవుశ్చ చూతాశ్చ ఫలభూషితాః ॥ **2.91.30** ॥ 3355

ఉత్తరేభ్యః కురుభ్యశ్చ వనం దివ్యోపభోగవత్ ।
ఆజగామ నదీ సౌమ్యా తీరజైర్బహుభిర్వృతా ॥ **2.91.31** ॥ 3356

చతుఃశాలాని శుభ్రాణి శాలాశ్చ గజవాజినాం ।
హర్మ్యప్రాసాదసంయుక్తతోరణాని శుభాని చ ॥ **2.91.32** ॥ 3357

సితమేఘనిభం చాపి రాజవేశ్మ సుతోరణం ।
శుక్లమాల్యకృతాకారం దివ్యగంధసముక్షితం ॥ **2.91.33** ॥ 3358

చతురస్రమసంబాధం శయనాసనయానవత్ ।
దివ్యైః సర్వరసైర్యుక్తం దివ్యభోజనవస్త్రవత్ ॥ **2.91.34** ॥ 3359

ఉపకల్పితసర్వాన్నం ధౌతనిర్మలభాజనం ।
క్లృప్తసర్వాసనం శ్రీమత్స్వాస్తీర్ణశయనోత్తమం ॥ **2.91.35** ॥ 3360

ప్రవివేశ మహాబాహురనుజ్ఞాతో మహర్షిణా ।
వేశ్మ తద్ రత్నసంపూర్ణం భరతః కైకయీసుతః ॥ **2.91.36** ॥ 3361

అనుజగ్ముశ్చ తే సర్వే మంత్రిణః సపురోహితాః ।
బభూవుశ్చ ముదా యుక్తాస్తం దృష్ట్వా వేశ్మసంవిధిం ॥ **2.91.37** ॥ 3362

తత్ర రాజాసనం దివ్యం వ్యజనం ఛత్రమేవ చ ।
భరతో మంత్రిభిః సార్ధమభ్యవర్తత రాజవత్ ॥ **2.91.38** ॥ 3363

ఆసనం పూజయామాస రామాయాభిప్రణమ్య చ ।
వాలవ్యజనమాదాయ న్యషీదత్ సచివాసనే ॥ **2.91.39** ॥ 3364

ఆనుపూర్వ్యాన్నిషేదుశ్చ సర్వే మంత్రిపురోహితాః ।
తతః సేనాపతిః పశ్చాత్ ప్రశాస్తా చ న్యషీదత ॥ **2.91.40** ॥ 3365

తతస్తత్ర ముహూర్తేన నద్యః పాయసకర్దమాః ।
ఉపాతిష్ఠంత భరతం భరద్వాజస్య శాసనాత్ ॥ **2.91.41** ॥ 3366

ఆసాముభయతఃకూలం పాండుమృత్తికలేపనాః।
రమ్యాశ్చావసథా దివ్యా బ్రాహ్మణస్య ప్రసాదజాః ॥ **2.91.42** ॥ 3367

తేనైవ చ ముహూర్తేన దివ్యాభరణభూషితాః।
ఆగుర్వింశతిసాహస్రాః బ్రహ్మణా ప్రహితాః స్త్రియః ॥ **2.91.43** ॥ 3368

సువర్ణమణిముక్తేన ప్రవాలేన చ శోభితాః।
ఆగుర్వింశతిసాహస్రాః కుబేరప్రహితాః స్త్రియః ॥ **2.91.44** ॥ 3369

యాభిర్గృహీతః పురుషః సోన్మాద ఇవ లక్ష్యతే।
ఆగుర్వింశతిసాహస్రా నందనాదప్సరోగణాః ॥ **2.91.45** ॥ 3370

నారదస్తుంబురుర్గోపః ప్రభయా సూర్యవర్చసః।
ఏతే గంధర్వరాజానో భరతస్యాగ్రతో జగుః ॥ **2.91.46** ॥ 3371

అలంబుషా మిశ్రకేశీ పుండరీకాథ వామనా।
ఉపానృత్యంత భరతం భరద్వాజస్య శాసనాత్ ॥ **2.91.47** ॥ 3372

యాని మాల్యాని దేవేషు యాని చైత్రరథే వనే।
ప్రయాగే తాన్యదృశ్యంత భరద్వాజస్య తేజసా ॥ **2.91.48** ॥ 3373

బిల్వా మార్దంగికా ఆసన్ శమ్యాగ్రాహా బిభీతకాః।
అశ్వత్థా నర్తకాశ్చాసన్ భరద్వాజస్య తేజసా ॥ **2.91.49** ॥ 3374

తతః సరలతాలాశ్చ తిలకాః సతమాలకాః।
ప్రహృష్టాస్తత్ర సంపేతుః కుబ్జా భూత్వాథ వామనాః ॥ **2.91.50** ॥ 3375

శింశపాఽఽమలకీ జంబూర్యాశ్చాన్యాః కాననే లతాః।
మాలతీ మల్లికా జాతిర్యాశ్చాన్యాః కాననే లతాః।
ప్రమదావిగ్రహం కృత్వా భరద్వాజాశ్రమేఽవసన్ ॥ **2.91.51** ॥ 3376

సురాం సురాపాః పిబత పాయసం చ బుభుక్షితాః।
మాంసాని చ సుమేధ్యాని భక్ష్యంతాం యో యదిచ్ఛతి ॥ **2.91.52** ॥ 3377

ఉచ్ఛోద్య స్నాపయంతి స్మ నదీతీరేషు వల్గుషు।
అప్యేకమేకం పురుషం ప్రమదాః సప్త చాష్ట చ ॥ **2.91.53** ॥ 3378

సంవాహంత్యః సమాపేతుర్నార్యో విపులలోచనాః।
పరిమృజ్య తదాన్యోన్యం పాయయంతి వరాంగనాః ॥ **2.91.54** ॥ 3379

హయాన్ గజాన్ ఖరానుష్ట్రాంస్తథైవ సురభేః సుతాన్।
అభోజయన్ వాహనపాస్తేషాం భోజ్యం యథావిధి ॥ **2.91.55** ॥ 3380

ఇక్షూంశ్చ మధులాజాంశ్చ భోజయంతి స్మ వాహనాన్।
ఇక్ష్వాకువరయోధానాం చోదయంతో మహాబలాః ॥ **2.91.56** ॥ 3381

నాశ్వబంధోఽశ్వమాజానాన్న గజం కుంజరగ్రహః।
మత్తప్రమత్తముదితా సా చమూస్తత్ర సంబభౌ ॥ **2.91.57** ॥ 3382

తర్పితాః సర్వకామైశ్చ రక్తచందనరూషితాః।
అప్సరోగణసంయుక్తాః సైన్యా వాచముదీరయన్ ॥ **2.91.58** ॥ 3383

నైవాయోధ్యాం గమిష్యామో న గమిష్యామ దండకాన్।
కుశలం భరతస్యాస్తు రామస్యాస్తు తథా సుఖం ॥ **2.91.59** ॥ 3384

ఇతి పాదాతయోధాశ్చ హస్త్యశ్వారోహబంధకాః।
అనాథాస్తం విధిం లబ్ధ్వా వాచమేతాముదీరయన్ ॥ **2.91.60** ॥ 3385

సంప్రహృష్టా వినేదుస్తే నరాస్తత్ర సహస్రశః।
భరతస్యానుయాతారః స్వర్గోఽయమితి చాబ్రువన్ ॥ **2.91.61** ॥ 3386

నృత్యంతశ్చ హసంతశ్చ గాయంతశ్చైవ సైనికాః।
సమంతాత్ పరిధావంతో మాల్యోపేతాః సహస్రశః ॥ **2.91.62** ॥ 3387

తతో భుక్తవతాం తేషాం తదన్నమమృతోపమం।
దివ్యానుద్వీక్ష్య భక్ష్యాంస్తానభవద్ భక్షణే మతిః ॥ **2.91.63** ॥ 3388

ప్రేష్యాశ్చేట్యశ్చ వధ్వశ్చ బలస్థాశ్చాపి సర్వశః।
బభూవుస్తే భృశం ప్రీతాః సర్వే చాహతవాససః ॥ **2.91.64** ॥ 3389

కుంజరాశ్చ ఖరోష్ట్రాశ్చ గోఽశ్వాశ్చ మృగపక్షిణః।
బభూవుః సుభృతాస్తత్ర నాతో హ్యన్యమకల్పయత్ ॥ **2.91.65** ॥ 3390

నాశుక్లవాసాస్తత్రాసీత్ క్షుధితో మలినోఽపి వా।
రజసా ధ్వస్తకేశో వా నరః కశ్చిదదృశ్యత ॥ **2.91.66** ॥ 3391

ఆజైశ్చాపి చ వారాహైర్నిష్టానవరసంచయైః।
ఫలనిర్యూహసంసిద్ధైః సూపైర్గంధరసాన్వితైః ॥ **2.91.67** ॥ 3392

పుష్పధ్వజవతీః పూర్ణాః శుక్లస్యాన్నస్య చాభితః।
దదృశుర్విస్మితాస్తత్ర నరా లౌహీః సహస్రశః ॥ **2.91.68** ॥ 3393

బభూవుర్వనపార్శ్వేషు కూపాః పాయసకర్దమాః।
తాశ్చ కామదుఘా గావో ద్రుమాశ్చాసన్ మధుచ్యుతః ॥ **2.91.69** ॥ 3394

వాప్యో మైరేయపూర్ణాశ్చ మృష్టమాంసచయైర్వృతాః।
ప్రతప్తపిఠరైశ్చాపి మార్గమాయూరకౌక్కుటైః ॥ **2.91.70** ॥ 3395

పాత్రీణాం చ సహస్రాణి స్థాలీనాం నియుతాని చ।
న్యర్బుదాని చ పాత్రాణి శాతకుంభమయాని చ ॥ **2.91.71** ॥ 3396

స్థాల్యః కుంభ్యః కరంభ్యశ్చ దధిపూర్ణాః సుసంస్కృతాః।
యౌవనస్థస్య గౌరస్య కపిత్థస్య సుగంధినః ॥ **2.91.72** ॥ 3397

హ్రదాః పూర్ణా రసాలస్య దధ్నః శ్వేతస్య చాపరే।
బభూవుః పాయసస్యాన్యే శర్కరాణాం చ సంచయాః ॥ **2.91.73** ॥ 3398

కల్కాంశ్చూర్ణకషాయాంశ్చ స్నానాని వివిధాని చ।
దదృశుర్భాజనస్థాని తీర్థేషు సరితాం నరాః ॥ **2.91.74** ॥ 3399

శుక్లానంశుమతశ్చాపి దంతధావనసంచయాన్ ।
శుక్లాంశ్చందనకల్కాంశ్చ సముద్రేష్వవతిష్ఠతః ॥ **2.91.75** ॥ 3400

దర్పణాన్ పరిమృష్టాంశ్చ వాససాం చాపి సంచయాన్ ।
పాదుకోపానహం చైవ యుగ్మాన్యత్ర సహస్రశః ॥ **2.91.76** ॥ 3401

ఆంజనీః కంకతాన్ కూర్చాంశ్ఛత్రాణి చ ధనూంషి చ ।
మర్మత్రాణాని చిత్రాణి శయనాన్యాసనాని చ ॥ **2.91.77** ॥ 3402

ప్రతిపానహ్రదాన్ పూర్ణాన్ ఖరోష్ట్రగజవాజినాం ।
అవగాహ్యసుతీర్థాంశ్చ హ్రదాన్ సోత్పలపుష్కరాన్ ।
ఆకాశవర్ణప్రతిమాన్ స్వచ్ఛతోయాన్ సుఖోప్లవాన్ ॥ **2.91.78** ॥ 3403

నీలవైదూర్యవర్ణాంశ్చ మృదూన్ యవససంచయాన్ ।
నిర్వాపార్థం పశూనాం తే దదృశుస్తత్ర సర్వశః ॥ **2.91.79** ॥ 3404

వ్యస్మయంత మనుష్యాస్తే స్వప్నకల్పం తదద్భుతం ।
దృష్ట్వాఽఽతిథ్యం కృతం తాదృగ్ భరతస్య మహర్షిణా ॥ **2.91.80** ॥ 3405

ఇత్యేవం రమమాణానాం దేవానామివ నందనే ।
భరద్వాజాశ్రమే రమ్యే సా రాత్రిర్వ్యత్యవర్తత ॥ **2.91.81** ॥ 3406

ప్రతిజగ్ముశ్చ తా నద్యో గంధర్వాశ్చ యథాగతం ।
భరద్వాజమనుజ్ఞాప్య తాశ్చ సర్వా వరాంగనాః ॥ **2.91.82** ॥ 3407

తథైవ మత్తా మదిరోత్కటా నరా -
స్తథైవ దివ్యాగురుచందనోక్షితాః ।
తథైవ దివ్యా వివిధాః స్రగుత్తమాః
పృథగ్వికీర్ణా మనుజైః ప్రమర్దితాః ॥ **2.91.83** ॥ 3408

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే

అయోధ్యాకాండే ఏకనవతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ద్వినవతితమః సర్గః ॥

## భరతేన భరద్వాజాద్ గంతుమనుజ్ఞాగ్రహణం శ్రీరామస్యాశ్రమే గమనాయ మార్గస్య పరిచయగ్రహణం మునయే మాతౄణాం పరిచయం దత్త్వా తతశ్చిత్రకూటం గంతుం ససైన్యస్య భరతస్య ప్రస్థానం

తతస్తాం రజనీం వ్యుష్య భరతః సపరిచ్ఛదః।
కృతాతిథ్యో భరద్వాజం కామాదభిజగామ హ ॥ **2.92.1** ॥ 3409

తమృషిః పురుషవ్యాఘ్రం ప్రేక్ష్య ప్రాంజలిమాగతం।
హుతాగ్నిహోత్రో భరతం భరద్వాజోఽభ్యభాషత ॥ **2.92.2** ॥ 3410

కచ్చిదత్ర సుఖా రాత్రిస్తవాస్మద్విషయే గతా।
సమగ్రస్తే జనః కచ్చిదాతిథ్యే శంస మేఽనఘ ॥ **2.92.3** ॥ 3411

తమువాచాంజలిం కృత్వా భరతోఽభిప్రణమ్య చ।
ఆశ్రమాదుపనిష్క్రాంతమృషిముత్తమతేజసం ॥ **2.92.4** ॥ 3412

సుఖోషితోఽస్మి భగవన్ సమగ్రబలవాహనః।
బలవత్తర్పితశ్చాహం బలవాన్ భగవంస్త్వయా ॥ **2.92.5** ॥ 3413

అపేతక్లమసంతాపాః సుభిక్షాః సుప్రతిశ్రయాః।
అపి ప్రేష్యానుపాదాయ సర్వే స్మ సుసుఖోషితాః ॥ **2.92.6** ॥ 3414

ఆమంత్రయేఽహం భగవన్ కామం త్వామృషిసత్తమ।
సమీపం ప్రస్థితం భ్రాతుర్మైత్రేణేక్షస్వ చక్షుషా ॥ **2.92.7** ॥ 3415

ఆశ్రమం తస్య ధర్మజ్ఞ ధార్మికస్య మహాత్మనః।
ఆచక్ష్వ కతమో మార్గః కియానితి చ శంస మే ॥ **2.92.8** ॥ 3416

ఇతి పృష్టస్తు భరతం భ్రాతుర్దర్శనలాలసం।
ప్రత్యువాచ మహాతేజా భరద్వాజో మహాతపాః ॥ **2.92.9** ॥ 3417

భరతార్ధతృతీయేషు యోజనేష్వజనే వనే।
చిత్రకూటగిరిస్తత్ర రమ్యనిర్ఝరకాననః ॥ **2.92.10** ॥ 3418

ఉత్తరం పార్శ్వమాసాద్య తస్య మందాకినీ నదీ।
పుష్పితద్రుమసంఛన్నా రమ్యపుష్పితకాననా ॥ **2.92.11** ॥ 3419

అనంతరం తత్సరితశ్చిత్రకూటం చ పర్వతం।
తయోః పర్ణకుటీం తాత తత్ర తౌ వసతో ధ్రువం ॥ **2.92.12** ॥ 3420

దక్షిణేన చ మార్గేణ సవ్యదక్షిణమేవ చ।
గజవాజిసమాకీర్ణాం వాహినీం వాహినీపతే ॥ **2.92.13** ॥ 3421

వాహయస్వ మహాభాగ తతో ద్రక్ష్యసి రాఘవం।
ప్రయాణమితి చ శ్రుత్వా రాజరాజస్య యోషితః ॥ **2.92.14** ॥ 3422

హిత్వా యానాని యానార్హా బ్రాహ్మణం పర్యవారయన్।
వేపమానా కృశా దీనా సహ దేవ్యా సుమిత్రయా ॥ **2.92.15** ॥ 3423

కౌసల్యా తత్ర జగ్రాహ కరాభ్యాం చరణౌ మునేః।
అసమృద్ధేన కామేన సర్వలోకస్య గర్హితా ॥ **2.92.16** ॥ 3424

కైకేయీ తత్ర జగ్రాహ చరణౌ సవ్యపత్రపా।
తం ప్రదక్షిణమాగమ్య భగవంతం మహామునిం ॥ **2.92.17** ॥ 3425

అదూరాద్ భరతస్యైవ తస్థౌ దీనమనాస్తదా।
తత్ర పప్రచ్ఛ భరతం భరద్వాజో మహామునిః ॥ **2.92.18** ॥ 3426

విశేషం జ్ఞాతుమిచ్ఛామి మాతౄణాం తవ రాఘవ।
ఏవముక్తస్తు భరతో భరద్వాజేన ధార్మికః ॥ **2.92.19** ॥ 3427

ఉవాచ ప్రాంజలిర్భూత్వా వాక్యం వచనకోవిదః।
యామిమాం భగవన్ దీనాం శోకానశనకర్శితాం ॥ **2.92.20** ॥ 3428

పితుర్హి మహిషీం దేవీం దేవతామివ పశ్యసి।
ఏషాం తం పురుషవ్యాఘ్రం సింహవిక్రాంతగామినం ॥ **2.92.21** ॥ 3429

కౌసల్యా సుషువే రామం ధాతారమదితిర్యథా।
అస్యా వామభుజం శ్లిష్టా యా సా తిష్ఠతి దుర్మనాః ॥ **2.92.22** ॥ 3430

ఇయం సుమిత్రా దుఃఖార్తా దేవీ రాజ్ఞశ్చ మధ్యమా।
కర్ణికారస్య శాఖేవ శీర్ణపుష్పా వనాంతరే ॥ **2.92.23** ॥ 3431

ఏతస్యాస్తౌ సుతౌ దేవ్యాః కుమారౌ దేవవర్ణినౌ।
ఉభౌ లక్ష్మణశత్రుఘ్నౌ వీరౌ సత్యపరాక్రమౌ ॥ **2.92.24** ॥ 3432

యస్యాః కృతే నరవ్యాఘ్రౌ జీవనాశమితో గతౌ।
రాజా పుత్రవిహీనశ్చ స్వర్గం దశరథో గతః ॥ **2.92.25** ॥ 3433

క్రోధనామకృతప్రజ్ఞాం దృప్తాం సుభగమానినీం।
ఐశ్వర్యకామాం కైకేయీమనార్యామార్యరూపిణీం ॥ **2.92.26** ॥ 3434

మమైతాం మాతరం విద్ధి నృశంసాం పాపనిశ్చయాం।
యతోమూలం హి పశ్యామి వ్యసనం మహదాత్మనః ॥ **2.92.27** ॥ 3435

ఇత్యుక్త్వా నరశార్దూలో బాష్పగద్గదయా గిరా।
వినిఃశ్వస్య స తామ్రాక్షః క్రుద్ధో నాగ ఇవ శ్వసన్ ॥ **2.92.28** ॥ 3436

భరద్వాజో మహర్షిస్తం బ్రువంతం భరతం తదా।
ప్రత్యువాచ మహాబుద్ధిరిదం వచనమర్థవిత్ ॥ **2.92.29** ॥ 3437

న దోషేణావగంతవ్యా కైకేయీ భరత త్వయా।
రామప్రవ్రాజనం హ్యేతత్ సుఖోదర్కం భవిష్యతి ॥ **2.92.30** ॥ 3438

దేవానాం దానవానాం చ ఋషీణాం భావితాత్మనాం।
హితమేవ భవిష్యద్ధి రామప్రవ్రాజనాదిహ ॥ **2.92.31** ॥ 3439

అభివాద్య తు సంసిద్ధః కృత్వా చైనం ప్రదక్షిణం।
ఆమంత్ర్య భరతః సైన్యం యుజ్యతామితి చాబ్రవీత్ ॥ **2.92.32** ॥ 3440

తతో వాజిరథాన్ యుక్త్వా దివ్యాన్ హేమవిభూషితాన్।
అధ్యారోహత్ ప్రయాణార్థం బహూన్ బహువిధో జనః ॥ **2.92.33** ॥ 3441

గజకన్యా గజాశ్చైవ హేమకక్ష్యాః పతాకినః।
జీమూతా ఇవ ఘర్మాంతే సఘోషాః సంప్రతస్థిరే ॥ **2.92.34** ॥ 3442

వివిధాన్యపి యానాని మహాంతి చ లఘూని చ।
ప్రయయుః సుమహార్హాణి పాదైరపి పదాతయః ॥ **2.92.35** ॥ 3443

అథ యానప్రవేకైస్తు కౌసల్యాప్రముఖాః స్త్రియః।
రామదర్శనకాంక్షిణ్యః ప్రయయుర్ముదితాస్తదా ॥ **2.92.36** ॥ 3444

చంద్రార్కతరుణాభాసాం నియుక్తాం శిబికాంశుభాం।
ఆస్థాయ ప్రయయౌ శ్రీమాన్ భరతః సపరిచ్ఛదః ॥ **2.92.37** ॥ 3445

సా ప్రయాతా మహాసేనా గజవాజిసమాకులా।
దక్షిణాం దిశమావృత్య మహామేఘ ఇవోత్థితః ॥ **2.92.38** ॥ 3446

వనాని చ వ్యతిక్రమ్య జుష్టాని మృగపక్షిభిః।
గంగాయాః పరవేలాయాం గిరిష్వథ నదీష్వపి ॥ **2.92.39** ॥ 3447

సా సంప్రహృష్టద్విపవాజియూథా
విత్రాసయంతీ మృగపక్షిసంఘాన్।

మహద్వనం తత్ ప్రవిగాహమానా
రరాజ సేనా భరతస్య తత్ర ॥ **2.92.40** ॥ 3448

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ద్వినవతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ త్రినవతితమః సర్గః ॥

## ససైన్యస్య భరతస్య చిత్రకూటయాత్రాయా వర్ణనం

తయా మహత్యా యాయిన్యా ధ్వజిన్యా వనవాసినః।
అర్దితా యూథపా మత్తాః సయూథాః సంప్రదుద్రువుః ॥ **2.93.1** ॥ 3449

ఋక్షాః పృషతముఖ్యాశ్చ రురవశ్చ సమంతతః।
దృశ్యంతే వనవాటేషు గిరిష్వపి నదీషు చ ॥ **2.93.2** ॥ 3450

స సంప్రతస్థే ధర్మాత్మా ప్రీతో దశరథాత్మజః।
వృతో మహత్యా నాదిన్యా సేనయా చతురంగయా ॥ **2.93.3** ॥ 3451

సాగరౌఘనిభా సేనా భరతస్య మహాత్మనః।
మహీం సంఛాదయామాస ప్రావృషి ద్యామివాంబుదః ॥ **2.93.4** ॥ 3452

తురంగౌఘైరవతతా వారణైశ్చ మహాబలైః।
అనాలక్ష్యా చిరం కాలం తస్మిన్ కాలే బభూవ సా ॥ **2.93.5** ॥ 3453

స గత్వా దూరమధ్వానం సంపరిశ్రాంతవాహనః।
ఉవాచ వచనం శ్రీమాన్ వసిష్ఠం మంత్రిణాం వరం ॥ **2.93.6** ॥ 3454

యాదృశం లక్ష్యతే రూపం యథా చైవ మయా శ్రుతం।
వ్యక్తం ప్రాప్తాః స్మ తం దేశం భరద్వాజో యమబ్రవీత్ ॥ **2.93.7** ॥ 3455

అయం గిరిశ్చిత్రకూటస్తథా మందాకినీ నదీ।
ఏతత్ ప్రకాశతే దూరాన్నీలమేఘనిభం వనం ॥ **2.93.8** ॥ 3456

గిరేః సానూని రమ్యాణి చిత్రకూటస్య సంప్రతి।
వారణైరవమృద్యంతే మామకైః పర్వతోపమైః ॥ **2.93.9** ॥ 3457

ముంచంతి కుసుమాన్యేతే నగాః పర్వతసానుషు।
నీలా ఇవాతపాపాయే తోయం తోయధరా ఘనాః ॥ **2.93.10** ॥ 3458

కిన్నరాచరితం దేశం పశ్య శత్రుఘ్న పర్వతే।
హయైః సమంతాదాకీర్ణం మకరైరివ సాగరం ॥ **2.93.11** ॥ 3459

ఏతే మృగగణా భాంతి శీఘ్రవేగాః ప్రచోదితాః।
వాయుప్రవిద్ధాః శరది మేఘజాలా ఇవాంబరే ॥ **2.93.12** ॥ 3460

కుర్వంతి కుసుమాపీడాన్ శిరఃసు సురభీనమీ।
మేఘప్రకాశైః ఫలకైర్దాక్షిణాత్యా నరా యథా ॥ **2.93.13** ॥ 3461

నిష్కూజమివ భూత్వేదం వనం ఘోరప్రదర్శనం।
అయోధ్యేవ జనాకీర్ణా సంప్రతి ప్రతిభాతి మే ॥ **2.93.14** ॥ 3462

ఖురైరుదీరితో రేణుర్దివం ప్రచ్ఛాద్య తిష్ఠతి।
తం వహత్యనిలః శీఘ్రం కుర్వన్నివ మమ ప్రియం ॥ **2.93.15** ॥ 3463

స్యందనాంస్తురగోపేతాన్ సూతముఖ్యైరధిష్ఠితాన్।
ఏతాన్ సంపతతః శీఘ్రం పశ్య శత్రుఘ్న కాననే ॥ **2.93.16** ॥ 3464

ఏతాన్ విత్రాసితాన్ పశ్య బర్హిణః ప్రియదర్శనాన్।
ఏవమాపతతః శైలమధివాసం పతత్త్రిణః ॥ **2.93.17** ॥ 3465

అతిమాత్రమయం దేశో మనోజ్ఞః ప్రతిభాతి మే।
తాపసానాం నివాసోఽయం వ్యక్తం స్వర్గపథోఽనఘ ॥ **2.93.18** ॥ 3466

మృగా మృగీభిః సహితా బహవః పృషతా వనే।
మనోజ్ఞరూపా లక్ష్యంతే కుసుమైరివ చిత్రితాః ॥ **2.93.19** ॥ 3467

సాధు సైన్యాః ప్రతిష్ఠంతాం విచిన్వంతు చ కాననం।
యథా తౌ పురుషవ్యాఘ్రౌ దృశ్యేతే రామలక్ష్మణౌ ॥ **2.93.20** ॥ 3468

భరతస్య వచః శ్రుత్వా పురుషాః శస్త్రపాణయః।
వివిశుస్తద్వనం శూరా ధూమాగ్రం దదృశుస్తతః ॥ **2.93.21** ॥ 3469

తే సమాలోక్య ధూమాగ్రమూచుర్భరతమాగతాః।
నామనుష్యే భవత్యగ్నిర్వ్యక్తమత్రైవ రాఘవౌ ॥ **2.93.22** ॥ 3470

అథ నాత్ర నరవ్యాఘ్రౌ రాజపుత్రౌ పరంతపౌ।
అన్యే రామోపమాః సంతి వ్యక్తమత్ర తపస్వినః ॥ **2.93.23** ॥ 3471

తచ్ఛ్రుత్వా భరతస్తేషాం వచనం సాధుసమ్మతం।
సైన్యానువాచ సర్వాంస్తానమిత్రబలమర్దనః ॥ **2.93.24** ॥ 3472

యత్తా భవంతస్తిష్ఠంతు నేతో గంతవ్యమగ్రతః।
అహమేవ గమిష్యామి సుమంత్రో ధృతిరేవ చ ॥ **2.93.25** ॥ 3473

ఏవముక్తాస్తతః సైన్యాస్తత్ర తస్థుః సమంతతః।
భరతో యత్ర ధూమాగ్రం తత్ర దృష్టిం సమాదధత్ ॥ **2.93.26** ॥ 3474

వ్యవస్థితా యా భరతేన సా చమూ -
ర్నిరీక్షమాణాపి చ భూమిమగ్రతః।
బభూవ హృష్టా నచిరేణ జానతీ
ప్రియస్య రామస్య సమాగమం తదా ॥ **2.93.27** ॥ 3475

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే త్రినవతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ చతుర్నవతితమః సర్గః ॥

## శ్రీరామః సీతాం చిత్రకూటశోభామదర్శయత్

దీర్ఘకాలోషితస్తస్మిన్ గిరౌ గిరివరప్రియః।
వైదేహ్యాః ప్రియమాకాంక్షన్ స్వం చ చిత్తం విలోభయన్ ॥ **2.94.1** ॥ 3476

అథ దాశరథిశ్చిత్రం చిత్రకూటమదర్శయత్।
భార్యామమరసంకాశః శచీమివ పురందరః ॥ **2.94.2** ॥ 3477

న రాజ్యభ్రంశనం భద్రే న సుహృద్భిర్వినాభవః।
మనో మే బాధతే దృష్ట్వా రమణీయమిమం గిరిం ॥ **2.94.3** ॥ 3478

పశ్యేమమచలం భద్రే నానాద్విజగణాయుతం।
శిఖరైః ఖమివోద్విద్ధైర్ధాతుమద్భిర్విభూషితం ॥ **2.94.4** ॥ 3479

కేచిద్ రజతసంకాశాః కేచిత్ క్షతజసన్నిభాః।
పీతమాంజిష్ఠవర్ణాశ్చ కేచిన్మణివరప్రభాః ॥ **2.94.5** ॥ 3480

పుష్పార్కకేతకాభాశ్చ కేచిజ్జ్యోతీరసప్రభాః।
విరాజంతేఽచలేంద్రస్య దేశా ధాతువిభూషితాః ॥ **2.94.6** ॥ 3481

నానామృగగణైర్ద్వీపితరక్ష్వృక్షగణైర్వృతః।
అదుష్టైర్భాత్యయం శైలో బహుపక్షిసమాకులః ॥ **2.94.7** ॥ 3482

ఆమ్రజంబ్వసనైర్లోధ్రైః ప్రియాలైః పనసైర్ధవైః।
అంకోలైర్భవ్యతినిశైర్బిల్వతిందుకవేణుభిః ॥ **2.94.8** ॥ 3483

కాశ్మర్యారిష్టవరణైర్మధూకైస్తిలకైరపి।
బదర్యామలకైర్నీపైర్వేత్రధన్వనబీజకైః ॥ **2.94.9** ॥ 3484

పుష్పవద్భిః ఫలోపేతైశ్ఛాయావద్భిర్మనోరమైః।
ఏవమాదిభిరాకీర్ణః శ్రియం పుష్యత్యయం గిరిః ॥ **2.94.10** ॥ 3485

శైలప్రస్థేషు రమ్యేషు పశ్యేమాన్ కామహర్షణాన్।
కిన్నరాన్ ద్వంద్వశో భద్రే రమమాణాన్ మనస్వినః ॥ **2.94.11** ॥ 3486

శాఖావసక్తాన్ ఖడ్గాంశ్చ ప్రవరాణ్యంబరాణి చ।
పశ్య విద్యాధరస్త్రీణాం క్రీడోద్దేశాన్ మనోరమాన్ ॥ **2.94.12** ॥ 3487

జలప్రపాతైరుద్భేదైర్నిష్పుందైశ్చ క్వచిత్ క్వచిత్।
స్రవద్భిర్భాత్యయం శైలః స్రవన్మద ఇవ ద్విపః ॥ **2.94.13** ॥ 3488

గుహాసమీరణో గంధాన్ నానాపుష్పభవాన్ బహూన్।
ఘ్రాణతర్పణమభ్యేత్య కం నరం న ప్రహర్షయేత్ ॥ **2.94.14** ॥ 3489

యదీహ శరదోఽనేకాస్త్వయా సార్ధమనిందితే।
లక్ష్మణేన చ వత్స్యామి న మాం శోకః ప్రధర్షతి ॥ **2.94.15** ॥ 3490

బహుపుష్పఫలే రమ్యే నానాద్విజగణాయుతే।
విచిత్రశిఖరే హ్యస్మిన్ రతవానస్మి భామిని ॥ **2.94.16** ॥ 3491

అనేన వనవాసేన మమ ప్రాప్తం ఫలద్వయం।
పితుశ్చానృణ్యతా ధర్మే భరతస్య ప్రియం తథా ॥ **2.94.17** ॥ 3492

వైదేహి రమసే కచ్చిచ్చిత్రకూటే మయా సహ।
పశ్యంతీ వివిధాన్ భావాన్ మనోవాక్కాయసమ్మతాన్ ॥ **2.94.18** ॥ 3493

ఇదమేవామృతం ప్రాహూ రాజ్ఞి రాజర్షయః పరే।
వనవాసం భవార్థాయ ప్రేత్య మే ప్రపితామహాః ॥ **2.94.19** ॥ 3494

శిలాః శైలస్య శోభంతే విశాలాః శతశోఽభితః।
బహులా బహులైర్వర్ణైర్నీలపీతసితారుణైః ॥ **2.94.20** ॥ 3495

నిశి భాంత్యచలేంద్రస్య హుతాశనశిఖా ఇవ।
ఓషధ్యః స్వప్రభాలక్ష్మ్యా భ్రాజమానాః సహస్రశః ॥ **2.94.21** ॥ 3496

కేచిత్ క్షయనిభా దేశాః కేచిదుద్యానసన్నిభాః।
కేచిదేకశిలా భాంతి పర్వతస్యాస్య భామిని ॥ **2.94.22** ॥ 3497

భిత్త్వేవ వసుధాం భాతి చిత్రకూటః సముత్థితః।
చిత్రకూటస్య కూటోఽయం దృశ్యతే సర్వతః శుభః ॥ **2.94.23** ॥ 3498

కుష్ఠస్థగరపున్నాగభూర్జపత్రోత్తరచ్ఛదాన్।
కామినాం స్వాస్తరాన్ పశ్య కుశేశయదలాయుతాన్ ॥ **2.94.24** ॥ 3499

మృదితాశ్చాపవిద్ధాశ్చ దృశ్యంతే కమలస్రజః।
కామిభిర్వనితే పశ్య ఫలాని వివిధాని చ ॥ **2.94.25** ॥ 3500

వస్వోకసారాం నలినీమతీత్యైవోత్తరాన్ కురూన్।
పర్వతశ్చిత్రకూటోఽసౌ బహుమూలఫలోదకః ॥ **2.94.26** ॥ 3501

ఇమం తు కాలం వనితే విజహ్రివాం -
స్త్వయా చ సీతే సహ లక్ష్మణేన చ।
రతిం ప్రపత్స్యే కులధర్మవర్ధినీం
సతాం పథి స్వైర్నియమైః పరైః స్థితః ॥ **2.94.27** ॥ 3502

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే చతుర్నవతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ పంచనవతితమః సర్గః ॥

## శ్రీరామేణ సీతాం ప్రతి సరిద్వరాయా మందాకిన్యాః సుషమాయా వర్ణనం

అథ శైలాద్ వినిష్క్రమ్య మైథిలీం కోసలేశ్వరః।
అదర్శయచ్ఛుభజలాం రమ్యాం మందాకినీం నదీం ॥ **2.95.1** ॥ 3503

అబ్రవీచ్చ వరారోహాం చంద్రచారునిభాననాం।
విదేహరాజస్య సుతాం రామో రాజీవలోచనః ॥ **2.95.2** ॥ 3504

విచిత్రపులినాం రమ్యాం హంససారససేవితాం।
కుసుమైరుపసంపన్నాం పశ్య మందాకినీం నదీం ॥ **2.95.3** ॥ 3505

నానావిధైస్తీరరుహైర్వృతాం పుష్పఫలద్రుమైః।
రాజంతీం రాజరాజస్య నలినీమివ సర్వతః ॥ **2.95.4** ॥ 3506

మృగయూథనిపీతాని కలుషాంభాంసి సాంప్రతం।
తీర్థాని రమణీయాని రతిం సంజనయంతి మే ॥ **2.95.5** ॥ 3507

జటాజినధరాః కాలే వల్కలోత్తరవాससః।
ఋషయస్త్వవగాహంతే నదీం మందాకినీం ప్రియే ॥ **2.95.6** ॥ 3508

ఆదిత్యముపతిష్ఠంతే నియమాదూర్ధ్వబాహవః।
ఏతే పరే విశాలాక్షి మునయః సంశితవ్రతాః ॥ **2.95.7** ॥ 3509

మారుతోద్ధూతశిఖరైః ప్రనృత్త ఇవ పర్వతః।
పాదపైః పుష్పపత్రాణి సృజద్భిరభితో నదీం ॥ **2.95.8** ॥ 3510

క్వచిన్మణినికాశోదాం క్వచిత్ పులినశాలినీం।
క్వచిత్ సిద్ధజనాకీర్ణాం పశ్య మందాకినీం నదీం ॥ **2.95.9** ॥ 3511

నిర్ధూతాన్ వాయునా పశ్య వితతాన్ పుష్పసంచయాన్।
పోప్లూయమానానపరాన్ పశ్య త్వం తనుమధ్యమే ॥ **2.95.10** ॥ 3512

పశ్యైతద్వల్గువచసో రథాంగాహ్వయనా ద్విజాః।
అధిరోహంతి కల్యాణి నిష్కూజంతః శుభా గిరః ॥ **2.95.11** ॥ 3513

దర్శనం చిత్రకూటస్య మందాకిన్యాశ్చ శోభనే।
అధికం పురవాసాచ్చ మన్యే తవ చ దర్శనాత్ ॥ **2.95.12** ॥ 3514

విధూతకల్మషైః సిద్ధైస్తపోదమశమాన్వితైః।
నిత్యవిక్షోభితజలాం విగాహస్వ మయా సహ ॥ **2.95.13** ॥ 3515

సఖీవచ్చ విగాహస్వ సీతే మందాకినీం నదీం।
కమలాన్యవమజ్జంతీ పుష్కరాణి చ భామిని ॥ **2.95.14** ॥ 3516

త్వం పౌరజనవద్ వ్యాలానయోధ్యామివ పర్వతం।
మన్యస్వ వనితే నిత్యం సరయూవదిమాం నదీం ॥ **2.95.15** ॥ 3517

లక్ష్మణశ్చైవ ధర్మాత్మా మన్నిదేశే వ్యవస్థితః।
త్వం చానుకూలా వైదేహి ప్రీతిం జనయతీ మమ ॥ **2.95.16** ॥ 3518

ఉపస్పృశంస్త్రిషవణం మధుమూలఫలాశనః।
నాయోధ్యాయై న రాజ్యాయ స్పృహయే చ త్వయా సహ ॥ **2.95.17** ॥ 3519

ఇమాం హి రమ్యాం గజయూథలోడితాం
నిపీతతోయాం గజసింహవానరైః।

సుపుష్పితాం పుష్పభరైరలంకృతాం
న సోఽస్తి యః స్యాన్న గతక్లమః సుఖీ ॥ **2.95.18** ॥ 3520

ఇతీవ రామో బహుసంగతం వచః
ప్రియాసహాయః సరితం ప్రతి బ్రువన్ ।
చచార రమ్యం నయనాంజనప్రభం
స చిత్రకూటం రఘువంశవర్ధనః ॥ **2.95.19** ॥ 3521

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే పంచనవతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ షణ్ణవతితమః సర్గః ॥

## త్రస్తానాం వన్యమృగాణాం పలాయనహేతుమభిజ్ఞాతుం శ్రీరామస్య సౌమిత్రిం ప్రత్యాదేశః, లక్ష్మణేన శాలవృక్షమారుహ్య భరతసైన్యనిరీక్షణం తం ప్రతి స్వరోషపూర్ణోద్గారస్య ప్రకటనం

తాం తదా దర్శయిత్వా తు మైథిలీం గిరినిమ్నగాం।
నిషసాద గిరిప్రస్థే సీతాం మాంసేన ఛందయన్ ॥ **2.96.1** ॥ 3522

ఇదం మేధ్యమిదం స్వాదు నిష్టప్తమిదమగ్నినా।
ఏవమాస్తే స ధర్మాత్మా సీతయా సహ రాఘవః ॥ **2.96.2** ॥ 3523

తథా తత్రాసతస్తస్య భరతస్యోపయాయినః।
సైన్యరేణుశ్చ శబ్దశ్చ ప్రాదురాస్తాం నభస్పృశౌ ॥ **2.96.3** ॥ 3524

ఏతస్మిన్నంతరే త్రస్తాః శబ్దేన మహతా తతః।
అర్దితా యూథపా మత్తాః సయూథాద్ దుద్రువుర్దిశః ॥ **2.96.4** ॥ 3525

స తం సైన్యసముద్ధూతం శబ్దం శుశ్రావ రాఘవః।
తాంశ్చ విప్రద్రుతాన్ సర్వాన్ యూథపానన్వవైక్షత ॥ **2.96.5** ॥ 3526

తాంశ్చ విప్రద్రుతాన్ దృష్ట్వా తం చ శ్రుత్వా మహాస్వనం।
ఉవాచ రామః సౌమిత్రిం లక్ష్మణం దీప్తతేజసం ॥ **2.96.6** ॥ 3527

హంత లక్ష్మణ పశ్యేహ సుమిత్రా సుప్రజాస్త్వయా।
భీమస్తనితగంభీరం తుములః శ్రూయతే స్వనః ॥ **2.96.7** ॥ 3528

గజయూథాని వారణ్యే మహిషా వా మహావనే।
విత్రాసితా మృగాః సింహైః సహసా ప్రద్రుతా దిశః ॥ **2.96.8** ॥ 3529

రాజా వా రాజపుత్రో వా మృగయామటతే వనే।
అన్యద్వా శ్వాపదం కించిత్ సౌమిత్రే జ్ఞాతుమర్హసి ॥ **2.96.9** ॥ 3530

సుదుశ్చరో గిరిశ్చాయం పక్షిణామపి లక్ష్మణ।
సర్వమేతద్ యథాతత్త్వమభిజ్ఞాతుమిహార్హసి ॥ **2.96.10** ॥ 3531

స లక్ష్మణః సంత్వరితః సాలమారుహ్య పుష్పితం।
ప్రేక్షమాణో దిశః సర్వాః పూర్వాం దిశమవైక్షత ॥ **2.96.11** ॥ 3532

ఉదఙ్ముఖః ప్రేక్షమాణో దదర్శ మహతీం చమూం।
గజాశ్వరథసంబాధాం యత్తైర్యుక్తాం పదాతిభిః ॥ **2.96.12** ॥ 3533

తామశ్వరథసంపూర్ణాం రథధ్వజవిభూషితాం।
శశంస సేనాం రామాయ వచనం చేదమబ్రవీత్ ॥ **2.96.13** ॥ 3534

అగ్నిం సంశమయత్వార్యః సీతా చ భజతాం గుహాం।
సజ్యం కురుష్వ చాపం చ శరాంశ్చ కవచం తథా ॥ **2.96.14** ॥ 3535

తం రామః పురుషవ్యాఘ్రో లక్ష్మణం ప్రత్యువాచ హ।
అంగావేక్షస్వ సౌమిత్రే కస్యేమాం మన్యసే చమూం ॥ **2.96.15** ॥ 3536

ఏవముక్తస్తు రామేణ లక్ష్మణో వాక్యమబ్రవీత్।
దిధక్షన్నివ తాం సేనాం రుషితః పావకో యథా ॥ **2.96.16** ॥ 3537

సంపన్నం రాజ్యమిచ్ఛంస్తు వ్యక్తం ప్రాప్యాభిషేచనం।
ఆవాం హంతుం సమభ్యేతి కైకేయ్యా భరతః సుతః ॥ **2.96.17** ॥ 3538

ఏష వై సుమహాంశ్రీమాన్ విటపీ సంప్రకాశతే।
విరాజత్యుజ్జ్వలస్కంధః కోవిదారధ్వజో రథే ॥ **2.96.18** ॥ 3539

భజంత్యేతే యథాకామమశ్వానారుహ్య శీఘ్రగాన్ ।
ఏతే భ్రాజంతి సంహృష్టా గజానారుహ్య సాదినః ॥ **2.96.19** ॥ 3540

గృహీతధనుషావావాం గిరిం వీర శ్రయావహే ।
అథవేహైవ తిష్ఠావః సన్నద్ధావుద్యతాయుధౌ ॥ **2.96.20** ॥ 3541

అపి నౌ వశమాగచ్ఛేత్ కోవిదారధ్వజో రణే ।
అపి ద్రక్ష్యామి భరతం యత్కృతే వ్యసనం మహత్ ॥ **2.96.21** ॥ 3542

త్వయా రాఘవ సంప్రాప్తం సీతయా చ మయా తథా ।
యన్నిమిత్తం భవాన్ రాజ్యాచ్చ్యుతో రాఘవ శాశ్వతాత్ ॥ **2.96.22** ॥ 3543

సంప్రాప్తోఽయమరిర్వీర భరతో వధ్య ఏవ హి ।
భరతస్య వధే దోషం నాహం పశ్యామి రాఘవ ॥ **2.96.23** ॥ 3544

పూర్వాపకారిణం హత్వా న హ్యధర్మేణ యుజ్యతే ।
పూర్వాపకారీ భరతస్త్యాగేఽధర్మశ్చ రాఘవ ॥ **2.96.24** ॥ 3545

ఏతస్మిన్ నిహతే కృత్స్నామనుశాధి వసుంధరాం ।
అద్య పుత్రం హతం సంఖ్యే కైకేయీ రాజ్యకాముకా ॥ **2.96.25** ॥ 3546

మయా పశ్యేత్ సుదుఃఖార్తా హస్తిభిన్నమివ ద్రుమం ।
కైకేయీం చ వధిష్యామి సానుబంధాం సబాంధవాం ॥ **2.96.26** ॥ 3547

కలుషేణాద్య మహతా మేదినీ పరిముచ్యతాం ।
అద్యేమం సంయతం క్రోధమసత్కారం చ మానద ॥ **2.96.27** ॥ 3548

మోక్ష్యామి శత్రుసైన్యేషు కక్షేష్వివ హుతాశనం ।
అద్యైవ చిత్రకూటస్య కాననం నిశితైః శరైః ॥ **2.96.28** ॥ 3549

ఛిందంఛత్రుశరీరాణి కరిష్యే శోణితోక్షితం ।
శరైర్నిర్భిన్నహృదయాన్ కుంజరాంస్తురగాంస్తథా ॥ **2.96.29** ॥ 3550

శ్వాపదాః పరికర్షంతు నరాంశ్చ నిహతాన్ మయా।
శరాణాం ధనుషశ్చాహమనృణోఽస్మిన్ మహావనే।
ససైన్యం భరతం హత్వా భవిష్యామి న సంశయః ॥ **2.96.30** ॥ 3551

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే షణ్ణవతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ సప్తనవతితమః సర్గః ॥

## శ్రీరామేణ కుపితం సౌమిత్రిం పరిసాంత్వ్య భరతసద్భావస్య వర్ణనం, లజ్జితస్య లక్ష్మణస్య శ్రీరామపార్శ్వే గమనం, తస్య శైలస్య సమంతాద్ భరతసైన్యస్య నివేశనం

సుసంరబ్ధం తు భరతం లక్ష్మణం క్రోధమూర్చ్ఛితం।
రామస్తు పరిసాంత్వ్యాథ వచనం చేదమబ్రవీత్ ॥ **2.97.1** ॥ 3552

కిమత్ర ధనుషా కార్యమసినా వా సచర్మణా।
మహాబలే మహోత్సాహే భరతే స్వయమాగతే ॥ **2.97.2** ॥ 3553

పితుః సత్యం ప్రతిశ్రుత్య హత్వా భరతమాహవే।
కిం కరిష్యామి రాజ్యేన సాపవాదేన లక్ష్మణ ॥ **2.97.3** ॥ 3554

యద్ ద్రవ్యం బాంధవానాం వా మిత్రాణాం వా క్షయే భవేత్।
నాహం తత్ ప్రతిగృహ్ణీయాం భక్ష్యాన్ విషకృతానివ ॥ **2.97.4** ॥ 3555

ధర్మమర్థం చ కామం చ పృథివీం చాపి లక్ష్మణ।
ఇచ్ఛామి భవతామర్థే ఏతత్ ప్రతిశృణోమి తే ॥ **2.97.5** ॥ 3556

భ్రాతౄణాం సంగ్రహార్థం చ సుఖార్థం చాపి లక్ష్మణ।
రాజ్యమప్యహమిచ్ఛామి సత్యేనాయుధమాలభే ॥ **2.97.6** ॥ 3557

నేయం మమ మహీ సౌమ్య దుర్లభా సాగరాంబరా।
నహీచ్ఛేయమధర్మేణ శక్రత్వమపి లక్ష్మణ ॥ **2.97.7** ॥ 3558

యద్ వినా భరతం త్వాం చ శత్రుఘ్నం వాపి మానద।
భవేన్మమ సుఖం కించిద్ భస్మ తత్ కురుతాం శిఖీ ॥ **2.97.8** ॥ 3559

మన్యేఽహమాగతోఽయోధ్యాం భరతో భ్రాతృవత్సలః।
మమ ప్రాణైః ప్రియతరః కులధర్మమనుస్మరన్ ॥ **2.97.9** ॥ 3560

శ్రుత్వా ప్రవ్రాజితం మాం హి జటావల్కలధారిణం।
జానక్యా సహితం వీర త్వయా చ పురుషోత్తమ ॥ **2.97.10** ॥ 3561

స్నేహేనాక్రాంతహృదయః శోకేనాకులితేంద్రియః।
ద్రష్టుమభ్యాగతో హ్యేష భరతో నాన్యథాఽఽగతః ॥ **2.97.11** ॥ 3562

అంబాం చ కేకయీం రుష్య భరతశ్చాప్రియం వదన్।
ప్రసాద్య పితరం శ్రీమాన్ రాజ్యం మే దాతుమాగతః ॥ **2.97.12** ॥ 3563

ప్రాప్తకాలం యథైషోఽస్మాన్ భరతో ద్రష్టుమర్హతి।
అస్మాసు మనసాప్యేష నాహితం కించిదాచరేత్ ॥ **2.97.13** ॥ 3564

విప్రియం కృతపూర్వం తే భరతేన కదా ను కిం।
ఈదృశం వా భయం తేఽద్య భరతం యద్ విశంకసే ॥ **2.97.14** ॥ 3565

నహి తే నిష్ఠురం వాచ్యో భరతో నాప్రియం వచః।
అహం హ్యప్రియముక్తః స్యాం భరతస్యాప్రియే కృతే ॥ **2.97.15** ॥ 3566

కథం ను పుత్రాః పితరం హన్యుః కస్యాంచిదాపది।
భ్రాతా వా భ్రాతరం హన్యాత్ సౌమిత్రే ప్రాణమాత్మనః ॥ **2.97.16** ॥ 3567

యది రాజ్యస్య హేతోస్త్వమిమాం వాచం ప్రభాషసే।
వక్ష్యామి భరతం దృష్ట్వా రాజ్యమస్మై ప్రదీయతాం ॥ **2.97.17** ॥ 3568

ఉచ్యమానో హి భరతో మయా లక్ష్మణ తద్వచః।
రాజ్యమస్మై ప్రయచ్ఛేతి బాఢమిత్యేవ మంస్యతే ॥ **2.97.18** ॥ 3569

తథోక్తో ధర్మశీలేన భ్రాత్రా తస్య హితే రతః।
లక్ష్మణః ప్రవివేశేవ స్వాని గాత్రాణి లజ్జయా ॥ **2.97.19** ॥ 3570

తద్వాక్యం లక్ష్మణః శ్రుత్వా వ్రీడితః ప్రత్యువాచ హ।
త్వాం మన్యే ద్రష్టుమాయాతః పితా దశరథః స్వయం ॥ **2.97.20** ॥ 3571

వ్రీడితం లక్ష్మణం దృష్ట్వా రాఘవః ప్రత్యువాచ హ।
ఏష మన్యే మహాబాహురిహాస్మాన్ ద్రష్టుమాగతః ॥ **2.97.21** ॥ 3572

అథవా నౌ ధ్రువం మన్యే మన్యమానః సుఖోచితౌ।
వనవాసమనుధ్యాయ గృహాయ ప్రతినేష్యతి ॥ **2.97.22** ॥ 3573

ఇమాం చాప్యేష వైదేహీమత్యంతసుఖసేవినీం।
పితా మే రాఘవః శ్రీమాన్ వనాదాదాయ యాస్యతి ॥ **2.97.23** ॥ 3574

ఏతౌ తౌ సంప్రకాశేతే గోత్రవంతౌ మనోరమౌ।
వాయువేగసమౌ వీరౌ జవనౌ తురగోత్తమౌ ॥ **2.97.24** ॥ 3575

స ఏష సుమహాకాయః కంపతే వాహినీముఖే।
నాగః శత్రుంజయో నామ వృద్ధస్తాతస్య ధీమతః ॥ **2.97.25** ॥ 3576

న తు పశ్యామి తచ్ఛత్రం పాండురం లోకవిశ్రుతం।
పితుర్దివ్యం మహాభాగ సంశయో భవతీహ మే ॥ **2.97.26** ॥ 3577

వృక్షాగ్రాదవరోహ త్వం కురు లక్ష్మణ మద్వచః।
ఇతీవ రామో ధర్మాత్మా సౌమిత్రిం తమువాచ హ ॥ **2.97.27** ॥ 3578

అవతీర్య తు సాలాగ్రాత్ తస్మాత్ స సమితింజయః।
లక్ష్మణః ప్రాంజలిర్భూత్వా తస్థౌ రామస్య పార్శ్వతః ॥ **2.97.28** ॥ 3579

భరతేనాథ సందిష్టా సమ్మర్దో న భవేదితి।
సమంతాత్ తస్య శైలస్య సేనా వాసమకల్పయత్ ॥ **2.97.29** ॥ 3580

అధ్యర్ధమిక్ష్వాకుచమూర్యోజనం పర్వతస్య హ।
పార్శ్వే న్యవిశదావృత్య గజవాజినరాకులా ॥ **2.97.30** ॥ 3581

సా చిత్రకూటే భరతేన సేనా
ధర్మం పురస్కృత్య విధూయ దర్పం।
ప్రసాదనార్థం రఘునందనస్య
విరోచతే నీతిమతా ప్రణీతా ॥ **2.97.31** ॥ 3582

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే సప్తనవతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ అష్టనవతితమః సర్గః ॥

## భరతకర్తృకా శ్రీరామాశ్రమమన్వేష్టుం వ్యవస్థా తేనాశ్రమస్య దర్శనం చ

నివేశ్య సేనాం తు విభుః పద్భ్యాం పాదవతాం వరః।
అభిగంతుం స కాకుత్స్థమియేష గురువర్తకం ॥ **2.98.1** ॥ 3583

నివిష్టమాత్రే సైన్యే తు యథోద్దేశం వినీతవత్।
భరతో భ్రాతరం వాక్యం శత్రుఘ్నమిదమబ్రవీత్ ॥ **2.98.2** ॥ 3584

క్షిప్రం వనమిదం సౌమ్య నరసంఘైః సమంతతః।
లుబ్ధైశ్చ సహితైరేభిస్త్వమన్వేషితుమర్హసి ॥ **2.98.3** ॥ 3585

గుహో జ్ఞాతిసహస్రేణ శరచాపాసిపాణినా।
సమన్వేషతు కాకుత్స్థావస్మిన్ పరివృతః స్వయం ॥ **2.98.4** ॥ 3586

అమాత్యైః సహ పౌరైశ్చ గురుభిశ్చ ద్విజాతిభిః।
సహ సర్వం చరిష్యామి పద్భ్యాం పరివృతః స్వయం ॥ **2.98.5** ॥ 3587

యావన్న రామం ద్రక్ష్యామి లక్ష్మణం వా మహాబలం।
వైదేహీం వా మహాభాగాం న మే శాంతిర్భవిష్యతి ॥ **2.98.6** ॥ 3588

యావన్న చంద్రసంకాశం తద్ ద్రక్ష్యామి శుభాననం।
భ్రాతుః పద్మవిశాలాక్షం న మే శాంతిర్భవిష్యతి ॥ **2.98.7** ॥ 3589

సిద్ధార్థః ఖలు సౌమిత్రిర్యశ్చంద్రవిమలోపమం।
ముఖం పశ్యతి రామస్య రాజీవాక్షం మహాద్యుతి ॥ **2.98.8** ॥ 3590

యావన్న చరణౌ భ్రాతుః పార్థివవ్యంజనాన్వితౌ।
శిరసా ప్రగ్రహీష్యామి న మే శాంతిర్భవిష్యతి ॥ **2.98.9** ॥ 3591

యావన్న రాజ్యే రాజ్యార్హః పితృపైతామహే స్థితః।
అభిషిక్తో జలక్లిన్నో న మే శాంతిర్భవిష్యతి ॥ **2.98.10** ॥ 3592

కృతకృత్యా మహాభాగా వైదేహీ జనకాత్మజా।
భర్తారం సాగరాంతాయాః పృథివ్యా యానుగచ్ఛతి ॥ **2.98.11** ॥ 3593

సుశుభశ్చిత్రకూటోఽసౌ గిరిరాజసమో గిరిః।
యస్మిన్ వసతి కాకుత్స్థః కుబేర ఇవ నందనే ॥ **2.98.12** ॥ 3594

కృతకార్యమిదం దుర్గవనం వ్యాలనిషేవితం।
యదధ్యాస్తే మహారాజో రామః శస్త్రభృతాం వరః ॥ **2.98.13** ॥ 3595

ఏవముక్త్వా మహాబాహుర్భరతః పురుషర్షభః।
పద్భ్యామేవ మహాతేజాః ప్రవివేశ మహద్ వనం ॥ **2.98.14** ॥ 3596

స తాని ద్రుమజాలాని జాతాని గిరిసానుషు।
పుష్పితాగ్రాణి మధ్యేన జగామ వదతాం వరః ॥ **2.98.15** ॥ 3597

స గిరేశ్చిత్రకూటస్య సాలమారుహ్య సత్వరం।
రామాశ్రమగతస్యాగ్నేర్దదర్శ ధ్వజముచ్ఛ్రితం ॥ **2.98.16** ॥ 3598

తం దృష్ట్వా భరతః శ్రీమాన్ ముమోద సహబాంధవః।
అత్ర రామ ఇతి జ్ఞాత్వా గతః పారమివాంభసః ॥ **2.98.17** ॥ 3599

స చిత్రకూటే తు గిరౌ నిశమ్య
రామాశ్రమం పుణ్యజనోపపన్నం।
గుహేన సార్ధం త్వరితో జగామ
పునర్నివేశ్యైవ చమూం మహాత్మా ॥ **2.98.18** ॥ 3600

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే అష్టనవతితమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ఏకోనశతతమః సర్గః ॥

## భరతేన శత్రుఘ్నాదిభిః సహ శ్రీరామాశ్రమే గత్వా తత్పర్ణశాలాయా నిరీక్షణం రుదతా తేన భ్రాతుశ్చరణయోర్నిపతనం, శ్రీరామేణ తైః సార్ధం సమాలింగనం

నివిష్టాయాం తు సేనాయాముత్సుకో భరతస్తతః।
జగామ భ్రాతరం ద్రష్టుం శత్రుఘ్నమనుదర్శయన్ ॥ **2.99.1** ॥ 3601

ఋషిం వసిష్ఠం సందిశ్య మాతౄర్మే శీఘ్రమానయ।
ఇతి త్వరితమగ్రే స జగామ గురువత్సలః ॥ **2.99.2** ॥ 3602

సుమంత్రస్త్వపి శత్రుఘ్నమదూరాదన్వపద్యత।
రామదర్శనజస్తర్షో భరతస్యేవ తస్య చ ॥ **2.99.3** ॥ 3603

గచ్ఛన్నేవాథ భరతస్తాపసాలయసంస్థితాం।
భ్రాతుః పర్ణకుటీం శ్రీమానుటజం చ దదర్శ హ ॥ **2.99.4** ॥ 3604

శాలాయాస్త్వగ్రతస్తస్యా దదర్శ భరతస్తదా।
కాష్ఠాని చావభగ్నాని పుష్పాణ్యపచితాని చ ॥ **2.99.5** ॥ 3605

స లక్ష్మణస్య రామస్య దదర్శాశ్రమమీయుషః।
కృతం వృక్షేష్వభిజ్ఞానం కుశచీరైః క్వచిత్ క్వచిత్ ॥ **2.99.6** ॥ 3606

దదర్శ చ వనే తస్మిన్ మహతః సంచయాన్ కృతాన్।
మృగాణాం మహిషాణాం చ కరీషైః శీతకారణాత్ ॥ **2.99.7** ॥ 3607

గచ్ఛన్నేవ మహాబాహుర్ద్యుతిమాన్ భరతస్తదా।
శత్రుఘ్నం చాబ్రవీద్ధృష్టస్తానమాత్యాంశ్చ సర్వశః ॥ **2.99.8** ॥ 3608

మన్యే ప్రాప్తాః స్మ తం దేశం భరద్వాజో యమబ్రవీత్।
నాతిదూరే హి మన్యేఽహం నదీం మందాకినీమితః ॥ **2.99.9** ॥ 3609

ఉచ్చైర్బద్ధాని చీరాణి లక్ష్మణేన భవేదయం।
అభిజ్ఞానకృతః పంథా వికాలే గంతుమిచ్ఛతా ॥ **2.99.10** ॥ 3610

ఇతశ్చోదాత్తదంతానాం కుంజరాణాం తరస్వినాం।
శైలపార్శ్వే పరిక్రాంతమన్యోన్యమభిగర్జతాం ॥ **2.99.11** ॥ 3611

యమేవాధాతుమిచ్ఛంతి తాపసాః సతతం వనే।
తస్యాసౌ దృశ్యతే ధూమః సంకులః కృష్ణవర్త్మనః ॥ **2.99.12** ॥ 3612

అత్రాహం పురుషవ్యాఘ్రం గురుసత్కారకారిణం।
ఆర్యం ద్రక్ష్యామి సంహృష్టం మహర్షిమివ రాఘవం ॥ **2.99.13** ॥ 3613

అథ గత్వా ముహూర్తం తు చిత్రకూటం స రాఘవః।
మందాకినీమను ప్రాప్తస్తం జనం చేదమబ్రవీత్ ॥ **2.99.14** ॥ 3614

జగత్యాం పురుషవ్యాఘ్ర ఆస్తే వీరాసనే రతః।
జనేంద్రో నిర్జనం ప్రాప్య ధిజ్మే జన్మ సజీవితం ॥ **2.99.15** ॥ 3615

మత్కృతే వ్యసనం ప్రాప్తో లోకనాథో మహాద్యుతిః।
సర్వాన్ కామాన్ పరిత్యజ్య వనే వసతి రాఘవః ॥ **2.99.16** ॥ 3616

ఇతి లోకసమాక్రుష్టః పాదేష్వద్య ప్రసాదయన్।
రామం తస్య పతిష్యామి సీతాయా లక్ష్మణస్య చ ॥ **2.99.17** ॥ 3617

ఏవం స విలపంస్తస్మిన్ వనే దశరథాత్మజః।
దదర్శ మహతీం పుణ్యాం పర్ణశాలాం మనోరమాం ॥ **2.99.18** ॥ 3618

సాలతాలాశ్వకర్ణానాం పర్ణైర్బహుభిరావృతాం।
విశాలాం మృదుభిస్తీర్ణాం కుశైర్వేదిమివాధ్వరే ॥ **2.99.19** ॥ 3619

శక్రాయుధనికాశైశ్చ కార్ముకైర్భారసాధనైః।
రుక్మపృష్ఠై ర్మహాసారైః శోభితాం శత్రుబాధకైః ॥ **2.99.20** ॥ 3620

అర్కరశ్మిప్రతీకాశైర్హోరైస్తూణగతైః శరైః।
శోభితాం దీప్తవదనైః సర్పైర్భోగవతీమివ ॥ **2.99.21** ॥ 3621

మహారజతవాసోభ్యామసిభ్యాం చ విరాజితాం।
రుక్మబిందువిచిత్రాభ్యాం చర్మభ్యాం చాపి శోభితాం ॥ **2.99.22** ॥ 3622

గోధాంగులిత్రైరాసక్తైశ్చిత్రకాంచనభూషితైః।
అరిసంధైరనాధృష్యాం మృగైః సింహగుహామివ ॥ **2.99.23** ॥ 3623

ప్రాగుదక్ప్రవణాం వేది విశాలాం దీప్తపావకాం।
దదర్శ భరతస్తత్ర పుణ్యాం రామనివేశనే ॥ **2.99.24** ॥ 3624

నిరీక్ష్య స ముహూర్తం తు దదర్శ భరతో గురుం।
ఉటజే రామమాసీనం జటామండలధారిణం ॥ **2.99.25** ॥ 3625

కృష్ణాజినధరం తం తు చీరవల్కలవాససం।
దదర్శ రామమాసీనమభితః పావకోపమం ॥ **2.99.26** ॥ 3626

సింహస్కంధం మహాబాహుం పుండరీకనిభేక్షణం।
పృథివ్యాః సాగరాంతాయా భర్తారం ధర్మచారిణం ॥ **2.99.27** ॥ 3627

ఉపవిష్టం మహాబాహుం బ్రహ్మాణమివ శాశ్వతం।
స్థండిలే దర్భసంస్తీర్ణే సీతయా లక్ష్మణేన చ ॥ **2.99.28** ॥ 3628

తం దృష్ట్వా భరతః శ్రీమాఞ్శోకమోహపరిప్లుతః।
అభ్యధావత ధర్మాత్మా భరతః కేకయీసుతః ॥ **2.99.29** ॥ 3629

దృష్ట్వైవ విలలాపార్తో బాష్పసందిగ్ధయా గిరా।
అశక్నువన్ వారయితుం ధైర్యాద్ వచనమబ్రువన్ ॥ **2.99.30** ॥ 3630

యః సంసది ప్రకృతిభిర్భవేద్ యుక్త ఉపాసితుం।
వన్యైర్మృగైరుపాసీనః సోఽయమాస్తే మమాగ్రజః ॥ **2.99.31** ॥ 3631

వాసోభిర్బహుసాహస్రైర్యో మహాత్మా పురోచితః।
మృగాజినే సోఽయమిహ ప్రవస్తే ధర్మమాచరన్ ॥ **2.99.32** ॥ 3632

అధారయద్ యో వివిధాశ్చిత్రాః సుమనసః సదా।
సోఽయం జటాభారమిమం సహతే రాఘవః కథం ॥ **2.99.33** ॥ 3633

యస్య యజ్ఞైర్వ్యధాదిష్టైర్యుక్తో ధర్మస్య సంచయః।
శరీరక్లేశసంభూతం స ధర్మం పరిమార్గతే ॥ **2.99.34** ॥ 3634

చందనేన మహార్హేణ యస్యాంగముపసేవితం।
మలేన తస్యాంగమిదం కథమార్యస్య సేవ్యతే ॥ **2.99.35** ॥ 3635

మన్నిమిత్తమిదం దుఃఖం ప్రాప్తో రామః సుఖోచితః।
ధిగ్జీవితం నృశంసస్య మమ లోకవిగర్హితం ॥ **2.99.36** ॥ 3636

ఇత్యేవం విలపన్ దీనః ప్రస్విన్నముఖపంకజః।
పాదావప్రాప్య రామస్య పపాత భరతో రుదన్ ॥ **2.99.37** ॥ 3637

దుఃఖాభితప్తో భరతో రాజపుత్రో మహాబలః।
ఉక్త్వాఽఽయేతి సకృద్ దీనం పునర్నోవాచ కించన ॥ **2.99.38** ॥ 3638

బాష్పైః పిహితకంఠశ్చ ప్రేక్ష్య రామం యశస్వినం।
ఆర్యేత్యేవాభిసంక్రుశ్య వ్యాహర్తుం నాశకత్ తతః ॥ **2.99.39** ॥ 3639

శత్రుఘ్నశ్చాపి రామస్య వవందే చరణౌ రుదన్।
తావుభౌ చ సమాలింగ్య రామోఽప్యశ్రూణ్యవర్తయత్ ॥ **2.99.40** ॥ 3640

తతః సుమంత్రేణ గుహేన చైవ
సమీయతూ రాజసుతావరణ్యే।
దివాకరశ్చైవ నిశాకరశ్చ
యథాంబరే శుక్రబృహస్పతిభ్యాం ॥ **2.99.41** ॥ 3641

తాన్ పార్థివాన్ వారణయూథపాభాన్
సమాగతాంస్తత్ర మహత్యరణ్యే।
వనౌకసస్తేఽభిసమీక్ష్య సర్వే
త్వశ్రూణ్యముంచన్ ప్రవిహాయ హర్షం ॥ **2.99.42** ॥ 3642

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ఏకోనశతతమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ శతతమః సర్గః ॥

## శ్రీరామస్య భరతం ప్రతి కుశలప్రశ్నవ్యాజేన రాజనీతేరుపదేశః

జటిలం చీరవసనం ప్రాంజలిం పతితం భువి।
దదర్శ రామో దుర్దర్శం యుగాంతే భాస్కరం యథా ॥ **2.100.1** ॥ 3643

కథంచిదభివిజ్ఞాయ వివర్ణవదనం కృశం।
భ్రాతరం భరతం రామః పరిజగ్రాహ పాణినా ॥ **2.100.2** ॥ 3644

ఆఘ్రాయ రామస్తం మూర్ధ్ని పరిష్వజ్య చ రాఘవం।
అంకే భరతమారోప్య పర్యపృచ్ఛత సాదరం ॥ **2.100.3** ॥ 3645

క్వ ను తేఽభూత్ పితా తాత యదరణ్యం త్వమాగతః।
న హి త్వం జీవతస్తస్య వనమాగంతుమర్హసి ॥ **2.100.4** ॥ 3646

చిరస్య బత పశ్యామి దూరాద్ భరతమాగతం।
దుష్ప్రతీకమరణ్యేఽస్మిన్ కిం తాత వనమాగతః ॥ **2.100.5** ॥ 3647

కచ్చిన్ను ధరతే తాత రాజా యత్ త్వమిహాగతః।
కంచిన్న దీనః సహసా రాజా లోకాంతరం గతః ॥ **2.100.6** ॥ 3648

కచ్చిత్ సౌమ్య న తే రాజ్యం భ్రష్టం బాలస్య శాశ్వతం।
కచ్చిచ్ఛ్రుశ్రూషసే తాత పితుః సత్యపరాక్రమ ॥ **2.100.7** ॥ 3649

కచ్చిద్ దశరథో రాజా కుశలీ సత్యసంగరః।
రాజసూయాశ్వమేధానామాహర్తా ధర్మనిశ్చితః ॥ **2.100.8** ॥ 3650

స కచ్చిద్ బ్రాహ్మణో విద్వాన్ ధర్మనిత్యో మహాద్యుతిః।
ఇక్ష్వాకూణాముపాధ్యాయో యథావత్ తాత పూజ్యతే ॥ **2.100.9** ॥ 3651

తాత కచ్చిచ్చ కౌసల్యా సుమిత్రా చ ప్రజావతీ।
సుఖినీ కచ్చిదార్యా చ దేవీ నందతి కైకయీ ॥ **2.100.10** ॥ 3652

కచ్చిద్ వినయసంపన్నః కులపుత్రో బహుశ్రుతః।
అనసూయురనుద్రష్టా సత్కృతస్తే పురోహితః ॥ **2.100.11** ॥ 3653

కచ్చిదగ్నిషు తే యుక్తో విధిజ్ఞో మతిమాన్ఋజుః।
హుతం చ హోష్యమాణం చ కాలే వేదయతే సదా ॥ **2.100.12** ॥ 3654

కచ్చిద్ దేవాన్ పిత్ఋన్ భృత్యాన్ గురూన్ పితృసమానపి।
వృద్ధాంశ్చ తాత వైద్యాంశ్చ బ్రాహ్మణాంశ్చాభిమన్యసే ॥ **2.100.13** ॥ 3655

ఇశ్వస్త్రవరసంపన్నమర్థశాస్త్రవిశారదం।
సుధన్వానముపాధ్యాయం కచ్చిత్ త్వం తాత మన్యసే ॥ **2.100.14** ॥ 3656

కచ్చిదాత్మసమాః శూరాః శ్రుతవంతో జితేంద్రియాః।
కులీనాశ్చేంగితజ్ఞాశ్చ కృతాస్తే తాత మంత్రిణః ॥ **2.100.15** ॥ 3657

మంత్రో విజయమూలం హి రాజ్ఞాం భవతి రాఘవ।
సుసంవృతో మంత్రిధురైరమాత్యైః శాస్త్రకోవిదైః ॥ **2.100.16** ॥ 3658

కచిన్నిద్రావశం నైషి కచ్చిత్ కాలేఽవబుధ్యసే।
కచ్చిచ్చాపరరాత్రేషు చింతయస్యర్థనైపుణం ॥ **2.100.17** ॥ 3659

కంచిన్మంత్రయసే నైకః కచ్చిన్న బహుభిః సహ।
కచ్చిత్ తే మంత్రితో మంత్రో రాష్ట్రం న పరిధావతి ॥ **2.100.18** ॥ 3660

కచ్చిదర్థం వినిశ్చిత్య లఘుమూలం మహోదయం।
క్షిప్రమారభసే కర్మ న దీర్ఘయసి రాఘవ ॥ **2.100.19** ॥ 3661

కచ్చిన్ను సుకృతాన్యేవ కృతరూపాణి వా పునః।
విదుస్తే సర్వకార్యాణి న కర్తవ్యాని పార్థివాః ॥ **2.100.20** ॥ 3662

కచ్చిన్న తర్కైర్యుక్త్యా వా యే చాప్యపరికీర్తితాః।
త్వయా వా తవ వామాత్యైర్బుధ్యతే తాత మంత్రితం ॥ **2.100.21** ॥ 3663

కచ్చిత్ సహస్రైర్మూర్ఖాణామేకమిచ్ఛసి పండితం।
పండితో హ్యర్థకృచ్ఛ్రేషు కుర్యాన్నిఃశ్రేయసం మహత్ ॥ **2.100.22** ॥ 3664

సహస్రాణ్యపి మూర్ఖాణాం యద్యుపాస్తే మహీపతిః।
అథవాప్యయుతాన్యేవ నాస్తి తేషు సహాయతా ॥ **2.100.23** ॥ 3665

ఏకోఽప్యమాత్యో మేధావీ శూరో దక్షో విచక్షణః।
రాజానం రాజపుత్రం వా ప్రాపయేన్మహతీం శ్రియం ॥ **2.100.24** ॥ 3666

కచ్చిన్ముఖ్యా మహత్స్వేవ మధ్యమేషు చ మధ్యమాః।
జఘన్యాశ్చ జఘన్యేషు భృత్యాస్తే తాత యోజితాః ॥ **2.100.25** ॥ 3667

అమాత్యానుపధాతీతాన్ పితృపైతామహాఁశుచీన్।
శ్రేష్ఠాంశ్చ్రేష్ఠేషు కచ్చిత్ త్వం నియోజయసి కర్మసు ॥ **2.100.26** ॥ 3668

కచ్చిన్నోగ్రేణ దండేన భృశముద్వేజితాః ప్రజాః।
రాష్ట్రే తవావజానంతి మంత్రిణః కైకయీసుత ॥ **2.100.27** ॥ 3669

కచ్చిత్ త్వాం నావజానంతి యాజకాః పతితం యథా।
ఉగ్రప్రతిగ్రహీతారం కామయానమివ స్త్రియః ॥ **2.100.28** ॥ 3670

ఉపాయకుశలం వైద్యం భృత్యసందూషణే రతం।
శూరమైశ్వర్యకామం చ యో హంతి న స హన్యతే ॥ **2.100.29** ॥ 3671

కచ్చిద్ ధృష్టశ్చ శూరశ్చ ధృతిమాన్ మతిమాంఁశుచిః।
కులీనశ్చానురక్తశ్చ దక్షః సేనాపతిః కృతః ॥ **2.100.30** ॥ 3672

బలవంతశ్చ కచ్చిత్ తే ముఖ్యా యుద్ధవిశారదాః।
దృష్టాపదానా విక్రాంతాస్త్వయా సత్కృత్య మానితాః ॥ **2.100.31** ॥ 3673

కచ్చిద్ బలస్య భక్తం చ వేతనం చ యథోచితం।
సంప్రాప్తకాలం దాతవ్యం దదాసి న విలంబసే ॥ **2.100.32** ॥ 3674

కాలాతిక్రమణే హ్యేవ భక్తవేతనయోర్భృతాః।
భర్తురప్యతికుప్యంతి సోఽనర్థః సుమహాన్ కృతః ॥ **2.100.33** ॥ 3675

కచ్చిత్ సర్వేఽనురక్తాస్త్వాం కులపుత్రాః ప్రధానతః।
కచ్చిత్ ప్రాణాంస్తవార్థేషు సంత్యజంతి సమాహితాః ॥ **2.100.34** ॥ 3676

కచ్చిజానపదో విద్వాన్ దక్షిణః ప్రతిభానవాన్।
యథోక్తవాదీ దూతస్తే కృతో భరత పండితః ॥ **2.100.35** ॥ 3677

కచ్చిదష్టాదశాన్యేషు స్వపక్షే దశ పంచ చ।
త్రిభిస్త్రిభిరవిజ్ఞాతైర్వత్సి తీర్థాని చారకైః ॥ **2.100.36** ॥ 3678

కచ్చిద్ వ్యపాస్తానహితాన్ ప్రతియాతాంశ్చ సర్వదా।
దుర్బలాననవజ్ఞాయ వర్తసే రిపుసూదన ॥ **2.100.37** ॥ 3679

కచ్చిన్న లోకాయతికాన్ బ్రాహ్మణాంస్తాత సేవసే।
అనర్థకుశలా హ్యేతే బాలాః పండితమానినః ॥ **2.100.38** ॥ 3680

ధర్మశాస్త్రేషు ముఖ్యేషు విద్యమానేషు దుర్బుధాః।
బుద్ధిమాన్వీక్షికీ ప్రాప్య నిరర్థం ప్రవదంతి తే ॥ **2.100.39** ॥ 3681

వీరైరధ్యుషితాం పూర్వమస్మాకం తాత పూర్వకైః।
సత్యనామాం దృఢద్వారాం హస్త్యశ్వరథసంకులాం ॥ **2.100.40** ॥ 3682

బ్రాహ్మణైః క్షత్రియైర్వైశ్యైః స్వకర్మనిరతైః సదా।
జితేంద్రియైర్మహోత్సాహైర్వృతామార్యైః సహస్రశః ॥ **2.100.41** ॥ 3683

ప్రాసాదైర్వివిధాకారైర్వృతాం వైద్యజనాకులాం।
కచ్చిత్ సముదితాం స్ఫీతామయోధ్యాం పరిరక్షసే ॥ **2.100.42** ॥ 3684

కచ్చిచ్చైత్యశతైర్జుష్టః సునివిష్టజనాకులః।
దేవస్థానైః ప్రపాభిశ్చ తటాకైశ్చోపశోభితః ॥ **2.100.43** ॥ 3685

ప్రహృష్టనరనారీకః సమాజోత్సవశోభితః।
సుకృష్టసీమాపశుమాన్ హింసాభిరభివర్జితః ॥ **2.100.44** ॥ 3686

అదేవమాతృకో రమ్యః శ్వాపదైః పరివర్జితః।
పరిత్యక్తో భయైః సర్వైః ఖనిభిశ్చోపశోభితః ॥ **2.100.45** ॥ 3687

వివర్జితో నరైః పాపైర్మమ పూర్వైః సురక్షితః।
కచ్చిజనపదః స్ఫీతః సుఖం వసతి రాఘవ ॥ **2.100.46** ॥ 3688

కచ్చిత్ తే దయితాః సర్వే కృషిగోరక్షజీవినః।
వార్తాయాం సంశ్రితస్తాత లోకోఽయం సుఖమేధతే ॥ **2.100.47** ॥ 3689

తేషాం గుప్తిపరీహారైః కచ్చిత్ తే భరణం కృతం।
రక్ష్యా హి రాజ్ఞా ధర్మేణ సర్వే విషయవాసినః ॥ **2.100.48** ॥ 3690

కంచిత్ స్త్రియః సాంత్వయసే కచ్చిత్ తాస్తే సురక్షితాః।
కంచిన్న శ్రద్దధాస్యాసాం కచ్చిద్ గుహ్యం న భాషసే ॥ **2.100.49** ॥ 3691

కచ్చిన్నాగవనం గుప్తం కచ్చిత్ తే సంతి ధేనుకాః।
కచ్చిన్న గణికాశ్వానాం కుంజరాణాం చ తృప్యసి ॥ **2.100.50** ॥ 3692

కచ్చిద్ దర్శయసే నిత్యం మానుషాణాం విభూషితం।
ఉత్థాయోత్థాయ పూర్వాహ్ణే రాజపుత్ర మహాపథే ॥ **2.100.51** ॥ 3693

కచ్చిన్న సర్వే కర్మాంతాః ప్రత్యక్షాస్తేఽవిశంకయా।
సర్వే వా పునరుత్సృష్టా మధ్యమేవాత్ర కారణం ॥ **2.100.52** ॥ 3694

కచ్చిద్ దుర్గాణి సర్వాణి ధనధాన్యాయుధోదకైః।
యంత్రైశ్చ ప్రతిపూర్ణాని తథా శిల్పిధనుర్ధరైః ॥ **2.100.53** ॥ 3695

ఆయస్తే విపులః కచ్చిత్ కచ్చిదల్పతరో వ్యయః।
అపాత్రేషు న తే కంచిత్ కోషో గచ్ఛతి రాఘవ ॥ **2.100.54** ॥ 3696

దేవతార్థే చ పిత్రర్థే బ్రాహ్మణాభ్యాగతేషు చ।
యోధేషు మిత్రవర్గేషు కచ్చిద్ గచ్ఛతి తే వ్యయః ॥ **2.100.55** ॥ 3697

కచ్చిదార్యోఽపి శుద్ధాత్మా క్షారితశ్చాపకర్మణా।
అదృష్టః శాస్త్రకుశలైర్న లోభాద్ బధ్యతే శుచిః ॥ **2.100.56** ॥ 3698

గృహీతశ్చైవ పృష్టశ్చ కాలే దృష్టః సకారణః।
కచ్చిన్న ముచ్యతే చోరో ధనలోభాన్నరర్షభ ॥ **2.100.57** ॥ 3699

వ్యసనే కచ్చిదాఢ్యస్య దుర్బలస్య చ రాఘవ।
అర్థం విరాగాః పశ్యంతి తవామాత్యా బహుశ్రుతాః ॥ **2.100.58** ॥ 3700

యాని మిథ్యాభిశస్తానాం పతంత్యశ్రూణి రాఘవ।
తాని పుత్రపశూన్ ఘ్నంతి ప్రీత్యర్థమనుశాసతః ॥ **2.100.59** ॥ 3701

కచ్చిద్ వృద్ధాంశ్చ బాలాంశ్చ వైద్యాన్ ముఖ్యాంశ్చ రాఘవ।
దానేన మనసా వాచా త్రిభిరేతైర్బుభూషసే ॥ **2.100.60** ॥ 3702

కచ్చిద్ గురూంశ్చ వృద్ధాంశ్చ తాపసాన్ దేవతాతిథీన్।
చైత్యాంశ్చ సర్వాన్ సిద్ధార్థాన్ బ్రాహ్మణాంశ్చ నమస్యసి ॥ **2.100.61** ॥ 3703

కచ్చిదర్థేన వా ధర్మమర్థం ధర్మేణ వా పునః।
ఉభౌ వా ప్రీతిలోభేన కామేన న విబాధసే ॥ **2.100.62** ॥ 3704

కచ్చిదర్థం చ కామం చ ధర్మం చ జయతాం వర।
విభజ్య కాలే కాలజ్ఞ సర్వాన్ వరద సేవసే ॥ **2.100.63** ॥ 3705

కచ్చిత్ తే బ్రాహ్మణాః శర్మ సర్వశాస్త్రార్థకోవిదాః।
ఆశంసంతే మహాప్రాజ్ఞ పౌరజానపదైః సహ ॥ **2.100.64** ॥ 3706

నాస్తిక్యమనృతం క్రోధం ప్రమాదం దీర్ఘసూత్రతాం।
అదర్శనం జ్ఞానవతామాలస్యం పంచవృత్తితాం ॥ **2.100.65** ॥ 3707

ఏకచింతనమర్థానామనర్థజ్ఞైశ్చ మంత్రణం।
నిశ్చితానామనారంభం మంత్రస్యాపరిరక్షణం ॥ **2.100.66** ॥ 3708

మంగలాద్యప్రయోగం చ ప్రత్యుత్థానం చ సర్వతః।
కచ్చిత్ త్వం వర్జయస్యేతాన్ రాజదోషాంశ్చతుర్దశ ॥ **2.100.67** ॥ 3709

దశపంచచతుర్వర్గాన్ సప్తవర్గం చ తత్త్వతః।
అష్టవర్గం త్రివర్గం చ విద్యాస్తిస్రశ్చ రాఘవ ॥ **2.100.68** ॥ 3710

ఇంద్రియాణాం జయం బుద్ధ్వా షాడ్గుణ్యం దైవమానుషం।
కృత్యం వింశతివర్గం చ తథా ప్రకృతిమండలం ॥ **2.100.69** ॥ 3711

యాత్రాదండవిధానం చ ద్వియోనీ సంధివిగ్రహో।
కచ్చిదేతాన్ మహాప్రాజ్ఞ యథావదనుమన్యసే ॥ **2.100.70** ॥ 3712

మంత్రిభిస్త్వం యథోద్దిష్టం చతుర్భిస్త్రిభిరేవ వా।
కచ్చిత్ సమస్తైర్వ్యస్తైశ్చ మంత్రం మంత్రయసే బుధ ॥ **2.100.71** ॥ 3713

కచ్చిత్ తే సఫలా వేదాః కచ్చిత్ తే సఫలాః క్రియాః।
కచ్చిత్ తే సఫలా దారాః కచ్చిత్ తే సఫలం శ్రుతం ॥ **2.100.72** ॥ 3714

కచ్చిదేషైవ తే బుద్ధిర్యథోక్తా మమ రాఘవ।
ఆయుష్యా చ యశస్యా చ ధర్మకామార్థసంహితా ॥ **2.100.73** ॥ 3715

యాం వృత్తిం వర్తతే తాతో యాం చ నః ప్రపితామహాః।
తాం వృత్తిం వర్తసే కచ్చిద్ యా చ సత్పథగా శుభా ॥ **2.100.74** ॥ 3716

కచ్చిత్ స్వాదుకృతం భోజ్యమేకో నాశ్నాసి రాఘవ।
కచ్చిదాశంసమానేభ్యో మిత్రేభ్యః సంప్రయచ్ఛసి ॥ **2.100.75** ॥ 3717

రాజా తు ధర్మేణ హి పాలయిత్వా
మహీపతిర్దండధరః ప్రజానాం।
అవాప్య కృత్స్నాం వసుధాం యథావ -
దితశ్చ్యుతః స్వర్గముపైతి విద్వాన్ ॥ **2.100.76** ॥ 3718

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే శతతమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ఏకాధికశతతమః సర్గః ॥

## శ్రీరామస్య భరతం ప్రతి వనాగమనహేతువిషయికీ జిజ్ఞాసా, భరతస్య తం ప్రతి రాజ్యగ్రహణాయ ప్రార్థనా, శ్రీరామేణ తదస్వీకరణం

తం తు రామః సమాజ్ఞాయ భ్రాతరం గురువత్సలం।
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా ప్రష్టుం సముపచక్రమే ॥ **2.101.1** ॥ 3719

కిమేతదిచ్ఛేయమహం శ్రోతుం ప్రవ్యాహృతం త్వయా।
యస్మాత్ త్వమాగతో దేశమిమం చీరజటాజినీ ॥ **2.101.2** ॥ 3720

యన్నిమిత్తమిమం దేశం కృష్ణాజినజటాధరః।
హిత్వా రాజ్యం ప్రవిష్టస్త్వం తత్ సర్వం వక్తుమర్హసి ॥ **2.101.3** ॥ 3721

ఇత్యుక్తః కేకయీపుత్రః కాకుత్స్థేన మహాత్మనా।
ప్రగృహ్య బలవద్ భూయః ప్రాంజలిర్వాక్యమబ్రవీత్ ॥ **2.101.4** ॥ 3722

ఆర్య తాతః పరిత్యజ్య కృత్వా కర్మ సుదుష్కరం।
గతః స్వర్గం మహాబాహుః పుత్రశోకాభిపీడితః ॥ **2.101.5** ॥ 3723

స్త్రియా నియుక్తః కైకేయ్యా మమ మాత్రా పరంతప।
చకార సా మహత్పాపమిదమాత్మయశోహరం ॥ **2.101.6** ॥ 3724

సా రాజ్యఫలమప్రాప్య విధవా శోకకర్శితా।
పతిష్యతి మహాఘోరే నరకే జననీ మమ ॥ **2.101.7** ॥ 3725

తస్య మే దాసభూతస్య ప్రసాదం కర్తుమర్హసి।
అభిషించస్వ చాద్యైవ రాజ్యేన మఘువానివ ॥ **2.101.8** ॥ 3726

ఇమాః ప్రకృతయః సర్వా విధవా మాతరశ్చ యాః।
త్వత్సకాశమనుప్రాప్తాః ప్రసాదం కర్తుమర్హసి ॥ **2.101.9** ॥ 3727

తథానుపూర్వ్యా యుక్తశ్చ యుక్తం చాత్మని మానద।
రాజ్యం ప్రాప్నుహి ధర్మేణ సకామాన్ సుహృదః కురు ॥ **2.101.10** ॥ 3728

భవత్వవిధవా భూమిః సమగ్రా పతినా త్వయా।
శశినా విమలేనేవ శారదీ రజనీ యథా ॥ **2.101.11** ॥ 3729

ఏభిశ్చ సచివైః సార్ధం శిరసా యాచితో మయా।
భ్రాతుః శిష్యస్య దాసస్య ప్రసాదం కర్తుమర్హసి ॥ **2.101.12** ॥ 3730

తదిదం శాశ్వతం పిత్र్యం సర్వం సచివమండలం।
పూజితం పురుషవ్యాఘ్ర నాతిక్రమితుమర్హసి ॥ **2.101.13** ॥ 3731

ఏవముక్త్వా మహాబాహుః సబాష్పః కైకయీసుతః।
రామస్య శిరసా పాదౌ జగ్రాహ భరతః పునః ॥ **2.101.14** ॥ 3732

తం మత్తమివ మాతంగం నిఃశ్వసంతం పునః పునః।
భ్రాతరం భరతం రామః పరిష్వజ్యేదమబ్రవీత్ ॥ **2.101.15** ॥ 3733

కులీనః సత్త్వసంపన్నస్తేజస్వీ చరితవ్రతః।
రాజ్యహేతోః కథం పాపమాచరేన్మద్విధో జనః ॥ **2.101.16** ॥ 3734

న దోషం త్వయి పశ్యామి సూక్ష్మమప్యరిసూదన।
న చాపి జననీం బాల్యాత్ త్వం విగర్హితుమర్హసి ॥ **2.101.17** ॥ 3735

కామకారో మహాప్రాజ్ఞ గురూణాం సర్వదానఘ।
ఉపపన్నేషు దారేషు పుత్రేషు చ విధీయతే ॥ **2.101.18** ॥ 3736

వయమస్య యథా లోకే సంఖ్యాతాః సౌమ్య సాధుభిః।
భార్యాః పుత్రాశ్చ శిష్యాశ్చ త్వమపి జ్ఞాతుమర్హసి ॥ **2.101.19** ॥ 3737

వనే వా చీరవసనం సౌమ్య కృష్ణాజినాంబరం।
రాజ్యే వాపి మహారాజో మాం వాసయితుమీశ్వరః ॥ **2.101.20** ॥ 3738

యావత్ పితరి ధర్మజ్ఞ గౌరవం లోకసత్కృతే।
తావద్ ధర్మకృతాం శ్రేష్ఠ జనన్యామపి గౌరవం ॥ **2.101.21** ॥ 3739

ఏతాభ్యాం ధర్మశీలాభ్యాం వనం గచ్ఛేతి రాఘవ।
మాతాపితృభ్యాముక్తోఽహం కథమన్యత్ సమాచరే ॥ **2.101.22** ॥ 3740

త్వయా రాజ్యమయోధ్యాయాం ప్రాప్తవ్యం లోకసత్కృతం।
వస్తవ్యం దండకారణ్యే మయా వల్కలవాససా ॥ **2.101.23** ॥ 3741

ఏవముక్త్వా మహారాజో విభాగం లోకసన్నిధౌ।
వ్యాదిశ్య చ మహారాజో దివం దశరథో గతః ॥ **2.101.24** ॥ 3742

స చ ప్రమాణం ధర్మాత్మా రాజా లోకగురుస్తవ।
పిత్రా దత్తం యథాభాగముపభోక్తుం త్వమర్హసి ॥ **2.101.25** ॥ 3743

చతుర్దశ సమాః సౌమ్య దండకారణ్యమాశ్రితః।
ఉపభోక్ష్యే త్వహం దత్తం భాగం పిత్రా మహాత్మనా ॥ **2.101.26** ॥ 3744

యదబ్రవీన్మాం నరలోకసత్కృతః
పితా మహాత్మా విబుధాధిపోపమః।
తదేవ మన్యే పరమాత్మనో హితం
న సర్వలోకేశ్వరభావమవ్యయం ॥ **2.101.27** ॥ 3745

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ఏకాధికశతతమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ద్వ్యధికశతతమః సర్గః ॥

## భరతేన భూయః శ్రీరామం ప్రతి రాజ్యగ్రహణాయానురోధం కృత్వా తస్మై పితృనిధనసమాచారస్య నివేదనం

రామస్య వచనం శ్రుత్వా భరతః ప్రత్యువాచ హ।
కిం మే ధర్మాద్ విహీనస్య రాజధర్మః కరిష్యతి ॥ **2.102.1** ॥ 3746

శాశ్వతోఽయం సదా ధర్మః స్థితోఽస్మాసు నరర్షభ।
జ్యేష్ఠే పుత్రే స్థితే రాజా న కనీయాన్ భవేన్నృపః ॥ **2.102.2** ॥ 3747

స సమృద్ధాం మయా సార్ధమయోధ్యాం గచ్ఛ రాఘవ।
అభిషేచయ చాత్మానం కులస్యాస్య భవాయ నః ॥ **2.102.3** ॥ 3748

రాజానం మానుషం ప్రాహుర్దేవత్వే సమ్మతో మమ।
యస్య ధర్మార్థసహితం వృత్తమాహురమానుషం ॥ **2.102.4** ॥ 3749

కేకయస్థే చ మయి తు త్వయి చారణ్యమాశ్రితే।
ధీమాన్ స్వర్గం గతో రాజా యాయజూకః సతాం మతః ॥ **2.102.5** ॥ 3750

నిష్క్రాంతమాత్రే భవతి సహసీతే సలక్ష్మణే।
దుఃఖశోకాభిభూతస్తు రాజా త్రిదివమభ్యగాత్ ॥ **2.102.6** ॥ 3751

ఉత్తిష్ఠ పురుషవ్యాఘ్ర క్రియతాముదకం పితుః।
అహం చాయం చ శత్రుఘ్నః పూర్వమేవ కృతోదకౌ ॥ **2.102.7** ॥ 3752

ప్రియేణ కిల దత్తం హి పితృలోకేషు రాఘవ।
అక్షయం భవతీత్యాహుర్భవాంశ్చైవ పితుః ప్రియః ॥ **2.102.8** ॥ 3753

త్వామేవ శోచంస్తవ దర్శనేప్సు -
స్త్వయ్యేవ సక్తామనివర్త్య బుద్ధిం।
త్వయా విహీనస్తవ శోకరుగ్ణ -
స్త్వాం సంస్మరన్నేవ గతః పితా తే ॥ **2.102.9** ॥ 3754

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ద్వ్యధికశతతమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ త్ర్యధికశతతమః సర్గః ॥

## శ్రీరామాదీనాం విలాపః, తైః పిత్రే జలాంజలిదానం పిండదానం రోదనం చ

తాం శ్రుత్వా కరుణాం వాచం పితుర్మరణసంహితాం।
రాఘవో భరతేనోక్తాం బభూవ గతచేతనః ॥ **2.103.1** ॥ 3755

తం తు వజ్రమివోత్సృష్టమాహవే దానవారిణా।
వాగ్వజ్రం భరతేనోక్తమమనోజ్ఞం పరంతపః ॥ **2.103.2** ॥ 3756

ప్రగృహ్య రామో బాహూ వై పుష్పితాంగ ఇవ ద్రుమః।
వనే పరశునా కృత్తస్తథా భువి పపాత హ ॥ **2.103.3** ॥ 3757

తథా హి పతితం రామం జగత్యాం జగతీపతిం।
కూలఘాతపరిశ్రాంతం ప్రసుప్తమివ కుంజరం ॥ **2.103.4** ॥ 3758

భ్రాతరస్తే మహేష్వాసం సర్వతః శోకకర్శితం।
రుదంతః సహ వైదేహ్యా సిషిచుః సలిలేన వై ॥ **2.103.5** ॥ 3759

స తు సంజ్ఞాం పునర్లబ్ధ్వా నేత్రాభ్యామశ్రుముత్సృజన్।
ఉపాక్రామత కాకుత్స్థః కృపణం బహు భాషితుం ॥ **2.103.6** ॥ 3760

స రామః స్వర్గతం శ్రుత్వా పితరం పృథివీపతిం।
ఉవాచ భరతం వాక్యం ధర్మాత్మా ధర్మసంహితం ॥ **2.103.7** ॥ 3761

కిం కరిష్యామ్యయోధ్యాయాం తాతే దిష్టాం గతిం గతే।
కస్తాం రాజవరాద్ధీనామయోధ్యాం పాలయిష్యతి ॥ **2.103.8** ॥ 3762

కిం ను తస్య మయా కార్యం దుర్జాతేన మహాత్మనః।
యో మృతో మమ శోకేన స మయా న చ సంస్కృతః ॥ **2.103.9** ॥ 3763

అహో భరత సిద్ధార్థో యేన రాజా త్వయానఘ।
శత్రుఘ్నేన చ సర్వేషు ప్రేతకృత్యేషు సత్కృతః ॥ **2.103.10** ॥ 3764

నిష్ప్రధానామనేకాగ్రాం నరేంద్రేణ వినా కృతాం।
నివృత్తవనవాసోఽపి నాయోధ్యాం గంతుముత్సహే ॥ **2.103.11** ॥ 3765

సమాప్తవనవాసం మామయోధ్యాయాం పరంతప।
కోఽనుశాసిష్యతి పునస్తాతే లోకాంతరం గతే ॥ **2.103.12** ॥ 3766

పురా ప్రేక్ష్య సువృత్తం మాం పితా యాన్యాహ సాంత్వయన్।
వాక్యాని తాని శ్రోష్యామి కుతః కర్ణ సుఖాన్యహం ॥ **2.103.13** ॥ 3767

ఏవముక్త్వాథ భరతం భార్యామభ్యేత్య రాఘవః।
ఉవాచ శోకసంతప్తః పూర్ణచంద్రనిభాననాం ॥ **2.103.14** ॥ 3768

సీతే మృతస్తే శ్వశురః పితృహీనోఽసి లక్ష్మణ।
భరతో దుఃఖమాచష్టే స్వర్గతిం పృథివీపతేః ॥ **2.103.15** ॥ 3769

తతో బహుగుణం తేషాం బాష్పం నేత్రేష్వజాయత।
తథా బ్రువతి కాకుత్స్థే కుమారాణాం యశస్వినాం ॥ **2.103.16** ॥ 3770

తతస్తే భ్రాతరః సర్వే భృశమాశ్వాస్య దుఃఖితం।
అబ్రువంజగతీభర్తుః క్రియతాముదకం పితుః ॥ **2.103.17** ॥ 3771

సా సీతా స్వర్గతం శ్రుత్వా శ్వశురం తం మహానృపం।
నేత్రాభ్యామశ్రుపూర్ణాభ్యాం న శశాకేక్షితుం ప్రియం ॥ **2.103.18** ॥ 3772

సాంత్వయిత్వా తు తాం రామో రుదతీం జనకాత్మజాం।
ఉవాచ లక్ష్మణం తత్ర దుఃఖితో దుఃఖితం వచః ॥ **2.103.19** ॥ 3773

ఆనయేంగుదిపిణ్యాకం చీరమాహర చోత్తరం।
జలక్రియార్థం తాతస్య గమిష్యామి మహాత్మనః ॥ **2.103.20** ॥ 3774

సీతా పురస్తాద్ వ్రజతు త్వమేనామభితో వ్రజ।
అహం పశ్చాద్ గమిష్యామి గతిర్హ్యేషా సుదారుణా ॥ **2.103.21** ॥ 3775

తతో నిత్యానుగస్తేషాం విదితాత్మా మహామతిః।
మృదుర్దాంతశ్చ కాంతశ్చ రామే చ దృఢభక్తిమాన్ ॥ **2.103.22** ॥ 3776

సుమంత్రస్తైర్నృపసుతైః సార్ధమాశ్వాస్య రాఘవం।
అవతారయదాలంబ్య నదీం మందాకినీం శివాం ॥ **2.103.23** ॥ 3777

తే సుతీర్థాం తతః కృచ్ఛ్రాదుపగమ్య యశస్వినః।
నదీం మందాకినీం రమ్యాం సదా పుష్పితకాననాం ॥ **2.103.24** ॥ 3778

శీఘ్రస్రోతసమాసాద్య తీర్థం శివమకర్దమం।
సిషిచుస్తూదకం రాజ్ఞే తత ఏతద్ భవత్వితి ॥ **2.103.25** ॥ 3779

ప్రగృహ్య తు మహీపాలో జలాపూరితమంజలిం।
దిశం యామ్యామభిముఖో రుదన్ వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.103.26** ॥ 3780

ఏతత్ తే రాజశార్దూల విమలం తోయమక్షయం।
పితృలోకగతస్యాద్య మద్దత్తముపతిష్ఠతు ॥ **2.103.27** ॥ 3781

తతో మందాకినీతీరం ప్రత్యుత్తీర్య స రాఘవః।
పితుశ్చకార తేజస్వీ నిర్వాపం భ్రాతృభిః సహ ॥ **2.103.28** ॥ 3782

ఐంగుదం బదరైర్మిశ్రం పిణ్యాకం దర్భసంస్తరే।
న్యస్య రామః సుదుఃఖార్తో రుదన్ వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.103.29** ॥ 3783

ఇదం భుంక్ష్వ మహారాజ ప్రీతో యదశనా వయం।
యదన్నంపురుషోశ్నాతి తదన్నాస్తస్య దేవతాః ॥ **2.103.30** ॥ 3784

తతస్తేనైవ మార్గేణ ప్రత్యుత్తీర్య సరిత్తటాత్।
ఆరురోహ నరవ్యాఘ్రో రమ్యసానుం మహీధరం ॥ **2.103.31** ॥ 3785

తతః పర్ణకుటీద్వారమాసాద్య జగతీపతిః।
పరిజగ్రాహ పాణిభ్యాముభౌ భరతలక్ష్మణౌ ॥ **2.103.32** ॥ 3786

తేషాం తు రుదతాం శబ్దాత్ ప్రతిశబ్దోఽభవద్ గిరౌ।
భ్రాతౄణాం సహ వైదేహ్యా సింహానాం నర్దతామివ ॥ **2.103.33** ॥ 3787

మహాబలానాం రుదతాం కుర్వతాముదకం పితుః।
విజ్ఞాయ తుములం శబ్దం త్రస్తా భరతసైనికాః ॥ **2.103.34** ॥ 3788

అబ్రువంశ్చాపి రామేణ భరతః సంగతో ధ్రువం।
తేషామేవ మహాన్ శబ్దః శోచతాం పితరం మృతం ॥ **2.103.35** ॥ 3789

అథ వాహాన్ పరిత్యజ్య తం సర్వేఽభిముఖాః స్వనం।
అప్యేకమనసో జగ్ముర్యథాస్థానం ప్రధావితాః ॥ **2.103.36** ॥ 3790

హయైరన్యే గజైరన్యే రథైరన్యే స్వలంకృతైః।
సుకుమారాస్తథైవాన్యే పద్భిరేవ నరా యయుః ॥ **2.103.37** ॥ 3791

అచిరప్రోషితం రామం చిరవిప్రోషితం యథా।
ద్రష్టుకామో జనః సర్వో జగామ సహసాశ్రమం ॥ **2.103.38** ॥ 3792

భ్రాతౄణాం త్వరితాస్తే తు ద్రష్టుకామాః సమాగమం।
యయుర్బహువిధైర్యానైః ఖురనేమిసమాకులైః ॥ **2.103.39** ॥ 3793

సా భూమిర్బహుభిర్యానై రథనేమిసమాహతా।
ముమోచ తుములం శబ్దం ద్యౌరివాభ్రసమాగమే ॥ **2.103.40** ॥ 3794

తేన విత్రాసితా నాగాః కరేణుపరివారితాః।
ఆవాసయంతో గంధేన జగ్మురన్యద్వనం తతః ॥ **2.103.41** ॥ 3795

వరాహవృకసింహాశ్చ మహిషాః సృమరాస్తథా।
వ్యాఘ్రగోకర్ణగవయా విత్రేసుః పృషతైః సహ ॥ **2.103.42** ॥ 3796

రథాహ్వహంసానత్యూహాః ప్లవాః కారండవాః పరే।
తథా పుంస్కోకిలాః క్రౌంచా విసంజ్ఞా భేజిరే దిశః ॥ **2.103.43** ॥ 3797

తేన శబ్దేన విత్రస్తైరాకాశం పక్షిభిర్వృతం।
మనుష్యైరావృతా భూమిరుభయం ప్రబభౌ తదా ॥ **2.103.44** ॥ 3798

తతస్తం పురుషవ్యాఘ్రం యశస్వినమకల్మషం।
ఆసీనం స్థండిలే రామం దదర్శ సహసా జనః ॥ **2.103.45** ॥ 3799

విగర్హమాణః కైకేయీం మంథరాసహితామపి।
అభిగమ్య జనో రామం బాష్పపూర్ణముఖోఽభవత్ ॥ **2.103.46** ॥ 3800

తాన్ నరాన్ బాష్పపూర్ణాక్షాన్ సమీక్ష్యాథ సుదుఃఖితాన్।
పర్యష్వజత ధర్మజ్ఞః పితృవన్మాతృవచ్చ సః ॥ **2.103.47** ॥ 3801

స తత్ర కాంశ్చిత్ పరిషస్వజే నరాన్
నరాశ్చ కేచిత్తు తమభ్యవాదయన్।
చకార సర్వాన్ సవయస్యబాంధవాన్
యథార్హమాసాద్య తదా నృపాత్మజః ॥ **2.103.48** ॥ 3802

తతః స తేషాం రుదతాం మహాత్మనాం
భువం చ ఖం చానువినాదయన్ స్వనః।
గుహా గిరీణాం చ దిశశ్చ సంతతం
మృదంగఘోషప్రతిమో విశుశ్రువే ॥ **2.103.49** ॥ 3803

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే త్ర్యధికశతతమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ చతురధికశతతమః సర్గః ॥

## వసిష్ఠేన సహాగచ్ఛంత్యాః కౌసల్యాయా మందాకినీతటే సుమిత్రాదీనాం సమక్షే దుఃఖపూర్ణోద్గారః, సీతారామ లక్ష్మణకర్తృకా మాతౄణాం చరణవందనా వసిష్ఠం ప్రణమ్య శ్రీరామాదీనాం సర్వైః సహోపవేశనం

వసిష్ఠః పురతః కృత్వా దారాన్ దశరథస్య చ।
అభిచక్రామ తం దేశం రామదర్శనతర్షితః ॥ **2.104.1** ॥ 3804

రాజపత్న్యశ్చ గచ్ఛంత్యో మందం మందాకినీం ప్రతి।
దదృశుస్తత్ర తత్ తీర్థం రామలక్ష్మణసేవితం ॥ **2.104.2** ॥ 3805

కౌసల్యా బాష్పపూర్ణేన ముఖేన పరిశుష్యతా।
సుమిత్రామబ్రవీద్ దీనాం యాశ్చాన్యా రాజయోషితః ॥ **2.104.3** ॥ 3806

ఇదం తేషామనాథానాం క్లిష్టమక్లిష్టకర్మణాం।
వనే ప్రాక్కలనం తీర్థం యే తే నిర్విషయీకృతాః ॥ **2.104.4** ॥ 3807

ఇతః సుమిత్రే పుత్రస్తే సదా జలమతంద్రితః।
స్వయం హరతి సౌమిత్రిర్మమ పుత్రస్య కారణాత్ ॥ **2.104.5** ॥ 3808

జఘన్యమపి తే పుత్రః కృతవాన్ న తు గర్హితః।
భ్రాతుర్యదర్థరహితం సర్వం తద్ గర్హితం గుణైః ॥ **2.104.6** ॥ 3809

అద్యాయమపి తే పుత్రః క్లేశానామతథోచితః।
నీచానర్థసమాచారం సజ్జం కర్మ ప్రముంచతు ॥ **2.104.7** ॥ 3810

దక్షిణాగ్రేషు దర్భేషు సా దదర్శ మహీతలే।
పితురింగుదిపిణ్యాకం న్యస్తమాయతలోచనా ॥ **2.104.8** ॥ 3811

తం భూమౌ పితురార్తేన న్యస్తం రామేణ వీక్ష్య సా।
ఉవాచ దేవీ కౌసల్యా సర్వా దశరథస్త్రియః ॥ **2.104.9** ॥ 3812

ఇదమిక్ష్వాకునాథస్య రాఘవస్య మహాత్మనః।
రాఘవేణ పితుర్దత్తం పశ్యతైతద్ యథావిధి ॥ **2.104.10** ॥ 3813

తస్య దేవసమానస్య పార్థివస్య మహాత్మనః।
నైతదౌపయికం మన్యే భుక్తభోగస్య భోజనం ॥ **2.104.11** ॥ 3814

చతురంతాం మహీం భుక్త్వా మహేంద్రసదృశో భువి।
కథమింగుదిపిణ్యాకం స భుంక్తే వసుధాధిపః ॥ **2.104.12** ॥ 3815

అతో దుఃఖతరం లోకే న కించిత్ ప్రతిభాతి మే।
యత్ర రామః పితుర్దద్యాదింగుదీక్షోదమృద్ధిమాన్ ॥ **2.104.13** ॥ 3816

రామేణేంగుదిపిణ్యాకం పితుర్దత్తం సమీక్ష్య మే।
కథం దుఃఖేన హృదయం న స్ఫోటతి సహస్రధా ॥ **2.104.14** ॥ 3817

శ్రుతిస్తు ఖల్వియం సత్యా లౌకికీ ప్రతిభాతి మే।
యదన్నః పురుషో భవతి తదన్నాస్తస్య దేవతాః ॥ **2.104.15** ॥ 3818

ఏవమార్తాం సపత్న్యస్తా జగ్మురాశ్వాస్య తాం తదా।
దదృశుశ్చాశ్రమే రామం స్వర్గచ్యుతమివామరం ॥ **2.104.16** ॥ 3819

తం భోగైః సంపరిత్యక్తం రామం సంప్రేక్ష్య మాతరః।
ఆర్తా ముముచురశ్రూణి సస్వరం శోకకర్శితాః ॥ **2.104.17** ॥ 3820

తాసాం రామః సముత్థాయ జగ్రాహ చరణాంబుజాన్।
మాతౄణాం మనుజవ్యాఘ్రః సర్వాసాం సత్యసంగరః ॥ **2.104.18** ॥ 3821

తాః పాణిభిః సుఖస్పర్శైర్మృద్వంగులితలైః శుభైః।
ప్రమమార్జూ రజః పృష్ఠాద్ రామస్యాయతలోచనాః ॥ **2.104.19** ॥ 3822

సౌమిత్రిరపి తాః సర్వా మాతౄః సంప్రేక్ష్య దుఃఖితః।
అభ్యవాదయదాసక్తం శనై రామాదనంతరం ॥ **2.104.20** ॥ 3823

యథా రామే తథా తస్మిన్ సర్వా వవృతిరే స్త్రియః।
వృత్తిం దశరథాజ్ఞాతే లక్ష్మణే శుభలక్షణే ॥ **2.104.21** ॥ 3824

సీతాపి చరణాంస్తాసాముపసంగృహ్య దుఃఖితా।
శ్వశ్రూణామశ్రుపూర్ణాక్షీ సంబభూవాగ్రతః స్థితా ॥ **2.104.22** ॥ 3825

తాం పరిష్వజ్య దుఃఖార్తా మాతా దుహితరం యథా।
వనవాసకృతాం దీనాం కౌసల్యా వాక్యమబ్రవీత్ ॥ **2.104.23** ॥ 3826

వైదేహరాజన్యసుతా స్నుషా దశరథస్య చ।
రామపత్నీ కథం దుఃఖం సంప్రాప్తా విజనే వనే ॥ **2.104.24** ॥ 3827

పద్మమాతపసంతప్తం పరిక్లిష్టమివోత్పలం।
కాంచనం రజసా ధ్వస్తం క్లిష్టం చంద్రమివాంబుదైః ॥ **2.104.25** ॥ 3828

ముఖం తే ప్రేక్ష్య మాం శోకో దహత్యగ్నిరివాశ్రయం।
భృశం మనసి వైదేహి వ్యసనారణిసంభవః ॥ **2.104.26** ॥ 3829

బ్రువంత్యామేవమార్తాయాం జనన్యాం భరతాగ్రజః।
పాదావాసాద్య జగ్రాహ వసిష్ఠస్య చ రాఘవః ॥ **2.104.27** ॥ 3830

పురోహితస్యాగ్నిసమస్య తస్య వై
బృహస్పతేరింద్ర ఇవామరాధిపః।
ప్రగృహ్య పాదౌ సుసమృద్ధతేజసః
సహైవ తేనోపవివేశ రాఘవః ॥ **2.104.28** ॥ 3831

తతో జఘున్యం సహితైః స్వమంత్రిభిః
పురప్రధానైశ్చ తథైవ సైనికైః।
జనేన ధర్మజ్ఞతమేన ధర్మవా -
నుపోపవిష్టో భరతస్తదాగ్రజం ॥ **2.104.29** ॥ 3832

ఉపోపవిష్టస్తు తదాతివీర్యవాం -
స్తపస్వివేషేణ సమీక్ష్య రాఘవం।
శ్రియా జ్వలంతం భరతః కృతాంజలి -
ర్యథా మహేంద్రః ప్రయతః ప్రజాపతిం ॥ **2.104.30** ॥ 3833

కిమేష వాక్యం భరతోఽద్య రాఘవం
ప్రణమ్య సత్కృత్య చ సాధు వక్ష్యతి।
ఇతీవ తస్యార్యజనస్య తత్త్వతో
బభూవ కౌతూహలముత్తమం తదా ॥ **2.104.31** ॥ 3834

స రాఘవః సత్యధృతిశ్చ లక్ష్మణో
మహానుభావో భరతశ్చ ధార్మికః।
వృతాః సుహృద్భిశ్చ విరేజిరేఽధ్వరే
యథా సదస్యైః సహితాస్త్రయోఽగ్నయః ॥ **2.104.32** ॥ 3835

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే చతురధికశతతమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ పంచాధికశతతమః సర్గః ॥

## శ్రీరామం ప్రత్యయోధ్యాం గత్వా రాజ్యగ్రహణార్థం భరతస్యానురోధః, జీవనస్యానిత్యతాం నిరూపయతః శ్రీరామస్య "పితృనిధనహేతోః శోకో న కర్తవ్యః" ఇతి భరతం ప్రత్యుపదేశస్తథా శ్రీరామేణ పితురాజ్ఞాపాలనార్థమేవ రాజ్యమగృహీత్వా వనవాసాయైవ స్వాభిప్రాయప్రకటనం

తతః పురుషసింహానాం వృతానాం తైః సుహృద్గణైః।
శోచతామేవ రజనీ దుఃఖేన వ్యత్యవర్తత ॥ **2.105.1** ॥ 3836

రజన్యాం సుప్రభాతాయాం భ్రాతరస్తే సుహృద్వృతాః।
మందాకిన్యాం హతం జప్యం కృత్వా రామముపాగమన్ ॥ **2.105.2** ॥ 3837

తూష్ణీం తే సముపాసీనా న కశ్చిత్ కించిదబ్రవీత్।
భరతస్తు సుహృన్మధ్యే రామం వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.105.3** ॥ 3838

సాంత్వితా మామికా మాతా దత్తం రాజ్యమిదం మమ।
తద్ దదామి తవైవాహం భుంక్ష్వ రాజ్యమకంటకం ॥ **2.105.4** ॥ 3839

మహతేవాంబువేగేన భిన్నః సేతుర్జలాగమే।
దురావరం త్వదన్యేన రాజ్యఖండమిదం మహత్ ॥ **2.105.5** ॥ 3840

గతిం ఖర ఇవాశ్వస్య తార్క్ష్యస్యేవ పతత్రిణః।
అనుగంతుం న శక్తిర్మే గతిం తవ మహీపతే ॥ **2.105.6** ॥ 3841

సుజీవం నిత్యశస్తస్య యః పరైరుపజీవ్యతే ।
రామ తేన తు దుర్జీవం యః పరానుపజీవతి ॥ **2.105.7** ॥ 3842

యథా తు రోపితో వృక్షః పురుషేణ వివర్ధితః ।
హ్రస్వకేన దురారోహో రూఢస్కంధో మహాద్రుమః ॥ **2.105.8** ॥ 3843

స యదా పుష్పితో భూత్వా ఫలాని న విదర్శయేత్ ।
స తాం నానుభవేత్ ప్రీతిం యస్య హేతోః ప్రరోపితః ॥ **2.105.9** ॥ 3844

ఏషోపమా మహాబాహో తదర్థం వేత్తుమర్హసి ।
యత్ర త్వమస్మాన్ వృషభో భర్తా భృత్యాన్ న శాధి హి ॥ **2.105.10** ॥ 3845

శ్రేణయస్త్వాం మహారాజ పశ్యంత్వగ్ర్యాశ్చ సర్వశః ।
ప్రతపంతమివాదిత్యం రాజ్యస్థితమరిందమం ॥ **2.105.11** ॥ 3846

తథానుయానే కాకుత్స్థ మత్తా నర్దంతు కుంజరాః ।
అంతఃపురగతా నార్యో నందంతు సుసమాహితాః ॥ **2.105.12** ॥ 3847

తస్య సాధ్వనుమన్యంత నాగరా వివిధా జనాః ।
భరతస్య వచః శ్రుత్వా రామం ప్రత్యనుయాచతః ॥ **2.105.13** ॥ 3848

తమేవం దుఃఖితం ప్రేక్ష్య విలపంతం యశస్వినం ।
రామః కృతాత్మా భరతం సమాశ్వాసయదాత్మవాన్ ॥ **2.105.14** ॥ 3849

నాత్మనః కామకారో హి పురుషోఽయమనీశ్వరః ।
ఇతశ్చేతరతశ్చైనం కృతాంతః పరికర్షతి ॥ **2.105.15** ॥ 3850

సర్వే క్షయాంతా నిచయాః పతనాంతాః సముచ్ఛ్రయాః ।
సంయోగా విప్రయోగాంతా మరణాంతం చ జీవితం ॥ **2.105.16** ॥ 3851

యథా ఫలానాం పక్వానాం నాన్యత్ర పతనాద్ భయం ।
ఏవం నరస్య జాతస్య నాన్యత్ర మరణాద్ భయం ॥ **2.105.17** ॥ 3852

యథాఽఽగారం దృఢస్థూణం జీర్ణం భూత్వోపసీదతి।
తథావసీదంతి నరా జరామృత్యువశంగతాః ॥ **2.105.18** ॥ 3853

అత్యేతి రజనీ యా తు సా న ప్రతినివర్తతే।
యాత్యేవ యమునా పూర్ణం సముద్రముదకార్ణవం ॥ **2.105.19** ॥ 3854

అహోరాత్రాణి గచ్ఛంతి సర్వేషాం ప్రాణినామిహ।
ఆయూంషి క్షపయంత్యాశు గ్రీష్మే జలమివాంశవః ॥ **2.105.20** ॥ 3855

ఆత్మానమనుశోచ త్వం కిమన్యమనుశోచసి।
ఆయుస్తు హీయతే యస్య స్థితస్యాస్య గతస్య చ ॥ **2.105.21** ॥ 3856

సహైవ మృత్యుర్వ్రజతి సహ మృత్యుర్నిషీదతి।
గత్వా సుదీర్ఘమధ్వానం సహ మృత్యుర్నివర్తతే ॥ **2.105.22** ॥ 3857

గాత్రేషు వలయః ప్రాప్తాః శ్వేతాశ్చైవ శిరోరుహాః।
జరయా పురుషో జీర్ణః కిం హి కృత్వా ప్రభావయేత్ ॥ **2.105.23** ॥ 3858

నందంత్యుదిత ఆదిత్యే నందంత్యస్తమితేఽహని।
ఆత్మనో నావబుధ్యంతే మనుష్యా జీవితక్షయం ॥ **2.105.24** ॥ 3859

హృష్యంత్యృతుముఖం దృష్ట్వా నవం నవమివాగతం।
ఋతూనాం పరివర్తేన ప్రాణినాం ప్రాణసంక్షయః ॥ **2.105.25** ॥ 3860

యథా కాష్ఠం చ కాష్ఠం చ సమేయాతాం మహార్ణవే।
సమేత్య తు వ్యపేయాతాం కాలమాసాద్య కంచన ॥ **2.105.26** ॥ 3861

ఏవం భార్యాశ్చ పుత్రాశ్చ జ్ఞాతయశ్చ వసూని చ।
సమేత్య వ్యవధావంతి ధ్రువో హ్యేషాం వినాభవః ॥ **2.105.27** ॥ 3862

నాత్ర కశ్చిద్ యథాభావం ప్రాణీ సమతివర్తతే।
తేన తస్మిన్ న సామర్థ్యం ప్రేతస్యాస్యానుశోచతః ॥ **2.105.28** ॥ 3863

యథా హి సార్థం గచ్ఛంతం బ్రూయాత్ కశ్చిత్ పథి స్థితః।
అహమప్యాగమిష్యామి పృష్ఠతో భవతామితి ॥ **2.105.29** ॥ 3864

ఏవం పూర్వైర్గతో మార్గః పితృపైతామహైర్ధ్రువః।
తమాపన్నః కథం శోచేద్ యస్య నాస్తి వ్యతిక్రమః ॥ **2.105.30** ॥ 3865

వయసః పతమానస్య స్రోతసో వానివర్తినః।
ఆత్మా సుఖే నియోక్తవ్యః సుఖభాజః ప్రజాః స్మృతాః ॥ **2.105.31** ॥ 3866

ధర్మాత్మా సుశుభైః కృత్స్నైః క్రతుభిశ్చాప్తదక్షిణైః।
ధూతపాపో గతః స్వర్గం పితా నః పృథివీపతిః ॥ **2.105.32** ॥ 3867

భృత్యానాం భరణాత్ సమ్యక్ ప్రజానాం పరిపాలనాత్।
అర్థాదానాచ్చ ధర్మేణ పితా నస్త్రిదివం గతః ॥ **2.105.33** ॥ 3868

కర్మభిస్తు శుభైరిష్టైః క్రతుభిశ్చాప్తదక్షిణైః।
స్వర్గం దశరథః ప్రాప్తః పితా నః పృథివీపతిః ॥ **2.105.34** ॥ 3869

ఇష్ట్వా బహువిధైర్యజ్ఞైర్భోగాంశ్చావాప్య పుష్కలాన్।
ఉత్తమం చాయురాసాద్య స్వర్గతః పృథివీపతిః ॥ **2.105.35** ॥ 3870

ఆయురుత్తమమాసాద్య భోగానపి చ రాఘవః।
న స శోచ్యః పితా తాత స్వర్గతః సత్కృతః సతాం ॥ **2.105.36** ॥ 3871

స జీర్ణమానుషం దేహం పరిత్యజ్య పితా హి నః।
దైవీమృద్ధిమనుప్రాప్తో బ్రహ్మలోకవిహారిణీం ॥ **2.105.37** ॥ 3872

తం తు నైవంవిధః కశ్చిత్ ప్రాజ్ఞః శోచితుమర్హసి।
త్వద్విధో మద్విధశ్చాపి శ్రుతవాన్ బుద్ధిమత్తరః ॥ **2.105.38** ॥ 3873

ఏతే బహువిధాః శోకా విలాపరుదితే తదా।
వర్జనీయా హి ధీరేణ సర్వావస్థాసు ధీమతా ॥ **2.105.39** ॥ 3874

స స్వస్థో భవ మా శోకో యాత్వా చావస తాం పురీం।
తథా పిత్రా నియుక్తోఽసి వశినా వదతాం వర ॥ **2.105.40** ॥ 3875

యత్రాహమపి తేనైవ నియుక్తః పుణ్యకర్మణా।
తత్రైవాహం కరిష్యామి పితురార్యస్య శాసనం ॥ **2.105.41** ॥ 3876

న మయా శాసనం తస్య త్యక్తుం న్యాయ్యమరిందమ।
స త్వయాపి సదా మాన్యః స వై బంధుః స నః పితా ॥ **2.105.42** ॥ 3877

తద్ వచః పితురేవాహం సమ్మతం ధర్మచారిణాం।
కర్మణా పాలయిష్యామి వనవాసేన రాఘవ ॥ **2.105.43** ॥ 3878

ధార్మికేణానృశంసేన నరేణ గురువర్తినా।
భవితవ్యం నరవ్యాఘ్ర పరలోకం జిగీషతా ॥ **2.105.44** ॥ 3879

ఆత్మానమనుతిష్ఠ త్వం స్వభావేన నరర్షభ।
నిశామ్య తు శుభం వృత్తం పితుర్దశరథస్య నః ॥ **2.105.45** ॥ 3880

ఇత్యేవముక్త్వా వచనం మహాత్మా
పితుర్నిదేశప్రతిపాలనార్థం।
యవీయసం భ్రాతరమర్థవచ్చ
ప్రభుర్ముహూర్తాద్ విరరామ రామః ॥ **2.105.46** ॥ 3881

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే పంచాధికశతతమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ షడధికశతతమః సర్గః ॥

## శ్రీరామం ప్రతి భూయో భరతస్యాయోధ్యాగమనాయ రాజ్యగ్రహణాయ చ ప్రార్థనా

ఏవముక్త్వా తు విరతే రామే వచనమర్థవత్।
తతో మందాకినీతీరే రామం ప్రకృతివత్సలం ॥ **2.106.1** ॥ 3882

ఉవాచ భరతశ్చిత్రం ధార్మికో ధార్మికం వచః।
కో హి స్యాదీదృశో లోకే యాదృశస్త్వమరిందమ ॥ **2.106.2** ॥ 3883

న త్వాం ప్రవ్యథయేద్ దుఃఖం ప్రీతిర్వా న ప్రహర్షయేత్।
సమ్మతశ్చాపి వృద్ధానాం తాంశ్చ పృచ్ఛసి సంశయాన్ ॥ **2.106.3** ॥ 3884

యథా మృతస్తథా జీవన్ యథాసతి తథా సతి।
యస్యైష బుద్ధిలాభః స్యాత్ పరితప్యేత కేన సః ॥ **2.106.4** ॥ 3885

పరావరజ్ఞో యశ్చ స్యాద్ యథా త్వం మనుజాధిప।
స ఏవ వ్యసనం ప్రాప్య న విషీదితుమర్హతి ॥ **2.106.5** ॥ 3886

అమరోపమసత్త్వస్త్వం మహాత్మా సత్యసంగరః।
సర్వజ్ఞః సర్వదర్శీ చ బుద్ధిమాంశ్చాసి రాఘవ ॥ **2.106.6** ॥ 3887

న త్వామేవంగుణైర్యుక్తం ప్రభవాభవకోవిదం।
అవిషహ్యతమం దుఃఖమాసాదయితుమర్హతి ॥ **2.106.7** ॥ 3888

ప్రోషితే మయి యత్ పాపం మాత్రా మత్కారణాత్ కృతం।
క్షుద్రయా తదనిష్టం మే ప్రసీదతు భవాన్ మమ ॥ **2.106.8** ॥ 3889

ధర్మబంధేన బద్ధోఽస్మి తేనేమాం నేహ మాతరం।
హన్మి తీవ్రేణ దండేన దండార్హాం పాపకారిణీం ॥ **2.106.9** ॥ 3890

కథం దశరథాజ్జాతః శుభాభిజనకర్మణః।
జానన్ ధర్మమధర్మం చ కుర్యాం కర్మ జుగుప్సితం ॥ **2.106.10** ॥ 3891

గురుః క్రియావాన్ వృద్ధశ్చ రాజా ప్రేతః పితేతి చ।
తాతం న పరిగర్హేఽహం దైవతం చేతి సంసది ॥ **2.106.11** ॥ 3892

కో హి ధర్మార్థయోర్హీనమీదృశం కర్మ కిల్బిషం।
స్త్రియాః ప్రియచికీర్షుః సన్ కుర్యాద్ ధర్మజ్ఞ ధర్మవిత్ ॥ **2.106.12** ॥ 3893

అంతకాలే హి భూతాని ముహ్యంతీతి పురా శ్రుతిః।
రాజ్ఞైవం కుర్వతా లోకే ప్రత్యక్షా సా శ్రుతిః కృతా ॥ **2.106.13** ॥ 3894

సాధ్వర్థమభిసంధాయ క్రోధాన్మోహాచ్చ సాహసాత్।
తాతస్య యదతిక్రాంతం ప్రత్యాహరతు తద్ భవాన్ ॥ **2.106.14** ॥ 3895

పితుర్హి సమతిక్రాంతం పుత్రో యః సాధు మన్యతే।
తదపత్యం మతం లోకే విపరీతమతోఽన్యథా ॥ **2.106.15** ॥ 3896

తదపత్యం భవానస్తు మా భవాన్ దుష్కృతం పితుః।
అతి యత్ తత్ కృతం కర్మ లోకే ధీరవిగర్హితం ॥ **2.106.16** ॥ 3897

కైకేయీం మాం చ తాతం చ సుహృదో బాంధవాంశ్చ నః।
పౌరజానపదాన్ సర్వాంస్త్రాతుం సర్వమిదం భవాన్ ॥ **2.106.17** ॥ 3898

క్వ చారణ్యం క్వ చ క్షాత్రం క్వ జటాః క్వ చ పాలనం।
ఈదృశం వ్యాహతం కర్మ న భవాన్ కర్తుమర్హతి ॥ **2.106.18** ॥ 3899

ఏష హి ప్రథమో ధర్మః క్షత్రియస్యాభిషేచనం।
యేన శక్యం మహాప్రాజ్ఞ ప్రజానాం పరిపాలనం ॥ **2.106.19** ॥ 3900

కశ్చ ప్రత్యక్షముత్సృజ్య సంశయస్థమలక్షణం।
ఆయతిస్థం చరేద్ ధర్మం క్షత్రబంధురనిశ్చితం ॥ **2.106.20** ॥ 3901

అథ క్లేశజమేవ త్వం ధర్మం చరితుమిచ్ఛసి।
ధర్మేణ చతురో వర్ణాన్ పాలయన్ క్లేశమాప్నుహి ॥ **2.106.21** ॥ 3902

చతుర్ణామాశ్రమాణాం హి గార్హస్థ్యం శ్రేష్ఠముత్తమం।
ఆహుర్ధర్మజ్ఞ ధర్మజ్ఞాస్తం కథం త్యక్తుమిచ్ఛసి ॥ **2.106.22** ॥ 3903

శ్రుతేన బాలః స్థానేన జన్మనా భవతో హ్యహం।
స కథం పాలయిష్యామి భూమిం భవతి తిష్ఠతి ॥ **2.106.23** ॥ 3904

హీనబుద్ధిగుణో బాలో హీనస్థానేన చాప్యహం।
భవతా చ వినాభూతో న వర్తయితుముత్సహే ॥ **2.106.24** ॥ 3905

ఇదం నిఖిలమప్యగ్ర్యం రాజ్యం పిత్ర్యమకంటకం।
అనుశాధి స్వధర్మేణ ధర్మజ్ఞ సహ బాంధవైః ॥ **2.106.25** ॥ 3906

ఇహైవ త్వాభిషించంతు సర్వాః ప్రకృతయః సహ।
ఋత్విజః సవసిష్ఠాశ్చ మంత్రవిన్మంత్రకోవిదాః ॥ **2.106.26** ॥ 3907

అభిషిక్తస్త్వమస్మాభిరయోధ్యాం పాలనే వ్రజ।
విజిత్య తరసా లోకాన్ మరుద్భిరివ వాసవః ॥ **2.106.27** ॥ 3908

ఋణాని త్రీణ్యపాకుర్వన్ దుర్హృదః సాధు నిర్దహన్।
సుహృదస్తర్పయన్ కామైస్త్వమేవాత్రానుశాధి మాం ॥ **2.106.28** ॥ 3909

అద్యార్య ముదితాః సంతు సుహృదస్తేఽభిషేచనే।
అద్య భీతాః పలాయంతు దుష్ప్రదాస్తే దిశో దశ ॥ **2.106.29** ॥ 3910

ఆక్రోశం మమ మాతుశ్చ ప్రమృజ్య పురుషర్షభ।
అద్య తత్రభవంతం చ పితరం రక్ష కిల్బిషాత్ ॥ **2.106.30** ॥ 3911

శిరసా త్వాభియాచేఽహం కురుష్వ కరుణాం మయి।
బాంధవేషు చ సర్వేషు భూతేష్వివ మహేశ్వరః ॥ **2.106.31** ॥ 3912

అథవా పృష్ఠతః కృత్వా వనమేవ భవానితః।
గమిష్యతి గమిష్యామి భవతా సార్ధమప్యహం ॥ **2.106.32** ॥ 3913

తథాభిరామో భరతేన తామ్యతా
ప్రసాద్యమానః శిరసా మహీపతిః।
న చైవ చక్రే గమనాయ సత్త్వవాన్
మతిం పితుస్తద్ వచనే ప్రతిష్ఠితః ॥ **2.106.33** ॥ 3914

తదద్భుతం స్థైర్యమవేక్ష్య రాఘవే
సమం జనో హర్షమవాప దుఃఖితః।
న యాత్యయోధ్యామితి దుఃఖితోఽభవత్
స్థిరప్రతిజ్ఞత్వమవేక్ష్య హర్షితః ॥ **2.106.34** ॥ 3915

తమృత్విజో నైగమయూథవల్లభా -
స్తథా విసంజ్ఞాశ్రుకలాశ్చ మాతరః।
తథా బ్రువాణం భరతం ప్రతుష్టువుః
ప్రణమ్య రామం చ యయాచిరే సహ ॥ **2.106.35** ॥ 3916

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే షడధికశతతమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ సప్తాధికశతతమః సర్గః ॥

## శ్రీరామస్య భరతం పరిసాంత్వ్యాయోధ్యాగమనార్థం తం ప్రత్యాదేశః

పునరేవం బ్రువాణం తం భరతం లక్ష్మణాగ్రజః।
ప్రత్యువాచ తతః శ్రీమాన్ జ్ఞాతిమధ్యే సుసత్కృతః ॥ **2.107.1** ॥ 3917

ఉపపన్నమిదం వాక్యం యస్త్వమేవమభాషథాః।
జాతః పుత్రో దశరథాత్ కైకేయ్యాం రాజసత్తమాత్ ॥ **2.107.2** ॥ 3918

పురా భ్రాతః పితా నః స మాతరం తే సముద్వహన్।
మాతామహే సమాశ్రౌషీద్ రాజ్యశుల్కమనుత్తమం ॥ **2.107.3** ॥ 3919

దేవాసురే చ సంగ్రామే జనన్యై తవ పార్థివః।
సంప్రహృష్టో దదౌ రాజా వరమారాధితః ప్రభుః ॥ **2.107.4** ॥ 3920

తతః సా సంప్రతిశ్రావ్య తవ మాతా యశస్వినీ।
అయాచత నరశ్రేష్ఠం ద్వౌ వరౌ వరవర్ణినీ ॥ **2.107.5** ॥ 3921

తవ రాజ్యం నరవ్యాఘ్ర మమ ప్రవ్రాజనం తథా।
తచ్చ రాజా తథా తస్యై నియుక్తః ప్రదదౌ వరం ॥ **2.107.6** ॥ 3922

తేన పిత్రాహమప్యత్ర నియుక్తః పురుషర్షభ।
చతుర్దశ వనే వాసం వర్షాణి వరదానికం ॥ **2.107.7** ॥ 3923

సోఽయం వనమిదం ప్రాప్తో నిర్జనం లక్ష్మణాన్వితః।
సీతయా చాప్రతిద్వంద్వః సత్యవాదే స్థితః పితుః ॥ **2.107.8** ॥ 3924

భవానపి తథేత్యేవ పితరం సత్యవాదినం।
కర్తుమర్హసి రాజేంద్ర క్షిప్రమేవాభిషించనాత్ ॥ **2.107.9** ॥ 3925

ఋణాన్మోచయ రాజానం మత్కృతే భరత ప్రభుం।
పితరం త్రాహి ధర్మజ్ఞ మాతరం చాభినందయ ॥ **2.107.10** ॥ 3926

శ్రూయతే ధీమతా తాత శ్రుతిర్గీతా యశస్వినా।
గయేన యజమానేన గయేష్వేవ పితౄన్ ప్రతి ॥ **2.107.11** ॥ 3927

పున్నామ్నో నరకాద్ యస్మాత్ పితరం త్రాయతే సుతః।
తస్మాత్ పుత్ర ఇతి ప్రోక్తః పితౄన్ యః పాతి సర్వతః ॥ **2.107.12** ॥ 3928

ఏష్టవ్యా బహవః పుత్రా గుణవంతో బహుశ్రుతాః।
తేషాం వై సమవేతానామపి కశ్చిద్ గయాం వ్రజేత్ ॥ **2.107.13** ॥ 3929

ఏవం రాజర్షయః సర్వే ప్రతీతా రఘునందన।
తస్మాత్ త్రాహి నరశ్రేష్ఠ పితరం నరకాత్ ప్రభో ॥ **2.107.14** ॥ 3930

అయోధ్యాం గచ్ఛ భరత ప్రకృతీరుపరంజయ।
శత్రుఘ్నసహితో వీర సహ సర్వైర్ద్విజాతిభిః ॥ **2.107.15** ॥ 3931

ప్రవేక్ష్యే దండకారణ్యమహమప్యవిలంబయన్।
ఆభ్యాం తు సహితో వీర వైదేహ్యా లక్ష్మణేన చ ॥ **2.107.16** ॥ 3932

త్వం రాజా భరత భవ స్వయం నరాణాం
వన్యానామహమపి రాజరాణ్మృగాణాం।
గచ్ఛ త్వం పురవరమద్య సంప్రహృష్టః
సంహృష్టస్త్వహమపి దండకాన్ ప్రవేక్ష్యే ॥ **2.107.17** ॥ 3933

ఛాయాం తే దినకరభాః ప్రబాధమానం
వర్షత్రం భరత కరోతు మూర్ధ్ని శీతాం।
ఏతేషామహమపి కాననద్రుమాణాం
ఛాయాం తామతిశయినీం శనైః శ్రయిష్యే ॥ **2.107.18** ॥ 3934

శత్రుఘ్నస్త్వతులమతిస్తు తే సహాయః
సౌమిత్రిర్మమ విదితః ప్రధానమిత్రం।
చత్వారస్తనయవరా వయం నరేంద్రం
సత్యస్థం భరత చరామ మా విషీద ॥ **2.107.19** ॥ 3935

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే సప్తాధికశతతమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ అష్టాధికశతతమః సర్గః ॥

## శ్రీరామం ప్రతి నాస్తికమతమవలంబ్య జాబాలిమునేర్భాషణం

ఆశ్వాసయంతం భరతం జాబాలిర్బ్రాహ్మణోత్తమః।
ఉవాచ రామం ధర్మజ్ఞం ధర్మాపేతమిదం వచః ॥ **2.108.1** ॥ 3936

సాధు రాఘవ మా భూత్ తే బుద్ధిరేవం నిరర్థికా।
ప్రాకృతస్య నరస్యేవ హ్యార్యబుద్ధేస్తపస్వినః ॥ **2.108.2** ॥ 3937

కః కస్య పురుషో బంధుః కిమాప్యం కస్య కేనచిత్।
ఏకో హి జాయతే జంతురేక ఏవ వినశ్యతి ॥ **2.108.3** ॥ 3938

తస్మాన్మాతా పితా చేతి రామ సజ్జేత యో నరః।
ఉన్మత్త ఇవ స జ్ఞేయో నాస్తి కశ్చిద్ధి కస్యచిత్ ॥ **2.108.4** ॥ 3939

యథా గ్రామాంతరం గచ్ఛన్ నరః కశ్చిద్ బహిర్వసేత్।
ఉత్సృజ్య చ తమావాసం ప్రతిష్ఠేతాపరేఽహని ॥ **2.108.5** ॥ 3940

ఏవమేవ మనుష్యాణాం పితా మాతా గృహం వసు।
ఆవాసమాత్రం కాకుత్స్థ సజ్జంతే నాత్ర సజ్జనాః ॥ **2.108.6** ॥ 3941

పిత్र్యం రాజ్యం సముత్సృజ్య స నార్హసి నరోత్తమ।
ఆస్థాతుం కాపథం దుఃఖం విషమం బహుకంటకం ॥ **2.108.7** ॥ 3942

సమృద్ధాయామయోధ్యాయామాత్మానమభిషేచయ।
ఏకవేణీధరా హి త్వా నగరీ సంప్రతీక్షతే ॥ **2.108.8** ॥ 3943

రాజభోగాననుభవన్ మహార్హాన్ పార్థివాత్మజ।
విహర త్వమయోధ్యాయాం యథా శక్రస్త్రివిష్టపే ॥ **2.108.9** ॥ 3944

న తే కశ్చిద్ దశరథస్త్వం చ తస్య చ కశ్చన।
అన్యో రాజా త్వమన్యస్తు తస్మాత్ కురు యదుచ్యతే ॥ **2.108.10** ॥ 3945

బీజమాత్రం పితా జంతోః శుక్రం శోణితమేవ చ।
సంయుక్తమృతుమన్మాత్రా పురుషస్యేహ జన్మ తత్ ॥ **2.108.11** ॥ 3946

గతః స నృపతిస్తత్ర గంతవ్యం యత్ర తేన వై।
ప్రవృత్తిరేషా భూతానాం త్వం తు మిథ్యా విహన్యసే ॥ **2.108.12** ॥ 3947

అర్థధర్మపరా యే యే తాంస్తాన్ శోచామి నేతరాన్।
తే హి దుఃఖమిహ ప్రాప్య వినాశం ప్రేత్య లేభిరే ॥ **2.108.13** ॥ 3948

అష్టకాపితృదేవత్యమిత్యయం ప్రసృతో జనః।
అన్నస్యోపద్రవం పశ్య మృతో హి కిమశిష్యతి ॥ **2.108.14** ॥ 3949

యది భుక్తమిహాన్యేన
దేహమన్యస్య గచ్ఛతి।
దద్యాత్ ప్రవసతాం శ్రాద్ధం
న తత్ పథ్యశనం భవేత్ ॥ **2.108.15** ॥ 3950

దానసంవననా హ్యేతే గ్రంథా మేధావిభిః కృతాః।
యజస్వ దేహి దీక్షస్వ తపస్తప్యస్వ సంత్యజ ॥ **2.108.16** ॥ 3951

స నాస్తి పరమిత్యేతత్ కురు బుద్ధిం మహామతే।
ప్రత్యక్షం యత్ తదాతిష్ఠ పరోక్షం పృష్ఠతః కురు ॥ **2.108.17** ॥ 3952

సతాం బుద్ధిం పురస్కృత్య సర్వలోకనిదర్శినీం।
రాజ్యం స త్వం నిగృహ్ణీష్వ భరతేన ప్రసాదితః ॥ **2.108.18** ॥ 3953

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే అష్టాధికశతతమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ నవాధికశతతమః సర్గః ॥

## శ్రీరామకర్తృకం జాబాలిమునేర్నాస్తికమతం నిరస్యాస్తికమతస్య స్థాపనం

జాబాలేస్తు వచః శ్రుత్వా రామః సత్యపరాక్రమః।
ఉవాచ పరయా సూక్ష్మ్యా బుద్ధ్యావిప్రతిపన్నయా ॥ **2.109.1** ॥ 3954

భవాన్ మే ప్రియకామార్థం వచనం యదిహోక్తవాన్।
అకార్యం కార్యసంకాశమపథ్యం పథ్యసన్నిభం ॥ **2.109.2** ॥ 3955

నిర్మర్యాదస్తు పురుషః పాపాచారసమన్వితః।
మానం న లభతే సత్సు భిన్నచారిత్రదర్శనః ॥ **2.109.3** ॥ 3956

కులీనమకులీనం వా వీరం పురుషమానినం।
చారిత్రమేవ వ్యాఖ్యాతి శుచిం వా యది వాశుచిం ॥ **2.109.4** ॥ 3957

అనార్యస్త్వార్యసంస్థానః శౌచాద్ధీనస్తథా శుచిః।
లక్షణ్యవదలక్షణ్యో దుఃశీలః శీలవానివ ॥ **2.109.5** ॥ 3958

అధర్మం ధర్మవేషేణ యద్యహం లోకసంకరం।
అభిపత్స్యే శుభం హిత్వా క్రియాం విధివివర్జితాం ॥ **2.109.6** ॥ 3959

కశ్చేతయానః పురుషః కార్యాకార్యవిచక్షణః।
బహు మన్యేత మాం లోకే దుర్వృత్తం లోకదూషణం ॥ **2.109.7** ॥ 3960

కస్య యాస్యామ్యహం వృత్తం కేన వా స్వర్గమాప్నుయాం।
అనయా వర్తమానోఽహం వృత్త్యా హీనప్రతిజ్ఞయా ॥ **2.109.8** ॥ 3961

కామవృత్తోఽన్వయం లోకః కృత్స్నః సముపవర్తతే।
యద్వృత్తాః సంతి రాజానస్తద్వృత్తాః సంతి హి ప్రజాః ॥ **2.109.9** ॥ 3962

సత్యమేవానృశంసం చ రాజవృత్తం సనాతనం।
తస్మాత్ సత్యాత్మకం రాజ్యం సత్యే లోకః ప్రతిష్ఠితః ॥ **2.109.10** ॥ 3963

ఋషయశ్చైవ దేవాశ్చ సత్యమేవ హి మేనిరే।
సత్యవాదీ హి లోకేఽస్మిన్ పరం గచ్ఛతి చాక్షయం ॥ **2.109.11** ॥ 3964

ఉద్విజంతే యథా సర్పాన్నరాదనృతవాదినః।
ధర్మః సత్యపరో లోకే మూలం సర్వస్య చోచ్యతే ॥ **2.109.12** ॥ 3965

సత్యమేవేశ్వరో లోకే సత్యే ధర్మః సదాశ్రితః।
సత్యమూలాని సర్వాణి సత్యాన్నాస్తి పరం పదం ॥ **2.109.13** ॥ 3966

దత్తమిష్టం హుతం చైవ తప్తాని చ తపాంసి చ।
వేదాః సత్యప్రతిష్ఠానాస్తస్మాత్ సత్యపరో భవేత్ ॥ **2.109.14** ॥ 3967

ఏకః పాలయతే లోకమేకః పాలయతే కులం।
మజ్జత్యేకో హి నిరయ ఏకః స్వర్గే మహీయతే ॥ **2.109.15** ॥ 3968

సోఽహం పితుర్నిదేశం తు కిమర్థం నానుపాలయే।
సత్యప్రతిశ్రవః సత్యం సత్యేన సమయీకృతం ॥ **2.109.16** ॥ 3969

నైవ లోభాన్న మోహాద్ వా న చాజ్ఞానాత్ తమోఽన్వితః।
సేతుం సత్యస్య భేత్స్యామి గురోః సత్యప్రతిశ్రవః ॥ **2.109.17** ॥ 3970

అసత్యసంధస్య సతశ్చలస్యాస్థిరచేతసః।
నైవ దేవా న పితరః ప్రతీచ్ఛంతీతి నః శ్రుతం ॥ **2.109.18** ॥ 3971

ప్రత్యగాత్మమిమం ధర్మం సత్యం పశ్యామ్యహం ధ్రువం।
భారః సత్పురుషైశ్చీర్ణస్తదర్థమభినంద్యతే ॥ **2.109.19** ॥ 3972

క్షాత్రం ధర్మమహం త్యక్ష్యే హ్యధర్మం ధర్మసంహితం।
క్షుద్రైర్నృశంసైర్లుబ్ధైశ్చ సేవితం పాపకర్మభిః ॥ **2.109.20** ॥ 3973

కాయేన కురుతే పాపం మనసా సంప్రధార్య తత్।
అనృతం జిహ్వయా చాహ త్రివిధం కర్మ పాతకం ॥ **2.109.21** ॥ 3974

భూమిః కీర్తిర్యశో లక్ష్మీః పురుషం ప్రార్థయంతి హి।
సత్యం సమనువర్తంతే సత్యమేవ భజేత్ తతః ॥ **2.109.22** ॥ 3975

శ్రేష్ఠం హ్యనార్యమేవ స్యాద్ యద్ భవానవధార్య మాం।
ఆహ యుక్తికరైర్వాక్యైరిదం భద్రం కురుష్వ హ ॥ **2.109.23** ॥ 3976

కథం హ్యహం ప్రతిజ్ఞాయ వనవాసమిమం గురోః।
భరతస్య కరిష్యామి వచో హిత్వా గురోర్వచః ॥ **2.109.24** ॥ 3977

స్థిరా మయా ప్రతిజ్ఞాతా ప్రతిజ్ఞా గురుసన్నిధౌ।
ప్రహృష్టమానసా దేవీ కైకేయీ చాభవత్ తదా ॥ **2.109.25** ॥ 3978

వనవాసం వసన్నేవ శుచిర్నియతభోజనః।
మూలపుష్పఫలైః పుణ్యైః పితౄన్ దేవాంశ్చ తర్పయన్ ॥ **2.109.26** ॥ 3979

సంతుష్టపంచవర్గోఽహం లోకయాత్రాం ప్రవాహయే।
అకుహః శ్రద్దధానః సన్ కార్యాకార్యవిచక్షణః ॥ **2.109.27** ॥ 3980

కర్మభూమిమిమాం ప్రాప్య కర్తవ్యం కర్మ యచ్ఛుభం।
అగ్నిర్వాయుశ్చ సోమశ్చ కర్మణాం ఫలభాగినః ॥ **2.109.28** ॥ 3981

శతం క్రతూనామాహృత్య దేవరాట్ త్రిదివం గతః।
తపాంస్యుగ్రాణి చాస్థాయ దివం ప్రాప్తా మహర్షయః ॥ **2.109.29** ॥ 3982

అమృష్యమాణః పునరుగ్రతేజా
నిశమ్య తన్నాస్తికవాక్యహేతుం।
అథాబ్రవీత్ తం నృపతేస్తనూజో
విగర్హమాణో వచనాని తస్య ॥ **2.109.30** ॥ 3983

సత్యం చ ధర్మం చ పరాక్రమం చ
భూతానుకంపాం ప్రియవాదితాం చ।
ద్విజాతిదేవాతిథిపూజనం చ
పంథానమాహుస్త్రిదివస్య సంతః ॥ **2.109.31** ॥ 3984

తేనైవమాజ్ఞాయ యథావదర్థ -
మేకోదయం సంప్రతిపద్య విప్రాః।
ధర్మం చరంతః సకలం యథావత్
కాంక్షంతి లోకాగమమప్రమత్తాః ॥ **2.109.32** ॥ 3985

నిందామ్యహం కర్మ కృతం పితుస్తద్
యస్త్వామగృహ్ణాద్ విషమస్థబుద్ధిం।
బుద్ధ్యానయైవంవిధయా చరంతం
సునాస్తికం ధర్మపథాదపేతం ॥ **2.109.33** ॥ 3986

యథా హి చోరః స తథా హి బుద్ధ -
స్తథాగతం నాస్తికమత్ర విద్ధి।
తస్మాద్ధి యః శక్యతమః ప్రజానాం
స నాస్తికే నాభిముఖో బుధః స్యాత్ ॥ **2.109.34** ॥ 3987

త్వత్తో జనాః పూర్వతరే ద్విజాశ్చ
శుభాని కర్మాణి బహూని చక్రుః।
చిత్త్వా సదేమం చ పరం చ లోకం
తస్మాద్ ద్విజాః స్వస్తి కృతం హుతం చ ॥ **2.109.35** ॥ 3988

ధర్మే రతాః సత్పురుషైః సమేతా -
స్తేజస్వినోదానగుణప్రధానాః।
అహింసకా వీతమలాశ్చ లోకే
భవంతి పూజ్యా మునయః ప్రధానాః ॥ **2.109.36** ॥ 3989

ఇతి బ్రువంతం వచనం సరోషం
రామం మహాత్మానమదీనసత్త్వం।
ఉవాచ పథ్యం పునరాస్తికం చ
సత్యం వచః సానునయం చ విప్రః ॥ **2.109.37** ॥ 3990

న నాస్తికానాం వచనం బ్రవీమ్యహం
న నాస్తికోఽహం న చ నాస్తి కించన।
సమీక్ష్య కాలం పునరాస్తికోఽభవం
భవేయ కాలే పునరేవ నాస్తికః ॥ **2.109.38** ॥ 3991

స చాపి కాలోఽయముపాగతః శనై -
ర్యథా మయా నాస్తికవాగుదీరితా।
నివర్తనార్థం తవ రామ కారణాత్
ప్రసాదనార్థం చ మయైతదీరితం ॥ **2.109.39** ॥ 3992

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే నవాధికశతతమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ దశాధికశతతమః సర్గః ॥

## వసిష్ఠస్య సృష్టిపరంపరయా సహేక్ష్వాకుకులపరంపరాముపవర్ణ్య జ్యేష్ఠస్యైవ రాజ్యాభిషేచనముచితమితి నిశ్చిత్య శ్రీరామం ప్రతి రాజ్యగ్రహణార్థమనురోధః

క్రుద్ధమాజ్ఞాయ రామం తు వసిష్ఠః ప్రత్యువాచ హ।
జాబాలిరపి జానీతే లోకస్యాస్య గతాగతిం ॥ **2.110.1** ॥ 3993

నివర్తయితుకామస్తు త్వామేతద్ వాక్యమబ్రవీత్।
ఇమాం లోకసముత్పత్తిం లోకనాథ నిబోధ మే ॥ **2.110.2** ॥ 3994

సర్వం సలిలమేవాసీత్ పృథివీ తత్ర నిర్మితా।
తతః సమభవద్ బ్రహ్మా స్వయంభూర్దైవతైః సహ ॥ **2.110.3** ॥ 3995

స వరాహస్తతో భూత్వా ప్రోజ్జహార వసుంధరాం।
అసృజచ్చ జగత్ సర్వం సహ పుత్రైః కృతాత్మభిః ॥ **2.110.4** ॥ 3996

ఆకాశప్రభవో బ్రహ్మా శాశ్వతో నిత్య అవ్యయః।
తస్మాన్మరీచిః సంజజ్ఞే మరీచేః కశ్యపః సుతః ॥ **2.110.5** ॥ 3997

వివస్వాన్ కశ్యపాజ్జజ్ఞే మనుర్వైవస్వతః స్వయం।
స తు ప్రజాపతిః పూర్వమిక్ష్వాకుస్తు మనోః సుతః ॥ **2.110.6** ॥ 3998

యస్యేయం ప్రథమం దత్తా సమృద్ధా మనునా మహీ।
తమిక్ష్వాకుమయోధ్యాయాం రాజానం విద్ధి పూర్వకం ॥ **2.110.7** ॥ 3999

ఇక్ష్వాకోస్తు సుతః శ్రీమాన్ కుక్షిరిత్యేవ విశ్రుతః।
కుక్షేరథాత్మజో వీరో వికుక్షిరుదపద్యత ॥ **2.110.8** ॥ 4000

వికుక్షేస్తు మహాతేజాః బాణః పుత్రః ప్రతాపవాన్।
బాణస్య చ మహాబాహురనరణ్యో మహాతపాః ॥ **2.110.9** ॥ 4001

నానావృష్టిర్బభూవాస్మిన్ న దుర్భిక్షః సతాం వరే।
అనరణ్యే మహారాజే తస్కరో వాపి కశ్చన ॥ **2.110.10** ॥ 4002

అనరణ్యాన్మహారాజ పృథూ రాజా బభూవ హ।
తస్మాత్ పృథోర్మహాతేజాస్త్రిశంకురుదపద్యత ॥ **2.110.11** ॥ 4003

స సత్యవచనాద్ వీరః సశరీరో దివం గతః।
త్రిశంకోరభవత్ సూనుర్ధుంధుమారో మహాయశాః ॥ **2.110.12** ॥ 4004

ధుంధుమారాన్మహాతేజా యువనాశ్వో వ్యజాయత।
యువనాశ్వసుతః శ్రీమాన్ మాంధాతా సమపద్యత ॥ **2.110.13** ॥ 4005

మాంధాతుస్తు మహాతేజాః సుసంధిరుదపద్యత।
సుసంధేరపి పుత్రౌ ద్వౌ ధ్రువసంధిః ప్రసేనజిత్ ॥ **2.110.14** ॥ 4006

యశస్వీ ధ్రువసంధేస్తు భరతో రిపుసూదనః।
భరతాత్ తు మహాబాహోరసితో నామ జాయత ॥ **2.110.15** ॥ 4007

యస్యైతే ప్రతిరాజాన ఉదపద్యంత శత్రవః।
హైహయాస్తాలజంఘాశ్చ శూరాశ్చ శశబిందవః ॥ **2.110.16** ॥ 4008

తాంస్తు సర్వాన్ ప్రతివ్యూహ్య యుద్ధే రాజా ప్రవాసితః।
స చ శైలవరే రమ్యే బభూవాభిరతో మునిః ॥ **2.110.17** ॥ 4009

ద్వే చాస్య భార్యే గర్భిణ్యౌ బభూవతురితి శ్రుతిః।
తత్ర చైకా మహాభాగా భార్గవం దేవవర్చసం ॥ **2.110.18** ॥ 4010

వవందే పద్మపత్రాక్షీ కాంక్షిణీ పుత్రముత్తమం।
ఏకా గర్భవినాశాయ సపత్న్యై గరలం దదౌ ॥ **2.110.19** ॥ 4011

భార్గవశ్చ్యవనో నామ హిమవంతముపాశ్రితః।
తమృషిం సాభ్యుపాగమ్య కాలిందీ త్వభ్యవాదయత్ ॥ **2.110.20** ॥ 4012

స తామభ్యవదత్ ప్రీతో వరేప్సుం పుత్రజన్మని।
పుత్రస్తే భవితా దేవి మహాత్మా లోకవిశ్రుతః ॥ **2.110.21** ॥ 4013

ధార్మికశ్చ సుభీమశ్చ వంశకర్తారిసూదనః।
శ్రుత్వా ప్రదక్షిణం కృత్వా మునిం తమనుమాన్య చ ॥ **2.110.22** ॥ 4014

పద్మపత్రసమానాక్షం పద్మగర్భసమప్రభం।
తతః సా గృహమాగమ్య పత్నీ పుత్రమజాయత ॥ **2.110.23** ॥ 4015

సపత్న్యా తు గరస్తస్యై దత్తో గర్భజిఘాంసయా।
గరేణ సహ తేనైవ తస్మాత్ స సగరోఽభవత్ ॥ **2.110.24** ॥ 4016

స రాజా సగరో నామ యః సముద్రమఖానయత్।
ఇష్ట్వా పర్వణి వేగేన త్రాసయాన ఇమాః ప్రజాః ॥ **2.110.25** ॥ 4017

అసమంజస్తు పుత్రోఽభూత్ సగరస్యేతి నః శ్రుతం।
జీవన్నేవ స పిత్రా తు నిరస్తః పాపకర్మకృత్ ॥ **2.110.26** ॥ 4018

అంశుమానపి పుత్రోఽభూదసమంజస్య వీర్యవాన్।
దిలీపోంఽశుమతః పుత్రో దిలీపస్య భగీరథః ॥ **2.110.27** ॥ 4019

భగీరథాత్ ककుత్స్థశ్చ కాకుత్స్థా యేన తు స్మృతాః।
ककుత్స్థస్య తు పుత్రోఽభూద్ రఘుర్యేన తు రాఘవాః ॥ **2.110.28** ॥ 4020

రఘోస్తు పుత్రస్తేజస్వీ ప్రవృద్ధః పురుషాదకః।
కల్మాషపాదః సౌదాస ఇత్యేవం ప్రథితో భువి ॥ **2.110.29** ॥ 4021

కల్మాషపాదపుత్రోఽభూచ్ఛంఖణస్త్వితి నః శ్రుతం।
యస్తు తద్వీర్యమాసాద్య సహసైన్యో వ్యనీనశత్ ॥ **2.110.30** ॥ 4022

శంఖణస్య తు పుత్రోఽభూచ్ఛూరః శ్రీమాన్ సుదర్శనః।
సుదర్శనస్యాగ్నివర్ణ అగ్నివర్ణస్య శీఘ్రగః ॥ **2.110.31** ॥ 4023

శీఘ్రగస్య మరుః పుత్రో మరోః పుత్రః ప్రశుశ్రువః।
ప్రశుశ్రువస్య పుత్రోఽభూదంబరీషో మహామతిః ॥ **2.110.32** ॥ 4024

అంబరీషస్య పుత్రోఽభూన్నహుషః సత్యవిక్రమః।
నహుషస్య చ నాభాగః పుత్రః పరమధార్మికః ॥ **2.110.33** ॥ 4025

అజశ్చ సువ్రతశ్చైవ నాభాగస్య సుతావుభౌ।
అజస్య చైవ ధర్మాత్మా రాజా దశరథః సుతః ॥ **2.110.34** ॥ 4026

తస్య జ్యేష్ఠోఽసి దాయాదో రామ ఇత్యభివిశ్రుతః।
తద్ గృహాణ స్వకం రాజ్యమవేక్షస్వ జగన్నృప ॥ **2.110.35** ॥ 4027

ఇక్ష్వాకూణాం హి సర్వేషాం రాజా భవతి పూర్వజః।
పూర్వజే నావరః పుత్రో జ్యేష్ఠో రాజాభిషిచ్యతే ॥ **2.110.36** ॥ 4028

స రాఘవాణాం కులధర్మమాత్మనః
సనాతనం నాద్య విహంతుమర్హసి।
ప్రభూతరత్నామనుశాధి మేదినీం
ప్రభూతరాష్ట్రాం పితృవన్మహాయశః ॥ **2.110.37** ॥ 4029

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే దశాధికశతతమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ఏకాదశాధికశతతమః సర్గః ॥

## వసిష్ఠేనైవముక్తేఽపి శ్రీరామం పితురాజ్ఞాపాలనాదవిరతం దృష్ట్వా భరతస్య ప్రాయోపవేశనాయోద్యమనం శ్రీరామేణ తం ప్రబోధ్యాయోధ్యాయాం నివర్తనాయ తం ప్రత్యాదేశదానం

వసిష్ఠః స తదా రామముక్త్వా రాజపురోహితః।
అబ్రవీద్ ధర్మసంయుక్తం పునరేవాపరం వచః ॥ **2.111.1** ॥ 4030

పురుషస్యేహ జాతస్య భవంతి గురవః సదా।
ఆచార్యశ్చైవ కాకుత్స్థ పితా మాతా చ రాఘవ ॥ **2.111.2** ॥ 4031

పితా హ్యేనం జనయతి పురుషం పురుషర్షభ।
ప్రజ్ఞాం దదాతి చాచార్యస్తస్మాత్ స గురురుచ్యతే ॥ **2.111.3** ॥ 4032

స తేఽహం పితురాచార్యస్తవ చైవ పరంతప।
మమ త్వం వచనం కుర్వన్ నాతివర్తేః సతాం గతిం ॥ **2.111.4** ॥ 4033

ఇమా హి తే పరిషదో జ్ఞాతయశ్చ నృపాస్తథా।
ఏషు తాత చరన్ ధర్మం నాతివర్తేః సతాం గతిం ॥ **2.111.5** ॥ 4034

వృద్ధాయా ధర్మశీలాయా మాతుర్నార్హస్యవర్తితుం।
అస్యా హి వచనం కుర్వన్ నాతివర్తేః సతాం గతిం ॥ **2.111.6** ॥ 4035

భరతస్య వచః కుర్వన్ యాచమానస్య రాఘవ।
ఆత్మానం నాతివర్తేస్త్వం సత్యధర్మపరాక్రమ ॥ **2.111.7** ॥ 4036

ఏవం మధురముక్తః స గురుణా రాఘవః స్వయం।
ప్రత్యువాచ సమాసీనం వసిష్ఠం పురుషర్షభః ॥ **2.111.8** ॥ 4037

యన్మాతాపితరౌ వృత్తం తనయే కురుతః సదా।
న సుప్రతికరం తత్ తు మాత్రా పిత్రా చ యత్కృతం ॥ **2.111.9** ॥ 4038

యథాశక్తిప్రదానేన స్వాపనోచ్ఛాదనేన చ।
నిత్యం చ ప్రియవాదేన తథా సంవర్ధనేన చ ॥ **2.111.10** ॥ 4039

స హి రాజా దశరథః పితా జనయితా మమ।
ఆజ్ఞాపయన్మాం యత్ తస్య న తన్మిథ్యా భవిష్యతి ॥ **2.111.11** ॥ 4040

ఏవముక్తస్తు రామేణ భరతః ప్రత్యనంతరం।
ఉవాచ విపులోరస్కః సూతం పరమదుర్మనాః ॥ **2.111.12** ॥ 4041

ఇహ తు స్థండిలే శీఘ్రం కుశానాస్తర సారథే।
ఆర్యం ప్రత్యుపవేక్ష్యామి యావన్మే సంప్రసీదతి ॥ **2.111.13** ॥ 4042

నిరాహారో నిరాలోకో ధనహీనో యథా ద్విజః।
శయే పురస్తాచ్ఛాలాయాం యావన్మాం ప్రతియాస్యతి ॥ **2.111.14** ॥ 4043

స తు రామమవేక్షంతం సుమంత్రం ప్రేక్ష్య దుర్మనాః।
కుశోత్తరముపస్థాప్య భూమావేవాస్థితః స్వయం ॥ **2.111.15** ॥ 4044

తమువాచ మహాతేజా రామో రాజర్షిసత్తమః।
కిం మాం భరత కుర్వాణం తాత ప్రత్యుపవేక్ష్యసే ॥ **2.111.16** ॥ 4045

బ్రాహ్మణో హ్యేకపార్శ్వేన నరాన్ రోద్ధుమిహార్హతి।
న తు మూర్ధాభిషిక్తానాం విధిః ప్రత్యుపవేశనే ॥ **2.111.17** ॥ 4046

ఉత్తిష్ఠ నరశార్దూల హిత్వైతద్ దారుణం వ్రతం।
పురవర్యామితః క్షిప్రమయోధ్యాం యాహి రాఘవ ॥ **2.111.18** ॥ 4047

ఆసీనస్త్వేవ భరతః పౌరజానపదం జనం।
ఉవాచ సర్వతః ప్రేక్ష్య కిమార్యం నానుశాసథ ॥ **2.111.19** ॥ 4048

తే తదోచుర్మహాత్మానం పౌరజానపదా జనాః।
కాకుత్స్థమభిజానీమః సమ్యగ్ వదతి రాఘవః ॥ **2.111.20** ॥ 4049

ఏషోఽపి హి మహాభాగః పితుర్వచసి తిష్ఠతి।
అత ఏవ న శక్తాః స్మో వ్యావర్తయితుమంజసా ॥ **2.111.21** ॥ 4050

తేషామాజ్ఞాయ వచనం రామో వచనమబ్రవీత్।
ఏవం నిబోధ వచనం సుహృదాం ధర్మచక్షుషాం ॥ **2.111.22** ॥ 4051

ఏతచ్ఛ్రోవోభయం శ్రుత్వా సమ్యక్ సంపశ్య రాఘవ।
ఉత్తిష్ఠ త్వం మహాబాహో మాం చ స్పృశ తథోదకం ॥ **2.111.23** ॥ 4052

అథోత్థాయ జలం స్పృష్ట్వా భరతో వాక్యమబ్రవీత్।
శృణ్వంతు మే పరిషదో మంత్రిణః శృణుయుస్తథా ॥ **2.111.24** ॥ 4053

న యాచే పితరం రాజ్యం నానుశాసామి మాతరం।
ఏవం పరమధర్మజ్ఞం నానుజానామి రాఘవం ॥ **2.111.25** ॥ 4054

యది త్వవశ్యం వస్తవ్యం కర్తవ్యం చ పితుర్వచః।
అహమేవ నివత్స్యామి చతుర్దశ వనే సమాః ॥ **2.111.26** ॥ 4055

ధర్మాత్మా తస్య సత్యేన భ్రాతుర్వాక్యేన విస్మితః।
ఉవాచ రామః సంప్రేక్ష్య పౌరజానపదం జనం ॥ **2.111.27** ॥ 4056

విక్రీతమాహితం క్రీతం యత్ పిత్రా జీవతా మమ।
న తల్లోపయితుం శక్యం మయా వా భరతేన వా ॥ **2.111.28** ॥ 4057

ఉపాధిర్న మయా కార్యో వనవాసే జుగుప్సితః।
యుక్తముక్తం చ కైకేయ్యా పిత్రా మే సుకృతం కృతం ॥ **2.111.29** ॥ 4058

జానామి భరతం క్షాంతం గురుసత్కారకారిణం।
సర్వమేవాత్ర కల్యాణం సత్యసంధే మహాత్మని ॥ **2.111.30** ॥ 4059

అనేన ధర్మశీలేన వనాత్ ప్రత్యాగతః పునః।
భ్రాత్రా సహ భవిష్యామి పృథివ్యాః పతిరుత్తమః ॥ **2.111.31** ॥ 4060

వృతో రాజా హి కైకేయ్యా మయా తద్వచనం కృతం।
అనృతాన్మోచయానేన పితరం తం మహీపతిం ॥ **2.111.32** ॥ 4061

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ఏకాదశాధికశతతమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ద్వాదశాధికశతతమః సర్గః ॥

## ఋషీణాం భరతం ప్రతి శ్రీరామాజ్ఞయా నివర్తితుం సమ్మతిర్భరతస్య శ్రీరామచరణయోః ప్రణిపత్య పురీం ప్రతి చలితుం తత్ప్రతి ప్రార్థనా శ్రీరామేణ తం ప్రబోధ్య స్వీయాం చరణపాదుకాం దత్త్వా తేషాం సర్వేషాం తతః ప్రస్థాపనం

తమప్రతిమతేజోభ్యాం భ్రాతృభ్యాం రోమహర్షణం।
విస్మితాః సంగమం ప్రేక్ష్య సముపేతా మహర్షయః ॥ **2.112.1** ॥ 4062

అంతర్హితా మునిగణాః స్థితాశ్చ పరమర్షయః।
తౌ భ్రాతరౌ మహాభాగౌ కాకుత్స్థౌ ప్రశశంసిరే ॥ **2.112.2** ॥ 4063

సదార్యౌ రాజపుత్రౌ ద్వౌ ధర్మజ్ఞౌ ధర్మవిక్రమౌ।
శ్రుత్వా వయం హి సంభాషాముభయోః స్పృహయామహే ॥ **2.112.3** ॥ 4064

తతస్త్వృషిగణాః క్షిప్రం దశగ్రీవవధైషిణః।
భరతం రాజశార్దూలమిత్యూచుః సంగతా వచః ॥ **2.112.4** ॥ 4065

కులే జాత మహాప్రాజ్ఞ మహావృత్త మహాయశః।
గ్రాహ్యం రామస్య వాక్యం తే పితరం యద్యవేక్షసే ॥ **2.112.5** ॥ 4066

సదానృణమిమం రామం వయమిచ్ఛామహే పితుః।
అనృణత్వాచ్చ కైకేయ్యాః స్వర్గం దశరథో గతః ॥ **2.112.6** ॥ 4067

ఏతావదుక్త్వా వచనం గంధర్వాః సమహర్షయః।
రాజర్షయశ్చైవ తథా సర్వే స్వాం స్వాం గతిం గతాః ॥ **2.112.7** ॥ 4068

హ్లాదితస్తేన వాక్యేన శుశుభే శుభదర్శనః।
రామః సంహృష్టవదనస్తానృషీనభ్యపూజయత్ ॥ **2.112.8** ॥ 4069

త్రస్తగాత్రస్తు భరతః స వాచా సజ్జమానయా।
కృతాంజలిరిదం వాక్యం రాఘవం పునరబ్రవీత్ ॥ **2.112.9** ॥ 4070

రామ ధర్మమిమం ప్రేక్ష్య కులధర్మానుసంతతం।
కర్తుమర్హసి కాకుత్స్థ మమ మాతుశ్చ యాచనాం ॥ **2.112.10** ॥ 4071

రక్షితుం సుమహద్ రాజ్యమహమేకస్తు నోత్సహే।
పౌరజానపదాంశ్చాపి రక్తాన్ రంజయితుం తదా ॥ **2.112.11** ॥ 4072

జ్ఞాతయశ్చాపి యోధాశ్చ మిత్రాణి సుహృదశ్చ నః।
త్వామేవ హి ప్రతీక్షంతే పర్జన్యమివ కర్షకాః ॥ **2.112.12** ॥ 4073

ఇదం రాజ్యం మహాప్రాజ్ఞ స్థాపయ ప్రతిపద్య హి।
శక్తిమాన్ స హి కాకుత్స్థ లోకస్య పరిపాలనే ॥ **2.112.13** ॥ 4074

ఏవముక్త్వాపతద్ భ్రాతుః పాదయోర్భరతస్తదా।
భృశం సంప్రార్థయామాస రాఘవేఽతిప్రియం వదన్ ॥ **2.112.14** ॥ 4075

తమంకే భ్రాతరం కృత్వా రామో వచనమబ్రవీత్।
శ్యామం నలినపత్రాక్షం మత్తహంసస్వరః స్వయం ॥ **2.112.15** ॥ 4076

ఆగతా త్వామియం బుద్ధిః స్వజా వైనయికీ చ యా।
భృశముత్సహసే తాత రక్షితుం పృథివీమపి ॥ **2.112.16** ॥ 4077

అమాత్యైశ్చ సుహృద్భిశ్చ బుద్ధిమద్భిశ్చ మంత్రిభిః।
సర్వకార్యాణి సమ్మంత్ర్య మహాంత్యపి హి కారయ ॥ **2.112.17** ॥ 4078

లక్ష్మీశ్చంద్రాదపేయాద్ వా హిమవాన్ వా హిమం త్యజేత్।
అతీయాత్ సాగరో వేలాం న ప్రతిజ్ఞామహం పితుః ॥ **2.112.18** ॥ 4079

కామాద్ వా తాత లోభాద్ వా మాత్రా తుభ్యమిదం కృతం।
న తన్మనసి కర్తవ్యం వర్తితవ్యం చ మాతృవత్ ॥ **2.112.19** ॥ 4080

ఏవం బ్రువాణం భరతః కౌసల్యాసుతమబ్రవీత్।
తేజసాఽఽదిత్యసంకాశం ప్రతిపచ్చంద్రదర్శనం ॥ **2.112.20** ॥ 4081

అధిరోహార్య పాదాభ్యాం పాదుకే హేమభూషితే।
ఏతే హి సర్వలోకస్య యోగక్షేమం విధాస్యతః ॥ **2.112.21** ॥ 4082

సోఽధిరుహ్య నరవ్యాఘ్రః పాదుకే వ్యవముచ్య చ।
ప్రాయచ్ఛత్ సుమహాతేజా భరతాయ మహాత్మనే ॥ **2.112.22** ॥ 4083

స పాదుకే సంప్రణమ్య రామం వచనమబ్రవీత్।
చతుర్దశ హి వర్షాణి జటాచీరధరో హ్యహం ॥ **2.112.23** ॥ 4084

ఫలమూలాశనో వీర భవేయం రఘునందన।
తవాగమనమాకాంక్షన్ వసన్ వై నగరాద్ బహిః ॥ **2.112.24** ॥ 4085

తవ పాదుకయోర్న్యస్య రాజ్యతంత్రం పరంతప।
చతుర్దశే హి సంపూర్ణే వర్షేఽహని రఘూత్తమ ॥ **2.112.25** ॥ 4086

న ద్రక్ష్యామి యది త్వాం తు ప్రవేక్ష్యామి హుతాశనం।
తథేతి చ ప్రతిజ్ఞాయ తం పరిష్వజ్య సాదరం ॥ **2.112.26** ॥ 4087

శత్రుఘ్నం చ పరిష్వజ్య వచనం చేదమబ్రవీత్।
మాతరం రక్ష కైకేయీం మా రోషం కురు తాం ప్రతి ॥ **2.112.27** ॥ 4088

మయా చ సీతయా చైవ శప్తోఽసి రఘునందన।
ఇత్యుక్త్వాశ్రుపరీతాక్షో భ్రాతరం విససర్జ హ ॥ **2.112.28** ॥ 4089

స పాదుకే తే భరతః స్వలంకృతే
మహోజ్జ్వలే సంపరిగృహ్య ధర్మవిత్।
ప్రదక్షిణం చైవ చకార రాఘవం
చకార చైవోత్తమనాగమూర్ధని ॥ **2.112.29** ॥ 4090

అథానుపూర్వ్యా ప్రతిపూజ్య తం జనం
గురూంశ్చ మంత్రీ ప్రకృతీస్తథానుజౌ।
వ్యసర్జయద్ రాఘవవంశవర్ధనః
స్థితః స్వధర్మే హిమవానివాచలః ॥ **2.112.30** ॥ 4091

తం మాతరో బాష్పగృహీతకంఠ్యో
దుఃఖేన నామంత్రయితుం హి శేకుః।
స చైవ మాతౄఅభివాద్య సర్వా
రుదన్ కుటీ స్వాం ప్రవివేశ రామః ॥ **2.112.31** ॥ 4092

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ద్వాదశాధికశతతమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ త్రయోదశాధికశతతమః సర్గః ॥

## భరద్వాజేన సహ మిలిత్వా భరతస్యాయోధ్యాం ప్రతి నివర్త్తనం

తతః శిరసి కృత్వా తు పాదుకే భరతస్తదా ।
ఆరురోహ రథం హృష్టః శత్రుఘ్నసహితస్తదా ॥ **2.113.1** ॥ 4093

వసిష్ఠో వామదేవశ్చ జాబాలిశ్చ దృఢవ్రతః ।
అగ్రతః ప్రయయుః సర్వే మంత్రిణో మంత్రపూజితాః ॥ **2.113.2** ॥ 4094

మందాకినీం నదీ రమ్యాం ప్రాఙ్ముఖాస్తే యయుస్తదా ।
ప్రదక్షిణం చ కుర్వాణాశ్చిత్రకూటం మహాగిరిం ॥ **2.113.3** ॥ 4095

పశ్యన్ ధాతుసహస్రాణి రమ్యాణి వివిధాని చ ।
ప్రయయౌ తస్య పార్శ్వేన ససైన్యో భరతస్తదా ॥ **2.113.4** ॥ 4096

అదూరాచ్చిత్రకూటస్య దదర్శ భరతస్తదా ।
ఆశ్రమం యత్ర స మునిర్భరద్వాజః కృతాలయః ॥ **2.113.5** ॥ 4097

స తమాశ్రమమాగమ్య భరద్వాజస్య వీర్యవాన్ ।
అవతీర్య రథాత్ పాదౌ ववందే కులనందనః ॥ **2.113.6** ॥ 4098

తతో హృష్టో భరద్వాజో భరతం వాక్యమబ్రవీత్ ।
అపి కృత్యం కృతం తాత రామేణ చ సమాగతం ॥ **2.113.7** ॥ 4099

ఏవముక్తః స తు తతో భరద్వాజేన ధీమతా ।
ప్రత్యువాచ భరద్వాజం భరతో ధర్మవత్సలః ॥ **2.113.8** ॥ 4100

స యాచ్యమానో గురుణా మయా చ దృఢవిక్రమః।
రాఘవః పరమప్రీతో వసిష్ఠం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ **2.113.9** ॥ 4101

పితుః ప్రతిజ్ఞాం తామేవ పాలయిష్యామి తత్త్వతః।
చతుర్దశ హి వర్షాణి యా ప్రతిజ్ఞా పితుర్మమ ॥ **2.113.10** ॥ 4102

ఏవముక్తో మహాప్రాజ్ఞో వసిష్ఠః ప్రత్యువాచ హ।
వాక్యజ్ఞో వాక్యకుశలం రాఘవం వచనం మహత్ ॥ **2.113.11** ॥ 4103

ఏతే ప్రయచ్ఛ సంహృష్టః పాదుకే హేమభూషితే।
అయోధ్యాయాం మహాప్రాజ్ఞ యోగక్షేమకరో భవ ॥ **2.113.12** ॥ 4104

ఏవముక్తో వసిష్ఠేన రాఘవః ప్రాఙ్ముఖః స్థితః।
పాదుకే హేమవికృతే మమ రాజ్యాయ తే దదౌ ॥ **2.113.13** ॥ 4105

నివృత్తోఽహమనుజ్ఞాతో రామేణ సుమహాత్మనా।
అయోధ్యామేవ గచ్ఛామి గృహీత్వా పాదుకే శుభే ॥ **2.113.14** ॥ 4106

ఏతచ్ఛ్రుత్వా శుభం వాక్యం భరతస్య మహాత్మనః।
భరద్వాజః శుభతరం మునిర్వాక్యముదాహరత్ ॥ **2.113.15** ॥ 4107

నైతచ్చిత్రం నరవ్యాఘ్రే శీలవృత్తవిదాం వరే।
యదార్యం త్వయి తిష్ఠేత్తు నిమ్నోత్సృష్టమివోదకం ॥ **2.113.16** ॥ 4108

అనృణః స మహాబాహుః పితా దశరథస్తవ।
యస్య త్వమీదృశః పుత్రో ధర్మాత్మా ధర్మవత్సలః ॥ **2.113.17** ॥ 4109

తమృషిం తు మహాప్రాజ్ఞముక్తవాక్యం కృతాంజలిః।
ఆమంత్రయితుమారేభే చరణావుపగృహ్య చ ॥ **2.113.18** ॥ 4110

తతః ప్రదక్షిణం కృత్వా భరద్వాజం పునః పునః।
భరతస్తు యయౌ శ్రీమానయోధ్యాం సహ మంత్రిభిః ॥ **2.113.19** ॥ 4111

యానైశ్చ శకటైశ్చైవ హయైర్నాగైశ్చ సా చమూః।
పునర్నివృత్తా విస్తీర్ణా భరతస్యానుయాయినీ ॥ **2.113.20** ॥ 4112

తతస్తే యమునాం దివ్యాం నదీం తీర్త్వోర్మిమాలినీం।
దదృశుస్తాం పునః సర్వే గంగాం శివజలాం నదీం ॥ **2.113.21** ॥ 4113

తాం రమ్యజలసంపూర్ణాం సంతీర్య సహబాంధవః।
శృంగవేరపురం రమ్యం ప్రవివేశ ససైనికః ॥ **2.113.22** ॥ 4114

శృంగవేరపురాద్ భూయ అయోధ్యాం సందదర్శ హ।
అయోధ్యాం తు తదా దృష్ట్వా పిత్రా భ్రాత్రా వివర్జితాం ॥ **2.113.23** ॥ 4115

భరతో దుఃఖసంతప్తః సారథిం చేదమబ్రవీత్।
సారథే పశ్య విధ్వస్తా అయోధ్యా న ప్రకాశతే ॥ **2.113.24** ॥ 4116

నిరాకారా నిరానందా దీనా ప్రతిహతస్వనా ॥ **2.113.25** ॥ 4117

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే త్రయోదశాధికశతతమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ చతుర్దశాధికశతతమః సర్గః ॥

## భరతేనాయోధ్యాదురవస్థాయా దర్శనమంతఃపురే ప్రవిశ్య తస్య దుఃఖపారవశ్యం

స్నిగ్ధగంభీరఘోషేణ స్యందనేనోపయాన్ ప్రభుః।
అయోధ్యాం భరతః క్షిప్రం ప్రవివేశ మహాయశాః ॥ **2.114.1** ॥ 4118

బిడాలోలూకచరితామాలీననరవారణాం।
తిమిరాభ్యాహతాం కాలీమప్రకాశాం నిశామివ ॥ **2.114.2** ॥ 4119

రాహుశత్రోః ప్రియాం పత్నీం శ్రియా ప్రజ్వలితప్రభాం।
గ్రహేణాభ్యుదితేనైకాం రోహిణీమివ పీడితాం ॥ **2.114.3** ॥ 4120

అల్పోష్ణక్షుబ్ధసలిలాం ధర్మతప్తవిహంగమాం।
లీనమీనఝషగ్రాహాం కృశాం గిరినదీమివ ॥ **2.114.4** ॥ 4121

విధూమామివ హేమాభాం శిఖామగ్నేః సముత్థితాం।
హవిరభ్యుక్షితాం పశ్చాచ్ఛిఖాం విప్రలయం గతాం ॥ **2.114.5** ॥ 4122

విధ్వస్తకవచాం రుగ్ణగజవాజిరథధ్వజాం।
హతప్రవీరామాపన్నాం చమూమివ మహాహవే ॥ **2.114.6** ॥ 4123

సఫేనాం సస్వనాం భూత్వా సాగరస్య సముత్థితాం।
ప్రశాంతమారుతోద్ధూతాం జలోర్మిమివ నిఃస్వనాం ॥ **2.114.7** ॥ 4124

త్యక్తాం యజ్ఞాయుధైః సర్వైరభిరూపైశ్చ యాజకైః।
సుత్యాకాలే సునిర్వృత్తే వేదిం గతరవామివ ॥ **2.114.8** ॥ 4125

గోష్ఠమధ్యే స్థితామార్తామచరంతీం నవం తృణం।
గోవృషేణ పరిత్యక్తాం గవాం పత్నీమివోత్సుకాం ॥ **2.114.9** ॥ 4126

ప్రభాకరాద్యైః సుస్నిగ్ధైః ప్రజ్వలద్భిరివోత్తమైః।
వియుక్తాం మణిభిర్జాత్యైర్నవాం ముక్తావలీమివ ॥ **2.114.10** ॥ 4127

సహసాచరితాం స్థానాన్మహీం పుణ్యక్షయాద్ గతాం।
సంహృతద్యుతివిస్తారాం తారామివ దివశ్చ్యుతాం ॥ **2.114.11** ॥ 4128

పుష్పనద్ధాం వసంతాంతే మత్తభ్రమరశాలినీం।
ద్రుతదావాగ్నివిప్లుష్టాం క్లాంతాం వనలతామివ ॥ **2.114.12** ॥ 4129

సమ్మూఢనిగమాం సర్వాం సంక్షిప్తవిపణాపణాం।
ప్రచ్ఛన్నశశినక్షత్రాం ద్యామివాంబుధరైర్యుతాం ॥ **2.114.13** ॥ 4130

క్షీణపానోత్తమైర్భగ్నైః శరావైరభిసంవృతాం।
హతశౌండామివ ధ్వస్తాం పానభూమిమసంస్కృతాం ॥ **2.114.14** ॥ 4131

వృక్ణభూమితలాం నిమ్నాం వృక్ణపాత్రైః సమావృతాం।
ఉపయుక్తోదకాం భగ్నాం ప్రపాం నిపతితామివ ॥ **2.114.15** ॥ 4132

విపులాం వితతాం చైవ యుక్తపాశాం తరస్వినాం।
భూమౌ బాణైర్వినిష్క్రుత్తాం పతితాం జ్యామివాయుధాత్ ॥ **2.114.16** ॥ 4133

సహసా యుద్ధశౌండేన హయారోహేణ వాహితాం।
నిహతాం ప్రతిసైన్యేన వడవామివ పాతితాం ॥ **2.114.17** ॥ 4134

భరతస్తు రథస్థః సన్ శ్రీమాన్ దశరథాత్మజః।
వాహయంతం రథశ్రేష్ఠం సారథిం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ **2.114.18** ॥ 4135

కిం ను ఖల్వద్య గంభీరో మూర్చ్ఛితో న నిశామ్యతే।
యథాపురమయోధ్యాయాం గీతవాదిత్రనిఃస్వనః ॥ **2.114.19** ॥ 4136

వారుణీమదగంధశ్చ మాల్యగంధశ్చ మూర్ఛితః।
చందనాగురుగంధశ్చ న ప్రవాతి సమంతతః ॥ **2.114.20** ॥ 4137

యానప్రవరఘోషశ్చ సుస్నిగ్ధహయనిఃస్వనః।
ప్రమత్తగజనాదశ్చ మహాంశ్చ రథనిఃస్వనః ॥ **2.114.21** ॥ 4138

నేదానీం శ్రూయతే పుర్యామస్యాం రామే వివాసితే।
చందనాగురుగంధాంశ్చ మహార్హాశ్చ వనస్రజః ॥ **2.114.22** ॥ 4139

గతే రామే హి తరుణాః సంతప్తా నోపభుంజతే।
బహిర్యాత్రాం న గచ్ఛంతి చిత్రమాల్యధరా నరాః ॥ **2.114.23** ॥ 4140

నోత్సవాః సంప్రవర్తంతే రామశోకార్దితే పురే।
సా హి నూనం మమ భ్రాత్రా పురస్యాస్య ద్యుతిర్గతా ॥ **2.114.24** ॥ 4141

నహి రాజత్యయోధ్యేయం సాసారేవార్జునీ క్షపా।
కదా ను ఖలు మే భ్రాతా మహోత్సవ ఇవాగతః ॥ **2.114.25** ॥ 4142

జనయిష్యత్యయోధ్యాయాం హర్షం గ్రీష్మ ఇవాంబుదః।
తరుణైశ్చారువేషైశ్చ నరైరున్నతగామిభిః ॥ **2.114.26** ॥ 4143

సంపతద్భిరయోధ్యాయాం నాభిభాంతి మహాపథాః।
ఇతి బ్రువన్ సారథినా దుఃఖితో భరతస్తదా ॥ **2.114.27** ॥ 4144

అయోధ్యాం సంప్రవిశ్యైవ వివేశ వసతిం పితుః।
తేన హీనాం నరేంద్రేణ సింహహీనాం గుహామివ ॥ **2.114.28** ॥ 4145

తదా తదంతఃపురముజ్ఝితప్రభం
సురైరివోత్కృష్టమభాస్కరం దినం।

నిరీక్ష్య సర్వత్ర విభక్తమాత్మవాన్
ముమోచ బాష్పం భరతః సుదుఃఖితః ॥ **2.114.29** ॥ 4146

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే చతుర్దశాధికశతతమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ పంచదశాధికశతతమః సర్గః ॥

## భరతేన నందిగ్రామముపేత్య శ్రీరామపాదుకయో రాజ్యేఽభిషేకస్తదగ్రే నివేదనపూర్వకం తేన సమస్తరాజకీయకార్యాణాం సంపాదనం

తతో నిక్షిప్య మాత్యాస్తా అయోధ్యాయాం దృఢవ్రతః ।
భరతః శోకసంతప్తో గురూనిదమథాబ్రవీత్ ॥ **2.115.1** ॥ 4147

నందిగ్రామం గమిష్యామి సర్వానామంత్రయేఽత్ర వః ।
తత్ర దుఃఖమిదం సర్వం సహిష్యే రాఘవం వినా ॥ **2.115.2** ॥ 4148

గతశ్చాహో దివం రాజా వనస్థః స గురుర్మమ ।
రామం ప్రతీక్షే రాజ్యాయ స హి రాజా మహాయశాః ॥ **2.115.3** ॥ 4149

ఏతచ్ఛ్రుత్వా శుభం వాక్యం భరతస్య మహాత్మనః ।
అబ్రువన్ మంత్రిణః సర్వే వసిష్ఠశ్చ పురోహితః ॥ **2.115.4** ॥ 4150

సుభృశం శ్లాఘనీయం చ యదుక్తం భరత త్వయా ।
వచనం భ్రాతృవాత్సల్యాదనురూపం తవైవ తత్ ॥ **2.115.5** ॥ 4151

నిత్యం తే బంధులుబ్ధస్య తిష్ఠతో భ్రాతృసౌహృదే ।
మార్గమార్యం ప్రపన్నస్య నానుమన్యేత కః పుమాన్ ॥ **2.115.6** ॥ 4152

మంత్రిణాం వచనం శ్రుత్వా యథాభిలషితం ప్రియం ।
అబ్రవీత్ సారథిం వాక్యం రథో మే యుజ్యతామితి ॥ **2.115.7** ॥ 4153

ప్రహృష్టవదనః సర్వా మాతౄః సమభిభాష్య చ।
ఆరురోహ రథం శ్రీమాఞ్శత్రుఘ్నేన సమన్వితః ॥ **2.115.8** ॥ 4154

ఆరుహ్య తు రథం క్షిప్రం శత్రుఘ్నభరతావుభౌ।
యయతుః పరమప్రీతౌ వృతౌ మంత్రిపురోహితైః ॥ **2.115.9** ॥ 4155

అగ్రతో గురవః సర్వే
వసిష్ఠప్రముఖా ద్విజాః।
ప్రయయుః ప్రాఙ్ముఖాః సర్వే
నందిగ్రామో యతో భవేత్ ॥ **2.115.10** ॥ 4156

బలం చ తదనాహూతం గజాశ్వరథసంకులం।
ప్రయయౌ భరతే యాతే సర్వే చ పురవాసినః ॥ **2.115.11** ॥ 4157

రథస్థః స తు ధర్మాత్మా భరతో భ్రాతృవత్సలః।
నందిగ్రామం యయౌ తూర్ణం శిరస్యాదాయ పాదుకే ॥ **2.115.12** ॥ 4158

భరతస్తు తతః క్షిప్రం నందిగ్రామం ప్రవిశ్య సః।
అవతీర్య రథాత్ తూర్ణం గురూనిదమభాషత ॥ **2.115.13** ॥ 4159

ఏతద్ రాజ్యం మమ భ్రాత్రా దత్తం సన్న్యాసముత్తమం।
యోగక్షేమవహే చేమే పాదుకే హేమభూషితే ॥ **2.115.14** ॥ 4160

భరతః శిరసా కృత్వా సన్న్యాసం పాదుకే తతః।
అబ్రవీద్ దుఃఖసంతప్తః సర్వం ప్రకృతిమండలం ॥ **2.115.15** ॥ 4161

ఛత్రం ధారయత క్షిప్రమార్యపాదావిమౌ మతౌ।
ఆభ్యాం రాజ్యే స్థితో ధర్మః పాదుకాభ్యాం గురోర్మమ ॥ **2.115.16** ॥ 4162

భ్రాత్రా తు మయి సన్న్యాసో నిక్షిప్తః సౌహృదాదయం।
తమిమం పాలయిష్యామి రాఘవాగమనం ప్రతి ॥ **2.115.17** ॥ 4163

క్షిప్రం సంయోజయిత్వా తు రాఘవస్య పునః స్వయం।
చరణౌ తౌ తు రామస్య ద్రక్ష్యామి సహపాదుకౌ ॥ **2.115.18** ॥ 4164

తతో నిక్షిప్తభారోఽహం రాఘవేణ సమాగతః।
నివేద్య గురవే రాజ్యం భజిష్యే గురువర్తితాం ॥ **2.115.19** ॥ 4165

రాఘవాయ చ సన్న్యాసం దత్త్వేమే వరపాదుకే।
రాజ్యం చేదమయోధ్యాం చ ధూతపాపో భవామ్యహం ॥ **2.115.20** ॥ 4166

అభిషిక్తే తు కాకుత్స్థే ప్రహృష్టముదితే జనే।
ప్రీతిర్మమ యశశ్చైవ భవేద్ రాజ్యాచ్చతుర్గుణం ॥ **2.115.21** ॥ 4167

ఏవం తు విలపన్ దీనో భరతః స మహాయశాః।
నందిగ్రామేఽకరోద్ రాజ్యం దుఃఖితో మంత్రిభిః సహ ॥ **2.115.22** ॥ 4168

స వల్కలజటాధారీ మునివేషధరః ప్రభుః।
నందిగ్రామేఽవసద్ ధీరః ససైన్యో భరతస్తదా ॥ **2.115.23** ॥ 4169

రామాగమనమాకాంక్షన్ భరతో భ్రాతృవత్సలః।
భ్రాతుర్వచనకారీ చ ప్రతిజ్ఞాపారగస్తదా।
పాదుకే త్వభిషిచ్యాథ నందిగ్రామేఽవసత్ తదా ॥ **2.115.24** ॥ 4170

సవాలవ్యజనం ఛత్రం ధారయామాస స స్వయం।
భరతః శాసనం సర్వం పాదుకాభ్యాం నివేదయన్ ॥ **2.115.25** ॥ 4171

తతస్తు భరతః శ్రీమానభిషిచ్యార్యపాదుకే।
తదధీనస్తదా రాజ్యం కారయామాస సర్వదా ॥ **2.115.26** ॥ 4172

తదా హి యత్ కార్యముపైతి కించి -
దుపాయనం చోపహృతం మహార్హం।

స పాదుకాభ్యాం ప్రథమం నివేద్య
చకార పశ్చాద్ భరతో యథావత్ ॥ **2.115.27** ॥ 4173

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే పంచదశాధికశతతమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ షోడశాధికశతతమః సర్గః ॥

## వృద్ధేన కులపతినా సహ బహూనాం మునీనాం చిత్రకూటం త్యక్త్వాన్యస్మిన్నాశ్రమే గమనం

ప్రతియాతే తు భరతే వసన్ రామస్తదా వనే।
లక్షయామాస సోద్వేగమథౌత్సుక్యం తపస్వినాం ॥ **2.116.1** ॥ 4174

యే తత్ర చిత్రకూటస్య పురస్తాత్ తాపసాశ్రమే।
రామమాశ్రిత్య నిరతాస్తానలక్షయదుత్సుకాన్ ॥ **2.116.2** ॥ 4175

నయనైర్భ్రుకుటీభిశ్చ రామం నిర్దిశ్య శంకితాః।
అన్యోన్యముపజల్పంతః శనైశ్చక్రుర్మిథః కథాః ॥ **2.116.3** ॥ 4176

తేషామౌత్సుక్యమాలక్ష్య రామస్త్వాత్మని శంకితః।
కృతాంజలిరువాచేదమృషిం కులపతిం తతః ॥ **2.116.4** ॥ 4177

న కశ్చిద్ భగవన్ కించిత్ పూర్వవృత్తమిదం మయి।
దృశ్యతే వికృతం యేన విక్రియంతే తపస్వినః ॥ **2.116.5** ॥ 4178

ప్రమాదాచ్చరితం కించిత్ కచ్చిన్నావరజస్య మే।
లక్ష్మణస్యర్షిభిర్దృష్టం నానురూపం మహాత్మనః ॥ **2.116.6** ॥ 4179

కచ్చిచ్ఛుశ్రూషమాణా వః శుశ్రూషణపరా మయి।
ప్రమదాభ్యుచితాం వృత్తిం సీతా యుక్తాం న వర్తతే ॥ **2.116.7** ॥ 4180

అథర్షిర్జరయా వృద్ధస్తపసా చ జరాం గతః।
వేపమాన ఇవోవాచ రామం భూతదయాపరం ॥ **2.116.8** ॥ 4181

కుతః కల్యాణసత్త్వాయాః కల్యాణాభిరతేః సదా।
చలనం తాత వైదేహ్యాస్తపస్విషు విశేషతః ॥ **2.116.9** ॥ 4182

త్వన్నిమిత్తమిదం తావత్ తాపసాన్ ప్రతి వర్తతే।
రక్షోభ్యస్తేన సంవిగ్నాః కథయంతి మిథః కథాః ॥ **2.116.10** ॥ 4183

రావణావరజః కశ్చిత్ ఖరో నామేహ రాక్షసః।
ఉత్పాట్య తాపసాన్ సర్వాంజనస్థాననివాసినః ॥ **2.116.11** ॥ 4184

ధృష్టశ్చ జితకాశీ చ నృశంసః పురుషాదకః।
అవలిప్తశ్చ పాపశ్చ త్వాం చ తాత న మృష్యతే ॥ **2.116.12** ॥ 4185

త్వం యదాప్రభృతి హ్యస్మిన్నాశ్రమే తాత వర్తసే।
తదాప్రభృతి రక్షాంసి విప్రకుర్వంతి తాపసాన్ ॥ **2.116.13** ॥ 4186

దర్శయంతి హి బీభత్సైః క్రూరైర్భీషణకైరపి।
నానారూపైర్విరూపైశ్చ రూపైరసుఖదర్శనైః ॥ **2.116.14** ॥ 4187

అప్రశస్తైరశుచిభిః సంప్రయుజ్య చ తాపసాన్।
ప్రతిఘ్నంత్యపరాన్ క్షిప్రమనార్యాః పురతః స్థితాన్ ॥ **2.116.15** ॥ 4188

తేషు తేష్వాశ్రమస్థానేష్వబుద్ధమవలీయ చ।
రమంతే తాపసాంస్తత్ర నాశయంతోఽల్పచేతసః ॥ **2.116.16** ॥ 4189

అవక్షిపంతి స్రుగ్భాండానగ్నీన్ సించంతి వారిణా।
కలశాంశ్చ ప్రమర్దంతి హవనే సముపస్థితే ॥ **2.116.17** ॥ 4190

తైర్దురాత్మభిరావిష్టానాశ్రమాన్ ప్రజిహాసవః।
గమనాయాన్యదేశస్య చోదయంత్యృషయోఽద్య మాం ॥ **2.116.18** ॥ 4191

తత్ పురా రామ శారీరీముపహింసాం తపస్విషు।
దర్శయంతి హి దుష్టాస్తే త్యక్ష్యామ ఇమమాశ్రమం ॥ **2.116.19** ॥ 4192

బహుమూలఫలం చిత్రమవిదూరాదితో వనం।
అశ్వస్యాశ్రమమేవాహం శ్రయిష్యే సగణః పునః ॥ **2.116.20** ॥ 4193

ఖరస్త్వయ్యపి చాయుక్తం పురా రామ ప్రవర్తతే।
సహాస్మాభిరితో గచ్ఛ యది బుద్ధిః ప్రవర్తతే ॥ **2.116.21** ॥ 4194

సకలత్రస్య సందేహో నిత్యం యుక్తస్య రాఘవ।
సమర్థస్యాపి హి సతో వాసో దుఃఖమిహాద్య తే ॥ **2.116.22** ॥ 4195

ఇత్యుక్తవంతం రామస్తం రాజపుత్రస్తపస్వినం।
న శశాకోత్తరైర్వాక్యైరవబద్ధం సముత్సుకం ॥ **2.116.23** ॥ 4196

అభినంద్య సమాపృచ్ఛ్య సమాధాయ చ రాఘవం।
స జగామాశ్రమం త్యక్త్వా కులైః కులపతిః సహ ॥ **2.116.24** ॥ 4197

రామః సంసాధ్య ఋషిగణమనుగమనాద్
దేశాత్ తస్మాత్ కులపతిమభివాద్య ఋషిం।
సమ్యక్ప్రీతైస్తైరనుమత ఉపదిష్టార్థః
పుణ్యం వాసాయ స్వనిలయముపసంపేదే ॥ **2.116.25** ॥ 4198

ఆశ్రమమృషివిరహితం ప్రభుః
క్షణమపి న జహౌ స రాఘవః।
రాఘవం హి సతతమనుగతా -
స్తాపసాశ్చార్షచరితే ధృతగుణాః ॥ **2.116.26** ॥ 4199

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే షోడశాధికశతతమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ సప్తదశాధికశతతమః సర్గః ॥

## అత్రేరాశ్రమం గతానాం శ్రీరామాదీనాం తేన సత్కారోఽనసూయయా చ సీతాయాః సమాదరః

రాఘవస్త్వపయాతేషు సర్వేష్వనువిచింతయన్ ।
న తత్రారోచయద్ వాసం కారణైర్బహుభిస్తదా ॥ **2.117.1** ॥ 4200

ఇహ మే భరతో దృష్టో మాతరశ్చ సనాగరాః ।
సా చ మే స్మృతిరన్వేతి తాన్ నిత్యమనుశోచతః ॥ **2.117.2** ॥ 4201

స్కంధావారనివేశేన తేన తస్య మహాత్మనః ।
హయహస్తికరీషైశ్చ ఉపమర్దః కృతో భృశం ॥ **2.117.3** ॥ 4202

తస్మాదన్యత్ర గచ్ఛామ ఇతి సంచింత్య రాఘవః ।
ప్రాతిష్ఠత స వైదేహ్యా లక్ష్మణేన చ సంగతః ॥ **2.117.4** ॥ 4203

సోఽత్రేరాశ్రమమాసాద్య తం ववందే మహాయశాః ।
తం చాపి భగవానత్రిః పుత్రవత్ ప్రత్యపద్యత ॥ **2.117.5** ॥ 4204

స్వయమాతిథ్యమాదిశ్య సర్వమస్య సుసత్కృతం ।
సౌమిత్రిం చ మహాభాగం సీతాం చ సమసాంత్వయత్ ॥ **2.117.6** ॥ 4205

పత్నీం చ తమనుప్రాప్తాం వృద్ధామామంత్ర్య సత్కృతాం ।
సాంత్వయామాస ధర్మజ్ఞః సర్వభూతహితే రతః ॥ **2.117.7** ॥ 4206

అనసూయాం మహాభాగాం తాపసీం ధర్మచారిణీం।
ప్రతిగృహ్ణీష్వ వైదేహీమబ్రవీదృషిసత్తమః ॥ **2.117.8** ॥ 4207

రామాయ చాచచక్షే తాం తాపసీం ధర్మచారిణీం।
దశ వర్షాణ్యనావృష్ట్యా దగ్ధే లోకే నిరంతరం ॥ **2.117.9** ॥ 4208

యయా మూలఫలే సృష్టే జాహ్నవీ చ ప్రవర్తితా।
ఉగ్రేణ తపసా యుక్తా నియమైశ్చాప్యలంకృతా ॥ **2.117.10** ॥ 4209

దశ వర్షసహస్రాణి యయా తప్తం మహత్ తపః।
అనసూయావ్రతైస్తాత ప్రత్యూహాశ్చ నిబర్హితాః ॥ **2.117.11** ॥ 4210

దేవకార్యనిమిత్తం చ యయా సంత్వరమాణయా।
దశరాత్రం కృతా రాత్రిః సేయం మాతేవ తేఽనఘ ॥ **2.117.12** ॥ 4211

తామిమాం సర్వభూతానాం నమస్కార్యాం తపస్వినీం।
అభిగచ్ఛతు వైదేహీ వృద్ధామక్రోధనాం సదా ॥ **2.117.13** ॥ 4212

ఏవం బ్రువాణం తమృషిం తథేత్యుక్త్వా స రాఘవః।
సీతామాలోక్య ధర్మజ్ఞామిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ **2.117.14** ॥ 4213

రాజపుత్రి శ్రుతం త్వేతన్మునేరస్య సమీరితం।
శ్రేయోఽర్థమాత్మనః శీఘ్రమభిగచ్ఛ తపస్వినీం ॥ **2.117.15** ॥ 4214

అనసూయేతి యా లోకే కర్మభిః ఖ్యాతిమాగతా।
తాం శీఘ్రమభిగచ్ఛ త్వమభిగమ్యాం తపస్వినీం ॥ **2.117.16** ॥ 4215

సీతా త్వేతద్ వచః శ్రుత్వా రాఘవస్య యశస్వినీ।
తామత్రిపత్నీం ధర్మజ్ఞామభిచక్రామ మైథిలీ ॥ **2.117.17** ॥ 4216

శిథిలాం వలితాం వృద్ధాం జరాపాండురమూర్ధజాం।
సతతం వేపమానాంగీం ప్రవాతే కదలీమివ ॥ **2.117.18** ॥ 4217

తాం తు సీతా మహాభాగామనసూయాం పతివ్రతాం।
అభ్యవాదయదవ్యగ్రా స్వం నామ సముదాహరత్ ॥ **2.117.19** ॥ 4218

అభివాద్య చ వైదేహీ తాపసీం తాం దమాన్వితాం।
బద్ధాంజలిపుటా హృష్టా పర్యపృచ్ఛదనామయం ॥ **2.117.20** ॥ 4219

తతః సీతాం మహాభాగాం దృష్ట్వా తాం ధర్మచారిణీం।
సాంత్వయంత్యబ్రవీద్ వృద్ధా దిష్ట్యా ధర్మమవేక్షసే ॥ **2.117.21** ॥ 4220

త్యక్త్వా జ్ఞాతిజనం సీతే మానవృద్ధిం చ మానిని।
అవరుద్ధం వనే రామం దిష్ట్యా త్వమనుగచ్ఛసి ॥ **2.117.22** ॥ 4221

నగరస్థో వనస్థో వా శుభో వా యది వాశుభః।
యాసాం స్త్రీణాం ప్రియో భర్తా తాసాం లోకా మహోదయాః ॥ **2.117.23** ॥ 4222

దుఃశీలః కామవృత్తో వా ధనైర్వా పరివర్జితః।
స్త్రీణామార్యస్వభావానాం పరమం దైవతం పతిః ॥ **2.117.24** ॥ 4223

నాతో విశిష్టం పశ్యామి బాంధవం విమృశంత్యహం।
సర్వత్ర యోగ్యం వైదేహి తపఃకృతమివావ్యయం ॥ **2.117.25** ॥ 4224

న త్వేవమనుగచ్ఛంతి గుణదోషమసస్త్రియః।
కామవక్తవ్యహృదయా భర్తృనాథాశ్చరంతి యాః ॥ **2.117.26** ॥ 4225

ప్రాప్నువంత్యయశశ్చైవ ధర్మభ్రంశం చ మైథిలి।
అకార్యవశమాపన్నాః స్త్రియో యాః ఖలు తద్విధాః ॥ **2.117.27** ॥ 4226

త్వద్విధాస్తు గుణైర్యుక్తా దృష్టలోకపరావరాః।
స్త్రియః స్వర్గే చరిష్యంతి యథా పుణ్యకృతస్తథా ॥ **2.117.28** ॥ 4227

తదేవమేతం త్వమనువ్రతా సతీ
పతిప్రధానా సమయానువర్తినీ।

భవ స్వభర్తుః సహధర్మచారిణీ
యశశ్చ ధర్మం చ తతః సమాప్స్యసి ॥ **2.117.29** ॥ 4228

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే సప్తదశాధికశతతమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ అష్టాదశాధికశతతమః సర్గః ॥

## సీతానసూయాసంవాదోఽనసూయయా సీతాయై ప్రేమోపహారస్య దానమనసూయయా పృష్టయా సీతయా తాం ప్రతి స్వీయస్వయంవరవృత్తాంతస్య వర్ణనం

సా త్వేవముక్తా వైదేహీ త్వనసూయానసూయయా ।
ప్రతిపూజ్య వచో మందం ప్రవక్తుముపచక్రమే ॥ **2.118.1** ॥ 4229

నైతదాశ్చర్యమార్యాయాం యన్మాం త్వమనుభాషసే ।
విదితం తు మమాప్యేతద్ యథా నార్యాః పతిర్గురుః ॥ **2.118.2** ॥ 4230

యద్యప్యేష భవేద్ భర్తా అనార్యో వృత్తివర్జితః ।
అద్వైధమత్ర వర్తవ్యం తథాప్యేష మయా భవేత్ ॥ **2.118.3** ॥ 4231

కిం పునర్యో గుణశ్లాఘ్యః సానుక్రోశో జితేంద్రియః ।
స్థిరానురాగో ధర్మాత్మా మాతృవత్పితృవత్ప్రియః ॥ **2.118.4** ॥ 4232

యాం వృత్తిం వర్తతే రామః కౌసల్యాయాం మహాబలః ।
తామేవ నృపనారీణామన్యాసామపి వర్తతే ॥ **2.118.5** ॥ 4233

సకృద్ దృష్టాస్వపి స్త్రీషు నృపేణ నృపవత్సలః ।
మాతృవద్ వర్తతే వీరో మానముత్సృజ్య ధర్మవిత్ ॥ **2.118.6** ॥ 4234

ఆగచ్ఛంత్యాశ్చ విజనం వనమేవం భయావహం ।
సమాహితం హి మే శశ్వ్రా హృదయే యత్ స్థిరం మమ ॥ **2.118.7** ॥ 4235

పాణిప్రదానకాలే చ యత్ పురా త్వగ్నిసన్నిధౌ।
అనుశిష్టం జనన్యా మే వాక్యం తదపి మే ధృతం ॥ **2.118.8** ॥ 4236

న విస్మృతం తు మే సర్వం వాక్యైః స్వైర్ధర్మచారిణి।
పతిశుశ్రూషణాన్నార్యాస్తపో నాన్యద్ విధీయతే ॥ **2.118.9** ॥ 4237

సావిత్రీ పతిశుశ్రూషాం కృత్వా స్వర్గే మహీయతే।
తథావృత్తిశ్చ యాతా త్వం పతిశుశ్రూషయా దివం ॥ **2.118.10** ॥ 4238

వరిష్ఠా సర్వనారీణామేషా చ దివి దేవతా।
రోహిణీ న వినా చంద్రం ముహూర్తమపి దృశ్యతే ॥ **2.118.11** ॥ 4239

ఏవంవిధాశ్చ ప్రవరాః స్త్రియో భర్తృదృఢవ్రతాః।
దేవలోకే మహీయంతే పుణ్యేన స్వేన కర్మణా ॥ **2.118.12** ॥ 4240

తతోఽనసూయా సంహృష్టా శ్రుత్వోక్తం సీతయా వచః।
శిరసాఽఽఘ్రాయ చోవాచ మైథిలీం హర్షయంత్యుత ॥ **2.118.13** ॥ 4241

నియమైర్వివిధైరాప్తం తపో హి మహదస్తి మే।
తత్ సంశ్రిత్య బలం సీతే ఛందయే త్వాం శుచివ్రతే ॥ **2.118.14** ॥ 4242

ఉపపన్నం చ యుక్తం చ వచనం తవ మైథిలి।
ప్రీతా చాస్మ్యుచితాం సీతే కరవాణి ప్రియం చ కిం ॥ **2.118.15** ॥ 4243

తస్యాస్తద్ వచనం శ్రుత్వా విస్మితా మందవిస్మయా।
కృతమిత్యబ్రవీత్ సీతా తపోబలసమన్వితాం ॥ **2.118.16** ॥ 4244

సా త్వేవముక్తా ధర్మజ్ఞా తయా ప్రీతతరాభవత్।
సఫలం చ ప్రహర్షం తే హంత సీతే కరోమ్యహం ॥ **2.118.17** ॥ 4245

ఇదం దివ్యం వరం మాల్యం వస్త్రమాభరణాని చ।
అంగరాగం చ వైదేహి మహార్హమనులేపనం ॥ **2.118.18** ॥ 4246

మయా దత్తమిదం సీతే తవ గాత్రాణి శోభయేత్।
అనురూపమసంక్లిష్టం నిత్యమేవ భవిష్యతి ॥ **2.118.19** ॥ 4247

అంగరాగేణ దివ్యేన లిప్తాంగీ జనకాత్మజే।
శోభయిష్యసి భర్తారం యథా శ్రీర్విష్ణుమవ్యయం ॥ **2.118.20** ॥ 4248

సా వస్త్రమంగరాగం చ భూషణాని స్రజస్తథా।
మైథిలీ ప్రతిజగ్రాహ ప్రీతిదానమనుత్తమం ॥ **2.118.21** ॥ 4249

ప్రతిగృహ్య చ తత్ సీతా ప్రీతిదానం యశస్వినీ।
శ్లిష్టాంజలిపుటా ధీరా సముపాస్త తపోధనాం ॥ **2.118.22** ॥ 4250

తథా సీతాముపాసీనామనసూయా దృఢవ్రతా।
వచనం ప్రష్టుమారేభే కథాం కాంచిదనుప్రియాం ॥ **2.118.23** ॥ 4251

స్వయంవరే కిల ప్రాప్తా త్వమనేన యశస్వినా।
రాఘవేణేతి మే సీతే కథా శ్రుతిముపాగతా ॥ **2.118.24** ॥ 4252

తాం కథాం శ్రోతుమిచ్ఛామి విస్తరేణ చ మైథిలి।
యథాభూతం చ కార్త్స్న్యేన తన్మే త్వం వక్తుమర్హసి ॥ **2.118.25** ॥ 4253

ఏవముక్తా తు సా సీతా తాపసీం ధర్మచారిణీం।
శ్రూయతామితి చోక్త్వా వై కథయామాస తాం కథాం ॥ **2.118.26** ॥ 4254

మిథిలాధిపతిర్వీరో జనకో నామ ధర్మవిత్।
క్షత్రకర్మణ్యభిరతో న్యాయతః శాస్తి మేదినీం ॥ **2.118.27** ॥ 4255

తస్య లాంగలహస్తస్య కృషతః క్షేత్రమండలం।
అహం కిలోత్థితా భిత్త్వా జగతీం నృపతేః సుతా ॥ **2.118.28** ॥ 4256

స మాం దృష్ట్వా నరపతిర్ముష్టివిక్షేపతత్పరః।
పాంసుగుంఠితసర్వాంగీం విస్మితో జనకోఽభవత్ ॥ **2.118.29** ॥ 4257

అనపత్యేన చ స్నేహాదంకమారోప్య చ స్వయం।
మమేయం తనయేత్యుక్త్వా స్నేహో మయి నిపాతితః ॥ **2.118.30** ॥ 4258

అంతరిక్షే చ వాగుక్తా ప్రతిమామానుషీ కిల।
ఏవమేతన్నరపతే ధర్మేణ తనయా తవ ॥ **2.118.31** ॥ 4259

తతః ప్రహృష్టో ధర్మాత్మా పితా మే మిథిలాధిపః।
అవాప్తో విపులామృద్ధిం మామవాప్య నరాధిపః ॥ **2.118.32** ॥ 4260

దత్తా చాస్మిష్టవద్దేవ్యై జ్యేష్ఠాయై పుణ్యకర్మణే।
తయా సంభావితా చాస్మి స్నిగ్ధయా మాతృసౌహృదాత్ ॥ **2.118.33** ॥ 4261

పతిసంయోగసులభం వయో దృష్ట్వా తు మే పితా।
చింతామభ్యగమద్ దీనో విత్తనాశాదివాధనః ॥ **2.118.34** ॥ 4262

సదృశాచ్చాపకృష్టాచ్చ లోకే కన్యాపితా జనాత్।
ప్రధర్షణమవాప్నోతి శక్రేణాపి సమో భువి ॥ **2.118.35** ॥ 4263

తాం ధర్షణామదూరస్థాం సందృశ్యాత్మని పార్థివః।
చింతార్ణవగతః పారం నాససాదాప్లవో యథా ॥ **2.118.36** ॥ 4264

అయోనిజాం హి మాం జ్ఞాత్వా నాధ్యగచ్ఛత్ స చింతయన్।
సదృశం చాభిరూపం చ మహీపాలః పతిం మమ ॥ **2.118.37** ॥ 4265

తస్య బుద్ధిరియం జాతా చింతయానస్య సంతతం।
స్వయంవరం తనూజాయాః కరిష్యామీతి ధర్మతః ॥ **2.118.38** ॥ 4266

మహాయజ్ఞే తదా తస్య వరుణేన మహాత్మనా।
దత్తం ధనుర్వరం ప్రీత్యా తూణీ చాక్షయ్యసాయకౌ ॥ **2.118.39** ॥ 4267

అసంచాల్యం మనుష్యైశ్చ యత్నేనాపి చ గౌరవాత్।
తన్న శక్తా నమయితుం స్వప్నేష్వపి నరాధిపాః ॥ **2.118.40** ॥ 4268

తద్ధనుః ప్రాప్య మే పిత్రా వ్యాహృతం సత్యవాదినా।
సమవాయే నరేంద్రాణాం పూర్వమామంత్ర్య పార్థివాన్ ॥ **2.118.41** ॥ 4269

ఇదం చ ధనురుద్యమ్య సజ్యం యః కురుతే నరః।
తస్య మే దుహితా భార్యా భవిష్యతి న సంశయః ॥ **2.118.42** ॥ 4270

తచ్చ దృష్ట్వా ధనుఃశ్రేష్ఠం గౌరవాద్ గిరిసన్నిభం।
అభివాద్య నృపా జగ్మురశక్తాస్తస్య తోలనే ॥ **2.118.43** ॥ 4271

సుదీర్ఘస్య తు కాలస్య రాఘవోఽయం మహాద్యుతిః।
విశ్వామిత్రేణ సహితో యజ్ఞం ద్రష్టుం సమాగతః ॥ **2.118.44** ॥ 4272

లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా రామః సత్యపరాక్రమః।
విశ్వామిత్రస్తు ధర్మాత్మా మమ పిత్రా సుపూజితః ॥ **2.118.45** ॥ 4273

ప్రోవాచ పితరం తత్ర రాఘవౌ రామలక్ష్మణౌ।
సుతౌ దశరథస్యేమౌ ధనుర్దర్శనకాంక్షిణౌ।
ధనుర్దర్శయ రామాయ రాజపుత్రాయ దైవికం ॥ **2.118.46** ॥ 4274

ఇత్యుక్తస్తేన విప్రేణ తద్ ధనుః సముపానయత్।
తద్ ధనుర్దర్శయామాస రాజపుత్రాయ దైవికం ॥ **2.118.47** ॥ 4275

నిమేషాంతరమాత్రేణ తదానమ్య మహాబలః।
జ్యాం సమారోప్య ఝటితి పూరయామాస వీర్యవాన్ ॥ **2.118.48** ॥ 4276

తేనాపూరయతా వేగాన్మధ్యే భగ్నం ద్విధా ధనుః।
తస్య శబ్దోఽభవద్ భీమః పతితస్యాశనేర్యథా ॥ **2.118.49** ॥ 4277

తతోఽహం తత్ర రామాయ పిత్రా సత్యాభిసంధినా।
ఉద్యతా దాతుముద్యమ్య జలభాజనముత్తమం ॥ **2.118.50** ॥ 4278

దీయమానాం న తు తదా ప్రతిజగ్రాహ రాఘవః।
అవిజ్ఞాయ పితుశ్ఛందమయోధ్యాధిపతేః ప్రభోః ॥ **2.118.51** ॥ 4279

తతః శ్వశురమామంత్ర్య వృద్ధం దశరథం నృపం।
మమ పిత్రా త్వహం దత్తాం రామాయ విదితాత్మనే ॥ **2.118.52** ॥ 4280

మమ చైవానుజా సాధ్వీ ఊర్మిలా శుభదర్శనా।
భార్యార్థే లక్ష్మణస్యాపి దత్తా పిత్రా మమ స్వయం ॥ **2.118.53** ॥ 4281

ఏవం దత్తాస్మి రామాయ తథా తస్మిన్ స్వయంవరే।
అనురక్తాస్మి ధర్మేణ పతిం వీర్యవతాం వరం ॥ **2.118.54** ॥ 4282

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే అష్టాదశాధికశతతమః సర్గః ॥

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

# ॥ ఏకోనవింశత్యధికశతతమః సర్గః ॥

## అనసూయాదేశేన సీతాయాస్తత్ప్రదత్తానాం దివ్యవస్త్రాభూషణానాం ధారణం కృత్వా శ్రీరామస్య పార్శ్వే గమనం శ్రీరామాదీనాం రాత్రావాశ్రమే స్థిత్వా ప్రాతరన్యత్ర గంతుమృషిభ్యోఽనుజ్ఞాయా గ్రహణం

అనసూయా తు ధర్మజ్ఞా శ్రుత్వా తాం మహతీం కథాం।
పర్యష్వజత బాహుభ్యాం శిరస్యాఘ్రాయ మైథిలీం ॥ **2.119.1** ॥ 4283

వ్యక్తాక్షరపదం చిత్రం భాషితం మధురం త్వయా।
యథా స్వయంవరం వృత్తం తత్ సర్వం చ శ్రుతం మయా ॥ **2.119.2** ॥ 4284

రమేయం కథయా తే తు దృఢం మధురభాషిణి।
రవిరస్తం గతః శ్రీమానుపోహ్య రజనీ శుభాం ॥ **2.119.3** ॥ 4285

దివసం పరికీర్ణానామాహారార్థం పతత్త్రిణాం।
సంధ్యాకాలే నిలీనానాం నిద్రార్థం శ్రూయతే ధ్వనిః ॥ **2.119.4** ॥ 4286

ఏతే చాప్యభిషేకార్ద్రా మునయః కలశోద్యతాః।
సహితా ఉపవర్తంతే సలిలాప్లుతవల్కలాః ॥ **2.119.5** ॥ 4287

అగ్నిహోత్రే చ ఋషిణా హుతే చ విధిపూర్వకం।
కపోతాంగారుణో ధూమో దృశ్యతే పవనోద్ధతః ॥ **2.119.6** ॥ 4288

అల్పవర్ణా హి తరవో ఘనీభూతాః సమంతతః।
విప్రకృష్టేంద్రియే దేశే న ప్రకాశంతి వై దిశః ॥ **2.119.7** ॥ 4289

రజనీచరసత్త్వాని ప్రచరంతి సమంతతః।
తపోవనమృగా హ్యేతే వేదితీర్థేషు శేరతే ॥ **2.119.8** ॥ 4290

సంప్రవృత్తా నిశా సీతే నక్షత్రసమలంకృతా।
జ్యోత్స్నాప్రావరణశ్చంద్రో దృశ్యతేఽభ్యుదితోఽంబరే ॥ **2.119.9** ॥ 4291

గమ్యతామనుజానామి రామస్యానుచరీ భవ।
కథయంత్యా హి మధురం త్వయాహమపి తోషితా ॥ **2.119.10** ॥ 4292

అలంకురు చ తావత్ త్వం ప్రత్యక్షం మమ మైథిలి।
ప్రీతిం జనయ మే వత్సే దివ్యాలంకారశోభినీ ॥ **2.119.11** ॥ 4293

సా తదా సమలంకృత్య సీతా సురసుతోపమా।
ప్రణమ్య శిరసా పాదౌ రామం త్వభిముఖీ యయౌ ॥ **2.119.12** ॥ 4294

తథా తు భూషితాం సీతాం దదర్శ వదతాం వరః।
రాఘవః ప్రీతిదానేన తపస్విన్యా జహర్ష చ ॥ **2.119.13** ॥ 4295

న్యవేదయత్ తతః సర్వం సీతా రామాయ మైథిలీ।
ప్రీతిదానం తపస్విన్యా వసనాభరణస్రజాం ॥ **2.119.14** ॥ 4296

ప్రహృష్టస్త్వభవద్ రామో లక్ష్మణశ్చ మహారథః।
మైథిల్యాః సత్క్రియాం దృష్ట్వా మానుషేషు సుదుర్లభాం ॥ **2.119.15** ॥ 4297

తతః స శర్వరీం ప్రీతః పుణ్యాం శశినిభాననాం।
అర్చితస్తాపసైః సర్వైరువాస రఘునందనః ॥ **2.119.16** ॥ 4298

తస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయామభిషిచ్య హుతాగ్నికాన్।
ఆపృచ్ఛేతాం నరవ్యాఘ్రౌ తాపసాన్ వనగోచరాన్ ॥ **2.119.17** ॥ 4299

తావూచుస్తే వనచరాస్తాపసా ధర్మచారిణః।
వనస్య తస్య సంచారం రాక్షసైః సమభిప్లుతం ॥ **2.119.18** ॥ 4300

రక్షాంసి పురుషాదాని నానారూపాణి రాఘవ।
వసంత్యస్మిన్ మహారణ్యే వ్యాలాశ్చ రుధిరాశనాః ॥ **2.119.19** ॥ 4301

ఉచ్ఛిష్టం వా ప్రమత్తం వా తాపసం బ్రహ్మచారిణం।
అదంత్యస్మిన్ మహారణ్యే తాన్ నివారయ రాఘవ ॥ **2.119.20** ॥ 4302

ఏష పంథా మహర్షీణాం ఫలాన్యాహరతాం వనే।
అనేన తు వనం దుర్గం గంతుం రాఘవ తే క్షమం ॥ **2.119.21** ॥ 4303

ఇతీరితః ప్రాంజలిభిస్తపస్విభి -
ర్ద్విజైః కృతస్వస్త్యయనః పరంతపః।
వనం సభార్యః ప్రవివేశ రాఘవః
సలక్ష్మణః సూర్య ఇవాభ్రమండలం ॥ **2.119.22** ॥ 4304

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
అయోధ్యాకాండే ఏకోనవింశత్యధికశతతమః సర్గః ॥